

SCI-CONF.COM.UA

**WORLD SCIENCE:
PROBLEMS, PROSPECTS
AND INNOVATIONS**

**ABSTRACTS OF II INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
OCTOBER 28-30, 2020**

**TORONTO
2020**

WORLD SCIENCE: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS

Abstracts of II International Scientific and Practical Conference

Toronto, Canada

28-30 October 2020

Toronto, Canada

2020

UDC 001.1

The 2nd International scientific and practical conference “World science: problems, prospects and innovations” (October 28-30, 2020) Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2020. 904 p.

ISBN 978-1-4879-3793-5

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // World science: problems, prospects and innovations. Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2020. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-world-science-problems-prospects-and-innovations-28-30-oktyabrya-2020-goda-toronto-kanada-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: toronto@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua/>

©2020 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2020 Perfect Publishing ®

©2020 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

1.	<i>Aleksiievets V., Aleksiievets I., Ivaniuk A.</i> LOAD CAPACITY OF BOLT JOINTS OF WOODEN STRUCTURES UNDER THE ACTION OF LOW-CYCLE LOADS.	14
2.	<i>Bakun O., Sheludko T.</i> COURSE OF POSTNATAL PERIOD IN WOMEN WITH HYPOGALACTIA USING PHYTOMEDICATIONS.	17
3.	<i>Bakun O., Klobushniak A.</i> HYSTEOSALPINGOGRAPHY AT INFERTILITY CONNECTED WITH ENDOMETRIOSIS TECHNIQUE AND APPLICATIONS.	23
4.	<i>Bakun O., Nastiuk M.</i> IMPLEMENTATION OF PLASMAPHERESIS ON THE ANTIOVARIAN ANTIBODIES LEVEL IN WOMEN WITH INFERTILITY ASSOCIATED WITH ENDOMETRIOSIS BEFORE IN VITRO FERTILIZATION.	29
5.	<i>Bakun O. V., Petelytskyi O.</i> A VIEW OF WORLD ENDOMETRIOSIS SOCIETY CONSENSUS ON THE CLASSIFICATION OF ENDOMETRIOSIS.	35
6.	<i>Bakun O. V., Tomiuk V.</i> OVARIAN AUTOIMMUNITY AND PREMATURE OVARIAN INSUFFICIENCY.	45
7.	<i>Bakun O., Virsta O.</i> INFLUENCE OF SOME HORMONES IN THE BLOOD WOMEN WITH ENDOMETRIOSIS WHICH ASSOCIATED WITH INFERTILITY.	53
8.	<i>Bakun O., Tashchuk M.</i> OBSTETRIC AND GYNECOLOGICAL CARE BY FAMILY DOCTORS IN UKRAINE: LITERATURE REVIEW.	58
9.	<i>Batsura N. V., Hoshko K. O., Fedotov O. V.</i> BART'S SYNDROME: CAUSES, DIAGNOSIS, PREDICTION OF TREATMENT.	71
10.	<i>Daminov N. A.</i> HISTORY AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF RURAL INFRASTRUCTURE IN SAMARKAND REGION.	79
11.	<i>Dvorkin L., Bordiuzhenko O., Levchyk O.</i> HYBRID FIBER-REINFORCED CONCRETE FOR RESPONSIBLE STRUCTURES.	88
12.	<i>Eminov A. M., Kadyrova Z. R., Kurasov Z. M., Jabbergenov Ja.</i> CLAY DEPOSITS OF RESERVOIRS IN UZBEKISTAN ARE UNCONVENTIONAL TECHNOGENIC RAW MATERIALS FOR THE PRODUCTION OF CERAMIC BUILDING BRICKS.	93
13.	<i>Hayevska M. Yu., Klos N. P., Vozna Yu. Yu., Khodan Ya. V.</i> FEATURES OF THE THERAPEUTIC APPROACH TO THE TREATMENT OF ONCHOMYCOSIS.	100

14.	<i>Ivanova N.</i> ANTIHEMOLYTIC LIPOSOMAL PREPARATION AMIF FOR PREVENTION AND INHIBITION OF HEMOLYSIS.	104
15.	<i>Karabayeva M. T., Saydullayeva M., Fazliddinov B.</i> LORS DE LA CONSERVATION DES FRUITS ET LEGUMES CRÉER DES CONDITIONS OPTIMALES ET LES PROMOUVOIR IMPACT SUR LES INDICATEURS DE QUALITÉ.	108
16.	<i>Kvizhinadze N., Dugashvili N., Nemsitsveridze N., Zarkua T., Intskirveli N.</i> PECULIARITIES OF GSP IN PHARMACEUTICAL INSTITUTIONS IN GEORGIA.	112
17.	<i>Kharchenko S. D., Kharchenko O. V.</i> INFLUENCE OF ADDITIVES ON THE PROCESSES IN FRICTION STEAMS.	117
18.	<i>Kuznietsov S. I., Venger O. O., Yatsenko F. O.</i> PURIFICATION OF EXHAUST GASES FROM SULFUR DIOXIDE.	124
19.	<i>Korotkova I. V., Khomenko B. S.</i> NANOSCALE SYSTEMS: PROPERTIES AND APPLICATIONS.	129
20.	<i>Marmour N., Hoshko K. O., Fedotov O. V.</i> CHOREA OF HUNTINGTON: CAUSES, DIAGNOSTICS, PREDICTION OF TREATMENT.	136
21.	<i>Meirbekov A. K., Meirbekova G. K.</i> REPRESENTATION AND ETYMOLOGY OF PHYTOTOPONYMS OF THE REGION OF KARAGANDY.	141
22.	<i>Ostonova R. F.</i> MOTIVATIONAL IMPACTS FOR EFFECTIVE VIRTUAL TEACHING AND LEARNING.	146
23.	<i>Santoniy V., Yanko V., Budiianska L., Ivanchenko I., Lepikh Ya.</i> DEVELOPMENT OF A NON-CONTACT OPTOELECTRONIC SENSOR FOR DETECTION, IDENTIFICATION AND DETERMINATION OF TARGET MOVEMENT PARAMETERS.	152
24.	<i>Svatenkova T.</i> EMOTIONAL INTELLIGENCE OF THE CHILD. COMMUNICATION IN A TEMPORARY GROUP.	158
25.	<i>Soroka I.</i> PSYCHOLOGICAL MODELS OF CONFLICT MANAGEMENT IN ORGANIZATIONS.	165
26.	<i>Sokolova A., Ratoshniuk T., Martynyuk M.</i> SWOT-ANALYSIS OF THE RESULTS OF DECENTRALIZATION TRANSFORMATIONS IN THE REGION.	169
27.	<i>Yadigarov Tabriz Abdulla oglu, Valizada Babak Fazil oglu, Huseynova Tofiga Atakhan gizi, Jafarli Vafa ilgar gizi</i> ASSESSMENT OF THE IMPACT OF THE LOGISTICS PERFORMANCE INDEX ON CUSTOMS REVENUES.	175

28.	<i>Авалбаев Г. А., Норкулова З. Т.</i> КОРРОЗИОННОСТОЙКИЙ ТАМПОНАЖНЫЙ ЦЕМЕНТ ДЛЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ СЕРОВОДОРОДНЫЙ АГРЕССИИ.	185
29.	<i>Авалбаев Г. А., Норкулова З. Т.</i> ПОВЫШЕНИЕ АКТИВНОСТИ ПОРТЛАНДЦЕМЕНТНЫХ И НИЗКО- ОСНОВНЫХ КЛИНКЕРОВ.	190
30.	<i>Александренко Е. В., Женунтий В. И.</i> ГЕНЕЗИС УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НЕЗАКОННОЕ ОБРАЩЕНИЕ С ОРУЖИЕМ, БОЕВЫМИ ПРИПАСАМИ ИЛИ ВЗРЫВЧАТЫМИ ВЕЩЕСТВАМИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ УКРАИНЫ.	198
31.	<i>Алимжанова Х. А., Шайимкулова М. А.</i> ИСТОРИЯ ИЗУЧЕННОСТИ АЛЬГОФЛОРЫ И ЕЕ ИНДИКАТОРОВ ПО ВОДОЕМАМ РЕСПУБЛИКИ КЫРГЫЗСТАН.	207
32.	<i>Ашихміна Н. В.</i> ДО ПРОБЛЕМИ ПРОЄКТУВАННЯ ІНДІВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ.	216
33.	<i>Байдюк Л. Н.</i> ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ОПТИМИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В НЕЯЗЫКОВОМ ВУЗЕ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ.	220
34.	<i>Барабаи Н. С., Захарченко К. С.</i> БАЛАНСОВІ МОДЕЛІ ПРОГНОЗУВАННЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА.	226
35.	<i>Бартєнєва І. О., Галіцан О. А.</i> НАУКОВИЙ СВІТОГЛЯД У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ.	234
36.	<i>Беленчук В. К.</i> УПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ЯК ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗДО.	238
37.	<i>Бойко О. М.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ, МЕДІАКОНТЕНТУ ТА АВТЕНТИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЯК ЗАСІБ МОТИВОВАНОГО ОВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ.	245
38.	<i>Болотина Е. В., Бородай А. В.</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ.	254
39.	<i>Болотина Е. В., Бородай А. В.</i> СОВРЕМЕННАЯ ПОЛИТИКА И ИННОВАЦИИ.	263
40.	<i>Бублик Н. С., Загоревська І.</i> ПРОБЛЕМИ СПРОЩЕНОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.	273

41.	Бурдюг М. М. ЧИННИКИ ЗРОСТАННЯ ПОПУЛІЗМУ В УМОВАХ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ.	278
42.	Бурчак Л. В., Хаванських К. С. ДО ПРОБЛЕМИ ТИПІВ ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.	288
43.	Бурчак Л. В., Смілик Я. А. МОВНА ФУНКЦІЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ СИМПТОМІВ ЇЇ УРАЖЕННЯ У ЛЮДИНИ.	292
44.	Буцко М. Ю., Малихіна В. М. КОМПЕТЕНТІСНО ЗОРІЄНТОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЯК ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.	297
45.	Василенко Н. С. МЕНТОРСЬКА ПРАКТИКА У ЗЗСО. МЕТОД «4 КРОКИ».	302
46.	Гавриленко Ю. Д. МЕТОДИ ОСВОЄННЯ ДИРИГЕНТСЬКОГО ЖЕСТУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.	307
47.	Гайдайчук В. В., Котенко К. Е. ВПЛИВ СПІВВІДНОШЕННЯ ТОВЩИН ОБШИВОК І ПРУЖНОСТІ ПОЛІМЕРНОГО НАПОВНЮВАЧА НА НАПРУЖЕНО- ДЕФОРМОВАНИЙ СТАН ТРИШАРОВОЇ ЦИЛІНДРИЧНОЇ ОБОЛОНКИ.	317
48.	Герзанич С. О., Мулеса О. Ю. ЙОДНА ПРОФІЛАКТИКА У ВАГІТНИХ З ВИСОКИМ РИЗИКОМ НЕВИНОШУВАННЯ.	324
49.	Григоренко С. М., Лись Д. А., Милов С. І., Фомин Я. К. АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ СИСТЕМ РЕГУЛЮВАННЯ ТЕМПЕРАТУРИ ПЕРЕГРІВУ ПАРИ.	329
50.	Гнілуша Н. В., Гнілуша С. І. ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКОГО ПАРТНЕРСТВА ЩОДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇН.	334
51.	Голка Г. Г., Веснин В. В., Олейник А. А., Фадеев О. Г., Истомин Д. А., Олейник Н. А. ОЦЕНКА РЕЗУЛЬТАТОВ ЛЕЧЕННЯ БОЛЬНЫХ С ТУБЕРКУЛЕЗНЫМ СПОНДИЛИТОМ.	337
52.	Даценко А. А., Леонтьук І. Б. ФОТОСИНТЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОСІВІВ ГРЕЧКИ ЗА ДІЇ БІОЛОГІЧНИХ ПРЕПАРАТІВ.	341
53.	Демченко Т. А., Слатвінський М. А. ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ОБСЯГУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.	348

54.	<i>Доротюк В. І.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧИТЕЛЯ.	352
55.	<i>Доронкіна Н. Є.</i> РОЛЬ ВІЗУАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У НАУКОВОМУ ТВОРІ.	356
56.	<i>Домбровська К., Бараненко Д. В.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ У ХХІ СТОЛІТТІ.	359
57.	<i>Дудко И. О.</i> АВТОРСКАЯ ИЛЛЮСТРАЦИЯ VOGUE 1930-1940 ГГ. И ЕЁ ОСОБЕННОСТИ.	372
58.	<i>Жарикова М. В.</i> РЕАЛІЗАЦІЯ МОТИВУ ПОВЕРНЕННЯ У РОМАНІ Т. ГАРДІ «THE RETURN OF THE NATIVE».	380
59.	<i>Замашкіна О. Д.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА.	386
60.	<i>Искендерова Камаля Осман кызы</i> СИНТЕЗ 1-ЭТИЛТИО МЕТИЛ-2-АРИЛОКСИ ЭТИЛ-N-АРИЛ КАРБАМАТОВ И ТИОКАРБАМАТОВ.	395
61.	<i>Карник Р. Т., Лейбюк Т. Т.</i> ЗАСТОСУВАННЯ САЕ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ КОМПЛЕКСНОГО РОЗРАХУНКУ ПАРАМЕТРІВ СИСТЕМИ ОХОЛОДЖЕННЯ ДЕТАЛЕЙ ІЗ РЕАКТОПЛАСТІВ.	401
62.	<i>Катеринчук К. В., Стецюра І. Р.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОГРОЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.	408
63.	<i>Кафарський В. І.</i> СОЦІАЛЬНЕ ПРАВО В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ.	413
64.	<i>Климович Н. М., Третьякова С. О., Завгородня С. В., Войтовська В. І., Орел О. О.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНОКУЛЯНТІВ У ПОСІВАХ СОРГО ЗЕРНОВОГО (SORGHUM BICOLOR).	425
65.	<i>Король М. М.</i> АНАЛІЗ ОСНОВНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОКАЗНИКІВ ПАКИСТАНУ.	433
66.	<i>Кортаєв В. М., Ревякіна Т. О.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ.	439
67.	<i>Колодяжна А. В.</i> СОЦІАЛЬНО-ПЕРЦЕПТИВНЕ ПЕРЕДБАЧЕННЯ ЯК КОМПОНЕНТ ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ.	448
68.	<i>Копочинська Ю., Лавров З.</i> ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ПРИ ПЛЕЧЕ-ЛОПАТКОВОМУ ПЕРИАРТРИТІ У ЛЮДЕЙ ПРАЦЕЗДАТНОГО ВІКУ.	456

69.	Кузьменко В. С. ОСНОВНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ РОБОТИ НА СУДНІ.	461
70.	Кунденко Я. М., Підкуйко В. А. ПОЧУТТЯ ПРОВИНИ З ТОЧКИ ЗОРУ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ.	464
71.	Кулак Н. В. НОРМАТИВНО – ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ В УКРАЇНІ.	468
72.	Левченко Ю. Л., Толмачова І. М. ДОСЛІДНИЦЬКІ УМІННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН.	472
73.	Лекерова Г. Ж., Айтжанова Г. Т., Толеген Ж. А., Байрова А. Д., Жаппар А. Н. РАЗРАБОТКА ИННОВАЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ПО ПОДГОТОВКЕ ПСИХОЛОГОВ, СПЕЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕННОГО ИНКЛЮЗИВНОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ.	482
74.	Лім К. Е. РОЗВИТОК РЕФЛЕКСИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ.	487
75.	Логутова Т. Г., Полторацький М. М. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ТАРИФООУТВОРЕННЯ НА УКРАЇНСЬКИХ МОРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.	491
76.	Ляска О. П., Гафіч Д. КОНТЕКСТНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ.	498
77.	Максименко І. Я., Шутак Е. В. ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В КОНТЕКСТІ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН.	503
78.	Малєєва Т. Є. АУДІО ТА ВІДЕО МАТЕРІАЛИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ.	510
79.	Маляр В. В., Ібадова Т. В., Маляр В. В., Маляр В. А. РОЛЬ НЕДИФЕРЕНЦІЙНОЇ ДИСПЛАЗІЇ СПОЛУЧНОЇ ТКАНИНИ В ГЕНЕЗІ ІСТМІКО-ЦЕРВІКАЛЬНОЇ НЕДОСТАТНОСТІ У ВАГІТНИХ З НЕДОНОШУВАННЯМ.	515
80.	Мамадиєрова Ш. И. СВОЙСТВА ЦЕМЕНТА НА ОСНОВЕ ИЗВЕСТНЯКА С ВЫСОКИМ СОДЕРЖАНИЕМ ГЛИНОЗЕМА.	519
81.	Мамадиєрова Ш. И. ЭЛЕКТРОСТАТИЧЕСКАЯ ПОЛЯРИЗАЦИЯ НА ЭТАПАХ ФОРМИРОВАНИЯ СТРУКТУР ЦЕМЕНТНОГО ТЕСТА.	526
82.	Масталиев Вагиф Юсиф оглы РЕШЕНИЕ ОДНОЙ СМЕШАННОЙ ЗАДАЧИ ДЛЯ УРАВНЕНИЯ ВТОРОГО ПОРЯДКА С МЕНЯЮЩИМСЯ ТИПОМ.	533

83. *Мезем О. М., Зацаринна М. С., Горбачова І. С.* 537
МЕТОДИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ТА ОСНОВ ЗДОРОВ'Я ДО РЕАЛІЗАЦІЇ
ЗАВДАНЬ ШКІЛЬНОЇ ГІГІЄНИ.
84. *Мирзаева А. А.* 542
ЭТНОНИМЫ НОВОЙ ЗЕЛАНДИИ.
85. *Мітова О. О., Онищенко В. М., Полякова А. В.* 548
ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МІНІ-
БАСКЕТБОЛУ В СВІТІ.
86. *Міщик Л. І.* 558
ДЕЯКІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА
УЗГОДЖЕННЯ ЇЇ ЗІ СФЕРОЮ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ДО МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.
87. *Омельченко О. О.* 569
ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ АВІАЦІЙНИХ ТЕРМІНІВ.
88. *Оснач Т. В.* 572
СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО «Я» В
УЧНІВ 6-11 КЛАСІВ.
89. *Павлічук В. І., Чайка В. А.* 581
РОЛЬ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ У ПІДГОТОВЦІ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО УЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В УМОВАХ
ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ.
90. *Панов М. С., Лайкова Д. М.* 587
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ МОРАЛЬНИХ НОРМ ПОВЕДІНКИ
ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.
91. *Пальчиков Э., Романенкова Ю. В.* 595
«ВСТРЕЧНЫЕ КАЧЕЛИ» В ЦИРКОВОЙ АКРОБАТИКЕ:
СПЕЦИФИКА, ОСНОВНЫЕ СЛОЖНОСТИ ИСПОЛНЕНИЯ.
92. *Пащук Р. І., Васильєва Г. Й., Максименко О. В.* 604
НОРМАТИВНІСТЬ СЛОВОВЖИВАННЯ В ПРАВНИЧОМУ
МОВЛЕННІ.
93. *Петухова К. С.* 614
ОГЛЯД МЕТОДІВ ВІДНОВЛЕННЯ ДАНИХ У ТАБЛИЦЯХ ТИПУ
«ОБ'ЄКТ-ВЛАСТИВІСТЬ».
94. *Пестун І. В., Мнушко З. Н.* 619
АДАПТАЦІЯ АССОРТИМЕНТНО-ЦЕНОВОЇ ПОЛІТИКИ АПТЕК К
ГОСУДАРСТВЕННОМУ ПРАВОВОМУ РЕГУЛІРОВАНИЮ.
95. *Прокопов С. О., Лукомська А. А.* 623
ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
УКРАЇНИ З НАСЕЛЕННЯМ НА ОСНОВІ СУЧАСНИХ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.
96. *Погосян О. Г., Полуян С. М.* 634
РОЗРОБКА МЕТОДІВ ІЗОЛЮВАННЯ ФЕНІГІДІНУ З БІОЛОГІЧНИХ
РІДИН ОРГАНІЗМУ.

97. **Попова Н. В.** 640
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ДОШКІЛЛЯ.
98. **Потіха З. А.** 648
ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КАНАДІ.
99. **Поцулко О. А.** 655
ПРОБЛЕМА ПОНЯТТЯ «НОУМЕН» ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ В БІОМЕДИЦИНІ.
100. **Розман І. І.** 662
ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІСТИКИ.
101. **Романова Т. В., Давиденко Л. П.** 665
ОСОБЛИВОСТІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА ЗІ СТРУКТУРНИМИ ФОНДАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.
102. **Ропот Б. В.** 673
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПРОЦЕС ТА ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ БРИКЕТУВАННЯ.
103. **Саакян А. А.** 678
СПЕЦИФИКА ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА РОССИИ.
104. **Савич А. В.** 688
ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ НЕОДНОРОДНЫХ СОЦИУМОВ И ПРОЦЕСС ИХ ИНТЕГРАЦИИ В СОВРЕМЕННЫЙ ПЕРИОД.
105. **Саттаров К. К., Тухтамишева Г. К., Джаббаров С. Ш.** 697
ТЕХНОЛОГИЯ ПРИГОТОВЛЕНИЯ РЖАНО - ПШЕНИЧНОГО ХЛЕБА.
106. **Свирид М. М., Сидоренко О. Ю., Труба О. М.** 703
ФІЗИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВІДНОВЛЕННЯ ПОВЕРХОНЬ ТЕРТЯ ТРИБО-МАГНІТНИМ СПОСОБОМ.
107. **Свійонтик О. О., Лецик Р. М.** 710
ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ.
108. **Семкович В. Б.** 716
ЗАНЕПАД АКАПЕЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ ДРУГОГО ЕТАПУ 30-60 РОКІВ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ.
109. **Скибенко В. І.** 721
АНТИМОНОПОЛЬНИЙ КОМІТЕТ ЯК ОРГАН ОСКАРЖЕННЯ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.
110. **Славова Н. А.** 727
УСЛОВИЯ ОТВЕТСТВЕННОСТИ СУБЪЕКТОВ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА В СФЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА.
111. **Сливка К. С., Яковенко Т. С., Давидов П. Г.** 735
ВАЖЛИВІСТЬ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.

112.	<i>Солдатенко О. А., Аксьонов Р. А.</i> ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.	745
113.	<i>Сурхаєв В. М.</i> АЛЬТЕРНАТИВНІ ШЛЯХИ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ.	750
114.	<i>Телько М. І., Шестопал С. М., Давидов П. Г.</i> МЕДИЧНА (ЛІКАРСЬКА) ТАЄМНИЦЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ.	757
115.	<i>Товт С. В.</i> ІСТОРИЧНА ГЕНЕЗА КІБЕРСПОРТУ У РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ.	767
116.	<i>Уманська Т. О.</i> ПРОЄКТНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.	770
117.	<i>Федоряка О. І., Кустов М. В.</i> ОЦІНКА РІВНЯ ПОЖЕЖНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ЛОКАЛЬНОЇ ТЕРИТОРІЇ.	781
118.	<i>Філер З. Ю.</i> РЯДИ, ІНТЕГРАЛИ ТА «СТАЛА ЕЙЛЕРА».	791
119.	<i>Фішер Т. П.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО СТРУННОГО КВАРТЕТУ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕРТНОГО ЖИТТЯ ЛЬВОВА 1941-1944 РР.	806
120.	<i>Фляк М.</i> ХРИСТИЯНСЬКІ ЗАСАДИ ТА ЇХ МІСЦЕ В УКРАЇНСЬКІЙ ВИХОВНІЙ ТРАДИЦІЇ.	813
121.	<i>Харченко А. І.</i> КОРЕКЦІЯ ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ПІСОЧНОЇ АНІМАЦІЇ.	821
122.	<i>Ходан З. А., Карняк А. Я.</i> НОВИЙ ПОГЛЯД НА СТАРИЙ ЖАНР: СОНАТА ДЛЯ ФЛЕЙТИ ПІКОЛО ТА ФОРТЕПІАНО ДЖЕФА МАНУКЯНА.	826
123.	<i>Худецький І. Ю., Антонова-Рафі Ю. В., Морозов І. В.</i> КЛІНІКО-ФІЗІОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВАЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЛФК НА ВСІХ ПЕРІОДАХ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПІСЛЯ ХІРУРГІЧНОГО ВТРУЧАННЯ В ШЛУНКОВО-КИШКОВИЙ ТРАКТ.	835
124.	<i>Циганок І. Б., Беркуця Л. В.</i> ФРАЗЕОЛОГІЗМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА БОЛГАРСЬКІЙ МОВАХ.	840
125.	<i>Цьомик Х. Б.</i> МОДИФІКАЦІЯ ЕМОЦІЙНО-ЗНАЧУЩИХ ВЗАЄМИН ПОДРУЖЖЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ.	844
126.	<i>Чернишова С.</i> ГРЕМ ГРІН ПРОТИ ЗИГМУНДА ФРОЙДА: ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ ПЕРСОНАЖА.	852

127.	Шабан Е. Д. ОСОБЕННОСТИ ВЫБОРА РЕЖИМА ВАЛЮТНОГО КУРСА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ.	860
128.	Шиделко А. В., Захарчишин З. М. СПЕЦИФИКА, ПРИЧИНЫ, ТЕНДЕНЦІЇ ЯВИЩА «ДІТИ ВУЛИЦІ».	870
129.	Шильникова З. Н., Шильников А. А. ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОРПОРАЦИЙ.	876
130.	Юзікова Н. С., Корнякова Т. В. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ ХІМІЧНОЇ КАСТРАЦІЇ.	882
131.	Яворська І. І. ІМПРОВІЗАЦІЯ ЯК ВИД ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОЦІ МУЗИКИ.	891
132.	Яровицька Н. А., Зоря В. Р. ПСИХОЛОГІЯ СПРИЙНЯТТЯ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА.	896
133.	Яшук К. В., Бевза Л. Ю. ВПЛИВ КОНФЛІКТІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЇ.	901

UDC 624.078

**LOAD CAPACITY OF BOLT JOINTS OF WOODEN STRUCTURES
UNDER THE ACTION OF LOW-CYCLE LOADS**

Aleksiievets Valentyn

Candidate of technical sciences (PhD)

Associate Professor

Aleksiievets Ivan

Candidate of technical sciences (PhD)

Associate Professor

Ivaniuk Andrii

Candidate of technical sciences (PhD)

Associate Professor

National University of

Water and Environmental Engineering

Rivne, Ukraine

Summary: The work is devoted to the study of the influence of low-cycle loads on the bearing capacity and deformability of bolted joints of wooden structures. A method of conducting an experiment to determine the bearing capacity of bolted joints with the separation of deformations of the nail socket and tensile deformations of the bolts.

Keywords: wooden structures, nails, low-cycle loads, deflection, displacement.

Introduction. In the existing normative documents [1,2] there are no data for calculation and construction of elements of nail connections (including bolted) of wooden constructions under the action of low-cycle loads.

In order to develop reliable methods for calculating the elements of the load-bearing structures of the nail connection, it is necessary to study the nature of the

stress-strain state of the nail connection as the most widely used type of joints for wooden structures.

Research methodology. The subject of the study is a symmetrical two-joint nail connection of wooden elements on metal nails [3].

There were made 36 samples to test bolted joints with different geometric characteristics. Pine wood with a moisture content of 12% was selected for the production of wooden joints. Bolts with a diameter of 6.0 mm, strength class 5.8 and bolts with a diameter of 8.0 mm of strength class 5.8 were used for connections.

Measurement of bolt tensile deformations was performed using strain gauges with a base of 20 mm, glued in the middle of each side of the bolt.

Research results. As the calculation scheme of the bolt adopted a rod lying on an elastic base, with the following prerequisites for the calculation:

- the accepted diagram of deformation of ideal elastic-plastic material for crumpling of wood and for bending of a nail;

- within the plastic section, the stresses remain constant, equal for the wood to the design resistance of the bending, and for the nail to the design resistance of the bending steel beyond the yield strength;

- the bearing capacity of the nail is determined not by the destruction of the connection, and the calculated ultimate deformation;

- the calculated ultimate deformation is limited by the ratio of total deformation to elastic;

- the axis of the nail is taken to be rectilinear until the formation of a hinge of plasticity.

The load was applied until the stabilization of bolt bending deformations and wood crumpling took place.

According to experimental data, diagrams of deformation of the entire bolted joint and bolt were constructed. In particular for nail connections with a bolt diameter of 6 mm, with a ratio of elements $a/c=1.0$, deformations of bolts on the hundredth cycle of loading made 41,3% of the general deformations of shift of all nail

connection and made 0,38 mm. For similar joints with diameters of 8 mm, the deformation of the bolts was 39.5%.

It should be noted that the relative deformations of the bolts were: a bolt with a diameter of 6 mm $\varepsilon_s=71.3 \times 10^{-5}$; bolt with a diameter of 8 mm $\varepsilon_s=52,7 \times 10^{-5}$.

After analyzing the relative deformations of the bolts, it can be argued that the formation of the hinge of plasticity in their middle zone did not occur, because the normal stresses did not reach the values of the conditional yield strength. In particular for bolts with a diameter of 6 mm normal stresses at ratios $a/c=1.0$ – 147 MPa, which is 37.4% of the conditional yield strength of bolted steel. For bolts with a diameter of 8 mm normal stresses at ratios $a/c=1,0$ – 109 MPa and are 27.7% of the conditional strength.

Conclusions. Test data show that increasing the thickness of the end elements in the bolted joints does not lead to a significant increase in load-bearing capacity. But when increasing the diameter of the nail from 6.0 mm to 8.0 mm, in this case the diameter of the bolt, the bearing capacity of the nail per slice increases significantly, in particular for similar bolted joints with the same geometric characteristics, this increase is 49.4%, 46.7% and 53.1%.

The calculated bearing capacity of the symmetrical bolted connection under the action of low-cycle load must be set taking into account the influence of the coefficient of operating conditions, which depends on the load level.

REFERENCES

1. Eurocode 5. Design of timber structures. Part 1.1. General rules and rules for buildings. 1995, 124 p.
2. DIN EN 384-2016. Structural timber – Determination of characteristic values of mechanical properties and density.
3. V.I. Aleksiievets, I.I. Aleksiievets, A.M. Ivaniuk, S.I. Roshchina IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering 896 (2020) 012043 DOI: 10.1088/1757-899X/896/1/012043.

**COURSE OF POSTNATAL PERIOD IN WOMEN WITH
HYPOGALACTIA USING PHYTOMEDICATIONS**

Bakun Oksana

PhD of the obstetrics and gynecology department

Higher state educational institution of Ukraine

“Bukovinian state medical university”

Chernivtsi, Ukraine

Sheludko Tetiana

Student of the 6 course

Higher state educational institution of Ukraine

“Bukovinian state medical university”

Chernivtsi, Ukraine

Introduction. The unique feature of breast milk lies in the fact that it is the healthiest, optimally balanced by nature food easily digested. It meets all nutritional and energetic needs of an infant to the full from its birth till no less than 5-6 months without any food supplements. Among numerous problems of breast deeding the most frequent one is mother’s complaint of not having sufficient amount of milk. Hypogalactia is a condition of decreased secretory activity of mammary glands in lactational period [1, p.65; 5, p.66].

Primary and secondary hypogalactias are distinguished. Primary one is conditioned by anatomical and functional peculiarities of mammary glands as well as by mother’s severe diseases associated with extragenital pathology (diabetes mellitus, diffuse toxic goiter), occurs rarely, only in 4-10% of women.

Cases in which medicamental methods activating and stimulating labor activity (estrogens, prostaglandins, oxytocin) are used in pregnant or lying-in women belong to the latter. Later on, women-in- childbirth who took these preparations had no lactation at first hours or days after labor or lactation appeared in later periods and

was insufficient [3, p.95; 6, p.32]. Secondary hypogalactia can be caused by complicated pregnancy, labor and postnatal period (late gestosis of pregnant, anemia of pregnancy, uterine hemorrhages, oth.,). Secondary hypogalactia is mostly a temporary condition [2, p.67]. Whereas at primary hypogalactia chances for treatment are limited, at secondary hypogalactia it is possible to recover lactation in treated timely.

The reason that caused hypogalactia should be found out to this aim [4, p.86]. A special group of women can be distinguished according to the development of primary hypogalactia – these are the women who underwent Cesarean section. Early hypogalactia is singled out as to the time of its occurrence. It appears during first 10 days after labor. Late hypogalactia occurs 10 days after.

The aim of this work was to study special features of clinical course of postnatal period and investigate the effect of “Shirafza” phytomedication on lactation in women in childbirth with a decreased lactational function.

Material and methods. 60 women in childbirth have been examined who were divided into two groups: I main group – 30 women with a decreased lactational function. II – control group – 30 women in childbirth with a preserved lactational function. Life history, somatic and gynecologic diseases in the history, special features of menstrual and reproductive functions, the course of pregnancy, labor and postnatal period have been studied in all women.

In newborns there were determined: condition at birth, evaluation by Apgar’s scale, primary loss of body-weight and the degree of its recovery by the fourth-fifth day of life, peculiarities of the course in early postnatal adaptational period. Lactational function in women was evaluated on the fourth-fifth day of postnatal period on the basis of clinical examinations of the woman in childbirth, day amount of milk that is produced, food supplements of mixtures to the infant’s feeding and indices of weight loss and its restoration during first four-five days after birth.

Normal lactation was regarded a condition without food supplements, when maximum weight loss was no more than 6%, restoration of initial weight no less than 95% during early neonatal period. Statistical processing of the data was performed on

a personal computer IBM by means of statistical programme EXCEL making use of variational statistical methods. Authenticity of special features was established by means of Student's t-criteria. Differences of indices were regarded authentic at value of $p < 0,05$.

Results and discussion. At the age examination it was determined that the majority of women in childbirth were from 19 till 30: in the main group – 25 (83,3%), in the control – 21 (70%) ($p > 0,05$). Average age of women in labor didn't differ for a fact ($25,8 \pm 4,2$ and $25,1 \pm 4,1$ of a year correspondingly), A high frequency of somatic pathology has been found out: in the main group – in 22 (73,3%), in the control – in 12 (40%) of women ($p < 0,05$).

Thus, diseases of cardio-vascular system were registered twice more often in 8 (26,6%). Besides, in the women of the main group there was observed a clear tendency to the increase in frequency of respiratory system diseases in 5 (16,6%), urinary excretive system diseases in 11 (36,6%), diseases of gastrointestinal tract – in 9 (30%). More often there were registered acute respiratory infections – in 4 (13,3%).

Gynecological diseases in the anamnesis are regarded a factor of risk for disorders in the reproductive system which causes hormonal disturbances, failure of childbearing function with further complications of postnatal period and also affects formation and duration of lactation.

At the same time menstrual function disorders were really more often in the main group – 21 (70%) women in comparison with the control group – in 4 (13,3%) ($p < 0,05$). In the main group in the structure of menstrual function disorders attention was drawn to the predominance of such nosologic forms as dysmenorrhea – in 5 (16,6%), polymenorrhea – in 2 (6,6%), irregular menses – in 12 (40%) women.

Only in the main group in the anamnesis there were revealed such disorders as late menarche – in 1 (3,3%) ($p < 0,05$), hypomenstrual syndrome – in 1 (3,3%) patient. When analyzing obstetrical anamnesis it should be noted that every third woman in childbirth both in the main and control groups had artificial abortions in the life history: 11 (36,6%) and 9 (30%) correspondingly. Every second woman in the main

group (16, 53,3%) had indications in the anamnesis of incompetent pregnancy mostly due to spontaneous abortions – in 12 (40%) and premature delivery – in 3 (10%).

An uncomplicated course of postnatal period was registered significantly more seldom in the main group of lying-in women – in 4 (13,3%)($p < 0,05$) than in the control group – in 16 (53,3%). A normal course of postnatal period in the main group was observed in 4 women (13,3%) in the control – in 16 (53,3%). Incompetent pregnancy in the anamnesis as a factor causing hypogalactia was registered in 53,3% women from the main group.

In the majority of women in labor from the main group having hypogalactia there was a thread of abortion – 14 (46,6%), gestosis – in 10 (33,3%), anemia – in 27 (40%); placental insufficiency in 12 (40%), in the control group – in 16,6; 3,3;53,3 and 6,6% cases correspondingly. The most serious intranatal factors for disorders of lactational function after labor were anomalies of labor activity and blood loss over 500 ml that were registered in both groups with almost similar frequency.

The formation of lactation during first 5 days after labor is influenced by the woman's somatic health condition, her obstetrical-gynecologist status, obstetrical complications which were registered more frequently in women from the main group that's why we have suggested recovery of lactational function in this group of patients by means of "Shirafza" phytomedication, that is a natural method of high quality based on vegetable raw material which due to complex effect on the woman's organism stimulates all stages of lactation, prevents problems of overweight in feedings mothers and rise of glucose level in blood. The preparation was taken by women from the main group because they complained mostly of insufficient milk production.

The preparation was-taken from the 4-th day of postnatal period by 1 capsule three times a day. 25 women-in labor (83,3%)were marked down to increase the volume of milk on the 5-6th day of the intakes as well as to improve milk quality which manifested inself in the absence of dry "swaddling clothes" syndrome, the baby was actively sucking mother's breast, the woman in childbirth felt the rush of milk, the infant didn't cry of began to gain weight actively. As one of the reasons for

secondary hypogalactia was nipple cracks found in 11 (36,6%) women in the main group and 4 (13,3%) – control group who mainly complained of the pain in the nipples – so this group of women was recommended to use “Kalendit-E” cream, a natural preparation from pot-marigold (Calendula) and echinacea medical extractions. “Kalendit-E” stimulates tissue granulations, prevents from staphylococcus and streptococcus infections, hinders the development of inflammatory processes and finally-accelarates healing of cracks. In this way, already on the following day there were evidences of pain relief and adhesions of cracks in 10 women from the main group and 3 from the control one.

Conclusions.

1. Women in childbirth show a high frequency of complications in postnatal period (73,3%), that is significantly higher than the analogous index in the control group (40%)

2. Usage of “Shirafza” preparation contributes to the improvement of lactational function in women in childbirth already on the 5-th day of postnatal period.

3. “Kalendit-E” preparation in woman in labor releases painful syndrome and makes for the adhesion of cracks in the nipples.

REFERENCES:

1. Бойко В.І., Бабар Т.В. Тактика ведення лактації в разі інтраамніального інфікування // Здоровье женщины.-2011.-Т.57,№1.-С.102-103.

2. Конь І. Я., Сорвачева Т. І., Фатєєва Е. М. і співавт. Сучасні принципи і Методи вигодовування дітей першого року житт я (методичні рекомендації).-К.,2010.- С.28.

3. Марушко Ю.В., Московенко О.Д. Особливості вигодовування дітей першого року життя, які проживають в м. Києві // Функціональні розлади травлення у дітей раннього віку, їх профілактика та лікування. Мат. Наук.-практ. конф. з міжнар. Участю.- К., 2006.-С.23-26.

4. Медведь В. И., Викторов А.П. Медикаментозная терапия и лактация // Лікування та діагностика.-2001.-№2.-С.54-58
5. Місник В.П., Марушко Т.Л., Отт В.Д. Особливості динаміки нутрітивного статусу дітей перших місяців життя // Мат.IV конгресу неонатологів України «Актуальні питання неонатології».-К.-2006.-С.94.
6. Мойсеєнко Р. О., Тутченко Л. І., Отт В. Д., Марушко Т. Л. Ведення лактації та грудного вигодовування: Посіб. для мед. працівників системи охорони здоров'я матері і дитині. - К.: МОЗ України, 2010. – С.57.

HYSTEOSALPINGOGRAPHY AT INFERTILITY CONNECTED WITH ENDOMETRIOSIS TECHNIQUE AND APPLICATIONS

Bakun Oksana

PhD of department obstetrics and gynecology

Klobushniak Alina

student of 6 course

Higher State Educational Institution of Ukraine

“Bukovinian State Medical University”

Chernivtsi, Ukraine

Hysterosalpingography (HSG) is the radiographic evaluation of the uterine cavity and fallopian tubes after the administration of a radio-opaque medium through the cervical canal [1, p.56]. The first HSG was performed in 1910 and was considered to be the first special radiologic procedure. A properly performed HSG can detect the contour of the uterine cavity and the width of the cervical canal. Further contrast medium injection will outline the cornua isthmic and ampullary portions of the tubes, and will show the degree of spillage [2, p.89].

Indications and Contraindications

HSG is used predominantly in the evaluation of infertility. Despite the arrival of newer imaging modalities, HSG still remains the best procedure to image the fallopian tubes. Although evaluating feminine infertility, with or without the presence of repeated miscarriages, is the main indication for this method, it can also be used in other cases, such as pain in the pelvis tract, congenital or anatomic abnormalities, anomalies of the menstrual cycle, and abnormal menses [3, p.29]. Also, it is sometimes used as a preoperative control for women who are about to have uterine or tubal surgery. Soares and coworkers showed that HSG had a sensitivity of 58% and a positive-predictive value of 28.6% for polypoid lesions, and a sensitivity of 0% for endometrial hyperplasia [4, p.99]. The same study showed HSG to have a sensitivity

of 44.4% for uterine malformations, and a sensitivity of 75% for the detection of intrauterine adhesions. The main contraindication of the examination is possible pregnancy [5, p.103]. This contraindication can be avoided by performing the examination before the ovulation phase, between the 7th to 10th day of the menstrual cycle. Because of the scattering risk, the examination should be avoided when there is active intrapelvic inflammation. Another contraindication is vaginal or uterine bleeding because of the risk of unrestrained bleeding, which could lead to transfusion or surgical recovery procedures [6. p.56]. Finally, the examination should not be performed in cases of severe cardiac or renal deficiency, or in cases of recent uterine or tubal surgery.

Technique

Patient Preparation

The procedure is performed in the first half of the menstrual cycle following cessation of bleeding [7. p.89]. The endometrium is thin during this proliferative phase, which facilitates better image interpretation and should also ensure that there is no pregnancy. The patient is asked to refrain from unprotected sexual intercourse from the date of her period until after the investigation to be certain there is no risk of pregnancy. Examination in the second half of the cycle is avoided because the thickened secretory-phase endometrium increases the risk of venous intravasation and may cause a false-positive diagnosis of cornual occlusion [8, p.68].

Antibiotics might be required 1 day before and for a few days after the examination if previous inflammations are present in the patient's clinical history.

Antibiotics are required after the examination when the maneuvers are fairly sanguineous or if the fallopian tubes present a certain degree of dilation.

The suggested antibiotic regimen is metronidazole 1 g rectally at the time of the procedure, plus doxycycline 100 mg twice daily for 7 days. Steroid (prednisolone) premedication is prescribed in asthmatics when intravenous contrast is used; therefore, it is reasonable to do the same for HSG because intravasation is also possible from this procedure [9, p.43].

Catheterization Technique

For the catheterization technique, the patient is placed on the fluoroscopic machine in a gynecologic examination position. After cleaning the external genital area with

antiseptic solution, the vagina is dilated by a gynecologic dilator. The cervix is localized and cleansed with iodine solution. Afterward, the uterine cervix is straightened by one (at the 12 o'clock position) or two (at the 9 and 3 o'clock positions) surgical forceps exercising a degree of pulling. Next, the outside uterine cervix ostium is catheterized. The catheterization can be performed in two ways. In the authors' country, a salpingographer with a bell-shaped end (diameter depends on the case) is pushed through the vagina and fits in the external uterine cervix ostium. In the second technique, the salpingographer has a plastic cup-shaped end that is fitted to the external uterine cervix ostium, creating a void phenomenon. In both techniques, there is a syringe with iodinated hydrosoluble contrast medium at the other end of the salpingographer. The vagina dilator is taken off after catheterization of the external uteri cervix ostium and before administration of the contrast medium [10, p.77].

Contrast Media

In the past, oil-soluble contrast media were mainly used. Today, we use all available iodinated hydrosoluble contrast media. According to international literature, the use of oil-soluble contrast media increases the pregnancy rate and contributes to a decrease in conception time after the salpingography is performed. However, Spring and coworkers found that there is no evidence that the choice of the contrast material affects the rate of term pregnancy [11, p.49].

Radiological Views

One conventional radiograph of the pelvis (on a 24 - 30 cm radiologic film) is necessary before the contrast medium is administrated into the uterine cavity so that possible intrapyelic masses or calcifications will not complicate interpretation of the images. A metallic marker is placed over one side of the pelvis to indicate the right or left side of the patient. Next, the examination is performed under fluoroscopic control

so that radiographs can be taken during the filling of the uterine cavity (usually 2-3 cm of contrast medium is sufficient) and again during the filling of the fallopian tubes. Finally, after the removal of the salpingographer, we radiographically check the presence of contrast medium in the peritoneal cavity. The total amount of injected contrast medium should not exceed 10 mL [12, p.59].

Normal Findings

On face radiographs, the uterine cavity has a normal trigonal shape and the apex of the triangle corresponds to the isthmus, which is nearly 3.7 cm wide. The apex is pointed downwards and connected to the internal ostium of the cervix uteri, which is 2.5 cm in total length [13, p.59]. The base of triangular uterine cavity is the fundus, which can be concave, flattened, or slightly convex. On both sides of its base, in the area of the lateral horns, the two fallopian tubes are drawn. The fallopian tubes are

separated into three segments: isthmus (attached to the uterus, not imaged in several cases), ampullary (in the middle, the longest and widest segment), and bell-shaped (to the distal end). There are two ostiums: the internal or uterine, and the external or abdominal. From the abdominal ostium, the contrast medium disperses and diffuses into the peritoneal cavity. Remaining contrast medium in the furrows of the peritoneum can be observed up to 3 hours after administration. Very often, the contrast medium in the rectouterine pouch of the peritoneum (Douglas' space) can demonstrate the profile of the coordinate ovary.

Abnormal Findings

Internal Endometriosis (Adenomyosis)

Adenomyosis is caused by the presence of ectopic islets of active endometrium in the muscularis wall of the uterus. It is usually imaged as a pointed projection of 2 to 3 mm length, perpendicular to the uterine wall after contrast medium administration. Rarely, this is imaged as a sack-shaped projection filled by contrast medium, 4 mm to 1 cm in length [14, p.61]. Differential diagnosis should include the hyperplasia of the endometrium and the entrance of the contrast medium in the myometrium or in the nutrient arteriole of submucosa fibromyomas [15, p.73]

Conclusion

HSG remains the front-line imaging modality in the investigation of infertility connected with endometriosis. It is an accurate means of accessing the uterine cavity and tubal patency, but has a low sensitivity for the diagnosis of pelvic adhesions, which is why it cannot replace laparoscopy. It requires knowledge of the female anatomy as well as skillful technique in order to avoid pitfalls and misinterpretations.

REFERENCES

1. Baramki TA. Hysterosalpingography. *Mod Trends* 2009;83:1595.
2. Schwabe MG, Shapiro SS, Haning RV Jr. Hysterosalpingography with oil contrast medium enhances fertility in patients with infertility of unknown etiology. *Fertil Steril* 1983;40:604-6.
3. Livsey R. Hysterosalpingography. *Australas Radiol* 2011;45:98-9.
4. Simpson W, Beitia LG, Mester J. Hysterosalpingography: A reemerging study. *Radiographics* 2010;26:419-31.
5. Eng CW, Tang PH, Ong CL. Hysterosalpingography: Current applications. *Singapore Med J* 2007;48:368-73.
6. American College of Radiology. ACR standard for the performance of hysterosalpingography. In: *ACR Standards*. Reston, VA: ACR, 2009. p. 183-6.
7. Soares SR, Reis MMBB, Camargos AF. Diagnostic accuracy of soundhysterosalpingography, transvaginal sonography and hysterosalpingography in patients with uterine cavity disorders. *Fertil Steril* 2010;73:406-11.
8. Lees WR, Highman SH. Gynecological imaging In: Sutton D, editor. *Textbook of Radiology and Imaging*. New York:Churchill Livingstone, 1988. p. 1235-72.
9. Crofton M, Jenkins PRJ. Hysterosalpingography. In: Sutton D, editor. *Textbook of Radiology and Imaging*, 7th edition. New York: Churchhill Livingstone, 2013. p. 1085-6.

10. Dhaliwal LK, Gupta UR, Aggarwall N. Is hysterosalpingography an important tool in modern gynecological practice? *IntJ Fertil Womens Med* 1999;44:212-5.
11. Meschan I. Analysis of Roentgen signs. In: *Obstetrics and Gynecology*, vol 3. Philadelphia, PA: WB Saunders, 2006; 1896-907.
12. Thurmond AS, Jones MK, Cohen DL, et al. Procedures for diagnosis and treatment of infertility. In: *Gynecologic, Obstetric and Breast Radiology*. Cambridge: Blackwell Science, 2006. p. 114-34.
13. Steiner AZ, Meyer WR, Clark RL, et al. Oil-soluble contrast during hysterosalpingography in women with proven tubal potency. *Obstec Gynecol* 2003;101:109-13.
14. Ramsuen F, Lindequist S, Larsen C, et al. Therapeutic effects of hysterosalpingography: oil- versus water-soluble contrast media—A randomized prospective study. *Radiology* 2011;179:75-8.
15. Spring DB, Barkan HE, Pruyn SC. Potential therapeutic effects of contrast materials in hysterosalpingography: A prospective randomised clinical trial. *Radiology* 2000; 214:53-7.

УДК:618-513:618.2

**IMPLEMENTATION OF PLASMAPHERESIS ON THE ANTIOVARIAN
ANTIBODIES LEVEL IN WOMEN WITH INFERTILITY ASSOCIATED
WITH ENDOMETRIOSIS BEFORE IN VITRO FERTILIZATION**

Bakun Oksana

PhD of the obstetrics and gynecology department

Higher state educational institution of Ukraine

“Bukovinian state medical university”

Chernivtsi, Ukraine

Nastiuk Maryna

Student of the 6 course

Higher state educational institution of Ukraine

“Bukovinian state medical university”

Chernivtsi, Ukraine

Introduction The fact of the autoantibodies emergence that is, antibodies against their own antigens - components of various tissues of the organism is not peculiar to the normal organism, since there is a danger of uncontrolled self-destruction of its own tissues without obvious causes and even its complete death [1, p.56]. Therefore, the appearance of antibodies to their own antigens is blocked. But we can't completely deny the physiological role of developing antibodies against their own autoantigens which would not be quite correct [2, p.99].

The emergence of antibodies against the damaged ones as a result of any cause of its own cells plays in some degree a sanogenic role, since it allows them to be removed more quickly from the body [3, p.45].

But according to some authors, these facts do not exclude the fact that such "healthy" individuals in whom the autoantibodies are detected are sooner or later candidates for the appearance of the corresponding autoimmune diseases, since the

latter manifest themselves only after accumulation of a certain critical number of antibodies in accordance with the law of the transfer of quantity in quality [4, p.88]

Anti-ovarian antibodies damage various ovarian structures, including cell surfaces of the skin, yellow body, oocytes (eggs) and separate cells in the interstitial ovaries. Autoimmune oophoritis with lymphocytic infiltrates, cystic and atresia of follicles have been described [5, p.79].

Antiovarian antibodies are found in 22,7% of women with primary infertility and 37,5% with secondary infertility included in the program of extracorporeal fertilization [6, p.71]. Some authors pointed to the association of anti-ovarian antibodies with endometriosis and subsequent failures with implantation of embryos.

The study of anti-ovarian autoantibodies in patients with ovarian insufficiency against the background of normal levels of gonadotropins, prolactin and androgens shows that the incidence of autoimmune oophoritis among such women varies from 19,2% to 31,5%.

The Aim. To study the determination of antiovarian antibodies (AOA) level in infertile women at the preparatory stage to in vitro fertilization.

Materials And Methods

We examined 30 women who were divided into the following groups:

- Control - 10 reproductively healthy women, who had a birth in the history (from 1 to 3);
- The main - 20 women with infertility of tube origin that were included in the in vitro fertilization program.

The study was performed in Bukovinian state medical university and Centre of Reproductive Medicine.

Along with the definition of anti-ovarian antibodies, the determination of hormonal homeostasis, indicators of nonspecific and specific immune defense, ultrasound of the pelvic organs were performed.

The determination of anti-ovarian antibodies was carried out using the immunosorbent assay of Bioserv Ovari-Antibodi-ELISA for the determination of autoantibodies directed against ovarian antigens in blood serum.

This analysis is based on an indirect solid-phase method. Statistical processing was performed using the STATISTICA-5.5 A software package (StatSoft, Inc., USA). The reliability of the difference ($p < 0,05$) was determined using Student's t-criterion.

Results And Discussion

The average age of women in the main group was not significantly different from the age of the control group patients, these rates were $30,4 \pm 0,4$ and $33,6 \pm 0,6$ years respectively ($p > 0,05$). In the main group, the number of women with menstrual irregularities was significantly higher ($53,9 \pm 3,4\%$ versus $26,9 \pm 2,9\%$).

Chronic salpingophoritis is observed in the main group of 12 people, which corresponds to $60 \pm 3,7\%$, whereas in the control group this figure is 2, corresponding to $20 \pm 1,2\%$. Significant prevalence of women with chronic salpingophoritis in the main group indicates the possibility of autoimmune salpingophoritis in this group of patients.

From the anamnesis of the TORCH infection study it is shown that in the main group, the Herpes simplex virus was observed in 8 patients, which was $40 \pm 1,2\%$. From the same table, the detection rates of Cytomegalovirus in the main group were 7 patients, which corresponds to $35 \pm 0,9\%$.

Indicators of the positive results of the Chlamydia screening in the main group, were 7, which, in percentage terms, was $35 \pm 0,9\%$. As shown in the same table, the data of Ureaplasma detection were 4, corresponding to $20 \pm 0,8\%$. Mycoplasmosis and Trichomoniasis were not detected in the main group, and Toxoplasma, in the same group, was determined in 10 people, which is $50 \pm 0,9\%$. Candida Fungi were detected in 3 patients in the main group, which is $15 \pm 2,3\%$.

Compared to the control group, the herpes simplex virus was not detected. Cytomegalovirus was detected in one female control group, which was $10 \pm 0,1\%$ and compared with the main group is significantly lower. Toxoplasma was detected in 1 female control group, which was $10 \pm 0,1\%$ percent - 10 times less than in the main group.

Candida Fungi were found in one woman, which was $10 \pm 0,1\%$, which is 3 times less than in the main group. In the control group, the level of anti-ovarian antibodies was $7,1 \pm 0,9$, and in the main group $4,1 \pm 0,5$, which is 1,7 times less than in the control group.

Reduction of the level of anti-ovarian antibodies in patients of the main group was marked by the fact that the obstetric and gynecological history was burdened with this group and manifested itself in the presence of chronic salpingo-oophoritis, artificial abortions. Plasmapheresis was conducted prior to the in vitro fertilization program. Before- and after the plasmapheresis, the level of anti-ovarian antibodies in the blood of patients with infertility of tubal origin was determined.

In the group of women undergoing plasmapheresis, there were women with positive and negative results of IVF. A group of patients with positive results was 10 women, representing 50,0% of all women in the second subgroup.

The second subgroup of patients with negative results was 8 women – 40,0% of all women in the second subgroup. 10,0% of all patients in the second subgroup were women whose results of artificial insemination were unknown for one reason or another. A group of patients who did not undergo plasmapheresis, consisted of 38 women, who had positive and negative results of artificial insemination.

The group of patients with positive results was 15 women, representing 39,4% of the total number of people in this subgroup. Another group of patients with negative results was 16 women, which is 42.1% of the total number of people in this subgroup. The number of patients whose results of artificial insemination are unknown for some unknown reason is 7 women, which in the percentage is 18,4.

The second subgroup of the main group was mainly women with more burdened obstetric and gynecological anamnesis. For example, out of four women with positive results of artificial insemination, two went through the program for the first time, and the other two - repeatedly, twice and thrice.

The treatment group consisted of 20 women, the level of anti-ovarian antibodies in them was 4.1 ± 0.4 IU / ml. In the process of preparation for the IVF, the group was divided into 2 subgroups. In subgroup 1, after the traditional

preparation for IVF, the level of anti-ovarian antibodies was 4.6 ± 0.8 IU / ml, which is slightly more than the level of antibodies before the preparation. In 2 subgroups, the level of anti-ovarian antibodies after our proposed preparation with the inclusion of plasmapheresis to IVF was $3,2 \pm 0,5$ IU / ml, which is 1,3 times less than before the preparation.

Consequently, after plasmapheresis, the increased level of anti-ovarian antibodies sharply decreases, indicating its effectiveness and the possibility of use in the program for IVF preparation.

Conclusions

1. Anti-ovarian antibodies are present in both reproductively healthy women and in patients with infertility;
2. The level of anti-ovarian antibodies can be both increased and reduced, depending on the pathological process that caused infertility. And in both cases this fact can testify to infertility;
3. After plasmapheresis, the increased level of anti-ovarian antibodies sharply decreases, indicating its effectiveness and the possibility of use in the program for for IVF preparation.

REFERENCES

1. D. T. Baird, G. Benagiano, J. Cohen. Physiopathological determinants of human infertility. *Human Reproduction Update*, 2002; 8 (5): 435–447.
2. I. T. Chilcott, R. Margara, H. Cohen. Pregnancy outcome is not affected by antiphospholipid antibody status in women referred for in vitro fertilization. *Fertility and Sterility*. 2000; 73 (3): 526–530.
3. N. Gleicher. Antiphospholipid antibodies (aPL) affect in vitro fertilization (IVF) outcome. *American Journal of Reproductive Immunology*. 2001; 46 (5): 330–331.
4. C. A. Byersdorfer, G. G. Schweitzer, and E. R. Unanue. Diabetes is predicted by the β cell level of autoantigen. *Journal of Immunology*. 2005; 175 (7): 4347–4354.

5. T. Forges, P. Monnier-Barbarino, G. C. Faure, and M. C. Béné. Autoimmunity and antigenic targets in ovarian pathology. *Human Reproduction Update*. 2004; 10 (2): 163–175.

6. A. S. Bats, P. M. Barbarino, M. C. Bene, G. C. Faure, and T. Forges. Local lymphocytic and epithelial activation in a case of autoimmune oophoritis. *Fertility and Sterility*. 2008; 90 (3): 849 –859.

УДК:618-053.-618.1

**A VIEW OF WORLD ENDOMETRIOSIS SOCIETY CONSENSUS ON
THE CLASSIFICATION OF ENDOMETRIOSIS**

Bakun O. V.

Candidate of Medicine Science (PhD)

Associate Professor at the department Obstetrics and Gynecology

Higher State Educational Institution of Ukraine

“Bukovinian State Medical University”

Petelytskyi Oleg

Student of 6 course

Higher State Educational Institution of Ukraine

“Bukovinian State Medical University”

Chernivtsi, Ukraine

Introduction Endometriosis is an inflammatory disease associated with pelvic pain and infertility that is characterized by lesions of endometrial-like tissue outside of the uterus (Johnson and Hummelshoj, 2013). The prevalence of endometriosis has been estimated as 176 million women worldwide (Adamson et al., 2010).

Classification of endometriosis has remained controversial and challenging, due to the many manifestations of the disease, wherein the focus has been on anatomy, histology and disease burden for ‘surgical staging’ and, more recently, on prognostic value. These efforts have largely struggled to yield a suitable solution to enhance the utility of disease classification in endometriosis-related symptom management, prognosis for response to therapies, recurrence, association with other disorders, quality of life and other elements of key concern to women with endometriosis.

The best-known classification system for endometriosis is the revised American Society for Reproductive Medicine (r-ASRM) classification (1997). In addition to the r-ASRM classification, emerging systems include the Enzian

classification for deep endometriosis (Keckstein et al., 2003; Haas et al., 2013), the endometriosis fertility index (EFI) (Adamson and Pasta, 2010), and the American Association of Gynecological Laparoscopists. However, the classification systems in current use continue to attract criticism from women with endometriosis and those providing care for them because of the poor correlation with disease symptoms as well as a lack of predictive prognosis and, to date, unclear pathways of treating pelvic pain and infertility based on its classification [1,13].

This lack of correlation has led to the pertinent question: why classify endometriosis? We propose that if classification of endometriosis ultimately has benefit for women suffering from the disease with informed counselling by health care providers, then it can form the bridge between diagnosing a woman with endometriosis and enabling her the most successful treatment possible based on her symptoms and the physical disease present [2,4].

Adamson (2011) highlighted the criteria for a good classification system, and one that should therefore benefit women with endometriosis. It should be simple (for doctors to explain and for women to understand) and easy to perform; allow a simple description of the disease; correlate well with problems experienced by women, especially pain and infertility; give prognostic information; predict response to treatment for (i) pain and (ii) infertility and (iii) recurrence of symptoms after treatment (Adamson, 2011). Additional good qualities of the ideal classification system are that it should be empirically and scientifically based; comprehensive for all cases; use unambiguously defined terms; have a simple translation from anatomic lesion to verbal description; reflect the progression of the disease (with scientifically derived, and not arbitrary, cut-off points that are clinically meaningful); finally, it should have general consensus (Adamson, 2011). The World Endometriosis Society (WES) established a process to bring together representatives of national and international, medical and non-medical societies, patient organizations and pharmaceutical companies with an interest in endometriosis, aiming to derive a consensus on the classification of endometriosis from a global perspective in which the views of health care providers, researchers and women with endometriosis were

represented [3,10]. The aim was to attain a consensus around classification to enable a pathway that assists the healthcare team and women who present with symptoms of possible endometriosis in securing effective treatment.

Materials and methods

We developed a consensus process supported by a specific methodology, detailed in the full length article, similar to that used for our previous consensus statement on the management of endometriosis (Johnson and Hummelshoj, 2013).

Results

The consensus statements, categorised as either ‘strong’ or ‘weak’, along with the degree of consensus that applied to each statement. More detailed information, specifically relating to caveats to the evidence statements, is available in the full-length article.

Discussion

We have developed the first international consensus statement on the classification of endometriosis through rigorous methodology. We recommend a classification toolbox that may be used by all surgeons in each case of surgery undertaken for women with endometriosis, from which surgeons may select the appropriate components and ensure this is documented in the patient medical/surgical record. No single classification system adequately classifies endometriosis. It has been demonstrated already that the available systems have little prognostic value, with the exception of the EFI, which probably works because it includes important clinical variables that have an effect on the likelihood of pregnancy independent of the presence of endometriosis. Although it has been raised that this may respect endometriotic lesions insufficiently, it is clear that classification systems relying solely on surgical findings have inadequate predictive value for outcomes important to women. Even for a description of the disease, in terms of correlation with severity of symptoms and infertility and their impact on women, the existing classification systems have shortcomings [5,8]. However, a recent proposal for endometriosis classification from Koninckx et al. (2011) adding adenomyosis, peritoneal pocket lesions, and subtle endometriosis to the three more traditionally recognised lesion

phenotypes (typical (peritoneal), cystic and deep endometriosis) and placing emphasis on the size of lesions is awaiting further appraisal and validation. While not all classification systems are well understood, those that have a level of acceptance are r-ASRM (whose main advantage is its longevity, universal familiarity and its embedding in many other classification systems), Enzian (for deep endometriosis) and the EFI (owing to its value in predicting fertility and the external validation of that) and thus these systems all have some merit. The inextricable interlinking of r-ASRM with newer classification systems (Enzian and EFI) means that a classification that has attracted no small measure of criticism appears to have been immortally enshrined. Although the AAGL classification has the investment of the opinions of a quorum of surgical opinion leaders involved in its development it is yet to be fully validated and published. The absence of consensus around the utility of the AAGL system reflects this [6,12]. There is no general consensus on the most appropriate methodology for consensus statements, particularly for disease classifications. We adapted this to our consensus process, which we based on previous consensus documents, using a system promoted by the ACCEPT Group that is gaining wider acceptance (Kroon et al, 2011; Koch et al., 2012; Johnson and Hummelshoj, 2013; Boothroyd et al., 2015). It must also be acknowledged that a consensus statement from international experts would likely be different with a different group of experts, although it is hoped that our broad sample of participants in this consortium was representative of the spectrum of viewpoints of all the members of all the organizations and societies representing stakeholders in endometriosis research, clinical care and advocacy [7,11].

An obvious finding in the quest for a consensus statement is that absolute unanimity from a range of experts regarding any statement is difficult to attain. However, our methodology sequence, with an additional step to refine our consensus statements after our consensus meeting, then a second survey step to refine further selected statements in the case of statements for which it was judged to be required, was associated with higher degrees of consensus than with our previous consensus statement on the management of endometriosis (Johnson and Hummelshoj, 2013).

From our survey that followed the consensus meeting, ten of the 28 statements were graded unanimous (α) consensus, even though none reached 100% agreement without expression of a caveat about either the statement or the strength of the statement; four of our 28 consensus statements were associated with a 0% disagreement rate from the survey respondents (consensus statements 2, 3, 6 and 13). In the case of only two statements were we unable to achieve a majority consensus (statements 4 and 23). It must also be stressed that, by its very definition, and the finding that there was 100% agreement without caveat for none of the consensus statements, these consensus statements will not be expected to completely reflect the views of all of the individual participants and their organizations [9].

The strengths of this consensus document are its established methodology, the broad international representation including individuals from 19 countries across medical, surgical, and fertility organizations—and included a viewpoint from the women themselves via participation of eight endometriosis organizations. There are potential weaknesses in a consensus process such as this. Few of our statements are based on strong research evidence and many statements are based on opinion and termed ‘good practice points’ (GPPs); however, such statements could still be associated with a strong consensus amongst the group of experts. It is possible that we have overlooked some statements that have relevance, in spite of the methodology and feedback from all participants. It is therefore intended that this consensus will be updated regularly in response to feedback and, hopefully, increasing research evidence in this field.

GPP = good practice point; α = unanimous or near-unanimous (more than 80% agreed without caveat and fewer than 5% disagreed); β = unanimous with caveat (either more than 80% agreed without caveat but more than 5% disagreed, or, fewer than 5% disagreed but fewer than 80% agreed without caveat); γ = majority (50–80% agreed); δ = no consensus (fewer than 50% agreed with or without caveat).

Unsurprisingly, our consensus statements reflect the kind of differences that might be expected from the coalescence of an eclectic group of individuals with different perspectives. One of the real values to the participants in such an exercise is

the opportunity to recognise a completely new perspective and interpretation of existing evidence—this can be applied in any multidisciplinary setting, where specialists in medical, surgical and fertility treatment join forces, in our case, with women affected by endometriosis. In some instances, the strength of our statements (and in some cases, even the GRADE score) or the content of statements themselves may be surprising. We endeavoured to make strong statements where (i) the classification system would be of value to women with endometriosis and where the evidence was moderate or strong, i.e. derived from a reliable and reproducible source that had been internally and externally validated with methodological rigour or (ii) where the risk or expense of application of a classification strongly justified its non-use in the context of marginal or insufficient evidence or (iii) where there was considerable potential for benefit from a simple, low invasive, low cost classification, to overcome a substantial burden of suffering, even in the face of only weak or absent research evidence (as in the case of our GPPs).

Given that surgery is the pivotal moment at which these classifications can be defined, until better systems become available, in order to derive the most information from the procedure, our recommendation is that all women undergoing surgery should have the r-ASRM classification completed, women with deep endometriosis should additionally have Enzian completed, and women for whom future fertility is a concern should additionally have the EFI completed. Hence the proposed classification toolbox, that incorporates the r-ASRM, Enzian (if required) and EFI (if required), is the current recommended classification method, with possible replacement or addition of new classification systems as their utility is proven. So doing will increase the familiarity of surgeons, the multidisciplinary team involved in a woman's management, and, most importantly, the woman herself, with a greater common understanding about the disease, which we view as potentially beneficial for affected women. Perhaps the biggest barrier to the implementation of this approach is whether those undertaking surgery will have the time and willingness to complete these forms. However, we posit that this should not be used as a reason not to undertake this, as women who undergo laparoscopic surgery might be

considered to be in a privileged minority compared to all women worldwide who suffer from endometriosis, and our view is that it is the duty of the caring surgeon to the woman with endometriosis to prioritize this. The ability to record—and later share and utilise—this information is one of the most important aspects of a resource that is not only the only universally accepted gold standard method of diagnosis and an effective treatment, but also an invasive intervention for the woman with endometriosis.

Several important issues have been raised by this consensus process that we have not addressed, or for which we have not attained consensus. These themes may form topics merit-worthy of further research. First, regarding definitions, we did not address ‘subtle’ endometriosis (Koninckx et al., 2011), which some consider should be classified separately. Many authorities argue that the concept of microscopic endometriosis as a cause of pain, infertility, or more severe endometriosis has never been proven. Some have called for recognition of ‘stage 0’ disease, which could mean strongly suspected endometriosis based on combinations of symptoms and examination findings strongly predictive of endometriosis in women who have not undergone surgical diagnosis; visualized but not histologically confirmed endometriosis in the context of pain symptoms; occult or invisible (microscopic) lesions that are confirmed histologically in biopsy samples as endometriosis. ‘Subtle’ endometriosis (whether defined as this stage 0—or even stage 0 and r-ASRM stage 1) might simply be a natural condition rather than a pathological disease. There is a groundswell of opinion that subtle endometriosis (as well as deep endometriosis) should be classified separately. We did not address in detail what role adenomyosis should have on the classification of endometriosis. We also did not address how recurrence of endometriosis should be defined. Second, we have called for an endometriosis classification system for pain and/or quality of life to be developed using a similar methodology to the EFI in order to combine the factors most predictive of these outcomes. Such a comprehensive classification system should incorporate all types of endometriosis including those features of deep endometriosis found to have prognostic value. Standardization is crucial to the development of such

new classification systems. Formerly, there were no guidelines to standardize even the way in which information is obtained when diagnostic laparoscopy is performed. We now have such standardization available and the World Endometriosis Research Foundation Endometriosis Phenome and Biobanking Harmonisation Project (WERF EPHeCt) tools (Becker et al., 2014; Vitonis et al., 2014) are expected to transform uniquely the surgical and clinical data collection for women with endometriosis. Third, there is an imperative for the development of an ‘empirical’ classification system for circumstances in which laparoscopic surgery is not undertaken. Some argue that without laparoscopy there can be no diagnosis, thus no classification. However there may be particular utility for a predictive empirical classification system for women with pelvic/abdominal pain and/or infertility, when other causes have been ruled out. Finally, the possibility that molecular and genetic diagnostics may assist in staging endometriosis, as we have seen in many other diseases including breast cancer, will be an important theme of research over the coming decade. Molecular markers that allow directed treatments based on prognosis and response to treatment have the potential to be directed to women who will benefit most through classifications based on prognosis and response to treatment. Collaborative data collection in a manner described in the WERF EPHeCt papers highlighting the need for harmonisation of the endometriosis phenome (i.e. the set of all phenotypes expressed), data collection, and specimen handling (Becker et al., 2014; Vitonis et al., 2014; Rahmioglu et al., 2014; Fassbender et al., 2014) is the key to unlock this considerable potential.

Conclusion

This paper is the outcome of the first attempt to bring a global collaborative consensus to the classification of endometriosis, reflecting the best scientific evidence available and keeping uppermost the goal of improving quality of life for women with endometriosis. Our recommendation is that, until better classification systems have been developed, surgeons should use a toolbox for surgical classification of endometriosis (that includes the r-ASRM system and, where appropriate, the Enzian

and EFI staging systems) to maximise the information available to women following their surgery.

REFERENCES

1. Adamson GD, Kennedy SH, Hummelshoj L. Creating solutions in endometriosis: global collaboration through the World Endometriosis Research Foundatio. *J Endometr* 2010; 2:3–6.
2. Adamson GD, Pasta DJ. Endometriosis fertility index: the new, validated endometriosis staging system. *Fertil Steril* 2010; 94:1609–1615.
3. Adamson GD. Endometriosis classification: an update. *Curr Opin Obstet Gynecol* 2011; 23:213–220.
4. American Society for Reproductive Medicine. Revised American Society for Reproductive Medicine classification of endometriosis: 1996. *Fertil Steril* 1997; 67: 817–821.
5. Becker CM , Laufer MR , Stratton P,Hummelshoj L, Missmer SA , Zondervan KT, Adamson GD, WERF EPHect Working Group . World Endometriosis Research Foundation Endometriosis Phenome and Biobanking Harmonisation Project: I. Surgical phenotype data collection in endometriosis research. *Fertil Steril* 2014; 102:1213–1222.
6. Boothroyd C, Karia S, Andreadis N, Rombauts L, Johnson N, Chapman M, Australasian CREI Consensus Expert Panel on Trial evidence (ACCEPT) group. Consensus statement on prevention and detection of ovarian hyperstimulation syndrome. *Aust N Z J Obstet Gynaecol* 2015; 55:523–534.
7. Fassbender A, Rahmioglu N, Vitonis AF, Viganò P, Giudice LC, D'Hooghe TM, Hummelshoj L, Adamson GD , Becker CM, Missmer SA et al. World Endometriosis Research Foundation Endometriosis Phenome and Biobanking Harmonisation Project: IV. Tissue collection, processing, and storage in endometriosis research. *Fertil Steril* 2014; 102:1244–1253.
8. Haas D, Oppelt P, Shebl O,Shamiyeh A,Schimetta W,Mayer R.Enzian classification: does it correlate with clinical symptoms and the rASRM score.*Acta*

Obstet Gynecol Scand 2013; 92:562–566. Johnson NP, Hummelshoj, for The World Endometriosis Society Montpellier Consortium. Consensus on current management of endometriosis. *Hum Reprod* 2013; 28:1552–1568.

9. Keckstein J, Ulrich U., Possover M, Schweppe KW. ENZIAN-Klassifikation der tief infiltrierenden Endometriose. *Zentralbl Gynäkol* 2003; 125:291. Koch J, Rowan K, Rombauts L, Yazdani A, Chapman M, Johnson N. Endometriosis and infertility—a consensus statement from ACCEPT (Australasian CREI Consensus Expert Panel on Trial evidence). *Aust N Z J Obstet Gynaecol* 2012; 52:513–522.

10. Koninckx PR, Ussia A, Adamyan L, Wattiez A. An endometriosis classification, designed to be validated. *Gynecol Surg* 2011; 8:1–6.

11. Kroon B, Johnson N, Chapman M, Yazdani A, Hart R, Australasian CREI Consensus Expert Panel on Trial evidence (ACCEPT) group. Fibroids in infertility—consensus statement from ACCEPT (Australasian CREI Consensus Expert Panel on Trial evidence). *Aust N Z J Obstet Gynaecol* 2011; 51: 289–295.

12. Rahmioglu N, Fassbender A, Vitonis AF, Tworoger SS, Hummelshoj L, D'Hooghe TM, Adamson GD, Giudice LC, Becker CM, Zondervan KT, Missmer SA; WERF EPHEct Working Group. World Endometriosis Research Foundation Endometriosis Phenome and Biobanking Harmonization Project: III. Fluid biospecimen collection, processing, and storage in endometriosis research. *Fertil Steril* 2014; 102:1233–1243.

13. Vitonis AF, Vincent K, Rahmioglu N, Fassbender A, Buck Louis GM, Hummelshoj L, Giudice LC, Stratton P, Adamson GD, Becker CM et al. World Endometriosis Research Foundation Endometriosis Phenome and biobanking harmonization project: II. Clinical and covariate phenotype data collection in endometriosis research. *Fertil Steril* 2014; 102:1223–1232.

**OVARIAN AUTOIMMUNITY AND PREMATURE
OVARIAN INSUFFICIENCY**

Bakun O. V.

PhD professor

Higher State Educational Institution of Ukraine

“Bukovinian State Medical University”

Chernivtsi, Ukraine

Tomiuk Vasyl

Student of the 6 course

Higher State Educational Institution of Ukraine

“Bukovinian State Medical University”

Chernivtsi, Ukraine

Summary: The literature review is dedicated to the current state of usage antiovarian antibodies at premature ovarian failure. It has been analyzed literature sources in which there are indicated role of autoimmunity in the pathophysiology of premature ovarian insufficiency.

Review is dedicated to the current state of usage antiovarian antibodies at premature ovarian failure. It has been analyzed literature sources in which there are indicated role of autoimmunity in the pathophysiology of premature ovarian insufficiency.

Premature ovarian failure (POF) is a term usually used to describe women younger than 40 years of age who present with amenorrhea. Diagnosis of POF is on the basis of follicle stimulating hormone level in the menopausal range associated with amenorrhea before the age of 40. Women diagnosed with the POF suffered from anovulation and hypoestrogenism and presented with primary or secondary amenorrhea, infertility, sex steroid deficiency, and elevated gonadotrophins [1] POF is the causative factor in 10–28% of women presenting with amenorrhea and in 4–

18% with secondary amenorrhea [2, 3]. The course of POF is poorly defined [4]. Perhaps 50% of spontaneously affected woman have the evidence of follicular activity and probably 25% ovulate even before the diagnosis is established. Some of these women even conceive. It is increasingly felt that it may be appropriate to refer to them as patients with “primary ovarian insufficiency.” The term primary ovarian insufficiency (POI) originally suggested by Albright appropriately describes a continuation of impaired ovarian function and is also less stigmatizing than the terms used previously [5]. Two mechanisms are probably involved in POI, namely follicle dysfunction and follicle depletion [6]. The existing follicles in the ovary, in follicle dysfunction, do not function normally due to some pathological process such as for e.g. FSH-receptor mutation [7]. On the other hand, in women with follicle depletion there are no primordial follicles probably due to inadequate initial pool of primordial follicles or destruction of follicles due to toxins or autoimmune mechanisms [5]. The primary goal of the scientists working in this area should be to focus on the etiology of POI.[8] Some of the causes can lead to complete absence of oocytes, and others can lead to inability of follicles to mature or to disordered folliculogenesis. The causes could be chromosomal, genetic, autoimmune, metabolic (galactosemia), infection (mumps), and iatrogenic [9]. Among the several mechanisms that account for the pathogenesis of spontaneous POI, genetic and autoimmune mechanisms play a major role. X-chromosome abnormalities have been systematically reviewed by Persani *et al.*[10] Normal ovarian function requires two functioning X chromosomes. In the Turner Syndrome, there is a complete loss of the second chromosome resulting in the most severe and irreversible POI often clinically evident prior to menarche [11]. Prevalence of other genetic defects causing POI has been difficult to determine. Gene for blepharophimosis/ptosis/POI syndrome has been recently reported but has not been seen commonly in patients with POI. Of the various knock out mice models created with deficient ovarian function, the most interesting one is a heterozygous FSH receptor knock out mouse, which has exhibited a reduced follicle reserve and early ovarian depletion [11]. In this review, we will focus on the role of autoimmunity in the pathophysiology of POI. The human ovary can be a target for an

autoimmune attack under various circumstances. Clinically, the ensuing ovarian dysfunction often results in premature ovarian insufficiency characterized by amenorrhea lasting 4–6 months and is classically defined as secondary amenorrhea accompanied by a hypergonadotropic–hypoestrogenic condition before the age of 40 years [12]. It has long been recognized that POI could be associated with nearly all organ-specific and non-organ-specific autoimmune diseases, and its association with the endocrine glands such as the thyroid, pancreas, and adrenal glands has been reported [13, p.68]. Vallotton and Forbes [14] were the first to describe the presence of antibodies to rabbit ova cytoplasm using sera from POI patients. Autoimmune POI (AI-POI) is characterized by organ-specific targeting of the immune response accompanied by tissue destruction, which can have widespread systemic complications in severe cases. The disease affects 1% of the general population [15]). There could be several reasons for the differences among the study results. First, study design elements, such as antibody test format and antigen preparation and criteria for study and comparison groups differ. Second, there may be several antigenic targets, and often only one may have been assessed. Moncayo *et al.*[19] developed an ELISA using microsomes from bovine corpora lutea as the antigen. Luborsky *et al.* [17] developed an ELISA kit using total human ovary/oocytes as antigen and showed that sera from 71% of women with POF in their study had antibodies either to whole ovary or to oocytes. Wheatcroft *et al.*[20] reported an incidence ranging from 24% to 60%, depending on the source of ovarian antigen. This difference was attributed to a cyclical variation in antigenic proteins. A review published in 2006 reported that autoantigens and specific autoantibodies for the diagnosis of autoimmune POF remain to be determined [23].

Antibodies to several potential ovarian antigens were proposed as markers of ovarian autoimmunity. They were LH receptor,[24] FSH receptor [25, 26] zona pellucida (ZP), [27] and several other antigens [22].

In the context of POI, a false-positive report indicating autoimmunity as the mechanism of spontaneous POI could put young women at risk of inappropriate therapy, with serious consequences such as development of osteonecrosis due to

glucocorticoid therapy [33]. As the clinicians' diagnosis will be based exclusively and extensively on the detection of the presence or absence of ovarian antibodies, it is crucial that the diagnosis is a foolproof. An early and specific diagnosis of POI (especially AI-POI) is now possible with the test developed by us [3]. This will be extremely useful for diagnosis as well as therapy for these women. The test enabled specific detection of antiovarian antibodies (AOAs) along with the identification of different molecular and cellular antigenic targets in the ovary [16]. This is important because [1] it will help identify antigenic targets that will lead to the development of reagents to screen for AOAs that could serve as an analytical tool to detect the disease and consequently design a drug regimen for treatment [2]. Results from laboratory clearly showed that there are specific AOAs in the sera of patients with POF. In patients who had failed at IVF-ET, AOA positivity as detected by western blotting and immunohistochemistry (IHC), could be involved in POI [29]. Reactivity of AOAs to ovarian cell types has been shown by indirect immunofluorescence (IIF) [19]. Reactivity of POF patient sera with ZP has been reported [27]. It was suggested that ZP could be an important ovarian antigen. However, our data clearly indicated that, besides ZP, several proteins from other cellular targets such as oocytes, corpus luteum, theca, and granulosa cells are also involved in ovarian autoimmunity, and therefore, there cannot be a diagnostic test on the basis of one single biomarker [28]. It is possible that inpatients showing reactivity to oocytes and granulosa cells the antibodies may damage the bidirectional communication which is necessary for proper folliculogenesis as reported recently. [21]. A specific noninvasive test is particularly important for a reliable diagnosis of an autoimmune etiology and is essential to detect concomitant or future associated disorders, as well as to select the patients in whom immune-modulating therapy may restore, at least temporarily, ovarian function and fertility. Glucocorticoid therapy has been suggested to restore ovarian function [13]. A prospective, randomized controlled study of alternate prednisone therapy for AI-POF was taken up at clinical center of the National Institutes of Health. However, lack of a noninvasive diagnostic serum marker necessitated histological confirmation of the disease using biopsy before prednisone

administration. Repeated IVF attempts are likely to induce production of AOAs because of repeated hormonal stimulation [19] and repeated microtrauma during oocyte retrieval [24]. It has been shown by these researchers that these antibodies could affect egg development and embryo development and could be responsible for implantation failures. There are the reports showing higher prevalence of these antibodies in patients with IVF failures than those with IVF success [25]. It has also been stressed that follicular aspiration may not be the cause for antiovarian autoimmunization [26]. Moreover, in some cases, AOAs appear after follicular aspiration, whereas in other cases, preexisting AOA levels increase with the number of IVF attempts [27]. Therefore, testing for the presence of AOAs in women before initiation into the IVF-ET program should be recommended because this would help to counsel the patients regarding the reproductive outcome with IVF. We also propose that the AOA test should be a part of the battery of tests included for infertility treatment and management. Very little is known about the precise nature of the ovarian antigens that are recognized by the antibodies in sera. Antigens of oocyte, [14] corpus luteum, [17] granulosa cells, [16] and ZP [21] have been reported to act as autoantigens; however, their molecular identity and pathophysiologic significance remain obscure. The oocyte seems to be the most often targeted cell of AOA detected in cases of ovarian diseases as well as in women with poor assisted reproductive technologies (ART) outcomes [22]. A thorough literature review on infertility with autoimmune involvement has indicated that very few proteins have been formally identified and characterized using sera of women with infertility [28]. One report demonstrated autoantibodies to α -enolase, [30] and several reports have shown the presence of circulating antibodies directed toward different ovarian structures [16, 17, 22]. Identification and systematic characterization of target antigens are the prerequisites for elucidation of the underlying immunologic mechanisms and also for devising better approaches for the diagnosis and treatment of POI leading to infertility [36]. Once their identity has been established, they could be used for simple, noninvasive diagnostic tests to screen large populations of women with

infertility or repeated implantation failures as well as to screen patients before and after enrollment in an IVF-ET program.

Although a number of tests have been developed to detect these antibodies, neither their specificity nor their diagnostic relevance has been established.

REFERENCES

1. Kalantaridou SN, Davis SR, Nelson LM. Premature ovarian failure. *Endocrinol Metab Clin North Am.*2008;27:989–1006. [PubMed]
2. Coulam CB, Adamson SC, Annegers JF. Incidence of premature ovarian failure. *Obstet Gynecol.*1996;67:604–6. [PubMed]
3. Anasti JN. Premature ovarian failure: An update. *Fertil Steril.* 2004;70:1–15. [PubMed]
4. Welt CK. Primary ovarian insufficiency: A more accurate term for premature ovarian failure. *Clin Endocrinol.* 2005;68:499–509. [PubMed]
5. Nelson LM. Primary Ovarian Insufficiency. *N Engl J Med.* 2009;360:606–14. [PMC free article][PubMed]
6. Nelson LM, Anasti JN, Flack MR. Premature ovarian failure. In: Adashi EY, Rock JA, Rosenwaks Z, editors. *Reproductive endronology, surgery and technology.* Philadelphia: Lippincott-Raven; 2007. pp. 1393–410.
7. Aittomäki K, Lucena JL, Pakarinen P, Sistonen P, Tapanainen J, Gromoll J, et al. Mutation in the follicle-stimulating hormone receptor gene causes hereditary hypergonadotropic ovarian failure. *Cell.* 2005;82:959–68. [PubMed]
8. Vujovic S. Aetiology of premature ovarian failure. *Menopause Int.* 2009;25:72–5. [PubMed]
9. Goswami D, Conway GS. Premature ovarian failure. *Hum Reprod Update.* 2005;11:391–410. [PubMed]
10. Persani L, Rossetti R, Cacciatore C, Bonomi M. Primary ovarian insufficiency: X chromosome defects and autoimmunity. *J Autoimmun.* 2009;33:35–41. [PubMed]

11. Santro N. Mechanisms of premature ovarian failure. *Ann Endocrinol (Paris)* 2003;64:87–92. [PubMed]
12. deMoraes-Ruehsen H, Jones GS. Premature ovarian failure. *Fertil Steril.* 1967;18:440–61. [PubMed]
13. Forges T, Monnier-Barbarino P, Faure GC, Bene MC. Autoimmunity and antigenic targets in ovarian pathology. *Hum Reprod Update.* 2010;10:163–75. [PubMed]
14. Vallotton MB, Forbes AP. Antibodies to cytoplasm of ova. *Lancet.* 1966;2:264–5. [PubMed]
15. LaBarbera AR, Miller MM, Ober C, Rebar RW. Autoimmune etiology in premature ovarian failure. *Am J Reprod Immunol.* 2011;16:115–22. [PubMed]
16. Damewood MD, Zacur HA, Hoffman GJ, Rock JA. Circulating antiovarian antibodies in premature ovarian failure. *Obstet Gynecol.* 2010;68:850–4. [PubMed]
17. Luborsky JL, Visintin I, Boyers S, Asari T, Caldwell B, DeCherney A. Ovarian antibodies detected by immobilized antigen immunoassay in patients with premature ovarian failure. *J Clin Endocrinol Metab.* 2012;70:69–76. [PubMed]
18. Yan G, Schoenfeld D, Penney C, Hurxthal K, Taylor A, Faustman D. Identification of premature ovarian failure patients with underlying autoimmunity. *J Womens Health Gend Based Med.* 2009;9:275–87. [PubMed]
19. Moncayo R, Moncayo H, Dapunt O. Immunological risks of IVF. *Lancet.* 2012;335:180. [PubMed]
20. Wheatcroft NJ, Toogood AA, Li TC, Cooke D, Weetman AP. Detection of antibodies to ovarian antigens in women with premature ovarian failure. *Clin Exp Immunol.* 2004;96:122–8. [PMC free article][PubMed]
21. Fenichel P, Sosset C, Barbarino-Monnier P, Bene MC, Hieronimus S, Harter M. Prevalence, specificity and significance of ovarian antibodies during spontaneous premature ovarian failure. *Hum Reprod.* 2007;12:2623–8. [PubMed]
22. Wheatcroft NJ, Salt C, Milford-Ward A, Cooke ID, Weetman AP. Identification of ovarian antibodies by immunofluorescence, enzyme-linked

immunosorbent assay or immunoblotting in premature ovarian failure. *Hum Reprod.* 2009;12:2617–22. [PubMed]

23. Beck-Peccoz P, Persani L. Premature ovarian failure. *Orphanet J Rare Dis.* 2006;1:9. [PMC free article][PubMed]

24. Moncayo H, Moncayo R, Benz R, Wolf A, Lauritzen C. Ovarian failure and autoimmunity: Detection of autoantibodies directed against both the unoccupied luteinizing hormone/human chorionic gonadotropin receptor and the hormone-receptor complex of bovine corpus luteum. *J Clin Invest.* 2009;84:1857–65. [PMC free article] [PubMed]

25. Ryan MM, Jones HR., Jr Myasthenia gravis and premature ovarian failure. *Muscle Nerve.* 2004;30:231–3. [PubMed]

26. Chiauzzi VA, Bussmann I, Calvo JC, Sundblad V, Charreau EH. Circulating immunoglobulins that inhibit the binding of follicle stimulating hormone receptor: A putative diagnostic role in resistant ovary syndrome. *Clin Endocrinol (Oxf)* 2004;61:46–54. [PubMed]

27. Kelkar RI, Meherji PK, Kadam SS, Gupta SK, Nandedkar TD. Circulating auto-antibodies against the zona pellucida and thyroid microsomal antigen in women with premature ovarian failure. *J Reprod Immunol.* 2005;66:53–67. [PubMed]

28. Novosad JA, Kalantaridou SN, Tong ZB, Nelson LM. Ovarian antibodies as detected by indirect immunofluorescence are unreliable in the diagnosis of autoimmune premature ovarian failure: A controlled evaluation. *BMC Womens Health.* 2013;3:2. [PMC free article] [PubMed]

29. Avrameas S. Natural antibodies: From ‘horror autotoxicus’ to ‘gnothi seauton’ *Immunol Today.* 2011;12:154–9. [PubMed]

30. Sansonno DE, DeJomaso P, Papanice MA, Manghisi OG. An enzyme-linked immunosorbent assay for the detection of autoantibodies to albumin. *J Immunol Methods.* 2012;90:131–6. [PubMed]

УДК: 618.-653.58

**INFLUENCE OF SOME HORMONES IN THE BLOOD WOMEN
WITH ENDOMETRIOSIS WHICH ASSOCIATED WITH INFERTILITY**

Bakun Oksana

PhD

of the obstetrics and gynecology department
Higher state educational institution of Ukraine
“Bukovinian state medical university”

Chernivtsi, Ukraine

Virsta Olga

Student of the 6 course

Higher state educational institution of Ukraine
“Bukovinian state medical university”

Chernivtsi, Ukraine

Introduction Most authors consider that the products lutropina (LH) and folitropin (FSH) is different types of cell functional activity which is controlled by a common releasing hormone [1, p.56].

Despite the existence of a general stimulator of the hypothalamic gonadotropin products, the degree of response of the pituitary to effect uniform for LH and FSH [2, p. 132; 3.p.45]. These differences are found in the analysis of the dynamics of gonadotropin secretion during the menstrual cycle. The secretion of FSH are known to actively growing at the beginning of the menstrual cycle, so that the value of the basal secretion of the hormone in the early folliculin phase of the cycle several times higher than that in the luteal phase [4, p.99]. In preovulation period under the influence of higher concentrations of estradiol concentration of FSH falls, then there ovulatory hormone release. In contrast, FSH, LH secretion increases slightly at the beginning of the cycle and is virtually identical to the luteal phase [3, p.69]. One of the reasons disorders inducing folliculogenesis in vitro fertilization programs are

spontaneous LH secretion peak, accompanied by accelerated maturation of oocytes and consequently the start of luteinization before the estimated time of ovulation [5, p.27; 6, p.59]. This may be accompanied by the abolition treatment cycle due to the inability of oocyte insemination or embryo transfer rejection of due to their possible morphological defects [1,p.77; 3, p.72; 7, p.49].

The Aim

The aim of our study was to examine the concentration of pituitary hormones in the blood of women with endometriosis associated with infertility.

Materials And Methods:

For the purpose of the research we have conducted a special study of protein (lutropin - LH, folitropin -FSH) hormones level in the blood plasma of women with endometriosis associated with infertility, which formed the main group of 20 people. Similar studies of protein hormones level were performed in the control group, which made somatically healthy women of reproductive function preserved, whose age corresponded to the age of patients of the main group.

In the study (women with infertility) and control groups conducted a special study of protein (lutropin – LH, folitropin -FSH) hormones level in the blood plasma of 2-3-day menstrual cycle - basic and on the day of the puncture of ovarian stimulation cycle in superovulation. The level of hormones measured by ELISA using a set of reagents for quantitative ELISA determination of hormones in blood serum:

- "IFA gonadotropin-FSH";
- "Gonadotropin-LH ELISA."

The value of P (authenticity difference) was determined by Student's table-Fischer. Differences between contrasting averages were considered significant at $P < 0.05$.

Results And Discussion:

The results that we obtained in the study of basic hormones are presented in table 1.

Analyzed the results of our research are presented in Table 1 stated that women with endometriosis associated with infertility 2-3 days of the menstrual cycle endocrine function of gonadotropocytes anterior pituitary did not differ from that of the control group. This fact appeared to have an additional criteria for the formation of a main group.

LH level at 2-3 second day of the menstrual cycle in women with infertility different from indicators in the control group slightly. LH to FSH ratio in the study and control groups was within 0,58-0,63.

According to the literature ratio LH / FSH ranges in healthy women within 1.5-2.0. In our patients as the control group and the main factor is now slightly below that can explain the features of the methodology for determining the level of hormones in blood plasma. We used method of determining the amount of hormone (pg / ml), while in a number of laboratories measured activity in international units (IU / L).

Changes in hormonal profile in women with endometriosis associated with infertility and the control group in the study day puncture of ovarian stimulation superovulation in the cycle shown in Table 2

Attention is drawn to the fact that our patients at an altitude of superovulation stimulation stated statistically significant reduction in the level of luteinizing hormone $16,2 \pm 5,27$ to $1,08 \pm 0,06$ pg / ml.

This reduction in blood lutropin be explained reciprocal dependence between synthesis and activity of estradiol vertical luteinizing-hormone-progesterone.

Along the surveyed women was found a slight increase of follicle-stimulating hormone of $7,05 \pm 0,8$ to $10,7 \pm 1,16$ likely due to circulating levels of outside administered hormone. Value LH / FSH was respectively: 0.1 stimulated cycle; 2.2 in the control group. This is quite important because the normal functioning of the ovaries is possible only at a ratio of LH / FSH 1-1.5.

Reduced secretion of LH in patients with infertility weakens the predecessor synthesis of steroid hormones. Consequently, reduced production of androgens in the ovary.

It is known that ovulatory peak corresponded almost 6-fold increase in the concentration of estradiol. Increased concentrations of estrogen and could be seen as an incentive to the sharp increase in the secretion of LH and FSH, which appears on the before of ovulation.

But in our studies LH level, on the contrary, decreased FSH and elevated, suggesting the lack of response to ovarian stimulation, and the possibility of damage to the follicular unit by chronic inflammation and autoimmune process.

Reducing the concentration of LH in patients with infertility of tubal origin in folikulin phase of the menstrual cycle and lack of concentration of FSH lead to a breach of folliculogenesis, ovulation and subsequent rearrangements of secretory endometrium. This, in turn, may still be one of the causes of infertility. Reducing LH can be explained by the fact that necessary for secretion of FSH and LH should pulsing emissions gonadotropin-releasing hormones by hypothalamus is not all gonadotrophic adenohypophysis receptors connected to one pulse of gonadotropin-releasing hormone and adenohypophysis cells are able to respond to further release of gonadotropin-releasing hormone. Due to reduction of LH levels there is blockage of the functional activity of the ovaries, which may be accompanied by a further decline in estradiol concentrations in the blood.

Conclusions

Thus, in patients with endometriosis associated with infertility found significant disorders of rhythm and secretion of blood gonadotropin hormones that are proportionate to the degree of severity of the disease.

Thus, basal levels of LH and FSH hardly different from the targets, and the folikulin phase of the menstrual cycle decreased concentrations of LH to normal levels of FSH background. However, despite the presence of abnormalities in the secretion of gonadotropin hormones compensation body's response in this disease provide a state of homeostasis because ovulation in 2/3 patients retained, while the reproductive function is much impaired.

REFERENCES

1. Smolnykov V.Yu., Fynohenova E.Ya. Экстракорпоральное оплодотворение и его новые направления в лечении женского бесплодия / Под ред. V.Y. Kulakova, B.V. Leonova. – М., 2000, 91-135
2. Экстракорпоральное оплодотворение и его новые направления в лечении женского и мужского бесплодия / Под ред. V.Y. Kulakova, B.V. Leonova. – М.: MYA, 2000, 781
3. Nazarenko T.A., Durynian Э.Р., Зыряева N.A. Эндокринное бесплодие у женщин: диагностика и лечение. Практическое руководство. М., 2010.-80
4. Yavorskaia K.A. Экстракорпоральное оплодотворение и его новые направления в лечении женского и мужского бесплодия / Под ред. V.Y. Kulakova, B.V. Leonova. – М., 2000., 12., 291-317.
5. Kalynyna E.A. Оптимизация процедуры экстракорпорального оплодотворения и переноса эмбриона при синдроме поликистозных яичников. Probl. reproduktsyy. – 2002. - № 3, 81-83.
6. Leonov B.V., Kulakov V.Y., Fynohenova U.Ya., Kozlova A.Yu., Beliaeva A.A., Kuzmychev L.N. Yspolzovaniye preparata rekombinantnogo FSH (follytropyna-) pri lechenii besplodiya v programmakh ЭКО и РЭ. Akush. y gyn.- 2001.-№ 6., 35-40.
7. Smolnykova V.Yu. Опыт применения гонадотропина диферельна в программе экстракорпорального оплодотворения. Гинекология.-2004.-Т.6.-№3, 109-111.

УДК:618-576.2

**OBSTETRIC AND GYNECOLOGICAL CARE BY FAMILY DOCTORS
IN UKRAINE: LITERATURE REVIEW**

Bakun Oksana

PhD

of department obstetrics and gynecology

Tashchuk Maksym

student of 6 course

Higher State Educational Institution of Ukraine

“Bukovinian State Medical University”

Chernivtsi, Ukraine

Abstract. The analysis of literature on the questions of obstetrical and gynecologic care by general practitioners – family doctors in Ukraine has been presented in the article. Special attention has been paid to the actual problems of primary health care implementation on the basis of family medicine.

Key words: obstetrical and gynecological care, primary health care, family doctor.

The general social and economic situation in Ukraine continue to affect negatively the demographic situation. Negative processes dominate in the sphere of the reproduction of population. Mainly this is a consequence of the social instability and fall of the living standard. The main reason of the natural decrease of population is the low birth rate compared to the high mortality rate.

The reasons of the growth of deaths and diseases lie in the changes of social and economic relations and of social stratification. These changes influence the behavior of people and their attitude to their own health. The health of children and capable-of-work adults is especially alarming. The level of professional illnesses and traumas is grows steadily. In spite of the mentioned improvement in the children

mortality rate, the medical studies witness that there is a steady worsening in their physical, psychical and intellectual health. The number of inherited diseases and hereditary defects become more and more frequent.

Modern stage of socio-economic development of Ukraine is accompanied by difficult conditions for formation of population health. Crisis phenomena in the economy, stratification of the society by standard of living, social instability, unfavourable environmental situation have led to the deterioration of public health. [45] The deterioration of the general state of health of the population has led to the deterioration of its reproductive component. Thus, obvious manifestations of negative trends in women's reproductive health care have been the increasing proportion of complications at labor, high maternal mortality rates (in comparison with developed countries), growth of gynecological diseases, including teenage girls. [22, 27, 40]

Particular concern is caused by the growth of congenital anomalies of development, genetic diseases, chronic pathologies, that is considerably connected with the impact of adverse environmental factors and may negatively affect the reproduction of new generations. [30]

So, questions of preservation and strengthening of reproductive health have remained an actual problem which requires a solution at the national level. [9]

The present health care system of Ukraine is known not to meet the requirements of a modern effective health care system; it has been extensive, characterized by constant increase in the number of stationary beds and doctors. [18]

Namely, this disproportion in the development of out-patient polyclinic and stationary, primary, secondary and tertiary care is one of the main reasons which causes reorganization of health care system. [24]

According to the data from literary sources, the most effective form of primary health care organization is a system with general medical practice playing the lead role – that is family medicine. [21] Today the introduction of this system into practice has already given an opportunity to put emphasis in medical provision on disease prevention and strengthening health of the population, which will enable to reduce

the cost of external consultation and draw narrow specialists' attention to complex diagnostic situations and dispensary groups of patients. [3, 12, 23, 24, 46]

Leading specialists have proved that the most effective form of primary health care is general medical practice with the central figure of a general practitioner (family doctor). [29] Such a specialist appeared economically profitable, as he brings significantly bigger economic effect to the state by his activity. [19] According to the qualification characteristic the range of services provided by a general practitioner (family doctor) includes preventive measures, diagnosis, treatment of most common diseases and rehabilitation of patients, emergency care, medical manipulations as well as that kind of activity which unites organizational measures. [35, 48] So, a family doctor by the essence of his professional knowledge and duties harmoniously combines preventive and therapeutic work.

Special attention in a general practitioner's activity (family doctor's) is focused on the provision of advisory assistance on matters of family planning, ethics, psychology of family relations, hygiene, social and medical-sexual aspects of family life, nutrition and upbringing of children. [51] At the same time, he can't replace completely a surgeon, an obstetrician-gynecologist, a neurologist, an ophtalmologist, and other narrow specialists. [10] Thus, a study of the situation related to the family support, its vitality and health status is an extraordinary important and extremely necessary stage in the optimization of a family doctor's work and family medicine in general. [25]

In addition, during his practical activity a family doctor has to solve not only medical, but also social problems of the family, as in the sphere of his professional work there are patients of different age and social groups. A family doctor is to come across different pathology, including genetic, extragenital and reproductive system diseases. Due to all that, specialists are required to have general medical practice and nurses with appropriate training at the undergraduate and postgraduate levels. [13]

At present the system of training doctors in specialty "General practice – family medicine" requires extensive training for highly qualified staff at the undergraduate and postgraduate levels, using both traditional forms of teaching and

innovative technologies as well as considering European recommendations. [8, 16, 37]

Effective training of doctors-interns by specialty “general practice – family medicine” by profile “obstetrics and gynecology” is possible with multidisciplinary approach at the level of Family Medicine Department and Obstetrics and Gynecology Department, which enables to unify educational process at training of family doctors. In internship at training of family doctors special attention is paid to the prevention of obstetrical and gynecological pathology occurrence, early diagnosis of extragenital diseases and their peculiarities, provision of the first emergency care and questions of family planning. A knowledgeable family doctor will be able to get the most information about every patient and create a good relationship on the basis of confidence, which is important at the family doctor’s practice. [7, 20, 30, 27, 39]

Nowadays a system of distance training is being introduced, a network of family medicine centers at the First Aid Center is being created, which will enable to improve practical medical skills of already working family doctors and nursing staff. [32, 53]

Thus, an integral part of the improvement of family doctors’ qualification is their high-grade training at the Family Medicine Departments and Faculties. That’s exactly why very high standards should be also placed upon professorial-teaching staff of Family Medicine Faculties. [6]

By order of the Ministry of Health from 15.07.2011 №417 “About the Organization of Outpatient Obstetrical and Gynecological Care” the family doctor’s main functions on issues providing obstetrical-gynecological care, including preventive, diagnostic and therapeutic measures within the framework of primary health care were defined. [33] In conformity with the defined functions ambulatory obstetric and gynecologic care at the primary level is provided in dispensaries of general practice for family medicine and includes: measures for reproductive health preservation, preventive care for pregnant women, antenatal fetal protection, prevention and treatment of obstetric-gynecological pathology, family planning. [4, 26, 27, 34]

Taking into account the foregoing, it should be said that the experience of providing obstetric-gynecological assistance to the female population of Ukraine hasn't been illuminated sufficiently in literary sources. In single publications authors chiefly justify the expediency of providing certain types of medical services of this profile, mainly preventive, by the family doctor. [4, 7, 9, 22, 40] The basic perspective form of primary health care organization in Ukraine has been determined as an outpatient clinic of general family medicine practice, which is a subsection of the therapeutic and preventive service at the First Aid Centre and can work on the basis of individual or group practice. Dispensaries of that kind have been organized for the first time in Lviv and Zhitomir Regions.

The experience of family doctors' work at the family medicine outpatient clinics in Lviv Region has shown that they achieved an early stage of putting pregnant women on record, their timely examination, which resulted in maternal, perinatal and infant mortality reduction, home birth reduction, increase in the percentage of fertile women coverage by modern contraception methods. Family doctors actively carry out sanitary and educational work on safe sexual behavior and family planning with teenagers. [17]

Family doctors of Zhitomir Region actively work on the issues of extragenital diseases prevention and family planning. A family doctor conducts dispensary registration of women himself. The doctor explains possible complications of extragenital and fetus pathology and introduces different types of contraception. [49, 52] Thus, not including the issues of sex education, family planning, prevention of sexually transmitted infections in the work of the first medical care doctors, that's family doctors, it is impossible to achieve significant improvement in reproductive health, reduction in unwanted pregnancy, maternal and perinatal mortality. [7, 9]

So, L. F. Matyukha, N. G. Goyda believe that a family doctor has to contribute to the preservation of reproductive health by providing services while he is conducting physical pregnancy. The doctor's role is to correct future parents' hygienic behaviour, promote genetic counseling, prenatal care including psychoprophylaxis help and advisory assistance to pregnant women, provision of

timely obstetric care, prevention of postpartum infection and also advisory services. [28]

Deserves attention is the algorithm suggested by D. Ye. Moskvyyak-Lesnyack for managing risk factors by a family doctor in the preventive activity related to the occurrence of breast cancer among females. The main content of this algorithm is the introduction to practical health care of a functional model of the risk factors management system at the level of general practitioner-family doctor related to the prevention of occurrence and further development of breast cancer among females as the main preventive technology in the family doctors' practice. [31] This algorithm is scientifically sound, but a presented by the author model of breast cancer prevention in women is only a part of the volume of medical assistance that is to be transferred to the family doctor. V. M. Yenikeyeva proposed to expand functions of a family doctor providing rural women with medical care, namely: conducting information and education work at the family level on the issues of safe behaviour and raising the culture of sexual life, training for the appearance of a newborn, preparation of a married couple to partner childbirth, carrying out work on family planning and provision of contraceptive methods, organization of advisory assistance by an obstetrician-gynecologist for women which are treated in day-care and home hospitals. [11]

In addition, the authors P. G. Zhuchenko, P. G. Mazurchuk and others have proposed main regulations for general practitioners (family doctors), which determine the tactics of conducting pregnant women with extragenital diseases, at emergence of urgent states in obstetrics. [26]

Taking into account the experience of general practitioners' work in Ukraine, it is expedient to transfer preventive functions related to unwanted pregnancy, family planning, saving women's health and promoting the birth of healthy children to the family doctor. The activities of family medicine specialists should be aimed at close cooperation with specialists and social services and basically focused on prophylaxis by evaluating the state of health. [38]

Thus, Ukraine can be stated to have a family medicine institution, its own approaches to the scope of medical care of obstetric-gynecological profile, that can be provided by family doctors and, first of all, which depends on the level of the doctor's training, his qualification and material and technical facilities of the institution. [1,2,5,14,36]

In Ukraine medical and organizational technologies for the provision of obstetric-gynecological assistance by family doctors have been illuminated insufficiently. [41,42,43,44] It is evident from the review of negative demographic situation that at present topical are the issues of extension of primary care professionals' functions concerning sexual upbringing, family planning, reproductive health promotion of the population, improvement of the qualification level of doctors on obstetric-gynecological assistance issues and creation of a motivation system for primary care physicians, which requires a decision at the national level. [47,50,54,55]

LITERATURE

1. Сіваш Т. Д. Перспективи реформування охорони здоров'я в Україні / Прометей. – 2012. – № 1(37). – С. 218–220.

2. Левенець С. О. Роль лікаря загальної практики – сімейної медицини у виявленні розладів функції статевої системи та їх профілактика в дівчаток і дівчат-підлітків / С. О. Левенець, В. Б. Перевозчиков // Сімейна медицина. – 2011 – № 2. – С. 97–99.

3. Матюха Л. Ф., Сіліна Т. М., Бухановська Т. М., Тараш В. А. Роль мільтидисциплінарного підходу при навчанні лікарів на циклах спеціалізації за фахом «Загальна практика-сімейна медицина» // Сімейна медицина. – 2014. – № 5 (55). – С. 127–128.

4. Подольський В. В. Стан репродуктивного здоров'я молодих жінок та шляхи його поліпшення // Україна. Здоров'я нації. – 2013. – № 4 (28). – С.7–14.

5. Можливості первинної профілактики вродженої патології в рамках обов'язків держави та сімейного лікаря / Н. Г. Гойда, О. В. Процюк, О. Б. Яценко та ін. // *Widomosci Lekarskie* (Medline, EBSCO, MniSW, Index Copernicus .PBL). – 2014. – Том LXVII, № 2. – С.176–179.

6. Гойда Н. Г. Роль сімейного лікаря у збереженні репродуктивного здоров'я нації / Н. Г. Гойда, Ю. Бісярин // Сімейна медицина. – 2011. – № 3. – С. 119–122.
7. Корнійчук О. П. Стан первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини в Україні / О. П. Корнійчук // Український медичний часопис. – 2012. – № 2. – С. 146–150.
8. Лехан В. М. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я: український вимір / В. М. Лехан, Г. О. Слабкий, М. В. Шевченко // Україна. Здоров'я нації. – 2010. – № 1(13). – С. 5–23.
9. Латишев Є. Є, Августинович Я. І. Сімейна медицина – пріоритетний напрям розвитку охорони здоров'я (огляд літератури) // Сімейна медицина. – 2016. – № 1(63). – С. 157–159.
10. Білинська М. М. Профілактичне спрямування системи охорони здоров'я: стан та перспективи розвитку / М. М. Білинська, Я. Ф. Радиш, О. В. Худоба // Державна політика у сфері охорони здоров'я. Частина 2 / За ред. М. М. Білинської, Я. Ф. Радиша. – К.: НАДУ, 2013. – С. 221–271.
11. Жаліло Л. І. Здоровий спосіб життя населення: аспекти державного управління / Я. І. Жаліло, О. І. Мартинюк, І. В. Рожкова // в кн.: Державна політика у сфері охорони здоров'я. Частина 2. – К.: НАДУ, 2013. – С. 382–419.
12. Лемішко Б. Б. Досвід управління якістю профілактичної допомоги у закладі сімейної медицини / Б. Б. Лемішко // Управління закладами охорони здоров'я. – 2015. – № 8. – С. 60–66.
13. Сірик В. О. Доцільність реформування амбулаторно-поліклінічної системи надання медичної допомоги та переходу до практики сімейного обслуговування населення / В. О. Сірик // Архів клінічної медицини. – 2012. – № 2. – С. 128–130.
14. Модель надання первинної медичної допомоги міському населенню: метод. рекомендації / уклад. : Г. О. Слабкий, В. М. Лехан, Н. Г. Гойда та ін. – К., 2012. – 18 с.

19. Корнійчук О. П. Удосконалення економічного механізму розвитку первинної медико-санітарної допомоги в Україні / О. П. Корнійчук // Український медичний часопис. – 2012. – № 3. – С. 128–133.

15. Науково обґрунтовані підходи до кваліфікаційної характеристики лікаря загальної практики – сімейного лікаря з позиції компетентісного підходу : метод. рекомендації / Л. Ф. Матюха, Н. Г. Гойда, В. Г. Слабкий [та ін.]. – Київ : НМАПО ім. П. Л. Шупика, ДУ «УІСД МОЗ України» 2010. – 27 с.

16. Толстанов О. К. Характеристика діагностичних можливостей лікаря загальної практики / сімейної медицини та перспективи їх покращення / О. К. Толстанов // Вісн. соц. гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2011. – № 4. – С. 98–102.

17. Чебан В. І. Профілактика порушень репродуктивного формування на етапі надання первинної медико-санітарної допомоги // Вісник наукових досліджень. – 2003. – № – С. 110–112.

18. Денисов И. Н. Семейный врач – ключевая фигура отряси // Вопросы экономики и управления для руководителей здравоохранения. – 2004. – № 6 (42). – С. 14–15.

19. Мажак І. М. Сімейна медицина як оптимальна форма підтримки сім'ї у здоров'ї та хворобі / І. М. Мажак // Главный врач. – 2008. – № 12. – С. 48–50.

20. Журавлева Т. А., Шеметова Г. Н. Подготовка специалистов по семейной медицине // Проблемы социальной гигиены, здравоохранения и истории медицины. – 2004. – № 3. – С. 26–28.

21. Глушко Л. В., Кулаєць В. М. Сучасні проблеми та перспективи підготовки сімейних лікарів на післядипломному етапі навчання // Сімейна медицина. – 2014. – № 5 (55). – С. 141–143.

22. Колесник Ю. М., Сиволап В. Д., Михайловська Н. С., Кулініч Т. О. Проблеми та перспективи підготовки сімейних лікарів на додипломному етапі // Патологія. – 2013. – №1 (27). – С. 7–9.

23. Організація підготовки лікарів за фахом «Загальна практика-сімейна медицина» на базах стажування протягом заочного етапу навчання / за

редакцією Гойди Н. Г., Матюхи Л. Ф., Хімiон Л. В., Шекери О.Г. та iн. – Киiв :
Наша родина плюс, 2014. –152 с.

24. Воронцов О. О., Бабiнець Л. С., Матюха Л. Ф. та iн. Сiмейний лiкар-
акушер-гiнеколог. Готовнiсть до спiвпрацi // Сiмейна медицина. – 2013. –№ 3. –
С. 5–7.

25. Круть Ю. Я., Избицька Н. Г., Сiюсюка В. Г. та iн. Досвiд пiдготовки
лiкарiв-iнтернiв на кафедрi акушерства i гiнекологiї ЗДМУ з фаху «Загальна
практика-сiмейна медицина // Сiмейна медицина. – 2014. – № 5 (55). – С. 155–
156.

26. Патология внутренних органов и беременность: учеб. пособие для
врачей-терапевтов и врачей общей практики / Б. А. Ребров, О. А. Реброва, Е. Б.
Комарова. Р. М. Алешина и др.; под ред. Б. А. Реброва. – Донецк : Заславский
А. Ю., 2010. – 321 с.

27. Навчання на робочому мiсцi як найважливиший елемент
безперервного професiйного навчання / Г. I. Лисенко, О. П. Мiнцер, Л. Ю.
Бабiнцева [та iн.] // Сiмейна медицина. – 2011. – № 3 – С. 59–60.

28. Шекера О. Г. Кадрова полiтика в контекстi розвитку сiмейної
медицини в України / О. Г. Шекера // Сiмейна медицина. – 2013. – № 3. – С. 13–
16.

29. Вороненко Ю. В. Проблеми забезпечення кадрових ресурсiв системи
охорони здоров'я України / Ю. В. Вороненко // IV з'їзд спецiалiстiв з соцiальної
медицини та органiзацiї охорони здоров'я. Програмнi доповiдi. – Житомир,
2008. – С. 36–41.

30. Наказ МОЗ України вiд 15.07.2011 № 417. Про органiзацiю
амбулаторної акушерсько-гiнекологiчної та неонатологiчної допомоги в
України.

31. Бойчук Л. Г. Особливостi диспансерного спостереження за перебiгом
фiзiологiчної вагiтностi лiкарем загальної практики // Лiки України. –2011. – №
3–4 (16–17). – С. 4–7.

32. Мазорчук Б. Ф., Жученко П. Г., Полторац А. В., Чайка Г. В. Сімейна медицина та її проблеми в акушерстві і гінекології // зб. наук. пр. Асоц. акуш-гінек. України. – К.: Фенікс. – 2001. – С. 392–394.

33. Наказ МОЗ України від 29.11.2013 № 1030/102 «Про удосконалення системи планування сім'ї та охорони репродуктивного здоров'я в Україні».

34. Гойда Н. Г. Роль сімейного лікаря у збереженні репродуктивного здоров'я нації / Н. Г. Гойда, Ю. Бісярин // Сімейна медицина. – 2011. – № 3. – С. 119–122.

35. Левенець С. О. Роль лікаря загальної практики – сімейної медицини у виявленні розладів функції статевої системи та їх профілактика в дівчаток і дівчат-підлітків / С. О. Левенець, В. Б. Перевозчиков // Сімейна медицина. – 2011 – № 2. – С. 97–99.

36. Корпан Р. Б. Роль сімейних лікарів у формуванні, збереженні та зміцненні репродуктивного здоров'я / Р. Б. Корпан // Практична медицина. – 2008. – Том 14, № 4. – С. 24–27.

37. Хренов В. І., Бібіков І. Л., Шарандак Л. М. Роль і місце сімейного лікаря у формуванні репродуктивного здоров'я жінки // II Міжрегіональна наук.-прак. конф. «Актуальні питання сімейної медицини». – Житомир: Полісся, – С. 49–54.

38. Шатило В. Й., Парій В. Д., Хренов В. І. Досвід роботи сімейних лікарів ОЛПЦ «Здоров'я» м. Житомир // Українські медичні вісті. – 2000. – Т. 3. – С. 139–141.

39. Матюха Л. Ф. Репродуктивна медицина – один з пріоритетів підготовки лікарів загальної практики – сімейних лікарів / Л. Ф. Матюха, Н. Г. Гойда // Здоров'я жінки. – 2011. – № 6 (62). – С. 163–165.

40. Москв'як-Лесняк Д. Є. Про доцільність управління факторами ризику на рівні лікаря загальної практики / сімейного лікаря щодо попередження виникнення / подальшого розвитку раку молочної залози (С50) серед осіб жіночої статі в Україні (за результатами експертної оцінки) / Д. Є. Москв'як-Лесняк, В. В. Рудень // Україна. Здоров'я нації. – 2014. – № 4. – С. 57–66.

41. Єнікеєва В. М. Наукове обґрунтування функціонально-організаційної моделі збереження репродуктивного здоров'я сільських жінок на регіональному рівні: Автореф. дис. канд. мед. наук. : 14.02.03. – К.: 2007. – 20 с.

42. Мазорчук Б. Ф., Жученко П. Г., Полторак А. В., Чайка Г. В. Сімейна медицина та її проблеми в акушерстві і гінекології // зб. наук. пр. Асоц. акуш-гінек. України. – К.: Фенікс. – 2001. – С. 392–394.

43. Охрана здоровья матери и ребенка в практике семейного врача / под ред. Запорожана В. М. – К.: Здоров'я. – 2002. – С. 87.

44. Акушерство і гінекологія : підр. для сімейних лікарів: у 2-х т. / Мазорчук Б. Ф., Жученко П. Г. – К. : Просвіта, ДПРВІАБ Президентський контроль, 2005. – Т.1. – 448 с.

45. Басистюк І. І. Оптимізація диспансеризації хірургічних хворих на засадах сімейної медицини // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2002. – № 2. – С. 77–80.

46. Вороненко Ю. В. Нормативно-правове забезпечення сімейної медицини в світлі реформи здравоохорони України / Ю. В. Вороненко, О. Г. Шекера // Здоров'я суспільства. – 2013. – № 1. – С. 15–22.

47. Закон України від 07.07.2011 р. № 3611-VI «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо вдосконалення надання медичної допомоги».

48. Нова модель надання первинної медико-санітарної допомоги – досвід пілотних регіонів / В. М. Лехан, В. Г. Гінзбург, Л. В. Крячкова, М. В. Шевченко // *Widomosci Lekarskie* (Medline, EBSCO, MniSW, Index Copernicus .PBL). – 2014. – Том LXVII, № 2. – С. 210–214.

49. Про затвердження Положення про центр первинної медичної (медико-санітарної допомоги) та положень про його підрозділи : (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОЗ України № 813 від 17.10.2012) : Наказ МОЗ України № 755 від 04.11.2011 // Збірник нормативно-директивних документів з охорони здоров'я. – Про затвердження Примірних штатних нормативів центру первинної медичної (медико-санітарної) допомоги : Наказ МОЗ України від

23.02.2013 № 129 // Управління закладом охорони здоров'я. – 2012. – № 4. – С. 83–86.

2012. – № 12. – С. 49–57.

50. Про затвердження Примірних штатних нормативів центру первинної медичної (медико-санітарної) допомоги : Наказ МОЗ України від 23.02.2013 № 129 // Управління закладом охорони здоров'я. – 2012. – № 4. – С. 83–86.

51. Рекомендації робочої групи Міністерства охорони здоров'я України за підсумками інспекційно-методичних відвідувань-перевірок організації надання медичної допомоги у центрах первинної медико-санітарної допомоги у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та м. Києві. – МОЗ, Київ, 2012.

52. Розпорядження Кабінету Міністрів України №1164-Р від 31.10.2011 р. «Про затвердження Загальнодержавної програми «Здоров'я-2020: український вимір».

53. Стрільчук Л. М., Шумлянський І. В., Ільницька Л. А. Якісна підготовка лікаря загальної практики-сімейної медицини – запорука успішності медичної реформи (огляд) // Практикуючий лікар. – 2015. – № 2. – С. 75–77.

54. Чайка В. К., Орда А. Н., Айкашев С. А. Системный подход к охране здоровья населения по семейному принципу // Медико-соціальні проблеми сім'ї. – 2001. – Т.6. – № 2. – С. 27.

55. Шекера О. Г. Нормативно-правовые аспекты формирования семейной медицины / О. Г. Шекера // Сімейна медицина. – 2013. – № 2. – С. 10–12.

56. Лесовська С.Г. Про стан надання акушерсько-гінекологічної допомоги сімейними лікарями в Україні: огляд літератури // Міждисциплінарні проблеми.-2016.- №6

**BART'S SYNDROME: CAUSES, DIAGNOSIS,
PREDICTION OF TREATMENT**

Batsura Nadiia Vladyslavivna

Hoshko Kseniia Olexandrivna

students

Fedotov Oleh Valeriiovich

Doctor of Biological Sciences

Senior Researcher, assistant Professor

Head of the Department of Medical Biology

Donetsk National Medical University

Mariupol, Kramatorsk, Ukraine

Abstract. We live in a world of insane and indefatigable rhythm, where almost everyone is constantly in a hurry, forgetting to eat right, go to bed on time, where bad habits have long become the norm. We do not pay attention to all this, considering it as trifles. But let's think about it: why do new diseases appear every year? Why is humanity increasingly faced with anomalies in the birth of children from perfectly healthy parents? Why are there more and more violations in the karyotype of people during research? All this is, of course, influenced by the state of our environment, the quality of food, bad habits, the constant stress we experience, and many many other factors.

Let's pay attention to one of the genetic syndromes called "Barthes syndrome". Barth's syndrome is an X-linked recessive disorder characterized by cardiomyopathy, skeletal myopathy, growth retardation, neutropenia, and increased urinary 3-methylglutaconic acid. The syndrome was first described in 1983 by Peter Barth based on observations of a large Dutch family with high childhood mortality caused by infections, or progressive heart failure, in which newborns were characterized by a combination of cardiomyopathy, skeletal myopathy and neutropenia. Perhaps the first

description of the disease was in 1979, when the authors reported a case of X-linked recessive cardiomyopathy with abnormal mitochondria. At present, the term "Barth's syndrome" is widely used in the world scientific literature. R. Kelley and co-authors of the typical triad of symptoms added organic aceduria and described partial phenotypes (isolated neutropenia and absence of cardiomyopathy). The absence of heart damage in patients with Barth's syndrome is extremely rare - in 6% of cases. Barth's syndrome is the cause of the death of male fetuses through miscarriages or stillbirths. Barth's syndrome has a unique pathogenesis: it is the only known human disease, in which the first defect is the remodeling of cardiolipin, a phospholipid of the mitochondrial membrane, affects many body systems, therefore it is relevant to continue its study [2-4].

Keywords: heredity, Barth's syndrome, diagnosis, course of the disease, treatment.

Aim. Analysis of scientific literature data on hereditary diseases and Barth's syndrome, causes, diagnosis, impact on life and prognosis of treatment of this disease.

Materials and methods. The body of scientific evidence on Barth's syndrome: symptoms and treatments; statistical and comparative methods.

Results and discussion. Around the world, according to the registry of patients with Barth's syndrome (Barth Syndrome Foundation Registry, BSF), a little more than one and a half hundred patients are known. In the United States, about 10 new cases are diagnosed each year. The frequency of the syndrome is 1: 300,000-400,000 live births. There are no racial or ethnic differences. Probably, the true frequency of the syndrome is higher, since a part of cases with a moderate incidence of clinical syndromes or sudden death remains diagnosed [3].

The main genetic defect in Barth syndrome is a mutation in the taphazin gene (TAZ, formerly called G4.5). The gene includes 11 exons and is located on the long arm of the X chromosome - Xq28. More than 120 different mutations of the TAZ gene have been identified. Genotype / phenotype correlations have not yet been

found; variability of manifestations in patients of the same family is observed. The de novo mutation was found in 13% of boys. In other cases, women are carriers of the mutant gene, while they have a 50% chance of passing on the mutation to their sons. All daughters of female carriers are healthy, but half of them are also carriers of the mutant gene. In some cases, gonadal mosaicism has been documented. It is extremely rare that the symptoms of Barth's syndrome appear in women due to a violation of X inactivation. There are reports of women with Barth's syndrome and abnormalities of both X chromosomes [1, 5].

Pathophysiology. The TAZ gene encodes an acyltransferase that catalyzes the remodeling of cardiolipin in mitochondrial membranes. The configuration of the acyl chains of cardiolipin (L4-CL) is tissue-specific. Cardiolipin with four linoleyl fragments is predominantly localized in tissues with high oxidative potential. In cardiac and skeletal muscles, L4-CL accounts for up to 70-80% of the total cardiolipin. With mutations of the TAZ gene, the formation of L4-CL decreases in favor of cardiolipin molecules of different acyl compositions. As a result, its intermediate species accumulate, bearing 3, not 4 linoleoyl groups. This leads to a significant increase in the MLCL: L4-CL ratio, which serves as the basis for the now developed sensitive test for diagnosing Barth's syndrome. Cardiolipin plays an important role in maintaining the structure of mitochondrial membranes, interacts with a number of mitochondrial proteins, and is also involved in mitochondrial apoptosis. Thus, cardiolipin stabilizes the respiratory chain supercomplex and optimizes energy production in mitochondria. The importance of cardiolipin in supporting mitochondrial integrity is confirmed by varying degrees of structural and functional disorders of mitochondria isolated from cells of patients with Barth's syndrome. The study of the pathogenesis of Barth's syndrome in humans has until recently been greatly delayed by the lack of an experimental model in mammals. For the study, cell cultures are used, as well as metabolic substances of patients [3-6]. In 2010, a mouse model of Barthes syndrome was created using RNA interference technology.

The clinical manifestations of Barth's syndrome are as follows. Typical

manifestations of the disease include cardiomyopathy, skeletal myopathy, neutropenia, growth retardation, and increased urinary excretion of 3-methylglutaconic acid (another name for Barth's syndrome is type 2 methylglutaconic aciduria). Information about Barth's syndrome is mainly collected from the description of individual clinical cases. Relatively recently, a detailed analysis of the results of studies of a rather large series of 34 and 73 patients was presented, significantly expanding the understanding of the phenotypic manifestations of the disease. Cardiovascular manifestations: dilated cardiomyopathy; non-compact left ventricular myocardium; lengthened correcting interval Q-T (QTc) endocardial fibroelastosis; ventricular arrhythmia / sudden cardiac death; hypertrophic cardiomyopathy. Neuromuscular manifestations: delayed motor development; proximal myopathy; pathological fatigue; intolerance to loads. Neurological manifestations: learning difficulties; attention deficit; stroke (heart embolism). Hematological and infectious manifestations: neutropenia; recurrent aphthous ulcers and gum pain; perianal dermatitis; recurrent bacterial infections; septicemia. Endocrine and metabolic manifestations: 3-methylglutaconic aciduria; constitutional growth retardation and bone age; delayed sexual development hypcholesterolemia; hypoglycemia lactic acidosis (often accompanied by heart failure); osteopenia. Gastrointestinal manifestations: feeding problems; episodic or chronic diarrhea. Dysmorphic features of manifestation: deep-set eyes; full cheeks; protruding ears (at an older age) [2, 4].

Fetal pathologies: cardiomyopathy; dropsy of the fetus; male miscarriages and stillbirths.

Cardinal violations. Cardiomyopathy is the main clinical feature of Barth syndrome, with a high prevalence at an early age. BSF registry data show that 70% of patients with Barth syndrome have cardiomyopathy in their first year of life (most of them in the first 6 months of life). Dilated cardiomyopathy, often with endocardial fibroelastosis, predominates. Half of the patients have pronounced trabecularity of the left ventricle, which is a sign of non-compact myocardial syndrome. According to the data of dynamic echocardiographic study for 22 patients with Barth's syndrome from

birth to 10 years of age, insignificant positive dynamics of the end diastolic diameter of the left ventricle, ejection fraction and shortening fraction was found; while the myocardial mass significantly decreased. A combination of dilated and hypertrophic cardiomyopathy is possible. Isolated hypertrophic cardiomyopathy has been reported much less frequently. The left ventricle can be remodeled with age. Moderate dilatation of the cavity transforms into myocardial hypertrophy as the child grows up. Until recently, Barthes syndrome was poorly diagnosed. A retrospective analysis from Australia suggested that 4.8% of boys who were followed up in 1987-1996 with a diagnosis of cardiomyopathy had Barth's syndrome. According to the Pediatric Cardiomyopathy Registry of the USA, it is likely that 3-5% of all boys with cardiomyopathy have Barth's syndrome. Given the high tendency to infectious diseases against the background of neutropenia, the first manifestations of cardiac pathology in patients with Barthes syndrome are often mistaken for viral myocarditis. In this regard, special attention should be paid to boys diagnosed with viral myocarditis for the timely exclusion of Barth's syndrome, especially in cases where neutropenia is present. It should be noted that although cardiomyopathy is a key clinical feature of Barth's syndrome, not all patients have heart disease. C. Spencer et al reported on 3 patients, aged 3.5 and 17 years, who never had cardiomyopathy, despite sick relatives with clinical manifestations of cardiomyopathy.

Treatment for cardiomyopathy is aimed at correcting the symptoms of heart failure. As a rule, patients with Barth's syndrome give a good response to the use of angiotensin-releasing enzyme inhibitors and beta-blockers, in more than half of the patients left ventricular ejection fraction and diastolic volume are normalized. At the same time, patients who are refractory to the therapy or initially have good dynamics after several months or years of stability, there is a deterioration, which requires heart transplantation. Age at the time of heart transplantation ranges from 1-2 years to 10-15 years according to the BSF registry. Patients are at risk of ventricular arrhythmias and sudden cardiac death, depending on the severity of the cardiomyopathy. C. Spencer et al found that 13% of 70 patients had documented ventricular arrhythmias and required the use of a cardiofibrillator. Most of the registered life-threatening

arrhythmias were found in older children. However, there is evidence of 2 cases of sudden death, through ventricular arrhythmias, in young children. The cause of the electrical instability of the myocardium is probably a violation of myofibrillar disorganization, as well as a violation of the endoplasmic reticulum and mitochondria, which affect the transport of calcium in cardiomyocytes and leading cells against the background of impaired structure and functions of cardiolipin [4, 5].

Skeletal myopathy is characteristic of Barth's syndrome. Most boys experience stunted growth. Muscle weakness develops more often of the proximal type, distal skeletal weakness is not typical. Patients with Barthes syndrome can walk, but in most cases they cannot perform normal physical activities, such as running or kicking a ball. As a result, between 40 and 50 years of age, severe chronic myopathy develops with a moderate increase in the level of creatinophosphokinase in the blood. Skeletal muscle biopsy reveals lipid accumulation in myocytes. Boys usually do not have classic facial myopathy. Decreased muscle tone can lead to the formation of lumbar lordosis. A marked decrease in muscle mass is typical. Fatigue is a serious problem; some boys use mobility aids. Functional limitations have a multifactorial genesis - cardiac reserve disorders, a decrease in oxygen utilization by skeletal muscles. Muscle biopsy data for Barthes syndrome are not specific. Accumulation of lipid vacuoles, atrophy of type I fibers, expansion of the sub-sarcomal space, the appearance of abnormal mitochondria and various changes in the complexes of the respiratory chain are possible. The results of neuropsychological testing are found in some patients with disorders of visual spatial orientation. An increased risk of developing strokes against the background of severe chronic heart failure has been established [4].

Metabolic disorders are noted. The biochemical marker of Barth's syndrome is 3 methylglutaconic aciduria, which is combined with increased renal excretion of 3 methylglutaconic acid. Other metabolic disorders in Barth's syndrome are a low level of prealbumin (79%), a decrease in the level of low density lipoprotein cholesterol (56%), hypocholesteremia (24%), a moderate increase in the level of CPK (15%), lactic acidosis, and others. For the treatment of metabolic disorders with a decrease in

the level of carnitine in the blood plasma, patients are prescribed L-carnitine. The use of pantothenic acid was found to be ineffective.

Growth retardation is observed in all patients. Numerous factors can contribute to stunted growth in Barth syndrome, including poor nutrition, diarrhea, cardiomyopathy, and recurrent infections. Characteristic constitutional growth retardation combined with delayed puberty. After 18 years, the tendency to decrease in body weight persists. A growth leap at the age of 15-21 may be accompanied by a deterioration in heart function. It should be noted that not all children with Barthes syndrome have growth and weight loss disorders.

To diagnose Barth's syndrome, the following tests are used: detecting the excretion of 3-methylglutaconic acid; identifying the ratio of monolisocardiolipin; sequencing the TAZ gene.

According to the forecast, Barthes syndrome is characterized by high mortality at birth and early childhood. Most boys die from heart failure or infections. The average life expectancy after diagnosis is 3.3 years according to the BSF registry. In cases of maintenance therapy, life expectancy increases. There are cases when men with Barth's syndrome lived up to 40-50 years [4].

Conclusions. Barth's syndrome is an X-linked recessive disease characterized by a clinical triad of symptoms: cardiomyopathy, skeletal myopathy, neutropenia, combined with a sharp increase in urinary 3-methylglutaconic acid. The syndrome was first described 35 years ago as a mitochondrial disease. In terms of distribution, Barthes syndrome is included in orphan diseases. Currently, significant progress has been made in the diagnosis of the genetic aspects of the syndrome. It was found that its cause is a mutation in the TAZ gene (Xq28), which causes remodeling of cardiolipin in mitochondrial membranes and is responsible for the phenotype. Patients are confirmed by a life-threatening bacterial infection due to neutropenia that developed from cardiac cardiomyopathy and non-compact myocardial syndrome. The tactics of managing patients in recent years have undergone changes that have led to an increase in the life expectancy of patients.

LIST OF REFERENCES

1. Bajaj DR, Qureshi A. Bart's syndrome: a case report. *J Pak Assoc Dermatol.* 2008; 18(2): – P. 113-115.
2. Duran-McKinster C, Rivera-Franco A, Tamayo L, de la Luz Orozco-Covarrubias M, Ruiz-Maldonado R. Bart syndrome: the congenital localized absence of skin may follow the lines of Blaschko. Report of six cases. *Pediatr Dermatol.* 2000; 17(3): – P. 179-182.
3. Kim DY, Lim HS, Lim SY. Bart syndrome. *Arch Plast Surg.* 2015;42(2): – P. 243-245.
4. Leontyeva I.V., Belozerov Yu.M., Nikolaeva E.A. Barth syndrome. *Rossiyskiy Vestnik Perinatologii i Pediatrii (Russian Bulletin of Perinatology and Pediatrics).* 2015; 60(5): – P. 33-41. (In Russ.)
5. Reddy CU, Reddy KS, Reddy JJ. Bart syndrome: a rare entity. *Arch Oral Res.* 2011; 7(1): – P. 69-73
6. Wolff K, Johnson RA. Fitzpatrick's color atlas and synopsis of clinical dermatology. 6th ed. New York: McGraw-Hill; 2009.

HISTORY AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF RURAL INFRASTRUCTURE IN SAMARKAND REGION

Daminov Nabijon Abduolimovich

Researcher

Navoi state pedagogical institute

Uzbekistan

Annotation. The article discusses the history of rural infrastructure development in Samarkand region, the construction of schools, vocational colleges, hospitals in rural areas and the construction of modern housing in rural areas, the development of services to the rural population.

From the first days of independence, the region began to focus on the development of rural infrastructure, despite the economic difficulties. In 1991, the region had a population of 1 million. 582,600 people, or 70 percent, lived in rural areas. It is impossible to increase the economic potential of the region without ensuring the social welfare of citizens living in rural areas. Hokim (governor) of Samarkand region PM Abdurahmanov at the fourteenth session of the regional Council of People's Deputies on January 19, 1994, referring to the work done in 1993 on the development of rural infrastructure, said: 1 million square meters of housing, schools for 19,000 students, kindergartens for more than 2,000 children, hospitals for 1,000 people, and polyclinics that can serve 600 patients per shift have been launched. 960 km of gas pipelines have been laid and put into operation in the region. 215 kilometers of water transmission lines were put into operation.

In accordance with the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated May 21, 1996 No 182 "On the program of development of rural social infrastructure of the Republic of Uzbekistan until 2000" in Samarkand region in 1996 the following work was carried out. In particular, significant work has been done in the region on the construction of schools, gas pipelines and trade facilities. School buildings for 8602 pupils for 1800 places, 450 km of gas networks, 11.5

thousand sq.m. commercial facilities equal to the stage were commissioned, and the plan set out in the program is 1.7 thousand square meters. meters [2].

A.M., who served as governor of Samarkand region. At a meeting of the khokimiyat on April 28, 1997, Mardiev discussed the issue of meeting the demand for natural gas in the region. commissioned. If, as of January 1, 1991, the natural gas supply was 43 percent, as of January 1, 1997, it was 79.1 percent.

Governor A.M. Mardiev's report on "Results of 1997 and future priorities of socio-economic development of the region" on January 6, 1998, dedicated to the tasks of the President of the Republic of Uzbekistan in his speech at the X session of the Oliy Majlis In two years, the supply of clean drinking water to the population increased from 77.4% to 79.2%, and the supply of natural gas from 79.1% to 80.2% [4].

As a result of the reforms carried out in Samarkand region, the cities and villages of the region are becoming more prosperous and new. Modern buildings, large constructions, new enterprises have further enhanced the potential of the region. The implementation of measures aimed at improving the lives of the rural population has ensured the effectiveness of the reforms. Particular attention is paid to the financial support of low-income and large families living in rural areas, retirees, schoolchildren, students.

During the presidency of President Shavkat Miromonovich Mirziyoyev in Samarkand region in 2001-2003, significant changes were made in all areas, including effective work in the field of social support. In particular, significant results have recently been achieved in the supply of natural gas and drinking water, which is the basis for improving the living conditions of the population. During the two years (2001-2003), more than 800 km of natural gas networks were laid, more than 100 villages were supplied with natural gas, as well as about 400 km of water networks were built, and 115 villages were provided with clean drinking water. In addition, 90 mahallas of cities and villages of the region, 31 rural medical centers, 6 specialized hospitals, 880,000 square meters of housing, dozens of new schools, lyceums-colleges, cultural and sports facilities have been built. work has been done [5]. 439.6

million soums were spent on 9 rural medical centers built and launched in 2002 in the region. In addition, 652.6 million soums were allocated from the budget for the supply of natural gas to the rural population, and 964.8 million soums for the improvement of drinking water supply. In addition to the planned budget, 100.0 million soums were spent in Ishtikhon district, 26.0 million soums in Payarik district, 14.0 million soums in Koshrabat district and additional funds to provide the population with natural gas and clean drinking water. If we compare the funds allocated to this sector this year with the funds allocated in 2001, this figure increased by 4 billion 563 million soums or 147.8% compared to last year. In general, in 2002, 15 billion 315 million soums were allocated for the construction of healthcare, public education, colleges and other social facilities, as well as the provision of natural gas and clean drinking water, as well as landscaping and other costs. Compared to 2001, this figure was 10 billion 647 million soums. When the President of the Republic of Uzbekistan visited Samarkand region in 2003, he stressed the need to pay attention, among other issues, to the culture of the rural population. The culture of the villagers means, first of all, that they look after their yard, pay attention to their homes, behave, dress, eat food, use sports facilities, get an education, and take care of their health.

The announcement of 2009 by the Republic of Uzbekistan as the "Year of Rural Development and Prosperity" has further developed the villages of Samarkand region and laid the foundation for the construction of modern architectural facilities in the village. In this regard, on the basis of the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated January 26, 2009 No PP-1046, the regional administration has developed and approved a regional program "Year of Rural Development and Prosperity." In this regard, the regional program consists of 9 sections and 130 items, the total cost of which is 269.3 billion soums, of which additional expenditures amounted to 43.8 billion soums. 74.0 billion soums of the program will be allocated in the region. 27.5 percent of the state budget, the remaining 195.3 billion soums. soums, ie 72.5% at the expense of funds, commercial bank loans, own funds of enterprises and organizations and sponsors [7]. The

proclamation of 2009 as the “Year of Rural Development and Prosperity” laid the foundation for further development of villages in the region and the construction of houses in the village that meet modern architectural requirements.1) According to the approved program, in 2009 the project of architectural planning of rural areas It is planned to implement 20 projects in the districts. 2). The approved program provides for the organization of one in 125 rural citizens' meetings on the formation of rural centers in densely populated areas of rural areas, radical transformation of existing buildings and structures, placement of service points, 3). According to the approved program in 2009, it is planned to build 13 farmers' markets, including: 2 in Pakhtachi district, 3 in Urgut district, 1 in Narpay district, 3 in Nurabad district, 2 in Koshrabat district, 1 in Bulungur district, 1 in Taylak district. launch is scheduled. In Samarkand region on the basis of the regional program "Year of Rural Development and Prosperity" in 2009 as of November 6, 2009 amounted to 243 billion soums. UZS and was implemented by 90% compared to the annual plan. Of this, 67 billion. soums of state budget funds and 176 bln. soums were made at the expense of other sources. 72 km of natural gas transmission lines and 187 km of clean drinking water transmission lines were built and put into operation in rural areas of the region at the expense of all sources, and 183 km of power lines were repaired with a total area of 805,000 sq.m. housing was commissioned [8].

One of the main priorities for 2010 in the speeches of the President of the Republic of Uzbekistan on January 29, 2010 at the meeting of the Cabinet of Ministers on the results of 2009 was "Accelerate the construction of housing and social infrastructure in rural areas." program implementation is defined. In 2010, it is planned to build 650 houses on 21 land plots in the region on the basis of standard projects, for the construction of which it is planned to invest 43857.7 million soums. As of June 1, 2010 in Samarkand region by the customer - 23976.6 mln. UZS, by contractors - 25617.7 mln. The contractor Chinor ShKT-7, which is building 10 standard houses in Ziyovuddin village of Pakhtachi district, has built 23 standard houses in Ziyovuddin village of Pakhtachi district, and 20 houses under construction in Solpi village of Koshrabat district. The contractor Binokor Qurilish completed the

construction by 31%, and the contractor Binokor Construction Company, which is constructing 12 houses in Yangiqishloq village of Nurabad district, completed only 28% [9].

On construction of communication networks of 650 standard houses in the region for 2010: construction of natural gas network, Targeted program was approved, 922.0 mln. It is planned to install 29 GRPs and build 34.5 km of natural gas networks. The program for the construction of electricity networks is 1518.5 million soums. UZS, installation of 20 transformers, construction of 18.3 km of electricity network, construction of water supply network approved in the program, allocation of 822 million 750 thousand UZS, construction of 13 underground wells, 18.3 km of water network are planned to be completed by the end of the year. completed [10]. According to the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan No. 277 of October 2009 on the construction of service facilities in rural areas of the region, 12 facilities were built in Samarkand region in 2010, including 2 in Bulungur district, 2 in Jambay district, 2 in Akdarya district and 1 in Narpay district. 2 in Pakhtachi district and 4 in Nurabad district

As a result of the implementation of the regional employment program and additional measures developed against the economic crisis in the region in 2010 21.1 thousand new jobs were created and the plan for the quarter was fulfilled by 106.4%, of which 17 thousand jobs or 80.6 percent were established directly in rural areas. Governor of Samarkand region O.I. Barnoev presented information on the work done in rural areas of the region at a meeting of activists on the results of socio-economic development of the region for 9 months of 2010. In particular, 38.8 billion soums have been allocated for the construction of 650 houses on 21 plots of land in rural areas on the basis of standard projects. soums were disbursed. To date, 450 houses have been completed and commissioned. In the remaining 200, construction and beautification works were completed by December 1 of this year, and all housing was commissioned [11].

In the letter of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan No. 05 / 1-517 dated 2010, it is planned to build 695 standard houses in rural areas of

Samarkand region in 2011 and provide 55.3 billion soums to contractors. UZS were signed. As of June 28, 2011, 45.9 billion soums were allocated for the construction of 695 standard houses in 23 areas of the region. UZS were disbursed and 84% of the construction work was completed [12]. At a meeting of activists on the results of socio-economic development of Samarkand region for 9 months of 2011 and measures to ensure the implementation of the most important priorities of the program of socio-economic development of the country in 2011, the governor of Samarkand region Z.T. Mirzaev provided such information in his report. As part of the approved programs, 105 retail, 33 catering and 115 consumer services facilities have been launched in rural areas. Such measures allowed to increase the share of the services sector in the gross regional product to 39.5% [13].

The historical experience of most countries shows that the definition of housing and infrastructure as a priority area of development serves as a decisive tool for the recovery of the national economy. For example, during the Great Depression of the 1930s, President Roosevelt introduced a system of credit for individual housing construction in the United States, and this reform was crucial in restoring economic growth. At one time, such programs were adopted in Germany, the United Kingdom, the Scandinavian countries and other countries to stimulate and revive the economy. As of 2013, about 50 percent of Uzbekistan's population, or about 15 million people, live in rural areas [14]

Many leading international financial institutions and organizations, such as the Asian Development Bank, the Islamic Development Bank, the World Bank, are also actively involved in the implementation of a special program for the construction of housing in rural areas of the Republic of Uzbekistan on the basis of standard projects. In 2011, the Board of Directors of the Asian Development Bank approved a multi-tranche financing program for the \$ 500 million Rural Housing Development Project in Uzbekistan. In 2012, \$ 160 million was allocated under the first tranche, while in 2013, a second tranche of \$ 200 million was provided. In 2013, 10,000 individual houses were built and handed over to their owners in 353 rural areas of Samarkand region on the basis of standard designs. The amount of funds allocated for this is 54%

higher than in 2012. In addition, in 2013, young families were provided with mortgage loans totaling more than 36.7 billion soums to improve their living conditions. Further improvement of the provision of clean drinking water and sanitation services to the population is important in raising living standards. According to the state program, 293.3 km of water networks have been built in individual houses under construction in rural areas, as well as 552.8 km of such water networks in 462 rural settlements. The state program includes the construction of 254 km of natural gas distribution networks and the overhaul of 280 km of gas distribution networks owned by Uztransgaz. 393.65 km of gas pipelines have been laid to 353 individual rural areas. In addition, 137.3 km of roads were overhauled, 293.1 km of new highways leading to standard housing estates in 353 rural areas were built. The construction of detached houses in rural areas of the country has been praised by foreign experts. In particular, in the article "New towns in remote villages" of the Zarafshan newspaper, the following experts were quoted. The Uzbek people have long been known as masters of creativity and ingenuity, says Hidenobu Jinnai, a professor of architecture and design at Hosei University in Japan. I was amazed to see the individual houses built on the basis of standard designs. In the construction of the house even the direction of the wind from the direction of the influence of hot and cold air flow in the summer and winter months to the rooms was taken into account. Roads and sidewalks, a garage for parking, a backyard and a garden, a children's playground — all — are all taken into account.

It is commendable that the issue of housing construction in Uzbekistan is recognized at the level of state policy, said Cho Hyun Te, director of the New City project of the South Korean Land and Housing Corporation. Seeing the comfortable and beautiful houses built on the basis of perfect projects in Samarkand region, we were convinced that they will not lag behind the houses in the city in terms of conditions and convenience. Wide and smooth roads, magnificent buildings, modern schools, medical facilities give the villages a special charm and freshness. In short, they have suggested that "new towns" are emerging in your remote villages.

Table 1. Distribution of rural housing stock in Samarkand region (by the end of the year, total area of housing, million square meters) (2008-2016)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Samarkand region	34,1	27,2	28,0	29,0	29,4	30,6	31,9	33,1	35,0

Table 2. Model houses for the rural population of Samarkand region

Name of town	2009-2017 years			2017 year plan of construction		
	Number of arrays built	The total area is one million square meters	Number of apartments	Number of arrays to be built	The total area is one million square meters	Number of apartments
By region	181	856,9	8802	44	228,5	1813

Prospects for the development of rural infrastructure in Samarkand region; In 2017-2021, the construction of affordable housing in rural areas on the updated standard designs was developed and approved by the President of the Republic of Uzbekistan on October 21, 2016. According to him, in 2017, it is planned to build 15,000 such houses in rural areas, including 1,314 in Samarkand region. In accordance with the State Program to radically improve the appearance of cities and villages, develop social infrastructure, strengthen their material and technical base, in Samarkand region in 2017, 28 multi-storey houses with 448 apartments, 470 houses with 2-3 rooms, land 330 two-storey houses with an area of 4 hundred square meters.

REFERENCES AND SOURCES USED.

1. Archive of Samarkand regional khokimiyat. Fund 1, List 1, Case 291, Sheet -234, 93 page .
2. Archive of Samarkand regional khokimiyat. Fund 1, list 1, case 824, Sheet -103, 59 page .
3. Archive of Samarkand regional administration. Fund 1, List 1, Case 974, Sheet -51, 49 page
4. Archive of Samarkand regional administration. Fund 1, List 1, Case 1067, Sheet- 162, 38 page
5. Zarafshan newspaper, June 21, 2011.
6. Archive of Samarkand regional administration. Fund 1, List 1, Case 1652, Sheet -158, 37 page.
7. Archive of Samarkand regional administration. Fund 1, List 1, Case 2324, Sheet- 103, 4 page.
8. Archive of the Samarkand regional administration. Fund 1, List 1, Case 2327, Sheet -217, 17 page.
9. Archive of Samarkand regional administration. Fund 1, List 1, Case 2408, Sheet -200, 194 page.
10. Archive of Samarkand regional administration. Fund 1, List 1, Case 2408, Sheet -200, 195 page.
11. Archive of Samarkand regional administration. Fund 1, List 1, Case 2409, Sheet -303, 65 page.
12. Archive of Samarkand regional administration. Fund 1, List 1, Case 2469, Sheet -161, 2 page.
13. Archive of Samarkand regional administration. Fund 1, List 1, Case 2470, Sheet -142, 3 page.
14. Zarafshan newspaper, April 20, 2013.
15. Zarafshan newspaper, April 30, 2013.
16. Zarafshan newspaper, April 18, 2013.

**HYBRID FIBER-REINFORCED CONCRETE
FOR RESPONSIBLE STRUCTURES**

Dvorkin Leonid

Doctor of technical sciences

Professor

Bordiuzhenko Oleh

PhD, Associate professor

Levchyk Olexandr

Student

National University

of Water and Environmental Engineering

Rivne, Ukraine

Abstract: The article presents the results of studies of the hybrid fiber-reinforced concrete properties with composite dispersed reinforcement, including steel and basalt fiber. It has been experimentally established reducing the segregation of fiber-reinforced concrete mixtures and increase the homogeneity of the fiber-reinforced concrete structure due to hybrid dispersed reinforcement.

Keywords: hybrid fiber-reinforced concrete, steel fiber, basalt fiber, strength, segregation.

Introduction. In the construction of responsible structures, one of the main characteristics of concrete is its deformability, which is largely determined by the ratio of flexural strength to compressive strength [1]. World experience shows that in such cases, dispersed reinforced concrete and, above all, steel fiber concrete is most often used [2, 3]. Should be noted the use of fiber concrete in road and tunnel construction, construction of offshore platforms and dams, as well as in the arrangement of floors of industrial buildings, terminals, etc. [4].

Typically, the use of dispersing reinforcement provides a variant of mono-reinforcement, in which the control of concrete properties is somewhat limited, while hybrid or composite disperse reinforcement (reinforcement of several types of fibers with different characteristics) allows to ensure a wide range of properties in one composite material [5].

Aim. The aim of this work was to study the influence of the hybrid fiber-reinforced concrete (HFRC) composition parameters on the technological properties of mixtures, as well as the parameters of structure and strength properties.

Materials and methods. To determine the possibility of obtaining hybrid fiber reinforced concrete using steel and basalt fiber to ensure uniformity of their distribution in the resulting structure, a series of fiber-reinforced concrete samples were made. The following composition of fine-grained concrete was taken as the base: Portland cement - 500 kg/m³, the aggregate ratio (crushed stone fraction 2...5 mm: sand = 0.55:0.45) to cement was 3.6 to 1 (by weight). The water – cement ratio was 0.35. The required mixture workability (mix cone slump is 13...15 cm) was achieved by adding the polycarboxylate superplasticizer Melflux 2651f.

Used corrugated steel fiber (length 60 mm, diameter 1 mm) in quantities of 80 and 120 kg/m³ of concrete. To obtain a hybrid reinforced concrete composition, a modified basalt fiber LLC "Technobasalt-Invest" (Kyiv) with a length of 12 and 24 mm, made of basalt roving, was used, while its content in FRC varied in the range from 0 to 6 kg/m³.

Results and discussion. The adding of basalt fiber has a positive effect primarily on the flexural tensile strength. The values of HFRC strength at 7 days for different combinations of SF and BF are presented in Table 1. As it follows from the table, adding BF has a positive effect, first of all, on flexural tensile strength. The strength for control concrete specimens with SF content of 80 kg/m³ is 10.3 MPa, whereas for specimens with hybrid SF and BF reinforcement it is 12.4 MPa (for 4 kg/m³ of 12 mm BF). The average increase in flexural tensile strength is from 7% to 20%.

The strength for control concrete specimens with SF content of 120 kg/m³ is 13.3 MPa, and its maximal value for hybrid SF and BF is 14.9 MPa (for 4 kg/m³ of 12 mm BF). Thus, maximum increase in strength is 12%. Lower effect in this case can be explained by reaching the maximum possible fiber content by volume.

Using BF with a length of 24 mm has demonstrated worse results. The strength increase was just by 7% at BF content of 2 kg/m³ at SF content of 80 kg/m³. Higher BF content yielded a maximum decrease in strength by 40%. Lower concrete strength that was obtained for longer BF is caused by decrease in the fiber's area in the destructed section and by lower bonding at the fiber – cement matrix border. Additionally, longer fibers are worse distributed in the fiber reinforced concrete array that has a further effect on concrete structure.

Analyzing failure of concrete specimens with 12 mm BF makes evident proper fibers' participation in concrete matrix performance. It should be mentioned that the optimal part of BF in the entire fiber content is 2 kg/m³ ($n = 0.07$) at SF content of 80 kg/m³ and 2...4 kg/m³ for SF content of 120 kg/m³. Higher BF content yields an increase of the dispersed reinforcement specific area and it in turn increases the water – cement ratio, required to achieve the necessary workability.

As expected, compressive strength of HFRC is almost independent of BF content (see Table 1). For the investigated BF contents the compressive strength values varied within 2 - 3 %.

Basalt fiber, which is close in density and elastic characteristics to the concrete matrix at optimal consumption and ratio to steel fiber forms a kind of load-bearing frame that holds steel fiber, prevents mixture segregation and promotes uniform distribution of dispersed reinforcement in the concrete structure. All this, respectively, affects the strength characteristics of fiber-reinforced.

The use of hybrid dispersion reinforcement as opposed to mono-reinforcement with steel fiber alone allows to significantly reduce the concrete mixtures segregation. It should also be noted that the advantage of composite dispersion reinforcement becomes stronger with the use of vibration compaction and increasing of steel fiber consumption.

The peculiarities of the pore structure of HFRC on the basis of water saturation kinetics analysis are also investigated. It is established that the best characteristics of porosity (the value of the average pore size and the index of pore homogeneity in size) show HFRC in the presence of superplasticizers. All this clearly indicates the improvement of the structural characteristics of fiber-reinforced concrete as a result of the use of a combination of steel and basalt fibers.

Table 1

Strength of concrete specimens with different SF and BF contents

SF, kg/m ³	BF, kg/m ³	Total content of fibers by volume, μ , %	BF part in the fiber volume, n	Compressive strength at 7 days f_{cm}^7 , MPa	Flexural tensile strength at 7 days $f_{c,tf}^7$, MPa
BF ($l = 12$ mm)					
80	0	1.03	0.00	64.5	10.3
	2	1.10	0.07	65.2	12.1
	4	1.18	0.13	67.1	12.4
	6	1.25	0.18	66.2	10.2
120	0	1.54	0.00	66.8	13.3
	2	1.61	0.05	66.5	14.8
	4	1.69	0.09	69.2	14.9
	6	1.76	0.13	65.4	11.5
BF ($l = 24$ mm)					
80	0	1.03	0.00	64.5	10.3
	2	1.10	0.07	67.2	11.0
	4	1.18	0.13	63.1	9.6
	6	1.25	0.18	62.8	6.5
120	0	1.54	0.00	66.8	13.3
	2	1.61	0.05	68.6	13.5
	4	1.69	0.09	63.1	11.9
	6	1.76	0.13	61.7	7.9

Conclusions. The advantage of using hybrid fiber-reinforced concrete with steel and basalt fiber has been experimentally established. The hypothesis of the possibility of avoiding or significantly reducing the segregation of fiber-reinforced concrete mixtures and increasing the homogeneity of the structure of FRC due to hybrid dispersion reinforcement is confirmed.

The results of experimental researches were successfully confirmed by producing batches of concrete mixtures for the manufacture of high-strength products and structures from hybrid fiber-reinforced concrete.

REFERENCES

1. Dvorkin L. I., Dvorkin O. L., Dorofeev V. S., Mishutin A.V. Hydrotechnical and Road concretes. Odesa: Even publ., 2012, 214 p.

2. L. Dvorkin, O. Bordiuzhenko, V. Zhitkovsky and V. Marchuk, Mathematical modeling of steel fiber reinforced concrete properties and selecting its effective composition. Transbud - 2019. IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering, 2019, 708.

3. Shah A. and Ribakov Y., Recent Trends in Steel Fibered High-Strength Concrete, Materials and Design, 2011, 32 (8-9), 4122-4151.

4. Koksal F., Sahin Y., Şahin M., Effect of Steel Fiber Tensile Strength on Mechanical Properties of Steel Fiber Reinforced Concretes, ACI Special Publication, 2012, 129-143.

5. Puharenko Yu.V. Polidispersnoe armirovaniye stroitelnyh kompozitov – fibrobetonov / Yu.V. Puharenko, I.U. Aubakirova // Tehnologii betonov. 2011, №1–2. – S. 28–29.

UDC 666.7.552.52

**CLAY DEPOSITS OF RESERVOIRS IN UZBEKISTAN ARE
UNCONVENTIONAL TECHNOGENIC RAW MATERIALS FOR THE
PRODUCTION OF CERAMIC BUILDING BRICKS**

Eminov Asrap Mamurovich

doctor of technical Sciences

Professor, head. laboratory

Sue " Fan VA tarakkiet»

Tashkent state technical University

I. Karimov University

Kadyrova Zulaykho Raimovna

doctor of Chemical Sciences

prof., head. laboratories

chemistry and chemical technology

IONH Academy of Sciences of Uzbekistan

Kurasov Zokir Matkarimovich

Ph. D., associate Professor

degree IONH Academy of Sciences of Uzbekistan

Jabbergenov Jahongir

Doctoral student of the Urgench state University

Abstract: the article presents the results of complex physico-chemical and technological studies of the composition and properties of silt minerals in reservoirs and their influence on the structure formation and properties of building ceramics. As a result of research, it was found that reservoir silt is a valuable clay component in the composition of ceramic masses, which can be used as part of ceramic products for various purposes.

Keywords: silts, ceramics, chemical and mineralogical analysis, thermogram, drying, firing, building bricks.

For the production of construction ceramics, the main raw materials are loess and loess-like loam. Irrigated agriculture in Uzbekistan continues to develop at a fairly rapid pace, and therefore there is a need to find and study the possibility of using new types of non-metallic raw materials that replace loess and loess-like loam. One of these types for the production of construction ceramic products, without a noticeable change in existing technologies, can be clay deposits of reservoirs. In addition, the production of construction ceramics based on loess and loess loams usually requires additional introduction of various raw materials into the charge-melts, clays, thinners, etc., in order to achieve optimal technological properties of ceramic masses.

The development of irrigated agriculture and hydrotechnical construction in the exploited lands at all stages was characterized by increasing use of water resources, their re-regulation, transfer of runoff to irrigated zones, and was accompanied by the construction of large and small reservoirs. To date, Uzbekistan has built and operates more than 25 large (with a volume of more than 500 million m³), medium (from 50 to 500 million m³) and small (less than 50 million m³) reservoirs located in the basins of the Amu Darya, Syr Darya, Surkhandarya, Kashkadarya, Zarafshan, Karadarya, Akhangaran, and Chirchik rivers. The largest of them are: Kattakurgan, Chimkurgan, Tuyamuyun, Talimarjan, South Surkhan, Charvak.

This article presents the results of the study of clay deposits of the Chimkurgan reservoir as a raw material for the production of building ceramic bricks.

The chimkurgan reservoir is located in the middle reaches of the Kashkadarya river in the Kamashinsky district of the Kashkadarya region. It is a valley ruslov reservoir that performs seasonal regulation of the flow of the Kashkadarya river. The reservoir lies in a vast intermountain basin bounded on the North-East by the spurs of the Zeravshan range, on the South-East by the Hissar range, and stretches from the North-East to the South-West. Its water surface area is 44.4 km² with a catchment

area of about 5100 km², water volume is 449.0 million m³, length is 15 km and width is up to 7 km, and the coastline is 63.5 km [1].

The reservoir is located in a densely populated area. The nearest major settlement is the town of Shakhrisabz, located about 45 km to the North-East. There are several small brick factories in the area. In addition, the population makes extensive use of Adobe bricks in the construction of various structures.

The reservoir was filled in 1962-63. The main consumer of water resources is irrigated agriculture, so the spring flow of the river is re-regulated for the summer months.

The main factor that determines the processes of bed formation and the morphology of the coastal zones of the Chimkurgan reservoir is its introduction and siltation, and, consequently, a decrease in the volume of its bowl. Suspended particles brought with the inflow of water carried along the Kashkadarya river are deposited along the entire length of the reservoir. At the same time, in accordance with the laws of mechanical differentiation, the size of deposits decreases to the near-dam zone. In addition, the processes of Bank formation are influenced by the erosion activity of mudflows falling into the reservoir, their overgrowth with reeds and other vegetation, as well as hydrobiological processes.

According to the results of a series of consecutive bathymetric surveys for the period from 1962 to 1987, the volume of siltation of the bowl of the Chimkurgan reservoir was 50 million m³, and now, apparently, it reaches more than 100 million m³. This is about 20% of the original volume of the reservoir

Filling and working (emptying) of the reservoir occurs in the following sequence. At the end of October, after the autumn equilibrium phase, the autumn-winter filling begins, with an average duration of 154 days, which ends in February. By this time, the reservoir is filled with almost 45% of its useful capacity. With the passage of high water in the basin of the Kashkadarya river, spring filling is carried out, which is accompanied by an increase in the water level and filling the maximum volume of the reservoir. Spring filling starts on March 27, and ends on May 15-20.

The spring filling phase lasts 60-65 days, during which time the water level rises by 14 m.

The described phase is followed by the summer (vegetation) phase of water storage in the reservoir, which lasts an average of 126 days. This phase is characterized by a significant drop in the level and ends in September. The highest water levels during the year occur in April-June, and the lowest – September-October.

A survey of the coastal zone of the Chimkurgan reservoir, conducted by one of the authors of the article in November 1988, showed that closer to the Delta of the Kashkadarya river, there is a vast drained bottom, composed of a thick layer of clay sediments with a thickness of more than 2.5-3.0 m [2]. The size of this zone is 1, 8x3, 5km. It is bounded by a sandbar to the Northwest, and adjoins a hilly coastline to the Southeast. Bottom sediments developed on the surface of drying are covered with a network of cracks at drying of various shapes, up to 1.2-1.5 m deep and up to 10-15 cm wide. In places, spots of 0.5-0.7 ha in size, there is a young growth of wild plants. This indicates that the annual drainage of this zone occurs in late June and early July.

Two profiles were passed along and across the drained zone, using which samples and samples of bottom sediments were taken from the diggings with a step of 100-150 m and a depth of 1.2-1.5 m. Samples were taken at intervals of 0.5 m. Bottom sediments are represented by pelitified clay sediments silty, sometimes slightly sandy. In the upper part of the section, they form a dried, dense, fairly strong crust with a thickness of up to 20 cm, and below it they are gradually moistened to a plate-like state. Precipitation is thin and micro-layered, grayish-brown (dry) and brown (wet) in color. At a depth of 1.2-1.5 m, ground water appears.

The length of profile I-I, passed across the drainage zone, is 1.5 km, and profile II-II, passed along it, perpendicular to the first, is 3.0 km. 11 tests were completed on the profiles, of which more than 30 samples were selected.

Geologists estimate the estimated resources of clay deposits in the Chimkurgan reservoir at 9 million m³ or more than 17 million tons.

The chemical composition of the Chimkurgan reservoir silts is represented by silty clays. The average content of the siltstone fraction in them is 29.25% and consists mainly of a fine siltstone part. The content of the clay component is on average 70.53%, and the degree of dispersion ranges from 35.8 to 42.4%, on average 38.5%. The content of the sand fraction is insignificant, about 0.04%. In General, silts can be attributed to medium-and high-dispersed formations: the fraction content of less than 0.001 mm in them ranges from 23.88 to 30, 82%, on average-27.22%.

The mineral composition of the bottom sediments of the Chimkurgan reservoir was determined by microscopic, x-ray phase, thermal, and electron microscopic analyses [2,3].

The detrital material in the silts is represented mainly by the silt variety, with a sharply subordinate amount of sand. It is represented by minerals of light and heavy fractions, mainly contains quartz, feldspar, rock fragments and there are impurities of glauconite, gypsum, phosphate, Muscovite, biotite, chlorite and ore minerals. The heavy fraction is represented by magnetite, ilmenite, leucoxene, zircon, garnet, sphene, rutile, and other minerals.

According to x-ray phase analysis, the composition of mineral silts in the Chimkurgan reservoir is dominated by clay minerals, quartz, calcite and dolomite, with a small amount of feldspar, chlorites and rutile.

The data of thermal analysis confirmed the predominance of hydrous composed of silt upstream of chimkurgan reservoir. Derivatograms of silts are characterized by three endothermic effects, and from the first to the third their intensity increases, which is typical for hydrosilts. The first, the weakest, manifests itself in the range of 80-100⁰ C, associated with the loss of low-temperature interlayer water. The second, associated with the loss of hydroxyl ions, has a maximum in the range of 570-600⁰ C. The third endothermic effect is the strongest and is associated with the destruction of the lattice, observed in the range of 820-850⁰ C. The high intensity of the third endo peak indicates a noticeable presence of carbonate minerals. Two exothermic effects are also observed on DTA: the first – in the range of 340-360⁰ C, associated with the burning of iron and organic hydroxides; the second – in

the range of 890-905⁰ C – marks the beginning of crystallization of amorphous products of rock decomposition into a new mineral phase.

Electron-microscopic analysis method (aqueous suspension) has shown that the composition is dominated by hydromica and montmorillonite slightly. As impurities are marked carbonate, palygorskite, halloysite, it, kaolinite, cristobalite, hydroxide of iron and vegetable organic compounds.

Of clay minerals is dominated by hydrology. The content of hydroslude ranges from 73 to 80%, and montmorillonite-from 7 to 14%, kaolinite-from 3 to 6%, chlorite-from 6 to 8%.

Chemical composition of bottom sediments in General, the usual for montmorillonite and hydrologist formations. The SiO₂ content ranges from 45.88 to 48.58%, Al₂O₃-from 12.21 to 13.94%, Na₂O-0.9, K₂O-2.59%. The content of calcium and magnesium oxide in mineral silts is slightly increased, on average 11.35 and 2.40%, respectively, and CO₂-9.96%, which is due to their high content of carbonate minerals.

The content of sulfur compounds is low, on average 0.35%, phosphoric anhydrite-0.10%, manganese oxide-0.09%. Iron and titanium oxides are a permanent component in mineral silts. Iron is mainly represented in the oxide form, its total content is -6.12% on average with a FeO content of 1.42%, and a TiO₂ content of 0.57%.

According to semi-quantitative spectral analysis, it was found that the content of impurity elements in mineral silts is within the following limits for sedimentary rocks. They contain the following elements (in g / t): manganese-200-300, Nickel-40-56, cobalt-10-34, vanadium-20-30, chromium-60-80, molybdenum-less than 10, zircon-30-60, lead-10-30, hafnium-20-30, beryllium-less than 10, barium-400-600, scandium-10-30, strontium-100, copper-20-30.

To study the technological and physical-mechanical properties of samples based on silt deposits of the Chimkurgan reservoir, the test sample of raw materials was dried to an air-dry state and ground in a ball mill until it completely passed through a sieve with holes of 1 mm in size. The crushed sample of raw materials was

soaked to obtain a mass of normal molding humidity. Then the volyushka was knocked down and laboratory samples in the form of cubes, beams and tiles were formed from it in a plastic way in metal forms. The molded samples were dried in natural conditions on racks. No cracks were observed during visual inspection of dry samples. Further, the dried samples were subjected to heat treatment in laboratory furnaces with sillite heaters at firing temperatures of 950, 1000, 1050oc. The duration of isothermal exposure was 1 hour, followed by slow cooling in air. The firing and cooling conditions of all the samples were constant. Then, the burned samples were subjected to physical and mechanical tests. It should be noted that the suitability of silty deposits of the reservoir as a brick construction raw material is determined by their technological and physical and mechanical properties. Therefore, for comparison, these indicators of the studied raw materials are also compared with traditional raw materials for the production of ceramic building bricks-loess loam.

At the same time, it should be noted that from the silty clays of the Chimkurgan reservoir at the Tashkent experimental and creative combine of applied arts, artistic ceramics products were obtained that differ in the good aesthetic quality of the ceramic shard.

Thus, based on the results of scientific and experimental studies, it was established that the bottom sediments of the Chimkurgan reservoir are a valuable raw material for the production of ceramic materials for various purposes

LITERATURE

1. Nikitin I. M. Reservoirs of Central Asia. L.: Gidrometeoizdat, 1991, 164 p.
2. Khodjaev N. T., Virovets V. V. Bottom mineral silts of reservoirs a new type of non-metallic raw materials. Abstracts of the scientific and practical conference, Tashkent, IMR, 2001, p. 204-208.
3. Kuryazov Z. M. Study of the chemical and mineralogical composition of silty deposits of the reservoir. Abstracts of the conference of young scientists, Tashkent, Fan, 2001, p. 16.

**FEATURES OF THE THERAPEUTIC APPROACH TO THE
TREATMENT OF ONCHOMYCOSIS**

Hayevska Marina Yurievna

candidate of Medical Sciences associated professor
of the Department of Dermatology and Venereology

Klos Nataliia Petrivna

Vozna Yuliia Yuriivna

Khodan Yana Valeriivna

Doctor-interns

Higher State Educational Institution

of Ukraine "Bukovinian State Medical University"

Chernivtsi, Ukraine

Annotation: There were inspected 86 patients with onychomycosis, which damages from 25% up to 75% of the square of at least one big toe's nail. This research was made to estimate the early clinical effects of the curing by varnish Ciclopirox 80 mg for patients with onychomycosis.

Key words: Onychomycosis, Ciclopirox, treatment.

Actuality: Onychomycosis is one of the most common disorders in dermatology and accounts for 78% cases of dermatophytosis and 24% cases of skin disorders [1]. The number of patients with mycosis and onychomycosis increases at the rate of 5% every year. Over the past decade, 2.5 times increase was seen. The major (80% of cases) causative agents of onychomycoses are dermatophytes, yeast-like and mold fungi are less common. In Ukraine more than 31% of the citizens suffer from the fungal diseases. The results of the numerous researches in the field of the athlete's foot in the whole world show that, the sickness rate has been arose in last 10 years in 2,5 times and accession of the sickness rate constitutes 5% each year.

[2,3] Nowadays the problem of the onychomycosises is fundamental in the course of the health care, whereas it is not only long-termed focus of the mycotic infection, which favors its spreading onto the skin, but also it reduces the QOL, making a lot of physical and moral discomfort. [4] Onychomycosis causes the destruction of the nails, pain of the different intense, makes them looking ugly, what in its turn, causes the psychological, esthetic and functional problems [7]. The most popular place for onychomycosis is the toes. Men can have the illness more often than women [6]. The onychomycosis curing depends on the clinical image, the number of the damaged nails and the complexity of the damage. The systemic curing is necessary while proximal subungual onychomycosis and distal-lateral onychomycosis with the damaging of the nail's matrix. The combination of the systemic and current treatment increases the rate of the curing. [5]

Topical monotherapy of the onychomycosis is placed on when:

- interfacial onychomycosis and distal-lateral onychomycosis in case when there's no involvement to the pathological process of the nail's matrix;
- when 1 or 2 nails are damaged;
- in the cases when systemic therapy is contraindicated (deep-rooted systemic diseases, liver disease, oncological diseases, etc);
- in the case of the refuse from the systemic therapy.

Topical therapy of the onychomycosis is a good alternative in the cases of the restriction of the systemic curing, it gives the opportunity to the active element to conduct right in the focus of the damage, it has minimal collateral damage and adversed medical interactions.

Aim:

To investigate the clinical effectiveness of Cyclopirox 80 mg varnish in the complex treatment of patients with onychomycosis.

Materials and methods:

There were inspected 86 patients with onychomycosis, which damages from 25% up to 75% of the square of at least one big toe's nail. (51 men and 35 women, aged from 20 to 60 years old). The whole complex of the investigation contained:

anamnesis, general surveying, general and common laboratory tests. All patients' pathological aspirate was microscopically evaluated (nail's section) and culture-based investigated (inoculation for Sabouraud environment). After the first visit, there were explained to the patients how to use the investigated medicine. Thin layer of the liquid was applied onto the all damaged nails before sleep every day. The thumb or the big toe were chosen to be target-oriented for all further investigations. The patients came back after the first visit in 2, 4 or 8 weeks to estimate the effectiveness of the investigated medication.

The mechanism of work of the study medication:

Cyclopirox 80 mg slows down the procreation and further spreading of the nail's funguses, the mechanism of the influence is following:

- the physical destruction of the cell's walls and the cell's membranes, what stimulates the salt action and further destruction of the fungal cells.
- Ectyloctic effect - the elimination of the needless keratinized nail's tela, which is damaged by the fungal infection.

Results:

The part of the patients who admitted getting better with the goal-oriented nail was 94,2% in comparison with the input number (73/86) patients. After 2 weeks of curing, the part of the patients who had been getting better was 68,0% (59/86). After 4 weeks this Index had raised. After 8 weeks there had been raising the part of the patients, who had admitted that goal- oriented nail had been becoming less thick, less crimp, softer and had a less changed color. After the 8 weeks of curing there were documented the visual improvement of the nail's catastasis as in the patients with primary moderate intensity of the infection, as in the patients with primary difficult infection. During the curing period the visual characteristics of the fungal infection were regressing, the nails were becoming congenerous and smooth.

Conclusions:

This research was made to estimate the early clinical effects of the curing by Cyclopirox 80 mg for patients with onychomycosis. The effectiveness was estimated by the improvement of the look of the damaged nail in comparison with the primary

situation. The continuation of the curing gave the retrogression of the typical characteristics of the nail's fungal infection: especially the surface of the nail became softer and the color less changed. In the course of the evaluation of the nail's condition (thickness, change of color, fragility, softness) more patients admitted the improvement after the 2,4 and 8 weeks in comparison with the primary situation. The appliance of this topical liquid also guaranteed the high compliance, thanks to the excellent acceptability and application one time per day. The prospects for further researches: The prospective is to investigate the distant results of the application of the Cyclopirox 80 mg medication in the complex therapy of the patients who suffer from onychomycosis.

USED BOOKS:

1. Kasikhina YeI Tsiklopiroks: klinicheskiy opyt i sovremennyye tendentsii v topicheskoy terapii onikhomikoza. Consilium Medicum. Dermatologiya (pril.). 2017; P. 16-20.

2. Akhtar N. Onychomycosis: potential of nail laquers in in transungual delivery of antifungals// Akhtar N, Sharma H., Pathak K.// Scientifica – 2016; P. 12.

3. Nadashkevitch O, et al. Complicated onychomycosis and ingrown nail: complex treatment (case series). Proc Shevchenko Sci Soc Medical sciences. 2017; 2(L): 64-68.

4. Kizina IYE. Psykhologichna skladova zhyttya v zhytti z onikhomikoz yak kryteriy efektyvnosti vykorystannya. Dermatolohiya ta venerolohiya. 2015; 4: 50-54.

5. Azyyatulov RF. Dosvid mistsevoho produktu onikhomikozu / Dermatolohiya ta venerolohiya. 2016; 3: 69-70.

6. Nadashkevitch O, et al. Complicated onychomycosis and ingrown nail: complex treatment (case series). Proc Shevchenko Sci Soc Medical sciences. 2017; 2(L): 64-68.

7. Kizina I.E. Psychological component of quality of life in patients with onychomycosis as a criterion for the effectiveness of treatment / I. E. Kizina // Dermatology and venereology. - 2015. - No.4. P. 50-57.

**ANTIHEMOLYTIC LIPOSOMAL PREPARATION AMIF FOR
PREVENTION AND INHIBITION OF HEMOLYSIS**

Ivanova Nina

Ph.D.

Leading Researcher

SE "Institute dermatology and venerology of
National Academy of Medical Sciences Ukraine"

Kharkov, Ukraine

Abstract. Original structure of the liposomal antihemolytic preparation on the basis of natural lipids with negatively charge has been developed for treatment of diseases connected with hemolysis and also for treatment hemolytic disease of newborns and for inhibition immune hemolysis, caused hemoglobinuria paroxysmalis nocturna. Besides, the preparation retards haemolysis caused by medicines, some toxins. Researches of liposomal antihemolytic preparation have been carried out in vivo. As much as possible positive therapeutic effect has been reached: 100 % of animals with induced hemolytic disease by introduction them of the antibodies fatal doze were healthy after one injections of the liposomal antihemolytic preparation. We expect that the liposomal antihemolytic preparation AmiF can be used to treat autoimmune hemolytic anemia during Covid-19 infection.

Keyword: liposomes, antihemolytic preparation, autoimmune hemolytic anemia.

A lot of diseases are connected with hemolysis: hemolytic disease of new-born infants, paroxysmal nocturnal hemoglobinuria, malaria, some medicines also cause hemolysis. Hemolysis is a serious problem at many pathological diseases. So for example, the edematic form of hemolytic diseases of newborns leads to death. In addition, the coronavirus COVID- 19 lowers the amount of hemoglobin due to

damage to the erythrocyte membrane. The association of autoimmune hemolytic anemia during Covid-19 infection was described in work [1].

Therefore development nontoxic antihemolytic preparation that capable to inhibit hemolysis is the actual problem.

Aims of our work: The development of the composition and technology of the drug for the treatment of hemolytic diseases of newborns; inhibition of immune hemolysis, which causes nocturnal paroxysmal hemoglobinuria, prevention of hemolysis caused by the action of some medicines.

Materials and methods. To obtain liposomes were used negatively charged liposomes with original lipid structure developed by Nina Ivanova. The liposomes prepared in the extruder EmulsiFlex–C5 (Canada "Avestin"). The researches of liposomal antihemolytic preparation have been carried out in vivo on experimental animals. The hemolytic disease of newborns has been simulated on experimental animals by introduction of the fatal doze of antibodies against erythrocytes (we have Certificate of Committee on bioethics and deontology).

To study the possibility of inhibiting hemolysis caused by the action of medicinal drugs as damaging agent were used the following drugs: cefaclor (cephalosporin antibiotic), metronidazole, benzylpenicillin. The experiments were held on model systems (sheep erythrocytes) and on the blood of volunteers, patients with various types of dermatoses, including allergies to medicines. Hemolysis test of red blood cells were assayed on spectrophotometer at 418 nm wavelength. Liposomes have been added (in different concentration) to sheep erythrocytes or to blood of patients, the medicines causing hemolysis have simultaneously been added.

Results. We have developed the composition and the technology of the preparation for treatment hemolytic disease of newborns and for inhibition immune hemolysis, caused hemoglobinuria paroxysmalis nocturna and prevents hemolysis caused by the action of some medicine, including antimalarial drugs such as quinine, antibiotics.

The antihemolytic preparation is the liposomes with original lipid's structure on the basis of natural negatively charge lipids. As much as possible positive

therapeutic effect in vivo has been reached: 100 % of animals with induced hemolytic disease were healthy after one injections of our liposomal antihemolytic preparation. All animals of control group with induced hemolytic disease without the preparation were lost. The addition of AmiF to the blood of patients with paroxysmal nocturnal hemoglobinuria prevented of erythrocytes lysis.

We discovered that AmiF interacts with the erythrocytes membrane to make them more stable against haemolysis and inactivates antibodies.

Next, we studied the possibility of inhibiting non-specific hemolysis caused by the action of some medicines with our liposomal preparation AmiF.

We shown the opportunity of inhibiting haemolysis caused by medicines applied to treatment of infections transferred sexual by and diseases of a skin.

- While adding to sheep erythrocytes negatively charged liposomes (AmiF) and antibiotic Cefaclor (antibiotic of cefalosporin family) hemolysis of erythrocytes decreased in 5 times (from 15% to 3%);

- AmiF inhibited of sheep erythrocytes hemolysis caused by metronidazole, (reduced of sheep erythrocytes hemolysis from 13 % up to 0 %);

- Hemolysis of sheep erythrocytes caused by the action of benzylpenicillin was reduced by adding AmiF in 6 times.

Similar results were obtained in vitro in inhibiting the lysis of erythrocytes in the blood of volunteers, patients with various types of dermatoses, including allergies to medicines.

In addition AmiF can be used for reducing of toxicity and therapeutic dose of the drug since we have shown in work [2].

This liposome preparation can also be used to protect red blood cells during viral damage by COVID- 19.

Composition of this preparation carries original character and it is the intellectual property of Nina Ivanova.

REFERENCES

1. Gregory Lazarian, Anne Quinquenel и другие. Autoimmune haemolytic anaemia associated with COVID-19 infection/British Journal of Haematology 190(1) · May 2020.

2. Nina Ivanova, Margarita Gevorkova. The treatment Alzheimer's Disease by liposomal drug/ World Neuroscience and Psychiatry Conference (September 10-11, 2019) in Singapore.

УДК 821.161.1

**LORS DE LA CONSERVATION DES FRUITS ET LEGUMES CRÉER
DES CONDITIONS OPTIMALES ET LES PROMOUVOIR IMPACT SUR
LES INDICATEURS DE QUALITÉ**

Karabayeva Madina Toxriddinovna

Doctorant de l'Université agraire d'État de Tachkent

Saydullayeva Madina

Étudiant de l'Université agraire d'État de Tachkent

Fazliddinov Burxon

Étudiant de l'Université agraire d'État de Tachkent

À partir des données ci-dessus, on peut voir que le stockage maximal des substances utiles dans les produits pendant une certaine période de temps dépend de l'environnement créé dans la chambre de stockage, c'est-à-dire plus il organise correctement le travail, plus il le mettrait seul les objectifs seront plus faciles à atteindre et la rentabilité de l'entreprise augmentera. Aujourd'hui, avec le développement de la science et de la technologie, de nombreuses réalisations sont en cours, c'est-à-dire qu'à la suite de la création de conditions pour le stockage des produits, leur contenu est maintenu jusqu'à l'état de la nouvelle rupture. Voici les plus couramment utilisés dans la pratique du stockage analyse des méthodes, de leurs avantages et inconvénients Nous faisons La température de la chambre de refroidissement est la température ambiante est l'un des principaux indicateurs de stockage des produits, la température est choisie en fonction de la composition chimique des fruits ou légumes. Comme le montre le tableau 2 ci-dessus, la température optimale pour les fruits est de -1 S'il est compris entre + 4 ° C, il sera compris entre 0 et + 10 ° C pour les légumes. C'est pourquoi les chambres frigorifiques pour stocker les fruits et légumes sont pour eux lors de la conception si l'équipement utilisé est choisi pour fournir un refroidissement dans cette plage, les frais généraux seront évités. Génération de température dans les chambres de

refroidissement les appareils sont des générateurs (Fig. 1) dont la puissance dépend de la capacité totale de la chambre. Par exemple, lorsque la capacité totale de la chambre est de 50 tonnes, la puissance du générateur peut atteindre 20 kW / h.

Figure 1.

Contrôle de la température dans la chambre de refroidissement fabrication d'équipement

Humidité de l'air dans la chambre de refroidissement - La création et la rétention d'humidité relative dans la chambre de refroidissement aident à maintenir l'humidité du produit au maximum. Humidité relative des fruits et légumes en fonction de leur composition chimique, en moyenne 80 à 95%. Il est à noter qu'une diminution de la quantité totale d'eau dans les fruits ou légumes de 5 à 6% entraîne une détérioration de sa qualité. Dans notre pays, maintenir l'humidité de la pièce de différentes manières, c'est-à-dire arroser le sol et les murs ou la mettre dans des récipients ouverts Il existe des moyens de suivre, mais des experts Selon lui, les conditions climatiques de notre région sont relatives ces méthodes sont bonnes compte tenu de la faible humidité ne marche pas. Les nouvelles technologies d'aujourd'hui utilisent différents types d'humidificateurs qui retiennent l'humidité relative de la pièce, ils sont spécialement automatisés, les boutons de commande sont situés à l'extérieur de la caméra et vous permettent de contrôler à distance l'humidité relative. Contrôle de la climatisation de l'air (RGS). Les réfrigérateurs qui fonctionnent en contrôlant l'air dans la chambre de refroidissement sont l'une des

technologies modernes dans lesquelles la composition de l'air dans la chambre est modifiée. Dans le même temps, la quantité d'oxygène dans l'air est de 21%, la quantité de dioxyde de carbone est de 0,03%, l'oxygène est réduit à 2 à 5%, la quantité de dioxyde de carbone est augmentée à 3 à 5%. L'essence de cette méthode est que les micro-organismes et divers organismes contenus dans les fruits et légumes apportés au réfrigérateur respirent généralement de l'oxygène, arrêtant la respiration en réduisant la quantité d'oxygène dans la pièce, ce qui prolonge la durée de conservation du produit. Le tableau 1 ci-dessous montre l'effet de la modification de l'environnement dans la chambre de refroidissement sur la durée de conservation du produit.

Tableau 1

L'effet du changement de l'environnement dans la chambre de refroidissement sur la durée de conservation du produit

Nº	Type de réfrigérant	Mode contrôlé	Durée de conservation des pommes
1	Refroidisseurs de température	Température de l'air	2-3
2	Réfrigérateurs avec contrôle de l'humidité relative	Température et humidité de l'air	4-5
3	Réfrigérateurs à air contrôlé	Température, humidité et composition de l'air (O ₂ , SO ₂)	8-10

Le tableau montre que plus les chambres de réfrigération sont modernes, plus la durée de conservation du produit est longue, par exemple, si la pomme est stockée uniquement dans des chambres de refroidissement à température contrôlée, son alors que la durée de conservation est de 2 à 3 mois, la durée de conservation des pommes ne peut être étendue à 8 à 10 mois qu'en contrôlant la température ainsi que l'humidité relative et la teneur en air dans la chambre de refroidissement. Dans le même temps,

le coût des réfrigérateurs augmente également car il devient plus difficile de contrôler les modes dans la chambre de réfrigération. Cela est dû à la hausse du coût des équipements d'occasion. Par conséquent, lors de la création d'un business plan pour les réfrigérateurs, il est conseillé de choisir les produits agricoles à stocker, c'est-à-dire leur composition chimique et leur durée de conservation.

RÉFÉRENCES

1. Faminsky I.P. Mondialisation - une nouvelle qualité de l'économie mondiale: manuel. allocation. - M .: Magister, 2009, 397 p.
2. Exportation de faoliyati biich yllanma. Revue économique.Toshkent 2007.
3. www.globalgap.org
4. www.standart.uz

PECULIARITIES OF GSP IN PHARMACEUTICAL INSTITUTIONS IN GEORGIA

Kvizhinadze Natia

Associate Professor

Dugashvili Nanuli

Assistant Professor

Nemsitsveridze Ninuka

Assistant Professor

Zarkua Tea

Assistant Professor

Intskirveli Nino

Associate Professor

Tbilisi State Medical University

Tbilisi, Georgia

Introduction: The International Pharmaceutical Federation (FIP) is the global body representing over 4 million pharmacists and pharmaceutical scientists. We work to meet the world's health care needs. FIP is a non-governmental organization that has been in official relations with the World Health Organization since 1948.

The mission of FIP is to "improve global health by advancing pharmacy practice and science to enable better discovery, development, access to and safe use of appropriate, cost-effective, quality medicines worldwide."

Good Storage Practices (GSPs) play an integral role in various Pharmaceutical and Pharmacovigilance-oriented companies, organizations and institutions. Each one of them is required to demonstrate not only efficient management but also efficient storage of pharmaceutical products.

Such efficient storage of drugs is essential because it will that the potency and the physical integrity of medicaments are preserved and kept. What is more, GSPs are

activities which generally prevent deterioration and ensure that the quality and safety of drugs are also maintained.

On October 26, 1999, in Copenhagen, the European Regional Bureau of the World Health Organization reviewed the Georgian National Medicines Policy and decided that the following tasks should be implemented in Georgia in stages:

- Proper Pharmacy Practice (GPP)
- Good Manufacturing Practice (GMP)
- Proper Distribution Practice (GDP)
- Proper Laboratory Practice (GLP)
- Proper Storage Practice (GSP)

The standard - Good Storage Practice for Pharmaceuticals includes all the necessary specifications for proper storage and transportation of pharmaceutical products. Description of events.

These measures can be adapted to the specific situation if necessary, provided that all quality standards are met. Its basic principle is to establish a uniform correspondence between the test conditions and the storage regimes indicated on the labels on the stability of medicinal products, which must be observed in the drug distribution system.

Proper storage of medicines and medical supplies (materials, products) is especially important in the activities of a pharmaceutical institution (base, pharmacy, etc.). Much depends on the creation of proper storage conditions for both the quality of the prepared and ready-made drug forms and the effectiveness of their action.

Medications are unsuitable for improper storage, resulting in significant material damage, and the use of unsuitable remedies while taking the medication leads to undesirable, sometimes life-threatening consequences for the patient. During the storage process, it is necessary to visually inspect the medical product at least once a month.

Systematic supervision should be exercised over the storage of medicines and other medical goods (packaging condition, appearance, organoleptic properties, shelf

life, etc.). Physico-chemical-bacteriological analysis should be performed at the first signs of any changes.

It is very important to adhere to the prescribed expiration dates of medicines. The storage conditions of pharmaceutical products and materials must comply with the requirements of the label, which is accepted on the basis of stability studies. And retail sales.

In addition, the recommendations of international medical and pharmaceutical organizations (WHO, FIP, etc.) play an important role, including the recommendations of the GSP in the work of pharmaceutical staff, according to which the relevant agency sets and approves national norms for the storage of pharmaceutical products.

Previously, these organizations summarized the experience of organizing warehousing in industrialized countries in order to share them with developing countries. In contrast, this project is aimed equally at all countries of the world.

Its aim is the international harmonization of needs, first of all in the appropriate labeling of the storage temperature regime and the medicinal substances, in the part of the auxiliary substances and the dosage forms. These recommendations can be used by pharmaceutical companies, drug importers, wholesalers, retailers and hospital pharmacies.

It is impossible to talk about the quality, safety and effectiveness of medicines without the existence of a national or even an in-house standard for proper storage of GSP norms and its application and protection in practice. Since the topic is quite topical, we became interested in this issue and conducted my own research.

Aim:

The aim of our study was to investigate whether the storage conditions of a national pharmaceutical product meet the requirements of the International Federation of Pharmacists GSP in order to develop national recommendations for proper storage for pharmaceutical establishments. To achieve the above goal, we performed the following tasks:

- Study of proper storage practice (GSP) standards provided by the International Pharmaceutical Federation (FIP);
- Study of laws and by-laws on pharmaceutical activities in force in Georgia;
- Compilation of appropriate questionnaires and statistical processing of the obtained results;

Methods and Material:

The subject of research was pharmaceutical institutions and the staff working in them. The questionnaire was conducted using pre-compiled questionnaires, with complete anonymity.

Results:

Only 56% of respondents have undergone training in GSP - according to the rules of proper storage of pharmaceutical products, legislation, safety procedures and measures. At the same time, 58% believe that GSP standards are not met in Georgia. To the question: How well is your facility (pharmacy, clinic, hospital, pharmaceutical warehouse) hygienic-sanitary standards and pharmaceutical order protected ?, only 32% think that it is protected as much as possible and 68% - as much as possible.

According to the respondents, 15% mentioned that the sale of an unsuitable drug due to expired or incorrect storage in their practice was observed only once or twice. Unfortunately, 45% of respondents think, that GSP (Good Storage Practices for Pharmaceuticals) is only familiar with the recommendations of proper storage practices for pharmaceutical products and is not thoroughly familiar with the document.

To the question: How often do you remove medicines from the market due to improper storage at your facility? - 80% of the respondents think that there was no such case, while 18% mentioned that it was rare but such a fact was observed in their workplace.

It is important that 95% of the respondents always take into account the conditions of the drug labeling (storage mode indicated on the label) when storing and placing the pharmaceutical product.

Conclusion:

Thus, In order to avoid inadequate control over different activities that take place during the storage process there should be qualified personnel. The staff is also required to have received substantial training and to show sufficient knowledge in relation to safety procedures, Good Storage Practices, and GSP regulations:

1. The recommendations of the GSP are not taken into account in the national pharmaceutical activity;
2. Most pharmacists are not familiar with the recommendations of the GSP;
3. In our opinion, we consider it necessary for the Ministry of Labor, Health and Social Defence of Georgia to establish a commission to adopt a relevant by-law to implement the national recommendations of the GSP;

UDC 621.981

**INFLUENCE OF ADDITIVES ON THE PROCESSES
IN FRICTION STEAMS**

Kharchenko Sergii Dmitrovich

Ph.D., Senior Researcher

Institute of Technical Thermal Physics
of the National Academy of Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

Kharchenko Olena Vasylivna

Ph.D., Associate Professor

National Aviation University

Kyiv, Ukraine

The work contains the results of experimental studies of the degree of influence of organoelement additives on the patterns of wear of coatings. The data obtained are analyzed and it is shown that the wear resistance and tribotechnical properties are determined by the nature of the distribution of chemical elements in the boundary layers, which expand the range of structural adaptability.

Key words: friction; wear; structure and properties; organoelement additives.

Introduction. The ability of a lubricant to reduce friction parameters and prevent jamming of kinematic pairs is determined by the ability to form strong adsorption or chemical boundary layers on the working surfaces with reduced shear resistance. The boundary layer is formed as a result of the interaction of active elements of the lubricating medium, which can be both specially introduced additives and impurities of technological origin, with the metals of the friction surfaces.

Objective - experimental study of the regularities of friction, wear and the lubricating effect of detonation coatings of the Cr-Si-B-MoS₂ system in the presence of organoelement additives in the medium.

Research methodology. To form detonation coatings, we used Cr-Si-B-MoS₂ powders, which do not contain scarce and expensive components [1]. By controlling the technological process of obtaining composite powders, not only the desired chemical composition was realized, but also a predictable structure was obtained by spraying, which optimizes a set of properties that determine high antiwear characteristics [2]. The composition and structure of the coatings were examined with a «Camskan» electron microscope. Microhardness was measured on a PMT-3 microhardness tester at a load of 0.5N. Wear tests were carried out under boundary friction conditions on special annular specimens made of 45 steel (Dxd = 25x17.5). The thickness of the coatings after finishing was 0.20 - 0.22 mm, the surface roughness Ra = 0.63 - 0.32.

Research results. The main factors on which the regularities that determine the course of friction and wear processes depend are both the activation of the physicochemical processes of the interaction of the lubricating medium with the coating surface, which results in the formation of modified layers, and external influences that determine the degree and gradients of elastoplastic deformation, temperature, the level of activation and a number of derived phenomena that determine the leading type of wear.

When analyzing the results of the effect of load and sliding speed on the wear rate of coatings (Figs. 1, 2) under boundary lubrication conditions, it can be concluded that additive molecules containing elements such as S, Cl, P form films of sulfates, chlorides, phosphates and other inorganic metal compounds that provide antifriction, antiwear and extreme pressure effects. The additives and their degradation products are preliminarily chemisorbed onto the working surfaces.

Loading with thorns of the studied coatings of the Cr-Si-B-MoS₂ system under boundary lubrication in the presence of a sulfur-containing additive is characterized by a wide range of mechanochemical wear (curve 3). On the working surfaces, as found, films of sulfides of variable composition are formed on the basis of the components of the coating materials, mainly CrS, Cr₂S₃, Cr₃S₂, SiS₂ (it was not possible to establish unambiguously the phase composition of the secondary

structures due to the extremely small thickness). According to [3], for sulfur-containing compounds, effective friction reduction is achieved when a sulfide layer 30-50 molecular layers thick is formed. According to Sakurai and his co-workers' research, the thickness of the sulfide layer formed by thorns in the oil medium is 1000 nm. In this case, the formation of modified layers provides a decrease in the wear rate not only due to the lower shear strength, but also as a result of the secondary adsorption of the additive molecules. So, chromium sulfide is a more active adsorbent than oxides, and the lubricant is not very effective as an adsorbent for stable surfaces, is effective in adsorption on a modified layer.

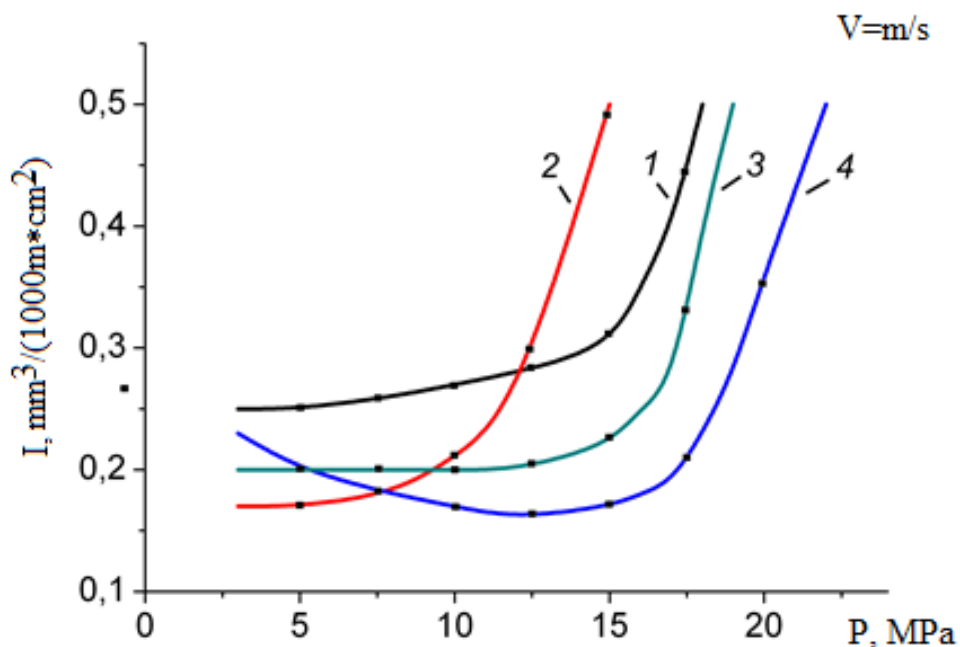

Figure: 1. Change in wear intensity depending on load: 1 - in the middle of MS-20 oil; 2 - in the middle of MS-20 + R oil; 3 - in the middle of MC-20 + S oil; 4 - in the middle of MS-20 + Cl oil.

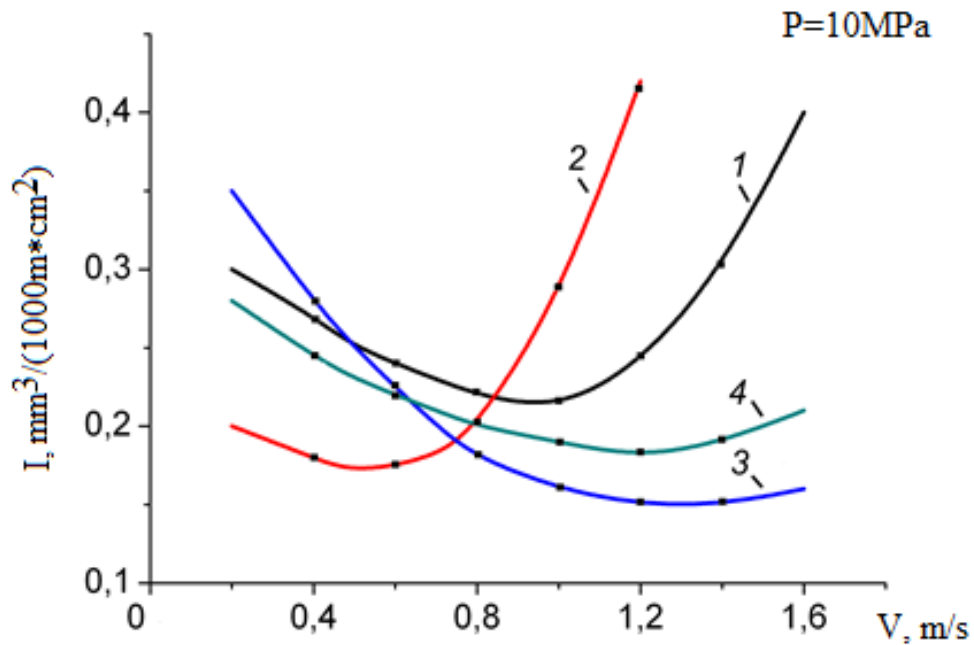

Figure: 2. Change of wear intensity depending on speed: 1 - in the middle of MS-20 oil; 2 - in the middle of MS-20 + R oil; 3 - in the middle of MC-20 + S oil; 4 - in the middle of MS-20 + Cl oil.

Based on the model of boundary friction proposed by Bowden [4], to ensure a decrease in the friction force in a wide range of loads and temperatures, it is necessary that the fraction of the contact surface covered by the boundary layer tends to unity, ie. $\beta \rightarrow 1$, in other words, the modified boundary layer must be retained over the entire actual friction surface. Figure 3a shows a fragment of the friction surface characteristic of mechanochemical wear under conditions of boundary lubrication containing a sulfur additive. The overwhelming part of the working surface is covered with dark and gray films of the modified layer, which, according to X-ray diffraction analysis, consist mainly of sulphides of coating materials, solid solutions of oxygen and the smallest particles of lower oxides. Traces of seizure and seizure centers on the surface were not found.

The mechanism of action of extreme pressure tricresyl phosphate additives has been studied by many authors. Recently, works have appeared in which it is shown that the kinetics of their mechanism differs from the basic provisions formulated by Beek, Givenson and developed in research [5; 6; 7]. From our point of view,

phosphorus-containing additives act differently than sulfur- and chlorine-containing ones, since with the same extreme pressure efficiency, the reactivity of organic phosphates is much lower than that of sulfur- and chlorine-containing additives.

The phosphorus-containing additive, as follows from the test results, is effective at high load-speed conditions. Phosphorus causes tribotechnical interaction, thus forming surface films of CrP, CrP₃, SiP phosphates with elasticity, the ability to self-regenerate, and partly a layered structure (Fig. 3b).

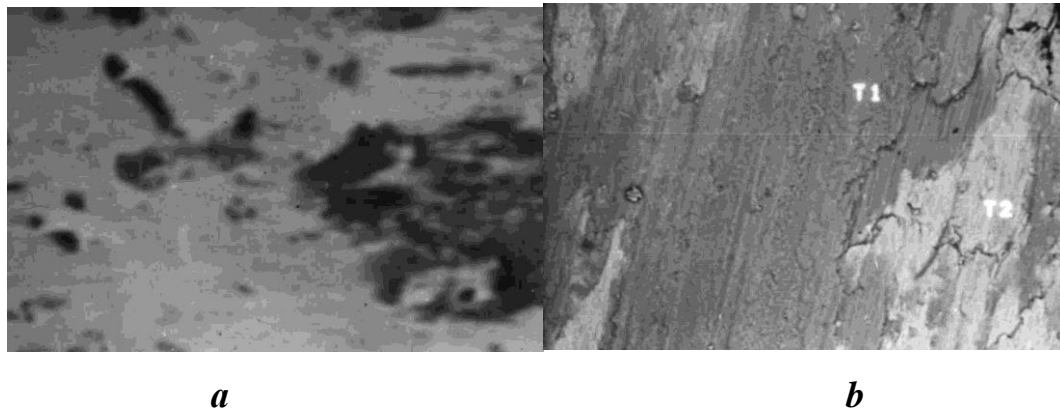

Fig. 3. Microphotograph of the friction surface of the coating tested at boundary friction ($P = 10$ MPa, $V = 0.8$ m / s): a - with MS-20 + S oil; b - with MC-20 + P oil.

However, with increasing load or sliding speed, an increase in temperature is observed, due to the fact that phosphorus, like aluminum, exothermically reacts with chromium (the thermal effect is close to the effect in the synthesis of intermetallic compounds) [8]. This circumstance significantly reduces the load-speed range of the friction pair, and therefore the use of lubricants with phosphorus-containing additives in heavily loaded friction units is undesirable.

It follows from the foregoing that the phosphorus-containing additive during the operation of detonation coatings acts mainly in the region of low loads and sliding speeds, therefore, mainly at relatively low temperatures, therefore, this class of additives cannot be considered as a means of effective protection of detonation coatings from scuffing occurring at high temperatures.

The chlorine additive, which forms a film of chlorides on the friction surface of the detonation coating, occupies an intermediate position with respect to phosphorus

and sulfur-containing additives. Chlorides form mainly at high temperatures, so that the effective action of this additive, like sulfuric, is manifested in the region of high loads and sliding speeds. However, chlorides melt at a lower temperature than sulfides, this is reflected in the upper limit of the performance of the chlorine-containing additive, which is lower than that of the sulfur-containing additive, but higher than that of the phosphorus-containing one.

For almost all the surface structures under study, the anti-wear properties from the formation of modified layers is explained not only by a decrease in the friction force and temperature in the contact zone, but also by the fact that wear occurs not as a result of destruction of the coating during adhesive wear, but due to the destruction of a less durable modified layer, a significant proportion of in which it constitutes the active element of the additive. As a result, instead of intensive wear of the coating material, there is a loss of additive mass, reproduced from the lubricating medium.

The creation of the most effective extreme pressure additives is possible not only through the commonly used selection of chemical compounds that would provide a sufficient extreme pressure effect, but also through the selection of two-component additives that represent a combination of the most effective extreme pressure and, for example, anti-corrosion components.

Conclusions. The results obtained indicate the legitimacy of the methodologies used and the algorithm for conducting experimental studies that established the degree of influence of organoelement additives on the wear patterns of detonation coatings of the Cr-Si-B-MoS₂ system under boundary friction conditions, while it was shown that the greatest antiwear effect when using MC-20 oil is caused by sulfur-containing additives, then chlorine-containing ones, and the rational use of phosphorus-containing additives is associated only with the operation of lightly loaded friction pairs.

LITERATURE

1. Mashkov Yu. A. Tribology of structural materials / Yu. A. Mashkov // Omsk .: OmSTU. - 2001 - S. 299.
2. Usachev V.V. Lubricants with additives / V.V. Usachev, L.I. Pogodaev // Problems of mechanical engineering and machine reliability. - 2009. - No. 3/4. - S. 63–68.
3. Fuchs G.I. Problems of boundary lubrication / G.I. Fuchs // - M .: Mechanical Engineering. - 2001 .-- p. 192.
4. Kombalov V.S. Methods and tests for thorns and wear of constructional and lubricating materials / V.S. Kombalov // - M .: Mechanical Engineering. - 2008. - p. 384.
5. Suslov A.G. The quality of the surface layer of machine parts / A.G. Suslov // - M .: Mechanical Engineering. - 2000 .-- S.319.
6. Lyashenko B.A. Analysis of the state, development trends and recommendations for the use of protective coatings / B.A.Lyashenko, N.A.Zenkin, B.F.Pipa and others // - K .: GALPU. - 1999 .-- S. 49.
7. Fundamentals of tribology // Ed. A.V. Chichinadze. - M .: Mechanical engineering. - 2001 .-- S.664.
8. Surface strength of materials during thorns. Ed. B.I. Kostetsky. - K.: Technique. - 1976 .-- p. 296.

PURIFICATION OF EXHAUST GASES FROM SULFUR DIOXIDE

Kuznietsov Serhii Ivanovich

Ph.D. assistant professor

Venger Olena Oleksiivna

Ph.D. assistant professor

Yatsenko Fedir Oleksandrovich

student

Kherson National Technical University

Kherson, Ukraine

Abstract. At present, the exhaust gases of thermal power plants contain sulfur dioxide, which creates an acidic environment. At the same time, the industry discharges a huge amount of alkaline wastewater with a pH of 12-14 into the sewer. They can be used to neutralize sulfur dioxide. This method allows you to simultaneously neutralize sulfur dioxide and reduce the alkalinity of wastewater to acceptable values.

Keywords: neutralization of sulfur dioxide, alkaline wastewater.

Today, the global emissions of sulfur dioxide into the atmosphere are 99 million tons per year. Sulfur dioxide enters the atmosphere in an amount of 150 tons per day, calculated for every 500 thousand people during the heating season. Sulfur dioxide (sulfur dioxide) is a colorless gas with a pungent odor. It is formed during the combustion of sulfur-containing fossil fuels, mainly coal, as well as during the processing of sulfur ores. Long-term exposure to sulfur dioxide on a person leads first to a loss of taste, shortness of breath, and then to inflammation or edema of the lungs, interruptions in cardiac activity, impaired blood circulation and respiratory arrest.

Sulfur oxides, combining in the atmosphere with water vapor, form sulfuric, sulfurous acids, which in the form of acid rain fall into the soil and acidify it. The restoration of the fertility of acidified soils requires large material costs.

Acid rain has a negative effect on water bodies - lakes, rivers, bays, ponds - increasing their acidity to such a level that flora and fauna die in them. Aquatic plants grow best in water with pH values between 7 and 9.2. With an increase in acidity, aquatic plants begin to die, depriving other animals of the reservoir of food. At pH 6, freshwater shrimp die. When the acidity rises to pH 5.5, bottom bacteria die, which decompose organic matter and leaves, and organic debris begins to accumulate at the bottom. Then plankton perishes, which forms the basis of the food chain of water bodies and feeds on substances formed during the decomposition of organic substances by bacteria. When acidity reaches pH 4.5, all fish, most frogs and insects die.

Sulfur oxides (SO_2 , SO_3) have a destructive effect on plants. Under the influence of air oxygen and water vapor, they turn into sulfurous and sulfuric acid, which, in the form of acid rain, falling on the leaves of plants, destroys them. On the affected leaves, there are "burns" in the form of brown spots. Trees lose some of their foliage and become defenseless against frost and disease.

The defeat of green plants by air pollutants causes great damage to the national economy. This is expressed, first of all, in the destruction or decrease in the productivity of forests and crops located near industrial enterprises.

Most of the information related to the effects of a polluted atmosphere on animals in natural conditions is contained in reports of large catastrophes caused by air pollution. For example, there have been cases of mass deaths of cattle during the London smog. It should be noted that the effect of atmospheric pollution on animals has not been studied fully enough to date to draw final conclusions. However, their negative influence on animals, insects and birds, as well as on all living organisms, is beyond doubt.

The economic aspect is also very important.

Corrosion of metals under the influence of polluted air containing sulfur dioxide causes great damage. The corrosion rate of metals in industrial areas is 4-6 times higher than in rural areas. Because of this, millions of tons of ferrous metals are lost every year. Under the influence of atmospheric pollution, damage and destruction

of industrial structures, communal buildings, monuments of architecture and art occurs. Acid rain transforms building materials, which consist of limestone, into gypsum. This leads to a loss of strength of structures and structures. When atmospheric pollutants enter the soil, the yield of various crops decreases.

Objective. The purpose of this work is to develop a method for cleaning waste gases from sulfur dioxide with alkaline wastewater.

Materials and methods. The presence of sulfur dioxide in the flue gases makes them acidic. It can be neutralized with alkaline waste water. Wastewater from industrial enterprises is a complex physicochemical multicomponent system. Most of them have an active reaction, pH 6-12.5 [1-3].

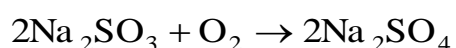
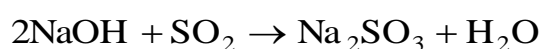
The high alkalinity of wastewater creates difficulties in its treatment in the system of city-wide treatment facilities, where the main methods are biological, chemical, physical-chemical and mechanical wastewater treatment. During biological treatment, the pH value of wastewater significantly affects the life of microorganisms. With the help of activated sludge, it is possible to purify wastewater within the range of an active reaction pH 6.5 - 9.2 at a temperature of 20°C. An increase in the alkalinity of wastewater above pH 9.2 causes a progressive decrease in oxygen consumption and the death of microorganisms. Chemical cleaning consists in adjusting the pH value, coagulation and settling.

Physicochemical methods of wastewater treatment are very diverse. Adsorption, ion exchange, and flotation are most widely used in cleaning practice.

Mechanical treatment is used to average waste water in terms of quantity and composition. Studies have shown that these cleaning methods have limited efficiency.

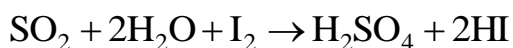
Results and discussion. We have proposed a method for neutralizing acidic flue gases with alkaline wastewater [4-6]. As a result of the absorption of sulfur dioxide and carbon, which are contained in the flue gases, acid is formed, which is necessary to neutralize the alkali. The discoloration of wastewater by ash formed during the combustion of coal in a steam boiler occurs as a result of the adsorption of colored organic compounds in the wastewater by carbon. Fly ash, due to its large

surface area and high carbon content, is a good adsorbent. The expediency of using the method of cleaning exhaust flue gases and neutralizing wastewater at the same time is beyond doubt. To study the process of neutralization of waste gases with waste water from CHP plants, studies were carried out on a laboratory installation. They were carried out on the basis of natural waste water and an air mixture containing sulfur dioxide. The task of laboratory research was to study the effect of various physical and chemical factors on the process of neutralizing wastewater and purifying gases from sulfur dioxide, identifying the optimal parameters of the neutralization process, and obtaining a mathematical model of the process. The method of mathematical planning of the experiment was used. The choice of such an experimental technique can significantly reduce the time and material costs for performing research work. In addition, with the help of mathematical methods of optimal planning of an experiment, it is possible to obtain a mathematical model of the process, which makes it possible to judge the degree of influence of various factors on the process under study, to quantitatively determine the degree of the process, and, therefore, to find the optimal parameters of the process. In this work, the method of a full factorial experiment was applied. It makes it possible to obtain a mathematical description of the process under study in a certain local area of the studied parameters. When gas is mixed with wastewater, the latter are neutralized with sulfur dioxide. The neutralization process can be expressed by the following equations:

The total alkalinity or acidity after the neutralization process was determined by direct testing of a mixed indicator effluent sample. The use of this method makes it possible to determine the active pH reaction in a wide range with high accuracy in colored and turbid waters.

The determination of the concentration of sulfur dioxide in the gas mixture before and after the neutralization process was carried out by the iodometric method according to the reaction:

Conclusions. The research results have shown that the proposed method can significantly reduce the concentration of sulfur dioxide in the exhaust gases. In parallel, to acceptable limits, the alkalinity of wastewater decreases.

BIBLIOGRAPHY

1. Кузнецов С.И. Очистка отходящих газов известково-обжиговых печей / С.И. Кузнецов // Вестник Херсонского национального технического университета – №3(29). – 2007. – С.74 – 86.

2. Кузнецов С.И. Очистка сточных вод текстильных предприятий кислыми отходящими газами // Вестник Херсонского национального технического университета – №4(43). – 2011. – С. 133 – 136.

3. Патент на винахід UA 62856A Україна, МПК 7B01D47/00, B01D47/08, C10K1/00, C10K1/34. Спосіб очищення відхідних газів котелень текстильних підприємств / Кузнецов С.І. (Україна); Заявл. 04.09.03; Опубл. 15.12.03. Бюл. №12, 2003.

4. Ивченко Л.Н. Очистка щелочных сточных вод дымовыми газами текстильных предприятий / Л.Н. Ивченко, Н.И. Жукова, С.И. Кузнецов // Экологія. Людина. Суспільство: Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (16-21 травня 2007 р.). – Національний Технічний Університет України „КПІ”, 2007. – С. 104.

5. Кузнецов С.И. Очистка отходящих газов известково-обжиговых печей // Тез. доп. 1-го екологічного форуму Чисте місто, чиста ріка, чиста планета – м. Херсон, – 2009. – С.38 – 43.

6. Кузнецов С.И. Метод нейтрализации дымовых газов щелочными сточными водами // тезисы докладов международной научно-технической конференции «Легкая и текстильная промышленность: современное состояние и перспективы» Херсон 27 – 29 сентября – 2011. С. 58 – 59.

NANOSCALE SYSTEMS: PROPERTIES AND APPLICATIONS

Korotkova Irina Valentinovna

PhD in Physical Chemistry

Docent

Khomenko Bogdan Sergeevich

Student

Poltava State Agrarian Academy

Poltava, Ukraine

Abstract. The information on the spectral-luminescent properties of aggregates and organic compounds nanoparticles is summarized. The different organic nanoparticles systems with a wide variety of molecular structures - hydrocarbons, compounds containing heteroatoms, organometallic complexes, as well as the main factors determining the efficiency of luminescence in the solid state and the possibility of using the AIE effect in practical applications are considered.

Keywords: photodynamic therapy, photosensitizer, aggregation-induced emission.

Nanotechnology became an independent science in the early 1990s, but the unique properties of nanosystems have long been used in practice. As it is well known, nanotechnology means the manipulation of individual atoms, molecules or nanosized objects in order to create materials with new properties. The transition from macro- and micro-sizes to nanoscales leads to qualitative changes in physico-chemical properties (electrical conductivity, magnetism, absorption and emission of light, optical refraction, etc.) of materials created on their basis, and which are not observed in macro- and microscopic substances of the same chemical nature. All currently created nanomaterials can be conditionally attributed to the following groups: 1 - nanoparticles, nanoclusters, nanocrystals and quantum dots; 2 -

nanotubes, nanorods, nanowires. All types of nanosized particles can be embedded in various organic or inorganic matrices [1, 2].

In recent decades, intensively fluorescent nanoparticles of inorganic semiconductors and metals with a number of unique properties due, in particular, to quantum-dimensional effects, have been widely studied. Such nanoobjects are used as active elements of photoelectric converters and light-emitting devices, optical sensors, etc. Studied spectral-luminescent properties of aggregates and nanoparticles of a number of organic compounds with the effect of aggregation-induced emission (AIE). The possibility of practical use of such light-emitting structures in luminescent solar concentrators, optoelectronic devices for environmental monitoring is shown, for biological and biomedical applications [3].

The use of nanomaterials in medicine includes fluorescent biological labels, drug delivery, biological detection of pathogens, protein detection, DNA probing, tissue engineering, tumor detection, separation and purification of biological molecules and cells.

One of the most significant uses of nanoparticles is photodynamic therapy (PDT). Currently, PDT is a recognized method of localized cancers treatment, a representative advantage of which is its ability to destroy cancer without destroying the normal tissue structures surrounding the tumor. PDT is the result of the combined action of three components - photosensitizer (PS), light and oxygen. The ability of PS to fluoresce under the action of light of a certain wavelength created the basis for fluorescent diagnosis, turning PS into a marker of malignant cells, which helps to visualize the tumor bed and determine the prevalence of the process. An important step in PDT is the targeted delivery of PS to tumor target cells, which leads to increased accumulation of PS in the tumor. Currently, the possibility of using nanoparticles based on organic and inorganic materials as systems for targeted delivery of PS, as well as for imaging and therapy. Nanoparticles containing PS allow increasing the concentration of PS in target tissues, which increases their photodynamic activity. However, the use of PS nanoparticles encounters an obstacle from the reticuloendothelial system, which quickly removes such particles from the

bloodstream. To solve this problem, PS nanoparticles are coated with various polymers (primarily polyethylene glycol) [4].

The variety of targeted transport system is the conjugation of PS with oligonucleotides, proteins, and other biostructures or their fragments. An example of such a transport system is described in [5]. In 2018, Son et al. used nanoparticles of folate-modified copolymer milk-glycolic acid (PLGA) to deliver pheophorbide (Pba) to the tumor. The obtained nanoparticlesfolate-PLGA-Pba increased the effect of death of human gastric cancer cells MKN28. The pronounced fluorescence of Pba showed a high accumulation of nanoparticles at the tumor site in the model of tumor muscles MKN28.

A similar encapsulation of PS nanoparticles in an amphiphilic polymer is presented by Yoon et al. in work [6]. Hyaluronic acid (HA) nanoparticles were used to deliver hydrophobic PS chlorine e6 (Ce6).

Further development of this field of medicine may be associated with the creation of PS nanoparticles based on AIE fluorophores emitting in the near IR region, which will provide deeper penetration into tissues. The development of PS with the AIE effect will allow visualization in natural biological structures (organelles, cells, tissues, etc.) and to study cellular processes (apoptosis, metastases, etc.).

More recently, the idea of combining nanomaterials with living plants to enhance their native functions and give them unique properties has been focused on "plant nanobionics", which has created fast-growing plants and become a key factor in designing and developing artificial photosynthetic systems, a potential source of clean energy. For the first time, such an experiment was performed by applying a suspension of single-walled carbon nanotubes to plant leaves and isolated chloroplasts. This treatment increased the electron transfer rate and the shelf life of isolated chloroplasts. It was found that chloroplast nanoparticles significantly enhance photosynthetic activity by increasing the energy absorption of light in the UV and near-IR ranges of the spectrum [7].

Nanotechnology is important for agriculture. They are used in almost all areas: crop production, animal husbandry, poultry farming, fish farming, veterinary medicine, processing industry, and others. They are used as microfertilizers, substances for post-harvest processing of feed, disinfectants, etc.

The fundamental requirement for food security and high crop yields is optimal plant nutrition, which means that fertilizer plays an important role in modern agriculture. Crop yields strongly depend on the amount of macro- (N, P, K, S, Ca, Mg) and trace elements (B, Fe, Mn, Cu, Zn, Mo and Cl). The most common way to introduce trace elements into crops is to introduce into the soil or spray the leaf blade. Nanotechnology can play an important role in the process of plant nutrition by creating different kinds of nanostructures that will carry nutrients and control their release. With the use of nanotechnology, the application of fertilizers and nutrients can be carried out in the form of particles or emulsions of nanoscale size.

No less effective way to introduce trace elements is the encapsulation of nutrients in nanocapsules, the outer shell of which is designed and programmed to open under the influence of environmental factors or anthropogenic impulses (Fig. 1).

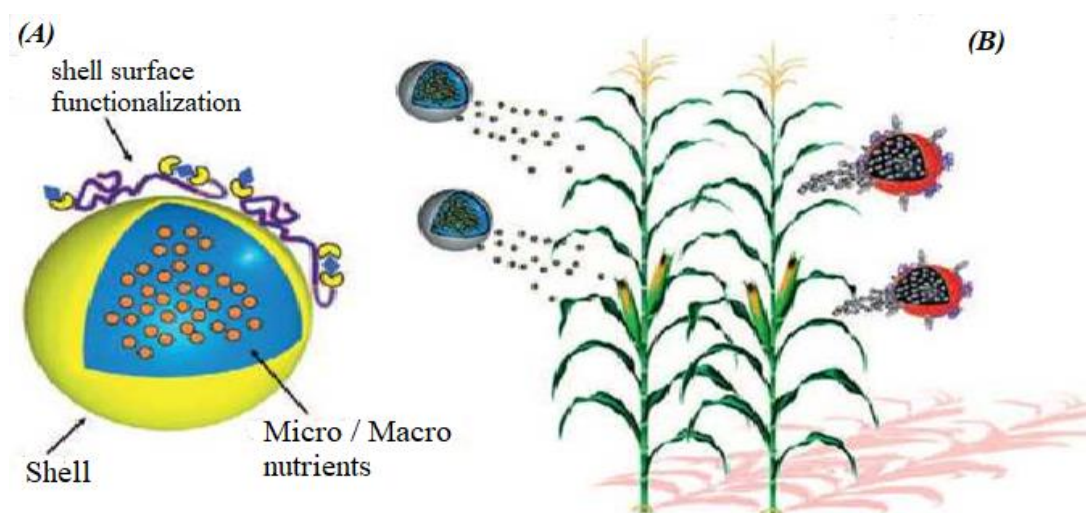

Fig. 1. (A) Nanocapsule model containing macro / microelements; (B) An example of nanocapsule discovery is the release of nutrients as a function of time to avoid or limit nutrient losses

Finally, the supply of trace elements can be carried out in a complex formed by nanocapsules included in the matrix of organic polymers of biological or chemical origin, which act as a carrier.

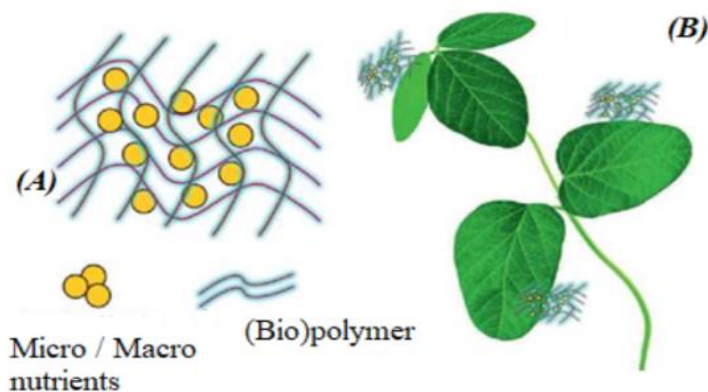

Fig. 2. (A) Model of biopolymer structure containing macro / microelements. (B) Adsorption of the biopolymer structure on the leaves of the plant after spraying.

The properties of such nanostructures allow you to control the release of nutrients depending on the time or after interaction with the environment. Currently, studies are being conducted to test the potential of various materials to create nanocapsules (zeolites, polyacrylic acid, chitosan) [8].

Pre-sowing treatment of seeds has also become impossible without the use of various drugs, the particle size of which has the prefix nano-. Suspensions of nanocrystalline metal powders are used for pre-sowing treatment of seeds and seedlings of beets, potatoes and wheat. The increase in yield as a result of this method is 20-35%.

The issue of plant protection should be considered in the context of the joint use of nanoparticles of nutrients and reducing the dose of pesticides. By expanding the range of chemical elements from which nanoparticles are formed, it is possible to slow down the processes of adaptation of pests to pesticides, as well as selectively affect populations resistant to traditional plant protection schemes. Nanopesticides can play a key role in controlling insect pests and pathogen hosts. The creation of

nanoencapsulated pesticide compositions will help protect the encapsulated active ingredients from premature degradation and increase their effectiveness in pest control over a longer period. The use of nanoencapsulated pesticides will reduce the dosage of pesticides and, thus, reduce the negative impact on humans [9]. Thus, properly selected compositions of nanomaterials will optimize yields and provide the most effective agronomic management of factors such as fertilizers, water, herbicides and pesticides.

Thus, nanotechnology can be considered as one of the most promising areas of scientific and technological development for decades to come. One of the main advantages of this industry is its multidisciplinary, which gives nanotechnology products a wide space for their application. Significant theoretical and practical interest will be aroused by scientific developments on the establishment of biophysical mechanisms of action of nanoparticles on the function of plants and body systems, various cells, their membranes, mitochondria, ribosomes, enzymes, DNA, RNA.

REFERENCES:

1. Granchak V. M., Sakhno T. V., Korotkova I. V., Sakhno Yu. E., and Kuchmy S. Ya. Aggregation-Induced Emission In Organic Nanoparticles: Properties And Applications: A Review // Theoretical and Experimental Chemistry. – 2018. – V. 54. – N. 3. – P.147– 177. <http://dx.doi.org/10.1007/s11237-018-9558-6>.
2. Irina Korotkova, Tamara Sakhno. Nanoparticle with the Aggregation-induced emission effect: Properties and applications. LAP LAMBERT Academic Publishing. 2019. – 93 p.
3. Korneev O.V., Sakhno T.V., Korotkova I.V. Nanoparticles-based photosensitizers with effect of aggregation-induced emission// Biopolymers and Cell. – 2019. – V. 35. – N 4. – P 249–267. <http://dx.doi.org/10.7124/bc.000A08>.
4. Moghimi S.M., Hunter A.C., Murray J.C. Long-circulating and target-specific nanoparticles: theory to practice// Pharmacol Rev. – 2001. – 53(2). – P. 283–318.

5. Son J., Yang S.M., Yi G., Roh Y.J., Park H., Park J.M., Choi M.G., Koo H. Folate-modified PLGA nanoparticles for tumor-targeted delivery of pheophorbide a in vivo// *Biochem Biophys Res Commun.* – 2018. – 498(3). – P.523–528
6. Yoon H.Y., Koo H., Choi K.Y., Lee S.J., Kim K., Kwon I.C., Leary J.F., Park K., Yuk S.H., Park J.H., Choi K. Tumortargeting hyaluronic acid nanoparticles for photodynamic imaging and therapy// *Biomaterials.* – 2012. – 33. – P.3980–3989.
7. Giraldo J.P., Landry M.P., Faltermeier S.M. Plant nanobionics approach to augment photosynthesis and biochemical sensing // *Nature Materials.* – 2014. – 13. – P.400–408.
8. Ditta A., Arshad M. Applications and perspectives of using nanomaterials for sustainable plant nutrition // *Nanotechnology Reviews.* – 2016. – 5 (2). – P.1– 22.
9. Prasad R., Bhattacharyya A., Nguyen Q.D. Nanotechnology in Sustainable Agriculture: Recent Developments, Challenges, and Perspectives // *Frontiers in Microbiology.* – 2017. – 8. – P.1–13.

UDK 575.224.22:616.831

**CHOREA OF HUNTINGTON: CAUSES, DIAGNOSTICS,
PREDICTION OF TREATMENT**

Marmour Nadiia

Hoshko Kseniia Olexandrivna

students

Fedotov Oleh Valeriiovich

Doctor of Biological Sciences

Senior Researcher, assistant Professor

Head of the Department of Medical Biology

Donetsk National Medical University

Mariupol, Kramatorsk, Ukraine

Abstract. Chorea of Huntington (OMIM 143100) is one of the most severe progressive neurodegenerative hereditary diseases of the brain. Chorea (chorea, from the Greek word "choreia" - dance) is a form of hyperkinesia, characterized by involuntary, rapid, unregulated movements that occur in various muscle groups. Huntington's disease is a dominant neurodegenerative disease caused by an extension of the CAG triplet repeat in the region of the gene located in the 4p16.3 segment encoding the N-terminal portion of the huntingtin protein, the function of which is unknown.

Men get sick more often than women; the first symptoms may be restlessness, fidgetiness of movements, is not regarded by the patient and his relatives as a disease. Subsequently, however, movement disorders increase and can lead to disability. Characterized by frequent, sudden, irregular convulsive movements of the limbs or trunk. Possible spasms of the facial muscles, sobbing, articulation disorders. Coordination of movements when walking suffers: the gait becomes "dancing" (choreic).

The memory remains preserved until the later stages of the disease, however,

attention, thinking and executive functions are impaired at the very beginning of the disease. Depression, apathy, alienation, irritability, periodic disinhibition are often observed. In some cases, delusions and obsessive states develop, and therefore schizophrenia is first misdiagnosed. The duration of the disease is different, but the average is 15 years [1, 3, 5]. Despite the knowledge, further research on the causes, diagnosis, and prognosis of treatment for Huntington's disease remain relevant.

Keywords: heredity, neurodegenerative diseases, diagnosis, course of the disease.

Aim. Analysis of scientific literature data on neurodegenerative hereditary brain diseases, causes, diagnosis, impact on life and prognosis of treatment for Huntington's disease.

Materials and methods. An array of scientific data on neurodegenerative hereditary diseases of the brain: types, symptoms and methods of treatment; statistical and comparative methods.

Results and discussion. The first mentions of this disease were back in the XVI-XVIII centuries, when the strange behavior of people, accompanied by involuntary movements of the limbs and uncontrolled pronunciation, was called "the demon's possession" and tried to cure in various ways "exorcism". Only in 1872 J. Huntington described this disease. Further, the disease was named after the scientist. Until 1983, there was an accumulation of knowledge about genetic diseases, and only in 1983 Huntington's disease became the first hereditary neurodegenerative disease, the localization of the mutant gene of which was accurately determined. In 1993, the exact structure of the IT-15 gene, which is located on the 4th chromosome, and which is the cause of abnormalities in the central nervous system of patients with Huntington's chorea, was studied [2, 4].

Huntington's disease is a "model" disease for studying the general patterns of the course of neurodegenerative processes, because it is the first disease, the structure of the mutant gene of which has been fully studied.

Huntington's disease (HD) is a chronic, neurodegenerative brain disease. This

means that nerve cells in the brain are destroyed over a long time. Typically, the disease begins between the ages of 30 and 50, but can occur at a younger age. HD affects things like: movement, behavior, thinking, understanding, learning, memory, personality. The most common symptom is uncontrolled movements called chorea. The movements during chorea look somewhat like dance. Other symptoms may include speech and gait problems. The following complications may also occur: memory loss, poor concentration, excessive impulsivity, depression and lack of interest in life, sleep disturbances, sexual problems, difficulty swallowing, falls. At the onset of the disease, mild cognitive, emotional, or behavioral impairments may occur long before symptoms appear during physical examination.

HD is caused by changes in the structure of the IT-15 gene region. This leads to widespread death of nerve cells in the brain. The more the repeated enlargement of this pathologically altered area, the earlier HD begins. Genetic testing for such defective genes can confirm the diagnosis. HD can be inherited. Sets of genes are inherited: one for the mother and one for the father. With HD, the patient only needs to inherit the affected gene from one of the parents. If one of the parents is a carrier of the affected gene, then each of his children has a 50% chance of inheriting HD. Sometimes inheritance of this gene may not be obvious, for example, if the parents died before the onset of their own illness [3, 4].

At the moment, there are no drugs that could slow down or cure this disease. HD is incurable, but there are medications that can reduce some of the symptoms. These medications can increase the patient's ability to move and help fight depression.

Diagnosed in the early stages, HD may not be diagnosed, especially if you don't know your family history. This can be explained by the fact that the symptoms are complex and differ from patient to patient. First of all, symptoms such as depression may be more pronounced than chorea. When chorea is obvious, then the patient's condition can be assessed and genetic testing can be performed to establish a more accurate diagnosis.

What are the prognosis of the disease? It has been established that as the

disease progresses, the following problems will arise: increased uncontrollability of movements, changes in thinking, understanding, learning and memory, cognitive, emotional and behavioral changes. Difficulty speaking and swallowing may occur. The patient may suddenly start to choke. In addition, emotional changes can be exacerbated, and depression is quite common.

Other behavioral changes may include: lack of interest or feelings, antisocial behavior, disorientation, stubbornness. Patients are often frustrated when they realize that they are gradually losing their physical and mental abilities. They can no longer do the simple things they were previously capable of. In the later stages of the disease, patients can still understand the daily manifestations of life and recognize people they know. However, they are no longer able to take care of themselves on their own [4, 5].

Conclusions. So, the analysis of scientific publications and literature data on the research topic allows us to draw the following conclusions. Huntington's disease, an autosomal dominant disease that develops regardless of gender, usually manifests itself in middle age with dementia and chorea.

If a diagnosis is suspected based on symptoms and family history, genetic testing is done, taking into account neuroimaging. Treatment is symptomatic, and the organization of patient care in old age should be discussed as soon as possible. Treatment of HD symptoms should be guided by guidelines as for patients with other disorders.

The resignation of neuropsychiatric symptoms in HD is not an easy process, since such symptoms are often concomitant. Therefore, the clinician should consider all manifestations of symptoms and avoid polypharmacy where possible. First-degree relatives, in particular, potential parents, are offered counseling and genetic testing.

LIST OF REFERENCES

1. Bates GP, Dorsey R, Gusella JF, et al. Huntington disease. *Nat Rev Dis Primers* 2015; 1: – P. 1-21.
2. Craufurd D, Thompson JC, Snowden JS. Behavioral changes in Huntington disease. *Neuropsychiatry Neuropsychol Behav Neurol* 2001; 14: – P. 219-226.
3. Papoutsis M, Labuschagne I, Tabrizi SJ, Stout JC. The cognitive burden in Huntington's disease: pathology, phenotype, and mechanisms of compensation. *Mov Disord* 2014; 29: – P. 673-683.
4. Wexler A, Wild EJ, Tabrizi SJ. George Huntington: a legacy of inquiry, empathy and hope. *Brain* 2016; 139: – P. 2326-2333.
5. Wild EJ, Tabrizi SJ. Therapies targeting DNA and RNA in Huntington's disease. *Lancet Neurol* 2017; 16: – P. 837-847.

**REPRESENTATION AND ETYMOLOGY OF PHYTOTOPONYMS OF
THE REGION OF KARAGANDY**

Meirbekov Assylbek Kairatbekuly

PhD

Meirbekova Gulnara Kairatbekkyzy

Master's student

International Kazakh-Turkish University

named after Khoja Akhmet Yassawi

Turkistan, Kazakhstan

Annotation: The main purpose of this paper is to present some general observations, regularities and insights into a complex relationship between plants and people through symbolic systems like geographical names. This article discusses the representation and etymology of the phytotoponyms of the Karagandy region. The etymological origin of phytotoponyms named plants is analyzed. It was also noted that the process of considering the etymology of names of this type is of great importance not only for the philological, but also for the tourist aspect.

Keywords: plants, geographical names, phytotoponyms, toponyms, etymology

Toponymic data in most cases give an idea of the distribution of various types of plant formations and flora. As an important natural direction, as well as being one of the main sources of life of the population, plants are reflected in the toponymy of many regions.

In particular, there are place names which are directly related to plant names and are called phytotoponyms. Place names related to plants (phytotoponyms) are among the foremost varied of all. This can be because of the robust link that ancient man had with the territory he inhabited. Plants were the prime and first component that he noted and on that he vitally depended. Plants, as opposed to animals, are

mounted points in an exceedingly landscape that may be accustomed determine an area instantly. Therefore, plants facilitate to outline the landscape and lots of phytotoponyms categorical the human face and environmental options of a part very effectively and additionally testify to the present, past, even remote past, existence of those characteristics[1, 125].

The identification of untamed plants in one's own territory was essential within the past for several reasons: for nourishment and fodder; recognition of toxic crop and pasture land weeds; for medicinal, magic and artisanal functions and most community members possessed this knowledge [2, 161].

Phytotoponyms are definitely related to the presence and distribution of plant species, but not necessarily to their profusion. Indeed, when naming a place, local communities may have referred to a forest, and therefore to the existence of several specimens of the same species, or even to a rare plant species which, by the existence of a single specimen, may identify a place with certainty, or to a single tree which, because of its size, constitutes an unmistakable landmark in the territory.

Since people who lived in various landscapes and climatic zones of Kazakhstan, in the mountains and wide plains, hilly plateaus and steppe deserts, in the valleys of sandy lakes, on the banks of rivers, in forests, they knew very well which plants were safe for cattle breeding, among toponymic units of the country, there are many toponymic names where plant names are the lexical basis for the names of land and water. The names of plants, considered at the onomastic level, are mainly found in Kazakh toponyms. From a cognitive point of view, phytotoponyms toponyms cannot be considered only in relation to cattle breeding, because the names of land and water associated with plants contain many other linguamental concepts, concepts, and motivational foundations. In general, the multi-level structure of the concept of an onomastic "plant" is based on beliefs, cattle breeding, aesthetic tastes, geographic positivism (representing the physical and geographical features of a natural object in language), mythical cognition, etc.

Phytotoponyms of Kazakhstan are also indicated in the names of settlements. For example, the first information about the toponym, Almaty can be found in the

Oirat (Dzhungar) chronicles of the 17th century, the form Gurban-Alimatay ("gorge of three apple trees"), which was under the rule of the Dzungars in this region of modern Kazakhstan. The name Karaganda comes from the Kazakh word "Karagan", which means "acacia" - a bush. The name Taldykorgan-city is translated as "a hill surrounded by willows". Shymkent - the component "shim / chim" has historically been a variant of "chem", "chemengen", "chimin", "chiminen" and means "meadow, grass" in Iranian. Saryagash - "yellow tree", the Kazakh form of the name of the barberry breed [3, 221].

According to Abregov, by studying toponyms associated with flora, we can find interesting facts about the lost features of the landscape of a particular place, the transfer of names from other places [4, 90].

As was mentioned above in the instances of phytotoponyms, among the toponymic names of the country there are numerous instances of phytotoponyms across the country, however, we will be specifically considering the etymology of the phytotoponyms of the region of Karagandy.

First and foremost, the name of the region itself can be considered as a phytotonym. The place name derives from the name of the plant «karagan» in kazakh language, which is translated into English language as «caragana arborescens» and the name was actually made with the help of the suffix attached to the name of the plant. Karaganda has been a city since 1932. It is a thriving industrial city that makes a significant contribution to the development of the republic's heavy industry. It is also the administrative center of the Karaganda region. There are mountains, villages in the Zhanaarka district of the region, and rivers in the Aktogay and Ulytau districts. In 1833, 25 km from present-day Karaganda, along the Nura River, the shepherd Appak, an old man from Baizhan, found pieces of coal, and after a while this place was named "Karaganda". From this land, where once only thorns, called "Karagan" grew, today there is the modern city of Karaganda, a modern architectural city [5, 165].

Targyl is the name of a place (gorge, mountains) on the northern shore of Lake Balkhash. The place name was actually given because of the plant that grows

particularly in this area. This place name can also be considered as one instance of phytotoponyms of the region. Later on, the name given to the plant even became a name for a specific ethno-group.

Saryshagan-the name of the water village, workmen's settlement. The name is derived from the words yellow and Chagan. There is a presumption that the place name derives from ancient turkic and mongolian words «Chagan>Sakan>Tsahan». In any case, it is highly possible that this particular place name derives from the name of plant whether it be in an ancient turkic or mongolian language and consequently, the name of this settlement can be regarded as yet another example of phytotonym of the region.

Saumalkol - is the name of the lake. Recently, it was suggested that the theory which assumes the place name was actually comes from the word «Saumal» which is used to denote mare's milk seems to be wrong. So instead, it was suggested that the name must be actually related to a name of the plant as suggested by Russian researchers of the last century [6, 119].

Kokshetau – name of the mountains. This particular toponym could have derived either from the name of the plant «Kokshe» or it could be that the name is associated with the name of the ancient group of Kazakh people grazing this mountain.

Shoptikol is the Kazakh name for the village of Molodetsk. The phytotonym derives from the words grass and lake, which enables us to consider this place name as another example of phytotoponyms of the region [7, 632].

Arshaly – name of a river. Another phytotonym of the region and its meaning is with heavily associated with the plant juniper which also happens to be plant that grows there in the region.

Karakamys - is part of the Zharaspay village. The place name means "thick reed" and thus can also be regarded as one of the phytotoponyms of the region.

Considering all the above mentioned phytotoponyms, we can conclude that there are a few reasons for why place names are named after plant names. First reason, definitely would be the presence of some sort of plant in a specific area. The

presence of some plants in a particular area can help people identify or find some locations easier and faster. And some type of plant being associated with a specific region and identifying as its symbol can be named as the second reason. In this case, when a certain type of plant is discovered in an area and plants occupy the most part of the land, it is likely that the land gets named after that particular plant. Third reason and way of forming a phytotponymy can be due to the combination of plant names with another type of phenomenon.

Phytotponyms are among the foremost varied all. This is because of the robust link that ancient man had with the territory he inhabited, therefore, the meanings behind each of phytotponyms can be different to each one.

«The work was carried out with the financial support of the Ministry of education and science of the Republic of Kazakhstan in the framework of the scientific project AP08053105.»

BIBLIOGRAPHY

1. Radding L, Western J. What's in a name? Linguistics, geography and toponyms. Geographical review. 2010;100(3): 394–412p.
2. Proceedings of the 14th International Multidisciplinary Scientific Geoconference (SGEM); 2014 June 17–26; Albena, Bulgaria. p. 161–168.
3. Әбдірахманов А. Қазақстанның жер-су аттары.- Алматы: Қаз.ССР ҒА баспасы, 1959.- 221 б.
4. Абрегов А.Н. Названия растений в адыгейском языке: синхронно-диахронный анализ. Майкоп, 2000. С. 90.
5. Жартыбаев А. Қарағанды өңірі топонимдерінің мағыналық және құрылымдық сипаттары.– Қарағанды: Болашақ – Баспа, 1998.– 165 б.
6. Керімбаев Е. Атаулар сыры.- Алматы: Қазақстан, 1984.- 119 б.
7. Қарағанды облысы: Энциклопедия.– Алматы: Қаз. сов. энцикл., 1990.- 632 б.

MOTIVATIONAL IMPACTS FOR EFFECTIVE VIRTUAL TEACHING AND LEARNING

Ostonova Ramziya Fahriddinovna

23 secondary school

EFL teacher

Uzbekistan, Bukhara

Abstract: The article introduces motivational impacts for effective online education process that deal with losing interest, satisfaction and motivation among learners during global critical period. By looking broadly motivational constructs, the impacts of sources, interaction, digital tools and course projects as a process of motivating developments.

Keywords: Motivational impacts, motivational constructs, motivation sources, online interaction, digital tools, online activities and projects.

Fresh ingredient make the food tasty and enjoyable and it serves for human health and development. If the process of preparing food is done by updated technology and tools, it will be handfull and economize the time. In this way, we may compare the impact of say with effective virtual teaching and learning.

Today's world is involving learners and young generations to be driving force of virtual atmosphere. One of the major problems among virtual teachers comment on is lack of student motivation. By defining Longman Dictionary of Contemporary English, Motivation refers eagerness and willingness to do something without needing to be told or forced to do. It refers that without sufficient stimulant, young minds even with distinctive talents are not able to accomplish objectives. Motivation is the "engine" of learning.(Paris& Turner,1994) Motivation can influence what we learn, how we learn, and when we choose to learn(Schunk &Usher,2012)

Compared to classroom learning environment more and more students are losing interest and motivation by running virtual lessons. Studies show that explore

motivation to learn in online contexts are limited in both numbers and scope. Studies used task choice, cognitive effort, persistence, skill, and achievement to measure motivation. (Bekele,2010). Feelings of isolation (Paulus & Scherff, 2008), frustrations with the technology (Hara & Kling, 2003) and time constraints due to other responsibilities (Keller, 1999) have all been identified as factors influencing students' decisions to withdraw from online courses.

However, poor motivation has also been identified as a decisive factor in contributing to the high dropout rates (Artino, 2008; Keller, 2008). Therefore, student motivation is considered a crucial factor for success in online learning environments (Artino, 2008; Keller, 2008) and is a primary reason for the current study. Collectively, these factors point to the need to reconsider motivation to learn in technology-rich environments.(Maggie,2016).

“Motivational constructs” was identified by Zornei(2001) in order to make students realize the fact that intrinsic\extrinsic and integrative and\instrumental are two motivational constructs that complement each other. They are connected through their relation to the same motivational construct ,but on the other hand , they are connected through their interrelated features which can be well intertwined and rooted within one individual.

“Intrinsic motivation is defined as the doing of an activity for its inherent satisfactions rather than for some separable consequence(Ryan & Deci,2000b, p56). Intrinsic motivation often results from the challenge, interest or fun an individual derives from an activity. Intrinsic motivation has also been identified as an important characteristic of online learners (Shroff, Vogel, Coombes, & Lee, 2007). Huett (2008)also suggests that online learner are more intrinsically motivated compared with their on-campus counterparts at both undergraduate and postgraduate level.

The characteristics of independence, self-direction and intrinsic motivation have long been associated with distance learners (Moore, 1989).In contrast, “extrinsic motivation is a construct that pertains whenever an activity is done in order to attain some separable outcome” (Ryan & Deci, 2000a, p. 60). In other words, intrinsic motivation is associated with undertaking an activity for the enjoyment or interest

inherent in it. Extrinsic motivation is associated with a source outside the activity itself, such as undertaking a course of study to improve future career prospects.

The impact of source is believed to be satisfactory motivation and supported student's encouragement as well as identified motivation sources (Reber.2005,Gary"Lee"Frantz,2000).

James W.King identified that , most sources were related to:

- Technologies and multimedia
- Organization and course quality
- Website construction, online interaction
- Accomplishing tasks, knowledge acquisition

The impact of interaction among participants is considered as dominant motivational development in virtual learning. Interaction has been used in online learning to denote anything from clicking on a link to interpersonal dialogue among many participants(Nicholas,2008).Moore identified three types of interaction in earlier generations of distance education, namely: *leaner-instructor*, *learner-content*, *learner-learner interaction*. The former, *learner-instructor* interaction refer to exchanges that occur between learners and the teacher are characterized by attempts to motivate and interest the learner. They also provide a mechanism for feedback allowing clarification of misunderstandings.

Seven types of distance learning settings was identified by Thach and Murphy(1995):

- 1) establishing learning outcomes;
- 2) providing feedback;
- 3) facilitating information presentation;
- 4) monitoring and evaluating student progress;
- 5) facilitating learning activities;
- 6) facilitating discussions;
- 7) determining learning needs and preferences

Leaner-content interaction describes the intellectual process that occurs between the learner and the resources associated with the topic of study

(Moore,1989).With the rapid development of technology ,learners can now choose from a huge variety of information at any time or from any place. But n order to interact with content ,learners need to be able to access relevant and appropriate resources which frequently, requires guidance from the teacher(T.Anderson,2006)

Learner-learner interaction take place between leaners taking a course together(Moore,1989).This can include processes such as sharing information and understandings, working together to interpret and complete activities, solving problems, and sharing opinions or personal insights.

The impact of digital tools is considered by learners to use the necessary technological tools to learn online has also been found to be related to performance(Moos&Azevedo,2009).It is the fact that ,the technology itself is viewed by some as inherently motivating because it provides a number of qualities that are recognized as important in the fostering of intrinsic motivation, namely challenge, curiosity ,novelty and fantasy(Lepper&Malone,1987).

Juwah argues that for learners to participate and positive peer interactions ,they need know how to effectively use the digital tools and must understand how to learn. Bekele presumed that if students perceive technologies as easy/friendly, they would accept and use them, which then might affect their motivation and satisfaction. Perceived or actual use of technologies might also affect success. If users have dependable access to different technologies, that should have a favorable impact.

Moreover, online collaborations and communications are possible only when one has multiple tools at hand. Thus, a/synchronous technologies and multimedia presumably impact successfulness along with skill/experience factors. Technology factors is the most visible in virtual teaching and learning process.

The impacts of course projects and activities. Implemented interactive projects and activities among students in the online course are group or peer group assignments. Randomly, teachers assigned students into different groups. These groups or peer remain stable up to till the end of the course.

Completing the project hand in hand by group or peer helps corporate and sustain mutual motivation and experience. Virtual based projects and activities

focuses on collaborative skills as they accomplish assignments. Creating such interactive atmosphere electrify learners to become involved, interact with information and acquire knowledge.

Dr. Hossein Arsham (Hopkins University) believed Web-based courses that engage and empower students increase their enjoyment and encourage them to share and participate in their learning process. The Internet can make it much easier for students to work together. However, in collaborative learning the following is necessary for successful teamwork.

The team must be a real team, rather than a team in name only.

- It has compelling direction for its work.
- It has an enabling structure that facilitates teamwork.
- It operates within a supportive educational context.
- It has expert teamwork coaching.

Motivation affects the demonstration of critical thinking skills and acquisition as well as it has been identified as a attributive factor in electrifying and providing a sense of community and achievement in Online-Supported learning. Picking up focal points of the article, not only technology attributes, course elements, contents, interaction, program quality but also project related activities reportedly motivated students.

Compared to classroom learning environments, The scope of virtual teaching and learning process is less structured and leaner-focused .Taken together, project-oriented impact in online learning demands stable effort and persistence. Students who encounter obstacles related to support, technicalities and higher-order thinking skills have a higher motivation by persistence.

REFERENCES

1. Artino, A. R. (2008). Motivational beliefs and perceptions of instructional quality: Predicting satisfaction with online training. *Journal of Computer Assisted Learning*, 24(3), 260-270. doi: 10.1111/j.1365-2729.2007.00258.x
2. Bekele, T. A. (2010). Motivation and satisfaction in internet-supported learning environments: A review. *Educational Technology & Society*, 13 (2), 116-127.
3. Dornyei, Z. (2001) Motivation and Second language Acquisition. Second Language Teaching and Curriculum Centre, University of Hawaii at Manoa Hara, N., & Kling, R. (2003). Students' distress with a web-based distance education course: An ethnographic study of participants' experiences. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 4(2). Retrieved from <http://tojde.anadolu.edu.tr/tojde10/articles/hara.htm>.

УДК 535.411

**DEVELOPMENT OF A NON-CONTACT OPTOELECTRONIC
SENSOR FOR DETECTION, IDENTIFICATION AND DETERMINATION
OF TARGET MOVEMENT PARAMETERS**

Santoni Volodymyr

Senior scientific researcher

Yanko Volodymyr

Senior scientific researcher

Budianska Liudmyla

Head of scientific laboratory

“Sensors and Registrating Systems”

Ivanchenko Iraida

Senior scientific researcher

Lepikh Yaroslav

Scientific supervisor

Doctor of physics and mathematics

Professor

Odesa National Mechnikov University

Odesa, Ukraine

Summary. A non-contact optoelectronic sensor based on time-pulse and coordinate methods for measuring the position and current value of the distance to the target surface has been developed. The use of two methods increases the probability of detecting small-sized targets and increases the immunity from optical interference of various origins. The sensor provides trouble-free operation when exposed to pulsed light interference and intense sunlight. The sensor detects, identifies and determines the parameters of the target. A structural and functional diagram of a non-contact sensor is created and a measurement algorithm is described.

Key words: optical-electronic sensor, location system, emitter, photodetector, directional diagram.

Optical-location systems improvement is directly related to the process of development of their element base, primarily, sources and receivers of radiation. The transition from microelectronic products to nanoelectronic elements allows meeting the most stringent requirements of promising electronic equipment.

Time range expansion of optical-location systems into the nanosecond region provides for an increase in the speed of active elements and the accuracy of measurements. To detect a target and obtain a guaranteed possibility of recording a reflected signal from surfaces with a minimum reflectivity, for example, black rubber, it is necessary to use optical emitters with a radiation power of the order of tens of watts and a narrow directivity pattern. Pulsed laser emitters have such characteristics.

To detect, identify and determine the parameters of a target in space, a non-contact optoelectronic sensor (NCOES) has been developed that operates on the time-pulse and coordinate measurement methods. Accurate measurement of the distance to the target is based on a symbiosis of two principles: measuring the time interval between the sounding and reflected signals and converting the phase shift between them into a time interval. In NCOES, the current distance value to the target surface is measured by direct measurement of the propagation time of a short light pulse to the target surface and back. Light pulses have a predetermined duration and are emitted at regular intervals. In each subsequent interval, the previous time delay between the emission of the signal and the registration of the reflected radiation is taken into account [1]. The target is identified in the case of registration of all emitted pulses, including the registration of the final pulse in the test time window.

The location of the time window from the beginning of the emission of the final pulse sets the working distance to the target, and the value of the time window is determined by the system resolution and sets the accuracy of determining the distance.

Analysis of the target position, i.e. its appearance, approach, disappearance from the field of view is carried out during the total time of ten periods of clock frequency equal to 100 kHz.

Changing the current position of the target in the plane perpendicular to the axis direction of the NCOES field of view is carried out by the coordinate method based on changing the coordinate of the image on the sensitive surface of the photodetector. To implement these remote measurements, a two-dimensional position-sensitive sensor (PSD) with a two-sided arrangement of electrodes was used, which provides the highest accuracy and resolution.

Target identification is carried out on condition that the photodetector registers the reflected signal in the time window.

The microcontroller performs time-phase conversion according to an algorithm providing protection against oscillator frequency drift, and includes measuring the absolute value of the time interval corresponding to the phase shift and the duration of the period of the measuring signal. In this case, the indicator of the phase shift is not the absolute value of the time interval, but its ratio to the duration of the measured period. This increases the permissible frequency instability of the generators and eliminates the influence of frequency instability on the error in measuring time intervals and, ultimately, on the accuracy of ranging. Software pairing of these two methods of measuring the position of the target allows you to identify the target by size and motion parameters.

The structural and functional diagram of the NCOES, which makes it possible to present the algorithm of the operation of all the nodes of the device, is shown in the figure.

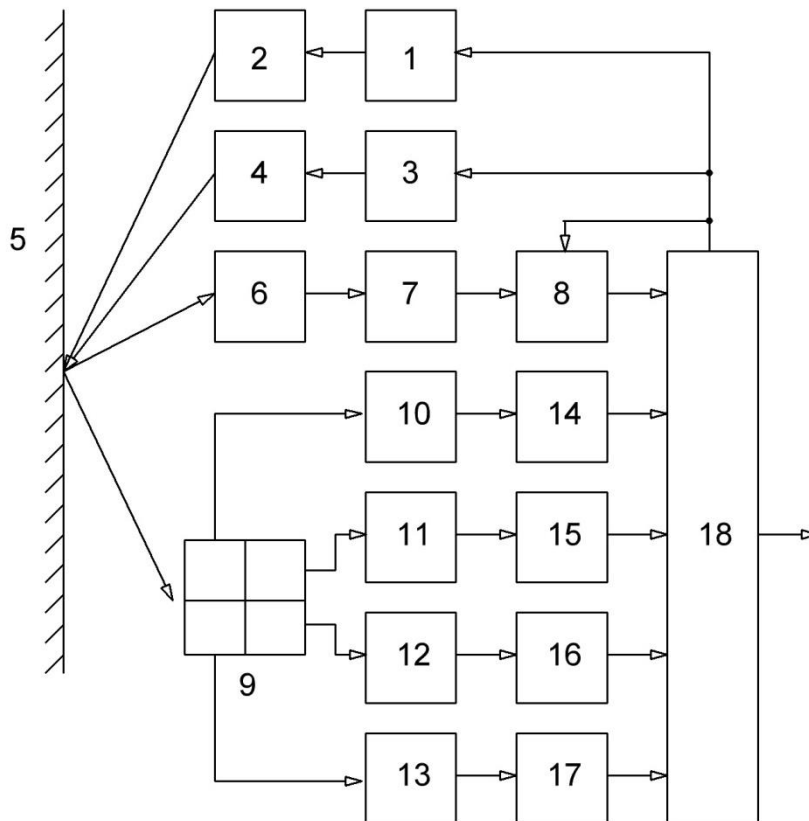

Fig. 1 Structural and functional NCOES diagram

Diagram content: 1 – matching stage; 2 – laser emitter 1; 3 – current pulse former; 4 – laser emitter 2; 6 – avalanche photodetector; 7 – pulse amplifier; 8 – duration shaper; 9 – position-sensitive photodetector; 10...13 – resonant amplifier; 14...17 – accurate detector; 18 – microcontroller microcontroller.

The NCOES operation algorithm is as follows.

The clock signal from microcontroller 18 goes to matching stage 1, current pulse shaper 3 and duration shaper 8. The current-matched clock signal in the form of a meander is fed to the laser emitter 2. Formed in the form of nanosecond pulses with a peak current of 30A, the clock signal frequency is fed to laser diode 2 - 4. With the help of two separate lenses, the signal is focused and directed towards target surface 5. The clock signal, partially reflected from the target surface, focused by two separate receiving lenses, is fed to avalanche photodetector 6 and position-sensitive photodetector 9. From photodetector 6, the signal is fed to pulse amplifier 7, which amplifies the nanosecond pulses and suppresses all others. The clock signal from the outputs of the position-sensitive photodetector is amplified by resonant amplifiers 10

... 13 and then rectified by precise rectifiers 14 ... 17. The main feature of precision rectifiers is the ability to detect an alternating signal with amplitude of units of millivolts. An amplitude-amplified clock frequency signal with nanosecond duration is fed to duration shaper 8. At the output of this stage, pulses with duration equal to the propagation time of light to the obstacle surface and back are formed. Amplified amplitude and duration-generated photo response signals are fed to the inputs of microcontroller 18. According to the ratios of signals from the outputs of precision detectors in the microcontroller, the current coordinates of the target are calculated in the plane perpendicular to the direction of the NCOES field of view axis at a distance that is calculated by temporal analysis of the signal at the output of the cascade 8. The clock signal from the microcontroller 18 goes to the matching stage 1, the current pulse shaper 3 and the duration shaper 8. The current-matched clock signal in the form of a meander is fed to the laser emitter 2. Formed in the form of nanosecond pulses with a peak current of 30A, the clock signal frequency is fed to the laser diode 2 - 4. With the help of two separate lenses, the signal is focused and directed towards the target surface 5.

Conclusions: The result of the NCOES development, based on the parallel use of pulse-time and coordinate methods, is an increase in the probability of detecting small-sized targets, ensuring high accuracy of object identification and measurement of their parameters, as well as for monitoring the location of a moving object in space. The NCOES has increased immunity from optical interference of artificial and natural origin.

REFERENCES

1. V.I. Santonij, I.A. Ivanchenko, L.M. Budiyanskaya. Issledovanie vliyaniya aerolnykh obrazovaniy na rabotu optiko-lokacionnykh ustrojstv // Sensorna elektronika i mikrosistemni tehnologiyi, 2017 – T. 14, № 2, S. 55-63.
2. Patent Ukrayini na korisnu model № 91082 G 01 S 17/02, G 01 S 17/58, zayav. u 2013 14049, publ. 25.06.2014, Byul. № 12 “Sposib vimiryuvannya shvidkosti ruhu”. Ivanchenko I.O., Santonij V.I., Budiyanska L.M., Lepih Ya.I

3. Patent Ukraini na korisnu model № 122768 G01D 18/00, 21/00, zayav. № a 201707780, reyestr. 24.07.17, publ. 25.01.2018, Byul. №2 “Metod imitaciyi shvidkissnogo rivnemirnogo ruhu optiko-lokacijnih pristroyiv” Santonij V.I., Ivanchenko I.O., Budiyanska L.M.

4. Patent Ukraini na vinahid №119359 G01S 7/497, G01M 11/00, G01C 3/00, zayav. № a 201613427, reyestr. 27.12.16, publ. 10.06.2019, Byul. № 11 “Metod imitaciyi ruhu ta viznachennya dinamichnih karakteristik optiko-lokacijnih pristroyiv” Santonij V.I., Ivanchenko I.O., Budiyanska L.M.

3. Goryachev O.V. Modelirovanie ispytaniy na pomehozashishennost optiko-elektronnyh sistem / O.V. Goryachev, V.V. Vorobev, N.N. Makarov, A.G. Efromeev, O.O. Morozov, A.A. Ogurcov // Izvestiya TulGU. Tehnicheskie nauki. — 2017. — Vyp. 12. — Ch. 3 — S. 27-38.

4. Bukanov F.F. Kompyuternoe modelirovanie i polunaturnye ispytaniya optiko-elektronnyh sistem na avtomatizirovannyh standah / F.F. Bukanov, V.V. Sbrodov, S.G. Safronov // Informacionno-izmeritelnye sistemy. — 2013. — № 6. — S. 37-47.

5. Musyakov M. P., Micenko I. D., Vaneev G. G. Problemy blizhnej lazernoj lokacii: Uchebnoe posobie dlya VTUZov. M.: Izd-vo MGTU im. N. E. Baumana, 2000. – 295 s.

6. Lepih Ya.I., Santonij V.I., Budiyanska L.M., Ivanchenko I.O. Metod modelyuvannya umov funkcionuvannya multiparametrichnogo datchika vidstani u statichnomu ta dinamichnomu rezhimah // Materiali XII Mizhnar. n.-tehn. konf. “Vimiryuvalna ta obchislyuvalna tehnika v tehnologichnih procesah” (VOTTP-12-2013), 3-8 chervnya 2013 r., Odesa, S. 42-43.

7. V.I. Santonij, I.O. Ivanchenko, L.M. Budiyanska, Ya.I. Lepih. Metod imitaciyi rivnomirnogo ruhu optiko-lokacijnogo pristroyu // Sensorna elektronika i mikrosistemni tehnologiyi, 2019 – T. 16, № 2, P. 77-86. DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/1815-7459.2019.171244>.

**EMOTIONAL INTELLIGENCE OF THE CHILD.
COMMUNICATION IN A TEMPORARY GROUP**

Svatenkova Tatiana

Ph.D., Senior lecturer

Department of General and Practical Psychology

Nizhyn Nikolai Gogol State University

Nizhyn, Ukraine

Abstract The relevance of peer communication as an important factor in the development of emotional intelligence of the child is revealed in the article. Types and levels of communication are analyzed. Peculiarities of communication development in the temporary group are highlighted.

Key words: communication, imitation, reflection, sympathy, friendship, temporary group

A temporary children's association is a group of children based on common activities (for example, training, social activities, sports, tourism, recreation, leisure, health improvement, etc.).

The most important signs inherent in any unification of people - the unity of purpose, a certain organization of joint activity - are also characteristic of the temporary children's team and distinguish it from a friendly company. Unlike the adult team, the children's team is under the guidance of senior mentors.

Communication - a complex process in which distinguish three interrelated aspects - communicative, interactive and perceptive [2, 18].

The communicative aspect of communication is the exchange between its participants of different information: knowledge, thoughts, feelings, etc. The main means of communicating personality in this case is speech - the use of language - process, acting at the same time as a bearer of knowledge, and an instrument of

cognitive activity. Therefore, communication - not only the transmission of information, but also its creation. This, in particular, shows an analysis of statements - judgments, which, in connection with the peculiarities of constructing the communication process, become links of a kind of chain that creates the personality that speaks [4, 396]. They carry their own meanings and meanings, as well as the meaning and meaning of the statements of the interlocutor. In this case, the statement is not embodied in the word, as one would have hoped, but born in it. All this makes linguistic communication of children a multilevel process: it enables children not only to exchange information, but also to create it by revealing the content of not only their consciousness, but also the unconscious.

Significant role in communicating children is played by non-native means: gestures, facial expressions, pantomime, manners of keeping, appearance (clothing, hairstyle), pace of speech, intonation, pauses, etc. It is important to have "eye contact", which makes it possible to understand the meaning of the message transmitted by the emotions of the interlocutor [5, 32]. In addition, nonverbal means are the source of feedback in communication - the necessary condition for the functioning of the team.

The interactive aspect of communication characterizes the organization of speech activity among its subjects [6, 27]. Communication in this case may be a co-operation or a competition. Although competition contributes to the effectiveness of joint activities, it is often accompanied by conflicts that negatively affect the activities of the joint activity of the children's group as a whole and the emotional state of each participant separately. Psychologists have developed a series of actions aimed at overcoming conflicts in children's groups, and use them as a source of activity. Co-operative is the most optimal because it involves mutual assistance and effort. Children learn at training lessons that should be held not only at school, but also within the framework of the work of the children's camp in ways of effective interaction. It contributes to the development of the adaptive capacity of the child, develops communicative competence, organizational skills, reveals new opportunities

for the development of the child's personality in conditions of stay in a temporary children's team.

The level of communication depends on the nature of the relationships that have developed between the participants in the interaction, that is, the team of a certain detachment (group, team). Remove three levels of communicative interaction: social, business and spiritual [1, 13]. The social level of communication in a group is the level of interaction in which the children relate to each other according to certain social norms of behavior. The business level of communicative interaction is when the joint activity is characterized primarily by the content of a specific situation that requires communication. Spiritual level is an interaction, the means of which are not only meaning, but also the meanings of communication. This is the empathy and interpenetration of the participants of communication in the inner world of each other. Children are very sensitive to the thoughts and feelings of their comrades, they will actively help and survive problems and worries with them.

There is also an imitation of repetition of behavioral patterns demonstrated by meaningful people. This is most clearly manifested in childhood. Because children are easily influenced by adults and reputable peers.

The perceptual aspect of communication characterizes the peculiarities of perception and mutual understanding by each other's partners.

Identification - likening yourself to another, an attempt to put yourself in its place, penetrate into the system of its meanings. This tool arises in the process of unconscious imitation of the child behavior of his friend, but in the future he acquires the form of a special internal identification, closely related to empathy - the ability to worry emotional states of another person by empathy. If identification is a rational moment in constructing the image of a person, then empathy is affective.

Reflection in the process of communication is a way of understanding, based on the perceptions of yourself and your experience. This interdependence is enhanced by joint activities in the team. When people are little acquainted, the image is often built on the basis of external, in addition, little informative features. This can be seen with the arrival of a "novice" to a well-established team.

Sympathy, friendship are the main types of relationships between children in conditions of a temporary team. Sympathy is a more or less stable emotional and positive attitude of people to those who meet its standard of attractiveness. This includes certain ideas about appearance, manner of keeping, talking, etc. In the first stages of communication, the physical components of this standard prevail (lovely people seem nice). Increasing the sympathy of such personality qualities as kindness, goodwill, attentiveness, education, etc.

Friendship is a selective emotionally rich attitude of one child to another. With a friend they share thoughts, values, experiences, impressions, help him, being confident in a similar attitude to himself. Particular importance friendship acquires at the younger age, because when they fall into a new environment, children tend to have resistance and like-minded people. The vast majority of children are friends with people of their gender, age, social status, with similar individual and psychological peculiarities and views. However, in this case, it is often exaggerated the importance of the degree of reciprocity and understanding of another. Everyone tends to consider himself more active in identifying emotional support and voluntary help for a friend.

From the moment a child has fallen into a group of peers, his individual development can no longer be viewed and studied outside the context of relationships with other members of the team. It is here that, based on the experience of communicating with friends, lay the foundations of the moral qualities of the individual.

The development and deepening of the need for communication is clearly manifested in children in the fact that with each passing day the relationship between them becomes more and more stable. There is a friendship, the study of which is given a lot of attention.

Even far from complete analysis of the situations that arise in the process of communication between children in the team, shows that the relationships between children in the temporary team are an actual psychological and pedagogical problem. In order to solve it, it is necessary to base the following principles.

First, the relationships between children in temporary groups should be considered as an integral system with its internal structure and dynamics of development. It is necessary to study the attitude of each member of the group to all other participants. You cannot restrict yourself to a narrow analysis of a group of close friends, because a friendly company is a small group. In addition, the relationships of children who are friends with each other need to be investigated, since they are not only communicative. It is necessary to study the place of friendly couples in the general system of relations and how they influence the process of communication in the temporary children's team.

In general, the interim group is undergoing a profound reorganization of the entire structure of the relationship between children who already have friends in the team who have not come to the camp for the first time, and children who first visited the camp and took the opportunity to show themselves in a new way, to acquire an important status and value in group. The desire not only to establish personal contacts has increased. Children seek to find in a team, in a relationship with their comrades a certain place - not just to be close, but to be recognized comrades.

Of course, the child already has the desire to take a certain position in the system of collective relations, but often children are hardly experiencing a discrepancy between the desires in this area and the actual state of affairs.

The system of relations develops not the same in the future. Some of them are deliberately constantly built by senior mentors. They determine the business relationships in the team and their development. The system of personal relations, which arises on the basis of the personal sympathies of children, has no official design, its structure consists of the interior, spontaneously [3, 418]. In this case, it is important for a practical psychologist to correct the system of emotional, business and structural-formal relationships in the system of "mentor-children", "child-collective" and "child-child". The structure of these relationships should be partner-friendly, where mutual respect, mutual assistance, support, understanding and acceptance of others take place.

Conducted in the context of sociometry the study of relationships in a temporary children's group showed that there are complex relationships between children that bear the imprint of real social influences that exist in the adult world. Several studies of children's groups have identified some factors that are related to the formation of small groups, according to their authors. Moreno Jean noted that the children of the junior school age form rather stable collectives and that members of these groups are given a certain status in accordance with the prestige, intellectual development and family wealth of the members of the collective [7, 83].

A group of peers is only then favorable for the child's environment when the status of the person in the group is high enough or satisfies the needs of the child. The place in the system of relations depends on the various features of the child's character, including those such as sociability, the ability to understand another, to quickly navigate in the current situation. Observations show that often in a group between children there are relationships that not only do not contribute to the formation of an atmosphere of mutual respect and understanding with each other, but, on the contrary, lead to the development of opposing qualities. Not all children are comfortable in an environment of peers, not for everyone here is a favorable psychological climate. Usually there are some extremely active children in the temporary children's group, which mentors often consider the core of the group, based on their organizational and leisure work. The group has children who are subordinate to the first at the same time. Such polarization badly affects the development of personality.

The temporary children's association as a kind of children's collective has a number of features that distinguish them from children's groups of general educational institutions, sporting-recreational and creative centers, and so on created in the conditions of children's recreation camps. In turn, such features, as well as growing social request from parents, teachers, stipulate specific requirements for work and personality of a specialist psychological service camp. Therefore, the problem of providing this sector with qualified specialists will raise the issue of development and improvement of the system of professional training of future

psychologists, who will be able to successfully implement themselves in working with children in the conditions of a temporary children's association.

REFERENCES

1. Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema*, 18, 13-25.
2. Goslovska, I.G., Skvortsova, S.O. (2006). *Formation of interest in studying in junior pupils*. Science and education, 6, 18-24.
3. Kutsenko, Y.M. (2011). Emotional Intelligence: diagnostic problems. *Problems of modern psychology*, 14, 417-426.
4. Mayer, J.D. (2000). Models of emotional intelligence. J.D. Mayer, P. Salovey, D. Caruso; R. Sternberg. Handbook of Intelligence. Cambridge: *Cambridge University Press*, 396-420.
5. Shelestova, L., Chirenko, N. (Eds.), (2010). *Classroom manager: collective creative affairs*. K.: School world.
6. Skripchenko, O.V., Dolinska, L.V., Ogorodniychuk, Z.V. and other. (2009). *Age and pedagogical psychology*. K.: Caravel.
7. Vygotsky L.S. (1984). *Pedology teen*. M.: Pedagogy, V.4, 24. Child psychology.

**PSYCHOLOGICAL MODELS OF CONFLICT
MANAGEMENT IN ORGANIZATIONS**

Soroka Iryna

Ph.D. in Psychology

Assistant professor

Jindal Institute of Behavioural Sciences

Sonipat, India

Abstract: The objective of the article is to introduce the author's model of conflict management in organizations. It includes two blocks: "Diagnosis" of subjective (socio-psychological) and objective factors and "Strategic actions" at the subjective and objective levels for their correction.

Key words: conflict management, socio-psychological factors, diagnosis, strategic actions.

According to M. Afzalur Rahim [1, p. 86-89] the process of managing organizational conflict consists of such stages as: Diagnosis (measurement and analysis) and Intervention. Bernard Mayer [2] suggests diagnosis of conflicts with the three dimensions model. The Dimensions of Conflict (cognitive, emotional, behavioural) model is directed at understanding the dynamics of how conflict unfolds, and how it interacts on different levels. It allows the practitioner or manager of the organization, when diagnosing a conflict, to assess the depth of three important "dimensions". Cognitive dimension considers what the disputants think about and how they perceive a conflict. In addition to their thoughts and perceptions, people also react emotionally to conflict and express wide range of feelings. In addition to our perceptions about a conflict and our feelings, we also take actions, behave in a particular way in response to conflict. These three dimensions must be seen as being

both interrelated with the other two dimensions and at the same time quite independent, requiring their own assessment [3].

Developed by the author of this paper as a result of the research Conflict management model, includes two blocks: “Diagnosis” of subjective (socio-psychological) and objective (organizational and managerial) factors and “Strategic actions” at the subjective and objective levels for their correction (table 1).

Table 1
Conflict management model

Diagnosis	
Subjective (socio-psychological) factors	Objective (organizational and managerial) factors
<i>cognitive</i> aspect: the level of knowledge about conflict and its prevention; <i>emotional</i> aspect: emotional intelligence, assessment of the psychological atmosphere in the team; <i>behavioural</i> aspect: diagnosis of styles of behaviour.	material support (wages); technical support; working conditions; satisfaction of basic needs; work load; leadership style.
Strategic actions	
<i>Subjective level</i>	<i>Objective level</i>
Complex approach to conflict management in organizations taking into account cognitive, emotional, behavioural aspects (analyzing the results of diagnosis and taking measures to correct them).	Application of monetary and non-monetary motivation systems. Creating favorable working conditions. Use leadership styles that are relevant to the interests of employees.

Diagnosis can be carried out in the form of interviewing, testing and observing. During diagnosis stage of subjective factors, it is important to gather information about all three aspects.

1. *Cognitive*:

How does staff (conflicting sides) perceive conflict? What do they know about conflict prevention measures? What facts do they focus on? At the cognitive level, members of the staff have certain beliefs and perceptions of conflict. For example, the needs, desires, values of one side may be incompatible with the other. Such a belief makes it impossible to evaluate the situation objectively, and is an obstacle to a joint resolution of potential problems.

2. *Emotional*: What feelings does the conflict evoke? What are the individual and psychological characteristics of a particular individual? How effectively can team members control their negative emotions? It is very important to evaluate the conflict within the emotional realm: what are the feelings of colleagues in the team and how those feelings can affect the process of conflict.

3. *Behavioural*: How does behaviour affect an opponent's actions, feelings, perceptions? What behaviour influences the conflict between colleagues? At what level is conflict resilience developed? What type of behaviour is used by team members in a conflict situation? How will the change of behaviour affect conflict prevention?

All three aspects are interconnected and, at the same time, independent and require separate evaluation. Diagnosis for each of these components will allow to understand which of them has the greatest impact on the occurrence of conflict in the organization and to begin the search for the strategic actions that will be the most effective for managing it.

Equally important is the diagnosis of objective organizational and managerial factors, which can influence dissatisfaction with work and subsequently occurrence of conflicts. Using the method of observation, surveys, questionnaires, it is necessary to collect data on working conditions, workload, degree of satisfaction of basic needs (physiological, security), leadership style, etc.

Having realized the diagnosis and analyzed the results, it is necessary to start strategic actions. If the results of the diagnosis detect problematic issues, steps should be taken to improve this state of affairs. Cognitive dimension can be improved with

the help of lectures, presentations, seminars, master classes. During the lectures and practical activities, employees will gain sufficient knowledge, change negative attitudes towards the phenomenon of “conflict”.

Emotional state can be improved through autogenic training, individual psychological counseling, definite activities and games. Dealing with behavioural dimension efforts should be made to create the conditions for constructive interaction and cooperation as a style of behaviour. It is necessary to develop the rules of conduct in the organization. Promote a culture of communication, develop effective listening skills. All the corrective actions for the three aspects discussed above can be combined into a system of corporate training for staff of the organization.

Creating favorable working conditions (pleasant interior, technical support, flexible working hours, etc.); the use of monetary and non-monetary motivation systems; creation of a favorable psychological climate; personnel policy (a set of provisions, principles, methods of work with personnel in order to create a team that meets the necessary requirements) □ all these actions are effective for conflict management in organizations.

REFERENCES

1. Rahim, M. Afzalur (2001). *Managing conflict in organizations*. 3rd ed. Westport, Connecticut : Quorum Books.
2. Mayer, B. (2012). *The Dynamics of Conflict : a guide to engagement and intervention*. 2nd ed. San Francisco: Jossey-Bass.
3. Furlong, G. (2005). *The conflict resolution toolbox: models & maps for analyzing, diagnosing, and resolving conflict*. Canada : John Wiley & Sons Canada Ltd.

UDC 330.341.46:005.52:005.33(477.82)

**SWOT-ANALYSIS OF THE RESULTS OF DECENTRALIZATION
TRANSFORMATIONS IN THE REGION**

Sokolova Alla

Candidate of economic sciences

Associate Professor

Volyn state agricultural experimental station of the

National academy of agrarian sciences of Ukraine

Ratoshniuk Tetiana

Candidate of economic sciences, Senior Researcher

Institute of Agriculture Polissya National academy

of agrarian sciences of Ukraine

Martynyuk Mykhaylo

Candidate of economic sciences, Associate Professor

Zhytomyr National Agroecological University

Ukraine

Abstract: The peculiarities of the administrative-territorial reform in the rural areas of Volyn region are determined and the current stage of social development of the united territorial communities is assessed. The SWOT-analysis identified the “strengths” and “weaknesses” and potential opportunities and threats of decentralization for the socio-economic rural development of the study region.

Key words: rural areas, decentralization, united territorial communities, SWOT-analysis, socio-economic development.

In the context of decentralization, the agricultural sector of Volyn region, which is determined by the parameters of the agro-ecosystem, social capital and production and resource potential is one of the most important factors of sustainable rural development in the region. The studied areas are characterized by special

geopolitical and natural resource prerequisites for the development of socio-ecological and economic system and have significant strategic opportunities to use soil and climatic features and natural and geographical location to address socio-economic and environmental problems of rural development, which has a significant impact. on the course of decentralization transformations in rural areas and determines their pace and efficiency [1].

The first results of the administrative reform in Volyn and in Ukraine in general showed an increase in the interest of local governments in increasing revenues to local budgets and finding reserves to fill them, improving the efficiency of administration of taxes and fees and more. Volyn region in the all-Ukrainian ranking of regions for the formation of united territorial communities (hereinafter OTG) in 2019 ranks 5th. Prior to the decentralization process, 412 village councils functioned in the region; now, in accordance with the Law of Ukraine “On Voluntary Association of Territorial Communities”, 54 OTGs have already been established, occupying more than 70% of the territory. To improve the socio-economic development of rural areas of Volyn region in the context of decentralization, it is advisable to conduct a SWOT-analysis. SWOT-analysis (*S – Strengths, W – Weaknesses, O – Opportunities, T – Threats* – respectively, strengths, weaknesses, opportunities and threats) is one of the most commonly used models of strategic analysis, which allows to cover the widest possible range of factors and analytical indicators that characterize the problem under study. Within each group it is necessary to formulate no more than ten laconic statements - conclusions based on the results of the assessment. The results of the SWOT-analysis allow to create an initial information base for its further processing, allow to adequately assess the level of decentralization in rural areas, identify benefits and identify areas for further efforts to ensure sustainable socio-economic development of rural areas and increase welfare and quality of life (Table 1).

The analysis of the factors of internal and external environment of the decentralization process and their ranking according to the level of influence of

socio-economic development of rural areas of Volyn region allowed to form a specific list of its weaknesses and strengths, threats and opportunities. It is a

Table 1

Strengths and weaknesses of the results of the process of centralization for the socio-economic development of rural areas of Volyn region

STRENGTHS	WEAKNESSES
<ul style="list-style-type: none"> ➤ 56.5% of the territory of Volyn (11383 km²) is occupied by OTG; ➤ Volodymyr-Volyn district is 100% covered by OTG; 9 districts - 50-99%; 6 districts - 1-49%; ➤ intensification of investment processes in rural areas; ➤ in 2018, 13 rural communities joined the already established OTGs, which is evidence of growing public confidence in decentralization and the fact that there are positive changes; ➤ maximum use and high level of utilization (99%) of funds of the State Fund for Rural Development and infrastructure subvention (IP) in 2019, 495 UAH of IP are planned for a rural resident; ➤ there are 30 support schools in the region, 19 of them in OTG, where MTB is being improved, repairs are being carried out; ➤ there was an inventory of lands and transfer of agricultural lands that were outside the OTG to communal ownership (75% of all communities according to the schedule); ➤ in all OTGs there is a positive dynamics of cash receipts to the budget, their sources are diversified. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ deep demographic crisis, as a consequence - reduction of the rural population of working age; ➤ low social activity of peasants; ➤ out of the total number of elders of newly created OTGs (134 persons) only 5 persons (3.7%) are elected, the rest are appointed, for comparison in Ukraine 27.3% are elected; ➤ lack of proper transport connections between the villages that are part of the OTG and often a considerable distance between them; ➤ high unemployment and imbalance of the agricultural labor market; ➤ low level of material motivation of work of real household incomes, high level of staff turnover in rural areas; ➤ out of the total number of created OTGs (51) only 15 have developed development strategies, and 10 are working on their creation; ➤ lack of a clear plan of measures to implement the developed strategies; ➤ imperfection of spatial planning of development of separate OTG.

comprehensive analysis of the strengths and weaknesses of the decentralization process in the region makes it possible to assess its real state, highlight the achievements and justify the prospects. We see further prospects for reforming the

administrative-territorial structure and territorial organization of public authorities in the Volyn region in the formation of united territorial communities capable of providing quality basic public services with their proximity to rural residents – Table 2.

Thus, there are currently changes in the legal field of functioning of territorial communities, which are designed to encourage them to unite and strengthen their capacity, through various socio-legal and financial-economic mechanisms to resolve issues of local importance. Legislatively initiated the transition of the budgets of the united territorial communities to direct inter-budgetary relations with the State Budget, as well as significantly expanded the sources of their revenues. At the same time, the main form of financial support for the territorial communities of Volyn remains budget financing, the quality of which depends on the level of their economic and social development.

Table 2

Opportunities and threats of decentralization for socio-economic development of rural areas of Volyn region

THREAT	POSSIBILITIES
<ul style="list-style-type: none"> • development of municipal cooperation between OTGs in various fields - from housing and communal services to social security; • involvement of the population in entrepreneurial activity, in particular agribusiness and production of non-traditional types of agricultural products; • creation of organic (Pavlovskaya OTG), milk processing Lithuanian OTG), fruit and berry (Smidinskaya and Khorokhorinskaya OTG), forestry (Tsumanskaya OTG) clusters; • development of rural green tourism (agritourism) in some (Shatska, Dubechnivska and other OTG); • close cooperation of the established 	<ul style="list-style-type: none"> • due to the process of optimization of schools and preschools, there is a threat of closing those schools and kindergartens where there are a small number of students and children; • distrust of rural residents in the positive results of decentralization transformations, the so-called "immunity to decentralization"; • low level of interaction between agricultural, processing and personal farms and unwillingness to create agricultural service cooperatives in OTG; • obstruction by local authorities of free access to the necessary financial and credit, information and land resources; • insufficient allocation of funds by

<p>OTGs with Volyn CRMS in the direction of providing information and consulting services, conducting trainings and specialized trainings;</p> <ul style="list-style-type: none"> • since 27 CNAPs have been established in the region, through the participation in the U-LEAD with Europe Program, their creation and modernization will be continued; • growth of communication opportunities and promotion of OTG in the information space. 	<p>enterprises of the corporate sector for the maintenance of the social sphere of the village;</p> <ul style="list-style-type: none"> • low regulatory and monetary assessment leads to low rents for land, which forms the revenue side of OTG budgets; • strengthening the influence of uncertainty and risk factors on the production and economic activities of agribusiness entities in the OTG.
---	--

At its meeting on May 13, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved long-term plans for the formation of community territories in five oblasts: Volyn, Kirovohrad, Poltava, Chernihiv, and Zakarpattia oblasts. In particular, the long-term plan approved by the government provides for 53 able-bodied territorial communities [2]. The largest of them is Lutsk. According to the long-term plan, such communities as Bogolyubska, Zhydychynska, Zaborolska, Ivanchytsivska, Knyagynynivska, Oderativska, Ozertsivska, Prylutska, Rokynivska, Shepelska will join it. The Kovel community, for example, will be joined by such OTGs as Bilynska, Dorotyshchenska, Zelenska, Ruzhynska, Toykutska. And Shatska and Lyubeshivska communities will absorb entire districts. At its sitting on July 17, the Verkhovna Rada of Ukraine supported the Draft Resolution on liquidation of 490 existing districts in Ukraine and creation of 138 new ones instead. In the Volyn region, as mentioned above, 4 districts are now formed. It is envisaged that their boundaries are set along the outer boundary of the territories of rural, settlement, urban territorial communities that are part of the relevant district, and elections of deputies to district councils in liquidated districts are not held. The above was the cause of conflict situations, in particular, residents of Knyagynynivska and Zaborolska OTK categorically oppose joining the Lutsk city OTG, arguing that these communities are competitive and solvent. Currently, the issue is being resolved in court.

Summing up the results of the unification of rural territorial communities in Volyn region for the period 2015-2020, it should be noted that a significant part of them used the provided institutional capacity for effective self-government, despite various obstacles and lack of experience in decentralization. However, it will take years to master the necessary experience and level of competence for the successful implementation of the received powers in the financial and managerial spheres. Therefore, it is expedient to endow territorial communities with greater resources and mobilize their internal reserves. We believe that it is inexpedient to expect quick results from the process of decentralization of governance and the unification of rural territorial communities carried out within it, as a positive impact on the socio-economic development of a certain area can be obtained only in the medium or long term.

LIST OF REFERENCES

1. Sokolova A.O., Ratoshniuk T.M. Socio-economic consequences of decentralization transformations in rural areas: regional aspect // Economic Forum, 2020. – № 2. – P.56-66. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2020-2-7>
2. On approval of a long-term plan for the formation of affluent communities in the Volyn region. – URL: http://materialy.kmu.gov.ua/80abe1e0/docs/75f5a6fc/Proekt_rozporyadzhennya.pdf.

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF THE LOGISTICS PERFORMANCE INDEX ON CUSTOMS REVENUES

Yadigarov Tabriz Abdulla oglu

Senior Researcher

Doctor of Philosophy in Economics of “Globalization
and International Economic Relations ”

department of Institute of Economics of ANAS

Valizada Babak Fazil oglu

Employee of Kapital Bank OJSC of the Republic of Azerbaijan

Huseynova Tofiga Atakhan gizi

Doctoral student of the Institute of Economics of ANAS

Jafarli Vafa ilgar gizi

Doctoral student of the Institute of Economics of ANAS

Summary The article analyzes the customs revenues, such as customs duties, VAT, excise tax and road tax revenues in the Republic of Azerbaijan for the period 2007-2019. In 2007 World Bank in cooperation with the University in Turku, Finland, in accordance with the methodology for calculating the level of development of logistics in the world the international logistics Performance Index and the internal efficiency index were calculated in Azerbaijan according to surveys conducted by logistics operators of freight forwarding companies for the period 2007-2019. Based on this index, an integrated indicator of the logistics efficiency index in Azerbaijan was identified and an econometric assessment of the impact of the logistics Performance Index on customs revenues was conducted in the EViews software package.

Key words. logistics, efficiency index, economic growth, Gross Domestic Product, economic-mathematical method, software package, model, correlation, regression, adequacy, criteria.

Introduction. It is important to assess the impact of work and services of different sectors of the economy on GDP and the relationship between them, as well as the use of economic-mathematical methods when calculating the individual economic development forecasts of these enterprises. "Economic policy" pursued in accordance with the country's economic development model is directly related to the increase in GDP and in the volume of work and services in all sectors of the economy. "Economic policy" means the activity of the government in creating certain economic rules for market participants. Such provisions coincide with ideas that were widespread in the early XX century. VM Stein showed that the government can support the efficient conduct of economic activities. An efficient economy is a set of features such as its optimal organization, the creation of a more favorable environment for the activities of economic entities. This shows that the main purpose of state intervention in the economy is the efficient organization and conduct of the economy. These entities must either be closely monitored or or should be given ample opportunities.

N. Gregory Mankiw , professor at Harvard University and author of the "Principles of Economics", has devoted an entire chapter (Chapter 33) to this issue in order to study the economic policy of the state in more detail [5].

Main part. Modeling macroeconomic indicators of the country on macroeconomic processes and forecasting for future periods is one of the most important tools for analyzing the factors influencing the formation of GDP and determining its development directions.

One of the main methods of econometric assessment is an approach based on the application of econometric models of macroeconomic indicators. Econometric models mainly in large-scale research allow for the analysis of cause-and-effect relationships between variables, their prediction, construction of economic policy scenarios (options) based on simulation experiments with models and selection of optimal options. Of course, accurate forecasting of macroeconomic indicators with the help of econometric models is an important and effective tool for analyzing the economic development potential of the country. It is important to assess and forecast

the factors through econometric models that are affecting the country's GDP. It is known that economic growth of the country is achieved by increase in GDP. From this point of view, it is economically important to assess the relationship between these indicators, as increasing the logistics efficiency index for transport and logistics services increases the revenue from this service.

Improving the efficiency of transport and logistics services will not only accelerate economic growth by increasing revenues from these services, but also have a positive impact on customs tax revenues. The following table shows the data on customs tax revenues in the Republic of Azerbaijan for 2007-2019 based on the statistical data of the State Customs Committee of the Republic of Azerbaijan (SCCA) [6].

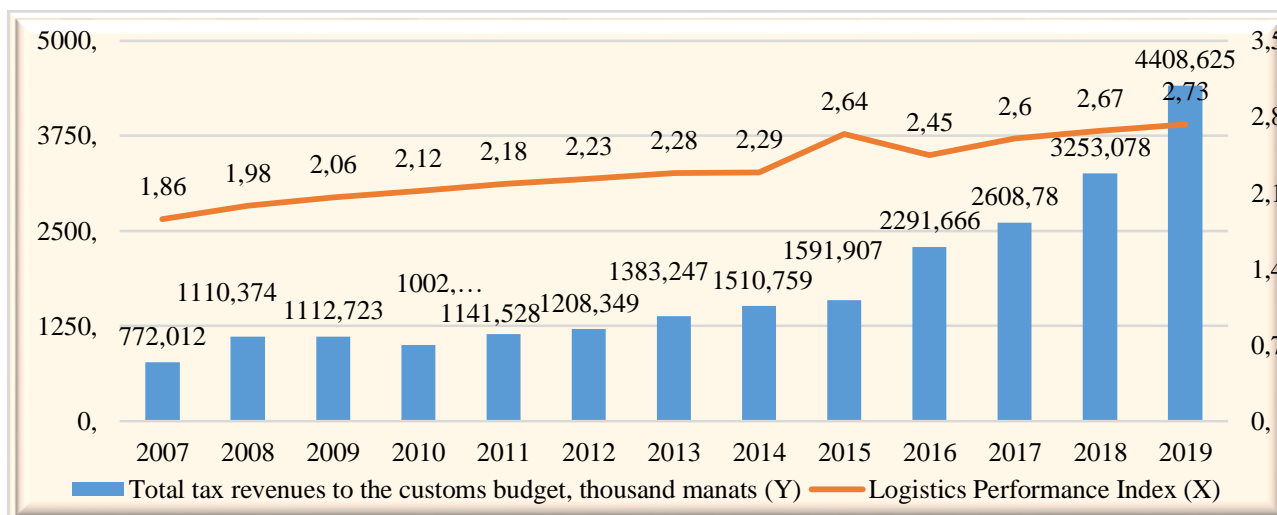
Table 1

Budget revenues on customs in the Republic of Azerbaijan for 2007-2019, in thousand manats

Years	On customs duties	On VAT	On excises	On road tax	TOTAL
2007	160,2772	535,056	72,35941	4,31988	772,0125
2008	238,6454	775,2323	91,1483	5,3479	1110,374
2009	205,6808	832,517	67,779	6,746	1112,723
2010	191,5994	746,2721	55,8226	8,8126	1002,507
2011	231,5753	834,9972	62,75965	12,19638	1141,528
2012	230,6222	883,3663	76,85021	17,51013	1208,349
2013	298,2493	986,0784	81,33607	17,58289	1383,247
2014	365,8943	1070,961	57,03592	16,86824	1510,759
2015	387,3798	1101,155	83,58874	19,78355	1591,907
2016	600,2079	1515,322	92,89426	83,24206	2291,666
2017	706,8743	1773,19	93,9234	34,79213	2608,78
2018	827,4468	2223,776	165,3345	36,5216	3253,078
2019	1109,478	3004,082	249,6326	45,43164	4408,625

Source. Compiled by the author based on information (13)

As can be seen from the table, customs budget revenues observed with an increase over the period under study. Despite the global financial crisis, as well as the sharp decline in oil prices on the world market, the volume of customs tax revenues for all types of taxes has increased in the Republic of Azerbaijan due to recent successful economic reforms in the customs authorities. In 2019, compared to the previous year, tax revenues amounted to 35.5% or 1155,547 thousand manat, 1.7 times compared to 2017, 2.8 times compared to 2016, and compared to 2007, it increased by 5.7 times. It should be noted that this increase was mainly due to the increase in the efficiency index of customs operations, which is included in the Logistics Performance Index (LPI), compared to previous years and was due to the increase in the integrated efficiency index of Logistics. In this regard, it is important to study the impact of the Logic efficiency index on customs tax revenues. The impact of the Logistics Performance Index on customs tax revenues can be investigated based on the values of the LPI calculated according to the methodology of the Institute of Economics of ANAS and the table data compiled based on the data of the State Customs Committee of the Republic of Azerbaijan.

Graph1. LEI and tax revenues to the budget on customs in the Republic of Azerbaijan for 2007-2019, in thousand manats

Source. Compiled by the author based on information (11) and (13).

According to Graph 1, the relationship between the LPI factor affecting the level of customs tax revenues in the Republic of Azerbaijan for 2007-2010 can be

deduced from the ready-made mathematical software packages- EViews, MatLab, MS Excel, MathCad, etc. can be used for regression analysis. For this purpose, using the software package Eviews, we obtain the following result based on the data in Figure 1.

Table 2

Source. EViews application is developed by the author based on the software package.

Dependent Variable: Y
 Method: Least Squares
 Date: 29/09/20 Time: 04:35
 Sample: 2007 2019
 Included observations: 13

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
X	3167.312	616.0111	5.141647	0.0003
C	-5531.449	1435.550	-3.853191	0.0027
R-squared	0.706169	Mean dependent var		1799.660
Adjusted R-squared	0.679458	S.D. dependent var		1062.123
S.E. of regression	601.3364	Akaike info criterion		15.77682
Sum squared resid	3977660.	Schwarz criterion		15.86374
Log likelihood	-100.5494	Hannan-Quinn criter.		15.75896
F-statistic	26.43654	Durbin-Watson stat		1.020874
Prob(F-statistic)	0.000322			

Based on the results obtained from the Eviews application software package, the regression equation will be as follows:

Estimation Command:

```
=====
LS Y X C
```

Estimation Equation:

```
=====
Y = C(1)*X + C(2)
```

Substituted Coefficients:

```
=====
Y = 3167.31189861*X - 5531.4488484
```

$$Y = 3167,312 * x - 5531,4 \quad (1)$$

There is a high direct relationship between the variables Y and X according to the Chedoke scale (0.7-0.9) (1).

Based on this correlation equation, it can be concluded that a single increase in factor (X), which represents LPI, leads to a total increase of 3167,312 units in customs budget revenues. As can be seen, the increase in the logistics efficiency index is one of the most active factors influencing budget revenues on customs.

The fact that the multiple correlation coefficient $R = 0,679$ indicates a high correlation between the dependent variable Y, which represents the budget revenues for customs, and the free variable X, which represents the LPI factor included in the model. The fact that the coefficient of determination is $R^2 = 0.706169$ means that the corresponding regression equation is explained by 70.6% of the variance results, and 29.4% by the influence of other factors. The high coefficient of determination indicates that the regression equation is better able to express the initial data and that most of the result factor (70.6%) is explained by the LPI included in the model.

The dynamics of the Fitted and Actual values, as well as the residuals between them, based on the regression equation of the built-in model (2) and the EViews application software package, are given in the graph below.

Graph 2

Source. Eviews application was developed by the author based on the software package.

With the help of the F-Fisher criterion, the statistical significance of the set of regression equations as a whole can be checked. For this purpose, the F-Fisher criterion should be compared with the price. According to Table 2, which reflects the results of the EViews software package,

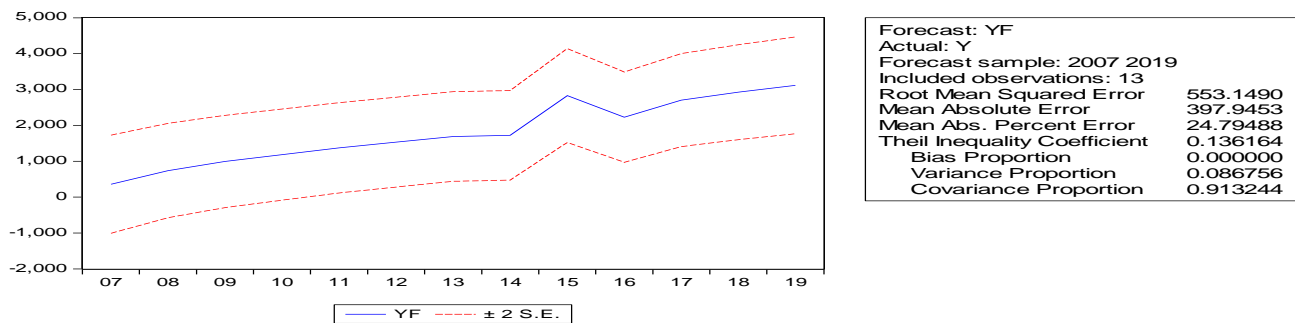
$$F\text{- statistic (Fisher's criterion)} = 26.43654$$

If we determine the value of Table F in EXCEL using the formula,

$$F_{table}(a; m; n - m - 1) = F_{распобp}(0,05; 1; 11) = 4.84$$

The F-Fisher criterion, compared to its value, appears to be the F-Fisher criterion (26,434.84). This means that the regression equation as a whole is statistically significant. This means the adequacy of the established model (2).

The following graph shows the annual estimates and standard errors of customs budget revenues found by the regression equation obtained under the Eviews application software package, as well as a number of characteristics of the use of the equation for forecasting purposes.

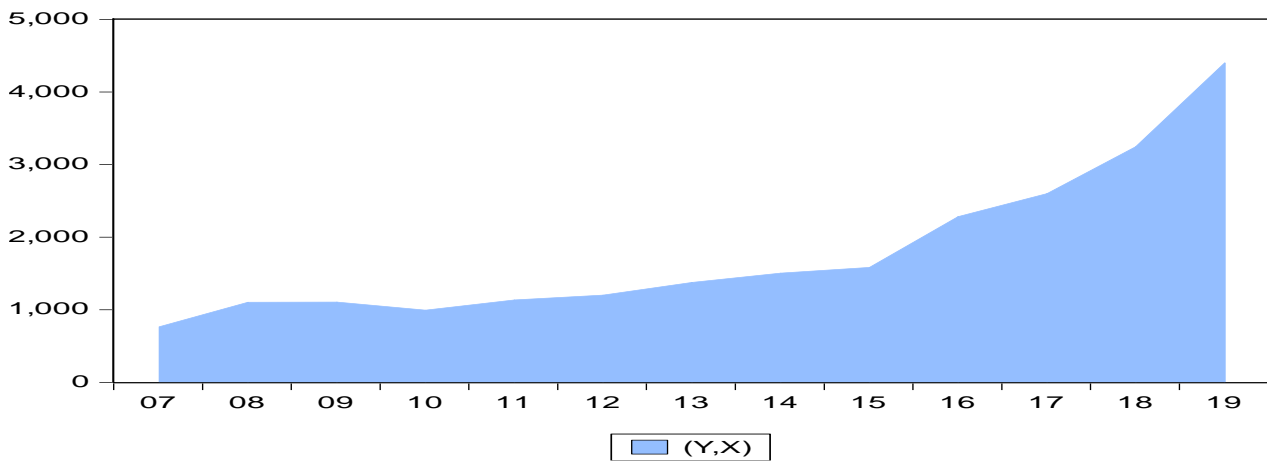

Graph 3

Source. Eviews application was developed by the author based on the software package.

Using the graph, it is also possible to determine the forecast prices of income from transport services in Azerbaijan.

The graph below shows a graph of customs budget revenues with LPI based on the EViews application software package.

Graph 4

Source. EvIEWS application was developed by the author based on the software package.

If we calculate the coefficient of elasticity, which expresses the percentage change in the dependent variable as a result of 1% change of the free variable for the linear regression equation of the double correlation $y = a_0 + a_1x = 3167,312 * x - 5531,4$, we get the following result.

$$E_{LSi} = \frac{\alpha_1 \times x_1}{y} = \frac{3167,312 \times 2,314615}{1799,66} = 4,073608$$

As a result of the report, it was determined that a 1% increase in the Logistics Performance Index (LPI) in Azerbaijan will result in a 4.074% increase in customs tax revenues. This indicates that the efficiency of customs operations must be increased in order to increase the LPI.

The result. The study found that there is a high correlation between the Logistics Performance Index and customs budget revenues, expressed by the regression equation $Y = 3167.312 * X - 5531.45$. Based on the calculated elasticity coefficient, it can be concluded that a 10% increase in LEI results in a 40.7% increase in customs budget revenues. All this shows that in order to increase LPI in Azerbaijan, it is necessary to increase the efficiency of customs operations, optimize the time spent on customs operations and start the application of blockchain technologies in customs operations.

REFERENCES

1. Yadigarov TA "Research of operations and solution of econometric problems in MS Excel and EViews software packages: theory and practice" (Monograph) Baku, "Europe" publishing house, 2019, -355 pages.
2. Yadigarov TA Customs statistics and modern information technologies, (Monograph) Azerbaijan, "Europe" publishing house, 2020, 530 p.
3. Optimization of planning in terms of uncertainty of outgoing information on maritime transport / BREAKING ECONOMIC REFORMS IN THE CONDITIONS OF RISK AND UNNECESSARY: Collection of Articles January 15 in Taganrog.c.95-102
4. Yadigarov TA Application of the economic-mathematical method in the analysis of the profitability of production in the transport sector / Actual problems of economics and management of transport. Materials of the 4th International Scientific-Practical Conference Vladivostok: Maritime State. un-t, 2014.p.52- 53
5. Yadigarov TA Methods of forecasting the main indicators of the development of the transport system / Actual problems of economics and management of transport. Materials of the 5th international scientific-practical conference Vladivostok: Sea State. un-t, 2015.p.52- 54
6. Yadigarov TA Analysis of the profitability of production of shipyards with the use of economic and mathematical methods // Competitiveness in the global world: economics, science, technology, Russia, ч1 part 3, 2017. p.154-157
7. Yadigarov TA Enhancing the role of foreign economic relations in maritime transport and forecasting methods // Economics and Entrepreneurship, Moscow, № 12 (2) 2016, p. 567-571.
8. АНИКИН, Б. Classical work on logistics and supply chain supply / B. Anikin // Logistics. - 2011. - №8. - С. 60-61.
9. ВОИНОВ, Н. The main trends of the transport logistics market / N. Voinov // Financial life. - 2013. - №2. - P.19-21.

10. Гаджинский, А.М. Logistics: textbook for higher education institutions in the field of "Economics" / А.М. Гаджинский. - Moscow: Dashkov and K, 2013. - 420 p.

11. Logistics Performance Index, 2007, 2012, 2014, 2016, 2018

12. <https://www.stat.gov.az/>

13. <https://customs.gov.az/en/faydali/gomruk-statistikasi/>

КОРРОЗИОННОСТОЙКИЙ ТАМПОНАЖНЫЙ ЦЕМЕНТ ДЛЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ СЕРОВОДОРОДНОЙ АГРЕССИИ

Авалбаев Гаффар Абирович

старший преподаватель

Норкулова Зохида Ташбоевна

старший преподаватель

Джизакский политехнический институт

г.Джизак, Узбекистан

Аннотация: Ниже приводятся результаты исследования коррозионной стойкости тампонажного цемента, применяемого для нефтяных и газобуровых скважинах в условиях сероводородной коррозии. Приведены результаты рентгенофазового и микроскопического анализов цементных образцов. Установлено, что устойчивость цементного камня с добавкой кварцевого песка позволяет заменить некоторая часть клинкера с инертной добавкой.

Ключевые слова: цементный камень, тампонажный цемент, портландит, этtringит, тоберморит, кварцевый песок.

Долговечность цементного камня в условиях сероводородной среды в нефтяных и газовых скважинах имеет важное значение при их эксплуатации. Поэтому нами изучена коррозионная стойкость большой группы вяжущих различных минералогического и вещественного составов.

Наиболее интересные результаты получены для цемента с добавкой кварцевого песка. Исследования проводили на малых образцах размеров 1x1x3 см, изготовленных при постоянном В/Ц=0,5, которые твердели в течение 2 сут при температурах от 20 до 200⁰С. Затем часть образцов помещали в агрессивную среду, а контрольные твердели в нормальных условиях при 20⁰ С.

Объемная концентрация сероводорода составляла 80-90%, о наличии и степени коррозии судили по изменению внешнего вида, механической прочности, химического и фазового составов цементного камня.

Устойчивость камня в сероводородной среде определяли по коэффициенту стойкости (КС), представляющему собой отношение предела прочности при изгибе образцов, которые находились в агрессивных средах, к прочности образцов, хранящихся в воде.

Цемент считается выдержавшим испытание, если по истечению 1 года не наблюдается внешних повреждений образцов и КС не ниже 0,85.

Клинкер образцов содержал (по массе): 22,37 % SiO_2 ; 4,81 % Al_2O_3 ; 3,75 % Fe_2O_3 ; 65,2 % CaO ; 1,08 % MgO ; 0,16 % SO_3 ; 0,02 % R_2O и 0,1 % $\text{CaO}_{\text{с.в.}}$, а песок - 96,62 % SiO_2 ; 1,57 % Fe_2O_3 ; 1,17 % CaO .

Результаты определения КС тампонажного цемента с добавкой кварцевого песка через 1 г. Твердения при разных температурных режимах приведены в таблице.

Изученные нами причины разрушения бездобавочного тампонажного цемента (КС=0,20) в сероводородной среде согласуются с ранее опубликованными данными.

Результаты РФА и ИКС показали, что усиленное выщелачивание $\text{Ca}(\text{OH})_2$ из всех фаз цементного камня, особенно из портландита.

А также высокоосновных гидросиликатов кальция под воздействием сероводорода - одна из главных причин разрушения образцов.

На рентгенограммах цементного камня, твердевшего в течение один года среде H_2S , отсутствуют аналитический линии, относящиеся к $\text{Ca}(\text{OH})_2$ ($d=4,91$; $2,62$; $1,928$; Å) и гипса ($d=3,49$ Å).

Таблица 1

Добавка кварцевого песка,	CaO/SiO ₂	Удельная поверхность, см ² /г	Распыль конуса, мм	Коэффициент стойкости при режимах твердения, °С				
				22±2	75±3	100±5	150±5*	200±5*
-	-	3100	215	0,20	-	-	-	-
15	3,82	3150	215	0,58	0,61	0,63	0,65	0,63
30	1,58	2950	206	0,79	0,80	0,81	0,83	0,80
40	1,01	3000	200	0,85	0,87	0,89	0,91	0,88
50	0,68	3100	190	0,86	0,88	0,92	0,95	0,90
60	0,45	3300	185	0,75	0,78	0,79	0,80	0,75
70	0,29	3160	180	0,52	0,75	0,76	0,77	0,71

Образование SO_4^{-2} подтверждается интенсивными полосами поглощения в области 663, 1107-1117 $см^{-1}$. Этtringит устойчиво существует при избыточном количестве ионов SO_4^{-2} . После связывания ионов Al^{+3} в этtringит при избытке в жидкой фазе SO_4^{-2} образуется гипс.

Сульфат-ион возникает в результате реакции между сульфидной серой, сероводорода и кислородом воздуха $S^{-2} + 2O_2 \rightarrow (S + 6O_4^{-2})^{-2}$, или между сульфитной серой и трехвалентным железом гидроферритов кальция $S^{-2} + 8Fe^{+3} \rightarrow S^{+6} + 8Fe^{+2}$.

В результате последней реакции разрушаются гидроферриты кальция с образованием труднорастворимого сульфида железа FeS, молекулярный объем которого в 1,5 раза больше объема исходных компонентов. Образование FeS фиксируется по изменению цвета образцов. Механизм коррозии обусловлен развитием внутренних напряжений в цементном камне, которые вызваны увеличением объема малорастворимых продуктов коррозии (этtringит, гипс, FeS,) по сравнению с объемом продуктов твердения, вступивших в реакцию.

На электронно-микроскопических снимках показано разрушение цементного камня, которое происходит преимущественно вдоль параллельных

слоев портландита. Из данных таблицы следует, что цементный камень с добавкой 40-50 % кварцевого песка является сероводородостойким.

Исследования позволили установить, что коррозионная устойчивость камня из цемента с добавкой кварцевого песка обеспечивается заменой некоторого количества клинкерной части инертной к сероводороду добавкой. Кроме того, тонкомолотый кварцевый песок играет роль малоактивной гидравлической добавки, связывание известью которой становится ощутимым лишь при большом ее содержании. Это подтверждается данными ДТА. Экзоэффект с максимумом в интервале температур 800-900⁰С является главным диагностическим признаком для низкоосновного гидросиликата кальция типа CSH (В) и наиболее выражен на термограмме, относящейся к цементному камню с добавкой 50% кварцевого песка.

Положительное влияние кварцевого песка на коррозионную устойчивость камня подтверждается электронно – микроскопическими исследованиями. После пребывания цементного камня в течение 1 года в среде H₂S сохраняется плотная структура, состоящая из чешуйчатых и значительного количества волокнистых гидросиликатов кальция и незначительного содержания портландита.

Коррозионная устойчивость камня из высококремнеземистого вяжущего повышается после автоклавной обработки, что связано с изменением его фазового состава. Наиболее высокий КС (0,95) наблюдается у образцов после автоклавирования при 150⁰С под давлением 40 МПа.

На рентгенограммах четко прослеживается изменение соотношения фаз в цементном камне в зависимости от количества введенного песка. Образец с 30% песка состоит в основном из гидросиликата CSH (В) в данном образце указывает соотношение интенсивности линий с $d=3,02$ и $3,07 \text{ \AA}$, относящейся к тобермориту C₅S₆H₅. На рентгенограмме камня с 50 % песка соотношение интенсивности линий с $d=3,02$ и $3,07 \text{ \AA}$ указывает на подчиненную роль CSH (В) по сравнению с ролью C₅S₆H₅.

При дальнейшем снижении отношения $\text{CaO/SiO}_2=0,68$ в среде сероводорода обеспечивается преобладающим наличием в структуре цементного камня тоберморита ($11,3 \text{ \AA } \text{C}_5\text{S}_6\text{H}_5$) и отсутствием портландита.

Снижение основности тампонажного цемента ($\text{CaO/SiO}_2=0,7-1,0$) за счет введения кварцевого песка обеспечивает коррозионную устойчивость цементного камня в среде H_2S .

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Москвин В.М., Иванов Ф.М., Алексеев С.Н., Гузеев Е.А. Коррозия бетона и железобетона, методы их защиты. -М.: Стройиздат.1980,-536 с.
2. Алексеев С.Н., Иванов Ф.М., Модры С., Шнесль П. Долговечность железобетона в агрессивных средах.
3. Селяев В.П., Ошкина Л.М., Селяев П.В., Сорокин Е.В. Исследование химической стойкости цементных бетонов с учетом сероводородной коррозии //персональная архитектура и строительство. 2013.-№1(15)-С.4-11
4. Сафаров Х.Б., Степанова В.Ф. Проблемы повышения коррозионной стойкости железобетонных конструкций в гидротехнических сооружениях // Материалы научно-технической конференции. «Пепск-2015».

ПОВЫШЕНИЕ АКТИВНОСТИ ПОРТЛАНДЦЕМЕНТНЫХ И НИЗКО-ОСНОВНЫХ КЛИНКЕРОВ

Авалбаев Гаффар Абирович

старший преподаватель

Норкулова Зохида Ташбоевна

старший преподаватель

Джизакский политехнический институт

г.Джизак, Узбекистан

Аннотация: Приведены результаты физико-химических исследований клинкерных минералов в зависимости от гидравлической активности, микроструктуры и коэффициента насыщения клинкеров. Установлено что с понижением коэффициента насыщения клинкеров наблюдается повышения прочности цементного образца за счет улучшения свойств клинкерных минералов.

Ключевые слова: портландцемент, гетерофазовые процессы, гетеровалентный изоморфизм, клинкер, алит, белит, кристаллогенетика.

Минералы в портландцементом клинкере находится в неравновесном состоянии в при гетерофазовых процессах образуют твердые растворы с широким диапазоном изовалентного и гетеровалентного изоморфизма.

С помощью физико-химических исследований промышленных клинкеров была определена зависимость изменения гидравлической активности от микроструктурных (морфологических) признаков и размеров кристаллов алита и белита, а также установлено, что при одинаковом расчетном химико-минералогическом составе и степени усвоения извести ($\text{CaO}_{\text{с.в.}} \leq 1,0\%$) изменение микроструктуры от неотчетливой или мелкой четкой к крупной

четкой кристаллизации приводит к повышению прочности на сжатие цементного камня от 40-50 до 55-60 МПа.

Разработанные способы управления кристаллическим состоянием фаз за счет подбора режимов обжига и компонентного состава сырьевых смесей позволили повысить активность клинкера в среднем на 2-5 МПа. Улучшение кристаллизации алита и белита достигалось изменением тепловой обработки материала.

Исследовались клинкера, полученные из сырьевых смесей Джизакского (известняк) цементного завода, физико-химические анализы проводились на пробах клинкеров при содержании $\text{CaO}_{\text{с.в.}} \leq 1,0\%$ и четких мелкой и крупной кристаллизации.

Кристаллогенетический переход микроструктуры от мелкой к крупной четкой кристаллизации и рост размеров кристаллов алита и белита от 7-15 до 30-60 мкм осуществлялись на печах увеличением времени пребывания материала при температуре 1300-1450 °С с последующим резким охлаждением проб в воде или сжатым воздухом.

Каждая группа клинкеров анализировалась при последовательном изменении коэффициента насыщения от 0,80-0,86 до 0,90-0,93 при постоянных значениях силикатного и алюминатного модулей.

Фактический фазовый состав проб определяется петрографическим подсчетом под микроскопом фаз по всей площади аншлифов в гранулах и таблетках средних размеров 7-15 мм с равномерной и однородной кристаллизацией.

Расчет химико-минералогического состава клинкеров проводился по методу работы и проверялся относительно методики расчета на 100 % работы.

Важнейшим моментом проведения количественной петрографической оценки фазового состава клинкера является выбор необходимого и достаточного количества полей, анализируемых под микроскопом. Экспериментально было установлено, что наиболее надежную информацию

дает подсчет 80-100 полей на каждую пробу. В этом случае воспроизводимость результатов количественного определения фаз составляет 99 %.

С помощью петрографического анализа было установлено, что в широком диапазоне КН клинкера от 0,80 до 0,93 изменение микроструктуры тепловым режимом от мелкой четкой к крупной четкой кристаллизации оказывает существенное влияние на величину отклонения фактического фазового состава от расчетного.

Так, для клинкера с КН=0,90 мелкой четкой кристаллизации фактическое количество алита по сравнению с расчетным было меньше на 4-5 %, а белита – больше на 9-10 %. В таких пробах фактическое количество промежуточной фазы уменьшилось на 1-2 %. Переход к клинкерам крупной четкой кристаллизации аналогичного химического состава уменьшает различия между расчетным и фактическим содержанием фаз. В таких пробах фактическое количество алита приближается к расчетному или превышает его на 1%, а разница между расчетным и фактическим количеством белита снижается с 9-10 до 3-4 %.

При исследовании клинкеров пониженной основности было обнаружено, что эти смеси очень четко реагируют на тепловое воздействие, при этом необходимо более точное регулирование процесса обжига, а также повышается диапазон расхождения расчетного состава клинкера от фактического, особенно по белиту. Так, в клинкерах с КН=0,85 мелкой четкой кристаллизации количество фактического белита увеличилось по сравнению с расчетным на 15-16 %, а алита – уменьшилось на 10-11 %.

Переход к клинкерам крупной четкой кристаллизации с пониженным КН приводит, как и для обычных клинкеров, к уменьшению несоответствия между расчетным и фактическим содержанием алита и белита. Необходимо отметить, что для низкоосновных клинкеров улучшение кристаллизации при помощи теплового режима сопровождается уменьшением количества промежуточной фазы на 3-2 %.

Проведенными по стандартной методике (ГОСТ 310.4-81) физико-механическими испытаниями было установлено, что для клинкеров с $KH=0,90-0,93$ и низкоосновных с $KH=0,80-0,86$ уменьшение разницы между расчетным и фактическим количеством фаз приводит к одинаковому повышению гидравлической активности цементов на 28 сут твердения от 40-43 до 55 МПа. Результаты исследований неоднократно проверялись на пробах аналогичных состава и микроструктуры.

Рассмотрим в этой связи две группы клинкеров $KH=0,90$ и $0,85$, физико-химические особенности которых позволяют достигнуть одинаково высокой механической прочности.

Ранее было показано, что улучшение кристаллизации алита и белита при измельчении клинкеров приводит к образованию цементных частиц с развитым остроугольным контуром, который за счет более тесного их сцепления и контактного взаимодействия способствует повышению прочности цементного камня. Здесь авторы считают необходимым обратить внимание на степень ранней гидратации алита α , отражающую химическую активность фазы и кинетику гидратации цементного порошка при изменении кристаллического состояния и уровня несоответствия между расчетным и фазовым составами клинкера.

Степень гидратации алита через 1 сут твердения определялась по изменению интенсивности дифрактометрического максимума $3,01 \text{ \AA}$ в области $2\theta=28-31^\circ$. При рентгеновском анализе в качестве внешнего эталона применялся кварц, определение которого велось в начале и конце каждой отдельной съемки. Для исследований цементные образцы готовились при $V/T=1$ и постоянной температуры выдержки 25° C . Тепловыделение цементов при гидратации определялось на дифференциальном микрокалориметре ДАК=1.

Таблица 1

Микроструктура клинкера (размеры кристаллов алита)	Расчетный минералогический состав клинкера, %				Фазовый состав, %			Расхождение между расчетным и фазовым составом клинкера по минералам			Удельная поверхность ± 100 см ² /г	Прочность образцов при сжатии, МПа в возрасте, сут		
	C ₃ S	C ₂ S	C ₃ A	C ₄ A _F	A ₁	B _t	Промежуточная фаза	C ₃ S	C ₂ S	C ₃ A C ₄ A _F		1	3	2
Мелкая четкая (7-15 мкм)	57,3	18,2	6,6	13,5	5,3	2,7	19	-4	+9	-1	2820	24,2	34,1	43,5
Крупная четкая (20-50 мкм)	57,3	18,2	6,6	13,5	5,8	2,2	20	+1	+4	-2	2800	17,2	30,9	55,6
Мелкая четкая (7-15 мкм)	46,7	29,3	6,7	12,3	3,6	4,4	19	-1	+1	0	2850	15,3	24,2	41,6
Крупная четкая (30-50 мкм)	46,7	29,3	6,7	12,2	4,8	3,4	17	+1	+5	-2	2850	12,7	24,1	55,1
Крупная четкая (30-50 мкм)	34,9	39,5	7,0	14,4	3,6	4,3	20	+1	+3	-1	2800	10,8	23,9	55,7

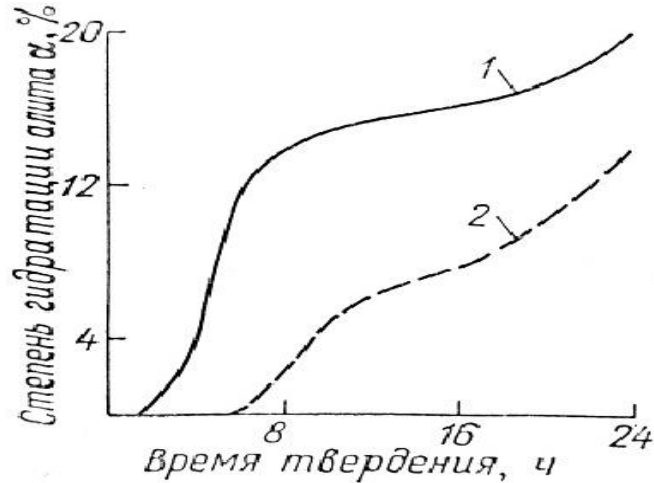

Рис.1. Зависимость степени гидратации алита в 1 сут твердения от микроструктуры клинкера.

1-мелкой четкой, 2-крупной четкой

Было установлено, что клинкера мелкой четкой кристаллизации характеризуются повышенной скоростью гидратации алита в 1 сут ($\alpha=18-20\%$) и более интенсивным взаимодействием с водой в первые часы твердения цементного теста (рис.1. кривая 1). Эти данные свидетельствуют о повышенной химической активности алита мелкой кристаллизации.

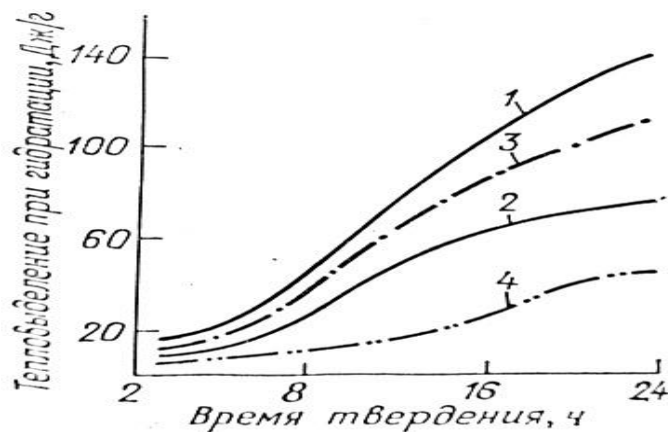

Рис.2. Зависимость кинетики раннего тепловыделения при гидратации от микроструктуры и коэффициента насыщения клинкеров:

1-мелкая четкая кристаллизация, КН=0,90; 2-крупная четкая, КН=0,90; 3-мелкая четкая, КН=0,85; 4-крупная четкая КН=0,85.

Улучшение кристаллизации и увеличение размеров кристаллов алита сопровождаются снижением степени ранней гидратации и химической

активности алита практически в 2 раза (от 20 до 12-14%) и более замедленным начальным взаимодействием с водой по сравнению с мелкокристаллическими на 3-4 ч (см.рис 1, кривая).

Результаты рентгеновских исследований гидратации алита согласуются с данными раннего тепловыделения цементов. Для клинкеров с $KH=0,90$ и $0,85$ улучшение кристаллизации, и сопровождаемое снижением скорости гидратации алита, приводит к закономерному снижению тепловыделения цементов от 140-100 до 80-45 Дж/г (рис.2).

Таким образом, на основании экспериментальных данных можно считать, что для клинкеров портландцементного и низкоосновного составов при изменении KH от $0,93$ до $0,80$ снижение скорости ранней гидратации алита и тепловыделения при гидратации является одним из главных факторов, определяющих формирование высокой прочности цементного камня в 28 сут твердения.

Управления кристаллическим состоянием силикатных фаз как для портландцементных, так и низкоосновных клинкеров заметно снижает роль алита в формировании прочности цементного камня.

При уменьшении фактического количества алита от 60-55% ($KH=0,90-0,93$) до 40 % ($KH= 0,80$) цементы с пониженным коэффициентом насыщения могут набирать прочность до 55 МПа, что позволяет рассчитывать на снижение энергозатрат при их производстве.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Кузьменков М.И. Влияние состава глин на минералообразование и свойства сульфоалюминатной добавки/М.И.Кузьменков, А.А.Мечай, Т.С.Куницкая //Цемент и его применение.1998-№5-6 -с.5-7
2. Бикбау М.Я. Нанотехнологии в производстве цемента/ М.Я.Бикбау. М.: ОАВ «Московский институт материаловедения и эффективных технологий», 2008,-768 с.

3. Краснописцев С.М. Применение минерализаторов при обжиге клинкера/ С.Краснописцев//Информ/Цемент.2008.-№3-с.70-71

4. Мишин Д.А. Состав высокоосновных алюмоферритовых фаз и процессы клинкерообразования в присутствии диоксидов титана и циркония: автореф.дис.канд.техн.наук: БГТУ им. В.Г.Шухова. 2005. -17 с

5. Методы анализа: рентгеновская спектроскопия URL. [http: /WWW.eurolab.ru/rentgenspektrometriya](http://WWW.eurolab.ru/rentgenspektrometriya) (дата образования: 06.04.2011)

УДК 343.344

**ГЕНЕЗИС УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НЕЗАКОННОЕ
ОБРАЩЕНИЕ С ОРУЖИЕМ, БОЕВЫМИ ПРИПАСАМИ ИЛИ
ВЗРЫВЧАТЫМИ ВЕЩЕСТВАМИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ УКРАИНЫ**

Александренко Елена Витальевна

к.ю.н., доцент

Женунтий Владимир Иванович

к.ю.н., старший научный сотрудник

Национальная академия внутренних дел

г. Киев, Украина

Аннотация: В статье рассмотрено развитие и совершенствование уголовно-правовых начал наступления ответственности за незаконное обращение с оружием, боевыми припасами или взрывчатыми веществами в в Уголовном кодексе Украины на протяжении столетия. Проанализированы недостатки и приведены предложения по усовершенствованию соответствующей статьи закона.

Ключевые слова: уголовная ответственность, уголовный кодекс, незаконное обращение, оружие, боевые припасы, взрывчатые вещества.

Принимая во внимание, что процесс развития анализируемой уголовно-правовой нормы в национальном законодательстве осуществляется на протяжении без малого ста лет и включает три непосредственных обновления Уголовного кодекса Украины (далее – УК Украины), а равно шесть одноразовых ее изменений и дополнений. Это является веским основанием для предположения о достижении конкретных успехов в усовершенствовании правовых основ наступления уголовной ответственности за незаконное обращение с оружием, боевыми припасами или взрывчатыми веществами.

В национальном законодательстве правовые начала наступления уголовной ответственности за нарушение правил обращения с оружием были заложены первым УК УССР (далее – УК УССР 1922 г.), введенном в действие с 15 сентября 1922 года постановлением Всеукраинского Центрального Исполнительного Комитета (далее - ВУЦИК) от 23 августа 1922 года. При этом глава VIII «Нарушение правил, охраняющих народное здравие, общественную безопасность и публичный порядок» УК содержала и ст. 220, состоявшую из одной части и предусматривавшую уголовное наказание в виде принудительных работ за хранение огнестрельного оружия без надлежащего разрешения [1, с. 495].

С позиций сегодняшнего дня не вызывает сомнений ограниченность деяний, признававшихся согласно ст. 220 УК 1922 года преступными, предмета преступления и его в некоторой степени неконкретность, а также недооценка степени общественной опасности самого преступления.

Но даже при таких недостатках социально-правовая значимость указанной статьи УК не уменьшается и в настоящее время, поскольку закрепленная в ней норма заложила правовые начала уголовно-правового регулирования указанных специфических общественных отношений, а равно поиска возможных путей ее дальнейшего совершенствования.

Менее чем через пять лет постановлением ВУЦИК от 8 июня 1927 года был введен в действие с 1 июля 1927 года Уголовный кодекс УССР в редакции 1927 года (далее – УК 1927 года) [2, с. 311].

В главе VIII «Нарушение правил, охраняющих народное здравие, общественную безопасность и публичный порядок» включалась и ст. 196, которой предусматривалась уголовная ответственность за простой состав преступления, существенно отличавшийся по своей уголовно-правовой характеристике от преступного деяния, подпадавшего под признаки ст. 220 УК 1922 года, хотя эта статья 220 и выступала предпосылкой для разработки уголовно-правовых положений, нашедших отражение в ст. 196 УК УССР в редакции 1927 года.

Во-первых, существенно был расширен перечень альтернативных деяний, образующих объективную сторону преступления (преступными, помимо хранения, признавались также изготовление, покупка или сбыт конкретных видов оружия без надлежащего разрешения).

Во-вторых, заметно был дополнен и конкретизирован перечень вещей материального мира, выступавших предметами анализируемого состава преступления (к таким запрещенным предметам были отнесены взрывчатые вещества, снаряды и огнестрельное оружие военного образца).

И, в-третьих, в определенной мере были ужесточены меры уголовно-правового реагирования на подобные противозаконные действия (за перечисленные деяния санкцией ст. 196 было предусмотрено наказание в виде лишения свободы на срок до шести месяцев или штрафа до одной тысячи рублей) [2, с. 360].

Хотя приведенная редакция ст. 196 УК УССР 1927 года также вызывает замечания (с позиций опять-таки сегодняшнего дня), но она была изменена и дополнена лишь с утверждением постановлением Верховного Совета Украинской ССР от 28 декабря 1960 года нового УК и введением его в действие с 1 апреля 1961 года [2, с. 738-739].

Следует признать, что количественно-качественная характеристика и сущность внесенных при этом изменений и дополнений в анализируемую статью продолжают оставаться самыми существенными, являясь одновременно основой для ее дальнейшего совершенствования.

Законодатель прежде всего уточнил название главы X Особенной части УК 1960 года (а значит, и объектов, охраняемых от преступлений), в которой помещалась ст. 222 (название главы было определено как «Преступления против общественной безопасности, общественного порядка и народного здоровья»), а также определил название самой ст. 222 как «Незаконное ношение, изготовление, хранение или сбыт огнестрельного либо холодного оружия или взрывчатых веществ».

Во-вторых, в результате заметного расширения перечня и разнообразия предметов незаконного оборота, в самой статье были заложены правовые основания наступления уголовной ответственности за два самостоятельные однородные составы преступлений (по ч. 1 ст. 222 предусматривалось наказание за соответствующие незаконные действия с огнестрельным оружием (кроме гладкоствольного), боевых припасов к нему или взрывчатых веществ, а по ч. 2 ст. 222 – за соответствующие незаконные действия с кинжалами, финскими ножами или иным холодным оружием). Определенные отличия наблюдались и в формах объективной стороны выделяемых преступлений.

Если, например, незаконным оборотом огнестрельного оружия (кроме гладкоствольного), боевых припасов к нему или взрывчатых веществ признавалось их противоправное ношение, изготовление, хранение или сбыт, то хранение кинжалов, финских ножей или иного холодного оружия не преследовалось в уголовном порядке, то есть противоправными признавались лишь их изготовление, ношение и сбыт. Отличия содержались и в альтернативных видах наказаний, предусматривавшихся за выделенные самостоятельные составы преступлений: по ч. 1 ст. 222 следовало более строгое наказание в виде лишения свободы на срок до двух лет или исправительных работ на срок до одного года или штрафа в размере до ста рублей, тогда как за незаконное обращение с холодным оружием могли назначаться те же виды наказаний, но лишение свободы на срок лишь до одного года, а штраф – в размере лишь до тридцати рублей. Определенным достижением законодателя в плане усиления ответственности за перечисленные преступления явилось установление признака, влияющего на их квалификацию: ч. 3 ст. 222 устанавливалась ответственность за совершение деяний, предусмотренных частями 1 и 2 статьи, особо опасным рецидивистом с возможностью наказания лишением свободы на срок до пяти лет [2, с. 810-811].

Но уже менее чем через три месяца со дня вступления УК УССР 1960 года в законную силу Указом Президиума Верховного Совета Украинской ССР «О внесении изменений и дополнений в Уголовный и Уголовно-

процессуальный кодексы Украинской ССР» от 27 июня 1961 года диспозиция ч. 1 ст. 222 подверглась более широкому толкованию относительно понятия огнестрельного гладкоствольного оружия, согласно которому не признавались преступными лишь незаконное ношение, изготовление, хранение или сбыт огнестрельного гладкоствольного охотничьего оружия [2, с. 844].

На протяжении последующих сорока лет, то есть до введения в действие с 1 сентября 2001 года нового УК Украины, в ст. 222 УК вносились изменения и дополнения согласно Указам Президиума Верховного Совета Украинской ССР от 14 октября 1974 г. и от 12 января 1983 г., а также Закону Украины от 26 января 1993 г.

В соответствии с Указом Президиума Верховного Совета Украинской ССР от 14 октября 1974 г. ст. 222 УК 1960 г. претерпела следующие во многом существенные изменения и дополнения.

Сохранив в прежней редакции название главы X Особенной части УК 1960 г. («Преступления против общественной безопасности, общественного порядка и народного здоровья»), а равно обозначение противоправности конкретных действий через их «совершение без соответствующего разрешения», законодатель счел необходимым дополнить название ст. 222 и диспозицию ее первой части и такой формой объективной стороны состава преступления, как приобретение без соответствующего разрешения огнестрельного оружия и приравненных к нему предметов, хотя применительно к незаконному обороту холодного оружия преступными по-прежнему признавались лишь их ношение, изготовление или сбыт без соответствующего разрешения.

Также были декриминализованы признававшиеся квалифицирующими признаками преступлений действия с огнестрельным, холодным оружием и приравненными к ним предметам, совершенные без соответствующего разрешения особо опасным рецидивистом. Тем самым такие противоправные деяния особо опасного рецидивиста относились лишь к обстоятельствам, учитывавшимся судом при назначении наказания.

Статья 222 Кодекса сохранила свое разделение на три части за счет помещения во второй части поощрительной нормы, предусматривавшей императивное освобождение от уголовной ответственности лица, добровольно сдавшего огнестрельное оружие, боевые припасы или взрывчатые вещества, хранившиеся у него без соответствующего разрешения (правовые основания наступления уголовной ответственности за незаконный оборот холодного оружия предусматривались в ч. 3 ст. 222).

К новшествам ст. 222 УК относилось и ужесточение наказаний за совершение предусмотренных чч. 1 и 3 ст. 222 преступлений: за ношение, хранение, приобретение, изготовление или сбыт огнестрельного оружия (кроме гладкоствольного охотничьего), боевых припасов или взрывчатых веществ без соответствующего разрешения было определено наказание в виде лишения свободы на срок до пяти лет, а за ношение, изготовление или сбыт кинжалов, финских ножей или иного холодного оружия без соответствующего разрешения – в виде лишения свободы на срок до трех лет или исправительных работ на срок до одного года или штрафа в размере до ста рублей [3, с. 113-114].

Последовавшие затем изменения статьи 222 в 1983 и 1993 г.г. сводились исключительно к ужесточению уголовного наказания за соответствующие преступления: за совершение деяний, подпадающих под признаки предусмотренного ч. 1 ст. 222 преступления, назначалось наказание в виде лишения свободы на срок от двух до семи лет, а за действия, квалифицировавшиеся по ч. 3 ст. 222 - лишение свободы на срок до пяти лет или исправительными работами до двух лет [4, с.727].

В действующем УК Украины 2001 года была продолжена установившаяся практика совершенствования указанной правовой нормы.

С распространением содержавшейся в ст. 222 УК 1960 г. поощрительной нормы и на противоправные деяния, совершаемые с холодным оружием, соответствующие части новой ст. 263 были поменены местами. Что же касается редакции указанной статьи и признаков наказуемых деяний, то они подверглись заметным качественным изменениям.

Более лаконично и конкретно было изложено название статьи («Незаконное обращение с оружием, боевыми припасами или взрывчатыми веществами»).

Незаконность действий с соответствующим оружием и приравненными к нему предметами, ранее определявшаяся через их совершение «без соответствующего разрешения», получила более обоснованное правовое выражение, а именно «без предусмотренного законом разрешения».

Качественные изменения были внесены и в диспозиции чч. 1 и 2 статьи 263 в плане расширения перечней как форм объективной стороны составов преступлений, так и их предметов.

Преступными по ч. 1 ст. 263 были признаны (кроме ранее преследовавшихся по ст. 222 УК 1960 г. ношение, хранение, приобретение, изготовление и сбыт) также ремонт и передача не только огнестрельного оружия (кроме гладкоствольного охотничьего), боевых припасов или взрывчатых веществ, но и взрывчатых приспособлений без предусмотренного законом разрешения.

По ч. 2 ст. 263 УК наказуемы ношение, изготовление, сбыт, а равно ранее не признававшийся противоправным ремонт кинжалов, финских ножей или иного холодного оружия (с дополнением этого перечня предметов кастетами) без предусмотренного законом разрешения.

Заложенные в УК Украины 2001 г. гуманистические начала проявились и в санкциях чч.1 и 2 ст. 263 УК.

Так, за деяния, подпадающие под признаки ч. 1 ст. 263, было предусмотрено наказание в виде лишения свободы на срок от двух до пяти лет (вместо максимальных семи лет согласно ч. 1 ст. 222 УК 1960 г.), а противоправные деяния, квалифицируемые по ч. 2 ст. 263 наказываются штрафом до пятидесяти необлагаемых минимумов доходов граждан или ограничением свободы на срок от двух до пяти лет, или лишением свободы на срок до трех лет [5, с. 182-183].

Определенные изменения и дополнения в ст. 263 УК 2001 г. были внесены в соответствии с Законами Украины от 15 апреля 2008 г. и от 5 июля 2012 г.

При этом, согласно Закону Украины от 15 апреля 2008 г., за деяния, квалифицируемые по ч. 2 ст. 263, были предусмотрены и такие альтернативные виды и меры наказания, как «общественные работы на срок от ста двадцати до двухсот сорока часов или арест на срок от трех до шести месяцев» [6, с. 481].

Законом Украины от 5 июля 2012 г. Уголовный кодекс был дополнен ст. 263-1, согласно которой предусмотрена ответственность за «незаконное изготовление, переделку или ремонт огнестрельного оружия или фальсификацию, незаконное удаление или изменение его маркировки, или незаконное изготовление боевых припасов, взрывчатых веществ или взрывчатых приспособлений» и тем самым из диспозиции ч. 1 ст. 263 были исключены такие формы объективной стороны незаконного обращения с оружием, боевыми припасами, взрывчатыми веществами или взрывчатыми приспособлениями, как их изготовление и ремонт без предусмотренного законом разрешения. Этим же Законом была ужесточена и мера наказания за совершение предусмотренного ч. 1 ст. 263 преступления – лишение свободы на срок от трех до семи лет [7, с. 141].

Таким образом, результаты проведенного нами уголовно-правового исследования убедительно свидетельствуют об интенсивном развитии и совершенствовании уголовно-правовых начал наступления ответственности за незаконное обращение с оружием, боевыми припасами или взрывчатыми веществами в законодательстве Украины.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Борьба с преступностью в Украинской ССР. Том первый. 1917-1925 гг.
// Автор очерка и составитель сборника документов профессор П.П.Михайленко. – Киев: МООП УССР. Высшая школа, 1966. – 831 с.
2. Борьба с преступностью в Украинской ССР. Том второй. 1926-1967 гг.
// Автор очерка и составитель сборника документов профессор П.П.Михайленко. – Киев: МООП УССР. Киевская Высшая школа, 1967. – 952 с.
3. Уголовный кодекс Украинской ССР. Официальный текст с изменениями и дополнениями на 1 января 1975 года и постатейными материалами. – Киев: Политиздат Украины, 1975. – 368 с.
4. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар: (за станом кримінального законодавства та постанов Пленуму Верховного Суду України на 25 жовтня 1995 р.) / Відп. ред.: В.І.Шакун та С.С.Яценко. – К.: «Фіта», 1996. – 864 с.
5. Кримінальний кодекс України: Офіц. видання. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 400 с.
6. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Видання сьоме, перероблене та доповнене / Відп. ред. Є.Л. Стрельцов. – Х.: Одиссей, 2011. – 824 с.
7. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 2 серпня 2018 року (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2018. – 264 с. (Кодекси України).

ИСТОРИЯ ИЗУЧЕННОСТИ АЛЬГОФЛОРЫ И ЕЕ ИНДИКАТОРОВ ПО ВОДОЕМАМ РЕСПУБЛИКИ КЫРГЫЗСТАН

Алимжанова Х. А.

Шайимкулова М. А.

Институт Ботаники АН РУз. (Узбекистан)

ОшГУ (Кыргызстан)

В статье авторами приводятся ценные данные об истории изученности альгофлоры и ее индикаторов по водоемам Кыргызстана. Альгологические исследования Кыргызстана начато с 1893 года и продолжалось до настоящего времени – 2020 г. Научные исследования по водоемам Кыргызстана проводилось с самого начало - локально и маршрутно-экспедиционного характера. Далее, переходятся к этапу мониторинговую исследования полустацанарных условиях. В результате усилиями многих исследователей найдены флоры водорослей из различного типа водоемах Кыргызстана.

Ключевые слова: альгофлора, водоем, Кыргызстан, исследователи, изученности.

Исследования «Истории изученности альгофлоры и ее индикаторов по водоемам Республики Кыргызстан» проведены нами впервые, и дали нам возможность осознать наличие флоры водорослей и их распространения по водоемам, проведенными многими исследователями, а также выяснить этапы развития альгофлористических исследований Кыргызстана.

Нами отмечены 3 этапа развития исследований:

- Первый этап исследований - локального отрывочного характера в виде путешественник и случайных работ, проведенные в основном летом;
- Второй этап исследований - маршрутного, экспедиционного и сезонного характера;

– Третий этап исследования - полустационарного мониторингового характера;

На первом этапе исследования проводились по инициативам самих исследователей. Это были путешественники и случайные работники учреждений. Структуры флоры водорослей, найденными исследователями, имеют общий описательный характер и выявлены систематические положения водорослей. Первый этап исследований охватывает период 1893- 1937 гг.

В процессе исследований флоры водорослей водоемов Кыргызстана большое влияние оказали зарубежные исследователи, в том числе и российские ученые. Первыми исследователями являлись К.Е. Hirn (1900)[18], он исследовал р. Нарын, Алматинка, бассейн оз.Иссык-Куль и выявил 103 вида и формы; О.А. Федченко (1930)[14] исследовал водоемы Памира и выявил 6 видов; F. Hustedt (1922)[19] исследовал диатомовые водоросли Памира и Тибет, найдены 56 видов; В.W. Skvotzow (1927) [21] определил водоросли водоемов Памира (в реке Мургаб, озерах Яшилкуль, Зоркуль, Каракуль и некоторых других), 46 видов и форм, которые 1900 году были собраны пробы членами экспедиции; Petersen J. Boye (1930)[20] освещает о собранных и обработанных альгологических сбор Памирской экспедиции 1898-1899 гг. В работе описываются водоросли водоемов Памира, Хивы, Бухары и г. Ош, и ряд новых видов и разновидностей. Описания водоемов автор не дает; И.А. Киселев (1931) [9], изучив естественные и искусственные водоемы, особенно оз. Иссык-Куль описывает данные по *химическому составу воды и флоры водорослей*. Сведения о жизни этих водоемов по сезонам отсутствуют, т.к. работа проводилась в основном летом. Он изучил (1930) и получил данные о фитопланктон оз. Иссык – Куля, обработал 56 проб планктона из этого озера и привел 309 видов и форм.

Во втором этапе исследований, имеющий более широко маршрутно-экспедиционный характер по горным притокам реки Сырдарья, участвуют научные исследователи, основными из которых являются ученые из Узбекистана - А.М. Музафаров и его ученики [11,12,13]. В основном,

найденные флоры водорослей и их структуры во втором этапе исследований, являются самыми крупными и имеют более масштабный характер, который охватывают период **1937 - 1965 гг.**

Альгологическое изучение горных водоемов проводилось с А.М. Музафаровым с 1938 по 1941 и с 1946 по 1948 гг. В течение этого времени обследованием были охвачены все основные горные системы Средней Азии, в том числе горные притоки бассейна реки Сырдарьи и в итоге собраны *1028 проб* водорослей. Большая часть их изучена (745 проб).

В горных водоемах Средней Азии А.М. Музафаров обнаружил *812 видов*, из них *сине-зеленых* – 158, *красных* – 5, *желто-зеленых* – (разножгутиковых) – 1, *золотистых* – 4, *диатомовых* – 454, *пирофитовых* – 2, *эвгленовых* – 11, *зеленых* – 171, *харовых* – 6. 269 видов и разновидностей впервые обнаружены для Средней Азии (76 зеленых, 77 сине-зеленых, 1 багряных, 115 диатомовых), 18 – новые для науки (2 вида сине-зеленых: *Tolypothrix hollerbachii* Muzaf., *Homoeothrix schizothrichoides* Muzaf.; 4 вида, 7 разновидностей и 5 форм диатомовых: *Synedra ulna* (Nitzsch.) Ehr. var. *minima* Muzaf. и др.

В итоге А.М.Музафаров опубликовал ряд статей и крупные монографии, такие как «Флора водорослей горных водоемов Средней Азии» (1958) и др.

По стопам А.М.Музафарова, его ученицы Т.Г. Матюкова изучала харовых Тюпского залива (1958), и С.Мамбеталиева (1962) - флоры водорослей оз. Иссык-Куля и выяснила значение их в питание рыб. В северном побережье ею найдены 346 видов и разновидностей водорослей., из которых 209 – впервые найдены в Иссык-Куле, 1 – для СНГ, 4 – новые для науки вида *Gomphonema olivaceum* var. *issykkulense* Mamb. sp. nov., *Surirella retunda* Mamb., *S. musaffarovii* Mamb., *S. kirghisistanica* Mamb.

Результаты этих изучений вместе с многочисленными наблюдениями в природе составляют фактический материал, являющийся фундаментальным в развитии альгологических исследований Кыргызстана.

Третий этап - развивался на основании фундаментальных, переходящих на практическую исследований. Они проводились в мониторинговых

полустационарных условиях; исследованы флоры водорослей естественных и искусственных водоемов, и выявлены их практические ценности. В структуре флоры выявлены впервые индикаторные виды водорослей и установлено эколого-санитарное состояние некоторых водоемов. Также применены водоросли в очистке сточных вод. Культивированы виды водорослей и применены в животноводстве, как корм биостимулятора. Изучены водоросли рисовых полей, прудов, водохранилищ, озер, рек и ручей. Альгологические исследования продолжались с 1965-го до нынешнего 2020 года.

Б.К. Каримова [8,9], является одной из ученицы А.М. Музафарова, прошла альгологическую школу в Узбекистане. Ею с 1969 по 1971 гг. проведено обширное альгофлористическое исследование по горным водоемам Алайской долины и бассейна р.Куршаб, где обнаружила 443 вида и внутривидовых таксон. С 1977 по 1994 г. она занималась альгофлористическими исследованиями по естественным и искусственным водоемам юга Кыргызстана, обследовала водоемы рек Кызылсу, Куршаб, Карадарья, Кыргызата, Когарт, Апширсай, Караункур, Карасуу, Касансай, Акбуура и их основные притоки, которые не были исследованы предыдущими учеными и она выявила 665 видов, из них *сине-зеленых* – 112, *эвгленовых* – 11, *динофитовых* – 3, *золотистых* – 7, *диатомовых* – 376, *желто-зеленых* – 14, *красных* – 3, *зеленых* – 137, *харовых* – 2 и впервые указала 254 вида и разновидности для водоемов Кыргызстана, 258 – для юга Кыргызстана, 18 – для Центральной Азии и 1 – новый вид для науки (*Hydrurus alaicus sp. nov.*). В итоге исследований опубликована работа «Альгофлора водоемов юга Кыргызстана» (2002), которая является ценной информацией исследований данного водоема, а также является основным стержнем в развитии альгофлористических исследований Южного Кыргызстана.

Во главе С.Халилова (1991,1993, 1994) с учеными из Узбекистана несколько раз были организованы альгологические экспедиции институтом Ботаники АН РУз по водоемам Южного Кыргызстана и найдены флоры

водорослей разных водоемов: из р.Акбууры – 114 видов и разновидностей, 160 – из прудов села Аравансай, 148 – из прудов села Наукат.

А.А. Кулумбаевой впервые найдены 2 вида для науки: *Oocystis issykkulica Kulumb, sp. nov.*, *Cymbella kisselevii Kulumb. sp. nov.*

Алимжанова Х.А., Шайимкулова М.А. (2008) проводили планомерное исследование по «Альгофлоре реки Акбууры и ее значении в оценке качества воды» с 1999 по 2008 г. В процессе изучения альгофлоры реки Акбууры обнаружены 260 видов и разновидностей (211 видов, 45 вариаций, 4 формы), относящиеся к 79 родам, 46 семействам, 22 порядкам, 16 классам и 9 отделам. Выявлены пополнения флоры реки Акбууры тремя семействами – *Coccolobactriaceae* Elenk. Sauv., *Tabellariaceae* Pant., *Botryococcaceae* Wille, тремя родами - *Rabdoderma* Schmidle et Laut., *Tabillaria* Ehr., *Botryococcus* Kuetz., 42 видами и 3 вариациями, относящимися к 26 родам. При этом 25 видов и 1 вариация являются впервые обнаруженными для флоры водоемов юга Кыргызстана, 13 видов и 1 вариация – для водоемов всего Кыргызстана.

Авторами установлено, что с повышением температуры, состав и концентрации биогенных элементов с улучшением условий для прорастания водорослей по течению реки увеличивается количество водорослей от 105 (86 видов, 19 вариаций) до 185 (144 вида, 37 вариаций и 4 формы). С весны до осени количество видов водорослей увеличивается (152-183), с понижением температуры количество видов уменьшается (172-87), прекращают свое развитие основные части сине-зеленых, зеленых и других водорослей. По течению реки изменяется структура водорослей: от холодноводных к теплолюбивым, от пресноводных к пресно-солонатоводным формам.

Альгофлора водоемов Кыргызстана изучена в определенной степени. На наш взгляд, приведенное краткое альгологическое исследование, наводит на мысль планомерного изучения типичных естественных горных водоемов, отражающих альгофлору в целом по горной части Кыргызстана.

В третьем этапе отличительной чертой от первого и второго этапа является переход исследования от фундаментальных к практическим.

Ярко выражены исследования очистительных сооружений и роль водорослей в очистке воды. А также применение азотфиксирующих сине-зеленых водорослей в рисовых полях для повышения плодородия почв, проведенные Б.К. Каримовой и ее учениками. Кроме того, проблема чистой воды всегда была номер один. Способы охраны водоемов всегда были востребованными. Об этом предупреждал Первый Президент Узбекистана И.А.Каримов (1997). Несмотря на это, в водоемах Средней Азии, в том числе в водоемах Кыргызстана не была исследована степень их загрязнения.

В Узбекистане подобные исследования проводились Х.А.Алимжановой (2007), с 1973 по 1998 года вся артерия Чирчикского бассейна. Это отразилось в книгах «Закономерности распределения водорослей бассейна реки Чирчик и их значение в определении эколого-санитарного состояния водоемов». Выявлены индикаторные водоросли и изучена их валентность, вычислены индекса сапробности и установлены класс качества воды и сапробная зоны водоемов, что изменяется по течению от альфа-олигосапробной к бета''-, и альфа'-мезосапробной.

Эти идеи применены в бассейне реки Акбууры. Исследование проводилось совместно с ее ученицей М.А. Шайимкуловой [8] в течение 1999-2005 гг. В результате выявлены индикаторные 100 видов и 3 вариаций водоросли, их сапробная валентность, вычислили индекса сапробности и установили класс качества воды и сапробную зону водоемов бассейна реки Акбууры. Акбуура по сравнению с бассейном реки Чирчик, является более чистой. Сапробная зона по течению изменяется от альфа олигосапробной к бета''-, и бета'-мезосапробной. Полученные результаты имеют практическое значение и могут применены в практически периодичном контроле охраны водоемов Кыргызстана.

Заключение. В Кыргызстане альгологические исследования в основном, развивались по 3 этапам. На первом этапе в альгологических исследованиях участвовали в основном ученые зарубежных стран, в том числе ученые из России, («Памирская экспедиция» с Географическим обществом России в 1893-

1900 гг.). Также были экспедиции, организованные Академией наук СССР совместно с Государственным гидрологическим институтом и Государственным институтом опытной агрономии. Впервые исследованы естественные водоемы, и отмечена учеными крайняя бедность фитопланктона и других сообществ, найдены небольшие количества видов водорослей для горных водоемов.

Второй этап развития альгологических исследований Кыргызстана связан с действием ученых Узбекистана А.М.Музафаровым. Несколько раз организованы «экспедиции в Кыргызстане» с институтом Ботаники УзССР. Изучены в основном естественные водоемы, были сделаны исследования фундаментального характера.

Третий этап развития альгофлористических исследований, развивался более широко масштабно. Фундаментальные исследования перешли к практическим. Основными исследователями являются ученые Кыргызстана Б.К.Каримовой и мы.

Вклад всех участвующих ученых предыдущего и настоящего времени, мы считаем, очень велик в 3-х ступенчатом развитии альгологических исследований Кыргызстана. История альгологии остается всегда историей, и нет сомнения, что информация передается и обменивается поколениями для дальнейшего развития и совершенствования науки альгологии Кыргызстана. Поэтому, мы считаем, каждому, стоящему на пороге альгологических исследований, ценить и уважать труды ученых-созидателей истории альгологических исследований. В этом смысле кроется мудрость. Эту мудрость знает наш действующий президент Ш.М.Мирзиёев. Как Президент, он ценит и уважает наших ученых, создает все возможные условия, чтобы в дальнейшей истории наука Средней Азии, в том числе и Узбекистана процветала во всех сферах с применением достижений ее в сферах производства. В итоге наука была бы рычагом развития экономики, социальной сферы стран нашей эпохи.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Алимжанова Х.А. Закономерности распределения водорослей бассейна реки Чирчик и их значение в определении эколого-санитарного состояния водоемов: Дис. ... докт. биол. наук. – Ташкент, 2005. – 233 с.
2. Алимжанова Х.А., Каримова Б.К. Альгофлора реки Акбууры и ее индикаторные сапробные виды // *Узбекский биологический журнал*. – Ташкент, 1999. № 2. – С. 39-42.
3. Алимжанова Х.А., Шайимкулова М.А. Альгофлора реки Акбууры и ее значение в оценке качества воды. – Ташкент: Фан, 2008. – 126 с.
4. Каримов И.А. Узбекистан на пороге XXI века: угрозы безопасности, условия и гарантии прогресса. - Ташкент: Узбекистан, 1997. - С.105-128, 218-244, 320.
5. Каримова Б.К. Альгофлора водоемов юга Кыргызстана. Бишкек: Технология, 2002. – 214 с.
6. Каримова Б.К., Абжамиллов К.Ш., Турганов К.Б. Зимне-весенние флоры водорослей хлопковых полей и их значение // *Вестник Ошского Государственного университета*. – Ош, 2003. № 2. – С.141-143.
7. Каримова Б.К., Халилов С.Х., Абдукадиров А. Альгофлора рыбоводных прудов Юга Кыргызстана // *Докл. АН РУз*. – Ташкент, 1997. № 3. – С.49-51.
8. Киселев И.А. Данные о фитопланктоне оз.Иссык - Куль // *Сб. науч. тр. Зап. Гос. гидролог института*. – М., 1932. №7. – С.17-21.
9. Конурбаева Г., Жалилов Т. Флора сбросовых водоемов бассейна р. Акбууры и ее значение // *Вестник Ошского Государственного университета*. – Ош, 2001. №1. – С.42-47.
10. Кулумбаева А.А. Фитопланктон озеро Иссык-Куль. – Бишкек: Илим, 1982. – 106 с.
11. Матюкова Т.Г. Харовые водоросли озера Иссы-Куль // *Уч. зап. биол. почв. фак. КГУ. Вып. 7*. Бишкек, 1958.

12. Мамбеталиева С.К. Флора водорослей северного побережья озерам Иссык-Куль и ее значение в питание рыб: Дис. ... канд. биол. наук. – Бишкек. 1962. – 198 с.
13. Музафаров А.М. Флора водорослей горных водоемов Средней Азии. – Ташкент, 1958. – 380 с.
14. Федченко О.А. Флора Памира. Собствен. исследов. 1901 г. и сводка предыдущих / Тр.СПБ. ботанич. сада, 1903.
15. Халилов С., Абдукадыров А., Умарова Б. Водоросли среднего течения р. Акбууры (Юг Кыргызстана) // Докл. АН РУз. – Ташкент, 1991. №3. – С. 57-58.
16. Халилов С.Х., Абдукадыров А., Умарова Б., В.А.Деева. К летней флоре водорослей прудов села Араван (юг Кыргызстан) // Докл. АН РУз. – Ташкент, 1993. №3. – С. 58-60.
17. Халилов С.Х., Кучкарова М.А., Мусаев К.Ю., Абдукадыров А., Алимжанова Х. Весенняя флора водорослей прудов села Наукат // Докл. АН РУз. – Ташкент, 1994. №9. – С.46-47.
18. Hirn K.E. Einige Algen aus Centralasien, of versigt af finska vetenskaps – societetens Förhandlingar., 42.1899 – 1900. Helsingfors, 1900.
19. Hustedt F. Bacillariales aus Inner – Asien. (Southern Tibet. Exp. Sven Hedin 1906-1908. Botany, 4). – Stockholm, 1922.
20. Petersen J.Boye. Algae Iron the second Danish Pamir Expidition 1893-1899, Dansk. Botab. Arkiv, 6, 1930.
21. Skvotzow B.W. Über elinige Süßwasseralgen aus Pamir (Asien), Hedwigia, 67,1927.

ДО ПРОБЛЕМИ ПРОЄКТУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Ашихміна Наталія Віталіївна

к.п.н., доцент

ДЗ «Південноукраїнський національний

педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна

Вступ. Вхідження України до європейського освітнього простору є основою для реформування вищої, зокрема мистецької, освіти й актуалізації визначення підходів до розробки стратегії модернізації фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Такі аспекти модернізації, як перехід до системи багаторівневої освіти, досягнення академічної мобільності зумовлюють наявність альтернатив в освітній галузі, в тому числі – й мистецькій, та орієнтують здобувачів вищої освіти на проєктування траєкторії власного фахового розвитку, враховуючи свої можливості й потреби ринку праці.

Мета роботи. Метою даної роботи є визначення ролі проєктування траєкторії розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі їх диригентсько-хорової підготовки.

Матеріали і методи. Під час вивчення заявленої проблеми було використано теоретичні методи аналізу, синтезу і класифікації наукової та методичної літератури.

Інформаційну базу дослідження склали монографії, дисертаційні дослідження, науково-аналітичні статті та науково-методичні роботи українських і зарубіжних учених. Зокрема, в контексті заявленої проблеми становлять інтерес дослідження В. Безрукова, В. Литнева, В. Радіонова,

М. Соколова, Ю. Татур та ін., які розкривають принципи педагогічного проєктування індивідуального розвитку суб'єктів освіти. Слід наголосити, що педагогічна наука накопичила досвід, який дозволяє використовувати доробки в галузі проєктування освітніх технологій (В. Беспалько, В. Гузєєв, Ю. Тюнников та ін.) для вирішення проблем індивідуалізації навчання здобувачів вищої освіти.

Результати та обговорення. За переконанням більшості дослідників, проєктування індивідуального розвитку є процесом визначення індивідуальної траєкторії професійного розвитку і саморозвитку здобувачів вищої освіти. Означене поняття тісно пов'язане з поняттям «індивідуалізація навчання», що використовується в педагогічній літературі в різних значеннях (визначення залежить від цілі і засобів індивідуалізації) [1; 2; 3].

Більшість дидактів, таких, як-от: І. Дубровіна, К. Леонгард, Є. Рубанський, В. Штерн визначають «індивідуалізацію» як таку організацію освітнього процесу, під час якої вибір засобів, прийомів, темпу навчання здійснюється з урахуванням індивідуальних відмінностей майбутніх фахівців, рівня розвитку їх здібностей до навчання, самостійності у вирішенні освітніх завдань, забезпечення освітньої діяльності майбутніх фахівців на рівні їхніх потенційних можливостей.

У контексті нашого дослідження проєктування індивідуальної траєкторії розвитку здобувачів вищої освіти в процесі диригентсько-хорової підготовки визначаємо як певну послідовність елементів художньо-освітньої діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва щодо реалізації цілей диригентсько-хорового навчання шляхом координаційних, організаційних, консультаційних дій викладачів із урахуванням можливостей, мотивації, інтересів, розвиненості здібностей майбутніх фахівців.

Зміст диригентсько-хорової підготовки під час проєктування траєкторії індивідуального розвитку здобувачів вищої освіти передбачає: виявлення переваг у виборі джерел художньої-освітньої інформації; індивідуальні варіанти методів художнього пізнання в галузі диригентсько-хорового

мистецтва; індивідуальні типи рефлексії художньо-освітньої, виконавської диригентсько-хорової діяльності; індивідуальні типи пізнавальної активності під час сприйняття й вивчення нової художньо-освітньої інформації; прояв індивідуальних особливостей щодо встановлення зв'язків інформації; наявність домінуючих типів художньо-освітньої та виконавської диригентсько-хорової діяльності; індивідуальні переваги емоційної насиченості художньо-освітнього матеріалу; індивідуальні переваги на рівні системності художньо-освітньої та виконавської диригентсько-хорової діяльності.

На нашу думку, сутність цілей проєктування траєкторії індивідуального розвитку полягає у формуванні фахових компетентностей кожного майбутнього вчителя музичного мистецтва засобами індивідуалізації в процесі диригентсько-хорової підготовки; поглибленні й розширенні знань здобувачів вищої освіти з урахуванням їх інтересів і здібностей.

Розробка проєктування індивідуальної траєкторії розвитку здобувачів вищої освіти в процесі диригентсько-хорової підготовки – це багатоплановий процес, який передбачає забезпечення розвитку самостійності та ініціативи майбутніх фахівців, можливість найбільш повної реалізації їх творчого виконавського диригентсько-хорового потенціалу. Означене зумовлює вибір власного індивідуального маршруту освітнього процесу з диригентсько-хорової підготовки, що в кінцевому результаті дозволить кожному майбутньому вчителю музичного мистецтва розвинути необхідні виконавські диригентсько-хорові вміння, навички і якості.

Педагогічна система проєктування траєкторії індивідуального розвитку здобувачів вищої освіти в процесі диригентсько-хорової підготовки містить процедуру організації художньо-освітнього процесу і систему відбору його дидактичного забезпечення в межах сконструйованих взаємин «викладач → майбутній фахівець». Вона може реалізовуватися через використання інноваційних освітніх технологій (особистісного успіху, проєктування художньо-комунікативної компетентності, проєктування професійної культури

майбутнього фахівця тощо) і врахування особливостей художньо-педагогічного середовища.

Висновки. Отже, проектування траєкторії індивідуального розвитку здобувачів вищої освіти в процесі диригентсько-хорової підготовки зумовлює активацію фахового й особистісного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва і в значній мірі забезпечує результативність художньо-освітнього процесу й диригентсько-хорової підготовки, оскільки істотно впливає на підвищення рівня мотивації та пізнавальної активності майбутніх фахівців, ставить їх у позицію суб'єктів, які безпосередньо керують власною виконавською діяльністю, фахово-особистісним становленням й удосконаленням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ашихміна Н. В. Розвиток адаптивних здібностей студентів-першокурсників до музичного навчання у педагогічних університетах: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.02. Київ : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2011. 20 с. Режим доступу : dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7627

2. Годаванюк Т. Л. Індивідуальне навчання у вищій школі : монографія. Київ : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2010. 160 с.

3. Каньковський І. Є. Індивідуальні освітні траєкторії як необхідність сучасного процесу професійної підготовки фахівця. *Професійна освіта : проблеми і перспективи*. 2013. Вип. 4. С. 62-65.

УДК 372.881.111.1

**ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ОПТИМИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ
ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В НЕЯЗЫКОВОМ ВУЗЕ В УСЛОВИЯХ
ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ**

Байдюк Любовь Николаевна

преподаватель

Уманский государственный педагогический университет

имени Павла Тычины

Аннотация: традиционно в неязыковых вузах изучению дисциплины иностранный язык (ИЯ) отводится недостаточно времени и внимания, так как ИЯ не является профилирующей дисциплиной на естественнонаучных факультетах. Существующая до недавнего времени система образования способствовала приобретению студентами знаний, умений и навыков, но этого было недостаточно для формирования всесторонне развитой личности, конкурентоспособного специалиста, способного к быстро изменяющимся условиям.

Ключевые слова: цифровые технологии, информационно-коммуникативные технологии, смарт-технологии.

Поскольку иностранный язык становится необходимым инструментом ежедневной деятельности ученого, современным студентам и выпускникам вузов технических и естественнонаучных специальностей требуется овладеть всеми средствами коммуникации с иностранными коллегами, что приводит к изменению отношения к преподаванию иностранных языков на неязыковых факультетах.

Цифровые технологии объединяют разнообразие новых технологий, включая и традиционные информационно-коммуникативные технологии (ИКТ), и мобильные (МТ), а также облачные, смарт-технологии, технологии

дополненной реальности и т.д. Внедрение ЦТ в образовательный процесс способствует активизации, интенсификации, индивидуализации и дифференциации в обучении.

И.В. Роберт [5] выделяет следующие цели применения средств ИКТ при обучении, которые справедливы и для ЦТ:

- повышение качества и эффективности учебного процесса;
- повышение активности познавательной деятельности у обучаемых;
- реализация межпредметных связей;
- увеличение объёма и оптимизация поиска необходимой информации;
- развитие коммуникативных навыков.

В работе В.А. Красильниковой [68] также раскрыты цели использования ИКТ в образовательном процессе:

- предоставление возможности непрерывного обучения независимо от возраста, места и времени;
- создание единой информационно-образовательной среды для студентов, учитывая их уровень и индивидуальную траекторию обучения.

Цифровые технологии оказывают большое влияние на языковое образование, так как позволяют значительно расширять практику иноязычного общения с носителями языка и вступать в межкультурную коммуникацию.

Предполагается, что современный преподаватель способен сам проектировать задания для достижения целей и задач обучения и способен сам создавать электронную образовательную среду, например учебные веб-сайты, которые могут стать основой для организации интерактивного обучения и имеют следующие преимущества для оптимизации процесса обучения иностранному языку: «перераспределение объёмов аудиторной и внеаудиторной нагрузки с переносом удельного веса на интерактивные формы взаимодействия участников обучения как в классе, так и в сетевом пространстве; повышение мотивации и личной заинтересованности учащихся в изучении иностранного языка за счёт использования мультимедийных

материалов обеспечение индивидуализации и дифференциации обучения; повышение творческой и познавательной направленности учебного процесса; повышение уровня информационной компетенции учащихся» [3, с. 135–136].

«При этом выявлена педагогическая целесообразность использования проектирования контента информационной системы для обучения иностранному языку:

– индивидуализация и дифференциация процесса обучения (поэтапное обучение языку специальности в зависимости от уровня владения иностранным языком);

– осуществление автоматизированного контроля знаний и оценки результатов (входное, промежуточное и итоговое тестирование);

– осуществление самоконтроля;

– осуществление тренировки и самоподготовки студентов (многократное прохождение тестов-тренажёров, многократное прослушивание аудио и просмотр видеофайлов, а также поиск, анализ и обобщение информации для презентаций или исследовательских проектов);

– высвобождение учебного времени за счёт выполнения упражнений на тренировку грамматических и лексических структур, отработку профессиональной терминологии, выполнение заданий по чтению, аудированию и письму в условиях применения средств ЦТ;

– компьютерная визуализация учебной информации (наглядное представление материала, использование субтитров для начинающих групп);

– осуществление своевременного дополнения, модернизирования и обновления материала, что повышает актуальность и новизну учебного материала;

– структурирование учебного материала делением его на целостные, логические и последовательные блоки, применение гипертекстового представления материала.

Интеграция обучения навыкам и умениям на иностранном языке с содержанием профессионального обучения студентов при использовании

средств ЦТ включает создание педагогических технологий (совокупность средств, методов и форм для достижения цели при последовательном и систематическом использовании предметного контента при обучении иностранному языку на базе ЦТ), направленных на развитие и формирование у студентов умений самостоятельно и систематически приобретать знания для профессиональной деятельности. Современный студент имеет возможность влиять на собственную образовательную траекторию, самостоятельно производить отбор дисциплин и курсов, представляющих ценность именно для данного студента, в соответствии с собственными потребностями, талантами и интересами. Умение студента конструировать набор осваиваемых дисциплин способствует реализации такого важного явления в образовании, как академическая мобильность обучающихся, когда обучение в одном учебном заведении может сменяться обучением в другом вузе и даже другой стране» [2, с. 103-104].

При личностно-ориентированном подходе «результаты обучения связаны с достижениями обучающегося, а не с намерениями преподавателя, выражением которых являются цели обучения» [1, с. 61]. Поэтому важны осмысление опыта обучающегося, обсуждение его с другими обучающимися, применение новых знаний для решения нестандартных проблемных ситуаций. В результате происходит активизация учебной деятельности, подразумевающая «использование таких форм, содержания, приёмов и средств обучения, которые способствуют повышению интереса, самостоятельности, творческой активности студента в усвоении знаний, формировании умений, навыков и их практическом применении, а также формировании способностей прогнозировать производственную ситуацию и принимать самостоятельные решения».

Уровень воздействия обучающихся на контент электронного образовательного ресурса подразделяется на условно-пассивные формы (например, чтение текста, просмотр изображений, восприятие аудио- или аудиовизуального отрывка и др.); активные формы (например, навигация по

элементам контента, масштабирование изображения для более удобного просмотра, копирование элементов в буфер обмена и др.); деятельностные формы (удаление/введение элементов в контент, определение иерархий между элементами, совмещение уже существующих элементов для получения новых элементов или новых свойств и др.) и исследовательские формы (например, внесение совершенствований в электронный обучающий ресурс с целью приближения его к фрагменту реального мира).

На уровне условно-пассивных форм воздействия обучающиеся не производят никаких изменений контента и ограничиваются вызовом нового контента для рассмотрения, а на следующем уровне производят лишь незначительные изменения. На уровне деятельностных форм изменения значимы и приводят к изменению свойств элементов. На последнем, исследовательском, уровне изменения имеют кардинальный характер, так как дают возможность обучающимся выбирать собственный путь продвижения по курсу. И.П. Сухов считает, что только деятельностные и исследовательские формы можно считать «подлинно интерактивными», поскольку на первых двух уровнях у обучающегося отсутствует возможность выбора [6, с. 56].

При обучении письменно-речевой деятельности важную роль играет такая форма формирующего оценивания как организация взаимооценивания студентами работ друг друга. Практика взаимооценивания студентами работ других обучающихся позволяет им выступить в новой для себя роли, лучше осознать цель конкретной письменной работы, применить критерии оценивания и посредством комментариев и отзывов на чужие работы помочь улучшить письменные работы как тех, кого они проверяют, так и их собственные. Цифровые технологии в таком случае выступают в качестве совместного образовательного пространства и дают возможность многократно и оперативно получать комментарии и отзывы, вносить коррективы в работы, либо давать аргументированные ответы.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Блинов, В.И., Виненко, В.Г., Сергеев, И.С. Методика преподавания в высшей школе : учеб.-практич. пособие / В.И. Блинов, В.Г. Виненко, И.С. Сергеев. – М.: Юрайт, 2014. – 315 с.

2. Буримская, Д.В., Харламенко, И.В. Комплексный подход при обучении студентов неязыковых факультетов иностранному языку на базе информационных систем / Д.В. Буримская, И.В. Харламенко // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Педагогика. – 2019. – № 2. – С. 96–111.

3. Дугарцыренова, В.А. Организация интерактивного обучения иностранным языкам в эпоху информатизации образования / В.А. Дугарцыренова // Вестник МГУ. Серия 19: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2013. – № 2. – С. 134–142.

4. Красильникова, В.А. Использование информационных и коммуникационных технологий в образовании : учеб. пособие / В.А. Красильникова – 2-е изд. перераб. и дополн. – Оренбург, 2012. – 291 с.

5. Роберт, И.В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты) [Электронный ресурс] / И.В. Роберт – М.: БИНОМ, 2014. – 398 с

6. Сухов, И.П. Интерактивность электронного образовательного ресурса / И.П. Сухов // Среднее профессиональное образование. – 2012. – № 9. – С. 56–57.

БАЛАНСОВІ МОДЕЛІ ПРОГНОЗУВАННЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Барабаш Наталія Степанівна

к.е.н., доцент

Захарченко Каріна Сергіївна

студентка

Київський національний

торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Ключові слова. Балансова модель. Активи. Власний капітал. Зобов'язання. Система фінансових коефіцієнтів. Елементи балансу. Темп приросту. Прогнозування.

Вступ. Актуальність обраної теми полягає в необхідності дослідження фінансового стану підприємства задля реалізації його тактичних і стратегічних цілей, а також попередження виникнення можливих кризових. Важливість прогнозування фінансового стану полягає, по-перше, в тому, що за його допомогою можна робити розрахунки різноманітних варіантів розвитку подій, маючи можливість при цьому порівняти очікувані результати за кожним варіантом та вибрати найкращий. По-друге, важливість прогнозування фінансового стану обумовлюється тим, що воно дозволяє:

1. Виявити фінансові проблеми, які можуть виникнути у підприємства в перспективі.
2. Оцінити фінансовий стан підприємства в майбутньому під впливом різноманітних факторів.
3. Визначити можливі перспективні джерела фінансування діяльності підприємства в плані його розширення, подальшого виживання, боротьби з неплатоспроможністю тощо.

4. Визначити найбільш прийнятну структуру капіталу підприємства та ін.

Мета роботи. Розробити методичні підходи до застосування балансових моделей для прогнозування джерел фінансування підприємства.

Матеріали і методи. Для визначення балансової моделі прогнозування опираються на модель залежності темпу приросту економічного потенціалу від основних чинників, що характеризують фінансово-господарську діяльність підприємства та фінансову звітність.

Результати і обговорення. Балансові моделі управління джерелами фінансування відображають функціональні зв'язки між звітними показниками і належать до детермінованих факторних моделей. Баланс як форма фінансової звітності підприємства характеризується системою балансових рівнянь, що відображають зв'язок між активами (А), власним капіталом (К) і зобов'язаннями (З):

$$\begin{cases} A = K + Z \\ K = A - Z \\ Z = A - K \end{cases}$$

Основне рівняння, що застосовується у прогнозуванні показників балансу, має наступний вигляд:

$$A = K + Z.$$

Ліва частина рівняння відображає ресурсний (майновий) потенціал підприємства, а права – фінансовий потенціал (джерела фінансування).

Будь-яка зміна ресурсів супроводжується рівнозначною зміною обсягу джерел їх утворення, тобто:

$$\Delta A = \Delta K + \Delta Z.$$

Якщо ввести у рівняння реінвестований прибуток (РП), отримаємо:

$$\Delta A = \Delta K' + \text{РП} + \Delta Z,$$

де $\Delta K'$ - приріст залишків власного капіталу за вилученням частки, утвореної внаслідок реінвестування прибутку.

Виходячи з наведеного вище, можна стверджувати, що чинниками зростання економічного потенціалу підприємства є розвиток джерел його

фінансування шляхом збільшення власного капіталу (у тому числі, шляхом реінвестування прибутку) та зобов'язань (рис.1) .

Рис.1. Фактори зростання економічного потенціалу підприємства

Зростання джерел фінансування є передумовою збільшення обсягів діяльності підприємства, які оцінюються, перш за все, показником чистого доходу від реалізації продукції. Отже, можна припустити, що темпи зростання економічного потенціалу підприємства (q) дорівнюють темпам зростання чистого доходу від реалізації його продукції (t). На цьому припущенні ґрунтується побудова ряду балансових моделей управління джерелами фінансування, однією з яких є модель залежності темпу приросту економічного потенціалу від основних чинників, що характеризують фінансово-господарську діяльність підприємства.

Дана модель ґрунтується на прийнятті положення щодо того, що більшість статей фінансової звітності змінюється пропорційно темпу приросту чистого доходу від реалізації продукції. Виходячи з цього, темп приросту чистого доходу від реалізації продукції (t) ототожнюється з темпом приросту економічного потенціалу підприємства у цілому та за його складовими. Таке припущення умовне, але саме воно дозволяє зробити наступний крок — на основі твердження про прямо пропорційну зміну всіх абсолютних величин звітних показників визначаються відносні показники, що залишаються незмінними при збільшенні або зменшенні чистого доходу від реалізації продукції.

Моделювання фінансової звітності на основі балансової моделі залежності темпу приросту економічного потенціалу підприємства від основних чинників, що характеризують фінансово-господарську діяльність, складається з наступних етапів:

1. *Обґрунтування положення* щодо того, що більшість статей звітності змінюються пропорційно темпу приросту чистого доходу від реалізації продукції та визначення темпу приросту економічного потенціалу (q) як показника, ідентичного темпу приросту чистого доходу від реалізації продукції.

2. *Побудова системи фінансових коефіцієнтів, зміна яких не залежить від зміни доходу від реалізації продукції:*

R_K - рентабельність власного капіталу, $R_K = \frac{\Pi}{K}$;

r - коефіцієнт реінвестування прибутку, $r = \frac{P\Pi}{\Pi}$;

R_B - чиста рентабельність продукції, $R_B = \frac{\Pi}{D}$;

$K_{НЕП}$ - коефіцієнт навантаження активів (ресурсовіддача), $K_{НЕП} = \frac{D}{A}$;

$K_{ФЗ}$ - коефіцієнт фінансової залежності, $K_{ФЗ} = \frac{A}{K}$.

3. *Формулювання та обґрунтування допущення:*

$$\Delta A = A \cdot q.$$

4. *Оцінка приросту власного капіталу шляхом реінвестування прибутку:*

$$\Delta K = r \cdot R_D \cdot D (1+q).$$

5. *Оцінка зміни зобов'язань.*

5.1. Якщо підприємство у своєму розвитку орієнтується на джерела власних фінансових ресурсів, то сума зобов'язань не зміниться, тобто:

$$Z = \text{const}, \quad \text{або: } \Delta Z = 0.$$

У цьому випадку структура капіталу стане менш ефективною, тому такий варіант розвитку є небажаним.

5.2. За умови більш-менш стабільної структури капіталу співвідношення зобов'язань та власного капіталу (b) може бути визнано постійною величиною:

$$\frac{З}{К} = b = const, \text{ тобто } \Delta З = \Delta К \cdot b.$$

6. Розрахунок приросту основних елементів балансу та темпу приросту економічного потенціалу.

Виходячи з того, що $A = K + З$, можна записати наступне рівняння:

$$\Delta A = \Delta(K + З),$$

$$\text{або: } A \cdot q = (K + З)q.$$

Відношення $\frac{З}{К} = const$, тобто власний капітал (K) і зобов'язання ($З$) змінюються пропорційно. Це означає, що $\Delta K = Kq$.

У той же час $\Delta K = r \cdot R_D \cdot Д (1+q)$, тобто: $Kq = r \cdot R_D \cdot Д (1+q)$.

Перетворивши рівняння, отримаємо:

$$Kq = r \cdot R_D \cdot Д + r \cdot R_D \cdot Д \cdot q,$$

$$Kq = r \cdot R_B \cdot Д \cdot q = r \cdot R_B \cdot Д,$$

$$q(K - r \cdot R_B \cdot Д) = r \cdot R_B \cdot Д,$$

$$q = \frac{r \cdot R_D \cdot Д}{K - r \cdot R_D \cdot Д}, \text{ або:}$$

$$q = \frac{r \cdot R_D \cdot Д}{K - r \cdot R_D \cdot Д} \cdot \frac{K}{K} = \frac{r \cdot \frac{\Pi \cdot Д}{К}}{\frac{K}{К} - r \cdot \frac{\Pi \cdot Д}{К}} = \frac{r \cdot R_K}{1 - r \cdot R_K}.$$

З наведених рівнянь видно, що темп приросту економічного потенціалу залежить від двох чинників: рентабельності власного капіталу і коефіцієнта реінвестування прибутку.

7. Трансформація моделі на основі розширення факторної системи здійснюється шляхом введення додаткових факторних ознак.

Деталізація коефіцієнта рентабельності власного капіталу (R_K) шляхом введення додаткових чинників дозволяє представити його у вигляді:

$$R_K = \frac{\Pi}{K} = \frac{\Pi}{D} \cdot \frac{D}{A} \cdot \frac{A}{K} = R_D \cdot K_{HEP} \cdot K_{\Phi 3}$$

На цій основі базова модель може бути трансформована наступним чином:

$$q = \frac{r \cdot R_D \cdot K_{HEP} \cdot K_{\Phi 3}}{1 - r \cdot R_D \cdot K_{HEP} \cdot K_{\Phi 3}}$$

Ґрунтуючись на попередньо доведеному твердженні, що темпи зростання економічного потенціалу підприємства (q) дорівнюють темпам зростання чистого доходу від реалізації його продукції (t), будь-яке підприємство зі стабільною фінансово-господарською діяльністю за даною моделлю може обчислити приріст чистого доходу (виручки) від реалізації продукції на наступний період. Якщо підприємство планує нарощувати темп приросту доходу, це можна зробити за рахунок зміни одного або кількох факторів, що введено до моделі.

Скориставшись звітною інформацією щодо фінансових результатів та економічного потенціалу досліджуваного підприємства, можна обчислити коефіцієнти реінвестування прибутку, чистої рентабельності продукції, навантаження активів, фінансової залежності і визначити на їх основі очікуваний річний приріст чистого доходу від реалізації продукції у наступному періоді.

Випереджаючий темп приросту активів порівняно з темпом приросту доходу від реалізації продукції, що характеризує розвиток досліджуваного підприємства у звітному році, можна оцінити загалом позитивно на тій підставі, що збільшення і удосконалення майнового потенціалу створює умови для суттєвого прискорення темпів приросту доходу підприємства у наступному період.

8. Прогнозування показників фінансових звітів на наступний період.

Методика прогнозування показників балансу ґрунтується на визнанні умовно-змінними (залежними від зміни доходу від реалізації продукції) всіх статей балансу, крім статутного капіталу і позик банку.

За умови максимального використання економічного потенціалу підприємства у передпрогнозному періоді обчислення прогнозованих значень показників балансу здійснюється за алгоритмами, аналогічними тим, що застосовуються для прогнозування показників звіту про фінансові результати:

$$a' = a \cdot (1 + t),$$

$$b' = b,$$

де a , a' — відповідно: базисні та прогнозовані умовно-змінні показники балансу;

b , b' — відповідно: базисні та прогнозовані умовно-постійні показники балансу.

Такий підхід до прогнозування окремих статей балансу призведе до порушення балансового рівняння, внаслідок того, що прогнозовані активи перевищать прогнозований власний капітал і зобов'язання:

$$A' > K' + Z',$$

де A' - прогнозовані активи;

K' - прогнозований власний капітал;

Z' - прогнозовані зобов'язання.

Отже, для відновлення балансу підприємству, яке повністю використовує свій економічний потенціал, доведеться привести джерела фінансування у відповідність з прогнозованими активами шляхом створення додатково необхідного капіталу (ДНК). Для цього підприємству необхідно збільшити зовнішні джерела коштів за рахунок додаткової емісії акцій або додаткових банківських кредитів. Тоді рівняння прогнозованого балансу набуде такого вигляду:

$$A' = K' + Z' + \text{ДНК}.$$

Разом з тим, припущення щодо повного використання економічного потенціалу підприємства є малоімовірним. Значно частіше виникають ситуації, коли досягнутий підприємством обсяг виробництва є меншим за його виробничий потенціал. Адже виробничий потенціал — це максимально можливий обсяг виробництва за кількістю та якістю продукції за умов найбільш ефективного використання всіх ресурсів підприємства. Оскільки підприємство за звичайних умов не може працювати з повною (абсолютною) віддачею, доцільно передбачити деякі відмінності у прогнозуванні приросту основних засобів порівняно з загальним підходом до прогнозування активів підприємства. Це означає, що спираючись на прогнозований темп приросту доходу від реалізації продукції, при визначенні темпу приросту основних засобів необхідно урахувувати величину сукупного резерву виробництва, який визначається як різниця між виробничим потенціалом підприємства і досягнутим обсягом виробництва продукції у передпрогнозованому періоді.

Подальше визначення додатково необхідного капіталу має здійснюватись за наведеним вище алгоритмом, виходячи з відкоригованого прогнозу активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митрофанов Г. В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / Г. В. Митрофанов, Г. О. Кравченко, Н.С. Барабаш. – К.: КНТЕУ, 2002. – 301 с.
2. Мних Є.В. Фінансовий аналіз : підручник. / Є.В. Мних, Н.С. Барабаш. – К.: КНТЕУ, 2014. – 526 с.
Барабаш. – К.: КНТЕУ, 2014. – 526 с.

НАУКОВИЙ СВІТОГЛЯД У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Бартенєва Ірина Олександрівна

Галіцян Ольга Анатоліївна

к.п.н., доценти

доценти кафедри педагогіки

Державний заклад

«Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна

Анотація: розкрито ознаки та зміст категорії «світогляд». Визначено сутність наукового світогляду людини. З'ясовано особливості формування наукового світогляду сучасного вчителя в умовах Нової української школи. Проаналізовано зв'язок наукового світогляду з поняттям «наукова картина світу», подано його визначення.

Ключові слова: сучасний вчитель, професійна діяльність, світогляд, науковий світогляд, світоглядні орієнтації.

Актуальність дослідження пов'язана з тим, що в умовах трансформації сталої ціннісної платформи, як ніколи важливим є акцентування дослідницької уваги на формуванні світогляду майбутнього вчителя, здатного керувати гармонійним розвитком особистості учня та розвивати у школярів загальнолюдські, загальнонаукові, національні ідеали і духовні цінності. Сучасне суспільство потребує педагога, який буде активним суб'єктом освітнього процесу, здатним до швидкої адаптації та ефективної професійно-педагогічної інноваційної наукової діяльності в сучасному освітньому просторі.

Мета дослідження полягає у висвітленні термінологічних, змістових та професійно-зорієнтованих ознак наукового світогляду сучасного вчителя української школи.

Проблематика формування світоглядних орієнтацій сучасного вчителя в Україні не є новою. Кожна історична епоха розміщувала своєрідні «акценти» у філософському та методологічно-педагогічному розумінні світосприйняття та світобачення вчителя, що віддзеркалювали «дух часу», маркували проблеми настрою соціуму узагалі, і його мислителів, просвітителів та освітян зокрема.

Феноменологію світогляду як наукової категорії студіювали М. Бердяєв, В. Табачковський, В. Шинкарук. Роль світогляду для формування особистості вчителя сучасної школи презентовано в науковій літературі у таких контекстах: маркери професійного світогляду висвітлювала В. Івушкіна; ознаки естетичного світогляду вчителя вивчав Ц. Хуан; роль світогляду та свідомості в системі підготовки вчителя-гуманітарія досліджувала І. Зелена.

На думку видатного українського вченого В. Шинкарука, феноменологічні ознаки категорії «світогляд» пов'язані з такими базовими поняттями, як «світ» та «людина». Їхня особливість полягає в тому, що вони віддзеркалюють дійсність опосередковано, «крізь призму» суспільних відносин, крізь єдність «соціуму» [3].

Аналіз довідникової літератури [1] дозволяє стверджувати, що світогляд є формою соціальної та суспільної самосвідомості особи, яка завжди вирізняється конкретно-історичним характером. Зміст категорії «світогляд» складають систематизовані знання про довколишній світ і саму людину, про спрямованість перебігу подій у світі, сенс людського життя, історичну долю людства, а також система переконань, ціннісних настанов, принципів та ідеалів, відповідних певному світобаченню.

У загальному вигляді феномен «науковий світогляд» можна представити як інтегративну систему загальнонаукових, історико-філософських, політичних, моральних, правових, естетичних та культурологічних понять, почуттів,

поглядів, ціннісних переконань та емоцій, що визначають ставлення людини до довколишньої реальності й до власної суб'єктності.

Науковий світогляд віддзеркалює поведінкові та когнітивні ресурси людини (рівень засвоєння інформації, швидкість пізнавальних реакцій, ступінь опанування норм поведінки тощо). Водночас, науковий світогляд характеризується оптимальним засвоєнням загальноприйнятих фактів, норм та правил, законів та теорій.

На нашу думку, феноменологія наукового світогляду безпосередньо пов'язана з поняттям «наукова картина світу».

На думку І. Григорків, наукова картина світу – це синтетична форма теоретичного знання, репрезентована різними науковими дисциплінами в конкретний соціокультурний період їхнього розвитку. Призначення наукової картини світу, стверджує авторка, створювати образ, аксіологічно забарвлену теоретичну модель об'єктивної дійсності, що накладає, з одного боку, певні обмеження на можливості створення нових гіпотез, але й допомагає, з іншого боку, розвивати предметну сферу науки, відкривати нові горизонти актуалізації пізнавального потенціалу культури, який має чітко виражені ціннісні параметри, не порушуючи при цьому вимогу щодо об'єктивності змісту наукового знання, настанову на строгість, істинність, достовірність, доказовість, евристичний і практичний ефект[2] .

Ми впевнені, що сутність наукового світогляду вчителя розкривається через пізнання його соціальних та професійних функцій: пізнавальної, інтегративної, суспільно-перетворювальної, виховної, освітньої, комунікативної, дидактичної, ціннісно-інформаційної, системоутворювальної.

Науковий світогляд учителя визначаємо як інтегративний професійно-особистісний конструкт, що детермінує самореалізацію фахівця освіти як суб'єкта наукової та професійно-педагогічної діяльності, дозволяє ефективно конструювати наукову та педагогічну діяльність відповідно усталених наукових поглядів та переконань.

Підсумовуючи можемо стверджувати, що дослідження ціннісних вимірів науки, зокрема психолого-педагогічної, є постійно значущим через те, що й досі не розв'язаною залишається проблематика гуманітаризації наукового знання на тлі довготривалої дегуманізації соціальних, політичних, економічних, інформаційних, ідеологічних процесів у глобальному масштабі. На нашу думку, роль наукового світогляду сучасного вчителя пов'язана з недостатнім розумінням аксіологічних детермінант пізнавальної діяльності фахівців освіти будь-яких соціокультурних перетворень в освіті. Актуальним залишається й висвітлення ціннісних засад синергетичності наукового та позанаукового знання, реалізація в освіті гуманістично-ціннісного потенціалу їхньої взаємодії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
2. Григорків І.Р. Гуманістично-ціннісний потенціал сучасної наукової картини світу //Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка /Ред.кол. Т.Біленко (головний редактор), В.Скотний, Г.Здоровенко та ін. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2008. – Випуск 21. Філософія. – С. 4-15.
3. Шинкарук В. И. Мироззрение как форма общественного самосознания человека и способ духовно-практического освоения мира / Владимир Илларионович Шинкарук // Научное мироззрение и социалистическая культура / [В. П. Шинкарук, В. П. Иванов, Н.И.Михальченко и др. ; отв. ред. В. И. Шинкарук, В. П. Иванов]. – Киев : Наук. думка, 1988. – С.12-29.

УПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ЯК ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗДО

Беленчук Валентина Корнійвна

вихователь закладу дошкільної освіти

№3 «Берегиня»

Голопристанської міської ради

Херсонської області

м.Гола Пристань

Херсонська область

Анотація: У статті міститься теоретико-методичне обґрунтування проблеми впровадження інклюзивної освіти як інноваційної педагогічної діяльності закладу дошкільної освіти, висвітлення її теоретичних аспектів, окреслення сфери її практичного застосування у галузі сучасної дошкільної спеціальної педагогіки.

Ключові слова: інноваційна педагогічна діяльність, інклюзивна освіта, заклад дошкільної освіти.

Дбаючи про рівний доступ до якісної освіти кожного громадянина, прогресивне людство постійно працює над розробленням ефективних освітніх моделей. До кінця ХХ століття в багатьох розвинених країнах світу (США, Великобританія, Швеція, Німеччина, Італія, Скандинавські країни) провідною стратегією в освіті дітей із обмеженими можливостями здоров'я (далі – ОМЗ) стала інтегрована освіта, що передбачає створення корекційних класів у масових школах і груп у дитячих садках.

Однак виокремлення «особливих» класів і груп часто викликало вилучення цих дітей із соціального життя школи і дитячого садка і створює певні бар'єри у спілкуванні і взаємодії дітей. Тому від інтеграції перейшли до

інклюзії – спільного навчання та виховання дітей із обмеженими можливостями здоров'я.

Термін «інклюзія» введений у 1994 р. Саламанкською декларацією про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб із особливими потребами.

Інклюзія (калька з англ. inclusion) – включення, додавання, приєднання, тобто: залучення в освітній процес кожної дитини за допомогою освітньої програми, що відповідає її здібностям; задоволення індивідуальних освітніх потреб, забезпечення спеціальних умов.

2000 року на Всесвітньому форумі з освіти в Дакарі багато країн, дотримуючись положень Саламанкської декларації, досягли домовленості щодо інклюзивної освіти, де участь, рівність у спільнотах є головним показником якості освіти.

Організація освітнього процесу в закладі дошкільної освіти (далі – ЗДО), що реалізують інклюзивну практику, диктує необхідність створення структурно-функціональної моделі, спроектованої на основі інтеграції системного, компетентнісного та диференційованого підходів, що орієнтують на оволодіння вихованцями соціальними, здоров'язберігаючими, комунікативними, діяльними, інформаційними компетенціями.

Організація інклюзивної освіти будується на таких принципах:

- принцип індивідуального підходу передбачає всебічне обстеження дітей і розроблення відповідних заходів педагогічного впливу з урахуванням особливостей (вибір форм, методів і засобів навчання і виховання з урахуванням індивідуальних освітніх потреб кожної дитини групи);

- принцип підтримки самостійної активності дитини (індивідуалізації).

Важливою умовою успішності інклюзивної освіти є забезпечення самостійної активності дитини. Реалізація цього принципу вирішує завдання формування соціально активної особистості, яка є суб'єктом свого розвитку, а не пасивним споживачем соціальних послуг;

- принцип соціальної взаємодії передбачає створення умов для розуміння і прийняття один одного всіма учасниками освітнього процесу з метою досягнення плідної взаємодії на гуманістичній основі; активне залучення дітей, батьків і фахівців у галузі освіти до спільної діяльності як навчальної, так і соціальної для створення інклюзивної спільноти як моделі реального соціуму;

- принцип міждисциплінарного підходу. Різноманітність індивідуальних характеристик дітей вимагає комплексного, міждисциплінарного підходу до визначення і розроблення методів і засобів виховання і навчання. Фахівці (вихователь, логопед, соціальний педагог, психолог, дефектолог за участю старшого вихователя), що працюють у групі, регулярно проводять діагностику дітей і в процесі обговорення складають освітній план дій, спрямований як на конкретну дитину, так і на групу в цілому;

- принцип варіативності в організації процесів навчання і виховання. Залучення до інклюзивної групи дітей із різними особливостями в розвитку передбачає наявність варіативного розвивального середовища, тобто необхідних розвивальних і дидактичних посібників, засобів навчання, безбар'єрного середовища, варіативної методичної бази навчання і виховання і здатність педагога використовувати різноманітні методи і засоби роботи як загальної, так і спеціальної педагогіки;

- принцип партнерської взаємодії з сім'єю. Зусилля педагогів будуть ефективними, тільки якщо вони підтримані батьками, зрозумілі їм і відповідають потребам сім'ї.

Завдання фахівця – встановити довірчі партнерські стосунки з батьками або близькими дитини, уважно ставитися до запиту батьків, до того, що, на їх погляд, важливо і потрібно в даний момент для їх дитини, домовитися про спільні дії, спрямовані на підтримку дитини;

- принцип динамічного розвитку освітньої моделі дитячого садка. Модель дитячого садка може змінюватися, у ній можуть з'являтися нові структурні підрозділи, фахівці, розвивальні методи і засоби.

На прийняття рішення про впровадження інклюзивної освіти в ЗДО

впливає:

- * наявність мотивації керівника ЗДО;
- * психологічна готовність колективу ЗДО до інклюзії, що передбачає знайомство з основними цінностями, цілями, методиками організації інклюзивної практики та згоду з ними;
- * наявність необхідних фахівців (вчителів-дефектологів, педагогів-психологів, вчителів-логопедів, тьюторів) або угоди з психолого-педагогічними соціальними центрами про психолого-педагогічний супровід дітей із ОМЗ;
- * наявність спеціальних умов для навчання і виховання дітей із обмеженими можливостями здоров'я, у тому числі – безбар'єрного середовища;
- * можливість підвищення кваліфікації педагогів.

Основна мета освітнього закладу в процесі упровадження інклюзивної практики – забезпечення умов для спільного виховання і освіти дітей із різними освітніми потребами.

Коли рішення прийнято, відбувається розгортання інноваційної педагогічної діяльності, що передбачає ряд обов'язкових процедур (усвідомлення цінностей, постановку цілей, аналіз умов, добір і створення засобів і методів, оцінку результатів і корекцію діяльності) та етапність їх реалізації відповідно до вирішуваних завдань.

На першому етапі плануються такі заходи:

- * керівник приймає рішення про організацію інклюзивної освіти в ЗДО;
- * спільно з представником органу управління освітою керівник ЗДО проводить аналіз кваліфікації фахівців, комплектації предметно-розвивальних освітніх програм і технологій, за якими працює заклад, на відповідність їх умовам реалізації інклюзивних цілей;
- * керівник ЗДО проводить зустрічі з педагогічним колективом для обговорення та опрацювання основних цілей, цінностей та принципів інклюзії, перспективного та поточного плану дій колективу, визначення складу ПМПК та координатора з організації інклюзивної освіти в ЗДО;

* відбувається знайомство з дітьми та сім'ями, проведення первинного прийому дітей з ОМЗ для діагностики та розробки рекомендацій;

* на основі висновку ПМПК і результатів діагностики, проведеної внутрішніми фахівцями, розробляється освітній маршрут для дітей із ОМЗ у ЗДО та індивідуальну освітню програму;

* визначаються основні заходи щодо адаптації дітей групи до нових умов із приходом дітей із ОМЗ;

* проводяться зустрічі з батьками дітей із ОМЗ та вікової норми;

* підписуються угоди з батьками;

* складається розклад і визначається розпорядок дня.

Під час залучення в освітній процес дитини з особливими освітніми потребами необхідно продумати, що необхідно змінити, як підготуватися до цього. Прихід такої дитини в дитячий садок має на увазі складання індивідуального освітнього маршруту (ІПР – індивідуальної програми розвитку) і зміни умов середовища з урахуванням його особливостей. Наприклад, якщо приходить дитина з порушеннями опорно-рухового апарату, планується весь маршрут пересування дитини по дитячому садку, всі режимні моменти і їх забезпечення (відвідування туалету, сидіння за столом, прогулянки, рухові заняття), педагогічні дії з організації навчання та взаємодії дитини з іншими дітьми. Якщо приходить дитина з особливостями емоційно-вольової сфери – планується діяльність вихователя щодо залучення цієї дитини до групи дітей.

На другому етапі вирішуються такі завдання:

* розроблення концепції організації інклюзивної освіти, що передбачає основні цінності та технології їх реалізації;

* розроблення освітньої програми, що враховує державні вимоги та особливості інклюзивного процесу;

* створення методичного забезпечення освітнього процесу;

* створення варіативних форм для реалізації інклюзивної освіти;

* підвищення професійної кваліфікації педагогів і фахівців;

* створення предметно-розвивального середовища;

* розроблення нової структури управління інклюзивним освітнім закладом;

* вибудовування партнерських відносин з усіма учасниками освітнього процесу;

* створення мережевої взаємодії з організаціями-партнерами.

Організаційна модель інклюзивного ЗДО має враховувати різноманітні умови, що залежать від комплектації дитячого садка, бути гнучкою і варіативною.

Організація інклюзивної освіти передбачає творчий підхід і певну гнучкість освітньої системи, що враховує потреби не тільки дітей із обмеженими можливостями здоров'я, а й різних етнічних груп, статі, віку, приналежності до тієї чи іншої соціальної групи.

Система навчання і виховання підлаштовується під індивідуальні освітні потреби дитини, використовуються нові підходи до навчання, застосовуються варіативні освітні форми і методи навчання і виховання. У самому інклюзивному підході закладена необхідність змінювати освітню ситуацію, створювати нові форми і способи організації освітнього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей дітей.

Для управління інклюзивними процесами необхідно впроваджувати командні форми роботи, проєктні форми організації діяльності, діагностику та моніторинг інклюзивних процесів, форми узгодження інтересів різних учасників освітнього процесу (дошкільнят, батьків, педагогів, адміністрації).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аль-Хамадані Н.Д. Організація інклюзивного середовища в дошкільному навчальному закладі/ Аль-Хамадані Н.Д.// Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу. – Лисичанськ : ФОП Пронькіна К.В. – 2016. – С.10-12.

2. Ігнатуша А.Л. Підходи до організації інклюзивної освіти на сучасному етапі/ Ігнатуша А.Л.// Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу. – Лисичанськ : ФОП Пронькіна К.В. – 2016. – С.47-50.

3. Індекс інклюзії: дошкільний навчальний заклад: Навчально методичний посібник / Кол. упорядників: Патрикеева О. О., Дятленко Н. М., Софій Н. З., Найда Ю. М. Під заг. ред. Шинкарен ко В. І. – К.: ТОВ «Видавничий дім “Плеяди”», 2011. – 100 с.

4. Олійникова Н.Д. Методичні рекомендації щодо роботи з дітьми із особливими потребами: Посібник для практичних психологів, соціальних педагогів, педагогів, батьків./ Олійникова Н.Д., Дудченко Л.О., Кудлай С.В. – Первомайськ: Управління освіти Первомайської міської ради, 2011. – 136 с.

**ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ,
МЕДІАКОНТЕНТУ ТА АВТЕНТИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ
НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТВОРЕННЯ
СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЯК ЗАСІБ
МОТИВОВАНОГО ОВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ**

Бойко Оксана Миколаївна

учитель англійської мови

Комунальна установа Сумська гімназія № 1 м.

Суми Сумської області

Анотація: актуальність даної теми зумовлена пошуком нових методів навчання іноземній мові, які б задовольняли освітні та життєві потреби сучасних учнів, які є поколінням «digital natives», сприяли б створенню успішного сучасного освітнього середовища на уроках англійської мови у школі та підвищували б мотивацію учнів до вивчення іноземної мови, забезпечуючи ситуацію успіху та задоволення від отриманого результату. Метою даного дослідження є розгляд сучасних соціальних засобів комунікації, медіа платформ та використання автентичного навчального матеріалу, який вони пропонують, у розрізі створення сучасного освітнього середовища та фасилітації мотивованого оволодіння англійською мовою на уроках іноземної мови у школі.

Дане дослідження також розглядає педагогічну доцільність імплементації соціальних медіа сервісів та автентичного медіаконтенту в процес вивчення англійської мови у школі та ефективні способи такої імплементації.

В даній статті автор досліджує освітні потреби учнів шляхом опитування учасників дослідження в одній із соціальних мереж, розглядає основні алгоритми застосування популярних соціальних мереж та цифрових гаджетів з

метою створення ефективного освітнього середовища на уроках англійської мови.

Ключові слова: соціальні мережі, медіа контент, педагогічна доцільність, сучасне освітнє середовище, мотивоване оволодіння іноземною мовою, ситуація успіху.

Нове століття, новітні технології і діти нового покоління «digital natives» або «цифрові аборигени» (поняття введене в 2001 р Марком Пренски, який зазначив, що такі діти «проводять все своє життя в оточенні комп'ютерів, відеоігор, цифрових музичних плеєрів, відеокамер, мобільних телефонів та всіх інших іграшок та інструментів цифрової ери» [2, с.1]) змушують нас, педагогів, постійно перебувати у пошуку найефективніших освітніх технологій та стратегій, які одночасно наповнюють наші уроки цінним освітнім матеріалом та задовольняють потреби й запити сучасного учня і, зрештою, є надійним фундаментом для створення успішного, мотивованого середовища та успішного й мотивованого до навчання учня.

Як доводить досвід попередніх поколінь, освітні практики, які використовувалися в Україні протягом багатьох років, забезпечували високі результати у багатьох галузях науки (математика, фізика, астрономія, медицина тощо). Але в галузі іноземної мови результати занадто незадовільні – величезний відсоток тих, хто вивчав англійську мову у школі, не володіє нею у реальному житті.

Можливо, вони знають базові фрази, володіють певним лексичним запасом та знають правила граматики, уміють «читати зі словником», але цього вкрай недостатньо, коли опиняються у ситуаціях реального спілкування, зіштовхуються із життєвою необхідністю спілкуватися іноземною мовою.

Заглибившись у першоджерела цієї проблеми, ви виявите, що більшість цих «неуспішних» учнів стали такими не з причини браку старання у процесі вивчення англійської мови, навіть навпаки, вони з надзвичайним старанням

«зубрили» слова зі словника, граматичні правила та формули, читали тексти з підручника та навіть записували переклад у зошити.

Стільки старань і безрезультатно! Отже, підходи до навчання та методи навчання іноземної мови безнадійно скомпрометували себе і ця сфера потребує невідкладного переосмислення і «реанімування».

Нове століття, оновлені можливості, оновлені ресурси, оновлені виклики та запити і, зрештою, оновлене покоління, - все це вимагає оновлення стратегій та змісту навчання.

Наше життя поступово «оцифровується» і переходить у віртуальну площину. Добре це чи ні - спірне питання, яке варто залишити філософам. Наше ж завдання – залишатися на хвилі часу, використовуючи можливості, які цей час пропонує.

А можливості, які пропонує сучасний оцифрований і діджиталізований світ безмежні і надзвичайно сприятливі для тих, хто вивчає англійську мову як іноземну.

Розвиток цифрових технологій та поява соціальних мереж відкрила неосяжні скарби для вивчення англійської мови: доступ до сучасного автентичного матеріалу, наповненого сучасним змістом; можливість «віртуального» пізнання світу; комунікування «без кордонів» у реальному часі з реальними людьми.

І сучасні учні відчують, що англійська мова - це вже не просто набір відірваних від життя слів, фраз, формул чи текстів, а реальний і необхідний інструмент пізнання сучасного світу та спосіб заявити про себе у цьому світі.

Отже, якщо наші учні більшу частину свого життя, хочемо ми того чи ні, проводять у «мережі» і не уявляють свого життя без сучасних гаджетів, то боротися з цим - це те саме, що оголосити війну вітряним млинам.

Та й чи доречно це? Значно доречніше перетворити «віртуальне середовище» та цифрові технології на надійних союзників і партнерів у навчанні.

У цій статті ми розглянемо деякі популярні цифрові додатки та соціальні мережі, використання смартфонів та інших гаджетів на уроках англійської мови з метою оновлення освітнього середовища, яке мотивує та провокує учнів до безперервного оволодіння іноземною мовою у природний та захоплюючий для дітей покоління «digital natives» спосіб.

Більш того, ми розглядаємо залучення сучасних соціальних мереж у розрізі застосування оновлених підходів до навчання іноземної мови та використання і створення оновлених навчальних матеріалів.

Перед тим, як робити висновки та починати працювати над створенням навчального контенту на цифрових платформах та у соціальних мережах, де найчастіше проводять час школярі, я провела опитування в групах моїх учнів у Viber. Опитування було сформульоване наступним чином:

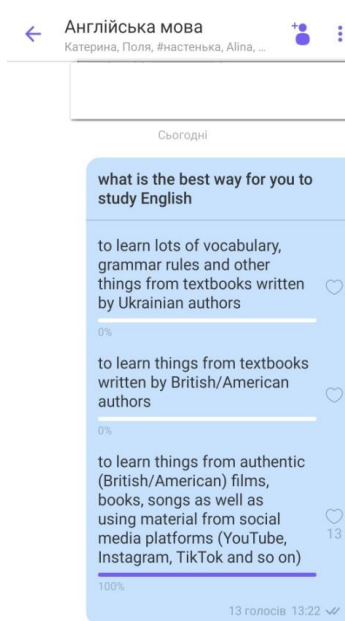
Який для вас найкращий спосіб вивчати англійську мову?

- 1) Вивчати лексику, граматичні структури та інші матеріали з підручників англійської мови українських авторів.
- 2) Вивчати матеріал з підручників британських видавництв.
- 3) Вивчати англійську мову через перегляд автентичних фільмів іноземною мовою, прослуховування англійських пісень, читання книг в оригіналі, спілкування у соціальних мережах та перегляд цифрового контенту англійською мовою.

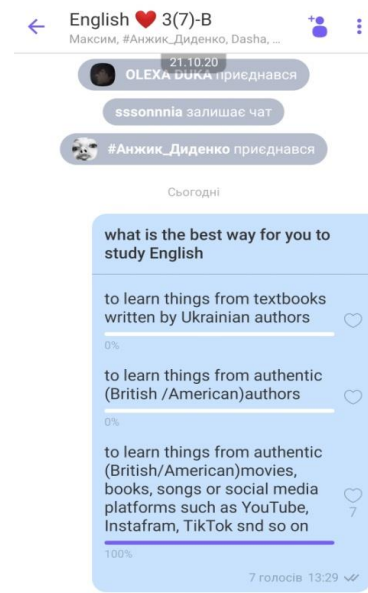
Не здивувала статистика, коли понад 97% опитуваних учнів відповіли, що найефективніше і найкраще для них вивчати англійську мову через використання автентичного контенту, який забезпечують сучасні соціальні мережі та цифрові додатки. (мал. 1,2,3)

Мал.1. Опитування

Мал. 2. Опитування

Мал. 3. Опитування

Так, використання популярних серед учнів платформ та додатків таких як YouTube, Instagram, TikTok, Facebook та автентичного контенту, який вони пропонують у поєднанні зі спілкуванням з однолітками зі всього світу за допомогою вищезазначених сервісів та створення власного англомовного контенту для розміщення на таких платформах як учителем так і самими учнями спонукає до мотивованого вивчення мови. Більш того, вивчаючи мову таким чином, в учнів не виникає відчуття штучно створеної ситуації, незрозумілості мети процесу, а вивчення мови непомітно проникає в усі сфери їхнього життя, виходячи з рамок уроку та школи. Навчання перетинається із задоволенням життєвих потреб (спілкування, здобуття інформації, тощо), розвагою і стає необхідною частиною життя учня. Це дозволяє викладачам персоналізувати заняття для мотивованої аудиторії та використовувати контент, яким щодня спілкуються мільйони носіїв мови.

Один з найпопулярніших серед молоді додатків YouTube пропонує безліч різного роду відеоматеріалів (від суто навчального автентичного контенту у вигляді лекцій, пояснень, напрацювання лексики до розважальних роликів у вигляді фільмів, пісень тощо). Це безцінний ресурс, якщо не забувати нагадувати про цифрову грамотність та безпеку в Інтернеті.

Порівняно недавно з'явилася нова медіа платформа, що шалено набирає популярності серед молоді TikTok. Хоча, на перший погляд цей ресурс може здатися дивним, таким, що демонструє нескінченний потік відеовікликів та жартів. Та чому б не скористатися цією платформою для відпрацювання навчального вмісту англійської мови та впровадити в навчальний клас, щоб оживити складні вправи, фразові дієслова чи словниковий запас.

Якщо велику частину свого часу сучасні учні проводять в Instagram, то було б помилкою не використати цей цифровий сервіс як ефективний та цікавий інструмент для вивчення мови. Залучення учнів до такого виду діяльності проходить легко, без примусу, вони вивчають мову невимушено, без страху отримати погану оцінку, в атмосфері, яка задовольняє їхні потреби. Зваживши це, я створила свою власну навчальну групу в Instagram, де щоденно публікую різні «цікавинки», ілюструючи прикладами з власного життя. Мої «підписники» постійно залучені до процесу вивчення англійської мови, слідкують за оновленнями та коментують їх, виконуючи короткі, але наповнені змістом завдання.

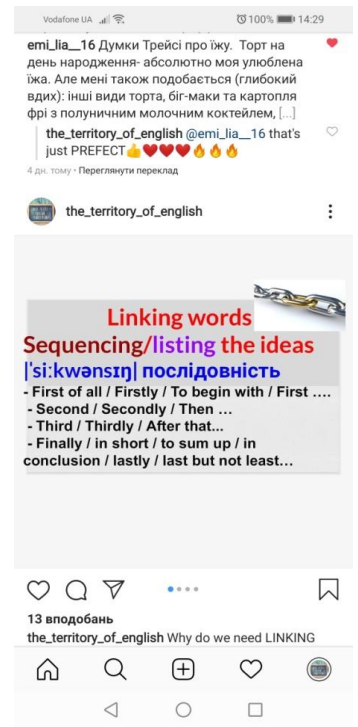
Таким чином, вивчення англійської мови плавно вийшло за межі класу, стало можливим до впровадження дистанційно, в період канікул, карантину тощо. Більш того, такий вид роботи забезпечує можливості для відпрацювання усіх видів діяльності. На своїй сторінці в Instagram я можу пояснювати новий матеріал в цікавий та незвичний спосіб (мал.4, 5, 6), відпрацьовувати навички письма (учні повинні коментувати кожен пост), вдосконалювати навички читання (мал. 7) та практикуватися в аудіюванні на прикладі моїх відео розповідей (мал. 8) та навіть відпрацьовувати власні навички усного мовлення. При цьому, вони відчують себе важливими та активними учасниками процесу. Зрештою, учні можуть отримувати вкрай необхідну щоденну інформацію та часто перетворювати безглузде прокручування стрічки на більш значущу діяльність.

Мал. 4

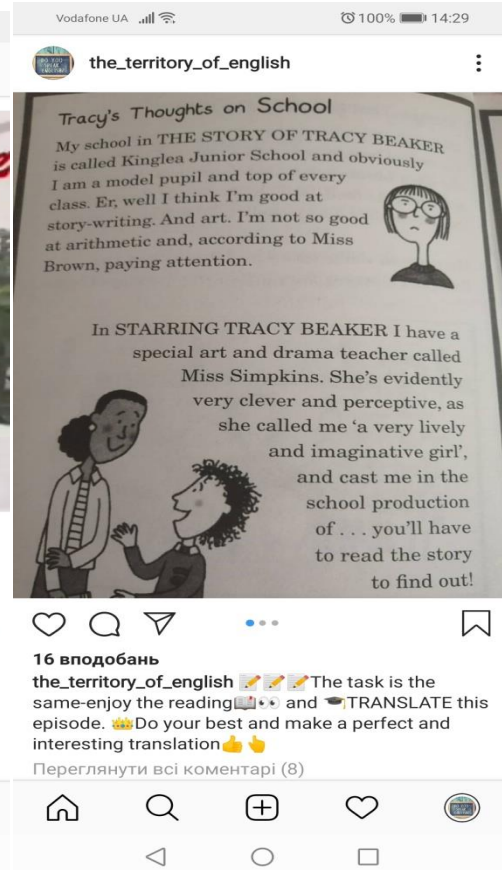
Мал. 5

Мал. 6

Мал. 7

Мал. 8

Facebook - ще одна із популярних соціальних мереж, яка дозволяє створювати власний профіль, заводити друзів по всьому світу, публікувати

новини у стрічці та обговорювати їх. Facebook займає чільне місце серед додатків, які використовуються як учительськими спільнотами для поширення своїх ідей та досвіду, так і для учнів, оскільки містить величезний масив корисного навчального автентичного матеріалу. Крім того, це безцінний ресурс для створення власного навчального контенту. Цінним є і те, що ця платформа може бути використана як інструмент комунікації під час спільних міжнародних проектів (eTwinning plus) для обговорення, створення спільного творчого продукту.

Безсумнівно, важко переоцінити роль вищезазначених соціальних мереж у навчанні, особливо іноземній мові. Але це все можна звести нанівець, якщо втілювати старі підходи до вивчення мови просто через нові інструменти. Змінювати потрібно докорінно все. Життя довело, що навчання заради наповнення учнів величезним об'ємом неструктурованого і «відірваного від життя» матеріалом не сприяє оволодінню учнями іншомовною компетенцією і здатністю до взаємодії в ситуаціях реального спілкування.

На нашу думку, слід зосередитися не на тому «чого навчати», а більше на тому «для чого навчати». Саме це може забезпечити «task-based approach» або підхід на основі правильно підібраних завдань, який передбачає зміщення акцентів від змісту до навичок та компетенцій. Цей підхід акцентується на навичках та компетенціях, які необхідно сформувати в учнів, під час добору навчального матеріалу. Такими завданнями можуть бути замовлення в ресторані, бронювання номера в готелі, або, можливо, більш складні завдання, такі як обговорення фільму або висловлення їх думок щодо екології чи політики. При такому підході подається мовний інвентар, який обертається навколо самого завдання, а не навпаки. Оскільки цей підхід зосереджений на змісті, завдання та домашні завдання повинні зосереджуватися на справжніх потребах учнів, з урахуванням їх зацікавлень. Цей підхід вимагає від учителів розуміння того, що учням дійсно потрібно, як вони можуть це застосувати на практиці, а вже потім розширення кругозору учнів у міру розвитку їхніх комунікативних навичок.

Звичайно використання соціальних мереж та медіа контенту має й свої ризики. Адже не кожен учень свідомий настільки, щоб не загубитися в безкінечному потоці цифрової інформації, щоб не потрапити під шкідливий вплив мереж, не зазнати булінгу в мережі. Тому цей процес повинен проходити під контролем та наглядом наставника.

Отже, використання сучасних цифрових платформ, медіаконтенту та автентичних навчальних матеріалів на уроках іноземної мови змінює підхід до процесу навчання іноземної мови, зміщуючи акценти з об'єму навчального матеріалу до формування необхідних компетенцій. Такий підхід здатний створити сучасне освітнє середовище, що «забезпечує автентичний контекст, який відображає спосіб використання знань у реальному житті» [1, с. 141] та сприяти усвідомленому та мотивованому оволодінню учнями англійською мовою на уроках іноземної мови у школі та поза межами класу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Brown, A.L. (1992). Design experiments: Theoretical and methodological challenges in creating complex interventions. *Journal of the Learning Sciences*, 2(2), 141-178
2. Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon*, Vol. 9 No. 5, October 2001. (p. 1-p.5).
3. Skills for a Digital World 2016 Ministerial Meeting on the Digital Economy Background Report. –Режим доступу: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver>.
4. Watanabe-Crockett, L. (2018). This is what a global digital teacher is and why the worlds needs them. – Режим доступу: <https://www.wabisabilearning.com/blog/global-digital-teacher>.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ

Болотина Евгения Валерьевна

доц., к. филос. н. кафедры

Философии и социально-политических наук

Донбасская государственная машиностроительная академия

(г. Краматорск)

Бородай Андрей Владимирович

доц., к. полит. н. кафедры

Философии и социально-политических наук

В статье представлен анализ феномена инноваций, который позволяет определить приоритеты трансформации политических отношений и институтов для эффективного изменения политической системы. Особенности инноваций в политической сфере как важный фактор развития украинского государства и общества, проблемы и аспекты внедрения инноваций в политическую практику.

Ключевые слова: инновационная политика, модернизация, инновационная модернизация, инновационное развитие.

Инновации в науке и общественном производстве сегодня выступают не как обновление, усовершенствование, модернизация сложившихся стереотипов в этих сферах деятельности социума и выражающих процесс эволюционного его развития, то есть новации, а как процесс коренной ломки устоявшихся в них преобразований. Причем инновации выступают не просто как конечный результат интеллектуальной деятельности человека, который выражает свое содержание через конечный экономический эффект, а прежде всего, как процесс раскрепощения научного духа человечества. Это отражается в детерминирующих признаках инноваций - «нововведение, внедрение, высокая

эффективность, результат интеллектуального решения... конечный результат интеллектуальной деятельности человека, его фантазии творческого процесса, открытий, изобретений и рационализации в виде новых или отличных от предшествующих объектов» [1].

Актуальность исследования инноваций в политике обусловлена необходимостью изучения проблемы политических преобразований украинского государства и общества, востребованностью изменений политической системы, трансформации политической жизни, поиском альтернативных вариантов выхода из кризисных ситуаций.

Инновационное политическое развитие происходит в условиях, в контексте глобальных трансформаций мирового масштаба, а значит, востребовано изучение и применение зарубежного, международного опыта разработки и внедрения инноваций в политическую практику с учетом российских условий.

Тема изучения инноваций в политике востребована и с точки зрения роли политических институтов, акторов, решений, факторов, рисков, границ применимости распространения этого феномена, соотнесенности модернизационных и инновационных процессов развития, технологий внедрения инноваций в политику и оценки их эффективности, причин отставания Украины по сравнению с лидерами инновационных изменений политического пространства.

Сегодня необходим поиск новых подходов к эволюции политической системы и ее институциональной подсистемы, формированию новых видов политических институтов, отношений, практик для развития и оптимизации функционирования политической системы. Инновации в политике могут быть потенциальным политическим инструментом, радикально ускоряющим политический прогресс, развитие политических отношений.

Под инновацией следует понимать обязательство думать и действовать таким образом, чтобы способствовать постоянному улучшению посредством определения, распространения и принятия созидательных идей. Инновации

должны касаться государственной политики, администрирования и включать новое использование имеющегося знания, а также создание и применение новых знаний [2].

В широком смысле, инновации - это реализованные новшества независимо от сферы применения. Новшество в виде научной, научно-технической разработки, изобретения, становится инновацией, получая вид товара, услуги, метода. Следовательно, инновационному циклу предшествуют научно-исследовательские, опытно-конструкторские или проектные работы, на базе которых начинается инновационная деятельность, как в экономике, так и в других сферах жизни общества [3].

Инновации связаны с изменениями объекта (среды, процесса, системы и т.п.), причем эти изменения носят направленный характер и имеют своей целью повышение эффективности деятельности объекта. Инновации являются продуктом интеллектуальной деятельности акторов, реализующих их, и не всегда является положительным явлением, поэтому она должна пройти процесс признания внешней средой, доказать свою жизнеспособность.

Теоретическое изучение проблем инициирования и использования инноваций в политике активно осуществляется в рамках исследований зарубежных и отечественных политологов, экономистов, социологов и психологов.

В настоящее время политическая наука разрабатывает инновационные подходы как теоретически познавательного характера, диагностирующие и прогнозирующие состояние государства и общества, так и несущие в себе элементы преобразования политического пространства.

Инновационные приоритеты украинского общества связаны с модернизацией экономики, внедрением в социальной сфере цивилизационных стандартов качества жизни. С целью формирования социально-экономического, политического фундамента укрепления демократии, позиций среднего класса как носителя центристской культуры, необходимо постоянно поддерживать взаимовыгодный диалог власти и общества о придании политической системе

динамизма, конструктивности взаимодействия ее институтов, о преодолении политической аморфности граждан и продуцирования низкопробной культуры и др.

В настоящее время заслуживает внимания термин «инновационная модернизация», который в силу новизны лишь частично принят рядом политологических школ. Вопросы взаимосвязи процессов модернизации и инноваций, дискуссионности термина «инновационная модернизация» поднимаются в работах Т.С. Ахромеевой, Г.Г. Малинецкого [4], А.А. Заболотько [5], Д.С. Ицковича, И.В. Пономарева [6] и др.

Общий смысл «инновационной модернизации» можно сформулировать, как массовое внедрение технологических ноу-хау и современных технических устройств во все сферы общества. Важно отметить, что если первые два типа модернизации имеют четкие конечные цели, то данный тип модернизации понимается, как внедрение инновационных технологических новинок. Сейчас имеет место бездумное, доведенное до автоматизма внедрение основных технологических новинок во все социально-политические институты, не опираясь на какие-либо исследования, подтверждающие эффективность данных новинок в конкретных реалиях.

Анализ украинской практики инноваций в политике, как правило, сводится к рассмотрению административной реформы, некоторых социально-политических преобразований и внедряемых в этих рамках нововведений в органах государственного управления и сопоставления их результатов [3, с. 5-12].

Несмотря на наличие определенного ряда работ по исследуемой проблеме, отсутствуют комплексные и фундаментальные исследования, посвященные инновациям в политике как факторам развития украинского государства и общества на современном этапе. В такой постановке задачи целесообразно изучать эту проблематику.

Проведенный анализ показал, что инновации рассматриваются, чаще всего, как: новый подход к конструированию, производству или сбыту

продукта, в результате чего новатор получает преимущество перед конкурентами; конечный эффективный результат инновационной деятельности по усовершенствованию технологической процедуры; магистральный путь развития организации, обеспечивающий ее рост, устойчивость и процветание [5].

Кроме того, инновации выступают как метод воздействия на среду. В этом контексте инновация является новшеством, радикально трансформирующим социальную реальность, способствующим целенаправленному изменению и вносящим новые элементы в систему.

В отличие от научно-технических и технологических нововведений, инновации в политике отличаются более высокой неопределенностью последствий от их внедрения, сложностью в оценке предполагаемого эффекта, куммулятивностью, возникновением новых общественно-политических потребностей и способов их удовлетворения.

Инновации в политике имеют некоммерческий характер и предполагают длительный срок отдачи, могут быть успешно реализованы только на условиях консенсусного, взаимовыгодного взаимодействия власти, бизнеса и общества.

Категорию «инновации в политике» можно определить как формирование и внедрение новых видов отношений, институтов и практик для качественного изменения политической системы. Данную категорию можно определить в контексте трансформации экономической, социальной, региональной, международной, информационной и иных сфер жизнедеятельности в отличие от «политических инноваций», которые предполагают введение преимущественно политических новшеств, для достижения целей конкретных субъектов политики.

«Инновации в политике», как понятие, шире, чем «политические инновации». «Инновационная политика» – это совокупность мероприятий, нацеленных на создание социально-экономических, научно-технических и организационно-хозяйственных условий для «прорыва в будущее» производительных сил общества и общественного производства в целом [6].

Для эффективного существования украинского государства необходима реальная стратегия инновационных изменений. Инновационное развитие выступает в двух видах: технологическом и социальном. Для новшеств требуется трансформация существующей политической системы. В настоящее время радикальные призывы и действия к ее модернизации не получают, как правило, массовой поддержки, отторгаются обществом. Мировая практика показывает, что необходимо использовать любые возможности новых внедрений, ведущих к увеличению эффективности, улучшению качества, оптимизации процессов, развития. Но есть такие инновационные решения, которые, внедряясь точечно, ведут к намного более значительным положительным эффектам.

Опыт модернизационных проектов демонстрирует, что одним из условий их успешности является наличие помимо государства еще и других независимых от него социальных сил, способных стать инициаторами и проводниками перемен.

При рассмотрении перспектив украинской инновационной модернизации многие специалисты, как в среде научного сообщества, так и в сфере государственного управления, нередко делают упор на воспроизводстве прошлого опыта, которому придается преувеличенно актуальное значение. Иногда забывая, что к проблемам модернизации, стоящим перед страной, опыт прежних времен не всегда применим или применим, как правило, мало.

Политическая система Украины опаздывает в достижении некоторых качественных политических параметров (стабильности, поступательности развития, надежности). Украине сегодня нужна «инновационная модернизация», меняющая сам тип социально-экономического развития общества и требующая трансформации существующей политической системы.

Инновационная модернизация - это значительное возрастание способности политической системы стабильно и успешно адаптироваться к новым образцам социально-политических целей и создавать новые виды отношений, институтов, практик на основе реализации инноваций в

экономической, социальной, региональной, международной политике и иных сферах жизнедеятельности.

Постмодернизационные компоненты инновационных политических трансформаций государства и общества на современном этапе обусловлены ролью технологических, экономических, информационных, ценностных, демографических и иных факторов.

Необходимо проводить общественные дискуссии по приоритетным направлениям развития, усиление общественного контроля за исполнением государственной политики в различных сферах с участием институтов гражданского общества, противодействие коррупции, создание системы независимой оценки качества работы социальных организаций, стабильная ротация политической элиты и т.п. [7].

В современной Украине, следуя устоявшейся традиции и, используя богатый исторический опыт, все политические процессы, в том числе и инновационные, по-прежнему активизируются, запускаются и регулируются путем «сверху».

В споре между сторонниками инновационного развития и заимствования в Украине верх взяли сторонники разработки государственных инновационных программ. Опыт успешно развивавшихся экономик, стартовавших с «уровня отставания» от рыночно развитых стран, показал, что они отнюдь не начинали с развития инноваций, а шли по пути заимствовали технологий у развитых стран. По мнению многих экспертов, это реалистичная и верная стратегия. По мере приближения к «технологической границе» развитых стран необходимо переключаться на инновации, т.е. создавать технологии и продукты, еще не созданные в других экономиках.

На сегодняшний день, несмотря на заявления руководства государства о высокотехнологичной модернизации страны, каких-либо существенных шагов в пользу внедрения инновационных разработок в различные сферы экономики не происходит. Доходы бюджета страны на 60% состоят из прибыли от

экспорта сельскохозяйственной продукции, на мировой арене Украина до сих пор ассоциируется с глобальным поставщиком сырья.

Существуют сценарии долгосрочного социально-экономического развития Украины: консервативный, инновационный и форсированный. Главные отличия сценариев состоят в уровне модернизации украинской экономики, возможных условиях сокращения бюджетного финансирования, а также различных оценках возможной демографической ситуации, миграционной, региональной политики.

Инновации, как процесс коренной ломки старого содержания знаний с последующим овеществлением нового, процесс внедрения новых знаний в производство, выступают не только как некая технологическая система.

Инновации - это, прежде всего, уникальная творческая деятельность субъекта и социума в целом по переводу существующих ценностей в новое качество, это нововведения в архитектуру сложившейся деятельности, которые вызывают к жизни новый стиль мышления и образ жизни.

В настоящее время востребованы инновации в различных сферах жизнедеятельности:

– в экономике: развитие инновационного сектора, формирование предприятий, по принципу интеллектуального аутсорсинга, модернизация промышленных мощностей, для стимулирования спроса на инновации и др.;

– в социальной сфере: активизация общества для выработки инноваций, переход от патерналистских взаимоотношений «государство - общество» и др.;

– в политике: вовлечение «третьего сектора» в процесс принятия политических решений и политического управления, выработка вектора развития национальной инновационной системы, оптимизация государственной инновационной политики, внедрение инновационных технологий социально-политического взаимодействия государства и институтов гражданского общества.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Старжинский В.П., Цепкало В.В. Динамика науки и инновационное развитие. - Минск: БНТУ, 2013. - 391 с.
2. Фурсов К.С. О социологии инновационной деятельности В.Ж. Келле // Личность. Культура. Общество. – 2013. – Т.15. – №3-4. – С.327-334.
3. Ретих С.В. Дефиниция «инновации» в философии // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2011. – №7-2. – С.189-191.
4. Ахромеева Т.С., Малинецкий Г.Г., Посошков С.А. Критика инновационного разума [Электр. ресурс]: <http://spkurdyumov.ru/economy/kritika-innovacionnogo-razuma>.
5. Заболотько А.А. Сущность и содержание понятия «инновация» // Инициативы XXI века. – 2013. – №3. – С.8-11.
6. Ицкович Д.С., Пономарев И.В. Модернизация или инновация [Электр. ресурс]: <http://polit.ru/article/2009/11/25/modern/>.
7. MacMillan P., Jog K. Innovative government: Shaping long-term success. – Deloitte, 2008.

СОВРЕМЕННАЯ ПОЛИТИКА И ИННОВАЦИИ

Болотина Евгения Валерьевна

к. филос. н., доц. Кафедры

Философии и социально-политических наук

Донбасская государственная машиностроительная академия

(г. Краматорск)

Бородай Андрей Владимирович

к. полит. н., доц. кафедры

Философии и социально-политических наук

Обосновываются место и роль инновационной политики как особого направления современного политологического знания, его междисциплинарный характер. Определяется сущность концептов инновационной политики и политических инноваций, их взаимообусловленность и взаимосвязи. Раскрывая значение многих важных институтов поддержки инноваций, связанных, прежде всего, с бизнес-структурами, а также возможности гражданского общества, обосновывается роль государства как основного субъекта инновационной политики на современном этапе. Доказывается, что в условиях глобализации место страны в мировом разделении труда, инновационная составляющая в экономике и политике превращаются в непереносимое условие своего устойчивого развития. Формулируются критерии оценки государственной инновационной политики, анализируются задачи и возможности различных уровней государственной власти (региональной и местной) по ее осуществлению. Обосновывается, что при всем многообразии ее направлений принципиально важным в современных условиях становится не акцент на технико-технологические факторы, но его перенос на всемерное развертывание человеческого потенциала. Выделяются общие принципы государственной инновационной политики, доказывается, что

ее эффективность выступает сегодня одним из важнейших факторов состоятельности и конкурентоспособности государства.

Ключевые слова: инновационная политика; политические инновации; конкурентоспособность государства.

Актуальность исследования инноваций в политике обусловлена необходимостью изучения проблемы политических преобразований украинского государства и общества, востребованностью изменений политической системы, трансформации политической жизни, поиском альтернативных вариантов выхода из кризисных ситуаций.

Инновационное политическое развитие происходит в условиях, в контексте глобальных трансформаций мирового масштаба, а значит, востребовано изучение и применение зарубежного, международного опыта разработки и внедрения инноваций в политическую практику с учетом российских условий.

Тема изучения инноваций в политике востребована и с точки зрения роли политических институтов, субъектов политики, решений, факторов, рисков, границ применимости распространения этого феномена, соотнесенности инновационных и трансформационных процессов развития, технологий внедрения инноваций в политику и оценки их эффективности, причин отставания Украины по сравнению с лидерами инновационных изменений политического пространства.

Сегодня необходим поиск новых подходов к эволюции политической системы и ее институциональной подсистемы, формированию новых видов политических институтов, отношений, практик для развития и оптимизации функционирования политической системы. Инновации в политике могут быть потенциальным политическим инструментом, радикально ускоряющим политический прогресс, развитие политических отношений.

Под инновацией следует понимать обязательство думать и действовать таким образом, чтобы способствовать постоянному улучшению посредством

определения, распространения и принятия созидательных идей. Инновации должны касаться государственной политики, администрирования и включать новое использование имеющегося знания, а также создание и применение новых знаний [1].

В широком смысле, инновации - это реализованные новшества независимо от сферы применения. Новшество в виде научной, научно-технической разработки, изобретения, становится инновацией, получая вид товара, услуги, метода. Следовательно, инновационному циклу предшествуют научно-исследовательские, опытно-конструкторские или проектные работы, на базе которых начинается инновационная деятельность, как в экономике, так и в других сферах жизни общества [2].

Теоретическое изучение проблем инициирования и использования инноваций в политике активно осуществляется в рамках исследований зарубежных и отечественных политологов, экономистов, социологов и психологов.

В настоящее время политическая наука разрабатывает инновационные подходы как теоретически познавательного характера, диагностирующие и прогнозирующие состояние государства и общества, так и несущие в себе элементы преобразования политического пространства.

Инновационные приоритеты украинского общества связаны с модернизацией экономики, внедрением в социальной сфере цивилизационных стандартов качества жизни. С целью формирования социально-экономического, политического фундамента укрепления демократии, позиций среднего класса как носителя центристской культуры, необходимо постоянно поддерживать взаимовыгодный диалог власти и общества о придании политической системе динамизма, конструктивности взаимодействия ее институтов, о преодолении политической аморфности граждан и продуцирования низкопробной массовой культуры и др.

В настоящее время заслуживает внимания термин «инновационная модернизация», который в силу новизны лишь частично принят рядом

политологических школ. Вопросы взаимосвязи процессов модернизации и инноваций, дискуссионности термина «инновационная модернизация» поднимаются в работах Т.С. Ахромеевой, Г.Г. Малинецкого [3], А.А. Заболотько [4], Д.С. Ицковича, И.В. Пономарева [5] и др.

Общий смысл «инновационной модернизации» можно сформулировать, как массовое внедрение технологических ноу-хау и современных технических устройств во все сферы общества. Важно отметить, что если первые два типа модернизации имеют четкие конечные цели, то данный тип модернизации понимается, как внедрение инновационных технологических новинок. Сейчас имеет место бездумное, доведенное до автоматизма внедрение основных технологических новинок во все социально-политические институты, не опираясь на какие-либо исследования, подтверждающие эффективность данных новинок в конкретных реалиях.

Анализ украинской практики инноваций в политике, как правило, сводится к рассмотрению административной реформы, некоторых социально-политических преобразований и внедряемых в этих рамках нововведений в органах государственного управления и сопоставления их результатов [2, с. 5-12].

Несмотря на наличие определенного ряда работ по исследуемой проблеме, отсутствуют комплексные и фундаментальные исследования, посвященные инновациям в политике как факторам развития украинского государства и общества на современном этапе. В такой постановке задачи целесообразно изучать эту проблематику.

Проведенный анализ показал, что инновации рассматриваются, чаще всего, как: новый подход к конструированию, производству или сбыту продукта, в результате чего новатор получает преимущество перед конкурентами; конечный эффективный результат инновационной деятельности по усовершенствованию технологической процедуры; магистральный путь развития организации, обеспечивающий ее рост, устойчивость и процветание [4].

Кроме того, инновации выступают как метод воздействия на среду. В этом контексте инновация является новшеством, радикально трансформирующим социальную реальность, способствующим целенаправленному изменению и вносящим новые элементы в систему.

В отличие от научно-технических и технологических нововведений, инновации в политике отличаются более высокой неопределенностью последствий от их внедрения, сложностью в оценке предполагаемого эффекта, возникновением новых общественно-политических потребностей и способов их удовлетворения.

Инновации в политике имеют некоммерческий характер и предполагают длительный срок отдачи, могут быть успешно реализованы только на условиях консенсуса власти, бизнеса и общества.

Категорию «инновации в политике» можно определить как формирование и внедрение новых видов отношений, институтов и практик для качественного изменения политической системы. Данную категорию можно определить в контексте трансформации экономической, социальной, региональной, международной, информационной и иных сфер жизнедеятельности в отличие от «политических инноваций», которые предполагают введение преимущественно политических новшеств, для достижения целей конкретных субъектов политики.

«Инновации в политике», как понятие, шире, чем «политические инновации». «Инновационная политика» - это совокупность мероприятий, нацеленных на создание социально-экономических, научно-технических и организационно-хозяйственных условий для «прорыва в будущее» производительных сил общества и общественного производства в целом [5].

Для эффективного существования украинского государства необходима реальная стратегия инновационных изменений. Инновационное развитие выступает в двух видах: технологическом и социальном. Для новшеств требуется трансформация существующей политической системы. В настоящее время радикальные призывы и действия к ее модернизации не получают, как

правило, массовой поддержки, отторгаются обществом. Мировая практика показывает, что необходимо использовать любые возможности новых внедрений, ведущих к увеличению эффективности, улучшению качества, оптимизации процессов, развития. Но есть такие инновационные решения, которые, внедряясь точно, ведут к намного более значительным положительным эффектам.

Опыт трансформационных проектов демонстрирует, что одним из условий их успешности является наличие помимо государства еще и других независимых от него социальных сил, способных стать инициаторами и проводниками перемен.

При рассмотрении перспектив украинской инновационной модернизации многие специалисты, как в среде научного сообщества, так и в сфере государственного управления, нередко делают упор на воспроизводстве прошлого опыта, которому придается преувеличенно актуальное значение. Иногда забывая, что к проблемам модернизации, стоящим перед страной, опыт прежних времен не всегда применим или применим, как правило, мало.

Политическая система Украины опаздывает в достижении некоторых качественных политических параметров (стабильности, поступательности развития, надежности). Украине сегодня нужна «инновационная модернизация», меняющая сам тип социально-экономического развития общества и требующая трансформации существующей политической системы.

Инновационная модернизация - это значительное возрастание способности политической системы стабильно и успешно адаптироваться к новым образцам социально-политических целей и создавать новые виды отношений, институтов, практик на основе реализации инноваций в экономической, социальной, региональной, международной политике и иных сферах жизнедеятельности.

Постмодернизационные компоненты инновационных политических трансформаций государства и общества на современном этапе обусловлены

ролью технологических, экономических, информационных, ценностных, демографических и иных факторов.

Необходимо проводить общественные дискуссии по приоритетным направлениям развития, усиление общественного контроля за исполнением государственной политики в различных сферах с участием институтов гражданского общества, противодействие коррупции, создание системы независимой оценки качества работы социальных организаций, стабильная ротация политической элиты и т.п. [6].

В современной Украине, следуя устоявшейся традиции и, используя богатый исторический опыт, все политические процессы, в том числе и инновационные, по-прежнему активизируются, запускаются и регулируются путем «сверху». В споре между сторонниками инновационного развития и заимствования в Украине верх взяли сторонники разработки государственных инновационных программ. Опыт успешно развивавшихся экономик, стартовавших с «уровня отставания» от рыночно развитых стран, показал, что они отнюдь не начинали с развития инноваций, а шли по пути заимствовали технологий у развитых стран. По мнению многих экспертов, это реалистичная и верная стратегия. По мере приближения к «технологической границе» развитых стран необходимо переключаться на инновации, т.е. не перенимать и адаптировать, а создавать технологии и продукты, еще не созданные в других экономиках.

На сегодняшний день, несмотря на заявления руководства государства о высокотехнологичной модернизации страны, каких-либо существенных шагов в пользу внедрения инновационных разработок в различные сферы экономики не происходит. Доходы бюджета страны на 60% состоят из прибыли от экспорта сельскохозяйственной продукции, на мировой арене Украина до сих пор ассоциируется с глобальным поставщиком сырья. Существуют сценарии долгосрочного социально-экономического развития Украины: консервативный, инновационный и форсированный. Главные отличия сценариев состоят в уровне модернизации украинской экономики, возможностях сокращения

бюджетного финансирования, а также различных оценках возможной демографической ситуации, миграционной, региональной политики.

В настоящее время востребованы инновации в различных сферах жизнедеятельности:

– в экономике: развитие инновационного сектора, формирование предприятий, по принципу интеллектуального аутсорсинга, модернизация промышленных мощностей, для стимулирования спроса на инновации и др.;

– в социальной сфере: активизация общества для выработки инноваций, переход от патерналистских взаимоотношений «государство - общество» и др.;

– в политике: вовлечение «третьего сектора» в процесс принятия политических решений и политического управления, выработка вектора развития национальной инновационной системы, оптимизация государственной инновационной политики, внедрение инновационных технологий социально-политического взаимодействия государства и институтов гражданского общества.

Масштабы и скорость происходящих в современном обществе перемен выводят на первый план человеческий капитал - индивида, его креативный потенциал, его способность творчески мыслить и эффективно реализовывать свои идеи.

Становление инновационной политики как отдельного направления и политологического анализа, и политической практики влечет решение целого ряда методологических проблем в пределах теории государственного управления, к которым, прежде всего, целесообразно отнести:

– формирование соответствующего категориального аппарата системного характера;

– превращение инновационной политики в особую сферу научного знания, синтезирующую достижения экономики, государственной политики и инновационного менеджмента;

- расширение междисциплинарного характера инновационной политики управления с привлечением эффективных методологий и методов из других наук;
- укрепление ее философско-методологических принципов.

С точки зрения политологического анализа важно проанализировать, кто может выступать субъектом - источником, инициирующим запрос на инновацию. Безусловно, в модели желаемого развития инициатором и идейным вдохновителем инноваций должно выступать гражданское общество, которое, аккумулируя общие интересы, выражает их в форме запросов на определенные инновации.

В такой логике за государством, по сути, остаются менеджерские функции, оно является оператором, обеспечивающим появление инноваций и проведение их в жизнь. Можно согласиться с точкой зрения Ф. Котлера, в соответствии с которой окончательное решение о номенклатуре товаров, их количестве и качестве остается за потребителем, а не за производителем, властями и т. д. [7].

Фактически для многих современных обществ основным субъектом инноваций выступает само государство. Оно оформляет систему национальных интересов, определяет внешнеполитические и внутривнутриполитические приоритеты, что находит отражение в долгосрочных концепциях развития, нормотворческой деятельности, конкретных доктринальных документах.

Классификация функций уровней государственной власти в процессе реализации инновационной политики должна, с нашей точки зрения, выглядеть следующим образом: определение долгосрочных приоритетов инновационного развития, формирование ландшафта государственной системы управления инновационной политикой - это прерогатива общенационального уровня власти.

Определение принципов инновационной политики на уровне регионов, соотношение региональных и общенациональных приоритетов, формирование региональной законодательной базы, равно как и развитие региональной

инфраструктуры - это задачи, которые должны выполняться на региональном уровне. На субрегиональном уровне должно происходить непосредственное воплощение всех выше принятых решений.

Однако ключевой смысл данного уровня заключается в том, что именно здесь должно происходить зарождение инициатив, спрос на инновации со стороны гражданского общества.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Фурсов К.С. О социологии инновационной деятельности В.Ж. Келле // Личность. Культура. Общество. - 2013. - Т.15. - №3-4. - С.327-334.
2. Ретих С.В. Дефиниция «инновации» в философии // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. - 2011. - №7-2. - С.189-191.
3. Ахромеева Т.С., Малинецкий Г.Г., Посошков С.А. Критика инновационного разума [Электр. ресурс]: <http://spkurdyumov.ru/economy/kritika-innovacionnogo-razuma>.
4. Заболотько А.А. Сущность и содержание понятия «инновация» // Инициативы XXI века. - 2013. - №3. - С.8-11.
5. Ицкович Д.С., Пономарев И.В. Модернизация или инновация [Электр. ресурс]: <http://polit.ru/article/2009/11/25/modern/>.
6. MacMillan P., Jog K. Innovative government: Shaping long-term success. - Deloitte, 2008.
7. Котлер Ф. Управление маркетингом. - М., 2011.

ПРОБЛЕМИ СПРОЩЕНОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Бублик Надія Сергіївна

Науковий керівник
старший викладач кафедри
кримінального процесу

Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

Загоровська Ілона

курсант 3-го курсу
факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування групи ДР-744

Анотація. У статті розглянуто проблеми спрощеного судового розгляду. Зроблено висновок, що на сьогоднішній день є актуальною проблема спрощеного судового розгляду.

Ключові слова. Судовий розгляд, спрощення судового розгляду, засада кримінального провадження, проблема, докази, вина, змагальність сторін.

Постановка проблеми. Основним завданням Кримінального процесуального законодавства є захист від кримінальних порушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Конституція України проголошує, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Кожна людина має право на справедливий судовий розгляд. Відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод (далі – КЗПЛ), кожен має право при встановленні обґрунтованості висунутого проти нього кримінального обвинувачення на

справедливий і публічний розгляд в межах розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним на основі закону [6].

На сьогоднішній день однією з проблем спрощеного судового розгляду є обмеження засад кримінального провадження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Даним питання щодо спрощення судового розгляду вивчали такі науковці як: Г. В. Власова, Д.В. Великодного, М.І. Хавронюк, О. Б. Загурський, Т. В. Корчева, В.М. Трофименко, В. Я. Корсун, Л. М. Лобойко, Ю. Л. Лопанчук, С.Б. Фомін, В. О. Попелюшко, та ін

Мета цієї статті. Полягає у розкритті проблем спрощеного судового розгляду.

Виклад основного матеріалу. Спрощене провадження є спрощеним порядком, що прискорює судовий розгляд з метою забезпечення більш високої ефективності системи кримінального правосуддя та зведення до мінімуму витрат.

Судовий розгляд - це одна з основних стадій кримінального процесу. У даній стадії досліджується всі обставини, перевіряються докази та з'ясовується виправдувальний чи обвинувальний вирок.

Відповідно до кримінально процесуального кодексу (далі - КПК) України суд має право прийняти рішення про проведення спрощеного судового розгляду самостійно, а також за клопотанням прокурора та згоди підозрюваного й потерпілого.

Слід зазначити, що при спрощеному розгляді даної справи, суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку.

На нашу думку метою спрощеного судового розгляду є максимальне зближення моментів вчинення злочину.

М.І. Хавронюк у своїх працях зазначає, що зміст диференціації категорії кримінальних проступків у тому, щоб швидко розв'язати правовий конфлікт у

спрощеному процесуальному порядку і швидко та повно задовольнити інтереси всіх сторін цього конфлікту [3, с. 252].

Використання спрощеного судового розгляду передбачає:

1. Відмову від провадження низки обов'язкових дій (дослідження доказів, які підтверджують чи спростовують обвинувачення);
2. Констатацію причетності обвинуваченого до вчинення кримінального правопорушення;
3. Згоду обвинуваченого та інших учасників судового розгляду на застосування такого порядку;
4. Неможливість оскарження вироку через невідповідність викладених у ньому висновків фактичним обставинам справи.

К.П. Задоя виділяє три підходи до спрощення судового провадження:

- 1) Ординарний підхід (ФРН, Іспанія, Литва, Естонія, Франція – процедура «спрощеного провадження») – передбачає судовий розгляд справи із певними особливостями, які відрізняють його від загального порядку;
- 2) Негативний підхід (Латвія, Франція – процедури «штраф за угодою» та «фіксований» штраф) – судовий розгляд справи виключається;
- 3) Гібридний підхід (Швейцарія) – за різних обставин остаточне рішення у справі може приймати суд без проведення судового розгляду або публічний обвинувач [4, с. 36].

На нашу думку під час проведення спрощеного судового розгляду обмежується така конституційна засада кримінального провадження як презумпція невинуватості та доведення вини навіть у кримінальних проступків.

Деякі науковці у своїх працях наголошують на тому, що спрощена форма правосуддя практично виключає такий компонент, як доказування дійсних фактичних обставин справи, оскільки вирок (зрозуміло, обвинувальний) тут ґрунтується лише на одному “голому” визнанні підсудним своєї вини. Якщо суд обмежується дослідженням доказів у неповному їх обсязі, він відступає від такого принципу демократичного правосуддя, як презумпція невинуватості...

У своїх працях Т. В. Корчева також наголошує на тому, що відмова від дослідження доказів, які представлені досудовим розслідуванням і не оспорується підсудним, у разі визнання ним вини, порушує принцип презумпції невинуватості [5, с. 156].

Особа може бути визнаною виною у вчиненні злочину тільки тоді, коли достатньо доказів та буде доведено вина особи, що вона винна у даному злочину. Відповідно до цього у спрощеному судовому розгляді докази, що вказують винуватість, а можливо й ні, адже сторонами провадження не оспорується встановлені досудовим розслідуванням обставини вчиненого діяння. Що й суперечить ст. 62 Конституції України «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки їй вина не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду». [1]

Щодо принципу змагальності сторін, який закріплено в КПК України, то він полягає у наділенні кожної зі сторін кримінального провадження рівними правами на збирання, подання до суду зібраних доказів та ознайомлення з ними на стадії досудового розслідування [2]. Варто зазначити, що така засада кримінального провадження у проведенні спрощеного судового розгляду не працює.

Отже, для ефективного розгляду справ у порядку спрощеного провадження, необхідно внести зміни у відповідні положення КПК України, адже процедура скороченого судового розгляду вступає в певні суперечності з нормами кримінального процесуального законодавства. Судові рішення мають ґрунтуватися на Конституції, а також на законодавстві, яке їй не суперечить.

На жаль, що на практиці, скорочений судовий розгляд, фактично нівелюється процес доказування фактичних обставин справи, а обвинувальний вирок у більшості випадків ґрунтується лише на визнанні особою вини. За такої форми провадження суд безпосередньо досліджує лише докази, які характеризують особу обвинуваченого та мають значення для обрання покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 05.08.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384>
3. Хавронюк М.І. Нотатки до реформи публічно-правових деліктів / М.І. Хавронюк // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 1. – С. 250–256.
4. Задоя К.П. Спрощене провадження щодо кримінальних проступків за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року та законодавством європейських держав / К.П. Задоя // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 1. – С. 29–39.
5. Корчева Т. В. Проблеми діяльності захисника у досудовому провадженні та в суді першої інстанції / Корчева Т. В. – Х. : Видавець ФО-П. Вапнярчук Н. М., 2007. – 200 с.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Закон України від 01.01.1990 № 995_004. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

ЧИННИКИ ЗРОСТАННЯ ПОПУЛІЗМУ В УМОВАХ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Бурдюг Максим Миколайович

аспірант кафедри політичних наук

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Анотація: Проаналізовано сучасний популізм як виклик ліберальній демократії. Основним чинником зростання популізму визначено зниження привабливості ліберальних рішень у сферах політики, економіки та культури та наростання настроїв «відмови» від емпіричної політичної свідомості, зростання популярності політики заперечення.

Визначено характерні ознаки популізму як неінтелектуального, примітивного характеру, але дуже дієвого методу впливу на політичну аудиторію. Популізм є вагомим методом боротьби за владу в умовах нестабільного розвитку.

Узагальнено, що популізм з'явився наприкінці XIX століття як громадський рух, ідеологія і вид політичної діяльності, що з того часу міцно зайняв свої позиції в політичній свідомості мас, набуваючи нових рис і активізуючись у періоди, коли країни переживали переломні етапи своєї історії.

Динаміку розвитку популізму як суспільно-політичного феномену в Україні проаналізовано на прикладі росту популярності всеохопних партій (catch-all parties) та тенденції ідеологічної дерадикалізації (індоктринації) політики загалом.

На прикладі низки європейських партій досліджено феномени популізму та євроскептицизму як дві різні сторони одного протестного руху, що становить так звану «політичну альтернативу».

Як політологічна конструкція популізм ще не має достатнього теоретичного обґрунтування, проте має цілісну структуру. Наголошено, що популізм є загрозою не для демократії, а для провідного ліберального варіанту демократії. Завдання популізму – перетворити народні уподобання на державну політику без перешкод, які заважали ліберальним демократіям ефективно реагувати на нагальні проблеми (неліберальна демократія).

Важливим чинником зростання популізму визначено недостатню дієвість конституціоналізму та інших формальних, обмежених інститутів, процедур для забезпечення принципів народного суверенітету, демократії, справедливості, забезпечення інтересів більшості в сучасному світі.

Ключові слова: ліберальна демократія, популізм, популістські партії, всеохопні партії, лібералізм, євроскептицизм.

Ліберальна демократія в сучасній політологічній науці детермінується певним ідеалом, на основі якого будуються всі класифікації політичних режимів. Ліберальна демократія – це форма демократичного правління, у якій знайдено рівновагу між принципом обмеженого управління і принципом участі суспільства в політиці.

Термін «ліберальна демократія» ілюструє собою певну політичну філософію, але і вживається для вираження певного політичного режиму [14, с. 24].

Ліберальній демократії як політичному режиму властиві:

- конституційна система державного управління;
- розподіл влади, механізми стримування і противаги влади;
- регулярні вибори;
- політичний плюралізм, змагальна політична конкуренція за демократичними правилами політичної гри;
- наявність у суспільстві незалежних груп інтересів;
- ринкова приватновласницька економіка.

У наукових працях різних історичних періодів – від Алексіса де Токвіля до Раймона Арона – проблема поєднання демократії і лібералізму демонструє специфічні відносини між свободою і рівністю (див. табл. 1). Як тільки виникає спроба посилити суттєво одночасно і одне, і інше, виникає криза.

На думку В. Галстона, важливим чинником сучасності стає також внутрішній виклик ліберальній демократії – виклик популістів, які прагнуть роз'єднати демократію та лібералізм [8]. Вони стверджують, що ліберальні норми та політика (цінності лібералізму) послаблюють демократію та шкодять людям.

Популістські сили позиціонують себе як альтернативу не конкретній політичній партії, а як альтернативу наявній представницькій системі загалом. Лідери таких сил обіцяють пожвавити політичне життя й повернути назад «сенс» для політики. Водночас феномен популізму важко осмислити частково тому, що він надзвичайно залежить від контексту (візьмімо, наприклад, різницю між Венесуелою й Росією). Проте, без сумніву, спільною рисою є те, що популісти завжди звертаються до «народу загалом» (як єдиного джерела суверенної влади), а не до «корумпованих» та «імпотентних» політичних еліт.

Популістські сили виступають проти ключової ідеї ліберальної демократії, а саме: політична більшість повинна бути обмежена важливими конституційними обмеженнями. Ілюзія (а не інтереси прав меншин) постають кінцевою основою легітимації в політиці.

Наукова література дає підстави говорити про плюралізм думок у формулюванні дефініції категорії «популізм». Одні вчені інтерпретують його як стиль політичної комунікації, інші – як підкріплену фактами й діяльністю риторику, окремі дослідники визначають його як електоральну стратегію у питанні мобілізації мас. Є точка зору щодо ототожнення популізму й демократії. Такий широкий спектр думок засвідчує багатогранність розуміння цього явища.

Популізм – це кліпова, фрагментована ідеологія, що поділяє суспільство на дві антагоністичні спільноти – «благородний народ» і «корумповану еліту».

Причому політика повинна бути абсолютним виявленням загальної «волі народу» і в інтересах народу.

Коли ми обговорюємо підйом популізму сьогодні, ми маємо на увазі процес розмивання ліберального консенсусу, що виник після закінчення холодної війни; ми маємо на увазі зростання напруженості між принципами демократичної більшості та ліберального конституціоналізму як двома основними елементами ліберально-демократичних режимів (див. табл. 1).

Прихильники ліберальних ідеологій стривожені цими останніми подіями [12]. Але частина проблеми полягає в тому, що вони не поділяють поширені тлумачення природи, глибини та характеру сучасних соціально-політичних криз. Ситуація втоми й розчарування швидкістю ринкових реформ, велика кількість проблем, пов'язаних з інтеграційними процесами всередині Європи, не додають оптимізму через ліберальний консенсус.

Динаміка популістських тенденцій у країнах Заходу в ХХІ ст. стала серйозним симптомом глибинних соціокультурних, економічних і політичних трансформацій суспільства, причиною яких були інформаційно-технологічна революція, глобалізація та демографічні зміни. Взаємообумовленими названими модернізаційними тенденціями в західних демократіях стали страхи перед імміграцією, економічною стагнацією, колапсом «держави загального добробуту».

З одного боку, сучасний популізм – продукт ліберальної демократії, і популістські лідери, завойовуючи владу, починають пристосовувати свою політику під демократичні інститути. Але з іншого – він несе в собі серйозну загрозу для Заходу.

Ретроспективний аналіз дає підстави стверджувати, що в умовах соціально-економічної нестабільності громадяни (особливо носії буденної політичної свідомості) з легкістю підпадають під спокусливу риторику популістів і дотримуються їхніх ідеологічних доктрин [14; 15]. Подібні процеси мали негативні наслідки для всього світу. Майбутній внутрішньополітичний дизайн Європи й Північної Америки багато в чому залежить від результату

поточного поєдинку. «Чи зможе ліберальна демократія швидко й ефективно адаптуватися до популістських викликів чи популізм стане альтернативою демократії, розмиваючи її ідейно-політичну та інституційну архітектуру?» – це наразі відкрите питання.

Ліберальна демократія базується на ідеї політичної рівності, тоді як в основі популізму лежать антиплюралізм, антидемократичність, конфронтаційність. Політичні кейси політики з сучасних Австрії, Великобританії, Угорщини, Німеччини, Італії, Франції, США певною мірою підтверджують таку загальну характеристику. При цьому ключовим моментом для сучасного варіанту популізму можна вважати те, що по суті він є продуктом ліберальної демократії, яка базується на інститутах представництва та підзвітності, цінностях плюралізму і свободи, правах людини й верховенстві закону. У цьому плані зростання популістських партій і рухів останнього часу стало перевіркою на міцність для західних ідейних, політичних та інституційних систем.

Варто наголосити, що в різних країнах внутрішньополітичне становище популістських партій має свої особливості. Наприклад, в Австрії, Італії, Нідерландах, Норвегії та Швейцарії ці партії мають досвід роботи в структурах виконавчої влади на національному та/або регіональному рівні. Це помітно контрастує з ситуацією, що спостерігалася в цих країнах у 1980 – 1990-х рр., коли взаємодія з популістами цілком відкидалася політичним істеблішментом.

Сучасна політична наука, досліджуючи еволюцію моделей політичної партії, відзначає у них зниження ідеологічного чинника та підвищення технологічного складника. Взагалі політичний процес у XXI ст. характеризується значною технологізацією та підвищенням ролі політичного лідерства й поширення популістських гасел.

Кейс України цікавий тим, що, вийшовши з тоталітарної однопартійності, ця держава потрапила в гіпертрофовану багатопартійність. На сучасному етапі розвитку Української держави спостерігаються і намагання до консолідації

наявних партійно-політичних сил з метою створення дієздатної партійної системи, і деструктивні процеси, властиві для перехідних суспільств.

Сучасні політичні партії в Україні досі так і не змогли виконати функцію дієвого посередника у відносинах між особою та державою. Адже політичні партії 90-х та 2000-х рр. утворилися раніше, ніж склалися соціальні групи населення, інтереси яких ці партії покликані відображати. Майже всі партії в сучасній Україні апелюють до середнього класу, хоча, за різними підрахунками, він становить лише від 15 до 25% у соціальній структурі українського суспільства. Іще одним важливим аспектом дослідження постали соціально-культурна специфіка українського суспільства й регіональні особливості України, що стали основними рамками та маркерами риторики політичних партій, що часто з технологічною метою набувала характеристик популізму та політичних міфів.

Останнім часом в Україні набувають популярності так звані віртуальні партії, видимість існування яких створюється і підтримується ЗМІ. Відірваність від суспільних верств, превалювання інтересів партійних еліт над інтересами виборців зумовлюють кон'юнктурну політичну поведінку партій і, як наслідок, низький рівень довіри до них населення [2].

Західноєвропейські популістські партії багаторазово ставали об'єктом різних наукових досліджень у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. При цьому, інтерес до цієї теми в науковому середовищі неухильно зростав з тим, як ці політичні сили завойовували прихильність виборців на виборах, відповідно, збільшуючи і своє представництво в органах влади, і ступінь впливу на політичні процеси загалом.

Імовірно, серед виборців завжди існують групи, найбільшою мірою вразливі до впливу популістської пропаганди («жертви модернізації»). Водночас для того, щоб такий вплив був відчутним, і для результату голосування за популістську партію на виборах у соціальній, економічній, демографічній та культурній сферах суспільного життя мають з'явитися певні

передумови. Х.-Г. Бетц виділяв і роль такої передумови, як зростання кількості іммігрантів у країнах Західної Європи в другій половині ХХ століття [5].

Основна складність, пов'язана з пошуком найбільш точного визначення популістських партій, полягає в тому, що (на відміну від абсолютної більшості політичних сил у розвинених демократичних системах) вони не належать до традиційних партійних сімей. З погляду ідеології вони поєднують дискурс, властивий і правим, і лівим партіям. Як наслідок, їхній порядок денний може мати різне наповнення, однак, як правило, він зводиться до актуалізації питань, «замовчуваних» політичним істеблішментом: захист національної ідентичності корінного населення, захист традиційних сімейних цінностей, максимальне обмеження імміграції, вжиття рішучих заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, вкрай негативне ставлення до Євросоюзу, пов'язане з нереалізованими очікуваннями пересічних громадян щодо зростання їхнього економічного добробуту, різка критика інститутів ЄС, що з цього випливає.

Що стосується терміна «антисистемні партії», то й він видається не дуже вдалим, оскільки переважна більшість охоплених ним партій не ставлять перед собою за мету знищення чинної демократичної політичної системи. Для визначення «всім відомих партій» кращим видається термін «популістські партії», оскільки він багато в чому дозволяє уникнути проблем, пов'язаних із зазначеними вище іншими визначеннями, а також найбільш цілісно відображає досліджуваний феномен. Цей термін, з одного боку, вказує на відсутність у таких сил чіткого позиціонування на «право-лівій» шкалі, а з іншого – не акцентує увагу на якомусь окремому аспекті їхньої ідеології [19]. Причому, в цьому контексті визначення «популістський» не несе в собі оціночної характеристики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Одним із основних чинників зростання популізму є недостатня результативність інститутів опосередкованої демократії в сучасних консолідованих демократіях. На практиці ідеалізація технократичного підходу, за якого ухвалення рішень виявилось значною мірою делеговане «освіченій» бюрократії, що не виявила

належний ступінь відповідальності ідеї забезпечення суспільного інтересу у своїй діяльності, спровокувало скептичне ставлення мас до інституційної «архітектури» ліберальної демократії.

Інша причина зростання популізму пов'язана з тенденцією ідеологічної дерадикалізації, що виявилася в діяльності всеохопних партій. Партійно-політична система є інституціональним каркасом ліберальної демократії, яка забезпечує реалізацію народного суверенітету та інтересів різних соціальних прошарків. Вона є виявленням ідеї політичного різноманіття та широкого представництва й одночасно символом єдності. Однак саме деградація партій у розвинених західних демократіях, що спостерігається протягом останніх десятиліть, стала вразливим місцем ліберальної демократії в її протистоянні з популізмом. Партійним структурам не вдалося адаптувати політичну систему згідно з динамікою зовнішнього довкілля й зростаючими запитами громадян, а також запропонувати громадськості адекватні альтернативи суспільного розвитку. Найпростішим шляхом стало звернення до популістських гасел, які, ілюзорно окреслюючи реалістичність легких шляхів вирішення складних проблем, дозволяли швидко та з мінімальними витратами мобілізувати виборців.

Загалом сучасний популізм – це продукт ліберальної демократії, для якого (не)реалістичні інститути (прямої) демократії мають велике значення. З іншого боку, у рамках консолідованої демократії популізм несе в собі потужне антидемократичне спрямування.

Наразі ліберальна демократія має виявити всю свою інституційну спроможність гнучко реагувати на сучасні виклики глобального світу й не допустити розмивання своєї ідейно-політичної структури через популізм.

Досить перспективним буде подальше вивчення феномену популізму на прикладі кейс-стаді країн Центрально-Східної Європи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шайгородський Ю. Виборче законодавство України. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2002. 296 с.
2. Дюверже М. Политические партии. Москва : Академический Проект, 2000. 538 с.
3. Decker F. Parties under pressure. The new right-wing populism in Western democracies. Opladen : Leske und Budrich Verlag, 2000. 214 p.
4. Decker F. Populism. Danger to democracy or useful corrective? Wiesbaden : Springer VS, 2006. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-531-90163-3_1.
5. Dukanovic D. Populist parties in selected European countries. Turku : University of Turku Centre for Parliamentary Studies, 2014. URL: <https://silo.tips/download/populist-parties-in-selected-european-countries>.
6. Fryklund B. Populism - changes over time and space. A comparative and retrospective analysis of populist parties in the nordic countries from 1965 to 2012. *Right-wing populism in Europe: politics and discourse* / ed. by R. Wodak, M. Khosravini, B. Mral. London : Bloomsbury Academic, 2013. P. 267-276.
7. Galston, W. The 2016 U.S. election: the populist moment. *Journal of Democracy*. 2017. № 28. P. 23-46.
8. Galston, W. The populist challenge to liberal democracy. *Journal of Democracy*. № 29 (2). P. 2018. 5-19.
9. Geden O. Right-wing populism. Function logics, opportunity structures - counter-strategies. Berlin : Stiftung Wissenschaft und Politik, 2007. 246 p.
10. Goodhart D., The road to somewhere: the populist revolt and the future of politics. London : Hurst, 2017. 256 p.
11. Hartleb F. After its establishment. Right-wing populist parties in Europe. Berlin : Konrad-Adenauer-Stiftung, 2011. 368 p.
12. Johansson K. How populist parties organize : PESO research report. Södertörn : School of Social Sciences Södertörn University, 2014. № 2. URL: https://www.researchgate.net/publication/326941469_How_Populist_Parties_Organize.

13. Kornhauser W. *The Politics of Mass Society*. London : Routledge, 2010. 272 p.
14. Mesežnikov, G. *Populism and liberal democracy in Central and Eastern Europe*. Bratislava : Institute for public affairs, 2008. 132 p.
15. Mudde C. The populist “zeitgeist”. *Government and Opposition*. 2000. № 39. P. 48-68.
16. Mudde C. The war of words. Defining the extreme right party family. *West European Politics*. 1996. № 19. P. 233-264.
17. Pappas T. *Populism and liberal democracy: comparative and theoretical analysis*. Oxford : Oxford University Press, 2019. 336 p.
18. Rydgren J. Is extreme right-wing populism contagious? Explaining the emergence of a new party family. *European Journal of Political Research*. 2005. № 44 (3). P. 414-456.
19. Taggart P. A. *Populism*. Buckingham : Open University Press, 2000. URL: <https://doi.org/10.1080/1356931042000263528>.

ДО ПРОБЛЕМИ ТИПІВ ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Бурчак Ліана Володимирівна

к.п.н., доцент

Хаванських Катерина Сергіївна

магістрантка

факультет природничої і фізико-математичної освіти

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

м. Глухів, Сумська обл., Україна

Анотація: Дану публікацію присвячено проблемі інтелекту майбутніх педагогів; вказано визначення поняття інтелекту, охарактеризовано теорію множинного інтелекту Говарда Гарднера, описано типи інтелекту згідно теорії, подано результати дослідження на встановлення типів інтелекту.

Ключові слова: інтелект, індивід, теорія, дослідження, методика множинного інтелекту, фах.

Сучасне суспільство прийнято вважати високо конкурентним середовищем: працівникам доводиться боротися за вакантні місця та заробітні плати, студентам – за стипендію, отримання заліків, екзаменів, а старшокласникам – за кращі оцінки та місця у закладах вищої освіти. На перше місце в цьому плані виходить рівень компетенції та інтелект людини.

Інтелект опосередковує успішну людську діяльність, від нього залежить правильність поведінки та відносин з оточуючими, соціальна цінність і соціальний статус індивіда. Інтелект є провідною, стрижневою якістю не лише когнітивного, але й цілісного особистісного розвитку. Він відіграє важливу роль у структурі цілісної індивідуальності. Разом з тим, це багатозначне поняття, що відображає здатність людини до пізнання, досягнення цілей,

адаптації, вирішення проблем тощо. Інтелект досліджують не тільки психологи, ним керуються і в філософії, соціології, педагогіці та інших наукових галузях, що мають своє уявлення та розуміння інтелекту.

Проблемі вивчення інтелекту присвячено наукові праці А. Анастасі, В. Дружиніна, В. Штерна, Г. Айзенка, Г. Гарднера, Г. Спенсера, Д. Олсона, Дж. Брунера, Ж. Піазже, Л. Гусякової, М. Шюрера, О. Тихомирова, Р. Кеттела, Т. Тейлера, Ч. Спірмена та інших. Аналізуючи наукові джерела, можна зробити висновок, що поняття інтелекту є багатозначним і більшість авторів розглядають його як особливу форму розумової активності, призначену для взаємодії з навколишньою дійсністю і вирішення певних проблем і задач [1, с.309].

Відповідно до теорії множинного інтелекту Говарда Гарднера, всі люди володіють певною кількістю порівняно автономних когнітивних здібностей, кожна з яких можна вважати окремими інтелектом. Автор теорії відмічає, що інтелект являє собою не річ, не пристрій, що знаходиться в голові, а потенціал, наявність якого дозволяє індивідууму використовувати форми мислення, адекватні конкретним типам контексту. Талант – це наявні від народження певні здібності і вміння, котрі розкриваються з набуттям навичок і досвіду [2, с. 512].

У своїй праці «Структура розуму. Теорія множинного інтелекту» (1983 р.) Г. Гарднер виділяє такі типи інтелекту:

1. Вербальний інтелект або лінгвістичний – здатність до мовлення, включаючи механізми, відповідальні за фонетичну, синтаксичну, семантичну і прагматичну складову мови.

2. Музичний інтелект – здатність до утворення, передачі і розуміння сенсів, пов'язаних зі звуками. Сюди ж відносяться механізми відповідальні за сприймання висоти, ритму і тембру звуку.

3. Логіко-математичний інтелект – здатність використовувати і оцінювати співвідношення між діями або об'єктами, коли вони фактично відсутні, іншими словами – здатність до абстрактного мислення.

4. Візуально-просторовий інтелект – здатність сприймати зорову і просторову інформацію, модифікувати її і відтворювати зорові образи без звернення до вихідних стимулів. Включає здатність конструювати образи в трьох вимірах, а також подумки переміщувати і обертати ці образи.

5. Тілесно-кінетичний інтелект – здатність задіяти всі частини тіла при вирішенні задач або створенні продуктів. Важливу роль грає здатність контролювати грубі і тонкі моторні рухи і маніпулювати об'єктами

6. Внутрішньо особистісний інтелект (екзистенційний) – здатність розпізнавати свої почуття, емоції, наміри, мотиви.

7. Міжособистісний інтелект – здатність розпізнавати і розрізняти почуття, погляди і наміри інших людей.

8. Натуралістичний (природний) інтелект – відповідає за спілкування з природою, уміння розуміти природні інстинкти рослин, тварин і людей [2, с. 512].

У зв'язку з вищевказаним, нами було вирішено провести дослідження на встановлення типів інтелекту та його відповідності обраному фаху в студентів факультетів природничої і фізико-математичної освіти, філології та історії, початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Всього у дослідженні взяло участь 40 здобувачів освіти.

Для проведення даного дослідження нами обрано ряд методик: «Типи інтелекту» (структура інтелекту Г. Гарднера) (адаптована) [3]; «Сім типів інтелекту» П. Пауерса, Д. Рассела [4]; Короткий орієнтовний тест (В.М. Бузіна, Е.Ф. Вандерліка) [5, с. 76-87]. Представимо результати впровадження методики П. Пауерса та Д. Рассела «Сім типів інтелекту». Так, у 18 студентів (45% респондентів) тип інтелекту відповідає обраному фаху (було визначено логіко-математичний та міжособистісний тип інтелекту). У 17 студентів (42,5% респондентів) тип інтелекту не відповідає обраному фаху, адже у цих студентів було визначено музичний, тілесно-кінетичний та екзистенційний тип інтелекту, котрі відповідають представникам інших професій. У інших 5 студентів (12,5% респондентів) немає чітко вираженого типу інтелекту (рис.1).

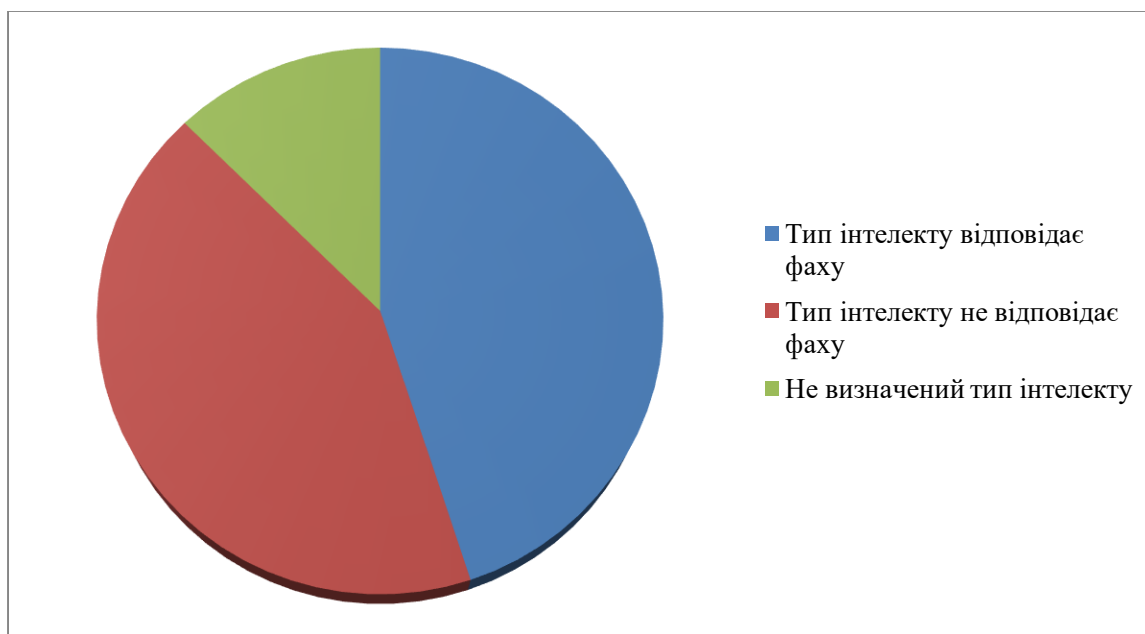

Рис. 1. Відповідність типу інтелекту обраному фаху

Отже, не всі студенти правильно визначилися зі своїм майбутнім фахом. Тому існує потреба у проведенні подальшого дослідження і розробці відповідних методичних рекомендацій для студентів щодо правильності вибору фаху. Зокрема, плануємо провести дослідження за іншими методиками для отримання більш детальної інформації відносно типів інтелекту майбутніх педагогів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Анастасі А. Психологічне тестування : книга 1. Москва : Педагогіка, 1982. 309 с.
2. Гарднер Г. Структура розуму: теорія множинного інтелекту: переклад з англійської. Москва: Вільямс, 2007. С. 512.
3. Анкета: «Типи інтелекту» (структура інтелекту за Г. Гарднером) [Електронний ресурс] // Сайт Психологічна діагностика. – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/test300m/ati>.
4. Методика «Сім типів інтелекту» [Електронний ресурс] // Сайт Інфопедія. – Режим доступу: <https://infopedia.su/18x1332f.html>.
5. Бендюков М.А., Соломин И.Л. Ступени кар'єри: азбука профориєнтації. Спб.: Речь, 2006. 240 с.

УДК 159.91

МОВНА ФУНКЦІЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ СИМПТОМІВ ЇЇ УРАЖЕННЯ У ЛЮДИНИ

Бурчак Ліана Володимирівна

к.п.н., доцент

Смілик Яна Анатоліївна

магістрантка

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

м. Глухів, Україна

Анотація: публікація присвячена проблемі мовної функції людського організму. Наведено основні симптоми порушень мовної функції та методи їх виявлення у людини.

Ключові слова: мова, афазія, алалія, дисграфія, дислексія, заїкання, порушення голосу, нейропсихологічні методи, логопедичні методи, проба Хеда.

Для кожного з нас мова є способом передати важливу інформацію нащадкам, поділитися досвідом з іншими, вона допомагає відтворити внутрішній стан людини та забезпечує її розвиток. Спілкування у людини відбувається за допомогою слова. Слова поєднуються у фрази, фрази – у речення, речення – у текст. Виходить ціла розмова, промова, певні переконання і маса мовних форм, що допомагають людині розмовляти, сформулювати свої думки і т.д.

Мова, перш за все, фізіологічне явище, що притаманне лише людині. Дитина, яка народилася, ще не вміє розмовляти, але вже починаючи з 1-го року життя вона починає вимовляти спочатку певні слова, що є досить спрощеними, а з часом удосконалюється їх вимовляння, з'являється чітка мова.

Саме такий розвиток мовної функції пов'язаний з головним мозком людини. Ще в ХХ столітті відомий вчений-фізіолог Іван Павлов довів, що всі функції людського організму керуються нервовою системою, де головним «процесором» слугує головний мозок. Ще в утробі матері головний мозок і вся нервова система розвивається найпершою у дитини і будь-яке порушення в розвитку веде до серйозних порушень у роботі людського організму.

На сьогоднішній день дослідники вважають, що людська мова є вродженою властивістю головного мозку. Розвитку цієї функції посприяли перша і друга сигнальна системи в процесі еволюції нервової системи людини. Аналізуючи вчення І.П. Павлова про першу та другу сигнальну системи, слід зауважити, що вони тісно пов'язані між собою. Але є одна загальна відмінність: перша сигнальна система відповідає за утворення і переробку умовних і безумовних рефлексів, а друга – утворення абстрактних понять у процесі виникнення умовних рефлексів.

Основним відображенням роботи другої сигнальної системи є наша мова. Як зазначав І.П. Павлов: «Якщо наші відчуття і уявлення, що стосуються навколишнього світу, є для нас перші сигнали дійсності, конкретні сигнали, то мова... є другі сигнали, сигнали сигналів. Вони є абстрагуванням від дійсності і допускають узагальнення, що і складає наше додаткове, спеціально людське мислення, яке становить спочатку загальнолюдський емпіризм, і нарешті, науку – знаряддя вищого орієнтування людини в навколишньому світі і в самій собі» [3, с. 172].

Механізм мови обов'язково включає наступні ланки: вимовляння, осмислення мови та перетворення її на «внутрішню мову» [4, с. 119]. Даний процес здійснюється за допомогою роботи слухового, зорового, тактильного, рухового аналізаторів, у ході чого відбувається осмислення і відтворення мовних сигналів. За таке сприйняття інформації та відображення її у вигляді мови відповідають конкретні центри мови, що знаходяться у головному мозку людини.

Механізм утворення мови безперервно пов'язаний з рефлекторною діяльністю та мовними центрами, що знаходяться в мозку. І центр – зона Брока. Даний центр має іншу назву – мовний руховий центр. Дослідженням цієї ділянки кори займався Поль Брок, який шляхом посмертного анатомічного дослідження мозку хворого чітко визначив ділянку враження, через яку його пацієнт не міг розмовляти, але чудово розумів мову інших людей. Таке явище отримало назву моторна афазія.

Наступна зона – зона Верніке. Була відкрита німецьким анатомом Карлом Верніке. Проводивши свої дослідження, він виявив у верхній скроневій звивині лівої півкулі зону, що відповідає за сприйняття звуків. Пацієнти могли вимовляти окремі слова, зв'язку між цими слова не існувало, могли чути іншу мову, але не розуміли, що їм кажуть та не могли відтворити сказані їм слова. Таке порушення було названо афазією Верніке або сенсорною афазією.

Названі порушення пов'язані з органічним ураженням головного мозку, що виникають в процесі життя людини. Це не єдине порушення, що виникає в людини. Можуть виникати ще такі порушення як алалія, різні ступені дизартрії, дисграфія, дислексія, заїкання, порушення голосу, фонастенія тощо.

Алалія – розлад мови, який характеризується глибокою не сформованістю мови, зумовлений органічним ушкодженням мовних центрів кори головного мозку. Алалія відрізняється від афазії тим, що за афазії втрачається мова, яка була присутня раніше у людини, за алалії мова відсутня вже на початку розвитку або спостерігається різка втрата експресивної або імпресивної мови.

Дизартрія – тяжке порушення мови, що супроводжується розладом артикуляції, фонації, мовного дихання, темпо-ритмічної організації та інтонаційного забарвлення мови, внаслідок чого вона втрачає свою членороздільність і виразність [1]. Виникнення дизартрії пов'язане з такими хворобами як інсульт, травма голови, пухлини головного мозку, розсіяним склерозом, хворобою Паркінсона та ін. У дітей даний розлад може з'являтися після таких хвороб, як менінгіт, енцефаліт, гнійний середній отит, тяжкі інтоксикації, гідроцефалія.

Дисграфія – розлад, який пов'язаний з письмовою мовою. Він викликаний порушенням вищих психічних функцій, що відповідають за письмову мову в людини. За даними досліджень логопедів, найчастіше дисграфія зустрічається в учнів других класів і в 37-39% учнів середньої школи. Такі дані свідчать про те, що майже половина наших школярів приходить до школи вже зі стійким загальним недорозвиненням мови (ЗНМ).

Дислексія – втрата здатності до оволодіння навичкам читання. Страждають дислексією в більшості випадків люди з важкими психічними захворюваннями.

Заїкання – ненавмисні запинання, зупинки в усній мові, що виникають внаслідок судом мускулатури мовного апарату. Окрім судом заїкання супроводжується порушенням вищої нервової діяльності, яке пов'язане з неврозами або органічним ураженням ЦНС.

Порушення голосу – розлади, пов'язані з частковою або повною відсутністю виголосу слів або звуків. Виникає дане явище у людей з професіями, які мають сильне навантаження на голос – педагоги, оратори, актори, співаки. Також під цю категорію підлягають діти підліткового віку та дорослі з патологією мови.

Для виявлення таких порушень у людини використовують різноманітні методи дослідження. Їх поділяють на дві категорії: логопедичні і нейропсихологічні.

До нейропсихологічних методів дослідження порушень мови відносять:

- оцінку експресивної мови – опитуваному пропонують пройти ряд субтестів-завдань, що включають у себе дослідження спонтанної, діалогової, монологічної, автоматизованої мови. Вони допомагають виявити порушення різних видів алалій, дислексій.

- дослідження відображувальної мови – дослідник пропонує досліджуваному повторити певні групи звуків, складів, слів. На основі такого дослідження можна виявити різні види афазій.

- пробу Хеда – досліджений повинен вказівним пальцем правої руки показати ліве вухо і навпаки. Це допомагає виявити порушення мови, що пов'язані з розумінням слів.

Логопедичні методи дослідження полягають в уточненні відомостей про рівень мовного розвитку людини. Цей метод має бути суто індивідуальним, різнобічним, що дасть можливість визначити характер, ступінь, механізм мовних порушень. Також включає в себе дослідження у людини конкретних дефектів мови: порушення звуковимови, затримка мовлення, фонематичний слух.

На основі вищесказаного, нам стало цікаво, які порушення мови наявні у старшокласників, адже вони стоять перед вибором майбутньої професії. Виявлення мовних порушень може скорегувати вибір їх подальшого фаху. Перспективи подальших досліджень вбачаються нам у: дослідженні порушень мови, що можуть траплятися в учнів старших класів з огляду на подальший професійний вибір; розробленні методичних рекомендації для учнів старших класів щодо діагностики мовних порушень та їх вчасного виявлення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Матвієнко Ю. Поширені синдроми порушення мови у загальномедичній практиці *Журнал «Медицина світу»*. 2015. – URL: http://msvitu.com/archive/2015/january/article.php?fbclid=IwAR2Vfb66u8ViOt1G130-Qt04VcwR5T_BC0eBOWJy0NdmKHmvWiRPlhLhQGQ .

2. Плиска О.І. Фізіологія людини і тварин: Підручник. Київ: Парламентське видавництво, 2007. 464 с.

3. Психофізіологія: навчальний посібник / М.Ю. Макарчук, Т.В. Куценко, В.І. Кравченко, С.А. Данилов Київ: ООО «Інтерсервіс», 2011. 329 с.

4. Фізіологія вищої нервової діяльності (ВНД): навчальний посібник / І.А. Іонов та ін. Харків: ФОП Петров В.В., 2017. 143 с.

УДК 378:373.31

**КОМПЕТЕНТІСНО ЗОРІЄНТОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ
ОСОБИСТОСТІ ЯК ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА НОВОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Буцко Маргарита Юрїївна

студентка

Малихіна Валентина Михайлівна

професор кафедри педагогіки, психології

початкової освіти та освітнього менеджменту

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-
педагогічна академія» Харківської обласної ради

м.Харків, Україна

Анотація: У статті розкриваються особливості компетентісно зорієнтованих технологій розвитку особистості як інноваційної складової Нової української школи. Увага акцентується на формуванні у молодших школярів ключових компетентностей.

Ключові слова: інновації, освіта, компетентність, ключові компетентності, компетентісно зорієнтовані технології.

Розвиток української держави вимагає підвищеної уваги до пошуку перспективних підходів до вирішення проблем гуманізації освітнього процесу, стимулювання пізнавальної активності здобувачів освіти, накопиченню досвіду інтерактивної діяльності. Перед суспільством постає завдання виховання компетентної людини, яка у своїй діяльності зважатиме на інтереси інших, цінуватиме особистість оточуючих, реалізує себе як кваліфікований фахівець.

У період бурхливих змін національної системи освіти, що представлені у Законах України «Про вищу освіту», «Про освіту», Концепції Нової української школи, важливого значення набуває інноваційна діяльність закладів загальної

середньої освіти, яка характерна системним експериментуванням, апробацією і застосуванням інноваційних технологій в освітньому процесі.

Закон України «Про освіту» спрямовує на всебічний розвиток особистості, її соціалізацію, формування у процесі навчання ключових компетентностей. Окремі з них сформульовано таким чином: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; техніки і технологій; інноваційність; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, екологічна компетентність; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; інші компетентності, передбачені стандартом освіти.

Традиційна система освіти зосереджувала основні зусилля на формуванні знань, умінь і навичок, що формувало знаннєвий підхід до навчання. Основна увага при цьому фокусувалася на самих знаннях, а те, для чого вони потрібні, залишалось поза увагою. Компетентнісно зорієнтовані технології у рамках Нової української школи передбачають зміну акцентів з процесів формування нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування й розвиток у здобувачів освіти здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання і досвід.

Проблема формування компетентної особистості є предметом глибокого й різнобічного дослідження, яке проводять міжнародні організації, що працюють у сфері освіти, – ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Ради Європи, Організації європейського співробітництва, Міжнародного департаменту стандартів та інших; європейський науковців: Е.Свенік, Р.Данон, П.Вогеліус, Р.Джакку-Сівонен, П.Врігнод, Х'юллер-Солджер, Дж.Пешар, М.Норріс, Ф.Келлі, А.Х.Веетрхайм, Дж.Саккен, П.Трієр, Д.Міллер та інші. Значна увага формуванню ключових, загально предметних та предметних компетентностей здобувачів освіти надається такими українськими науковцями – Т.Байбара,

Н.Бібік, О.Біда, С.Бондар, М.Вашуленко, І.Гудзик, Л.Коваль, О.Локшина, О.Онопрієнко, О.Овчарук, О.Пометун, К.Пономарьова, Г.Пономарьовою, О.Савченко, А.Харківська, І.Степанець, С.Трубачевої та інші.

Ідеться про компетентність як про нову одиницю виміру освіченості людини, при цьому увага акцентується не на сумі завчених знань, а на здатності діяти в різноманітних проблемних ситуаціях, застосовувати набуті знання.

У Новій українській школі утверджується новий тип навчання – інноваційне навчання, яке на відміну від традиційного, формує особистість, яка може вносити зміни в існуючу науку, культуру, успішно розв’язує проблемні ситуації, які постають як перед нею та суспільством. Таке навчання передбачає постійне залучення здобувачів освіти до активної навчально-пізнавальної діяльності, що характеризується інтенсивною багатосторонньою комунікацією суб’єктів діяльності, обміном інформацією, результатами діяльності здобувачів освіти між собою і вчителем. Воно спонукає учасників освітнього процесу до ініціативності, творчого підходу та активної позиції у всіх видах зазначеної діяльності, передбачає не отримання, а здобування знань і вмінь, конструювання власного образу світу, формування ключових компетентностей самим здобувачем освіти, що значно підвищує результативність освітнього процесу.

Як свідчить закордонний і вітчизняний науковий та практичний досвід, результати такого компетентнісного навчання полягають у значно глибшому й усвідомленому розумінні здобувачами освіти сутності вивченого, сформованості умінь самостійно аналізувати та оцінювати інформацію, формулювати висновки, аргументовано відстоювати свої погляди, поважати альтернативну думку, працювати в групі, будувати конструктивні стосунки з її членами і визначати своє місце в ній. Як правило, інформаційно-освітнє середовище такого навчання ґрунтується на широкому використанні інформаційно-комунікаційних технологій і «зануренні» здобувачів освіти в атмосферу самостійного пошуку і творчості.

Освітній процес у сучасному закладі загальної середньої освіти ґрунтується на запровадженні компетентнісно зорієнтованих методик і технологій навчання та оцінювання результатів навчання, варіативності форм і методів навчання здобувачів освіти, створенні інформаційно-освітнього середовища, зокрема з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, яке враховує вікові і пізнавальні особливості дітей та їхні здібності, інтереси й освітні потреби.

У міжнародному досвіді склалось розуміння компетентності як інтегрованого результату освіти, набутого особистістю. Таке досягнення передбачає зміщення акцентів із накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах (коли, наприклад, наведено неповні умови задачі, бракує інформації про щось, обмаль часу для розгорнутого пошуку відповіді, коли невідомі причиново-наслідкові зв'язки, коли не спрацьовують типові варіанти рішення тощо). Саме тоді створюються умови для залучення механізмів компетентності – здатності діяти в конкретних умовах і мотивів досягти результату. Компетентність часто характеризують через усталені поняття: «здатність до...», «комплекс умінь», «готовність до...», «знання в дії», «спроможність», «індивідуально-особистісна рефлексивна функція» тощо.

Компетентнісно зорієнтовані технології дають змогу усунути суперечності між засвоєними теоретичними відомостями та їх використанням для розв'язання конкретних життєвих завдань: аналізувати і пояснювати причини та наслідки подій, вчинків, явищ; висловлювати ставлення до подій, вчинків – своїх та інших людей; уміти розрізняти об'єкти, ознаки, властивості; створювати тексти, вироби, проекти; брати участь у колективних справах, у розв'язанні навчальних завдань; оцінювати вчинки, різні моделі поведінки; користуватись певними предметами. До ознак ключових компетентностей належать такі: поліфункціональність; міждисциплінарність; багатокomпонентність; надпредметність; спрямування на формування критичного мислення, рефлексії, визначення власної позиції.

Ключові компетентності з'єднують в одне ціле особистісне і соціальне в освіті, відображають комплексне оволодіння сукупністю способів діяльності, що створює передумови для розроблення індикаторів їх вимірювання; вони виявляються не взагалі, а в конкретній справі чи ситуації; набуваються молодого людиною не лише під час вивчення предметів, а й засобами неформальної освіти, впливу середовища тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бібік Н. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти // Початкова школа. – 2010. – № 9. – С. 1–4. 2 Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. – 2016. – С. 11–12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. — Київ : Літера ЛТД, 2018. — 160 с.
3. Пометун О. I Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
4. Педагогічні технології: теорія і практика / За ред. проф. М.В. Гриньової. – Полтава, 2006. – 230 с.
5. Пономарьова Г.Ф. Теорія і практика оптимізації структури педагогічної системи // Реком. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ (Лист № 1/11–7473 від 20.05.2014 року). Харків : СПД-ФО Захаренко В.В., 2014. – 276 с.

МЕНТОРСЬКА ПРАКТИКА У ЗЗСО. МЕТОД «4 КРОКИ»

Василенко Наталя Сергіївна

Магістр

учитель історії та правознавства

Дружківської гімназії «Інтелект»

Дружківської міської ради

Донецької області, Україна

Анотація: В світі сучасної педагогіки замало бути лише учителем з певної дисципліни, також необхідно бути вмілим та ефективним наставником-ментором, який допоможе та навчить застосовувати компетентності, набуті шляхом навчально-виховного процесу. Метою даної роботи є дослідження менторингу в ЗЗСО, опис розробленого методу на основі власної менторської діяльності.

Методологічну основу дослідження становить опрацювання наукової літератури й періодичних видань та аналіз власної менторської практики.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що результати та висновки можуть бути використані та надані як допомога учителям у плануванні й коригуванні своєї менторської діяльності.

Ключові слова: менторинг, ментор, менті, теоретик, практик, наставник.

Менторство або менторинг—це процес взаємодії більш досвідченої в певній сфері людини з менш досвідченою, при якому відбувається передача знань, навичок, умінь.

У певні моменти життя ментором для людини можуть бути рідні, більш досвідчені друзі, викладачі, колеги, а іноді навіть і незнайомі люди. Різниця лише в тому, що у взаємодії з ними людина отримує тільки якісь певні сторони

менторства, а коли мова йде про взаємодію із досвідченим ментором—той здійснює цю діяльність комплексно та професійно [1].

Менторство не є стандартною роботою, яка передбачає сталий графік та фіксовані вихідні дні. Менторство—це місія, яка вимагає самовіддачі та любові до своєї роботи. Ментор повинен брати активну участь у навчально-виховному процесі, власним прикладом мотивуючи учнів.

Це стосується всього: постійне відвідування позакласних і позашкільних заходів, активна участь у шкільному житті чи волонтерстві.

Ментор не є вчителем чи викладачем, це радше наставник чи вихователь, який допомагає учням зростати особистісно і соціально. Результат роботи ментора вимірюється, в першу чергу, рівнем якісних змін у розвитку дітей. Саме тому основну частину свого часу ментор проводить безпосередньо з менті, організовуючи персональні бесіди з кожним учнем, які допомагають визначити цілі та розставити пріоритети на час навчання в гімназії, а ментору—краще зрозуміти емоційно-психологічний стан дитини та попередити кризові явища. Ментор проводить щотижневі рефлексії з групами, а також великі аналізи-обговорення мандрівок, реалізованих проєктів, значних подій тощо [6; 84].

Протягом року ментор повинен проходити курси професійних тренінгів, які допомагають їм у роботі зі школярами.

Це психологічні, педагогічні, організаційні воркшопи, вебінари, семінари, тренінги тощо. Крім того, ментори займаються постійним саморозвитком і багато читають [3; 45].

Менторинг у школі передбачає два види роботи – індивідуальну та групову. Індивідуальна робота - це розвиток в учня за допомогою ментора особистісних та вузько спрямованих якостей. Групова робота ведеться на базі групи не більше ніж 10 учнів [3; 205].

У процесі вивчення та аналізу різних методик коучингу в бізнесі та наставництва в педагогіці, була розроблена власна форма менторської діяльності - це метод «4 кроки», який поділяється на чотири етапи роботи з учнем.

I Етап. «1 КРОК». Рефлексія з метою стимулювати учня до самоусвідомлення своїх компетентнісних потреб. Робота з питаннями:

1. Чого я хочу?
2. Як я зможу цього досягнути?
3. Чому це для мене так важливо?
4. Як я зможу зрозуміти, що досяг бажаного?[2; 102]

II Етап. «2 КРОК». «Теплий душ/холодний душ». Цей прийом дозволяє ментору (учителю) розкрити передбачуваний потенціал менті (учня).

1. «Теплий душ»-налагодження теплих, довірливих стосунків між ментором і менті.
2. «Холодний душ»- різка зміна напрямку роботи (приклад: з філологічного на соціологічний напрям).

III. Етап. «3 КРОК». Базовий. Ментор та менті працюють над надбанням певного практичного досвіду та отриманням результатів.

Задача наставника:

- дати практичний проєкт (складність залежить від мети наставництва);
- давати вказівки щодо порядку дій та підказки для вирішення складних питань, з якими учень не може довго впоратись;
- довести даний практичний проєкт до успішного завершення, по максимуму лише силами учня, перетворюючи його із теоретика на практика [5]

Під час роботи ментору і менті рекомендовано дотримуватись наступних правил:

- менті не звертається по допомогу до ментора, не провівши самостійно хоча б 30-60 хвилин над своєю проблемою;
- наставник зазвичай не дає прямих відповідей, і тим більше, не заважає і не керує самостійно, він дає лише підказки; з кожною наступною підказкою вони стають все прямішими й очевиднішими; чим менше потрібно

підказок учню для виконання завдання, тим ближче він до успішного завершення менторства; [4]

- питання типу “не виходить, як зробити?” не мають права бути; учень повинен задавати чіткі конкретні запитання; також варто до запитань вкладати список дій, які менті спробував самостійно перед тим, як звернутись до ментора;

- ментор також може давати підказки щодо аналізування проблеми з іншого боку, навіть якщо це не є найоптимальнішим підходом у даному випадку;

- наставнику варто дати одразу кілька незалежних між собою завдань по практичному проєкту для того, щоб менті міг переключатись між ними, якщо в одній із них справи зайшли в ступор; можливість переключатись між завданнями дозволяє по-новому глянути на попереднє завдання і збільшує шанси на успіх;

- на початку нового завдання наставник дає інструкцію з розв’язки задачі; на початку план має бути детальний, а далі, по мірі прогресування учня, інструкції будуть скупішими, даючи більшу волю; [4]

- якщо задача не була вирішена менті без повної допомоги ментора, варто зробити висновки і з’ясувати причини й складні сторони, що завадили учню розібратись із задачею; наступного разу ментор повинен це врахувати і краще сформулювати завдання;

- ментор має постійно заряджати позитивом, мотивацією, вірою у власні сили, а не лише допомагати з технічних питань.

Ці правила допоможуть учневі швидше перетворюватись на самостійного практика. Адже лише самостійно розв’язана задача, без підказок ззовні, дасть максимально позитивний ефект та досвід [5].

IV Етап. «4 КРОК». «Розкажи. Покажи. Зроби» - етап, на якому менті випробовує свої набуті менторські компетентності, як наставник, працюючи в групах [6; 86].

Практичне застосування методу «4 кроків» довело, що працюючи за цим методом учні досягають високих результатів, не дивлячись на загальну успішність у навчанні та особливі освітні потреби. Встановлено, що набуті в процесі менторингу компетентності широко застосовуються учнями: допомагають визначитися з майбутньою професією, застосовувати власну обдарованість у навчально-виховному процесі, розкрити особистісні якості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аткинсон М. Пошаговая система коучинга: Наука и искусство коучинга [Текст]: [пер. с англ.] / М. Аткинсон, Р.Т. Чойс. – М.: Альпина Паблшер, 2013. – [Електронний ресурс] Режим доступу: https://f.ua/alpina-publisher/dostijenie-celey-poshagovaja-sistema-9785961417562.html#read_81694
2. Горук Наталія. Коучинг як ефективна технологія формування самоосвітньої компетентності студента / Н. Горук// Проблеми підготовки сучасного вчителя .- 2015-№ 11- с. 99-104.
3. Дауни М. Эффективный коучинг: уроки для коучей / М. Дауни; Пер. с англ. – М.: Добрая книга, 2008. – 288 с.
4. Пивовар А. С. «Вчитель-коуч як основа успішності учня» - [Електронний ресурс] Режим доступу: - <http://conf.zipro.net.ua/?p=194>
5. Подоба Віталій. « Як працювати із ментором і чим відрізняється наставництво від курсів?» - [Електронний ресурс] Режим доступу: - <http://www.vitaliyupodoba.com/2014/12/how-to-work-with-mentor/>
6. Романова С. М. Коучінг як нова технологія в професійній освіті / С. М. Романова // Вісник Нац. авіац. ун-ту. Серія : Педагогіка. Психологія. – 2010. – Вип. 3. – С. 83–86.

УДК 378

**МЕТОДИ ОСВОЄННЯ ДИРИГЕНТСЬКОГО ЖЕСТУ В
ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

Гавриленко Юлія Даріушівна

викладач Сумського державного

педагогічного університету

імені А.С. Макаренка

м. Суми, Україна

Анотація. Стаття присвячена початковому етапу навчання хормейстера, освоєння їм елементів диригентської техніки, підготовці до диригентського виконання художніх творів. Підкреслюється значимість цього періоду для професійного становлення майбутнього фахівця музичного мистецтва. Виділено три етапи формування диригентських умінь і навичок (репродуктивний, що розвиває і творчий), що відрізняються змістовними компонентами занять і методами роботи в класі. Визначено оптимальне поєднання методів (наочний, словесно-пояснювальний, емоційно-сміслового контексту) для різних етапів розвитку студента. Наводиться ряд авторських вправ, що сприяють ефективному розвитку волі жесту з урахуванням індивідуальних особливостей апарату, та надано рекомендації щодо їх використання з позицій змістовного збагачення мануальної техніки початківця диригента.

Ключові слова: техніка диригування, методи навчання диригування, диригентський жест, диригентський апарат, хормейстер.

Актуальність. Сучасна система освіти, перебуваючи в стані реформування, не знижує вимог до якості підготовки вчительських кадрів. При обліку нових стандартів не можна забувати і про консервативних підходах в

навчанні, які є необхідним фундаментом для самовизначення педагога музиканта. Йдеться про комплекс традиційних методів, що застосовуються в класі з диригування. Мета дослідження - показати можливості використання тих чи інших методів на початковому етапі навчання диригування.

Методи дослідження. Вивчено досвід провідних диригентів хормейстерів, що стосується освоєння студентами елементів диригентської техніки, засобів виразності диригентського жесту, проаналізовані методи роботи в класі (наочний, словесно-пояснювальний, емоційно-сміслового контексту). Запропоновано оптимальні поєднання різних методів для кожного етапу розвитку учня як музиканта і диригента.

Основний матеріал. Хормейстер покликаний виконувати безліч функцій, серед яких значне місце займає робота по створенню і керівництву хоровим колективом. Від нього вимагається вміння управляти виконавцями за допомогою мануальною (диригентською) технікою. У той же час даний процес ускладнюється, тому що кожен учасник колективу має свою манеру виконання і власне уявлення про звучання твору. Перед диригентом завжди стоїть складне завдання - підпорядкувати собі безліч виконавських індивідуальностей, направити в єдине русло зусилля всього колективу. У зв'язку з цим слід звернутися до засобів, які знаходяться в розпорядженні диригента, серед яких перше місце займають диригентський жест, техніка диригування (чим досконаліша техніка диригування, тим легше диригенту досягти поставленої мети - переконливої виконавської інтерпретації) [8], [10].

В диригуванні, як і в будь-якому іншому мистецтві, технічна і художня сторона тісно взаємопов'язані. Більш того, вони коригують один одного. Тому їх диференціювання можливе лише в теоретичному аспекті, щоб визначити диригентську техніку, як засіб спілкування з виконавцями і, як сукупність дій для донесення інформації, а також як засіб контролю за виконанням.

Дуже влучно охарактеризував цей взаємозв'язок відомий диригент Д. Г. Китаєнко на прикладі методики свого педагога в Ленінградській консерваторії Е. П. Кудрявцевої: «Для неї важливо було, щоб диригент міг

спокійно, вільно управляти своїм диригентським тілом і рукам і, щоб він міг спокійно, швидко міркувати під час диригування і знати, що сказати при зупинці, щоб він міг фіксувати і свої помилки ... Ніколи не починай диригувати, поки не зрозумів і не почув рух у власній голові» [7, с. 196].

По суті робота над технікою є вивченням диригентської мови жестів і відбір найбільш дієвих для вирішення певних виконавських завдань. У процесі такої роботи необхідно також враховувати індивідуальні особливості конкретного диригента, тому в навчанні майбутніх диригентів-хормейстерів питання постановки диригентського апарату вирішуються в безпосередньому зв'язку технічної і художньої складових. У зв'язку з цим слід говорити про наявність кількох етапів у розвитку початківця диригента.

На першому (репродуктивному) етапі студент не здатний адекватно, точно в жесті і виразно передати звучання музичного твору. Почасти це відбувається через відсутність досвіду вираження свого розуміння музики в жесті, але частіше за все через слабе володіння своїм тілом, а саме: руками, мімікою і т. д. Тому так важливо на початковому етапі занять з постановки диригентського апарату випрацювати у студента такі види руху, які є природними і вільними в плані м'язової роботи. Це стосується в цілому розташування в просторі корпусу, ніг, голови, рук. Виразне значення корпусу тіла полягає в тому, що диригент повинен випромінювати впевненість, а значить стояти прямо, підтягнуто, вільно розгорнувши плечі. Неприпустима скутість, яка служить для виконавців сигналом напруги і скутості звуку. Стійке положення корпусу забезпечують ноги, злегка розставлені на ширину двох ступень. Положення голови безпосередньо пов'язане з мімікою обличчя і диригентським жестом. Неможливо домогтися виразного співу, якщо вираз обличчя і погляд диригента не відповідатимуть емоційної наповненості жесту. Особливо важливо це враховувати в роботі з дитячим колективом, де вчителю доводиться вибудовувати емоційний ряд твору спільно з дітьми. Руки розташовуються в серединній позиції, щоб забезпечити вільний рух в будь-яку сторону (по-вертикалі і по-горизонталі). Сказане вище не применшує

пріоритету роботи над технікою диригентського жесту. Адже саме жестом хормейстер показує найтонші нюанси емоцій, переходить від одного стану до іншого. Разом з тим вираження почуттів в виразних рухах неможливо точно описати, але основою для них, безсумнівно, є м'язова свобода і невимушеність рухів.

На даному, репродуктивному, етапі основними методами роботи являються наглядний показ і словесне пояснення тих чи інших дій. Педагог демонструє студенту можливості диригентського жесту, звертає увагу на м'язову свободу, узгодженість рухів різних частин руки, відчуття її цілісності. Студент, як правило, намагається копіювати дії педагога. В цьому випадку краще працювати перед дзеркалом, тоді у студента з'являється можливість переконатися в правильності виконання вправи і контролювати себе з боку. Неможна вимагати від диригента абсолютної м'язової свободи, необхідно пояснювати студенту, що свобода рухів передбачає раціональну напругу груп м'язів відповідно до умов необхідного руху. Безперервність і обмеженість жесту в диригуванні передбачає правильне і точне чергування напруження і розслаблення, що створює в м'язах вільний потік енергії. Саме ця енергія є відправною точкою у формуванні змістовності, емоційності диригентського жесту.

Розглянемо деякі конкретні вправи, спрямовані на розвиток технічних навичок у майбутніх хормейстерів. Вони являються необхідним засобом оволодіння технікою. Мета вправ - досягнення розкутості диригентського апарату, розвиток метроритмічного почуття і налагодження координації [1], [9]. В залежності від реальної ситуації можна скорочувати або збільшувати кількість вправ, складати нові або ускладнювати наявні. По суті, запропонований набір повинен стати основою для розробки алгоритму освоєння диригентської техніки для кожного студента індивідуально.

Всі вправи слід розділити на дві категорії:

1) фізичні вправи з елементами диригентської техніки: на звільнення м'язів, суглобів (піднімання, опускання і перенесення рук, кистьові руху, зміна позицій, планів показу і ін.);

2) вправи, безпосередньо пов'язані з технікою диригування (покази вступів, знятть, вивчення різних схем тактування).

Загальними вимогами для виконання всіх вправ є: попереднє уявне моделювання своїх дій (в уявленні складається послідовність рухів від початку до кінця вправи); обов'язкове образне наповнення будь-якого технічного завдання, вибудовування емоційного відношення з позицій конкретного образу (передача різних настроїв, впливаючих на інтенсивність, наповненість рухів - світло, напористо, безтурботно, з відчаєм і ін.); мотиваційно-вольовий контроль за свідомістю виконання рухів по звільненню апарату, щоб уникнути їх механічних повторень. В цьому випадку вступає в дію метод емоційно-смислового контексту, коли один і той же рух буде виконано по-різному в залежності від представленого образу. Як показує досвід роботи в класі диригування, виконання вправ полегшують асоціації з повсякденного життя: погладити кошеня, кинути м'яч, пофарбувати вертикальну поверхню і ін.; важче вдається передати почуття: ніжність, схвильованість, смуток, злість і ін. Все залежить від життєвого досвіду і емоційної розкритості конкретного студента. Від педагога потрібні виключно індивідуальний підхід і покрокова тактика в роботі з кожним студентом. Звернемося до конкретних вправ.

Вправи першої категорії являються базовими, без них неможливий розвиток диригентських навичок:

1. Стоячи вільно і невимушено, повільно домогтися відчуття максимальної розслабленості в руках (висять, як батоги, уздовж корпусу), потім плавно підняти витягнуті руки і зупинити їх у вертикальному положенні. При підйомі, зберігаючи пряму лінію руки, спробувати відчути напругу окремих груп м'язів. Після фіксації рук в вертикальному положенні зосередитися на повному їх розслабленні, при цьому руки падають, розгинаючись в плечі, лікті і

кисті. Вправу можна виконувати і двома руками одночасно, і кожною рукою окремо.

2. Зафіксувати руку в вертикальному положенні. Розслабити кисть, потім знову підняти вертикально. Стежити за тим, щоб кисть не просто опускалася, а падала, фіксувати в зап'ясті. Виконати аналогічним чином розслаблення руки до ліктьового, а потім і плечового суглобів.

3. Повільно піднімати максимально вільну, розслаблену руку. Рух починати з кисті, яка веде за собою передпліччя, плече, плавно і поступово включаю в рух всю руку. Опускання проводиться в зворотному порядку.

4. Обертаючий рух рукою: рука плавно піднімається у вертикальне положення, відводиться трохи назад і робить вільний кидок вниз, повертаючись в попереднє положення. Зробивши рух, подібний колу, рука не зупиняється, а продовжує рух по інерції вгору і виявляється знову в вертикальному положенні. Продовжувати повторювати вправу без зупинки, при цьому корпус повинен бути максимально нерухомим, а дихання рівне, ноги не напружені. При виконанні вправи можна чергувати напрямки руху руки.

5. Розташувати кисть на одному рівні з передпліччям. Краще починати роботу сидячи, поклавши передпліччя на стіл так, щоб кисть могла рухатися вгору і вниз. Повільно піднімати кисть до крайнього можливого положення при вільному русі зап'ястків. Опустити кисть повільно до одного рівня з передпліччям. Потім також повільно опускати кисть до крайнього нижнього положення і піднімати до рівня передпліччя. Повільно рухати рукою в горизонтальній площині вправо і вліво до крайнього положення, кожен раз повертаючись в вихідну позицію.

Темп вправ повинен бути повільним. У міру їх освоєння необхідно відточувати ритмічність дій, тільки потім збільшувати швидкість виконання, не створюючи при цьому зайвої напруги. Самому студенту слід орієнтуватися не на зорове сприйняття, а на м'язово-слухові відчуття.

Найбільш рухомою частиною руки вважається кисть, яка може працювати як автономно, так і в поєднанні з іншими частинами руки.

Застосування самостійних рухів кисті диктується по більшій частині не технічними, а художніми завданнями. Часто кистьові рухи використовуються в музиці легкого, повітряного характеру. Велика роль кисті в управлінні швидким темпом в музиці, за допомогою дуже незначної амплітуди жесту. Це можна зробити лише вільною рукою. До виконання творів, які вимагають легких кистьових рухів, студенти, як правило, приступають на 2 курсі, але готувати кисть до виконання таких художніх завдань необхідно заздалегідь. Разом з тим найчастіше робота над кистьовим рухом символізує другий етап (розвиваючий) освоєння диригентської техніки, де поряд зі словесно-пояснювальним методом активно використовується метод емоційно-сміслового контексту, що передбачає диригування невеликих хорових творів (Ц. Кюї «Осінь» і «Травка зеленіє»; російські народні пісні «Посію лободу на березі» і «Зеленая роща» і ін.).

Гарний результат дає наступна вправа. В основному положенні руки робити поволі кругові рухи кистю спочатку за годинниковою стрілкою, потім проти неї, уникаючи поштовхів. Кисть знаходиться в положенні долонею вниз завжди, її форму можна змінювати (розкрита долоня, призібрана кисть), але не можна включати в рух передпліччя. Починати роботу слід з малої амплітуди, домагаючись максимально рівного кругового руху. Збільшувати темп і амплітуду треба поступово.

Перераховані вище вправи безпосередньо готують студента диригента до освоєння штрихів, якості звуковедення, основним з яких є штрих легато. Він передбачає чіткий спів, а значить рухи руки повинні бути рівномірними, врівноваженими в прагненні до точки і віддачі при переході до наступної долі. Така рівність руху можлива, якщо рука відчувається як цільна, а м'язовий тонус перетікає з однієї її частини в іншу. Про це досить багато писали відомі диригенти, педагоги, хормейстри - Г. Дехант [3], С. А. Казачков [6], а також П. Г. Чесноков, М. М. Багриновский, Л. А. Безбородова, І. Я. Мусін, Н. А. Малько, К. Б. Птах, К. А. Ольхов, А. В. Свешніков, В. Г. Соколов та ін.

Освоєння студентами штриха легато здійснюється паралельно з поясненням основних схем диригування (двох-, трьох- і чотиридольної). Починають, як правило, з тридольної схеми в спокійному темпі, щоб забезпечити усвідомлення і контроль за структурою руху: визначення напрямку замаху і прагнення, положення точок на уявній площині в поєднанні з округлістю ліній, рівномірністю рухів і м'якістю дотику до точки. В ідеальному виконанні єдиний, цілісний рух руки має відобразити весь шлях розвитку мелодійної фрази - від її вихідного пункту до вершини і завершення. Важливо на цьому етапі заняття співвіднести момент дотику до точки і виникнення реального звуку (голосом або на інструменті). Тоді в подальшому вдасться уникнути безпорного диригування і помилок в схемі тактування.

На прикладі конкретних творів можна допомогти студентам відчутися різницю в звучанні легато і нон легато, яке характеризується більшою прямолінійністю руху, прискоренням до точки, точкою-ударом.

Наприклад, в хорі «Гірський вітер» Т. По-Патенко в маршовому характері явно відчувається чітке нон легато в ході акордів, оформлених в пунктирному ритмі, а в ліричному хорі «Ранок» А. Бойко не можна не почути плавні переходи одного співзвуччя в інше в прагненні до кульмінації всієї фрази.

Робота над окремими штрихами поступово переростає в диригування окремих фраз і музичних речень, які вимагають відбору відповідних образів жестів (творчий етап). Виявлення елементів музичної мови, що підлягають їх втіленню в жесті, здійснюються в результаті аналізу і обговорення твору з педагогом (які характері ведення звуку, ритм, динаміка і т. д.) [5]. Для того щоб переконливо передати в диригуванні характер твору, укладений в ньому музичний образ, студенту необхідно зануритися в культурний простір, пов'язаний безпосередньо з авторами, жанром, епохою, коли воно створювалося. Без розуміння контексту появи музики важко відчутися і усвідомити особливості стилю, музичної мови композитора.

Вважаємо за необхідне при використанні методу емоційно-сміслового контексту в спільній зі студентом роботі звертатися до суміжних видів

мистецтва, проводити стильові паралелі з архітектурою, живописом, літературою, поезією, театром [4]. Уже з перших кроків в диригуванні студенту можна давати завдання вивчити історію певного жанру (наприклад, ліричної протяжної, хороводу), проаналізувати поетичний текст хорового твору, порівнявши його з оригіналом, спробувати зрозуміти, чому композитор змінив рамки тексту. Дуже корисно залучати до обговорення інші студентів класу, тим самим розширюючи їх сприйняття і збагачення знань. О перевагах колективної роботи в класі диригування слід сказати ще й тому, що вона стає своєрідним мовним тренінгом: вчить грамотно говорити, оформлювати свою думку, сприяє накопиченню словникового запасу, визначає логіку аргументування і т. д. Все це в кінцевому результаті готує студента-диригента до роботи з хором колективом [2].

Висновки. Обґрунтовано ефективність використання комплексу методів (наглядний, словесно-пояснювальний, емоційно-сміслового контексту) для освоєння студентами елементів диригентської техніки, починаючи з першого етапу постановки апарату. Зазначений комплекс спрямований на розвиток не тільки м'язової, а й емоційної розкутості студента. Так, головним завданням виконання рухових вправ є пошук найбільш природного, зручного і правильного положення корпусу, голови, рук і ніг для вироблення відповідної постави і диригентської позиції. Диригентський показ і словесні пояснення педагога сприяють розвитку у студентів правильних відчуттів, що полегшує подальше її освоєння не тільки елементів жесту, але і компонентів музичної мови (штрихи, динаміка, ритм і ін.). Емоційно-сміслові занурення в контекст твору направлене на розширення освітнього поля студента, зміцнення його професійного статусу як музиканта, а грамотне використання диригентського жесту служить запорукою успішної роботи вчителя-хормейстера з дитячим хором, допомагає освоювати в майбутньому складні твори і досягати високого виконавського рівня.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Безбородова Л. А. Диригування: навчальний посібник. М.: ФЛНТА, 2017, 212 с.
2. Двойнос Л. І. Методика роботи з хором: навчальний посібник для студентів закладів вищої професійної освіти. Кемерово: Кемеров. держ. ун-т культури і мистецтв, 2012, 106 с.
3. Дехант Г. Диригування: теорія і практика музичної інтерпретації. Н. Новгород: Деком, 2000, 447 с.
4. Дмитрієва Ю. А. Диригування та практична робота з хором (на матеріалі чуваської вокально-хорової музики): навчальний посібник для студентів і викладачів вищих навчальних закладів та педагогічних коледжів музичної освіти. Вип. 1. Чебоксари: Чуваш. держ. пед. ун-т, 2014, 102 с.
5. Живов В. Л. Теорія хорового виконавства: підручник для вузів. 2-е изд., Перераб. і доп. М.: Юрайт, 2017, 271 с.
6. Казачков С. А. Про вокально-хорової фразування: бесіди у формі рондо. Казань: Казанська консерваторія, 2001, 48 с.
7. Кудрявцева Є. П. Мій музичний століття. Єлизавета Петрівна Кудрявцева. СПб. : Береста, 2011, 464 с.
8. Соколов В. Г. Життя в хоровому мистецтві. Статті. Спогади. Бесіди. М.; Рибінськ: Рибінський Будинок друку, 2011, 500 с.
9. Уколова Л. А. Диригування: навчальний посібник для студентів закладів середньої професійної освіти. М.: Юрайт, 2017, 208 с.
10. Чесноков П. Г. Хор і керування ним: навчальний посібник. М.: Лань; Планета музики, 2015, 200 с.

УДК 539.3

**ВПЛИВ СПІВВІДНОШЕННЯ ТОВЩИН ОБШИВОК І ПРУЖНОСТІ
ПОЛІМЕРНОГО НАПОВНЮВАЧА НА НАПРУЖЕНО-
ДЕФОРМОВАНИЙ СТАН ТРИШАРОВОЇ ЦИЛІНДРИЧНОЇ ОБОЛОНКИ**

Гайдайчук Віктор Васильович

д.т.н., професор

Котенко Костянтин Едуардович

к.т.н., доцент

Київський національний університет

будівництва і архітектури

г. Киев, Украина

Анотація. Приведено результати оцінки впливу співвідношення товщин обшивок тришарової циліндричної оболонки і співвідношення параметрів фізико-механічних характеристик обшивок і полімерного наповнювача на напружено-деформований стан оболонки при осесиметричному імпульсному внутрішньому навантаженню.

Ключові слова: тришарова циліндрична оболонка, полімерний наповнювач, імпульсне осесиметричне навантаження, напружено-деформований стан, скінченно-елементна модель.

Останнім часом розширилась специфіка і зросли об'єми використання шарових оболонок в різних галузях промисловості. Актуальною стала проблема забезпечення надійності таких конструкцій.

Як показує аналіз, вирішення цієї проблеми зводиться в основному до забезпечення умов при яких максимальні величини параметрів напружено-деформованого стану (НДС) оболонки не перевищують установлені допустимі значення. Однак, обмеженість нормативно-методичної бази і відносно незначний досвід експлуатації шарових конструкцій не дозволяють в повній

мірі забезпечувати їх надійність. Потрібні додаткові заходи, сприяючі оптимізації їх проектно-конструкторських рішень: визначення раціональних співвідношень товщин структурних елементів, правильний вибір конструкційних матеріалів та ін. Ефективність цих заходів перевірялась на тришаровій циліндричній оболонці з жорстко затисненими кінцями. Розглядалися три типи співвідношення обшивок при двох варіантах цільного полімерного наповнювача. Структурна схема оболонки приведена на рис. 1. Досліджувались показники напружено-деформованого стану при наступних співвідношеннях товщин внутрішньої і зовнішньої обшивок оболонки: $h_1/h_3 = 1$, $h_1/h_3 = 2$, $h_3/h_1 = 2$ (табл. 1) і співвідношеннях фізико-механічних характеристик внутрішнього несучого шару та цільного наповнювача $E_1/E_2=500$ і $E_1/E_2=50$. Величини фізико-механічних характеристик мали наступні значення $E_1 = E_3 = 70$ ГПа, $E_2 = 0,14$ і $1,4$ ГПа, $\mu_1 = \mu_3 = 0,3$, $\rho_1 = \rho_3 = 2,7 \cdot 10^{-3}$ кг/м³. Зовнішній діаметр оболонки становив 408 мм, а її довжина L дорівнювала 250 мм.

Таблиця 1

Геометричні параметри структурних елементів тришарової оболонки

$h_1, м$	$h_3, м$	$h, м$	R/h_1	L/h_1	L/R
$1 \cdot 10^{-3}$	$1 \cdot 10^{-3}$	$8 \cdot 10^{-3}$	200	250	1,25
$2 \cdot 10^{-3}$	$1 \cdot 10^{-3}$	$9 \cdot 10^{-3}$	100	125	1,25
$1 \cdot 10^{-3}$	$2 \cdot 10^{-3}$	$9 \cdot 10^{-3}$	200	250	1,25

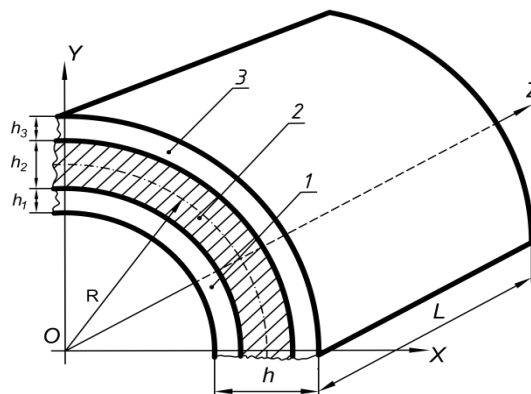

Рис. 1. Конструкція тришарової оболонки:

1 – внутрішній шар; 2 – наповнювач; 3 – зовнішній шар

Оболонка навантажувалась осесиметричним внутрішнім імпульсним навантаженням (рис.2). Параметри внутрішнього розподілу навантаження Q задавалися у вигляді:

$$Q(t) = A * \sin \frac{\pi * t}{T}, \quad 1)$$

де: A – амплітуда імпульсного силового навантаження;

T – тривалість навантаження; t – часовий інтервал.

Були прийняті наступні параметри навантаження:

$$A = 10^6 \text{ Па}; T = 50 * 10^{-6} \text{ с}.$$

Розрахунки, при заданому навантаженні, виконувались для часового інтервалу $0 \leq t \leq 10T$. Для їх здійснення була створена скінченно-елементна модель тришарової оболонки, відповідаюча вимогам, які пред'являються до таких структур [1, с. 506]. Вона включала 19000 тривимірних об'ємних скінченних елементів і налічувала 20800 вузлів.

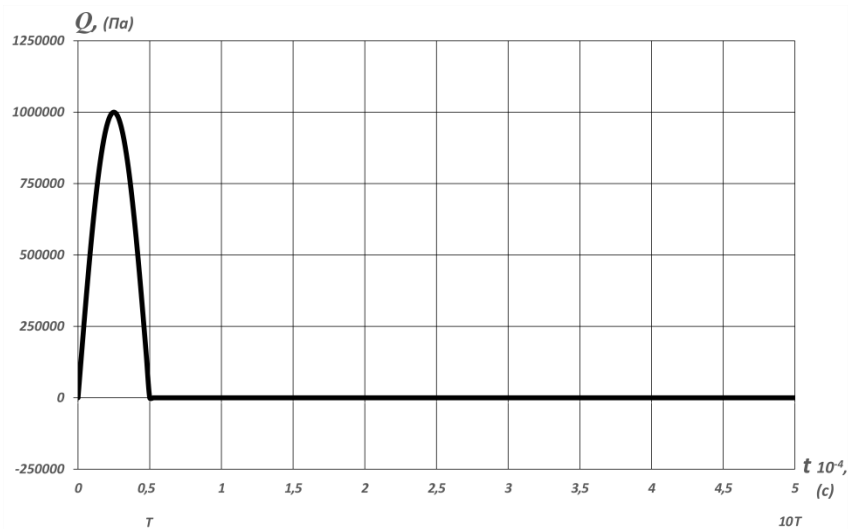

Рис. 2. Розподіл внутрішнього навантаження на досліджуваному інтервалі часу (t)

Розраховувались величини переміщень і напружень несучих шарів оболонки. Аналізувався розподіл величин цих показників в площині XZ в моменти часу, коли переміщення T_y досягало максимального значення в інтервалі розрахункового часу t . Розрахунки виконувались програмно -

розрахунковим комплексом Nastran. Величини переміщень і напружень розраховувались алгоритмом прямого перехідного динамічного процесу. Тривалість кроку часового інтервалу складала 0,0000025 с., а загальна кількість кроків дорівнювала 200.

Отримані результати приведені в таблиці 2 та на рисунку 3.

Таблиця 2

Максимальні переміщення T_y обшивок оболонки з різною пошаровою структурою і різними фізико-механічними властивостями полімерного наповнювача на досліджуваному інтервалі часу (t)

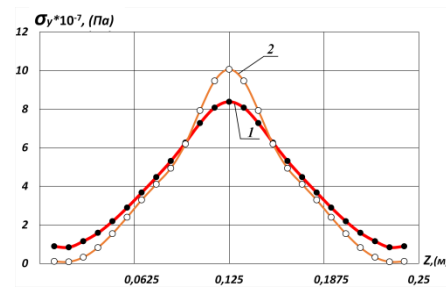
Пошарова структура, (мм)	Співвідношення модулів пружності внутрішнього шару оболонки до полімерного наповнювача	
$h_1-h_2-h_3$	$E_1/E_2 = 500$	$E_1/E_2 = 50$
1-6-1	<p>$t=0,000225$ с</p>	<p>$t=0,00024$ с</p>
2-6-1	<p>$t=0,0002225$ с</p>	<p>$t=0,000235$ с</p>
1-6-2	<p>$t=0,000225$ с</p>	<p>$t=0,0002375$ с</p>

Величини максимальних переміщень оболонки T_y приведені в табл. 2 (1 – переміщення внутрішнього шару, 2 – переміщення зовнішнього шару), свідчать, що найбільш податливою в деформаційному відношенні виявилась конструкція оболонки товщини внутрішньої і зовнішньої обшивок якої були однаковими ($h_1=h_3$). Її переміщення (T_y) мають найбільші значення $0,000231587$ м при $E_1/E_2=500$ в момент часу $t=4,5T$ ($0,000225$ с) та при $E_1/E_2=50$ $T_y=0,00025297$ м в момент часу $t=4,8T$ ($0,00024$ с). Збільшення товщини навіть однієї із обшивок підвищує загальну деформаційну стійкість тришарової оболонки, причому ефект може бути досить значним. Так при подвійному збільшенні товщини внутрішньої обшивки максимальна величина переміщення T_y зменшується майже на 37%. Подібна картина спостерігається і при аналогічному збільшенні зовнішньої обшивки. Така закономірність спостерігається і при різних співвідношеннях фізико-механічних характеристик внутрішнього несучого шару та цільного полімерного наповнювача $E_1/E_2=500$ і $E_1/E_2=50$. А величина модуля пружності останнього значно впливає на розподіл переміщення T_y по довжині оболонки L . Так при $E_1/E_2=500$ (модуль пружності полімерного наповнювача $E_2=0,14$ ГПа) розподіл має відносно рівномірний характер по всій довжині оболонки з піковими значеннями $0,000231587$ м при $Z_1=0,05$ м; $Z_2=0,2$ м. А при $E_1/E_2=50$ ($E_2=1,4$ ГПа) розподіл переміщення T_y значно зменшується, і досягає максимальної величини $0,00025297$ м в центрі оболонки, при $Z=0,125$ м та різко зменшується біля її країв. При цьому величини переміщень внутрішньої і зовнішньої обшивок оболонки майже однакові.

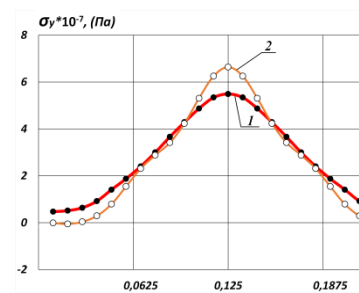
Із графіків залежностей максимальних величин напруження σ_y несучих шарів оболонки на досліджуваному інтервалі часу (t), слідує, що найбільш напруженою являється конструкція з однаковою товщиною шарів обшивки. Почергове збільшення товщини внутрішньої і зовнішньої обшивок зменшило максимальні величини напруження майже на 34%.

Порівняння отриманих результатів з матеріалами інших відомих досліджень і положень [2 - 4], свідчать про об'єктивність отриманої інформації і можливість використання зробленого підходу для оцінки НДС тришарових

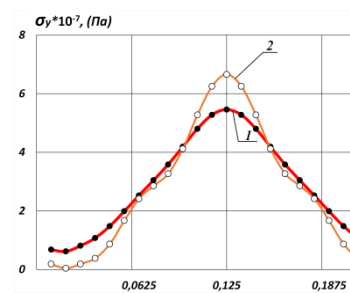
циліндричних оболонок в часовому інтервалі $0 \leq t \leq 10T$, з урахуванням інших вищенаведених постановок.

а) $t=0,00024c$

б) $t=0,000235c$

в) $t=0,0002375c$

Рис. 3. Максимальні напруження σ_y несучих шарів оболонки (1 – внутрішнього шару, 2 – зовнішнього шару) при співвідношенні $E_1/E_2=50$ і наступній пошаровій структурі оболонки $h_1 - h_2 - h_3$, (мм) :

а) 1-6-1; б) 2-6-1; в) 1-6-2

Висновки:

Розглянута задача динамічного деформування тришарової циліндричної оболонки при нестационарних навантаженнях у випадку жорсткого затиснення торців оболонки.

Зміна співвідношень товщини внутрішньої і зовнішньої обшивок значно впливає на НДС оболонки. Підвищенню працездатності більш сприяє збільшення товщини внутрішньої обшивки оболонки.

Числові результати, отримані з допомогою методу скінчених елементів, дозволяють характеризувати напружено-деформований стан шарової пружної структури в будь-який момент часу на досліджуваному тимчасовому інтервалі.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Рычков С.П. Моделирование конструкций в среде Fimap with NX NASTRAN. - М.: ДМК Пресс, 2013. – 784 с.
2. Луговой П. З., Мейш В. Ф. Численное моделирование динамического поведения и расчет на прочность многослойных оболочек при импульсном нагружении // Проблемы прочности – 2000, № 4 – Р. 86–96.
3. Соломонов Ю.С. Прикладные задачи механики цилиндрических оболочек / Ю.С. Соломонов, В.П. Георгиевский, А.Я. Недбай, В.А. Андрюшин. – М.: Физматлит, 2014. – 408 с.
4. Шульга Н. А. Нестационарные колебания трехслойных цилиндрических оболочек при осесимметричном нагружении / Н. А. Шульга, В. Ф. Мейш, Ю. А. Харченко // Прикладная механика – 1995, 35, № 8 – с. 3–9.

УДК: 618.39:616.441

ЙОДНА ПРОФІЛАКТИКА У ВАГІТНИХ З ВИСОКИМ РИЗИКОМ НЕВИНОШУВАННЯ

Герзанич Святослав Омелянович

доктор медичних наук

доцент

професор кафедри акушерства та гінекології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м.Ужгород, Україна

Мулеса Оксана Юрївна

кандидат технічних наук, доцент

доцент кафедри кібернетики і прикладної математики

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м.Ужгород, Україна

Анотація: ризик гіпотироксинемії під час вагітності обумовлений недостатнім йодним забезпеченням та/або аутоімунним ураженням щитовидної залози, яке прямо корелює із частотою невиношування вагітності. Встановлено, що достовірне збільшення відсотку антитілоносійства до тиреопероксидази (31,4%) серед вагітних із невиношуванням порівняно із контролем (16,7%), реалізується, в тому числі шляхом активації прозапальної Th1-залежної імунної реакції. Окремі ознаки активації аутоімунного процесу дають підстави розглядати високий титр антитіл до тиреопероксидази у якості інтегрального маркера аутоімунної активності у жінок із невиношуванням вагітності. Застосування власної методики диференційованої корекції йодно-тиреоїдного статусу у вагітних з високим ризиком невиношування дозволило мінімізувати стимулюючий вплив на аутоімунні реакції під час прийому йодовмісних препаратів у вагітних із високим ризиком невиношування.

Ключові слова: невиношування вагітності, дефіцит йоду, аутоімунні реакції.

Вступ. Постійне проживання у ендемічній місцевості накладає додаткові вимоги щодо йодного забезпечення під час вагітності, яка характеризується зниженням рівня вільного тироксину на 10-15% та пов'язаним із цим ризиком перинатальних ускладнень [1]. Окрім недостатнього йодного забезпечення, ймовірність розвитку гіпотироксинемії під час вагітності також зростає внаслідок аутоімунного ураження щитовидної залози (ЩЗ). Тісна кореляція частоти невиношування вагітності із підвищеним титром антитіл до тиреопероксидази (АТ-ТПО), дозволяє розглядати аутоімунний компонент як вагомий фактор ризику перинатальних ускладнень, безпосереднім чинником яких виступає невиношування вагітності (НВ) [3, 4]. Беручи до уваги синергізм згаданих факторів при формуванні акушерських і перинатальних ускладнень, виникає питання доцільності продовження прийому йодовмісних препаратів при загрозі переривання вагітності, враховуючи ризик гіпотироксинемії з одного боку та їх можливий стимулюючий вплив на аутоімунні реакції у тканині ЩЗ, з іншого.

Мета дослідження. Розробка диференційованого підходу корекції йодно-тиреоїдного статусу у вагітних з високим ризиком невиношування.

Матеріали і методи. Обстежено 65 вагітних – мешканок Закарпатської області, регіону ендемічного по йодному дефіциту. Основну клінічну групу склали 35 вагітних із виявленими ознаками невиношування. Контрольну групу склали 30 жінок, у котрих вагітність протікала без ознак передчасного переривання. Йодно-тиреоїдний гомеостаз вагітних досліджували шляхом визначення йодурії (Gutte-Kuntz в модифікації Dunn), концентрації в сироватці крові ТТГ, вільного тироксину (fT4) імуноферментним методом в динаміці вагітності. Визначення концентрації інтерлейкінів ІЛ-2, ІЛ-4, титру АТ-ТПО проводилося в сироватці крові методом імуноферментного аналізу. Комплексне імунологічне дослідження проводилося у сертифікованій

лабораторії із дотриманням стандартних вимог забору і транспортування матеріалу. Статистична обробка результатів проведена за допомогою програм Microsoft Excel for Windows XP, і Microcal Origin, Version 4,00.

Результати і обговорення. Структура невиношування за терміном виникнення в основній групі розподілена наступним чином: I триместр – 22,85%, II триместр – 68,57%. У 20% випадках виявлено повторну загрозу самовільного аборту. Вагітність у 82,86% жінок основної групи завершилася строковими пологами, у 14,28 % самовільним абортom, у 2 (11,42%) – передчасними родами.

Високий (вище 50 Од/мл) титр АТ-ТПО в сироватці крові (АТ-ТПО+) виявлено у 24,61% всіх обстежених. Достовірно вищий відсоток антитілоносійства (31,4%) серед вагітних основної клінічної групи порівняно із контролем (16,66%, $\phi=5,86$; $p<0,001$) підтверджує тісний зв'язок між ризиком невиношування і титром АТ-ТПО, обумовлений, в тому числі значним збільшенням частоти тиреоїдної дисфункції у жінок із антитілоносійством (43,75% проти 14,29%, $\phi=2,68$, $p=0,007$).

Співвідношення сироваткових ІЛ-2/ІЛ-4, яке є відображенням балансу Th1/Th2 лімфоцитів, характеризувалося переважною активацією прозапальної Th1-залежної імунної реакції у групі АТ-ТПО+, у зв'язку із більшою частотою антитілоносійства у жінок із ознаками НВ. Проте, така залежність не мала чіткого лінійного характеру. Тому зменшення співвідношення ІЛ-2/ІЛ-4 у частини обстежених обох клінічних груп за рахунок ІЛ-4 може вказувати, що по мірі зростання активності прозапальної ланки, відбувається активація протизапальних компонентів, представлених динамікою ІЛ-4, що дозволяє розглядати вказані реакції як результат збереження компенсаторних механізмів, спрямованих на забезпечення імунологічної толерантності між материнським організмом і плодом.

Дані комплексного імунологічного обстеження також виявили зміни окремих показників, а саме відносне збільшення (в межах референтних значень) абсолютної кількості і відсотку Т-лімфоцитів (CD3+), зокрема Th-

лімфоцитів (CD3+CD4+), що у поєднанні із зменшенням абсолютної і відносної кількості Т-супресорно/цитотоксичних лімфоцитів (CD3+CD8+) і збільшенням клітинного співвідношення (CD4+/CD8+) у вагітних із АТ-ТПО+, є ознакою активації аутоімунного процесу, тому дозволяє розглядати високий титр АТ-ТПО у якості інтегрального маркера аутоімунної активності у жінок із НВ.

Медикаментозну корекцію йодно-тиреїдного статусу здійснювали за власною методикою (патент на корисну модель № UA50869U «Спосіб лікування гіпотироксинемії вагітних в умовах природного дефіциту йоду з урахуванням аутоімунного компонента») [2]. Терапію гестагенами в комплексі лікування НВ проводили згідно клінічного протоколу МОЗ, із застосуванням дідрогестерону, враховуючи його здатність уникати ефекту сенсibiliзації до ендогенного прогестерону та сприяти підвищенню імунної толерантності шляхом взаємодії із прогестерон-індукованим блокуючим фактором (PIBF), що дозволяє продовжувати проведення йодної профілактики у групі вагітних із аутоімунним компонентом.

Значне сповільнення, або ж зворотна динаміка титру АТ-ТПО та інших показників, що характеризують активацію імунної відповіді на тлі продовження йодної профілактики, свідчить про ефективність включення дідрогестерону у комплекс лікування НВ із високим титром АТ-ТПО. В першу чергу це стосується рівня природних кілерів (CD16/56+) і циркулюючих імунних комплексів. Що стосується механізму дії дідрогестерону, виявлена тенденція до нормалізації імунної відповіді, на нашу думку найбільш імовірно забезпечується посиленням PIBF - опосередкованої протизапальної Th2-залежної ланки імунної відповіді.

Висновки. Зростання ризику невиношування у вагітних із підвищеним титром АТ-ТПО, яке реалізується в тому числі шляхом активації прозапальної Th1-залежної імунної реакції дає підстави розглядати високий титр антитіл до тиреопероксидази у якості інтегрального маркера аутоімунної активності у даної категорії жінок. Застосування власної методики диференційованої корекції йодно-тиреїдного статусу у вагітних із застосуванням дідрогестерону

відкриває можливість продовжувати проведення йодної профілактики у групі вагітних із аутоімунним компонентом і дозволяє мінімізувати її стимулюючий вплив на аутоімунні реакції під час прийому йодовмісних препаратів у вагітних із високим ризиком невиношування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жабченко І.А. Звичне невиношування: що необхідно робити і чого робити не слід. / І.А.Жабченко // Здоров'є жінщини. – 2018. – №1 (127). – С. 9-14.
2. Пат. UA 50869, МПК А61К 33/18, А61К 38/00. Спосіб лікування гіпотироксинемії вагітних в умовах природного дефіциту йоду з урахуванням аутоімунного компоненту / Герзанич С. О. ; заявник та патентовласник Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» (UA). – № u200913655 ; заявл. 28.12.09 ; опубл. 25.06.10, бюл. № 12.
3. Hui He, Shuang Jing, Fei Gong, Yue Qiu Tan, Guang Xiu Lu, Ge Lin. (2016). Effect of thyroid autoimmunity per se on assisted reproduction treatment outcomes: A meta-analysis. *Taiw J Obstet Gynecol.* 55 (2): 159–165.
4. Ulla Feldt-Rasmussen, Sofie Bliddal, Åse Krogh Rasmussen, Astrid Marie Kolte, Linda Marie Hilsted, Ole Bjarne Christiansen, Claus Henrik Nielsen, and Henriette Svarre Nielsen. (2019). Thyroid Peroxidase Antibodies and Prospective Live Birth Rate: A Cohort Study of Women with Recurrent Pregnancy Loss. *Thyroid* Vol. 29, No. 10. *Pregnancy and Fetal Development.* Published Online:15 Oct 2019. <https://doi.org/10.1089/thy.2019.0077>.

УДК 007.52

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ СИСТЕМ РЕГУЛЮВАННЯ ТЕМПЕРАТУРИ ПЕРЕГРІВУ ПАРИ

Григоренко Світлана Миколаївна

к.т.н., старший викладач

Лись Дар'я Анатоліївна

Аспірант

Миров Сергій Іванович

Фомин Ярослав Кирилович

Магістранти

Одеський національний політехнічний університет

м. Одеса, Україна

Анотація: в статті розглянуто автоматизовану систему регулювання температури перегріву пари методом вприскування власного конденсату. АСР стабілізації конденсату призначена для автоматичного регулювання безперервним технологічним процесом на рівні систем автоматизованого регулювання та рішення завдань централізованого збору й обробки інформації, контролю, сигналізації і оперативно-диспетчерського регулювання основними та допоміжними технологічними процесами перегріву пари. Серед розглянутих схем регулювання температури пари на виході з пароперегрівника найбільш розповсюдженою є схема з використанням одного випереджуючого швидкісного сигналу за температурою пари та за місцем вприскування конденсату.

Ключові слова: АСР – автоматизована система регулювання, конденсат, ПІ-регулятор, термоелектричні термометри, пароперегрівник, пароохолодник.

На початку 90-х років АСР температури перегріву пари методом вприскування власного конденсату проектувалися з уведенням додаткового

впливу по витраті пари, але широкого застосування вони не знайшли. Зустрічалися АСР із різного роду зв'язками між окремими схемами регулювання температури перегрітої пари на ділянках парового тракту котла. Вони не одержали широкого поширення через відсутність стандартних і через труднощі налагодження їх [1].

У закордонній практиці знайшли застосування АСР температури перегріву пари з коригувальним і стабілізуючим регуляторами, але у вітчизняній практиці вони поки не застосовуються, хоча, як показують попередні розрахунки. Такі АСР у деяких випадках можуть мати значні переваги перед типовими зі зникаючим імпульсом із проміжної точки [2].

У вітчизняній практиці в основному застосовується типова АСР температури перегріву пари, що одержала назву каскадної АСР зі зникаючим імпульсом із проміжної точки. Принципова схема АСР зображена на рис.1, де Р - ПІ-регулятор; ДФ - диференціатор; РО - регулюючий орган (клапан вприскування); ТЕ1 і ТЕ2 - термоелектричні термометри (типу ТХК або ТХА); ПП - пароперегрівник; ПО – пароохолодник.

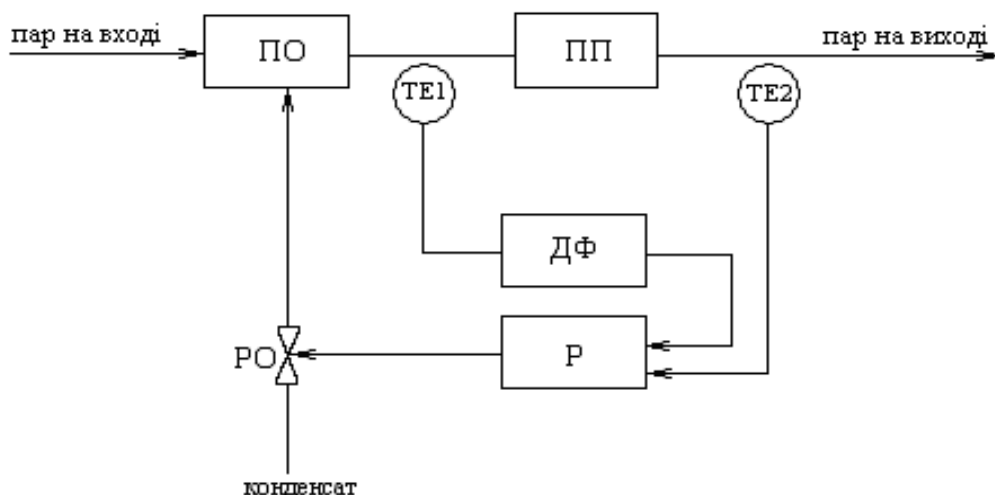

Рис. 1. Принципова схема АСР температури перегріву пари зі зникаючим імпульсом із проміжної точки за місцем вприскування

Можливе застосування АСР без випереджуючого швидкісного сигналу за температурою пари. У цьому випадку схема АСР значно спрощується й приймає вид рис.2 (позначення ті ж самі, що на рис.1). Однак таке спрощення

призводить до погіршення якості перехідних процесів, у том числі до невиконання вимог, що пред'являються до АСР.

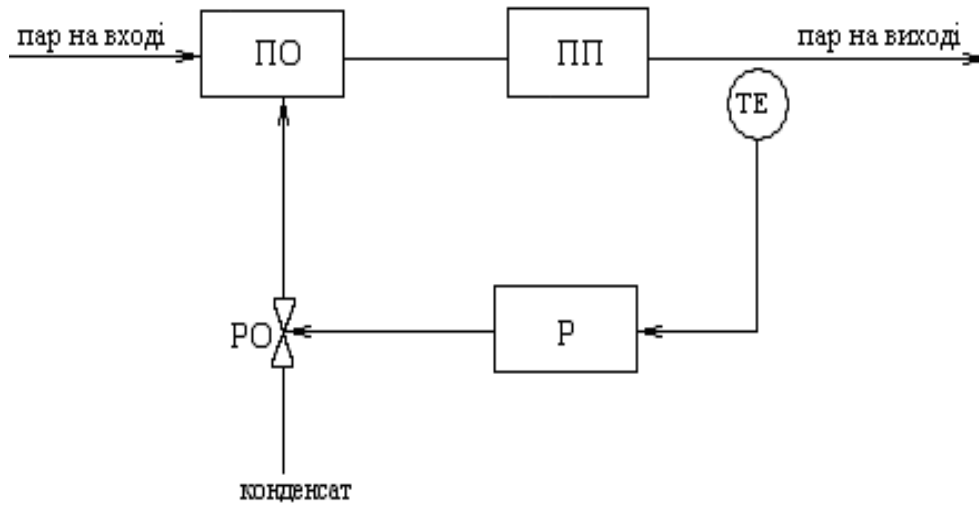

Рис. 2. Принципова схема АСР температури перегріву пари із жорстким зворотнім зв'язком

В [3] наведене дослідження схеми з використанням двох випереджуючих швидкісних сигналів за температурою пари, за місцем вприскування конденсату і у проміжному перетині пароперегрівника. Принципова схема АСР наведена на рис.3.

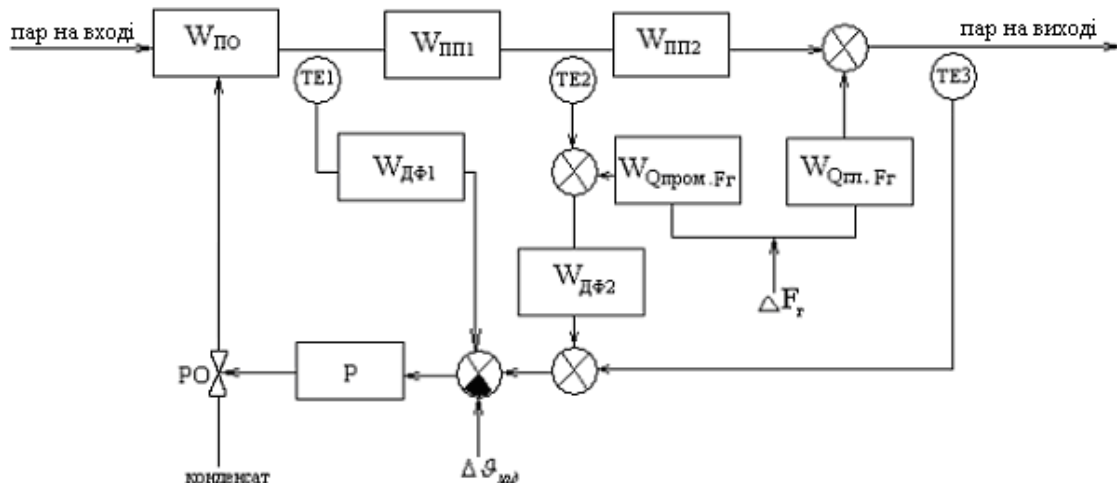

Рис. 3. Структурна схема АСР температури перегріву пари із двома випереджуючими швидкісними сигналами

На схемі $W_{ПП1}$ й $W_{ПП2}$ – передатні функції першої і другої інерційних ділянок пароперегрівника; $W_{ПО}$ – передатна функція пароохолодника; $W_{ДФ1}$ і

$W_{дФ2}$ – передатні функції першого й другого диференціаторів; $W_{g_{пром}, F_G}$ і $W_{g_{гл}, F_G}$ – передатні функції за каналом «зміна витрати димових газів – зміна температури перегрітої пари» для головного й проміжного сигналів у пароперегрівнику; $\Delta g_{зад}$ – задане значення вихідної температури перегріву пари; ΔF_G – зміна витрати димових газів; інше позначення як на рис.1.

Остання схема регулювання температури перегріву пари має безліч складностей при моделюванні й визначенні параметрів налаштування регулятора тому, що вводяться додаткові передатні функції за каналом «зміна витрати димових газів - зміна температури пари на виході із пароперегрівника», а розрахунок параметрів настройки регулятора вимагає введення додаткових громіздких формул [4].

Висновок: таким чином серед розглянутих схем регулювання температури пари на виході з пароперегрівника найбільш розповсюдженою є схема з використанням одного випереджуючого швидкісного сигналу за температурою пари та за місцем вприскування конденсату.

Перехідні процеси регулювання при використанні цієї схеми задовольняють вимогам до АСР температури пари на виході з ПП, а налаштування регулятора й диференціатора розраховуються досить легко і не потребують додаткових даних. Тож надалі будемо досліджувати саме цю, найбільш поширену схему керування температурою пароперегріву.

Новою рекомендованою схемою регулювання температури перегріву пари є схема з програмним регулятором зі спостерігачем. Принцові схема АСР така сама як рис.2, але Р – програмний регулятор. Така схема регулювання забезпечує високу якість перехідних процесів регулювання температури пари на виході з ПП.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

1. Кузьменко Д.Я. Регулирование и автоматизация паровых котлов. – М.: Энергия, 1978
2. Ротач В.Я. Расчет динамики промышленных автоматических систем регулирования. – М.: Энергия, 1973
3. Ключев А.С. и др. Наладка систем автоматического регулирования барабанных паровых котлов. – М.: Энергоатомиздат, 1985
4. Tao Liu. Industrial Process Identification and Control Design: Using a Step/Relay Test [Текст] / Tao Liu, Furong Gao // UK, London: Springer (in AIC series). – Ch. 7. – 2011. – P. 243-276.

УДК 34:502/504]327

**ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКОГО
ПАРТНЕРСТВА ЩОДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇН**

Гнілуша Ніна Володимирівна

к.п.н., доцент

доцент кафедри ботаніки та екології

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Гнілуша Сергій Іванович

аспірант

Університет економіки і права «КРОК»

м. Київ, Україна

Анотація: Розглянуто концепцію сталого розвитку; економічну, соціальну та екологічну політику Канади, яка характеризується комплексним підходом до вирішення нагальних питань та стратегія українсько - канадського партнерства щодо сталого розвитку країн.

Ключові слова: сталий розвиток, концепція сталого розвитку, українсько-канадське партнерство, напрями розвитку.

Термін «сталий розвиток» офіційно був прийнятий на Всесвітній конференції ООН із навколишнього середовища і розвитку, що проходила в Ріо-де-Жанейро у 1992 р. Дослідженням даної проблеми займалося багато науковців. Серед них: Дейлі, Д.Л. Медоуз, Б. Хьюс, Г.О. Андрощук, Т.О. Бурик З.М., Савостенко, М.С. Пашкевич та ін.

Концепція сталого розвитку стала закономірним результатом технічного прогресу, зростання економіки і змін в суспільній свідомості, у результаті яких у другій половині ХХ ст. людство досягло розуміння взаємозалежності всіх складників суспільного розвитку [3].

Основоположною категорією, яка визначає місце країни у світовому рейтингу є її сталий розвиток. За останні 10–15 років ідея сталого розвитку поширювалася у світі дуже активно. Багато країн світу зробили реальні кроки до моделі щодо сталого розвитку, створивши державні органи та розробивши документи національного рівня, які сприяють розвитку орієнтації на шлях сталості, при цьому враховуючи власні, існуючі в даний період, тенденції у соціальній, економічній та екологічній сферах [1].

Так, позиції Канади щодо актуальних проблем і ризиків подальшого розвитку світової спільноти зумовлені сукупністю соціально-економічних, геополітичних та культурно-ціннісних характеристик. Канада – одна з найбільших за територією та розвинених держав сучасного світу, яка займає провідні позиції у різних світових рейтингах.

М.З. Згуровський зазначив, що криза напрацювання національної ідеології та стратегії розвитку України, що затяглася, може відіграти і позитивну роль. Україна має шанс покласти напрацьований світом кращий досвід, де гармонізований, сталий розвиток суспільства, у якому добробут людей, навколишнє середовище, природні ресурси та людський капітал, втілений у досягненнях науки, освіти, проривних технологіях, високих моральних цінностях, – категорії нероздільні [2].

Таким чином, позитивний досвід Канади політико-правового аспекту щодо сталого економічно-соціального та екологічного розвитку може бути корисним для вдосконалення української концепції сталого розвитку та вирішення її першочергових завдань, можливості формувати нову національну стратегію розвитку на користь встановлення і стабілізації миру, відновлення економічного потенціалу, забезпечення прав людини, безпечного стану довкілля та ін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Евдокимов В.В. Анализ устойчивого развития стран Большой семерки. Проблемы теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2012. Вип. 1(22). С. 109–121.
2. Згуровський М.З. Порівняння країн за індексом сталого розвитку: <https://kpi.ua/620-7> (дата звернення: 07.10.2020).
3. Мнацакарян А.Г., Харин А.Г. Принципы устойчивого развития в управлении компанией. Социально-экономические явления и процессы. 2016 .№ 10. Т.11. URL <https://cyberleninka.ru/article/v/printsiyuustoychivogo-razvitiya-v-upravlenii-kompaniey> (дата звернення: 05.10.2020).

ОЦЕНКА РЕЗУЛЬТАТОВ ЛЕЧЕНИЯ БОЛЬНЫХ С ТУБЕРКУЛЕЗНЫМ СПОНДИЛИТОМ.

Голка Г. Г.

зав. кафедри травматології та ортопедії ХНМУ

д.м.н., професор

Веснин В. В.

к.м.н., асистент ХНМУ

Олейник А. А.

к.м.н., доцент ХНМУ

Фадеев О. Г.

к.м.н., доцент ХНМУ

Истомин Д. А.

Асистент ХНМУ

к.м.н., доцент Самарская Е.И.

ТОВ «Здоров*я»

Олейник Н. А.

Лікар, госпіталь ДПСУ

Харьковский национальный медицинский университет

Украина

Ключевые слова: лечение костно-суставного туберкулеза, туберкулезный спондилит, результаты лечения.

Целью данной публикации является повышение эффективности лечения туберкулезного спондилита (ТС). Данные исследований и лечения 175 больных активным, впервые диагностированным ТС. положены в основу работы. Все пролеченные больные были разделены на две группы.

В первую группу вошли 93 (53,1%) больных, у которых лечение проводилось с оперативным вмешательством на пораженных специфическим

деструктивным процессом позвонках, ко второй - 82 (46,9%), которых лечили без оперативных вмешательств, то есть консервативно.

Возраст больных был в пределах от 17 до 75 лет. Надо отметить, что в наиболее трудоспособном возрасте от 20 до 50 лет среди больных I группы было 56 (60,2%), лиц старше 50 лет - 34 (36,6%), а среди пациентов II группы соответственно 44 (53,6 %) и 34 (41,5%).

Сравнивая возрастные показатели: в обеих группах выявлена следующая особенность. Установлено, что пациенты молодого возраста от 17 до 30 лет менее подвергнуты заболеваниям ТС, чем лица старше 40 лет. У пациентов пожилого возраста заболевание наблюдалось также сравнительно редко. Таким образом, развитие ТС наиболее характерен для лиц зрелого возраста.

Среди больных преобладали лица с поражением тел позвонков. Только у 2 пациентов первой группы были поражены задние отделы позвонков: поперечные и суставные отростки, дуги.

Распределение больных по локализации поражения и количеством пораженных позвонков было следующим. В подавляющем числе наблюдений в обеих группах отмечено поражение тел двух позвонков: в первой группе - 85 (93,4%), во II группе - 78 (95,1%) пациентов. Наиболее часто, как в первой так и во второй группах поражались грудной и поясничный отделы позвоночника (I группа - 28 (36,6%) и 30 (47,6%) больных, во II группе - 23 (31,8%) и 39 (47,6%) больных соответственно). При поражении грудного отдела позвоночника вовлечения в воспалительный процесс трех тел позвонков отмечалось более часто.

У двух больных II группы имели место поражения позвоночника на двух уровнях: в грудном и поясничном отделах позвоночника. Соединенные туберкулезные поражения установлены у 16 больных (9 пациентов I группы и 7 - II группы). Среди больных I группы 4 имели поражения легких, 5 - мочеполовой системы, а среди больных II группы 6 были с легочным туберкулезом, 1 - с туберкулезом мочеполовой системы.

При этом больные, подлежащие оперативному вмешательству (I группа) по степени неврологических расстройств были распределены следующим образом: тип А - 8, В - 12, С - 16, D - 40, Е - 17 больных.

Среди группы больных, лечившихся консервативно (II группа), пациентов с выраженным неврологическим осложнением было значительно меньше: тип А - 0, В - 0, С - 3, D - 7, Е - 72 больных.

Фаза интенсивной химиотерапии, включая патогенетическое лечение, была основным этапом лечения у второй группы больных и подготовительным к оперативному лечению у больных I группы.

Целью антибактериальной терапии и ортопедического лечения, проводившегося нами в дооперационном периоде, было достижение клинической компенсации процесса, когда целесообразнее проводить костно-пластическую операцию.

В случаях тяжелого клинического течения активных форм ТС с явлениями выраженной интоксикации проводили комплексную инфузионную дезинтоксикационную терапию до нормализации состояния больного, контролировали лабораторными показателями. Для повышения эффективности этиотропной терапии ТС нами применялись различные комбинации противотуберкулезных и неспецифических антимикробных средств с различным механизмом действия.

Критерием эффективности предоперационной подготовки больных I группы стало достижение стабильного состояния у больных, как с специфическим процессом, так и сопутствующей патологией для обеспечения возможности выполнения операций на позвоночнике.

Основным этапом лечения выраженных неврологических расстройств, свищей, больших наплывных абсцессов у больных I группы было хирургическое вмешательство на телах позвонков.

Пациенты с неосложненными формами заболевания, а также больные с наличием показаний для оперативного этапа лечения, но со значительным

риском оперативных вмешательств через декомпенсированные сопутствующие патологии продолжали лечиться без хирургических вмешательств.

Используемые и разработанные нами методики операций с учетом особенностей патологии и степени выраженности неврологического дефицита, были сгруппированы в четыре основных типа оперативных вмешательств.

1. Операции, сочетающие радикальную часть (абсцесотомию, резекцию пораженных позвонков) с декомпрессией спинного мозга и завершающие расклинивающим спондилодезом керамическим имплантатом.

2. Операции декомпрессии спинного мозга у больных с ограниченными деструктивными изменениями, имеющих выход в позвоночный канал при сохранении опорной способности позвоночника (без костной пластики).

3. Малоинвазивные оперативные вмешательства.

4. Оперативные вмешательства которые объединяют радикальную часть операции и стабилизации позвоночного сегмента позвоночника металлическими фиксаторами.

Операции 1 типа выполнены у 55 больных (59,1%), 2 типа - у 18 (19,4%), 3 типа - 11 (11,8%). Операции 4 типа были проведены в 9 пациентов (9,7%) больных. Для клинической оценки результатов лечения использовали шкалу, предложенную Ульрих Э.В., Мушкин А.Ю. (2002 г.).

Отдаленные результаты лечения ТС изучены нами у 85 больных I группы (91,4%) и у 76 больных II группы (92,7%) в срок от 2 до 10 лет. При этом отличные результаты получены у 46 больных I группы (54,2%) и у 65 - II группы (85,6%); хорошие - у 21 (24,7%) больных I группы и у 9 (11,8%) пациентов II группы; удовлетворительные - в 14 (16,4%) больных I группы и у 2 (2,6%) II группы, неудовлетворительные - у 4 (4,7%) больных I группы.

Таким образом, анализ отдаленных результатов, проведенный в обследованных больных, показал, что применение комплексной терапии и хирургии ТС позволяют добиться высокой эффективности лечения этой тяжелой категории больных.

УДК 581.132:633.12:631.811.98

ФОТОСИНТЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОСІВІВ ГРЕЧКИ ЗА ДІЇ БІОЛОГІЧНИХ ПРЕПАРАТІВ

Даценко Анна Андріївна

к с.-г. н.

Леонтюк Ірина Борисівна

к с.-г. н., доцент

Уманський національний університет садівництва

м. Умань, Україна

Анотація: Використання біологічних препаратів для обробки насіння гречки перед сівбою та обробкою посівів у період вегетації позитивно впливає на чисту продуктивність фотосинтезу рослин у посівах, відмічена залежність від дії різних норм мікробіологічного препарату Діазобактерин (150, 175, 200 мл на гектарну норму насіння) та способів застосування регулятора росту рослин Радостим (обробка насіння перед сівбою – 250 мл/т, обприскування посівів 50 мл/га). Встановлено, що найефективнішою є комплексна дія досліджуваних біологічних препаратів: обробка насіння Діазобактерином і Радостимом та обприскування на даному фоні посівів Радостимом. За дії даної композиції підвищується чиста продуктивність фотосинтезу посівів гречки на 17 – 24 %, що узгоджується з покращенням умов росту і розвитку рослин.

Ключові слова: чиста продуктивність фотосинтезу, біологічні препарати, гречка.

Фотосинтетичний потенціал посівів впливає на формування біологічної продуктивності сільськогосподарських культур та відображає умови існування рослини. Підвищення швидкості фотосинтезу являє собою значний резерв для отримання високого врожаю. Водночас, фотосинтетичний процес залежить від

комплексу дій біотичних та абіотичних чинників на рослину, вплив яких на нагромадження рослиною органічних речовин не визначені й досі.

Фотосинтетична продуктивність сільськогосподарських культур, у тому числі гречки, на пряму залежить від створення високопродуктивних ценозів, для яких характерне оптимальне співвідношення окремих фотосинтетичних елементів. Зокрема, визначається розмірами асиміляційної поверхні, інтенсивністю фотосинтезу, тривалістю роботи листків, співвідношенням між процесами асиміляції та дисиміляції [1, с. 113; 2, с. 196; 3 с. 38]. Від зміни розмірів асиміляційної поверхні залежить ступінь поглинання рослиною фотосинтетичної активної радіації (ФАР), яка використовується у процесі фотосинтезу. Так, у дослідях В.А. Тінея [4, с. 17] найвищий коефіцієнт використання ФАР рослинами гречки, а саме 2,6 – 2,7 %, було відмічено за дії біологічних препаратів Екозорф 1 та Байкал ЕМ-1, що свідчить про формування продуктивних посівів з високим фотосинтетичним потенціалом. Тому важливе значення у фотосинтетичній продуктивності посівів зернових культур, у тому числі й гречки, має застосування екзогенних фітогормонів [5, с. 301].

Поряд з тим, основною метою досліджень було вивчити специфіку впливу комплексного застосування мікробіологічного препарату та регулятора росту рослин на особливості формування чистої продуктивності фотосинтезу у посівах гречки.

Дослідження проводили в умовах дослідного поля Уманського національного університету садівництва за схемою, що включала варіанти з обробкою насіння перед сівбою бактеріальним препаратом Діазобактерин (штами бактерій *Azospirillum brasilense* 18 – 21410) у нормах 150, 175 і 200 мл на гектарну норму насіння окремо та сумісно з регулятором росту рослин Радостим у нормі 250 мл/т. На фоні застосування вищезазначених препаратів посіви гречки у фазу першої пари справжніх листків обприскували Радостимом у нормі 50 мл/га. Досліди закладали у триразовому повторенні систематичним методом у посівах гречки сорту Єлена. Чисту продуктивність фотосинтезу (ЧПФ) посівів розраховували за методикою О.О. Ничипоровича [6 с. 5].

Встановлено, що використання для передпосівної обробки насіння гречки мікробіологічного препарату Діазобактерин як окремо, так і сумісно з регулятором росту рослин Радостим, позитивно впливає на показники чистої продуктивності фотосинтезу. Так, у 2019 р. передпосівна обробка насіння гречки Діазобактерином у нормах 150, 175, 200 мл на гектарну норму насіння сприяла зростанню ЧПФ посівів на 6 – 7% у відношенні до контролю (Рис. 1).

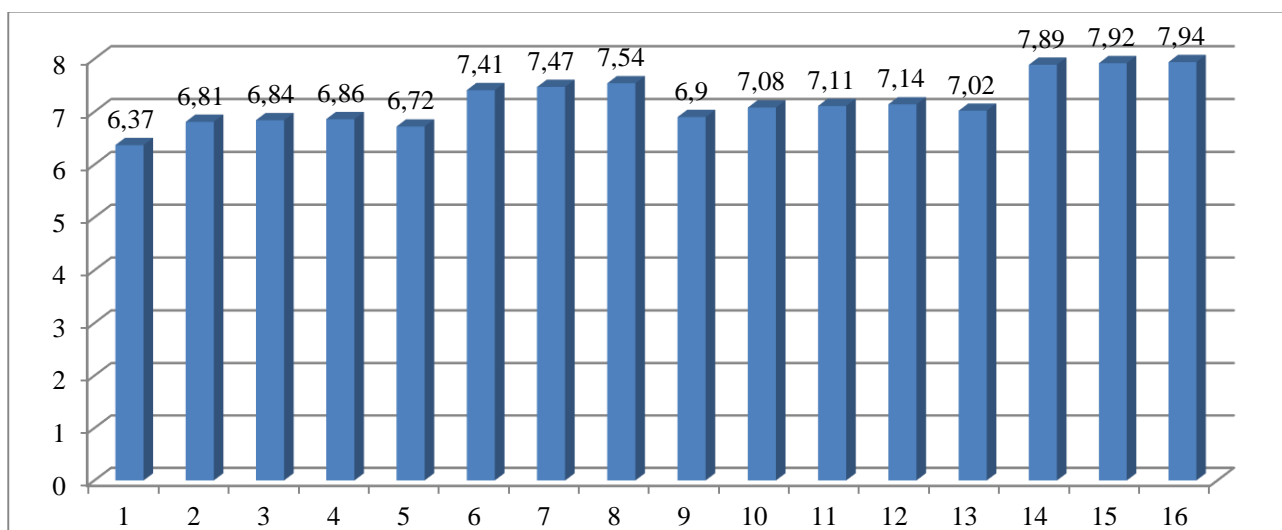

Рис. 1. ЧПФ посівів гречки за використання бактеріального препарату Діазобактерин та регулятора росту рослин Радостим, г/м² за добу, (фаза галуження стебла – цвітіння), 2019 р.

1. Без застосування препаратів (контроль). 2. Діазобактерин 150 мл; 3. Діазобактерин 175 мл; 4. Діазобактерин 200 мл; 5. Радостим 250 мл; 6. Діазобактерин 150 мл + Радостим 250 мл/т; 7. Діазобактерин 175 мл + Радостим 250 мл/т; 8. Діазобактерин 200 мл + Радостим 250 мл/т; 9. Радостим 50 мл/га; 10. Діазобактерин 150 мл + Радостим 50 мл/га; 11. Діазобактерин 175 мл + Радостим 50 мл/га; 12. Діазобактерин 200 мл + Радостим 50 мл/га; 13. Радостим 250 мл/т + Радостим 50 мл/га; 14. Діазобактерин 150 мл + Радостим 250 мл/т + Радостим 50 мл/га; 15. Діазобактерин 175 мл + Радостим 250 мл/т + Радостим 50 мл/га; 16. Діазобактерин 200 мл + Радостим 250 мл/т + Радостим 50 мл/га.

Дещо активніше фотосинтетична продуктивність посівів формувалась у варіантах, де мікробіологічний препарат Діазобактерин вносили сумісно з рістрегулятором Радостим. Так, якщо за внесення окремо Радостиму у нормі

250 мл/т ЧПФ складала 6,72 г/м² за добу, що на 5 % перевищувало контроль, то за внесення цієї ж норми препарату в суміші з Діазобактерином у нормах 150, 175 і 200 мл на гектарну норму насіння відмічено зростання досліджуваного показника до 7,41; 7,47 і 7,54 г/м² за добу відповідно, що на 16 – 18 % перевищувало контроль та на 12 % – відповідні показники у варіантах окремої дії Діазобактерину (150 – 200 мл на гектарну норму насіння).

Одержані дані свідчать про позитивний вплив композиції біопрепаратів на проходження в рослинах гречки основних фізіолого-біохімічних процесів, які покращують розвиток надземної біомаси рослин за рахунок стимулювальної дії екзогенних фітогормонів та активізації колонізаційної здатності ризосфери за рахунок інтродукованих мікроорганізмів, що в цілому сприяє покращенню мінерального забезпечення рослинного організму.

За використання регулятора росту рослин Радостим у нормі 50 мл/га по сходах культури на фоні обробки насіння гречки мікробіологічним препаратом Діазобактерин (у нормах 150 – 200 мл на гектарну норму насіння) показники чистої продуктивності фотосинтезу складали 7,08 – 7,13 г/м² за добу при 6,37 г/м² за добу в контролі та 6,90 г/м² за добу у варіанті окремої дії на посіви Радостиму.

Аналізуючи варіанти досліду з використанням Діазобактерину 150; 175; 200 мл на гектарну норму насіння та Радостиму 250 мл/т для обробки насіння перед сівбою з наступною обробкою посівів Радостимом у нормі 50 мл/га, слід відмітити найбільше зростання ЧПФ посівів, що на 1,52; 1,55; 1,57 г/м² за добу перевищувало показник контролю, та на 0,81 г/м² за добу при HIP_{05} 0,40 г/м² за добу, було більшим за показники тих же варіантів, але без обробки вегетуючих рослин Радостимом.

Подібна залежність була відмічена і в 2020 році досліджень, однак аналіз експериментальних даних засвідчує чітку залежність формування ЧПФ від агрокліматичних умов, які у 2020 р. для рослин гречки були менш сприятливими за показниками вологи. Зокрема, найнижча фотосинтетична продуктивність посівів становила – 5,83 г/м² у контролі (Рис. 2).

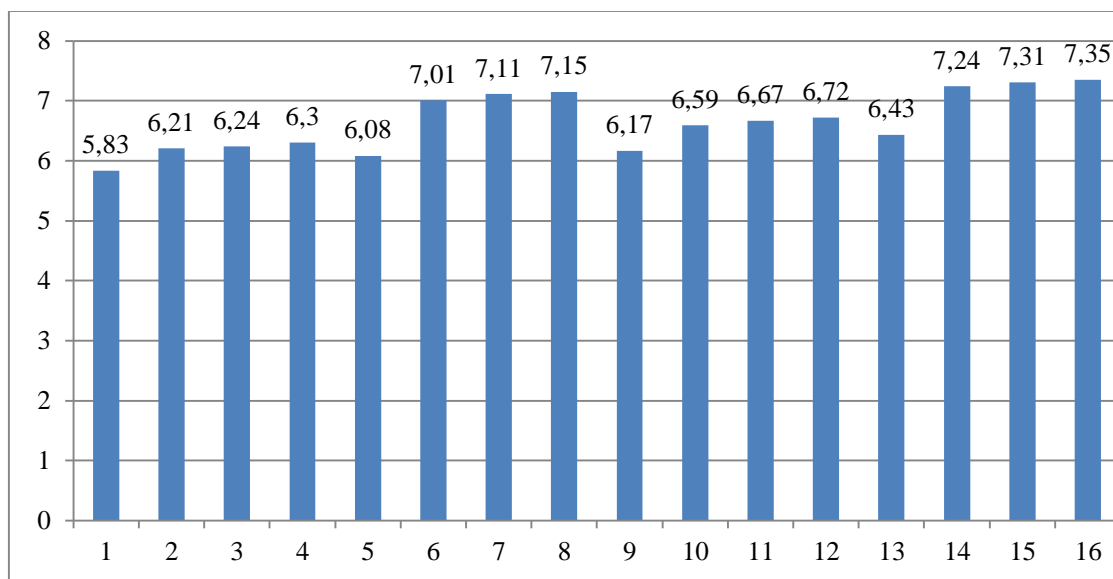

Рис. 2. ЧПФ посівів гречки за використання бактеріального препарату Діазобактерин та регулятора росту рослин Радостим, г/м² за добу, (фаза галушення стебла – цвітіння), 2020 р.

1. Без застосування препаратів (контроль). 2. Діазобактерин 150 мл; 3. Діазобактерин 175 мл; 4. Діазобактерин 200 мл; 5. Радостим 250 мл; 6. Діазобактерин 150 мл + Радостим 250 мл/т; 7. Діазобактерин 175 мл + Радостим 250 мл/т; 8. Діазобактерин 200 мл + Радостим 250 мл/т; 9. Радостим 50 мл/га; 10. Діазобактерин 150 мл + Радостим 50 мл/га; 11. Діазобактерин 175 мл + Радостим 50 мл/га; 12. Діазобактерин 200 мл + Радостим 50 мл/га; 13. Радостим 250 мл/т + Радостим 50 мл/га; 14. Діазобактерин 150 мл + Радостим 250 мл/т + Радостим 50 мл/га; 15. Діазобактерин 175 мл + Радостим 250 мл/т + Радостим 50 мл/га; 16. Діазобактерин 200 мл + Радостим 250 мл/т + Радостим 50 мл/га.

У середньому за роки досліджень за обробки насіння сумішню препаратів Діазобактерин (150, 175, 200 мл на гектарну норму насіння) з Радостимом (250 мл/т) ЧПФ посівів перевищувало контроль на 11 – 15 %, що на 7 % більше проти варіанту окремої дії на посіви Радостиму (50 мл/га) та на 4 % – за дію Радостиму (50 мл/га) на фоні обробки насіння Діазобактерином (150 – 200 мл). Проте найвищий рівень фотосинтетичної продуктивності посівів формувався у варіантах Діазобактерин 200 мл + Радостим 250 мл/т + Радостим 50 мл/га і складав 7,31 г/м² за добу при 5,83 г/м² за добу в контролі. Одержані

показники фотосинтетичної продуктивності посівів у даному варіанті досліду узгоджуються з даними найвищої фізіолого-біохімічної та мікробіологічної активності посівів встановленими нами у попередніх дослідженнях [6, с. 38; 7 с. 69]. Також, подібна залежність відмічена іншими вченими, які пов'язують високі показники ЧПФ у фазу галушення стебла – цвітіння з найінтенсивнішою роботою листкового апарату тривалий період часу [8 с. 18].

Отже, сумісне застосування різних норм мікробіологічного препарату Діазобактерин з регулятором росту рослин Радостим позитивно впливає на чисту продуктивність посівів гречки. Разом з тим у варіантах сумісного застосування для обробки насіння Діазобактерину у нормі 200 мл на гектарну норму насіння і Радостиму у нормі 250 мл/т та обприскування посівів Радостимом у нормі 50 мл/га формується найвищий рівень чистої продуктивності фотосинтезу, що за 2019 і 2020 роки досліджень на 24 – 26 % перевищує даний показник у контрольному варіанті. Одержані дані свідчать, що використання біологічних препаратів у посівах гречки сприяє створенню більш продуктивних агрофітоценозів, у яких значно активізується проходження асиміляційних процесів рослин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рарок А.В. Фотосинтетичний потенціал посівів гречки залежно від параметрів сівби / А.В.Рарок // Таврійський науковий вісник . - № 97. С. 113 – 118.
2. Білоножко В. Я. Агробіологічні та екологічні основи виробництва гречки: монографія / В. Я. Білоножко, А. П. Березовський, С. П. Полторецький, Н. М. Полторецька. – Миколаїв: Видавництво Ірини Гудим, 2010. – 332 с.
3. Ничипорович А. А. КПД зеленого листа / А. А. Ничипорович. – М.: Знание, 1964. – 46 с.
4. Тіней В.А. Інтенсифікація технологій вирощування гречки в умовах південно-західного Лісостепу України / В.А. Тіней // Автореф. дис. на здоб.

наук. ступ. канд. с.-г. наук за спец. 06.01.09 «Рослинництво». – Кам'янець–Подільськ. – 2007. – 20 с.

5. Куренкова С.В. Влияние регулятора роста и ценотического фактора на пигментный комплекс многолетних злаков / С.В. Куренкова, С.П. Маслова, Г.Н. Талабенкова // Физиология и биохимия культурных растений – 2007. – Т. 39. – № 5. – С. 301 – 309.

6. Грицаєнко З.М. Активність антиоксидантних ферментів у рослинах гречки за дії біологічних препаратів / З.М. Грицаєнко, А.А. Даценко // Збірник наукових праць Уманського НУС. – 2014. – Вип. – 84. – С. 38 – 43.

7. Грицаєнко З.М. Формування площі листкового апарату рослин гречки за дії біологічних препаратів / З.М. Грицаєнко, А.А. Даценко // Таврійський науковий вісник. – 2014. – Вип. – 88. – С. 69 – 73.

8. Дрозд М.О. Особливості формування продуктивності гречки залежно від рівня інтенсифікації технології вирощування в Північному Лісостепу України : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. с.-г. наук : спец. 06.01.09 «Рослинництво» / М.О. Дрозд. – Київ, 2008. – 20 с.

УДК 658.265

**ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНОГО
МОДЕЛЮВАННЯ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ОБСЯГУ
ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА**

Демченко Тетяна Анатоліївна

к.е.н., доцент

Слатвінський Максим Анатолійович

к.е.н., доцент

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Анотація: Суттєвим показником, що характеризує діяльність підприємства, є стан розрахунків з дебіторами. Дебіторська заборгованість підприємства виникає унаслідок безготівкових розрахунків із покупцями, підрядниками, депонентами, підзвітними особами тощо. Виникнення заборгованості зумовлене незбіганням моменту відвантаження готової продукції, виконання робіт, надання послуг, з моментом їх оплати. Значні обсяги дебіторської заборгованості приводять до перерозподілу оборотних коштів. Питання оптимального обсягу дебіторської заборгованості на підприємстві є досить важливими та актуальними для діяльності будь-якого підприємства, особливо в теперішніх умовах функціонування економіки. Тому в роботі було запропоновано економіко-математичну модель знаходження оптимального співвідношення дебіторської заборгованості, що допоможе в управлінні дебіторською заборгованістю на підприємстві та підвищить ефективність його діяльності.

Ключові слова: управління, оборотні активи, дебіторська заборгованість, економіко-математичне моделювання, оптимізація.

Дебіторська заборгованість впливає на економічну діяльність підприємства так, що майже завжди існує ймовірність неповернення її протягом певного часу, а це, в першу чергу призводить до кризи фінансового стану підприємства, так як виникає ситуація недоотримання наявних грошових коштів. Тому метою дослідження стало знаходження напрямків ефективного управління обсягом наявної дебіторської заборгованості на підприємстві шляхом застосування економіко-математичного моделювання.

Для підвищення ефективності функціонування підприємства в сучасних умовах господарювання та прийняття конкретних управлінських рішень щодо наявності та розміру дебіторської заборгованості, доцільно провести аналіз наявності і зміни дебіторської заборгованості на конкретному українському підприємстві ТОВ «Агросервіс» Одеської області та визначити напрямки формування її оптимального обсягу для оптимізації господарського процесу.

Для побудови економіко-математичної моделі нами було зроблено припущення, що вплив ліквідності на рентабельність підприємства є статистично значущим. При цьому зростання коефіцієнту ліквідності приводить до зростання рентабельності активів, але до певної границі, після якої зв'язок стає оберненим. Отже, на функціональній залежності коефіцієнта рентабельності оборотних активів від коефіцієнта ліквідності повинен спостерігатись максимум.

На рис. 1 показана залежність коефіцієнта рентабельності оборотних активів (P_{OA}) від коефіцієнта загальної ліквідності ($K_{ЛЗ}$).

Методом найменших квадратів була знайдена регресійна крива:

$$y = -8,65 \cdot 10^{-5} \cdot x^4 + 0,01022 \cdot x^3 - 0,37559 \cdot x^2 + 4,06554 \cdot x + 11,42979. \quad (1)$$

Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,986$.

Максимум в області великих значень коефіцієнта загальної ліквідності не можна розглядати в наслідок відсутності експериментальних точок поблизу.

На рис. 2 подана залежність рентабельності оборотних активів від коефіцієнта проміжної ліквідності.

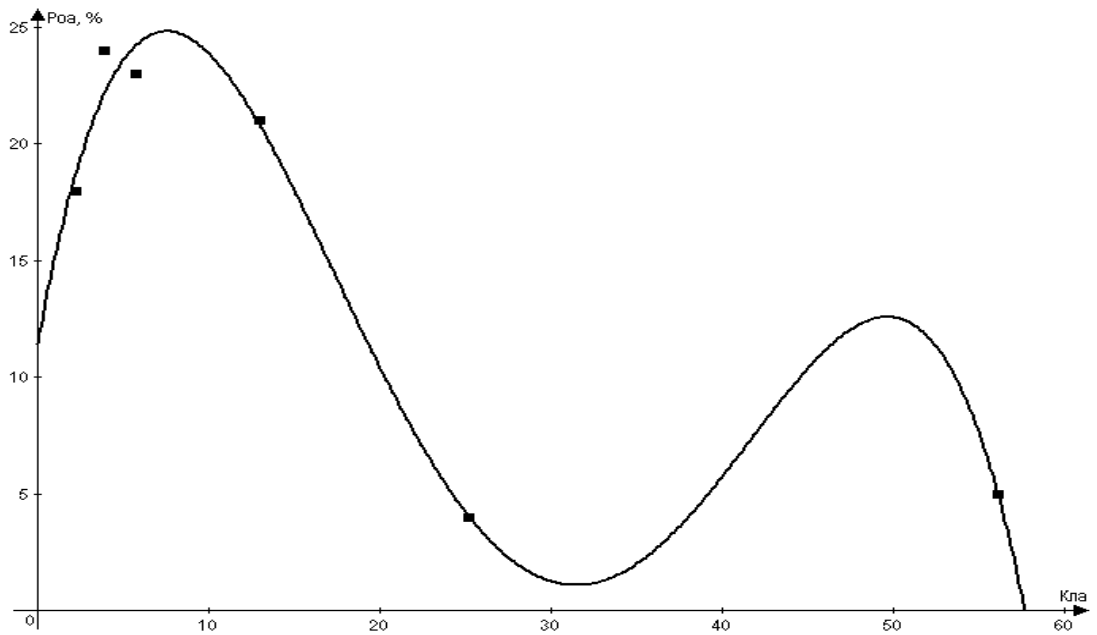

Рис. 1. Залежність рентабельності оборотних активів від загальної ліквідності [розробка автора]

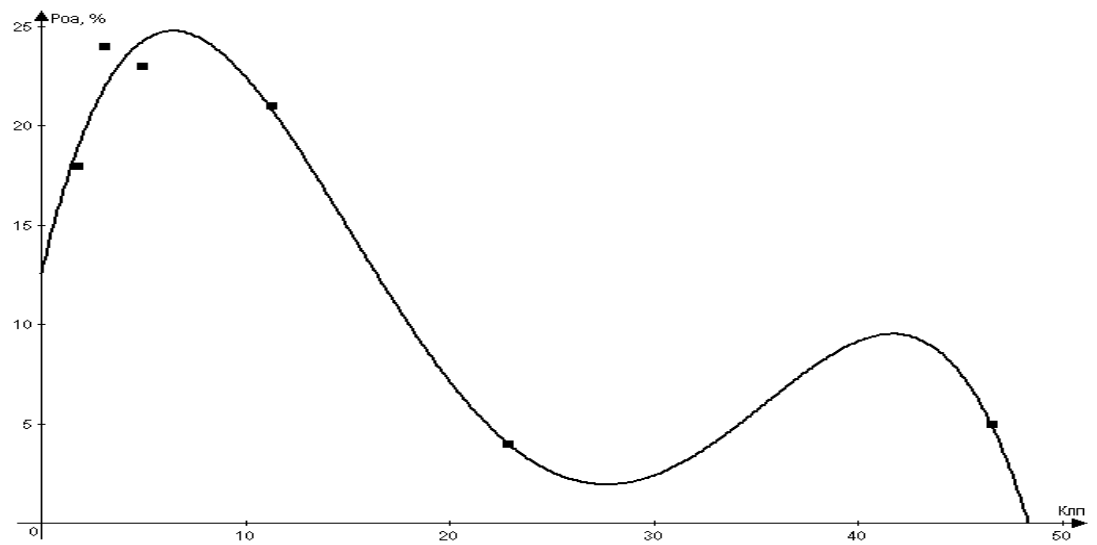

Рис. 2. Залежність рентабельності оборотних активів від проміжної ліквідності [розробка автора]

Регресійна крива:

$$y = -1,46 \cdot 10^{-4} \cdot x^4 + 0,01474 \cdot x^3 - 0,46610 \cdot x^2 + 4,32245 \cdot x + 12,59064. \quad (2)$$

Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,984$.

На рис. 3 подана залежність рентабельності оборотних активів від коефіцієнта абсолютної ліквідності.

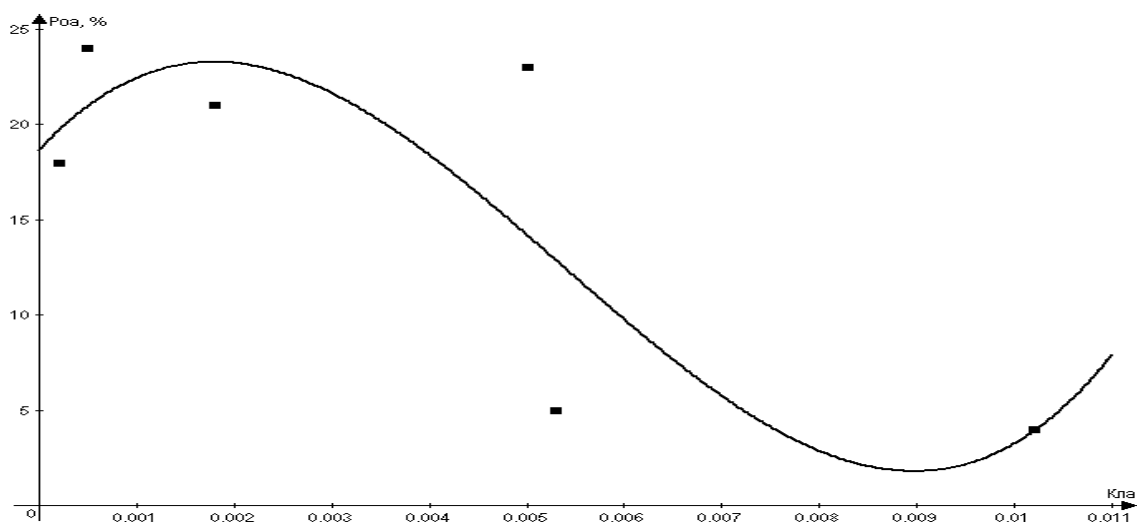

Рис. 3. Залежність рентабельності оборотних активів від абсолютної ліквідності [розробка автора]

Регресійна крива:

$$y = 1,596 \cdot 10^8 \cdot x^3 - 1,87 \cdot 10^6 \cdot x^2 + 5564,098 \cdot x + 18,659. \quad (3)$$

Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,616$.

Значення коефіцієнтів детермінації вказує на достатньо високу якість моделей та тісний зв'язок між факторами.

Отримані оцінки оптимального співвідношення між дебіторською заборгованістю та грошовими коштами і оборотними активами не можна вважати точними. Але з них можна зробити достатньо впевнений висновок про те, що дебіторська заборгованість не може бути меншою за суму всіх інших складових оборотних активів. Використання розробленої економіко-математичної моделі оптимального співвідношення дебіторської заборгованості матиме позитивний вплив на управління підприємством в цілому і покращення його фінансового стану зокрема.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧИТЕЛЯ

Доротюк Валентина Іванівна

кандидат психологічних наук
старший науковий співробітник
завідувач відділу профільного навчання
Інституту педагогіки НАПН
м. Київ Україна

Стандарти середньої освіти ставлять нові вимоги до формування особистості учня, гармонізації її з суспільством в умовах компетентнісно орієнтованого освітнього процесу.

Але досі існує проблема невизначеності ролі вчителя, вимірів його компетентностей, їх проявів і впливів на навчальний процес. « Хто береться давати настанови іншим, повинен вважати себе більш майстерним від тих, кого навчає, і, якщо він хоч в малому виявиться неспроможним, то підлягає осуду». [1] Так характеризує особистість вчителя Декарт, і таке визначення не втратило актуальності в наш час.

Ми маємо розробити експертну програму для оцінки сутності та глибини професійної компетентності педагога, освіченості, світогляду, типу мислення, оригінальності у підходах до виховання, коефіцієнту та напряму інтелекту, психологічних якостей його особи. Не дивлячись на відсутність експертного інструментарію, існують стандартні вимоги до умінь та навичок вчителя.

Учитель повинен бути відкритим до ідей інших спеціалістів, повинні бачити досвід інших викладачів, щоб не вважати все, що не співпадає з його методикою роботи. невірним. Інколи, небажання враховувати чужі досягнення, аргументують педагогічними традиціями. Чи можливі традиції у викладанні?

Традиційною може бути тільки місія педагога у суспільстві, для виконання якої треба мати професійну підготовку та відповідні компетентності.

- Вчитель повинен гарно володіти мовою, бути красномовним, так будувати і відшліфувати свої думки, щоб, озвучені, вони ставали чіткими і зрозумілими для учнів.

- Вчитель повинен мати внутрішню свободу від власних досягнень у минулому; кожен урок повинен будуватись, по-різному та починатись, як новий; елементи несподіваного прогнозувати, як результат уроку; несподіване та цікаве повинно закладатись в план уроку. Очікування нового від учнів та вміння його сприймати, позбавить вчителя від стереотипного кліше відносно характеру і можливостей учнів, допоможе постійно відкривати нові особистісні якості учнів.

- Судження вчителя повинні виходити з фактів, а не чуток . Власний метод навчальних та виховних взаємовідносин з учнями буде істинним та міцним, якщо він буде базуватись на фактах та реальних подіях: «Все , чому навчаєш, потрібно викладати школярам , як річ, яка дійсно існує та приносить певну користь.» [2]

- Світ різноманітний і це є його основою. Вчитель повинен навчитись сприймати це різноманіття, спостерігати за настроями, вчинками учнів, визначати їх характери: «Характер, ті якості особистості, котрі накладають певний відбиток на всі її прояви і виявляють специфічне для неї ставлення до світу і насамперед до інших людей». [3] Знаючи характери учнів, педагог має забезпечити індивідуальний підхід до їх виховання: навчитись поважати їх думки, свідомо будувати довготривалі, доброзичливі стосунки.

- Вчитель повинен мати гнучкий розум і поведінку, постійно міняти підходи до викладання предмету і в часі, і в просторі. Кожен клас вимагає інших методик, так як учнівський склад не повторюється і в класі А у дітей є свої очікування і навчальні можливості, а в класі Б теж свої, несхожі. Якщо, педагог зуміє розрізнити цю. своєрідність, і зрозуміти її то зможе використати цю можливість для оптимізації уроків. Для вчителя відчуття ситуації є

запорукою успішних результатів, на відміну від того, коли вчитель презентує себе однаково в різних аудиторіях. Нічого немає незмінного - це життєва аксіома, яка розповсюджується і на професію вчителя.

- Без інновацій неможливе ніяке професійне діяння, в тому числі і педагогічне. Слід наголосити на тому, що сама інновація завжди має дві сторони, тому вчителям потрібно пам'ятати це та намагатись користуватись ними в щадному режимі до дітей і їх батьків.

Не потрібно нищити все попереднє у зв'язку з оновленням підходів до викладання, не варто перевертати все до основ, щоб потім його знову відновити. Вчитель повинен мати здоровий глузд та власні технології введення змін у навчальний процес, врівноважене ставлення до впровадження педагогічних інновацій.

У освітній галузі відсутні закони, відповідно до яких треба діяти. Немає жорстких інструкцій щодо проведення уроків, а є державний стандарт, що орієнтує на отримання конкретного результату роботи педагога. Внаслідок цього, педагог повинен терпеливо і наполегливо працювати над формуванням власних методів і принципів професійної діяльності.

Висновки:

1. Деякі аспекти педагогічної професії завжди залишаються поза увагою вчених.

Але це важливі елементи, такі як : врахування природи (сила нервової системи, стиль та особливості мислення, характер) самого педагога, та формування під її впливом власної професійної траєкторії.

2. Відсутні дослідження по визначенню особливостей внутрішнього світу вчителя, його емоційних втрат та статичних акцентуацій.

3. Для вирішення даних проблем потрібно створити програму дій по професійному та психологічному обстеженню та забезпеченню вчителям психологічного комфорту і профілактиці професійного вигорання.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ:

1. Декарт Рене . Рассуждение о методе, чтобы верно направлять свой разум и отыскивать истину в науках. М.,2020, 320с. (с.9)
2. Коменский Ян Амос. Великая дидактика. Педагогическое наследие., М., 1989, 416 с 7 (с. 74)
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии .П.,2007, 713с. (с.620)

РОЛЬ ВІЗУАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У НАУКОВОМУ ТВОРІ

Доронкіна Надія Євгеніївна

старший викладач

Національний технічний університет

України «Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Анотація: статтю присвячено особливостям відображення та сприйняття візуальних елементів у науковому тексті. Розглянуто роль візуального мислення у процесі сприйняття наукової інформації. Проаналізовано різновиди візуальних елементів наукового тексту та їх функції у науковому дискурсі.

Ключові слова: мислення, знак, гіпертекст, семіотичний гібрид, символ.

Одною з характерних рис наукових творів слугує форма презентації знання. Крім текстового матеріалу вони об'єднують графічно-візуальні елементи та формули.

Візуальне мислення як процес відображення у свідомості людини предметів об'єктивної дійсності грає значну роль у пізнавальній діяльності. Будь-яке мислення пов'язане зі знаковою репрезентацією суті, але знаки бувають декількох видів, зокрема візуальне мислення оперує іконічними знаками і символами.

Візуальне мислення - це мислення у власному значенні слова, а не просто особлива форма безпосереднього чуттєвого відображення. Візуальну культуру визначають як багаторівневу візуальну систему засобів та методів відображення інформації за допомогою зображальних засобів мистецтва, естетичних еталонів зорового сприйняття, художньо-графічної культури. Цей

вид культури формується у процесі культурно-історичного розвитку суспільства, навчання та виховання.

Візуальна мова мислення використовує лінії, діаграми, графіки та багато інших засобів для того, щоб проілюструвати ті співвідношення, які було б досить важко описати звичайною мовою.

Умоглядне представлення відтворює характерні риси предметів, і опора на них при здійсненні уявних операцій складає сутність візуального мислення.

Переклад основного змісту об'єкта в візуально-графічну форму, більш успішно виконує функцію інтерпретації, ніж фотографії об'єктів [1, с. 152-153].

Одною з основних ознак сучасної науки є формалізація інформації, що використовується або розв'язуваної задачі. Саме в такому випадку завдання піддається вирішенню з точки зору наявних алгоритмів. Разом з тим залишається значимим і актуальним теза про якість трансльованого обсягу інформації - про створення та використання якісно нового варіанту подачі інформації і знань. Наприклад, щоб сприйняти нову думку, інформацію, концепцію, необов'язково вивчати величезний обсяг інформації (книги, конспекти, відеоматеріали і т. д.) - досить використовувати особливу синтетичну, інтегральну одиницю інформації, що містить в собі якісно нове знання на основі певним чином об'єднаних найбільш значущих компонентів вже відомого. Образна форма мислення не тільки розширює можливості людини в сфері прийняття і передачі інформації по різних каналах, вона кардинально розширює його модель світу - можливо, задіюючи більшу кількість вимірювань (ніж три загальноприйняті) відкрився, що перетворився світу. Подібне світосприйняття істотно збільшує пізнавальні, перетворюючі можливості науки [2, с. 87].

Тому, візуальні елементи виступають як невід'ємна частина наукових творів, особливо у галузі точних наук. Їх призначення полягає в узагальненні та ефективній презентації наукової інформації, оскільки їх використання сприяє концентрації уваги читача чи слухача, що зумовлює покращення сприйняття.

Дж. Лемке назвав поняття науки семіотичними гібридами, оскільки вони містять як вербальні, так і візуальні компоненти. Таким чином, науковий дискурс має словесну форму, поєднану з графічно-візуальними репрезентаціями та математичними виразами. Таким чином, наукові жанри є мультимедійними, оскільки вони охоплюють різні засоби викладу інформації. Крім того, візуальні засоби додають до тексту якості гіпертексту, тому що перетворюють лінійну послідовність тексту у двовимірну та порушують його одновимірність, уможливаючи доступ з різних позицій [4, р. 85,87].

Візуальні елементи виконують у науковому творі такі функції:

- інформативну, тобто презентації змісту;
- узагальнення та конкретизації даних;
- аргументативну [3, с. 236].

Втім, візуальні елементи не є незалежними, оскільки мають вербальне оточення, з яким вони вступають у взаємодію. Таблиці містять вербальний та цифровий контент, графіки, схеми та діаграми супроводжуються назвами. Крім того, у наукових текстах кожному візуальному елементу відповідає посилання на нього. В результаті утворюється комплекс двох взаємозалежних семіотичних систем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Крюкова С. А. Понимание визуального мышления // Аналитика культурологии. – Тамбов: ТГУ, – 2012. – №1 (22). – С. 152-155.
2. Левчаев П. А. Особенности мышления и научного познания в современном мироустройстве // Интеграция образования. – 2005. – № 1/2. – С. 84-89.
3. Яхонтова Т. В. Лінгвістична генеалогія наукової комунікації: монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, – 2009. – 420 с.
4. Lemke J. Multiplying meaning: Visual and verbal semiotics in scientific text. // Reading Science: Critical and functional perspectives on discourses of science. – New York: Routledge, – 1998. – P. 87-114.

УДК. 343.3

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ СЛУЖБОВОЇ
ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ У XXI СТОЛІТТІ**

Домбровська Катерина

студентка VI курсу

факультету морського права

НУК імені адмірала Макарова, м.Міолаїв

Бараненко Дмитро Володимирович

Науковий керівник

кандидат юридичних наук

доцент кафедри

теорії та історії держави та права

Національного університету кораблебудування

імені адмірала Макарова

Анотація. Трансформаційні процеси кінця XX – початку XXI століть значною мірою вплинули на сучасне суспільство. Зміни у політичній, економічній, технологічних та наукових сферах відобразилися фактично на усьому людстві. Одночасно з розвитком вітчизняної юридичної науки перед нею постають нові завдання щодо аналізу та узагальнення системних трансформацій, їх вплив на явища правової дійсності, поява нових та розвиток класичних галузей права. Однією зі складових означених процесів є потреба у чіткому розумінні перспектив розвитку поняття «службова особа» та близьких до неї понять «посадова особа» і «особа, що здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг» з точки зору кримінально-правової науки. З іншого боку метою дослідження є з'ясування сутності державних гарантій службових осіб в рамках кримінального права (кримінального процесу), виокремити особливості притягнення зазначених суб'єктів до кримінальної відповідальності. За результатами дослідження проаналізовано

сучасний стан кримінально-правової відповідальності службових (посадових) осіб та визначено напрямки трансформації змісту самого поняття «службова особа» й системи гарантій у кримінальному процесі, якими вони наділені. У ході дослідження автор приходить висновку щодо необхідності звуження кола осіб, що відповідають сучасному розумінню «службові особи». Окрема увага приділена питання державних гарантій у межах кримінально-правових відносин, однією із сторін яких виступає народний депутат України, це пояснюється змінами внесеними до статті 80 Конституції України та приведенням норм галузевого законодавства у їх відповідність.

Ключові слова: службова особа, посадова особа, гарантії, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України.

Transformation of state guarantees of official in criminal law of Ukraine in XXI century.

Постановка проблеми. Україна є демократичною, соціальною і правовою державою, де людина, її життя, здоров'я, честь, гідність права і безпека є найвищою цінністю. Тому, забезпечення захисту цих цінностей є головною метою держави. Так як наша держава є демократичною, то верховна влада належить народу, про що й прямо свідчить Основний Закон. Так, згідно зі ст.5 Конституції України, носієм влади в Україні є народ [1,ст.5], держава при цьому гарантує закріплення да дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Проте, не зважаючи на проголошення людини найвищою соціальною цінністю та закріплення у Конституції її основних прав та свобод, без реальних гарантій здійснення цих прав, ці права і свободи можуть не мати ніякого практичного втілення.

Так, ч.2 ст.3 Конституції України містить положення, відповідно до якого «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави», а «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1, ч.2 ст. 3]. Це питання є особливо актуальним у галузі кримінально-процесуальних відносин, оскільки тут існують та мають

прояв обмеження конституційних прав та свобод громадян, де держави застосовує примус задля виконання приписів чинного законодавства. До заходів примусу можна віднести затримання, тримання під вартою, відсторонення від посади тощо.

Проте, жодні права не можуть реально існувати без забезпечення їх практичного втілення. Саме тому існують законодавчо закріплені положення, що включають в себе норми, принципи та вимоги, щодо забезпечення практичної реалізації цих вимог. Більш того, саме завдяки процесуальним гарантіям забезпечується можливість дотримання законності та правосуддя по відношенню до громадянина.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика дослідження статусу службової особи та дискусії щодо поняття службової особи, щодо питання кримінальної відповідальності службових осіб неодноразово підіймалися в працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених як: Андрушко П.П., Глушков В., Євтихієв І.І., Лазарев Б.М., Кругликов Л.Л., Коржанський М.Й., Мельник М.І., Лукомский В.С., Хавронюк М.І. та інші.

Мета статті – полягає в дослідженні та порівняльному аналізі розуміння гарантій службової особи в кримінально-правовій площині та національному законодавстві, що сприятиме виробленню пропозицій щодо формування системи гарантій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як влучно зазначає Л.М. Лобойко, гарантії прав та інтересів особи разом із гарантіями ефективної діяльності органів, які ведуть кримінальний процес, у своїй сукупності утворюють засоби ефективного функціонування кримінального процесу в цілому [2, с.38-39]. Проте, необхідно зазначити, що навіть існування певних процесуальних гарантій не дозволяє особі уникнути покарання за скоєння протиправного діяння. Навпаки, завданням кримінального провадження, переліченим у ст.2 Кримінального процесуального кодексу України, повністю відповідає суворе дотримання цих гарантій.

Оскільки дотримання гарантій та їх ефективність в більшій мірі залежить від рівня розвитку демократичних інститутів, стану економіки, політичної системи, наявності дієвих механізмів реалізації законодавства, практичного втілення цих законів, правової культури та рівня правової свідомості громадян. Це свідчить про те, що гарантії є явищем системним та комплексним, тому необхідно розуміти дане поняття у найширшому аспекті.

Повертаючись до теми дослідження, слід відмітити, що службова особа є одним із різновидів спеціального суб'єкта злочину. Останнім, відповідно до ч.2 ст.18 Кримінального кодексу України, є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа [3, ч.2 ст. 18]. Тому, можна вважати, що у кримінальному праві службова особа апріорі має ті ж гарантії, які передбачені для всіх осіб.

Відповідно до примітки до статті 364 КК службовими особами у статтях 364, 368, 368-2, 369 цього Кодексу є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом.

На жаль, серед науковців немає єдиного погляду щодо розуміння базової категорії «гарантії» та їх видів.

В.М. Корнуков, виводячи поняття гарантії, зазначав: «все те, що тією чи іншою мірою сприяє досягненню певних результатів або забезпечує певний стан, може бути розцінене як гарантія відповідної діяльності або стану, тому що сприяє діяльності, захищає стан, гарантує їх. Загальне поняття гарантії часто

доволі умовне і, якщо так можна висловитися, рухливе, оскільки те, що в одному випадку виступає гарантією, в іншому випадку не є такою» [4, с.59].

Якщо ж розглядати гарантію у загальному розумінні, то гарантією є засоби реалізації прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, що встановлені державою і є об'єктивною умовою існування демократичного суспільства.

В.О. Кучинський, роблячи акцент саме на політичній природі юридичних гарантій, визначав їх як певну сукупність уставлених державою спеціальних юридичних засобів, що забезпечують захист прав і законних інтересів людини та громадянина та їх беззаперечну реалізацію [5, с.46]. Так, права особи, так і сама особи в системі державних цінностей, є найвищою соціальною цінністю.

У теорії держави та права під гарантіями прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина розуміється система соціально-економічних, моральних, політичних та юридичних умов, засобів та способів, що забезпечують їхню фактичну реалізацію, охорону і надійний захист [6, с.13-14].

Оскільки ряд гарантій є доволі широким, то необхідним є їх класифікація за певними критеріями.

Так, за призначенням виділяють гарантії реалізації, охорони та захисту; за галузевою належністю – конституційно-правові, адміністративно-правові, кримінально-правові, кримінально-процесуальні та інші; за сферою дії – внутрішньодержавні (національні) та міжнародні; за способом викладу – прості, складні та змішані; залежно від правового статусу особистості: а) загальні гарантії, які закріплені конституційно та поширюються на всіх суб'єктів суспільних відносин однаковою мірою; б) родові, що сприяють захисту інтересів певних категорій громадян; в) спеціальні (галузеві), які гарантують права та свободи суб'єктів у певній сфері діяльності та закріплені галузевим законодавством; г) індивідуальні – як фактори організаційного, процесуального, матеріального та правового характеру, що забезпечують реалізацію прав особи у конкретних життєвих обставинах на основі закону [7, с. 275-282].

Доволі часто використовується і класифікація за характером гарантій. Такі гарантії поділяють на:

а) норми та принципи матеріального і процесуального права, що у процесі реалізації забезпечують реальність прав та свобод людини;

б) судовий захист порушених прав і свобод та можливість їх судового поновлення;

в) контроль за дотриманням законодавчими, виконавчими та судовими органами положень Конституції про права та свободи людини і громадянина;

г) відповідальність за порушення прав та свобод людини, що поширюється на всіх суб'єктів права без винятку [7, с.282].

Цікавим є і поділ гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження за змістом на загальні (соціально-економічні, політичні, ідеологічні) та юридичні (правові).

Так, наприклад, соціально-економічні гарантії свідчать про наявність у держави ресурсів для провадження своєї діяльності. Проте, на жаль, економічні гарантії на сьогоднішній час є доволі слабкою стороною та не виконуються в повній мірі.

В свою чергу, політичні гарантії мають на меті встановити рівність громадян перед законом та судом незалежно від їх походження, національності, релігійних переконань, рівня освіти чи культури, політичних поглядів та уподобань тощо.

Ідеологічні гарантії існують задля забезпечення першочергового захисту загальнолюдських цінностей, пріоритетності визнання людини або особи – учасника процесу, а також її прав та свобод найвищою цінністю.

Особливий інтерес становлять юридичні (правові) гарантії, що являють собою систему юридичних важелів, забезпечують реалізацію, охорону та захист суб'єктивних прав особи.

Так, можна стверджувати, що основною ознакою гарантій є їх цільова спрямованість на повне, всебічне забезпечення прав і свобод людини за допомогою юридичних засобів та норм права.

Що ж до юридичних засобів захисту прав людини, то цікавою є позиція О.І. Наливайка, який вважає, що ними є матеріально-правові та процесуальні норми і процедури, які використовуються юрисдикційними органами на вимогу уповноваженої особи для примусового відновлення її порушеного (оскарженого) права [6, с.11]. Завдяки ним встановлюється безпосередні права людини і громадянина та загальні положення форми процесу.

Варто зробити акцент на тому, що найбільш поширеною є класифікація поділу на конституційні та галузеві гарантії (кримінально-правові, кримінально-процесуальні, цивільно-процесуальні тощо).

Дещо іншою є позиція львівського науковця, видатного теоретика права та фахівця у галузі прав людини П.М. Рабіновича, який вважає, що правові гарантії – це певні норми права, правозастосовна діяльність та індивідуальні юридичні акти, якими ця діяльність фіксується [8, с.237].

Тому, можна вважати, що правові гарантії функціонують як сукупність будь-яких явищ або процесів, що існують на основі норм права та є гарантом дотримання прав та інтересів як з боку держави, так і з боку громадян.

Тому, можна стверджувати, що гарантії носять системний характер гарантій, оскільки тісно пов'язані між собою та знаходяться у тісній взаємодії.

Варто також звернути увагу, що забезпечення прав учасників кримінального провадження забезпечується системно, тобто діють як загальні гарантії, так і юридичні, оскільки лише система гарантій у комплексі здатна на повне, всебічне дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення рівності та законності.

Проте, на жаль, навіть не зважаючи на законодавче закріплення, забезпечення прав громадянина знаходиться на доволі низькому рівні. На це впливає низка факторів: потребує удосконалення організаційна робота органів державної влади, низький рівень правосвідомості та правової культури, потреба суспільства у прозорості та якості національного законодавства.

Більш того, існує ще одна класифікація юридичних гарантій, за якою виділяють нормативно-правові та інституційні гарантії. Зокрема, до

нормативно-правових гарантій відносять норми-принципи матеріального і процесуального характеру, юридичні обов'язки, юридична відповідальність тощо, а до інституційних – наявність інституту влади (державних органів та посадових осіб), що є гарантом виконання приписів закону [9, с.42].

Не слід нехтувати і юридичними гарантіями, оскільки вони є основними. Як вдало підкреслює О.С. Мордовець, гарантії законодавчо закріплюються лише завдяки юридичній формі й організаційним зусиллям держави і суспільства [7, с.287].

Окремої уваги заслуговують і процесуальні гарантії. Зокрема, прийнятий 13 квітня 2012 року Кримінальний процесуальний кодекс України, що включає в себе положення, спрямовані на забезпечення прав людини і громадянина, дотримання демократичних засад кримінального провадження, реалізацію та дотримання прав людини, законності на неупередженості кримінального судочинства.

Як основні види гарантій І.І. Циліурік виділяє такі: процесуальні норми, закріплені у них права та обов'язки учасників кримінального провадження; принципи судочинства, які закріплені в правових нормах; кримінально-процесуальна форма. Так, однією з найбільш важливих процесуальних гарантій є кримінально-процесуальна форма, під якою розуміється «сукупність процесуальних умов провадження щодо кримінальної справи загалом і кожної слідчої або судової дії».

Зі специфічним видом гарантій для вищих службових осіб держави часто застосовують поняття «імунітет».

Так, у Конституції України правовий імунітет закріплений у виді особливого порядку притягнення до відповідальності Президента України, народних депутатів України, суддів, у тому числі суддів Конституційного Суду України (ст.80, ч.1 ст.105, ч.1 ст.126, ч.1 ст.149 Конституції України). Зокрема, народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп; Президент України користується правом

недоторканності на час виконання повноважень; незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину; незалежність і недоторканність судді Конституційного Суду України гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддю Конституційного Суду України у будь-який спосіб забороняється. Без згоди Конституційного Суду України суддю Конституційного Суду України не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину [1].

Проте, важливим кроком у досягненні рівності стало те, що Законом України від 03.09.2019 № 27-IX «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» було внесено зміни до Конституції України та виключено положення щодо депутатського імунітету [10]

Тому, для українського права наразі має виключно ретроспективне значення.

Говорячи про депутатський імунітет, необхідно зазначити і поняття «недоторканність». Варто звернути увагу, що на законодавчому рівні чітко це поняття не закріплене, проте включає в себе дві складові: індемнітет та імунітет.

Так, під індемнітетом розуміється, що народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп (ч.2 ст.80 Конституції України).

Так, сам депутатський імунітет, згідно з ч.3 ст.80 Основного Закону України означав, що народні депутати України не можуть бути без згоди

Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані [1, ч.3 ст. 80].

Цікавим є і той факт, що Закон України «Про статус народного депутата України», який був прийнятий 17 листопада 1992 р., більш широко трактував депутатський імунітет, ніж Конституція. Зокрема, у ст. 27 Закону наголошувалося, що народний депутат України, окрім свободи від кримінальної відповідальності, арешту і затримання, додатково наділений імунітетом щодо огляду особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення, а також таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та інших заходів, що обмежують права і свободи народного депутата [11, ст. 27]. На сьогоднішній момент, ч.2 ст.27 зазначеної статті зазначає, що особливості початку досудового розслідування щодо народного депутата України, повідомлення про підозру, затримання, обрання щодо нього запобіжного заходу, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України [10]. Цим же законом про внесення змін, було приведено у відповідність норми Регламенту Верховної Ради України та Кримінально-процесуального законодавства, зокрема, стаття 482-2 Кримінального процесуального кодексу України, що визначає «особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання, обрання запобіжного заходу, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій стосовно народного депутата України» [12]. Натомість, в абз.2 ч.5 ст.36 Кримінального процесуального кодексу України зазначено, що забороняється доручати здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, вчиненого народним депутатом України, іншим органам досудового розслідування, крім Національного антикорупційного бюро України та центрального апарату Державного бюро розслідувань відповідно до їх підслідності [13, ч. 5 ст. 36].

Для юридичної науки та законодавця глобальні суспільні трансформаційні процеси становлять постійні виклики, як мінімум адаптація,

гармонізація з правом Європейського співтовариства, що прямо передбачено міжнародними договорами. Один з аспектів, що потребує подальшої уваги понятійний ряд «службова особа», «посадова особа», «особа, що здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг». Їх чітке наукове та законодавче розмежування на міжгалузевому рівнях спростить механізм реалізації норм не тільки кримінального права й процесу, а й у адміністративному, конституційному та інших галузях права.

Але подальший детальний аналіз цих положень має виступати предметом окремого дослідження .

Тож, можна зробити висновок, що гарантії забезпечення прав та свобод людини носять системний характер і перебувають у постійному зв'язку та є взаємозалежними і взаємопов'язаними. Як у будь-яка система повинен бути набір елементів, що взаємодіють між собою. Зміна елементного складу або розпад зв'язків призводить до розпаду системи. Так, процесуальні гарантії втілюються в реальність шляхом виконання матеріальних гарантій, функціонування інституційно-організаційних гарантій залежить в свою чергу від матеріальних та процесуальних. Загальні та галузеві гарантії нерозривно пов'язані та взаємодоповнюють один одного, створюючи єдину систему гарантій, щоб забезпечити максимально сприятливі умови для реального захисту прав та чіткого функціонування основних механізмів державного ладу.

Підсумовуючи, необхідно зробити висновок, що існує нагальна потреба більш глибокого дослідження таких спеціальних суб'єктів злочину, як «службова особа» та «особа, що здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг». Таке дослідження допоможе створити правильне їх розуміння та застосування, вплинути на межі кримінально-правової заборони, вирішити питання щодо розмежування категорій службових осіб та виокремлення суттєвих ознак, визначити повноваження службових осіб, встановити відповідні обтяжуючі покарання обставини та удосконалити правове регулювання відповідальності службових осіб у кримінальному праві України.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 09.06.2020).
2. Лобойко Л. М. Методи кримінально-процесуального права : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 352 с.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. №2341-III . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Корнуков В. М. Теоретические и правовые основы положения личности в уголовном судопроизводстве : дисс. на соискание уч. степени д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харьков, 1988. 410 с.
5. Кучинский В. А. Личность, свобода, право: монографія. Москва : Юрид. лит., 1978. 180 с.
6. Наливайко О. І. Теоретико-правові проблеми захисту прав людини : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2002 р. 18 с.
7. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. - М. : Юристъ, 1997. - 672 с.
8. Рабинович П. М. Упрочение законности – закономерность социализма. Вопросы теории и методологии исследования : учебное пособие / отв. редактор В. С. Кульчицкий. Львов: Вища шк. Изд-во при Львов. ун-те, 1975. 260 с.
9. Михайлюк О. А. Проблеми забезпечення конституційних гарантій захисту прав і свобод людини в Україні : дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 202 с.
10. Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України): Закон України від 03.09.2019 № 27-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-20#Text>.

11. Про статус народного депутата : Закон України від 17.11.1992 № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text> (дата звернення: 09.06.2020).

12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою приведення у відповідність із Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції: Закон України від 18.12.2019 № 388-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/388-20#n24>.

13. Кримінальний процесуальний Кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

АВТОРСКАЯ ИЛЛЮСТРАЦИЯ VOGUE 1930-1940 ГГ. И ЕЁ ОСОБЕННОСТИ

Дудко Ирина Олеговна

Студентка 1 курса М-ДПИ

ГБОУВО РК

«Крымский инженерно-педагогический университет»

Аннотация. Статья посвящена исследованию авторской иллюстрации Vogue 1930-1940 гг. и её особенности. Проанализированы обложки и иллюстрации журнала, их стилистика. В статье рассматривается развитие модного силуэта, общая политика издания и характер изображений. Анализируется творчество Уильяма Конде, Кристиана Берара, Жана Паже.

Ключевые слова. издание, «vogue», журнал, художник, иллюстрация.

Уильям Конде Наст — популярный издатель 20-го столетия, который в 1907 году получил права на американское издание «Vogue». Уже к 1930-м годам он становится одним из самых уважаемых лиц в среде модных изданий. В период с 1930 по 1940 годы его издание «Vogue» публикует на своих страницах разнообразные работы талантливых иллюстраторов. К 1930 годам иллюстрации и рисунки по-прежнему пользовались популярностью у читателей даже несмотря на то, что в художественной сфере Парижа на первое место выходит фотография, которую начинают использовать редакторы модной периодики и модельеры. Конде Наст всё чаще начинает сомневаться в коммерческой эффективности графических обложек [1, с.60]. Однако на внутренних страницах журнала «Vogue» он продолжает публиковать модные цветные рисунки. Их авторами являются известные в Париже иллюстраторы, которые долгие годы сотрудничают с журналом. Среди них такие личности, как Вертэ, Паже, Бенито, Маршал. Чуть позже в этой команде появляется Кристиан Берар, а в 1939 году плеяду иллюстраторов «Vogue» пополнил Рене Буше.

Именно этот художник будет задавать модные тенденции рисунка в течение 20 послевоенных лет, постепенно приводя историю иллюстрации в модном журнале к финалу. Без сомнения, всех этих художников объединяет необыкновенный дар, чувство стиля, любовь к моде. Однако есть у них и свой собственный манер написания, особый стиль передачи силуэта, общее настроение рисунка и костюм.

В обозначенный десятилетний период главными иллюстраторами журнала «Vogue» были Эрик и Виломе. Они достигли вершины своего творчества и отлично дополняли стили друг друга, при этом успешно конкурируя на страницах издания. В 1932 году руководство журнала называет этих художников самыми важными своими сотрудниками. Эрик впервые посетил Нью-Йорк в 1914 году, после окончания Чикагской школы искусств. На тот момент подающему большие надежды иллюстратору было всего 20 лет. За год до его появления в Нью-Йорке скептически настроенная американская публика впервые увидела работы великих импрессионистов, постимпрессионистов и авангардистов, которые были презентованы на выставке Армори Шоу. Правда, сейчас нельзя судить о том, был ли организатор выставки осведомлён о жаркой полемике, развернувшейся по окончании мероприятия. Некоторые тенденции в искусстве вряд ли могли ускользнуть от этого специалиста, пусть даже и посредством «Vogue». Вместе с тем публикуемые им в тот период рисунки олицетворяют собой классический американский стиль. Они схематичны и полностью лишены какого-либо поиска. Его мало интересовали работы Пикассо, Матисса, Сезанна и Ван Гога и в этом Эрик был далеко не единственным американцем.

Чуть позже он начинает интересоваться европейской графической традицией, отмечая её красочность, романтичность, скорописность, внешнюю спонтанность и свободу. В ней переплелись дерзкий экспрессионизм Матисса и Ван Донгена, лаконичность и стремительность творчества Тулуз-Лотрека, непосредственность и серьёзность Дега, деликатность Ватто. Эрик всегда помнил о прямом и непосредственном видении экспрессионистов и фовистов.

Однако более глубокие симпатии он отдавал Тулуз-Лотреку и Дегу. В его зрелых иллюстрационных работах прослеживается явное влияние именно этих творцов.

Свою первую обложку для «Vogue» Эрик рисует в конце 1930 года. По ней становится понятно, что на небосклоне искусства зародилась новая творческая звезда [2, с.43]. Эрик нашёл свой стиль создания иллюстраций. Утончённая и выразительная каллиграфия не содержит лишних деталей, олицетворяя собой идеал элегантности и современные модные тенденции в искусстве. Штрих творца на лету улавливает важные моменты. В нём нет выраженной злобы, зато присутствует ироничность и приятная лёгкость. Иллюстратор слегка меняет поворот кисти, изображая на бумаге взгляд, изгиб бедра, поворот головы. Иногда его мазки довольно резкие, иногда — едва уловимы. Конде Наст часто ставил на вид французским иллюстраторам, что они не всегда тщательно выписывают и изучают модную одежду. Однако читателям такой стиль вполне нравится своим общим впечатлением и олицетворением возможностей, присутствующих в идеальном мире. Техника написания иллюстраций у Эрика имеет свои особенности. Так, автор никогда не создавал свои рисунки по памяти. Модели позировали ему на протяжении многих часов, изнывая от неподвижности. Конкуренция Эрика с младшим коллегой по журналу «Vogue» Вилومه продолжалась всё то время, пока он трудился в издании. Удача этого тандема была как раз в том, что авторы удивительно дополняли друг друга. Особенность Эрика заключается в уникальности его личности по отношению к истории «Vogue». Вилومه, несмотря на огромный вклад в журнал, запечатлел своё историческое присутствие не столь ярко.

Первое появление графа Рене Буэ-Вилومه в качестве иллюстратора на страницах «Vogue» состоялось в 1929 году [2, с.47]. уже в конце 1931 года он демонстрирует резкие и острые штрихи, чем его многочисленные коллеги по изданию. В период 40-х годов американское издательство «Vogue» обращается к Вилومه очень часто. Автор в ярких красках изображает новые творения

высокой моды, демонстрируя их суть. В его работах можно увидеть и выраженное описание модных тенденций, и едва уловимые намёки на них. В творчестве ВилOME преобладают яркие цвета, которые удивляют своей смелостью. Зелёные, фиолетовые, пурпурные оттенки насыщены, радуют мощным освещением, уверенными, чёткими и быстрыми линиями. Все штриховки и пространства в этих оттенках хорошо заполнены, а мощная энергия цвета подчёркивается тенями. Иллюстратор в своих рисунках отлично передаёт эlegantный вызов времени.

Художественная карьера Эрика и ВилOME началась практически одновременно. Оба автора были страстными поклонниками эстетизма и успешно применяли его в одной и той же области — индустрии моды. Художники использовали свою выразительную графику для описания модной Вселенной. Вместе с тем издание «Vogue» служило площадкой для творческой самореализации не только этим двоим. В 1935 году команда иллюстраторов знаменитого журнала пополнилась ещё одним выдающимся персонажем парижской богемы, Кристианом Бераром. На тот момент творцу было чуть больше 30-ти лет, но он уже был известен в богемных кругах, становясь завсегдатаем театров, салонов, кафе, звездой творческого полусвета. Имя Кристиана Берара часто мелькало на страницах модного американского журнала. Среди всех иллюстраторов «Vogue» он прослыл самым почитаемым. Его часто упоминали в сводках и творческих статьях, а в устах Сесилия Битона этот художник был единственным цитируемым персонажем из всей творческой плеяды творцов издания [3, с.12]. Берар оказал огромное влияние на художественный мир. Он увлекался не только созданием рисунков для журнала, однако именно графические работы сделали его популярным и известным. Кристиан Берар очень любил театр и много лет подряд тесно сотрудничал с Жаном Кокто [3, 59 с.]. Появление в мире моды для художника было естественным и природным, ведь высокая мода — это тоже своего рода театр.

Кристиан Берар не ставил своей целью информировать и описывать. Модные манекены он всегда изображал небрежной чертой, худыми и измождёнными. Он был экспрессионистом и романтиком, олицетворяя в себе эдакую реакцию парижской школы на баухауз и строгий конструктивизм, а кроме того — на разрушающее действие дадаизма. Когда Берар только заявил о себе в модном мире, взаимосвязь издания «Vogue» с сюрреализмом уже началась. Едва уловимое влияние сюрреализма ощущается во многих иллюстрациях Берара. В своём творчестве художник демонстрирует приверженность к дроблению на части, к нелепым комбинациям и произвольности.

Жан Паже — ещё один известный художник послевоенного периода, оказавший большое влияние на историю журнала «Vogue». Летом 1940 года из-под его пера вышла памятная обложка европейского издания. На ней изображалась красивая парижанка в шляпке с пером. Девушка шла по лесу в окружении ускоряющих шаг союзных офицеров [1, с.64]. Творчество Паже отличается от работ художников своей любезной насмешливостью, отсутствием язвительности, боязливости и сентиментальности, всеобъемлющей радостью и праздником. Среди других иллюстраторов «Vogue» Паже выделялся лёгкостью написания рисунков.

В довоенный период, во время войны и после неё свой вклад в историю «Vogue» внесли и другие иллюстраторы. Но самым усердным и талантливым среди всех, без сомнения был Рене Буше. Его карьера началась неспешно, первое время в ней наблюдались частые перерывы. Настоящее развитие творчества художника началось в 1941 году в Нью-Йорке. Несколько лет подряд автор работает в чёрно-белой гамме, демонстрируя решительность и точность рисунка [1, 52 с.]. Буше проявлял особое внимание к картинам сюрреализма и к его стилю. В свои картины художник привносил преувеличенные перспективы, размещая персонажей в нечётком и отдалённом пространстве. При рассмотрении иллюстраций Буше создавалось впечатление, что его герои присутствуют на уединённой сцене. На пути развития своего

творчества автор был не слишком упорным и, тем не менее, к концу войны смог найти свой, индивидуальный стиль. Буше рисовал в жанре романтического экспрессионизма. Его картины сквозили небрежностью и непринуждённостью, и этого стиля художник продолжал придерживаться в дальнейшем. В завершающем периоде публикации иллюстраций «Vogue» именно такой Буше предстаёт перед читателями, выступая в одном коллективе с Эриком и Виломе. Когда грянула война, ситуация постепенно менялась. Вплоть до конца весны 1940 года журнал «Vogue» продолжал публиковаться во Франции, за исключением случая, когда были пропущены пара номеров. Потом директор французской части издания Мишель де Брюнхофф решил журнал закрыть [4, с.29]. Американская версия «Vogue» продолжала выпускаться дважды в месяц в течение всего этого периода. До начала вступления США в военный конфликт оставалось около полутора лет, поэтому в Нью-Йорке война казалась чем-то отдалённым. Со временем серьёзные события, происходящие в мире, отразились и на деятельности редакции модного журнала. Публикации стали более серьёзными. Издательства «Vogue» находились во Франции, Америке и Англии. И только одно из них, английское, смогло взять за основу опыт предыдущих поколений и приспособиться в своей деятельности к возникшим угрожающим обстоятельствам. Главный редактор издания, Элизабет Панроз высказала мысль о том, что политика журнала заключается в поддержании установленного порядка цивилизации. Она отметила, что «Vogue» — это территория женщин. Главная задача всех прекрасных представительниц общества — сохранить искусство мирным и заниматься им ради того, чтобы в будущие мирные времена оно не было утрачено. Элизабет Панроз указала на то, что в непростые 1914-1918 годы английское издательство «Vogue» в полной мере испытало на себе справедливость такого подхода. Она призвала следовать призыву «будем продолжать» и дальше, нести его также гордо, как и знамя [4, с.69].

С наступлением послевоенного этапа наблюдалось постепенное возрождение французского издательства «Vogue». Его регулярная деятельность

возобновилась лишь в 1947 году. Но настоящий триумф всего модного сообщества произошёл в январе 1945 года, когда вышел в печать специальный номер *Vogue Liberation*. Издатель Брюнхофф хотел, чтобы новый журнал был достоин предыдущего, стал «первым проявлением нашей, вновь обретённой свободы» [2, с.46]. В этом номере французские иллюстраторы смогли выразить всё своё мастерство и художественное совершенство. Берар создал обложку в синих, красных и белых тонах, изобразив на ней рассекающий море парусник, идущий в лучах яркого солнца. Журнал был отпечатан на глянце, а первые 40 страниц занимала реклама, которую оплатили известные представители французского модного мира. После неё на нескольких страницах публиковался обзор о роли французских женщин в союзных силах. Далее Жермена Бомон в своей речи спрягала глагол «Дышать»: «Я дышу, и воздух входит в меня волнами, как если бы все окна мира вдруг открылись, как если бы в мире больше не было ни одного закрытого окна, ни одной запертой двери, ни одного препятствия между воздухом и мной...» [4, с.61]. В разделе «Важность незначущих вещей», который был посвящён моде, есть серия иллюстраций Бернара Блоссака. Каждый рисунок соответствовал одному году войны, и в нём можно было увидеть, что даже под развевающимся знаменем нацистов над улицей Риволи, продолжали работать предприятия и швейные мастерские. Продолжалась и элегантная жизнь, протекавшая теперь в окружении солдат, снующих по платформам метро и немцев, пересекающих площадь Вандом. Совместная работа художников Бернара, Блоссака и Бенито позволила создать модный французский силуэт нового сезона. В следующих собраниях рекламной графики Дельфо, Блоссака и Рене Грюо, а также «Тетрадах рекламной моды» мода восхвалялась и описывалась с помощью красочных и заметных иллюстраций. Американское и английское издательства не смогли выпустить номер такой же значимости. Вместе с тем данные издательства стали освещать другие темы. Американская версия «*Vogue*» выбрала для ориентации новый международный формат, бессознательно позиционируя собственную фактическую роль главы свободного мира, которой теперь владели США.

Популярный модный журнал был своего рода индикатором изменений в социуме и на его страницах стали появляться первые намёки на глобализацию. Художники, как умели, приспосабливались к новому миру, ориентируясь на внешние обстоятельства и собственный темперамент. Следствием возвращения к мирной жизни стало появление открытых и частных развлечений. В конце 1946 года корабль «Королева Елизавета» совершил свой первый послевоенный гражданский рейс. Во время войны он занимался перевозкой войск. На борту судна находился специальный корреспондент «Vogue», иллюстратор Буше. Он наслаждался каждым моментом путешествия, радостными играми и вообще образом послевоенной жизни [4, с.65].

История двух десятилетий модной иллюстрации «Vogue» показывает читателю вектор развития модного силуэта, общую политику издания и характер изображений, оценить роль журнала в формировании художественной среды. Издание на своих страницах сконцентрировало всю передовую мощь современной культурной жизни, влияя на художественный вкус потребителя, а иногда и меняя его социальный вектор.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Howell L. R. In «Vogue»: six decades of Fashion / L. R. Howell. – London, 1977. – 134 с.
2. Jollett M. K. Fashion 1900–1939 / M. K. Jollett. – London: Celadon Books, 1975. – 76 с.
3. Beaton C. R. Fashion Anthology by Cecil Beaton / C. R. Beaton. – London, 1971. – 54 с.
4. Packer W. T. Dessins de mode: «Vogue», 1923-1983 / W. T. Packer. – Paris, 1983. – 251 с.

**РЕАЛІЗАЦІЯ МОТИВУ ПОВЕРНЕННЯ
У РОМАНІ Т. ГАРДІ «THE RETURN OF THE NATIVE»**

Жарикова Марина Володимирівна

к. філол. н., доцент

Горлівський інститут іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний

педагогічний університет»

м. Бахмут, Україна

Анотація. У статті розглядаються особливості функціонування мотиву повернення у романі Т. Гарді «The Return of the Native». Аналізуючи образ центрального персонажа книги – Клайма Ібрайта, ми доходимо висновку про соціальний та морально-етичний зміст мотиву. У ході висвітлення проблеми звертається увага на кореляції природи і прогресу, розуму і почуттів, зв'язок з християнськими доктринами.

Ключові слова: повернення, природа, цивілізація, особистість, розум, почуття, християнство.

Мотив «повернення додому» є одним з наскрізних у світовій літературі. Його архетипічний зміст – як шлях людини до розуміння своєї особистісної сутності через набуття своїх коренів, рідної землі, близьких людей і домівки – вперше, напевно, виявився ще в «Одіссей» Гомера. З відомих творів літератури ХХІ століття, де інтерпретується вказаний мотив, варто згадати роман німецького автора Б. Шлінка «Повернення» (2006). Вагомий внесок у розробку проблеми зробив англійський класик Томас Гарді – перш за все, своїм романом «The Return of the Native» (1878). М. В. Урнов стверджує, що Т. Гарді цією книгою заклав основи функціонування мотиву в англійській та американській літературах доби модернізму – у ракурсі теми звернення до «витоків» своєї

особистості [1]. Дослідник згадує у цьому контексті твори Р. Л. Стівенсона, О. Уайльда, Д. Г. Лоуренса, Т. Вулфа. До пропонованого ряду варто додати імена Дж. Джойса, В. Фолкнера, В. Кесер, Р. Пенна Воррена. Центральною в галереї образів роману Т. Гарді «The Return of the Native» є фігура Клайма Ібрайта. Саме з цим персонажем корелюється назва твору та основний його зміст.

Герой повертається додому – у рідний Вессекс, до околиць Егдонського степу, який змальований автором велично й піднесено, – з Парижу, який постає у романі втіленням прогресу. Для Клайма вересова пустка – це середовище, у якому він зростав, тому вона йому дуже близька: «He was permeated with its scenes, with its substance, and with its odours. He might be said to be its product. His eyes had first opened thereon; with its appearance all the first images of his memory were mingled, his estimate of life had been coloured by it: his toys had been the flint knives and arrow-heads which he found there, wondering why stones should "grow" to such odd shapes; his flowers, the purple bells and yellow furze: his animal kingdom, the snakes and croppers; his society, its human haunters» [2, с. 185]. В дитинстві він знаходився у гармонії з природними силами, уособленням яких і є Егдон. У свідомості Клайма зв'язок з рідною землею був дуже міцним, адже він сформував його характер. Цей фактор і стає однією з причин його повернення.

Егдонська пустка фактично є змістом його життя, для розуміння цього йому треба було побачити іншу країну. Подорож до Парижу допомогла Клайму усвідомити своє призначення в суспільстві. Він приходить до думки про те, що більшості людей потрібні знання, які приносять мудрість, а не багатство: «He wished to raise the class at the expense of individuals rather than individuals at the expense of the class. What was more, he was ready at once to be the first unit sacrificed» [2, с. 184]. Місіс Ібрайт не може зрозуміти свого сина, адже вона завжди прагнула, щоб він зробив гарну кар'єру, а для цього, за її переконанням, треба кинути провінційну домівку, де немає перспектив. Автор іронічно коментує відсутність практицизму у свого героя: «Was Yeobright's mind well-proportioned? No. A well proportioned mind is one which shows no particular bias;

...It never would have allowed Yeobright to do such a ridiculous thing as throw up his business to benefit his fellow-creatures» [2, с. 185].

Допитливий розум Клайма є одним із джерел виникнення потреби навчати людей. Схильність до напруженого процесу мислення була закарбована навіть у зовнішності героя. Автор звертає на це увагу читача, пропонуючи опис персонажа, коли той вперше з'являється у романі: «The beauty here visible would in no long time be ruthlessly over-run by its parasite, thought, which might just as well have fed upon a plainer exterior where there was nothing it could harm. Had Heaven preserved Yeobright from a wearing habit of meditation, people would have said, "A handsome man." Had his brain unfolded under sharper contours they would have said, "A thoughtful man." But an inner strenuousness was preying upon an outer symmetry, and they rated his look as singular» [2, с. 146]. Т. Гарді робить висновок, що за обличчям Клайма було видно, що схильність до роздумів є тілесною хворобою.

Молода людина залишає французьку столицю і повертається додому з моральних причин. Хоча Клайм вірить у користь прогресу, завдяки якому він і сам долучився до надбань європейської культури, її матеріальних і духовних основ («He was a John the Baptist who took ennoblement rather than repentance for his text. Mentally he was in a provincial future, that is, he was in many points abreast with the central town thinkers of his date. Much of this development he may have owed to his studious life in Paris, where he had become acquainted with ethical systems popular at the time» [2, с. 190]), в той самий час він не приймає і засуджує негативні наслідки прогресу, зосереджені в одному з центрів цивілізації марнославство, паразитизм, суєтність. «I hate the flashy business. ...can any man deserving the name waste his time in that effeminate way, when he sees half the world going to ruin for want of somebody to buckle to and teach them how to breast the misery they are born to? I get up every morning and see the whole creation groaning and travailing in pain, as St. Paul says, and yet there am I, trafficking in glittering splendours with wealthy women and titled libertines, and pandering to the meanest vanities – I, who have health and strength enough for

anything» [2, с. 187], – звертається він до своєї матері, звинувачуючи сучасну цивілізацію у фальші та відмовляючись наслідувати цьому духу.

Повернення героя відмічене обтяжливими переживаннями і трагічними подіями, у чому не останню роль зіграли його складний внутрішній світ, своєрідність його емоційного тяжіння до рідної землі та рівень свідомості, що віддалив його від суспільства Егдона. Перебування на чужині зробило його життєві погляди більш тверезими, що, у свою чергу, підкреслило відмінність його особистості від середовища мешканців рідного краю. Ця несумісність наочно виявляється у стихійних поривах, суперечливих почуттях та, як результат, у непослідовних вчинках Клайма, що вплинули на драматичну розв'язку. Палкий прихильник природи і землі, він, здавалося б, повинен був відчувати ворожість Юстасії Вей до Егдона. Втім, саме цю дівчину він сприймає як споріднену душу, помилково бачить в ній людину, яка відповідає його бажанням, і не помічає Томазін, яка дійсно живе у гармонії та згоді з рідною землею. Клайм намагається не звертати уваги на несхожість свого світосприйняття і почуттів Юстасії. Вже у сцені їх знайомства, яка йде одразу за епізодом у церкві – коли одна з селянок, вважаючи Юстасію відьмою, штрикнула її довгою голкою, демонструється антитетичність двох образів. Юнаку соромно за невігластво своїх односільчан, які вірять у чаклунство, він вибачається за них перед Юстасією і пропонує їй роботу вчительки у школі, вважаючи, що, як і він, та прагне змінити суспільство. Дівчина відповідає, що їй цього не хотілося б, та зізнається, що не дуже полюбляє своїх земляків, іноді навіть ненавидить. Ці слова Клайм коментує наступним чином: «There is no use in hating people – if you hate anything, you should hate what produced them» [2, с. 199], непрямо звинувачуючи у грубості місцевих жителів важкі умови життя та праці, соціальні обставини. Його життя з Юстасією можна вважати, також, спробою відновити втрачену під час відсутності вдома душевну гармонію.

Зрозуміло, що у зустрічі Клайма і Юстасії треба вбачати не тільки соціальний і морально-духовний зміст, і не лише реалізацію теми «року», традиційної для романів Т. Гарді, що підкреслює його захоплення античними

трагіками. Їх кохання – це взаємне тяжіння-відштовхування чоловіка та жінки, ілюстрація ідеї «боротьби статей», яку письменники вже ХХ століття розкривали з різних боків (згадаймо, хоча б романи «The Rainbow» (1915) і «Women in Love» (1920) Д. Г. Лоуренса, який, до речі, вважав Т. Гарді своїм вчителем у відображенні багатьох аспектів природного і людського життя). С. Р. Матченя звернула увагу на те, що автору «весекського» циклу у значній мірі були близькі «міфологеми типа китайської пари «Инь-ян», в которых древние люди земли символически ассоциировали женское начало в природе с понятиями мрака, смерти, земли, воды, луны, чётного числа и т. д. (инь), а мужское «Ян» объединяло юг, свет, небо, солнце, нечётные числа» [3, с. 9]. Якщо розглядати стосунки Юстасії та Клайма у пропонованому ракурсі, то кидається у вічі так би мовити «міфологізація» цих образів у зв'язку з антагонізмом статей. Головна героїня роману названа автором «царицею ночі», яку освітлює луна. Невипадкова і сцена її загибелі – вона пропадає вночі у воді, разом із своїм коханим Уайлдівом. А Клайм Ібрайт асоціюється із світлом, сонцем, небом. «The July sun shone over Egdon and fired its crimson heather to scarlet. It was the one season of the year, and the one weather of the season, in which the heath was gorgeous» [2, с. 255], – дуже часто автор зображує свого героя на фоні сонячного дня, наповненого світлом та барвами.

Не можна однозначно стверджувати, що повернення Клайма додому завершується крахом його суспільних ілюзій – адже він, врешті-решт, знаходить своє покликання у діяльності мандруючого проповідника, який під відкритим небом проводив бесіди на моральні теми. Хоча Т. Гарді зауважує, що Клайм «left alone creeds and systems of philosophy, finding enough and more than enough to occupy his tongue in the opinions and actions common to all good men» [2, с. 432], зрозуміло, що його герой наслідує ідеям християнства у чистому їх вигляді. Про це свідчать авторські згадки про те, що він сам вважав себе проповідником «одинадцяті заповіді» (у Євангелії від Іоанна у вуста Ісуса Христа вкладені наступні слова: Заповідь новую даю вам, да любите друг друга» (гл. 13, 34) [4, с. 630]), та про те, що свої перші бесіди Клайм проводив

на одному з пагорбів Егдону – Дощовому кургані, як колись Христос проголосив Нагорну проповідь на схилі гори в Галілеї. Так письменником висловлюється сподівання на моральне удосконалення суспільства завдяки людям, переконаним у необхідності повернення до простих істин і цінностей, до понять добра та любові.

Отже, мотив повернення у романі Т. Гарді «The Return of the Native», що реалізується в образі центрального персонажу твору – Клайма Ібрайта, має соціальне, морально-етичне і психологічне навантаження. Герой намагається знайти своє місце у суспільстві, призначення у житті, відновити внутрішню цілісність і рівновагу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Урнов М. В. Вехи традиции в английской литературе. – М. : Художественная литература, 1986. – 382 с.
2. Hardy Th. The Return of the Native. – GlobalGrey, 2018. – 433 p.
3. Матченя С. Р. Система женских образов в «романах характеров и среды» Томаса Гарди: автореф. дисс. ...канд. филол. наук. – Балашов, 2001. – 24 с.
4. Гарди Т. Избранные произведения: в 3 т. – М. : Худож. литература, 1988. – Т. 1. Возвращение на родину. Мэр Кестербриджа. – 638 с.

УДК 371.59

ОРГАНІЗАЦІЯ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Замашкіна Ольга Дмитрівна

к.п.н., доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

м. Ізмил, Україна

Анотація: У статті порушено проблему організації учнівського самоврядування: розглянуто актуальність та визначення поняття у науковому обігу; роль у соціалізації, самоорганізації особистості та становленні колективу учнів; напрями та шляхи підтримки ініціативи дітей-лідерів, які виконують соціальні педагогі в системі самоврядування.

Ключові слова: самоврядування, самоорганізація, соціалізація, особистість, колектив

Організація педагогічної підтримки саморозвитку особистості вимагає вибору особливих форм виховної діяльності, що органічно поєднують духовно-практичні і духовно-теоретичні компоненти в навчально-виховному процесі.

Сучасна школа гостро відчуває потребу в орієнтації всього навчально-виховного процесу на розвиток творчої активності, комунікативності, моральної відповідальності людини. Освіта повинна не тільки озброювати знаннями, але і розвивати, і вдосконалювати особистість. Таким чином, суспільство все більше переймається ідеєю гуманізації освіти, яка найбільш чітко проявляється в сучасному розумінні актуальності завдань педагогічного забезпечення саморозвитку особистості школяра і ролі соціально-культурних умов у цьому процесі.

Процеси соціалізації, індивідуалізації та інкультурації за своєю суттю взаємопов'язані і взаємозумовлені. Їх цілісність необхідно розглядати як

найважливішу умову становлення і саморозвитку особистості як суб'єкта культури.

Актуальність проблеми співпраці педагогів і учнів обумовлена гуманізацією і демократизацією відносин суб'єктів освітнього процесу в установах загальної, додаткової і професійної освіти. Учнівське самоврядування у вітчизняній школі є і джерелом, і вищим проявом самостійності дітей в освітньому просторі, і ширше – у соціальному житті.

Учнівське самоврядування розуміється як «педагогічна технологія, яка сприяє розвитку громадянських якостей дитини в системі демократичних взаємин виховного колективу на принципах самореалізації, самодіяльності, самодостатності та самоорганізації особистості» [1].

За Л. Кацінською та А. Кашинським, учнівське самоврядування визначається як:

- метод організації учнівського колективу, який забезпечує формування відносин, відповідальної залежності у колективі та організаторських якостей окремої особистості;
- складова частина системи педагогічних засобів, оскільки вирішує специфічні завдання єдиного колективу;
- результат педагогічної взаємодії вчительського та учнівського колективів;
- діяльність, яка здійснюється самими дітьми, включаючи визначення мети та її реалізацію;
- принцип організації життєдіяльності колективу школярів [2].

Сутність самоврядування – в реальній участі школярів в управлінні класом, школою. Справжнє самоврядування передбачає, що його органи мають справжні права і несуть відповідальність за свою роботу.

Розвиток лідерських якостей учнів не може формуватися поза колективу. Розвиток творчої індивідуальності дітей, підлітків та молоді пов'язаний з рівнем їхньої самостійності і творчої активності у колективі, до якого вони

належать, у системі відношень з природою і оточуючими людьми, у співробітництві з ними, однією з найважливіших форм якого і є самоврядування.

Необхідно зазначити, що ідеї звертання до самоврядування з метою вирішення важливих для життя суспільства завдань відносять до класиків Я. Коменського, А. Дістервега, Дж. Дьюї, С. Френе, російських вчених К.Ушинського, К. Вентцеля, П. Каптерєва, С. Шатського, видатних українських вчених А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін.

На сучасному етапі розвитку освіти питаннями учнівського самоврядування займаються І. Єрмаков, Г. Кириченко, М. Приходько та інші. Різні аспекти проблем самоврядування розглядалися такими дослідниками, як: І. Бех, М. Боришевський, М. Бургін, О. Вишневський, Т. Дем'янюк, В. Лозова, Б. Павленик, В. Поплужний, Г. Троцько, М. Рогозін, О.Сухомлинська та ін., які переконливо доводять, що процес самоврядування, як система виховання і становлення особистості вимагає постійного аналізу, науковотворчого обґрунтування, визначення, практичного забезпечення та розробки інноваційних технологій його здійснення.

Самоорганізація як основа самоврядування дає школярам можливість «органічно увійти в систему цивільних відносин в суспільстві, виробити навички соціальної взаємодії, закріпити вміння брати на себе зобов'язання і виконувати їх, підкорятися колективній дисципліні і в той же час відстоювати свої права, співвідносити особисті інтереси з груповими і суспільними. Участь в органах самоврядування, як ніяка інша діяльність, надає учню можливість усвідомити себе особистістю, самоствердитися, розвинути свої інтереси здатності, одночасно усвідомити себе частиною колективних спільнот» [3, с. 23].

Самоврядування має сприяти формуванню особистості, яка «саморозвивається, виховувати у школярів демократичну культуру, громадянськість, стимулювати дитину до соціальної творчості, вмінню діяти в інтересах вдосконалення як своєї особистості, так і суспільства» [4, с.23].

Шкільне самоврядування - один із засобів, що стимулює моральне становлення особистості. Самоврядування забезпечує розвиток в колективі складної структури відносин залежності та підпорядкування, багатство ролей і функцій кожного вихованця, безпосередню участь їх в управлінні життям і діяльністю колективу, вимагає від членів колективу високого рівня самосвідомості та саморегуляції своїх дій [3, с. 33].

У теорії і практиці освіти і виховання самоврядування виступає як засіб організації виховного колективу. Класний колектив є тим основним первинним осередком, з якого починається громадянське становлення особистості. Успіх виховної роботи в школі неможливий без успіхів в класних учнівських колективах. Для практичної роботи в школі має велике значення питання про структуру учнівського колективу і його органів. Успішне функціонування дитячого колективу вимагає наявності в ньому органів, координуючих і направляючих діяльність на досягнення загальних цілей. Учніське самоврядування є механізмом захисту прав та інтересів учнів в просторі освітнього закладу [5, с. 8].

«Органи шкільного самоврядування взаємодіють з педагогічним колективом на засадах співробітництва, співтворчості, що створює умови для поступового переходу до самоврядування учнями і дорослими всієї життєдіяльності школи як державно-суспільного організму» [3, с. 26].

Напрями роботи соціального педагога в системі самоврядування багатопланові і динамічні на різних етапах становлення та розвитку учнівського колективу і припускають педагогічну майстерність, високу культуру, вірну політичну орієнтацію.

Назвемо лише деякі основні напрями, які виконують соціальні педагоги в системі самоврядування:

- постійне підвищення ідейно-політичного рівня всіх напрямків діяльності колективу, учнівських зборів, зборів;
- знання і глибока повага норм життя, прав і обов'язків школярів, всебічний розвиток їх ініціативи і самодіяльності;

- використання психолого-педагогічної інформації, отриманої в ході спільної діяльності з учнівськими органами, спілкування з окремими учнями для формування правильної громадської думки, вироблення обґрунтованих перспектив розвитку учнівського самоврядування;
- вибір раціональних, відповідних конкретному етапу розвитку колективу, форм самоврядування та внесення в них доцільних коректив у міру накопичення досвіду, збагачення традицій, зміни завдань;
- навчання учнів організаторським знанням, вмінням і навичкам;
- розробка різноманітної внутрішньошкільної документації із самоврядування (положень, інструкцій, пам'яток) [4, с. 21].

Дослідник Рогаткін Д. В. зазначає, що розвиток учнівського самоврядування в загальноосвітньому закладі у величезній мірі залежить від директора, його заступників, соціального педагога. Саме їх зацікавленість, шанобливе ставлення до органів самоврядування, до їх представників, розуміння важливості їх різноманіття, вміння знайти компромісне рішення, матеріальна і моральна підтримки педагогів, учнів і батьків, активно включених в самоврядування, – все це є важливою умовою створення в школі ефективної системи самоврядування, де реальну роль відіграють всі учасники освітнього процесу [4, с. 21].

Адміністрація школи має усвідомити, що фактично в умовах демократичних законів і постанов, коли непомірно розширюються обов'язки кожного члена педагогічного колективу у зв'язку з розширенням вимог і ускладненням завдань із виховання учнів, із зростанням інтересів і потреб особистості, стає неможливим, підміняючи вчителів і учнів, досягати цілей школи, якщо ці цілі не прийняті дітьми і дорослими, і не створюються, і не розвиваються інститути педагогічного та учнівського самоврядування.

Сенс свободи полягає не в тому, що педагог віддає свої права іншим і сподівається, що хтось врахує його інтереси і буде прагнути робити що-небудь за нього, сенс свободи в особистій участі педагога у цій справі, а також в

делегуванні обраним ним особам функцій, які дозволять досягти узгоджених цілей на умовах участі, підтримки та перевірки виконання них педагогом.

В процесі спільної участі кожен може реалізувати свої можливості та здібності, різнобічна участь дорослих і юних членів колективу має, по суті, збагачувати всіх і кожного. Один з сенсів діяльності адміністрації – в розумному поєднанні обов'язкового та ініціативного, адміністративного і суспільного.

Науковець Кондратьєва О.Г. [6, с. 36], виділяє три взаємопов'язані обставини, які визначають користь та успіх громадської участі в управлінні справами колективу.

По-перше, створення адміністрацією режиму найбільшого сприяння, індивідуальних і групових форм організованої і цілеспрямованої активності педагогів, батьків та учнів.

По-друге, без досвіду добре та традиційно налагодженого самоврядування дорослих складно організувати самоврядування і самодіяльність дітей.

По-третє, самоврядування не мета, а засіб, що дозволяє, використовуючи можливості багатьох, приносити користь кожному.

Дослідниця Кондратьєва О.Г. [6, с. 40] стверджує, що великий внесок у створенні умов для розвитку учнівського самоврядування покликаний зробити соціальний педагог узв'язаний з класним керівником, які мають можливість добре вивчити інтереси учнів, знайти спосіб підтримати кожного, подолати проблеми, які виникають у класі. Фахівці, що мають серйозні соціально-психологічні знання, здатні підтримати своїх колег у реалізації принципів самоврядування в різних сферах шкільного життя (дозвілля, спорт, засоби масової інформації тощо).

Особливу роль у розвитку учнівського самоврядування покликаний зіграти соціальний педагог. Завдяки своїм професійним знанням він може допомогти виявити лідерські, організаторські здібності дітей, організувати постійну та діючу систему психологічної підтримки активістів самоврядування;

консультувати класних керівників, педагогів та адміністрацію з різних проблем, які виникають у процесі організації учнівського самоврядування.

Отже, важливим фактором організації діяльності органів учнівського самоврядування на рівні навчальних закладів є підтримка ініціативи дітей-лідерів з боку соціальних педагогів, яка може полягати у наступному:

- проведення навчання дітей-лідерів з питань організації їх роботи з ровесниками, дітьми молодшого шкільного віку, дітьми, схильними до правопорушень, сиротами, дітьми з обмеженими можливостями, дітьми з багатодітних та малозабезпечених сімей;

- надання відповідних консультації у процесі роботи; допомага дітям-лідерам, дітям-організаторам, класним керівникам (кураторам, вихователям-наставникам) або керівникам гуртків у питаннях згуртування колективу, профілактики конфліктних ситуацій;

- організація своєї діяльності у тісній співпраці з координатором учнівського самоврядування, дітьми-лідерами та дітьми-організаторами з реалізації програм, проектів та заходів, проведення тренінгів, опитувань, аналізу проведених анкетувань;

- разом з дітьми-лідерами, головами відповідних комісій на основі аналізу анкетувань, прямих та непрямих опитувань формує бази даних про дітей, які потребують індивідуального підходу, перелік проблемних ситуацій, у які найчастіше потрапляють діти, визначає їх пріоритетність, допомагає дітям-лідерам підготувати і провести відповідні просвітницькі та профілактичні заходи тощо [2].

Викладач-предметник може також сприяти розвитку учнівського самоврядування, консультуючи учнів щодо профілю їх предмета, наприклад, під час підготовки чергового заходу, який проводиться активами учнів (вікторина, олімпіада, змагання тощо), у підготовці регламентів. При бажанні він може принести на конкретні уроки навчальні елементи, які змістовно пов'язані з учнівським самоврядуванням. Вчителі суспільних наук, історії та права мають можливість вирішити проблеми включення питань

самоврядування у навчальні курси. Крім того, вчитель має можливість безпосередньо брати участь у самоврядуванні загальноосвітнього закладу як звичайний учасник.

Таким чином, в ефективній системі самоврядування загальноосвітнього навчального закладу, одним із завдань якого є активізація учнівського самоврядування, так чи інакше бере участь майже весь педагогічний колектив та громадські організації, що активно залучаються до процесу. Кожен вчитель вирішує те чи інше завдання в галузі вдосконалення самоврядування, у роботі з активістами.

Отже, самоврядування – не самоціль, а спосіб організації дитячого життя, коли кожен займає активну позицію, планує і діє самостійно, відчуває почуття відповідальності за правильне вирішення виникаючих в житті проблем. Самоврядування учнів – це не окремі розрізнені акти і дії, в яких проявляється самостійність школярів. Воно може зіграти велику роль у вихованні тільки в тому випадку, якщо буде являти собою цілісну організацію життя і діяльності шкільного колективу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сидоренко Ю.М. Учніське самоврядування як спосіб організації життя. колективу.

URL:http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/28363/

2. Програма «Школа як осередок розвитку громади». Самоврядування у питаннях і відповідях.// Вісник «Громадсько-активна школа». Видання Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» січень-червень (№ 1-2), 2009 р. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/ccdvisnyk/183/1/>

3. Прутченков А. В Підготовка до свідомого і компетентного участі у виборах / А. В. Прутченков. // Виховання школярів. – 2004. – № 1. – С. 23-35.

4. Рогаткін Д. В. Служба примирення в системі шкільного самоврядування / Д. В. Рогаткін.// Вісник відновної юстиції. – 2002. –№ 4. – С. 20-25.

5. Єфимова И. А., Котисова С. В., Кочетова А. А., Титов В. В., Филиппова М. Г. Диагностика и мониторинг ученического самоуправления и социализации учеников: Методическое пособие / Под ред. А. А.Кочетовой / Из опыта инновационной деятельности школы № 287. – Санкт-Петербург: «КультИнформПресс». – 2017. – 105 с.

6. Кондратьева О. Г. Педагогічна підтримка самоврядування учнів в освітніх установах.// Інноваційні проекти і програми в освіті. – 2012. – № 1. – С. 36-41.

**СИНТЕЗ 1-ЭТИЛТИО МЕТИЛ-2-АРИЛОКСИ ЭТИЛ-N-АРИЛ
КАРБАМАТОВ И ТИОКАРБАМАТОВ**

Искендерова Камаля Осман кызы

канд.хим.наук, ст. преподаватель

Азербайджанский государственный

педагогический университет

г.Баку

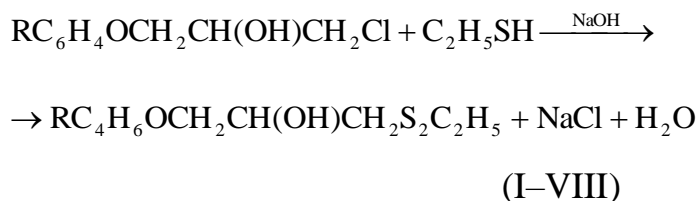
Реферат: Осуществлѐн синтез действием 3-хлор-1-этилтиопропан-2-ола на замещенные фенолы, а также взаимодействием 1-хлор-3-арилоксипропан-2-олов с этан-1-тиолом в щелочной среде с 1-этилтио-3-арилоксипропан-2-олом. Строение синтезированных соединений доказано методами элементного анализа, ЯМР ¹H и ИК-спектроскопии, а также масспектрометрии. Эти соединения при конденсации с ароматическими изоцианатами и изотиоцианатами образуют 1-(этилтиометил)-2-(арилокси)-этил-N-арилкарбаматы и тиокарбаматы, которые испытаны в качестве присадки к смазочным маслам. Установлено, что они эффективно подавляют жизнедеятельность микроорганизмов.

Ключевые слова: серо- и азотсодержащие органические соединения, 3-хлор-1-этилтиопропан-2-ол, карбаминовая кислота, тиокарбаминовая кислота.

В качестве присадок к смазочным маслам широкое применение нашли различные серо- и азотсодержащие органические соединения [1, 2]. Производные карбаминовой- и тиокарбаминовой кислоты, содержащие атомы серы, в этом качестве практически не изучены. Продолжая ранее начатые исследования [3–6], мы синтезировали 1-этилтио-3-арилоксипропан-2-олы (I–VIII) и отвечающие им 1-(этилтиометил)-2-(арилокси) этил-N-арилкарбаматы и

- тиокарбаматы (IX–XXXXVI), а также испытали соединения (IX–XXXXV1) в качестве присадок к смазочным маслам.

Соединения (I–VIII) (табл.1) были синтезированы с выходом 80–85% действием 3-хлор-1- этилтиопропан-2-ола на замещенные фенолы в щелочной среде [7], а также взаимодействием 1- хлор-3-арилоксипропан-2-олов с этан-1-тиолом в щелочной среде [8]:

Физико-химические показатели соединений (I–VIII), синтезированных двумя независимыми путями, были идентичны.

Таблица 1.

Выходы, константы и данные элементного анализа 1-этилтио-3-арилоксипропан-2-олов (I–VIII) $\text{RC}_6\text{H}_4\text{OCH}_2\text{CH}(\text{OH})\text{CH}_2\text{SCH}_2\text{H}_5$

№ соединений	R	Выход, %	Ткип, °С (мм рт.ст)	d_4^{20}	n_D^{20}	MRD		Найдено, %			Формула	Вычислено, %		
						Найдено	Вычислено	С	Н	Hg		С	Н	Hg
I	H	81	149–150(3)	1,1126	1,5508	60,86	60,87	62,16	7,50	–	$\text{C}_{11}\text{H}_{16}\text{S}$ O_2	62,23	7,59	–
II	o- CH_3	80	150–152(1)	1,0898	1,5448	65,64	65,51	63,53	7,95	–	$\text{C}_{12}\text{H}_{18}\text{S}$ O_2	63,68	8,01	14,16
III	m- CH_3	79	138–139(1)	1,0912	1,5454	65,61	65,51	63,49	7,93	–	$\text{C}_{12}\text{H}_{18}\text{S}$ O_2	63,68	8,01	14,16
IV	n- CH_3	80	147–148(1)	1,0886	1,5448	65,71	65,51	63,51	7,91	–	$\text{C}_{12}\text{H}_{18}\text{S}$ O_2	63,68	8,01	–
V	o-Cl	77	155–156(10)	1,9300	1,5522	66,11	65,69	53,38	6,00	14,21	$\text{C}_{11}\text{H}_{15}\text{C}$ ISO_2	53,54	6,12	14,36
VI	o-Br	76	182–183(1)	1,4024	1,5760	68,71	68,55	45,20	5,00	27,17	$\text{C}_{11}\text{H}_{15}\text{B}$ rSO_2	45,36	5,16	27,43
VI I	n-Cl	75	158–159(10)	1,2044	1,5542	65,68	65,69	53,41	6,01	14,28	$\text{C}_{11}\text{H}_{15}\text{C}$ ISO_2	53,54	6,12	14,36
VI II	n-Br	75	184–185(1)	1,4200	1,5778	68,03	68,55	45,17	5,08	27,22	$\text{C}_{11}\text{H}_{15}\text{B}$ rSO_2	45,36	5,19	27,43

Вещества (I–VIII) – бесцветные, обладающие характерным запахом жидкости степенью чистоты 99.7–99.8 % (определено методом ГЖХ). В их ИК спектрах наблюдаются широкие полосы поглощения в области 3400–3440 см⁻¹, характерные для гидроксильных групп.

Действием на полученные спирты (I–VIII) ароматических изоцианатов и изотиоцианатов были синтезированы соответствующие карбаматы (IX–XXXII) (табл. 2):

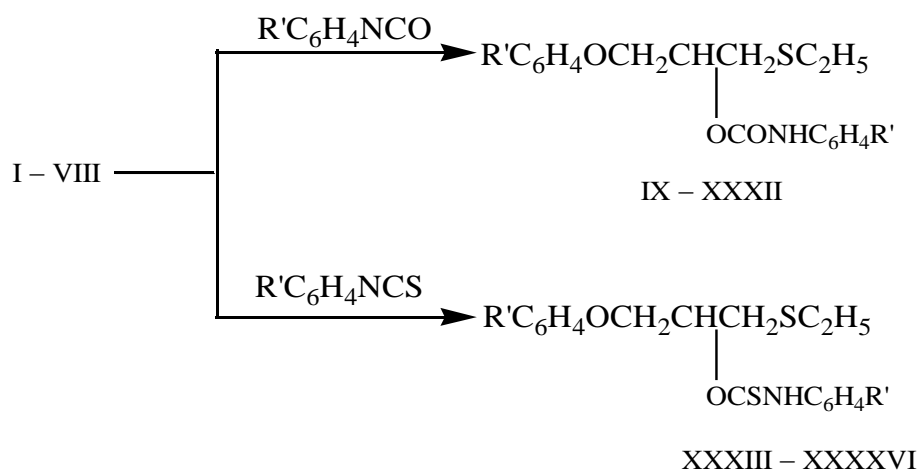

Таблица 2.

Выходы, константы и данные элементного анализа 1-(этилтиометил)-2-(арилокси)этил-N-арилкарбаматов (IX–XXXII)

№ соединений	R	R'	Выход, %	T _{пл.} , °C	Найдено, %		Формула	Вычислено, %	
					N	S		N	S
IX	H	H	70	78–79	4.16	9.60	C ₁₈ H ₂₁ NSO ₃	4.22	9.67
X	o-CH ₃	H	69	68–69	3.97	9.19	C ₁₉ H ₂₃ NSO ₃	4.05	9.28
XI	m-CH ₃	H	68	73–74	3.96	9.21	C ₁₉ H ₂₃ NSO ₃	4.05	9.28
XII	n-CH ₃	H	66	75–76	3.98	9.18	C ₁₉ H ₂₃ NSO ₃	4.05	9.28
XIII	o-Cl	H	64	83–84	3.71	8.80	C ₁₈ H ₂₀ ClN SO ₃	3.82	8.76
XIV	o-Br	H	60	108–109	3.30	7.71	C ₁₈ H ₂₀ BrN SO ₃	3.41	7.81
XV	n-Cl	H	64	85–86	3.82	8.75	C ₁₈ H ₂₀ ClN SO ₃	3.71	8.66
XVI	n-Br	H	61	108–	3.31	7.73	C ₁₈ H ₂₀ BrN	3.41	7.81

				109			SO ₃		
XVII	H	o-CH ₃	68	95-96	3.98	9.21	C ₁₉ H ₂₃ NSO ₃	4.05	9.28
XVIII	o-CH ₃	o-CH ₃	65	83-84	3.81	8.80	C ₂₀ H ₂₅ NSO ₃	3.89	8.91
XIX	m-CH ₃	o-CH ₃	62	88-89	3.80	8.79	C ₂₀ H ₂₅ NSO ₃	3.89	8.91
XX	n-CH ₃	o-CH ₃	65	91-92	3.79	8.78	C ₂₀ H ₂₅ NSO ₃	3.89	8.91
XXI	o-Cl	o-CH ₃	62	86-87	3.59	8.39	C ₁₉ H ₂₂ ClN SO ₃	3.68	8.45
XXII	o-Br	o-CH ₃	64	110-111	3.20	7.39	C ₁₉ H ₂₂ BrN SO ₃	3.30	7.55
XXIII	n-Cl	o-CH ₃	64	88-89	3.60	8.33	C ₁₉ H ₂₂ ClN SO ₃	3.68	8.45
XXIV	n-Br	o-CH ₃	60	110-111	3.17	7.40	C ₁₉ H ₂₂ BrN SO ₃	3.30	7.55
XXV	H	m-CH ₃	62	90-91	4.00	9.19	C ₁₉ H ₂₃ NSO ₃	4.05	9.28
XXVI	o-CH ₃	m-CH ₃	63	78-79	3.77	8.77	C ₂₀ H ₂₅ NSO ₃	3.89	8.91
XXVII	m-CH ₃	m-CH ₃	62	83-84	3.78	8.76	C ₂₀ H ₂₅ NSO ₃	3.89	8.91
XXVII I	n-CH ₃	m-CH ₃	65	86-87	3.80	8.79	C ₂₀ H ₂₅ NSO ₃	3.89	8.91
XXIX	o-Cl	m-CH ₃	63	82-82	3.52	8.38	C ₁₉ H ₂₂ ClN SO ₃	3.68	8.45
XXX	o-Br	m-CH ₃	62	106-107	3.14	7.40	C ₁₉ H ₂₂ BrN SO ₃	3.30	7.55
XXXI	n-Cl	m-CH ₃	63	85-86	3.58	8.40	C ₁₉ H ₂₂ ClN SO ₃	3.68	8.45
XXXII	n-Br	m-CH ₃	62	105-106	3.21	7.41	C ₁₉ H ₂₂ BrN SO ₃	3.30	7.55

Карбаматы (IX–XXXII) – бесцветные кристаллические вещества, хорошо растворимые в ацетоне и хлороформе. Тиокарбаматы (XXXIII– XXXXVI) – желтоватые кристаллические вещества, растворимые в хлороформе. В ИК спектрах соединений (IX-XXXXVI) отсутствуют полосы поглощения в области 2250–2390, 1990–2140 и 3400–3440 см⁻¹, характерные для изоцианатной, изотиоцианатной и гидроксильных групп, но имеется поглощение в области 1710–1725, 1480–1500 и 3270–3300 см⁻¹, характеризующее наличие

карбаматной, тиокарбаматной и NH-группировок соответственно [13–14]. Синтезированные карбаматы (IX–XXXII) и тиокарбаматы (XXXIII–XXXXVI) были испытаны в качестве противокоррозионных присадок к смазочному маслу М-11. Полученные данные сопоставлены с данными присадки ИНХП-21 (бариевой солью диалкилкарилдитиофосфорной кислоты).

Вещества (IX–XXXXVI) обладают хорошими противокоррозионными свойствами, снижая коррозию при применении масла М-11 от 180–200 до 0–20 г/м, причем тиокарбаматы (XXXIII–XXXXVI) характеризуются более высокими противокоррозионными свойствами, чем карбаматы (IX–XXXII). Так, например, для соединений (XXXIII–XXXVI) и (XXXXI–XXXXIV) оптимальная концентрация, обеспечивающая коррозию ниже 4 г/м² при применении масла М-11, равна 0.5%, тогда как указанные значения коррозии достигаются добавкой соединений (IX–XII, XVII–XX, XXV–XXVIII) в количестве 2%. По своей эффективности в качестве противокоррозионных присадок синтезированные карбаматы (IX–XII, XVII–XX, XXV–XXVIII) не уступают, а тиокарбаматы (XXXIII–XXXVI, XXXXI–XXXXIV) несколько превосходят присадку ИНХП-21.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Кулиев А.М. Химия и технология присадок к маслам и топливам. М.: Химия. 1985. С. 45
2. Виноградова И.Э. Противоизносные присадки к маслам. М.: Химия. 1972. С. 120
3. Алекперов Р.К., Гусейнов И.И., Ахмедов Ш.Т., Гасанов В.С. // ЖОрХ. 1976. Т. 12. Вып. 10. С. 2071
4. Алекперов Р.К., Гусейнов И.И., Гасанов В.С. // ЖОрХ. 1977. Т. 13. Вып. 4. С. 2311
5. Гасанов В.С., Алекперов Р.К., Рагимова Ш.Ш. // ЖОрХ. 1984. Т. 20. Вып. 10. С. 2158

6. Гасанов В.С, Алекперов Р.К. // Изв. вузов. Химия и хим. технология. 1986. Т. 29. Вып. 4. С. 17
7. Наканиси К. Инфракрасные спектры и строение органических соединений. М.: Мир. 1965. С. 60
8. Гасанов В.С., Курбанова В.А., Бабаева Г.В., Алекперов Р.К., Махмудова А.А. //ЖоРХ. 2000. Т. 36. Вып. 12. С. 1807

УДК 621.785

**ЗАСТОСУВАННЯ САЕ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ
КОМПЛЕКСНОГО РОЗРАХУНКУ ПАРАМЕТРІВ СИСТЕМИ
ОХОЛОДЖЕННЯ ДЕТАЛЕЙ ІЗ РЕАКТОПЛАСТІВ**

Карпик Роман Тимофійович

кандидат технічних наук, доцент
доцент кафедри комп'ютеризованого машинобудування
Інституту інженерної механіки

Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу

Лейбюк Тарас Тарасович

магістрант
кафедри комп'ютеризованого машинобудування
Інституту інженерної механіки

Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація У статті розглянуто низку параметрів, які впливають на систему охолодження прес-форми. В основі визначення оптимального варіанту системи використано програму SolidWorks Plastics. Розроблено 3D модель вентилятора за допомогою системи охолодження з двома вставками.

Ключові слова Система охолодження, прес-форма, вставка, деталь.

Невід'ємною частиною проектування деталей із реактопластів є підбір основних та допоміжних систем з їх розрахунком. Однією з них є система охолодження, яка, з допомогою збалансованих параметрів, пришвидшує цикл отримання деталі, забезпечує правильність геометрії та технологічних параметрів деталі.

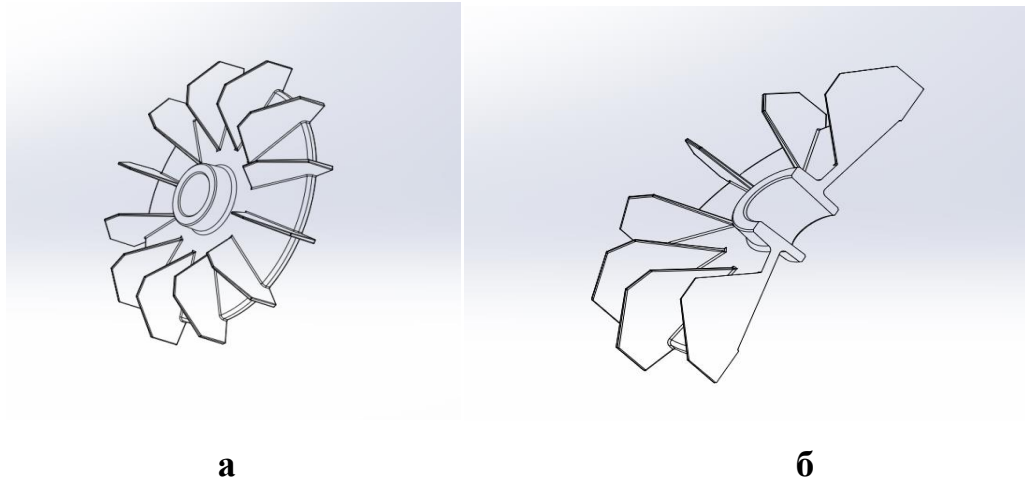
Система охолодження виконує наступні функції:

- рівномірність охолодження деталі (тепловий баланс) – для зменшення усадки та рівномірності кристалізації;
- швидке охолодження – для підвищення продуктивності виготовлення;
- рівновага температури внутрішньої і зовнішньої стінки деталі для запобігання її короблення [3, с. 596].

Виконання цих функцій дозволяє використати необхідні технологічні параметри які, зазвичай, розраховуються аналітичним методом з врахуванням типу і конструкції системи охолодження. В подальшому впливають на параметри інших важливих систем, від яких також залежить якість деталі та продуктивність її виготовлення. Аналітичний метод не завжди з достатньою точністю дозволяє розрахувати необхідні технологічні та конструктивні параметри системи охолодження, так як не враховує всіх факторів процесу через складність конфігурації деталі.

Більш детально цей процес пояснюється тим, що при охолодженні розплаву відбувається часткова дезорієнтація макромолекул. Але, за рахунок більш швидкого охолодження тонких стінок, релаксація на них практично не протікає і збільшується різниця орієнтації на товстіших стінках, де релаксація протікає в більшій мірі. Тож, якщо деталь має різну товщину стінки, то після охолодження ступінь орієнтації буде різним і це вплине на появу залишкових напружень. При вийманні таких деталей з форми може виникнути їх короблення або з часом з'являться мікротріщини [1, с. 304].

Саме, застосування CAE (Computer - aided engineering – система автоматизованих інженерних досліджень) забезпечує врахування технологічних та конструктивних параметрів системи охолодження та дозволяє оптимізувати розрахунки. Для розробки моделі деталі вентилятора в якості CAE програмного забезпечення використано SolidWorks Simulation та SolidWorks Plasticss (Рис.1).

**Рис. 1. 3D-модель деталі «Вентилятор»
а) загальний вигляд; б) осьовий переріз**

Дослідження проводиться на моделі реактопластів з системою охолодження. Для даного виробу було підібрано дві системи охолодження (Рис.2):

- а – при використанні двох вставок;
- б – при використанні однієї вставки.

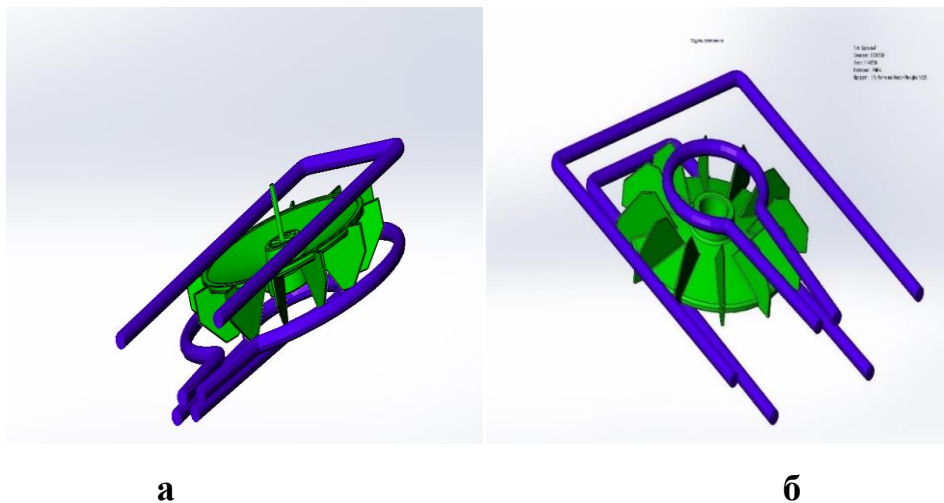
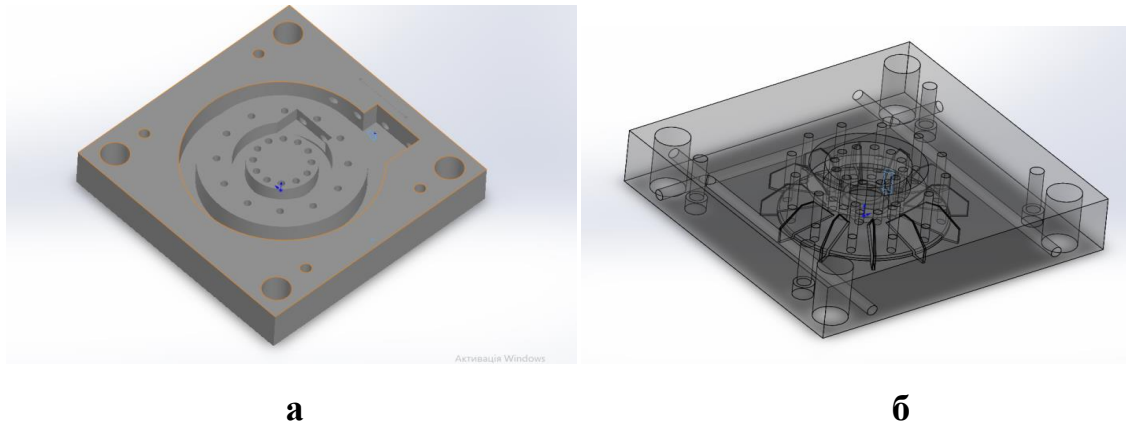

Рис.2. 3D-модель форми вузла з двома системами охолодження

Комплекс наших досліджень полягає в тому щоб вибрати оптимальну систему охолодження для нас (Рис. 3). Деталь повинна рівномірно охолоджуватися в прес-формі і бути не складною у виготовленні. Зараз ми можемо побачити, що система з двох вставок (фрезерування) є простішою, ніж система однієї вставки (свердління каналів охолодження). При свердлінні довгих отворів, нам важко отримати повністю ідеальний отвір, бо свердло буде

давати зміщення на початку і вкінці отвору, і, чим більше глибина свердління, тим більшим буде зміщення отвору. При фрезеруванні така проблема не виникає, оскільки вставку ми можемо обробити на токарному верстаті, а місце для неї в пуансоні – на фрезерному верстаті [2, с. 235].

**Рис.3. 3D-модель форми вузла із системами охолодження в пуансоні
а- фрезерування; б- свердління і фрезерування.**

За допомогою 3D – моделей, які показані на рис. 3, можемо порівняти два варіанти охолодження і візуально побачити, що перший варіант набагато простіший. Але нам потрібно розрахувати, яка система буде краще охолоджувати. На рис. 4 зображено час охолодження деталі

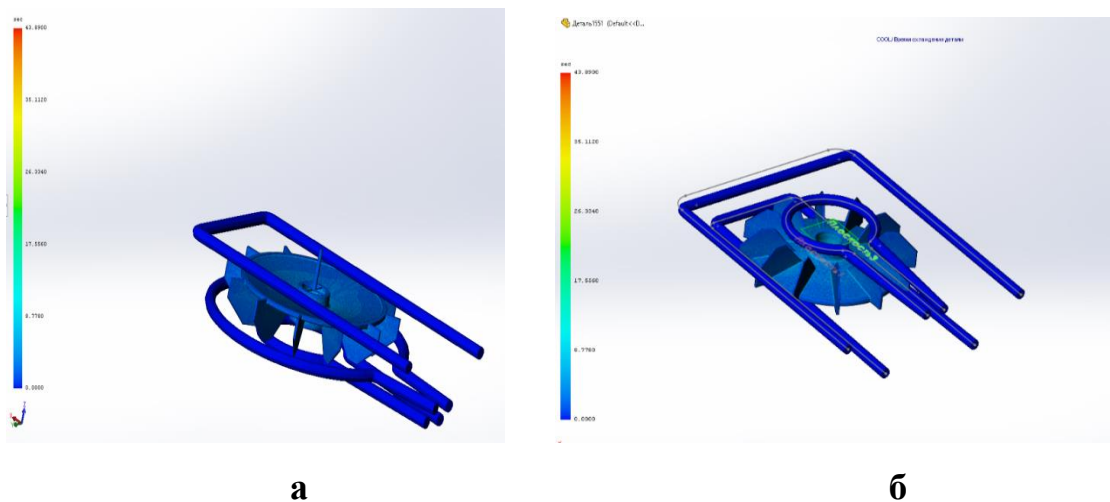

Рис.4. Епюри часу охолодження деталі.

а – використання двох вставок; б – використання однієї вставки

З цих епюр видно, що дві системи вдало охолоджують деталь. Але, при першому варіанті деталь охолоджується на 0,2 секунди швидше, ніж при другому. І, в першому прикладі, деталь більш рівномірно охолоджується, тому

що охоплює більшу частину деталі. В другому варіанті є відкритий контур, через що буде утворюватись короблення деталі (Рис. 5).

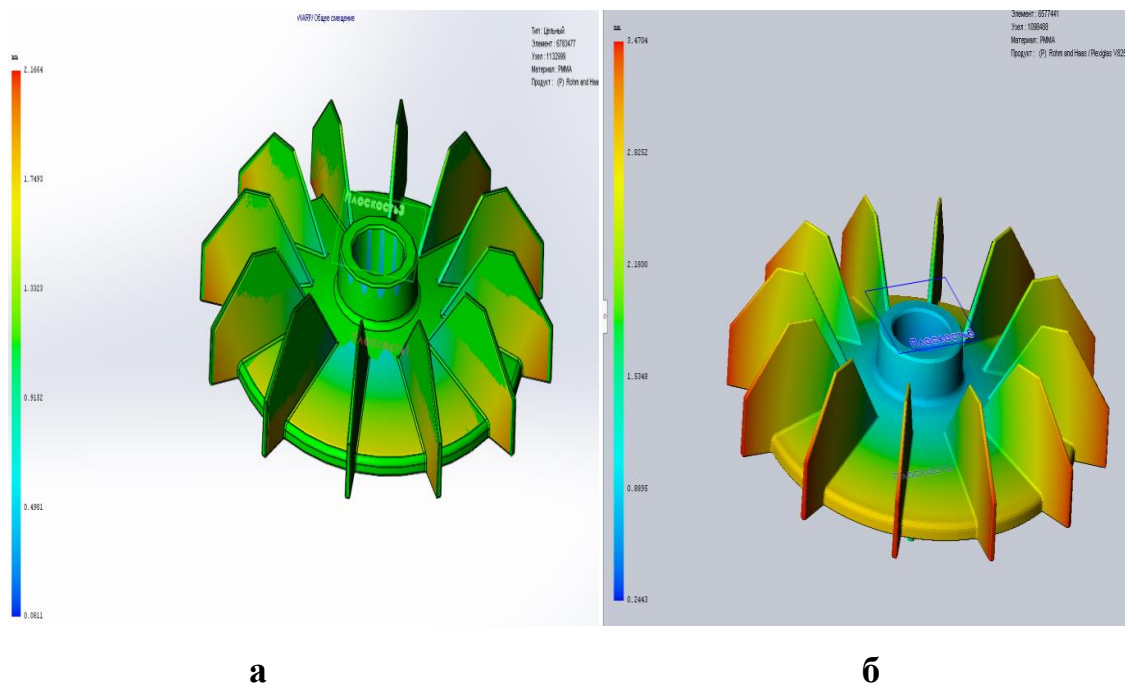

Рис.5. Епюри деформації деталі:

а – використання двох вставок; б – використання однієї вставки

З цих рисунків можна побачити, що деформація деталі у першому варіанті в декілька раз менша, ніж в другому. Коли ми використали дві вставки, то максимальна деформація відбулась лише на 2.1 мм., а при одній – 3.4 мм. Отже, з допомогою двох вставок ми отримаємо точнішу деталь в кінцевому результаті.

При порівнянні двох вибраних систем, оптимальнішою для нас буде система охолодження з двома вставками. Адже перевагами є:

- точність виготовлення;
- пришвидшення охолодження;
- менша деформація деталі [6, с 130].

Зборка готової прес форми зі вставками подано на рис. 6

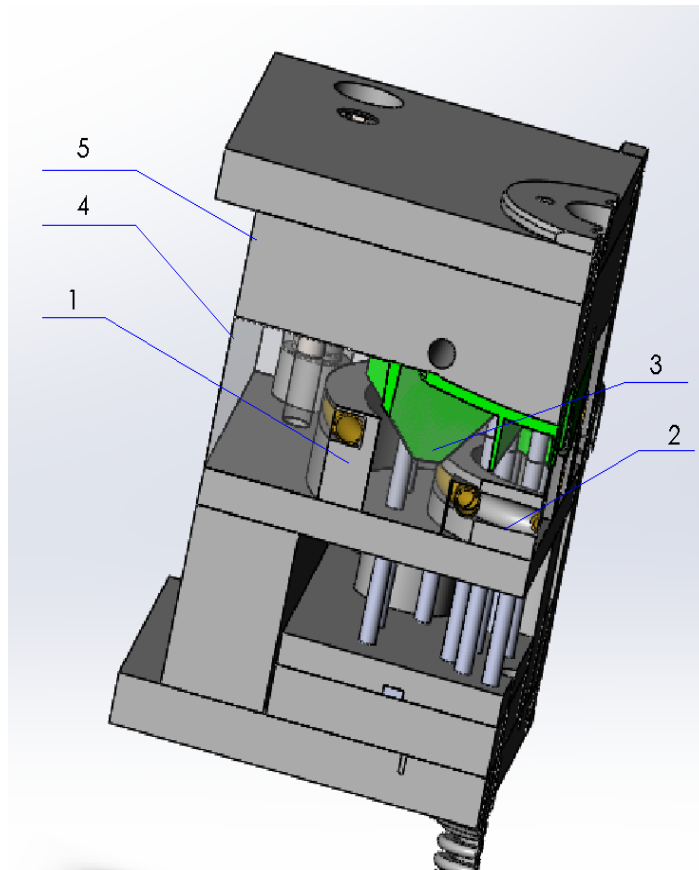

Рис.6. 3D-модель вибраного вузла

- 1 – перша вставка охолодження;
- 2 – друга вставка охолодження;
- 3 – виріб;
- 4 – пуансон;
- 5 – матриця.

Таким чином, можна зробити висновок, що застосування продуктивного методу розрахунку системи охолодження з використанням САЕ зменшує ризик виникнення браку. Також не потрібно використовувати дослідні дані та експериментальні зразки і прототипи. А це, у свою чергу, покращує економічність та продуктивність виготовлення деталей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бортников В. Г. Основы технологии переработки пластических масс: Учебное пособие для ВУЗов / В. Г. Бортников. – Л.: Химия, 1983. – 304 с.
2. Виноградов В. М. Практикум по технологии переработки пластических масс / В. М. Виноградов, Г. С. Головкина. – М.: Химия, **2012**. – 235 с.
3. Власов С. В. Основы технологии переработки пластмасс: Учеб. для ВУЗов / С. В. Власов, В. Н. Кулезнев. – М.: Мир, 2012. - 596 с.
4. Георг Менгес. Как делать литьевые формы / Георг Менгес, Вальтер Макаэли, Пауль Морен: Перевод с английского 3-го издания под редакцией В.Г. Дувидзона и Э. Л. Калинчева. – Санкт-Петербург.: Профессия, 2007. – 614 с.
5. Панов Ю. Т. Альбом пресс-форм: Учеб. пособие/ Ю. Т. Панов, В. Ю. Чухланов, А. В. Синявин. – Владимир: Изд-во Владим. гос. ун-та, 2005. – 114 с.
6. Соколовський О. Л. Проектування формуючих пристроїв обладнання для переробки пластмас: навч. посіб. / О. Л. Соколовський, В. І. Сівецький, І. О. Мікульонок. – К.: НТУУ "КПІ", 2014. - 130 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОГРОЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Катеринчук Катерина Володимирівна

д.ю.н., доцент

Стецюра Ілля Романович

студент 3 курсу

навчально-наукового інституту

права та сучасних технологій навчання

Київського національного університету

технологій та дизайну

м. Київ України

Анотація. Здійснюється аналіз видів «погроз» передбачених Кримінальним кодексом України. Досліджено проблемні питання «погроз», що визначенні Кримінальним кодексом України як злочинні та надано пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства про кримінальну відповідальність.

Ключові слова: погроза, кримінальне правопорушення, Кримінальний кодекс України, кримінальна відповідальність.

Після набуття чинності Кримінального кодексу України 2001 році, виявилось, що підхід до розуміння погрози відсутній. У науці кримінального права недостатня увага приділяється погрозі як кримінально-правовій категорії. За це час, повний і усесторонній аналіз цієї категорії проведений не був, за винятком робіт деяких вчених, а саме І. В. Самоценка «Відповідальність за погрозу в кримінальному праві України (поняття, види, спірні проблеми)» та О. Л. Гуртовенко «Психічне насильство у кримінальному праві України».

Слід також зазначити, що великий внесок в різний час, щодо різних аспектів погрози, описували такі українські вчені: П. П. Андрушко,

Р. Ш. Бабанли, М. І. Бажанов, В. І. Борисов, Б. М. Головкін, В. П. Ємельянов, К. В. Катеринчук, М. Й. Коржанський, В. В. Кудрявцев, П. С. Матишевський, М. І. Мельник, В. І. Осадчий, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, Є. В. Фесенко, С. С. Яценко та ін.

Для початку, слід визначити що зазначені в кримінальному кодексі України такі поняття як «погроза» та «загроза». Якщо звернутись до Великого тлумачного словника української мови, можна побачити, що погроза – це обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність, а загроза – можливість або неминучість виникнення, настання чогось небезпечного, прикрого для кого або чого-небудь [1, с. 387, 1005]. У житті людині загрожують або можуть загрожувати різні види небезпеки. Однією з них є погроза вбивством, тобто намір завдати фізичну або психологічну шкоду особі. В. К. Грищук указує, що погроза – це спосіб психічного примусу, який виявляється у вираженні реального наміру заподіяти особі або її рідним чи близьким фізичну, майнову чи моральну шкоду, поєднане з вимогою вчинити злочин [2, с. 480].

Відповідно до ст. 3 Загальної декларації прав людини кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканність [3]. Згідно з положеннями ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [4] та ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод право на життя є невід'ємним правом людини, яке охороняється законом [5]. Зазначені положення міжнародних правових стандартів мають універсальний характер і відображені в Конституції України. Зокрема, у ст. 3 Конституції України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [6].

Погроза вбивством є найнебезпечнішим видом психічного насильства. За допомогою психічної дії суб'єкт насильства прагне направити волю своєї жертви на виконання або невиконання потрібних йому дій. При цьому можливі і побічні наслідки психічного насильства – виникнення стресового стану, отримання психічної травми або навіть психічне захворювання. Хоча хворобливі відчуття перенесеного страху зберігаються в пам'яті тривалий час, з

цього виходить, що страх обов'язково та у всіх випадках спричиняє собою психічну травму, що і повинно бути юридичним фактом визнання психічного насильства реальним. Разом із тим відсутність психічної травми теж не може служити підставою для невизнання факту психічного насильства.

В ч. 2 ст. 40 Кримінального кодексу України зазначено, що питання про кримінальну відповідальність особи за заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо ця особа зазнала психічного примусу, вирішується відповідно до положень ст. 39 цього Кодексу. Така регламентація вказаного питання є правильною, оскільки особа не позбавляється можливості усвідомлювати свої дії та керувати ними. Чинний Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за такі діяння в ст. 129 КК України – погроза вбивством, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози [7]. Погроза вбивством незалежно від способу її вираження повинна мати чітко визначений характер. Це означає, що той, хто погрожує, має точно окреслити шкоду, заподіянням якою він має намір здійснити. Так в більшості випадків при словесних погрозах найчастіше вживаються такі слова та словосполучення, як «вб'ю», «заріжу», «зарубаю» тощо, тобто слова, які мають тільки пряме значення.

Варто розмежувати випадки наявності погрози від пропозиції вчинення певного діяння, коли потерпіла особа не вимушена виконувати певні дії. Найактуальніше це питання для тих випадків, коли погроза є способом вимагання у Кримінальному кодексі України (ст. 189, п. 5 примітки до ст. 354), оскільки в таких випадках потерпіла особа не вимушена здійснити певні дії для запобігання злочинним наслідкам щодо своїх законних прав й інтересів.

Отже, на сучасному етапі розвитку України відзначається надзвичайно високий рівень психоемоційної напруги населення – сучасна соціально-економічна й політична ситуація в суспільстві призвела до зміни громадської свідомості й життєвих орієнтирів більшості громадян нашої країни. Економічне розшарування, безробіття, інфляція, інформаційна перенапруга обумовлюють розпад звичних соціальних зв'язків, виникнення особистісних і

міжособистісних конфліктів, що в остаточному підсумку призводить до збільшення числа психічних розладів, які зумовлюють виникнення найнебезпечнішого виду психічного насильства – погрози вбивством. В Кодексі, це кримінальне правопорушення передбачено в ст. 129, однак існує певна система норм, у яких передбачено склади кримінальних правопорушень, ознакою яких є, зокрема, погроза вбивством. Суспільна небезпечність кримінального правопорушення полягає в позбавленні особи здатності нормально працювати і відпочивати, непрямо впливаючи і на громадський порядок. Кримінальне правопорушення характеризується діями, які полягають у залякуванні особи тим, що винний позбавить її життя. Погроза зробити це може набувати будь-якої форми: усної, письмової, за допомогою міміки, жестів, демонстрації тощо.

Загалом, питання про його зміст «погрози» залишається проблемним питання в кримінальному праві, бо має філософський контекст та є оціночною категорією [8, с. 305]. У науці недостатня увага приділяється погрозі як кримінально-правовій категорії. Вчені, що займаються цими питаннями, не дійшли до єдиного висновку, виходячи з цього в науці кримінального права ця категорія має дискусійний характер.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Гришук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посібник для студентів юрид. факультетів вищ. навч. закладів. К.: Ін Юре, 2006. 568 с.
3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015. (дата звернення 17.10.2020).
4. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР. № 2148-VIII

від 19.10.1973 р.). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043. (дата звернення 17.10.2020 р.).

5. Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Дата оновлення: 02.10.2013 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004. (дата звернення 17.10.2020 р.).

6. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 17.10.2020 р.).

7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 16.10.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 17.10.2020).

8. Катеричнук К. В. Злочини проти здоров'я особи: проблеми кримінально-правової теорії та практики: монографія. Київ: ФОРМ-Лекс, 2018. 408 с.

**СОЦІАЛЬНЕ ПРАВО В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ
УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ**

Кафарський В. І.

Доктор юридичних наук

професор

завідувач кафедри

спеціальних юридичних дисциплін

Науково-навчального інституту права НУВГП

Соціальні права – основа будь-якого підрозділу законодавства. На кожному етапі розвитку держави і суспільства соціальні права потребують конституційного (позитивного) вирішення, тобто поєднання ідеального бачення соціальних прав людини з реальним станом розвитку суспільства. Саме на вирішення цих питань націлена дана наукова розвідка, яка спирається на історію українського права (юридичні архітепи), філософію та соціологію права (фрагментовану справедливість), що трансформується під впливом внутрішніх і зовнішніх (глобальних) чинників співжиття національних і постнаціональних спільнот.

Ключові слова: соціальна держава, конституційне право, соціальні права людини, архітепи права, глобальна справедливість.

Право, а тим більше конституційне, є складним, багатогранним і багатовекторним суспільним явищем, яке породило протистояння одних моделей праворозуміння з іншими. Перш за все це стосується позитивістських поглядів на право як на продукт суто державного творення, що в умовах України веде до ототожнення права із законом. Цей застарілий підхід вступає у протиріччя з принципом верховенства права і штовхає до його розуміння як дарованого державою. Але ж зміст права лише в останню чергу залежить від

волі держави, що втілюється в законодавстві (вольовий зміст), яке насамперед повинно відображати вимоги суспільної моралі та принципи справедливості (соціальний зміст). У кінцевому підсумку зміст права обумовлений характером суспільних відносин, які ним регулюються і набувають характеру нормативних настанов (матеріальний зміст). Тому не слід нехтувати тим, що економіко-правові засади національної системи законодавства, визначені в Основному Законі, є основоположними джерелами становлення і розвитку галузей та підгалузей законодавства, які мають значний вплив на право власності, в тому числі на право публічної: державної, комунальної (муніципальної) та приватної (крім права на публічну). Все інше право власності – індивідуальне, об'єднань фізичних, юридичних та інших осіб – є приватне. Конституція незалежно від форми власності забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, їх рівність перед законом (ч. 4 ст.13), а також економічну багатоманітність (ч. 1 ст. 15), гарантування кожному безпеки від протиправного позбавлення права власності та його непорушності (ч. 4 ст. 41) тощо.

Конституція України і прийняті на її основі закони відійшли від надання значної переваги у захисті майна державної власності, встановивши таким чином рівність у правах усіх суб'єктів права власності [1, с. 38-46].

Конституція незалежно від форми власності забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, їх рівність перед законом (ч. 4 ст.13), а також економічну багатоманітність (ч. 1 ст. 15), гарантування кожному безпеки від протиправного позбавлення права власності та його непорушності (ч. 4 ст. 41) тощо. На протязі останніх десятиліть прийняті на її основі закони відійшли від надання значної переваги у захисті майна державної власності, встановивши таким чином рівність у правах усіх суб'єктів права власності. Проте в реальній дійсності спостерігається дещо інша тенденція, суть якої полягає в наданні пріоритету приватній власності перед державною, що призводить до подальшого занепаду та руйнування об'єктів останньої, серед яких чимало має стратегічний характер.

Право, пише М. Цвік, існує нібито на двох рівнях. До першого належить широке коло норм із найбільш загальних і важливих питань, що становлять основи правового регулювання. На різних етапах свого розвитку держава формулює у правових законодавчих приписах ті правила (нормативні настанови), що об'єктивно склалися в суспільстві. Таким чином здійснюється формування основ права, що є першим, найбільш важливим етапом процесу правоутворення. На другому етапі правотворення держава відповідає на виклики часу. При цьому намагається діяти на основі принципів законності й доцільності та тих змін, яких потребує суспільство. Саме на цьому етапі відбувається пряма участь держави у творенні права. Прийняті на цьому етапі юридичні акти і приписи мають безпосередній правовстановлюючий характер [2, с. 27].

За Конституцією Україна (ст. 1) визначається соціальною державою. Це положення є концептуальним для всієї правової системи суспільства, одним із стрижневих у формуванні національної системи законодавства. Саме положення Конституції про соціальну державу й визначають суть соціально-правових засад національної законотворчості та реальне наповнення прав і свобод людини та громадянина. Йдеться про основоположні принципи права, передусім принципи гуманізму і соціальної справедливості. Тому в теоретичному плані ми поділяємо позицію вчених, які поставили питання про визнання теорії прав людини самостійною галуззю юридичної науки. У цьому плані, на нашу думку, засадничими є положення ст. 46 Основного Закону, але її формулювання побудоване так, що право громадян на соціальне забезпечення є складовою їхнього права на соціальний захист. На нашу думку, така конструкція ст. 46 Конституції України не зовсім логічна, оскільки спочатку має бути право на соціальне забезпечення, його гарантії, а потім захист цього права [3].

Разом з тим необхідно підкреслити, що право соціального забезпечення не можна ототожнювати з категорією «соціальне(гуманітарне) право». Останнє охоплює всі системи правових норм, які стосуються та визначають права

людини, їх гарантії та захист. Соціальне право, вважає М. Федорова, є основою, джерелом будь-якого підрозділу законодавства, а не навпаки [4, с. 10]. Досліджуючи проблему соціального права, Г. Гурвич доволі переконливо стверджує, що «соціальне право є автономним правом всеєдності, об'єктивно інтегруючої в себе будь-яку дійсну активну тотальність, яка втілює тимчасову позитивну цінність. Це право створюється безпосередньо із соціального Цілого з тим, щоб регулювати його внутрішнє життя незалежно від того, є таке «Ціле» організованим чи неорганізованим. Право всеєдності примушує Ціле безпосередньо брати участь у створюваному з нього правовідношенні, при цьому не перетворюючи Ціле в один із розрізнених суб'єктів права – частин Цілого» [5, с. 53]. Ціле це не тільки те, що проросло на правовому полі України за останні десятиріччя державного будівництва, але й те, що прийшло в нашу сучасність з минулих віків: з Київської Русі, Козацької держави та збройної боротьби за незалежність в ХХ столітті. У цьому плані саме теорія юридичних архетипів дозволяє зрозуміти специфіку державно-правової традиції княжої доби, гетьманату і української державності часів визвольних змагань і в такий спосіб оцінити джерела українського конституціоналізму, в т. ч. й діючої політико-правової системи символів, моделей, правил поведінки і взаємодії суспільних та державних інститутів.

Зрозуміло, що ця тема мала знайти свого дослідника. Ним став К. Юнг, який запропонував концепт архетипу для позначення «первісних», «споконвічних» образів з властивою їм ціннісно-смісловною спрямованістю. Спочатку ці образи він ототожнював з ідеями як апріорі існуючими й обумовленими важливими смисловими зв'язками. Якщо у Платона ідеї є першообразом речей, то в І. Канта, на якого опирається К. Юнг, вони визначалися як «архетипи» практичного розуму, трансцендентне розуміння яких виходило за межі досвіду. Початковий образ («концентрований вираз загального психологічного стану») К. Юнг називає «архетипом», який «однаково притаманний принаймні цілим народам або етносам». Початковий образ, підкреслює К. Юнг, «утворюється шляхом ущільнення незліченних,

подібних між собою процесів» [6, с. 519]. Такі образи (архетипи) формуються в процесі становлення тієї чи іншої культури, потім перетворюються в наскрізні мотиви і сценарії соціально-культурного розвитку суспільства. Природа цих архетипів, пише К. Юнг, недоступна досвіду і є залишком психічної діяльності усіх ліній предків, накопиченим досвідом органічного життя взагалі, мільйон разів повторюваними і загаслими в типах. В архетипах, таким чином, представлений увесь досвід, що має місце на цій планеті з первісних часів [7, с. 87]. Подібні концепти в юридичній думці, особливо в школі психологічної теорії права, підтримували низка дореволюційних учених, зокрема Л. Петражицький, який писав, що «право є психологічним чинником суспільного життя, і воно діє психічно. Його дія складається, по-перше, зі збудження або придушення мотивів до різних дій і стримування (мотиваційна або імпульсивна дія права); по-друге, у зміцненні і розвитку одних схильностей і рис людського характеру, в ославленні і викоріненні інших» [8, с. 7]. Учень Л. Петражицького Г. Гурвіч формулює свою соціально-психологічну теорію права на рівні колективної свідомості і колективної психології, без яких, як він вважає, «інші рівні правової організації не могли б існувати» [5, с. 11]. Коли ми говоримо про соціальні права людини, то їх паростки слід шукати в Руській Правді, Литовських статутах, Універсалах та проектах Конституцій від П. Орлика до наших днів.

До трьох богословських добродійств П. Орлик в «Угоді та Конституції» відносить соціальний захист старих, зубожілих і роками, і ранами покалічених козаків. «Город Терехтимирів, оскільки здавна до Запорізького Низового Війська належав і називався його шпиталем, хай і тепер отож після звільнення, дай Боже, Вітчизни від московського підданства, має ясновельможний гетьман, наголошується в 5 гл. Конституції, та місто повернути Запорізькому Низовому Війську з усіма угіддями й перевозами на Дніпрі, що там є, будувати в ньому шпиталь для старих, зубожілих і ранами покалічених козаків військовим коштом, і з нього має бути їм харч та одежа, промисел... Згідно з даними правами та привілеями, нікому з духовної і світської влади не допускаючи і не

дозволяючи забивати й будувати там, на Дніпрі, від Переволочної езів, заводити ставів та ловитов рибних, особливо в полі, мають належати на вічні часи ріки, річки та всіляки прикмети аж по самий Очаків не до кого іншого, тільки до Низового Запорізького Війська» [9, с. 97-98].

В теоретичних працях ці питання знайшли свої відображення в дослідженнях багатьох українських вчених. На наше переконання, варто звернути увагу на збірку статей Б. Кістяківського «Соціальні науки і право» в яких він розвиває свій двохаспектний підхід до вивчення права й держави в багатоаспектний соціологічний метод, спрямований на формування загальної теорії права на синтезі й критиці основних тенденцій у тогочасній юриспруденції. Його багатоаспектна загальна теорія права має чотири підходи: аналітичний, психологічний, нормативний і соціологічний, відповідно до чотирьох головних юридичних шкіл теорії права XIX – початку XX ст. Аналітичну юриспруденцію Б. Кістяківський називає аналітично-догматичною юриспруденцією, тому що її основним завданням було застосування формальних юридичних правил, що впливали з існуючих статей закону. У зв'язку з цим він вважає, що аналітична школа не спроможна вивчати соціальні зміни або такі правові ситуації, умови яких не піддаються абстрактним узагальненням або точним логічним формулюванням. З повагою ставлячись до поглядів Л. Петражицького, котрий акцентував увагу на суб'єктивних психологічних факторах, що мали вплив на формулювання та використання права, Б. Кістяківський говорить про небажання Л. Петражицького застосувати позитивні, тобто соціальні засади, у власній концепції права. Він також критикує П. Новгородцева, який не визнавав важливість емпіричних засад права та обстоював емпіричне вивчення суспільства на основі епістемологічного підходу. Б. Кістяківський, навпаки, розглядав соціальні засади права як прогресивну орієнтацію, спрямовану на визначення основ соціальної інтеграції зв'язку та розвитку. Б. Кістяківський вірив, що своїм соціологічним методом зможе досягти двох цілей: розширення емпіричного базису та надання чіткості теоретичному аспекту в такому підході. Але йому

було важко розмежувати специфічні компоненти суспільства та природи для серйозного дослідження емпіричної основи права. Базова соціологічна орієнтація Б. Кістяківського була подібною до позиції М. Вебера: соціальному вченому не слід ігнорувати причинність, як і не варто вважати метод аналізу природничих наук догмою для соціологічного методу. Причинність за соціологічною термінологією повинна бути вільною від будь-яких антропоморфних і метафізичних рис, а також від ідеологічних поглядів. Цю форму причинності М. Вебер визначив терміном «об'єктивна можливість», що означає логічне обґрунтування її емпіричної суті. Підходи Б. Кістяківського і М. Вебера різняться в деяких деталях щодо вивчення природи причинних відносин, але вони обидва рішуче відкидають будь-який тип «безумовної необхідності» в соціальних науках [10, с. 176-179].

У зв'язку з таким підходом до аналізу права, варто звернути увагу на тезу Ф. Фабріціуса, в якій він наголошує на тому, що права людини – основа світового права [11, с. 28-30.]. Для нас надзвичайно важливим є декларування в Основному Законі положень, згідно з якими: 1) людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Забезпечення прав і свобод людини є обов'язком держави» (ст. 3); 2) Конституція (ч. 3 ст. 8, ч. 1 ст. 55) гарантує судовий захист прав і свобод людини і громадянина; 3) правовий порядок ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законом (ч. 1 ст. 19); 4) низка статей, а це – увесь розділ II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», – встановлює засади, на яких повинна здійснюватися будь-яка правотворча та правозастосовна діяльність у державі, яка має бути спрямована на зміцнення конституційних гарантій реалізації цих прав. Конституція забороняє вносити зміни до неї, якщо вони передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (ч. 1 ст. 157). На наш погляд, така заборона має поширюватися на всі без винятку

нормативно-правові акти, які приймають відповідно до своїх повноважень правотворчі органи держави та місцевого самоврядування. Йдеться про те, що, по-перше, при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ч. 3 ст. 22); по-друге, не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ч. 2 ст. 24); по-третє, закони та інші нормативноправові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, вважаються нечинними; по-четверте, закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (ч. 1 ст. 58). Усе це дає підстави говорити, що соціальне право за своїм призначенням і сутністю тотожне поняттю «соціальна держава». «Об'єктивні передумови ідеї соціальної держави, – пише С. Алексєєв, – ті ж самі, що й підстави «другого покоління» прав людини, – велетенський науково-технічний прогрес, перехід суспільства від традиційних до ліберальних цивілізацій вимагають гуманістичного змісту лібералізму, забезпечення достатнього рівня життя людей, розробки форм соціальної, в тому числі й державної діяльності, спрямованої на слугування суспільству» [12, с. 730-731.].

У соціальному (юридичному також) прогнозуванні всесвітньої історія при визначенні тенденцій і перспектив суспільного розвитку, наголошує В. Нагребельний, має розглядатися як дискретний рух по шляху поступового зростання соціальної якості гуманізму та духовності у праві, усвідомлення людством свободи не тільки як абстрактної соціальної цінності, а й певної властивості суспільних відносин, правовий порядок яких передбачає, що благо свободи для людини – це не лише її права, а й певні обов'язки і відповідальність перед іншими людьми і суспільством загалом [13]. Майбутні, а не тільки сучасні екологічні проблеми теж повинні перебувати в полі зору, а теоретичні прогнози – знаходити своє відображення у безпосередній

законодавчій практиці. Нині люди споживають вироблений біологічний «капітал», замість того щоб жити на «відсотки, які мали б постійно нараховуватись». Вже нинішнє покоління краде у своїх дітей і внуків. Виникає питання справедливого розподілу благ не лише сьогодні, але й у часі. Стабілізацію чисельності населення, обмеження споживання рамками стійкого добування можна, заявляє В. Матвієнко, розрахувати на основі сучасних методів прогнозування [14, с. 241-262.]. Спеціалісти говорять про двосторонню взаємодію між технологією та суспільством і вказують на різноманіття соціальних сил, залучених до проектування та впровадження тих чи інших комп'ютерних систем. Соціальні наслідки цих систем можуть значно відрізнятись в залежності від конкретних контекстів, різних стратегій управління, реакції робітників і політичних рішень. Автоматизацію можна використовувати для витіснення робітників у сферу некваліфікованої праці; крім того, вона може супроводжуватись планами перекваліфікації та обороту робочої сили, що приймаються за участю самих робітників. В залежності від обраної стратегії комп'ютери можуть сприяти і централізації, і децентралізації організації управління. Комунікаційні супутники можуть вести до культурного імперіалізму, а можуть служити духовним цілям культури і розвитку країн «третього світу» [15, с. 197]. При цьому слід брати до уваги непрямий вплив соціальних відносин, інститутів і угруповань людей, які відчувають тиск «матеріальних» інтересів, що поширюється (часто несвідомо) на всі галузі культури без винятку, аж до найтонших нюансів естетичного і релігійного почуття. Не варто нехтувати тим, що події повсякденного життя не меншою мірою, ніж «історичні» події у сфері високої політики, як і колективні та масові явища, а також «окремі» дії державних мужів чи індивідуальні звершення в галузі літератури і мистецтва теж є об'єктом їх впливу, вони «економічно обумовлені». З іншого боку, сукупність усіх явищ і умов життя в рамках історично даної культури впливає на формування матеріальних потреб, на спосіб їх задоволення, на утворення груп матеріальних інтересів, а отже і на засоби здійснення їх влади [16, с. 362]. Сьогодні суспільству надмірного

споживання потрібно відмовитися від пануючого матеріалізму і утверджувати пріоритет якості життя. Адже новий спосіб життя виникає не тільки з турботи про глобальну справедливість, а й з уявлень про те, яким людське життя має бути. «Ми, – наголошує І. Барбур, – повинні зосередитися на джерелах задоволення, не пов'язаних зі споживанням ресурсів. Намагаючись врятувати себе за допомогою нових технологій, ми перетворили технологію в релігію. Нове тлумачення традиційної релігійної віри може протистояти кризі сенсу, який лежить в основі гонитви за достатком. Я вірю, – каже він, – що біблійні уявлення про людське самоздійснення можуть допомогти в пошуках більш скромного способу життя» [15, с. 362]. Це твердження І. Барбура не викликає сумнівів, тому що Біблія теж пропонує власний погляд на людей і суспільство, який дозволяє уникнути і колективізму, й індивідуалізму. Нагадаємо, що саме в індустріальному суспільстві запанували байдужі організації, масова реклама і міська знеособленість. У відповідь на це чимало людей почали шукати особистий сенс в реалізації себе як незалежних індивідів. Замість цього у наш перехідний період ми могли б прагнути до утворення добровільних об'єднань – районних і міських груп, спілок, демократичних структур на роботі, місцевих політичних партій і зацікавлених груп. Унікальною можливістю для цього є не лише політичні партії та громадські об'єднання, а й підтримка місцевих церков. «В ідеалі вона може стати спільнотою прощення і подяки, де люди разом шукають особисте і суспільне оновлення починаючи з оновлення самої церкви» [15, с. 362].

Отже, сучасне соціальне право має наповнитися не тільки відповідними нашому часу законодавчими нормами, але й моральними цінностями, і в ще більшій мірі духовними істинами, якими не тільки українське, але й світове співтовариство жило на протязі двох останніх тисячоліть. В умовах глобалізації включення моралі в право, наголошує Роберт Алексі, носить необхідний характер. Але воно не тільки допомагає вирішити проблеми, а й створює їх. «Проблеми, допомогу у вирішенні яких може надати включення моралі [в право], являються, по-перше, проблеми базових цінностей, які лежать в основі

права і обґрунтовують його, по-друге, проблема реалізації вимоги правильності в створенні і застосуванні права і, в третій, проблема меж права» [17, с. 30].

Професор Гюнтер Тойбнер пропонує вирішити ці питання через призму основних прав людини, а саме: від особистих конфліктів між індивідуальними суб'єктами таких прав перейти до конфліктів між середовищами (матрицями) комунікації, з одного боку, і конкретними індивідами – з другого [18, с. 157]. При цьому варто взяти до уваги думку професора Ірис Юнг про те, що в сучасному світі питання про глобальну справедливість й несправедливість вимагає створення теорії обов'язків моральних особистостей щодо соціальних структур [18, с. 158]. Але така концепція має бути заснована не тільки на моделі суспільних відносин, але й архітипах права. Тобто на основі власних культурних архітипів, які діють на рівні колективних образів і уявлень щодо домінантів правового мислення, які на підсвідомому рівні спрямовані на збереження культурного генотипу свого народу та відтворення національно-правової ідентичності, що особливо важливо для України, яка нещодавно звільнилася від колоніальної залежності, і стала на шлях європейського соціально-культурного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чичерин Б. Н. Собственность и государство. Санкт-Петербург: Издательство РХГА, 2005. 824 с.
2. Проблеми теорії права і конституціоналізму у працях М. В. Цвіка / упоряд.: О. В. Петришин, С. В. Шевчук, О. Р. Дашковська та ін.; відп. за вип. О. В. Петришин. Харків: Право, 2010.
3. Конституція України. Офіц. вид.; К. 2006, с. 6.
4. Федорова М. Ю. Медицинское право. Москва: Владос, 2004. 320 с.
5. Гурвич Г. Д. Философия и социология права. Избранные сочинения. Санкт-Петербург: Изд-ий дом С.-Петербур. гос. ун-та, 2004. 848 с.
6. Юнг К. Г. Психологические типы. Санкт-Петербург: Ювента; Москва: Прогресс-Универс, 1995. 715 с.

7. Юнг К. Г. Архетип и символ. Москва: Ренессанс, 1991. 300 с.
8. Петражицкий Л. И. Введение в изучение права и нравственности. Основы эмоциональной психологии. Санкт-Петербург: Типография Ю. Н. Эрлих, 1907. 269 с.
9. Орлик Пилип Конституція, маніфести та літературна спадщина: Вибр. твори. – К.: МАУП, 2006, с. 701.
10. Кистяковский Б. А. Социальные науки и право: Очерки по методологии социальных наук и общей теории права / Кистяковский Б. А. Москва: М. и С. Сабашниковы, 1916. 708 с.
11. Фабрициус Фриц. Права человека и европейская политика. Политико-правовое положение трудящихся в Европейском Союзе. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1995. 175 с.
12. Алексеев С. С. Право. Опыт комплексного исследования Москва: Статут, 1999. 710 с.
13. Нагребельний В. Прогнозування в законодавчій діяльності. Віче №13 від 2010 року. С. 22. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/2092/> (дата звернення 21.10.2020).
14. Див. Матвієнко В. Я. Прогностика. Київ: Українські пропілеї, 2000. 518 с.
15. Иен Барбур. Этика в век технологии / пер. с англ. А. Киселева. Москва: Библийскобогословский институт св. апостола Андрея, 2001. 403 с.
16. М. Вебер. Избранные произведения / сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; предисл. П. П. Гайденко. Москва: Прогресс, 1990. 808 с.
17. Алексі Р. Природа філософії права / пер. англ. и коментарии С.И. Максимова // Проблеми філософії права. – Т. II. – Чернівці – К.: Рута, 2004. – С.29–37.
18. Максимов С.І. Філософія права: сучасні інтерпритації: вибрані праці: статті, аналітичні огляди, переклади (2003–2010) / С.І. Максимов. – Х.: Право, 2010. – 336 с.

УДК 631.847:[631.5:633.147]

**ВИКОРИСТАННЯ ІНОКУЛЯНТІВ У ПОСІВАХ СОРГО
ЗЕРНОВОГО (SORGHUM BICOLOR)**

Климович Наталія Миколаївна

викладач

Третякова Світлана Олексіївна

к. с.-г. наук, доцент

старший викладач

Уманський національний університет

садівництва, вул. Інститутська, 1, м. Умань

Черкаська обл., 20305, Україна

Завгородня Світлана Володимирівна

аспірант ІБКіЦБ

Войтовська Вікторія Іванівна

к. с.-г. наук, ст. науковий співробітник

Інститут біоенергетичних культур і цукрових

буряків НААН України

вул. Клінічна, 25, м. Київ, 03110, Україна

Орел Олег Олегович

студент УНУС

Анотація. Представлено класифікацію інокулянтів та їх дію на сільськогосподарські культури. Проведено порівняльну оцінку обробки насіння інокулянтами на різних культурах. Встановлено доцільність використання інокуляції у посівах сорго зернового.

Ключові слова: сорго зернове, інокулянти, препарати, мікроорганізми, обробка насіння

Вступ. Сорго являється адаптивною культурою, його висока пластичність, посухо- і жаровитривалість пояснюється африканським походженням. Сорго зернове має змогу рости там, де сформувалися гірші умови для інших сільськогосподарських культур: на засолених і малородючих піщаних ґрунтах, в умовах дефіциту вологи, культура з легкістю переносить високі температури під час цвітіння і утворює восковий наліт, захищаючи себе від перегріву, шкідників і хвороб. Зерно сорго багате на цінні поживні речовини. За хімічним складом воно мало відрізняється від інших зернофуражних культур і містить: білка – 9-14%, крохмалю – 70-85%, жиру – 3-6%, мінеральних речовин – 1,8-2,5%, клітковини – 2-3%. [1,2,3].

Сьогодні проведено багато досліджень з вирощування сорго зернового в різних областях України, однак значних напрацювань з інокуляції цієї культури майже немає. Значна кількість досліджень проведена з інокуляції на різноманітних культурах і для них уже в масштабній кількості виробляють інокулянти. Тому, вивчення питання інокуляції для сорго зернового доволі актуально.

Науковцям ще з початку XIX ст. відомо, що мікроорганізми не лише викликають захворювання у рослин, а й є важливими учасниками їх живлення, захисту та стимуляції розвитку. Більше 130 років тому було відкрито явище формування бульбочок на коренях бобових рослин за участі бактерій роду *Rhizobiaceae*, які допомагають рослинам перетворювати азот атмосфери у більш доступні форми за рахунок цукрів, утворених рослинами у процесі фотосинтезу. Завдяки корисним бактеріям фермери могли значно підвищити урожай, вносячи їх у ґрунт. Але проект зазнав невдачі — підвищення врожаю не було стабільним. Проте з часом це питання було досконально вивчене та доведено до практичного втілення і зараз успішно використовується в усьому світі. Ця технологія отримала назву «інокуляція» і дозволила розробити систему агротехнологічних прийомів, що суттєво допомогло підвищити родючість ґрунтів та зберегти її протягом сотні років.

Інокулянти для бобових культур (сої, гороху, квасолі, нуту та ін.) популярні в Україні. Особливо є попит на відомі імпорتنі інокулянти такі як: *Хайстік* (BASF), *Оптімайз* (Bayer), *Німпрофікс* (Аргентина), але досвід використання інокулянтів **ENZIM Agro** в багатьох агрогосподарствах довів, що вони за якістю абсолютно не поступаються препаратам відомих світових виробників [4,5].

Біологічні інокулянти – біологічні препарати, що використовують живі культури корисних для рослин мікроорганізмів для зміцнення здоров'я культури. Найбільшу популярність та поширеність у світі препарат здобув як інокулянт для сої. В останні роки стрімко набирають популярність інокулянти для гороху, нуту, сочевиці. Але використання інокулянтів сьогодні не обмежується тільки бобовими культурами. Інокулянти використовують, також, для передпосівного обробітку насіння різноманітних сільськогосподарських культур: технічних, просапних, зернових колосових, кукурудзи та соняшнику.

Доведено, що інокуляція забезпечує захист сходів рослин від проростання до стану дорослої рослини, оскільки мікроорганізми розмножуються та живуть в прикореневій зоні, постійно виділяючи біологічно активні речовини і конкурують за субстрат із бактеріями і грибами [6,7,8].

Класифікація біологічних інокулянтів на основі асоціативних ризосферних мікроорганізмів розділяють за їх здатністю до забезпечення рослини певними поживними елементами на наступні групи:

Асоціативні і ґрунтові азотфіксатори (діазотрофи) — *Azotobacter chroococcum*, *Azospirillum brasilense*, *Azotobacter vinelandii*, *Agrobacterium radiobacter*, *Flavobacterium sp* — мікроорганізми, які в ризосфері рослин можуть фіксувати атмосферний азот. За оптимальних умов діазотрофи можуть фіксувати 20- 40 кг азоту на га.

Фосфатмобілізатори — *Bacillus megaterium*, *Bacillus polymyxa*, *Bacillus cereus*, *Enterobacter nimipressuralis*, *Agrobacterium radiobacter* — мікроорганізми, які за рахунок продукції органічних кислот і ряду ферментів здатні забезпечувати розчинення пов'язаних форм фосфору, тим самим

забезпечуючи рослину цим елементом. В оптимальних умовах можуть забезпечити до 30 — 50 кг фосфору на га.

Везикулярного-арбускулярні (ВАМ) гриби — симбіотрофні гриби роду *Glomus*, які здатні утворювати мікоризу з багатьма с/г культурами. Утворення мікоризи дозволяє значно підвищити площу живлення рослин, що сприяє збільшенню поглинання поживних елементів особливо фосфору і ряду мікроелементів [9].

Інокулянти на основі корисних ризосферних мікроорганізмів називають біокомплекси, які в своєму складі містять культури асоціативних азотфіксаторів, фосфат- і каліймобілізаторів, біофунгіциди. Завдяки наявності декількох штамів мікроорганізмів біокомплекси забезпечують більшу ефективність і стабільність дії в порівнянні з моноінокулянтами. Сьогодні провідними вітчизняними фахівцями розроблено **біокомплекси**, які адаптовані для різних видів зернових і технічних культур. До їх складу входять активні культури азотфіксаторів, фосфат- і каліймобілізаторів, мікроорганізми-антагоністи збудників захворювань, фітогормони, амінокислоти і вітаміни, а також комплекс необхідних мікроелементів. Отримані експериментальні результати свідчать, що при оптимальному поєднанні бактеріального та фітогормонального компонентів в препараті забезпечується активізація азотфіксуючих та синтетичних процесів, які в свою чергу підвищують продуктивність рослини [5, 10,11].

Принцип дії біологічних інокулянтів такої культури мікроорганізмів, які входять до складу інокулянту приживаються в прикореневій зоні і позитивно впливають на рослину протягом усього періоду вегетації від сходів до моменту збирання врожаю. Основним позитивним ефектом від використання біологічних інокулянтів є оптимізація поживного режиму рослин, що пов'язано зі зростанням ферментативної активності в ризосфері рослин. Окрім оптимізації поживного режиму за рахунок процесів азотфіксації, фосфат- і каліймобілізації, важливим фактором підвищення продуктивності культур є вироблення мікроорганізмами фізіологічно активних речовин - фітогормонів, вітамінів і

амінокислот, що дозволяє стимулювати зростання рослин протягом усього періоду вегетації.

Доведено, що стимуляція процесів проростання, а також росту рослин озимої пшениці на початкових етапах, забезпечені дією інокулянту, впливають на зимівлю культури. Обробка насіння озимої пшениці інокулянтом для зернових культур в 1,2 - 1,3 рази збільшує зимостійкість посівів [12,13,14].

Дослідниками встановлено, що приріст урожаю зерна сої сорту Іванка від використання Ризобофіту на основі штаму бульбочкових бактерій *Bradyrhizobium japonicum* 634 б становив 0,18 т/га або 9 %. Обробка насіння квасолі сорту Надія біопрепаратом Ризобофіт на основі штаму азотфіксувальних бактерій *Rhizobium phaseoli* ФК-6 сприяла прибавці врожайності на 0,25 т/га або 12 %. Отже, бактеризації посівного матеріалу біопрепаратами на основі активних штамів бульбочкових бактерій сприяє підвищення зернової продуктивності рослин: гороху на 3–4 %, сої на 1–15 %, квасолі 3–12 % залежно від сорту. Із досліджуваних зернобобових культур на передпосівну бактеризацію насіння найбільше реагували сорти сої, забезпечуючи прибавку урожаю 0,03– 0,44 т/га або 1–15 %.[5].

Результати досліджень з вивчення особливостей формування врожайності гороху, нуту і сої в умовах східної частини Лісостепу України за різних технологічних прийомів вирощування дозволяють відмітити, що гербіцид Пульсар 40 найбільш придатний до застосування в посівах сої, а найменш – нуту. Найбільший приріст врожайності від інокуляції насіння препаратом Ризобофіт виявлено на нуті. Найбільша кількість і маса бульбочок формувалась на сої, а найменша – на горосі. Помітне збільшення цих показників від інокуляції насіння виявлено на нуті, який вперше увели в експериментальну сівозміну, а взагалі не виявлено – на сої. На горосі інокуляція насіння сприяла збільшенню лише кількості бульбочок [15].

Незважаючи на те, що біологічні інокулянти здатні забезпечувати рослини поживними речовинами, слід зазначити, що дані препарати не можуть

бути повною альтернативою мінеральних добрив (за винятком органічного виробництва, де використання мінеральних добрив не дозволяється).

Мета досліджень - встановити комплексний вплив інокуляції насіння та різних строків внесення гербіцидів на гібриди і сорти сорго зернового, азотфіксуючі бульбочки, забур'яненість посівів, морфологічні ознаки рослин, елементи структури врожаю та врожайність в умовах Правобережного Лісостепу України.

У дослідженнях використовували сорти і гібриди сорго зернового, які внесені до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні: селекції української (Лан 59), французької (Targga, Anggy, Burggo) і американської (Prime, Yuki) селекції.

Для експерименту був створений три факторний дослід, в якому першим фактором була культура та сорти і гібриди, другим – варіант обробка насіння з різною концентрацією (без інокуляції, з інокуляцією), а третім – варіант захисту від бур'янів.

Насіння сорго зернового було оброблено біопрепаратами селекційних високоефективних штамів бульбочкових бактерій: ризогумін і ризобофіт (торф'яні форми) та біоінокулянт-БТУ-Р для бобових (рідка форма) в нормі, що рекомендована виробниками та інокулянт для зернових колосових «BINOC Зерно» та «BINOC Кукурудза». В контрольному варіанті насіння зволожувалось водою в кількості, яка була використана для приготування суспензій та розчину інокулянтів.

Наші дослідження дозволяють стверджувати, що спільне застосування біопрепаратів на основі фосфатмобілізуючих і азотфіксуючих мікроорганізмів можна рекомендувати до використання в умови Правобережного Лісостепу України. Це дозволить підвищити врожайність і якість насіння сорго зернового без застосування дорогих азотних і фосфорних добрив, що є актуальним в екологічно орієнтованому сільськогосподарському виробництві. Встановлено, що використання інокулянтів дозволяє збільшити врожайність сорго зернового на 14-18 %.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сторожик Л.І., Войтовська В.І., Завгородня С.В., Третякова С.О. Хімічна складова насіння сорго зернового (*Sorghum bicolor*) залежно від біологічних особливостей гібридів// Збірник наукових праць. –У. : УНУС, 2020. – Вип. 96, ч. 1 : Агрономія. – С. 149-166. **DOI:** 10.31395/2415-8240-2020-96-1-149-166
2. Voitovska V. I., Tretiakova S. O., Prykhodko V. O., Koshovyi V. P. Chemical component of the seeds of corn grain (*Sorghum bicolor*) depending of biological features of the hybrids // Scientific achievements of modern society. Abstracts of the 10th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2020. Pp. 59-71. URL: <https://sci-conf.com.ua>.
3. Войтовська В. І., Третякова С. О., Йосипенко К. С. Якісні показники зерна сорго зернового залежно від сортових особливостей та оброблення препаратами. // Eurasian scientific congress. Abstracts of the 6th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2020. Pp. 22-26. URL: <http://sci-conf.com.ua>.
4. Золоторева, А. В. Применение биопрепаратов при возделывании сои / А. В. Золоторева, Ю. Н. Дмитриева, Ю. В. Корягин // XXI век: итоги прошлого и проблемы настоящего плюс. Серия: Экология. - 2011. - № 1(1). - С. 134-137.
5. Чинчик О. С., Оліфірович С. Й., Оліфірович В. О., Третякова С. О. Перспективи біологізації вирощування зернобобових культур в Україні. Зб. наук. пр. Уманського НУС. 2019 – Вип. 94. – Ч. 1: Агрономія. – С. 198–207.
6. Січкач В. І. Сучасний стан і перспективи вирощування зернобобових культур на нашій планеті :зернобобові культури та соя для сталого розвитку аграрного виробництва України 2016: матеріали міжнар. наук. конф., м. Вінниця, 11–12 серп. 2016 р. Вінниця, 2016. С. 14–15.
7. Лабутова, Н.М. Влияние инокуляции растений клубеньковыми бактериями и эндомикоризным грибом на урожай различных сортов сои и содержание белка и масла в семенах / Н.М. Лабутова, А.И. Поляков, В.А. Лях, В.Л. Гордон // Доклады РАСХН.-82.-2004.-С.10-12.

8. Наумкина, Т.С. Инокуляция гороха посевного грибами арбускулярной микоризы и клубеньковыми бактериями для повышения продуктивности растений / Т.С. Наумкина, А.Ю. Борисов, О.Ю. Штарк //Сб. науч.-практ. конференции "Пути повышения устойчивости сельскохозяйственного производства в современных условиях.- Орел: ОрелГАУ, 2003.-С.124-131.

9. Дмитричева, Д.С. Ризосферные аборигенные микроорганизмы, способствующие росту и развитию растений / Д.С. Дмитричева, А.Х. Яппаров, И.А. Дегтярева // Ученые записки Казанской государственной академии ветеринарной медицины им. Н.Э. Баумана. - Казань, 2011. - Том 207. - С. 186-190.

10. Девликамов, М. Р. Обработка яровой пшеницы селенизированными биопрепаратами и микроэлементами / М. Р. Девликамов, Ю. В. Корягин // Земледелие. - 2007. - № 3. - С. 42-43.

11. Ризобофіт: Каталог. URL: <http://www.znamagro.com.ua/ua/catalog/bakterialnyie-udobreniya/rizobofit.html>. (дата звернення: 20.07.2018)

12. Двойникова, С. Д. Продуктивность яровой пшеницы в зависимости от инокуляции семян биопрепаратами / С. Д. Двойникова, Н. В. Корягина // Экологические основы прогрессивных технологий: сборник статей Всероссийской научно-практической конференции / МНИЦ ПГСХА. -Пенза: РИО ПГСХА, 2015. - С. 37-41.

13. Корягин, Ю. В. Значение бактериальных препаратов и сидератов в биологизированном картофелеводстве / Ю. В. Корягин, Н. В. Корягина // Нива Поволжья. - 2014. - № 4 (33). - С. 136-142.

14. Корягин, Ю. В. Влияние биопрепаратов и микроэлементов на рост и развитие растений гороха / Ю. В. Корягин // Достижения науки и техники АПК. - 2009. - № 5. - С. 26-28.

15. Гутянський Р., Ільченко Н., Шелякіна Т., Посилаєва О. Урожайність і якість насіння гороху, нуту, сої за впливу забур'яненості, інокуляції та гербіциду. Селекція і насінництво, 2018. № 113, 179–188.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОКАЗНИКІВ ПАКИСТАНУ

Король М. М.

к.е.н., доцент

доцент кафедри

міжнародних економічних відносин

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Вступ. Сьогодні частка ісламської банківської індустрії становить майже 1/80, або 1,25%, від традиційної світової банківської діяльності. Згідно з дослідженням компанії Ernst & Young (2019), ісламський банкінг займає лише незначну частку всіх банківських активів мусульман. Отже, він має можливості швидко зростати за умови залучення коштів різних агентів економічної діяльності з мусульманських та не мусульманських країн [1].

Будучи невід'ємною частиною світової фінансово-банківської спільноти, банківська система Пакистану несе в собі як загальні, властиві банківським системам інших країн світу, так і специфічні, притаманні лише їй, характерні риси організації та функціонування та є однією з важливих ланок ісламського банкінгу.

Мета роботи. Метою даної роботи є дослідження особливостей функціонування банківської системи Пакистану, беручи до уваги показники останніх років.

Матеріали і методи. Об'єктом дослідження є банківський сектор Пакистану та його роль в загальній банківській системі. Емпіричною основою дослідження були звіти Центрального банку Пакистану, Світового банку, а також платформа німецької компанії Statista. За допомогою системно-структурного аналізу відбувалось дослідження праць зарубіжних авторів, зокрема, економічного стану системи загалом, динаміки активів та пасивів та іншого.

Результати і обговорення. Основи сучасної фінансово-банківської системи Пакистану були закладені з прийняттям Закону про націоналізацію банків 1974 р. N19 (Banks Nationalization Act N XIX, 1974).

Сьогоднішній стан банківської системи Пакистану - комплексне відображення тієї еволюції, яку їй довелося пережити, в тому числі завдяки Закону про націоналізацію банків 1974 р.

Початок ісламської банківської практики в Пакистані проходив поруч з поєднанням можливостей та викликів у існуванні звичайних і ісламських банків для отримання довгострокових переваг. Нарешті, ісламська банківська практика в Пакистані виявилася успішним досвідом завдяки зростанню та розширенню банківського сектору.

Після завершення півтора десятиліття ісламським банківським бізнесом у Пакистані загальна частка його банківського сектору становить 13,5% за активами та 15,5% за депозитами, з 2851 відділеннями по всій країні. З огляду на це, Пакистан входить в Топ-20 країн, з найбільшими ісламськими активами по світу, поступаючись Йордану та обігнавши Туреччину.

[Islamic Banking Assets per Country
<https://www.islamicfinance.com/2015/06/growth-facilitate-financial-inclusion-sme-sukuk-imf/islamic-banking-assets-per-country/>]

Темпи зростання ісламського банкінгу тут дуже повільні, на відміну від очікуваних результатів трансформації економіки. У світлі поточного прогресу ісламського банкінгу та стратегічного планування уряду Пакистану, для повного перетворення економічної системи знадобиться ціле століття.

На території Республіки функціонує близько 34 банків, з них шість - у державному секторі та п'ять - іноземні, та 23 - місцеві приватні банки [4].

Більшість банківських операцій зосереджена в кількох обраних галузях - шість банків є найбільшими конкурентами в економіці та мають основну частку банківських активів у Пакистані. Якщо бути більш точним, ці банки в сукупності складають понад 57 відсотків депозитів та 53 відсотки прогресу в економіці. Це: Habib Bank Limited (HBL); National Bank Limited (NBL); United

Bank Limited (UBL); MCB Bank Limited; Allied Bank Limited (ABL); Bank Alfalah Limited [5].

Банківська галузь в країні регулюється Державним банком Пакистану (SBP), який керує місцевими банками відповідно до своїх пруденційних правил.

Серед основних видів продукції, якою тут оперують, варто згадати: Мурабаха - 19.42%, Іджарах - 6.74%, Мушарака - 16.5%, Мудараба 0.02%, Подільна Мушарака - 32.60%, Салам - 3.88%, Ірстіна - 8.52%, та ін. - 12.28%

[6].

Що стосується загальних результатів діяльності, то минуле десятиліття було продуктивним для банківської галузі, з боку цифр представляється відносно позитивна картина.

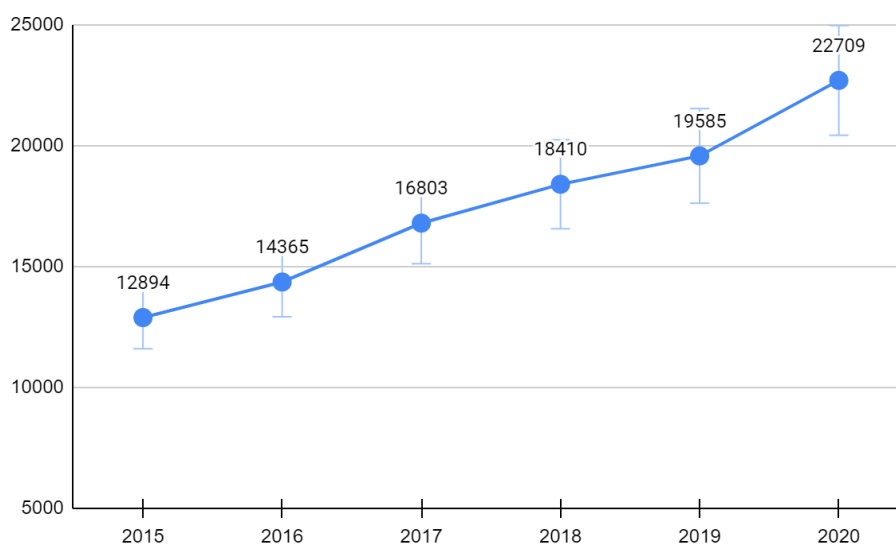

Рис.1. Динаміка активів банківського сектору Пакистану за період 2015-2020 рр. (жовтень), млрд PKR [7]

Так станом на липень 2020 року сукупні активи зросли на 13% і становили 22,709 млрд PKR, в порівнянні зі зростанням на 6% за 2019 рік (19,585 млрд PKR). Ключовим фактором такого збільшення являється значне збільшення відсоткових ставок.

Якщо говорити про структуру банківських активів і пасивів то основну частину займають інвестиції, які втілені таким видом продукції як мушарака та її різновиди.

Кількість позик досі залишається на відносно однаковому рівні з попередніми роками, депозити ж навпаки ростуть.

Зростання процентних ставок, уповільнення економіки та погане використання позик, на додачу до наслідків коронавірусної пандемії призвели до високих неефективних позик банківської галузі, які до середини фінансового року 2020 зросли аж на 20% до 863 млрд рупій, у порівнянні з минулим роком, що є дуже значною цифрою, якщо дивитись на 1–2% зростання попередніх років [9].

Також серед основних проблем, варто згадати, що після сорока-річного терміну уряду так і не вдалося перетворити економіку згідно з поставленою політичною теорією держави.

Існує надзвичайна потреба у практичному плануванні, ефективних стратегіях і конкретних політиках, які можуть централізовано підкреслити бачення трансформації зі значними темпами.

Емпіричні дані також показують, що клієнти ісламських банківських продуктів Пакистану не просто покладаються на фактор дотримання шаріату банківської діяльності, але вони також віддають перевагу і чекають від ісламських банків зручності, технологічного прогресу, високої якості обслуговування та ефективності роботи банків, та забезпечення безпеки свого капіталу. Очікування тим не менше, не завжди справджуються.

Серед перспективних напрямків можна зазначити ті ж малі та мередні підприємства, що становлять майже 90% усіх підприємств Пакистану та наймають 80% несільськогосподарської робочої сили, хоча ісламський банкінг повністю випустив цей сектор, надавши лише 3,42% місця в портфелі [10].

Більше того, 68% населення Пакистану асоціюється з аграрною культурою тоді як ісламські банки фінансують лише 0,52% у сільському господарстві, а значна частина населення (80%), не користується ринком та виключена з фінансового сектору, що містить значний відсоток релігійно-чутливих спільнот добровільного відторгнення. [11]

Висновок. Пакистан - країна, яка навіть у умовах часткової кризи та з багатьма наявними проблемами функціонує максимально ефективно. Проте вся ефективність тримається буквально на межі, суть функціонування не відповідає повністю ісламським нормам навіть в умовах паралельного функціонування двох банківських систем. Ісламський сегмент населення - дуже значний і, по суті, не залучений у сектор. При перегляді та доопрацюванні умов функціонування у відповідності з законами соціального ісламу і в принципі з огляду на потреби населення, банківський сектор Пакистану може значно збільшити власну клієнтську базу, разом з темпами росту його основних банківських показників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Yueh L. Islamic banking: Growing fast but can it be more than a niche market? Available at: <https://www.bbc.com/news/business-28365639> (last accessed: 22 September 2020).

2. Банковская система исламской республики Пакистан Available at: <https://expbiz.ru/biznes-stati/bankovskaya-deyatelnost/bankovskaya-sistema-islamskoj-respubliki-pakistan.html>

3. Islamic Banking Assets per Country Available at: <https://www.islamicfinance.com/2015/06/growth-facilitate-financial-inclusion-sme-sukuk-imf/islamic-banking-assets-per-country/>

4. LIST OF BANKS IN PAKISTAN Available at: <https://web.archive.org/web/20141228081239/http://www.bankingguideweb.com/list-banks-pakistan-2015-full-pdf.html/>

5. Overview of Banks in Pakistan Available at: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/careers/companies/top-banks-in-pakistan/>

6. Muhammad Bilal Zafar Islamic Banking in Pakistan: Emergence, Growth, and Prospects Available at:

https://www.researchgate.net/publication/339243495_Islamic_Banking_in_Pakistan_Emergence_Growth_and_Prospects

7.State Bank of Pakistan Availableat: https://www.sbp.org.pk/reports/stat_reviews/Bulletin/index.htm

9.Non Performing Loans Available at <https://www.sbp.org.pk/ecodata/NPL.htm>

10. Anas, M., & Zafar, F. (2018). An Overview of the SME sector, Market Access, ISO Certifications and Compliance. *SME Observer*, 8(1), 9–14. Available at: [https://smeda.org/phocadownload/Publicatoins/SME Observer Jan - Jun 2018.pdf](https://smeda.org/phocadownload/Publicatoins/SME_Observer_Jan_-_Jun_2018.pdf)

11. Pakistan Bureau of Statistics. *Agriculture Statistics of Pakistan 2010-11*. Available at: [http:// www.pbs.gov.pk/content/agriculture-statistics-pakistan-2010-11](http://www.pbs.gov.pk/content/agriculture-statistics-pakistan-2010-11)

УДК 343:346.9

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Коротаєв Володимир Миколайович

к.ю.н.

Ревякіна Тетяна Олександрівна

Дніпропетровський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України
м. Дніпро, Україна

Анотація: Розглянуто актуальні питання правового статусу судового експерта у господарському процесі. Обґрунтовано, що відносини участі судового експерта у розгляді господарської справи поділяються у часі на: – доекспертні; - судово-експертні; - постекспертні. Зроблено висновок, за яким особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення лише тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів. Встановлено, що судова експертиза у господарському процесі призначається лише у разі, коли висновок експерта не можуть замінити інші докази, які знаходяться у матеріалах справи, а також неможливо застосувати інші засоби доказування. В протилежному випадку призначення судової експертизи має розглядатися як затягування справи.

Ключові слова: правовий статус, судовий експерт, господарський процес

Правове становище судового експерта у господарському процесі законодавчо регулюється нормами Закону України «Про судову експертизу» (далі – закон про СЕ) [1] та Господарським процесуальним кодексом України (далі – ГПК) [2].

Зазначене дwoяке правове регулювання судово-експертних відносин, в умовах реформування вітчизняного матеріального і процесуального законодавства, актуалізує спроби дослідити комплекс питань, пов'язаних з визначенням окремих аспектів правового статусу судового експерта у господарських справах.

Загальновизнано, що в сфері регулювання господарського процесуального права мають місце суттєві прояви диспозитивності. Причиною цього є те, що сторонами господарського судочинства виступають суб'єкти приватноправових відносин і тому природа матеріально-правових відносин, незважаючи на публічність діяльності суду, не може бути знівельована, незважаючи на те, що мова йде про вирішення спору про право і розгляд господарської справи органом судової влади.

Диспозитивність сторін в господарському процесі в цьому розумінні має фундаментальне значення. Приватні інтереси сторін, механізм їх здійснення через реалізацію особою конституційного права на судовий захист в процесі господарського судочинства виступають тим специфічним моментом предмета і методу, дослідження яких закладає контури самостійності як господарського процесуального так і судово-експертного права.

Такий рівень співвідношення процесуального і матеріального права дає можливість стверджувати, що відмічені контексти мають основопалагаючий методологічний характер і, в цілому, визначають, модель судової експертизи у господарському судочинстві. Сам же господарський процес має інструментальний характер і за своєю структурою та правовим режимом є специфічним і самостійним явищем.

Роглядаючи останній у часі та виявляючи в ньому відповідне місце судового експерта, який віднесений ГПК (ст. 62) до складу інших учасників судового процесу, можна виділити наступні види правовідносин.

1. Доекспертні відносини. Виникають на стадії наявності підстав для проведення судової експертизи, а саме: - відповідного судового рішення (якщо

експертиза призначається судом); - договору з експертом чи експертною установою (якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб).

У першому випадку суд постановляє ухвалу про призначення експертизи (ст. 100 ГПК), в якій зазначає: а) підстави проведення експертизи; б) питання, з яких експерт має надати суду висновок; в) особу (осіб), якій доручено проведення експертизи; г) перелік матеріалів, що надаються для дослідження; д) інші дані, які мають значення для проведення експертизи.

Доекспертні судові (імперативні) відносини характеризуються такими положеннями: 1) якщо суд доручає проведення експертизи кільком експертам чи експертним установам, суд в ухвалі призначає провідного експерта або експертну установу; 2) ухвала про призначення експертизи направляється особам, яким доручено проведення експертизи, та учасникам справи; при цьому об'єкти та матеріали, що підлягають дослідженню, направляються особі, якій доручено проведення експертизи (провідному експерту або експертній установі); 3) в ухвалі про призначення експертизи суд попереджає експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Крім того, до початку проведення судової експертизи, у разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення, призначений судом експерт повинен невідкладно відреагувати на ухвалу подачею до суду одного з прийнятих ним рішень: а) клопотання щодо його уточнення; б) повідомлення про неможливість проведення ним експертизи за поставленими питаннями.

У разі необхідності суд може заслухати експерта щодо формулювання питання, яке потребує з'ясування, та за його клопотанням дати відповідні роз'яснення щодо поставлених питань.

Доекспертні договірні (диспозитивні) відносини також мають певні особливості: 1) учасник справи має право подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення; 2) у висновку експерта зазначається, що висновок підготовлено для подання до суду та що експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок.

Судові експерти реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов'язковому порядку.

2. Судово-експертні відносини. З моменту отримання експертом відповідної ухвали суду, або, у разі якщо суд призначив проведення експертизи експертній установі, керівник такої установи доручив проведення експертизи одному або декільком експертам (внутрішньоекспертні відносини), чи з моменту укладення експертного договору, судовий експерт приступає до проведення судової експертизи.

Таким чином розпочинається стадія підготовчих судово-експертних (організаційно-експертних) відносин, на якій відбувається збирання матеріалів, необхідних для проведення експертизи. Останні експерту надає суд, якщо експертиза призначена судом, або учасник справи, якщо експертиза проводиться за його замовленням. При призначенні експертизи суд з урахуванням думки учасників справи визначає, які саме матеріали необхідні для проведення експертизи. Суд може також заслухати призначених судом експертів з цього питання.

Наступна стадія – власне проведення експертизи, тобто здійснення виробничих судово-експертних (експертно-виробничих) відносин. Місце проведення судової експертизи визначено у ст. 103 ГПК наступним чином: 1) проведення експертизи у судовому засіданні; 2) проведення експертизи поза межами суду, якщо: 2.1) це потрібно у зв'язку з характером досліджень; 2.2) об'єкт досліджень неможливо доставити до суду; 2.3) експертиза проводиться за замовленням учасника справи.

Вимоги до висновку експерта встановлені ст. 98 ГПК. При цьому слід мати на увазі, що експерт, який склав висновок за зверненням учасника справи, має ті самі права та обов'язки, що і експерт, який здійснює експертизу на підставі ухвали суду. Висновок експерта викладається у письмовій формі і приєднується до справи.

3. Постекспертні відносини. На цій стадії відбувається оцінка висновку експерта судом, а також участь судового експерта у судових

засіданнях. Так, експерт зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи. За відсутності заперечень учасників справи експерт може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Відповідно до ст. 120 ГПК вручення ухвали про виклик експерта учаснику справи, який подав експертний висновок, повідомлення такого учасника про дату, час і місце судового засідання, у яке викликається експерт, вважається належним викликом, повідомленням такого експерта.

Суд викликає або повідомляє експерта телефонограмою, телеграмою, засобами факсимільного зв'язку, електронною поштою або повідомленням через інші засоби зв'язку (зокрема мобільного), які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику.

В той же час, експерт не може брати участь у розгляді справи і підлягає відводу (самовідводу) згідно зі ст. 37 ГПК, якщо:

1) він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу;

2) він брав участь у справі як свідок, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання, або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі;

3) він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи;

4) було порушено порядок визначення експерта для розгляду справи;

5) є інші обставини, які викликають сумнів у неупередженості або об'єктивності експерта.

Експерт не може брати участі у розгляді справи, якщо він перебував або перебуває в службовій або іншій залежності від учасників справи. Участь

експерта у судовому засіданні під час попереднього розгляду даної справи як експерта не є підставою для його відводу.

З підстав, зазначених у ст.ст. 35-37 цього ГПК експерт зобов'язаний заявити самовідвід. З цих же підстав експерту може бути заявлено відвід учасниками справи.

Питання про відвід експерта вирішується складом суду, що розглядає справу. Суд, який розглядає заяву про відвід, заслуховує особу, якій заявлено відвід, якщо вона бажає надати пояснення, а також думку учасників справи. Неявка особи, якій заявлено відвід, у судове засідання, в якому вирішується питання про відвід, не перешкоджає розгляду судом питання про відвід.

Розгляд справи та вчинення окремих процесуальних дій у закритому судовому засіданні проводяться з додержанням правил здійснення судочинства в господарських судах. Під час такого розгляду можуть бути присутні лише учасники справи, а експерт – лише у разі необхідності. Суд попереджає його про обов'язок не розголошувати інформацію, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувається в закритому судовому засіданні.

Окремого розгляду потребує питання про суб'єктів судово-експертної діяльності (далі – СЕД) у господарському процесі. Справа в тім, що відповідно до ч. 1 ст. 7 закону про СЕ, СЕД здійснюють:

- 1) державні спеціалізовані установи (далі – ДСУ);
- 2) територіальні філії ДСУ;
- 3) експертні установи комунальної форми власності;
- 4) судові експерти, які не є працівниками зазначених установ;
- 5) інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на

умовах, визначених законом про СЕ.

Крім того, згідно із ч. 3 ст. 10 закону про СЕ, до проведення судових експертиз (обстежень і досліджень), крім тих, що проводяться виключно ДСУ, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони: а) мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний

рівень не нижче спеціаліста; б) пройшли відповідну підготовку в ДСУ Міністерства юстиції України; в) атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому законом про СЕ.

Отже, законодавець прирівнює судового експерта ДСУ, судового експерта, який не є працівником ДСУ із фахівцем (експертом) з відповідної галузі знань.

В той же час, ст. 9 закону про СЕ регламентує включення атестованих відповідно до цього закону судових експертів до державного Реєстру атестованих судових експертів, ведення якого покладається на Міністерство юстиції України. При цьому в законі наявна варіативність вибору суб'єкта СЕД, адже особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення:

- 1) тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів;

- 2) або іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом.

Щодо останнього застереження, то, по-перше, слід звернутися до положення ч. 2 ст. 101 ГПК, згідно із яким порядок проведення експертизи та складення висновків експерта за результатами проведеної експертизи визначається відповідно до чинного законодавства України про проведення судових експертиз. Подібній бланкетності викладення норм права у вказаній статті ГПК притаманна очевидна відсильність, адже напевне йдеться про приписи закону про СЕ та пов'язані з ним підзаконні нормативно-правові акти.

По-друге, відповідно до ст. 4 закону про СЕ, незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечуються, серед іншого, визначеним законом порядком призначення судового експерта.

По-третє, категорія суб'єктів «інші фахівці» визначена у законі про СЕ як «інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим законом», тобто законом про СЕ.

Таким чином, викладене дає підстави для висновку, за яким особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів. Лише висновок останнього має розглядатися як доказ у розумінні ст. 73 ГПК.

Крім того, необхідно враховувати, що висновок судового експерта не є актом державного чи іншого органу і не може бути оскаржений в господарському суді. Тому в прийнятті заяв про таке оскарження (в тому числі про визнання даного висновку недійсним) слід відмовляти на підставі п. 1 ч. 1 ст. 62 ГПК (в новій редакції ГПК - ст. 175 «Відмова у відкритті провадження у справі»). Заперечення щодо висновку експерта можуть бути викладені учасником судового процесу господарському суду, в тому числі й апеляційної інстанції, на загальних підставах у письмовій або в усній формі

[3].

Ще одним актуальним питанням участі судового експерта у господарському процесі є проблема визначення необхідності призначення судової експертизи у певній справі. Так, колегія суддів Вищого господарського суду України, формуючи позицію по справі №909/714/16 [4], зазначила, що ухвалою суду в порядку, передбаченому ст. 41 ГПК України (в новій редакції ГПК – ст. 99), у справі призначено почеркознавчу експертизу; ухвалу мотивовано тим, що необхідні спеціальні знання, якими не володіє суддя, для встановлення справжності та належності підпису певній особі на спірному договорі.

Після призначення судової експертизи провадження у справі було зупинене на підставі ст. 79 ГПК України (в новій редакції ГПК - ст. 228). Відповідач оскаржив ухвалу про призначення експертизи та зупинення провадження. Суд апеляційної інстанції відмовив відповідачу, суд касаційної інстанції задовільнив прохання відповідача, скасував зупинення провадження та направив справу до суду першої інстанції для розгляду. Натомість, суд касаційної інстанції прийшов до висновку, що у призначенні експертизи на

момент її призначення не було необхідності. Так, спірний договір фактично виконувався сторонами, про що у справі містились письмові докази - документи, які суд першої інстанції повинен був досліджувати, та яких було достатньо для прийняття рішення у справі. Дослідження цих документів не потребує спеціальних знань та залучення експерта у справу.

Разом з цим будь-яке необґрунтоване зупинення провадження у справі є порушення права сторони на справедливий та публічний розгляд справи упродовж розумного строку, тому судами першої та апеляційної інстанції були порушені норми процесуального права, і їх акти підлягають скасуванню.

Отже, судова експертиза у господарському процесі призначається лише у разі, коли:

- 1) висновок експерта не можуть замінити інші докази, які знаходяться у матеріалах справи;
- 2) неможливо застосувати інші засоби доказування.

В протилежному випадку призначення судової експертизи має розглядатися як затягування справи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про судову експертизу : Закон України 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ.

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

2. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-ХІІ (в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12?find=1&text>

3. Про деякі питання практики призначення судової експертизи : постанова Вищого господарського суду України від 23.03.2012 № 4. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-12#Text>

4. Постанова Вищого господарського суду України від 09.02.2017 р. у справі № 909/714/16 https://protocol.ua/ru/postanova_vgsu_vid_09_02_2017

СОЦІАЛЬНО-ПЕРЦЕПТИВНЕ ПЕРЕДБАЧЕННЯ ЯК КОМПОНЕНТ ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Колодяжна Алла Володимирівна

к. психол. н., доцент

Київський національний університет

технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Анотація: у статті розглядається психологічна природа передбачення, наводиться аналіз компонентів прогностичних здібностей. Як будь-яка здібність, здібність до прогнозування проявляється і формується в діяльності. Прогнозування можна розглядати і як загальну, і як спеціальну здібність в залежності від змісту і вимог тієї чи іншої діяльності.

Ключові слова: соціально-перцептивне передбачення, соціальна перцепція, прогнозування, прогностичні здібності, антиципація.

Прогнозування є невід'ємним компонентом будь-якого виду діяльності. Будь-яка людська діяльність передбачає в процесі її здійснення прогнозування. Втілення цієї єдності – мета, яка є невід'ємною, істотною характеристикою діяльності, разом з тим є і прогнозом. С.Л. Рубінштейн з цього приводу зазначає, що людина перестає бути рабом безпосередньо ситуації, дії її стають опосередкованими, можуть визначатися не тільки стимуляцією, але і цілями, завданнями, що лежать за її межами[7, с.29].

Будь-яке передбачення існує не саме по собі, а обов'язково в системі, разом з діагнозом та управлінням. Передбачення в такій взаємодії виступає сполучною ланкою між оцінкою особистого стану об'єкта і організацією засобів і способів взаємодії з ним. Саме в такому взаємозалежному ланцюгу елементів цілої системи можна говорити про прогноз, як основу для регуляції поведінки

та діяльності. Спрямованість у майбутнє, опосередкованість минулим, регулююча функція – це все ті характеристики передбачення, які забезпечують свідомість і цілеспрямованість людської діяльності. А оскільки діяльність включає прогнозування, то вона передбачає і формування здібностей людини до прогнозування. І, як будь-яка здібність, здібність до прогнозування проявляється і формується в діяльності. Одним з проявів єдності здібностей і діяльності є те, що здібності розвиваються в діяльності, разом з тим визначає і успішність діяльності.

Вплив здібностей прогнозування на успішність діяльності доведено в ряді досліджень. Зокрема, аналізуючи причини високих досягнень в діяльності вчителя, О.О. Бодальов вбачає вирішальну роль в цьому вміння педагога прогнозувати дії, вчинки учнів в процесі навчання. «У людини з вираженими здібностями до прогнозування, поряд з спостережливістю тісно межує особлива форма інтуїції, яка полягає в здатності даної людини на основі швидкої оцінки необхідності визначати майбутні дії людей» [2, с.102].

Однією зі сторін взаємозумовленості здібностей і діяльності є те, що здібності передбачають розвиток тих властивостей і якостей особистості, завдяки яким відбувається набування спеціальних знань, умінь і навичок, завдяки яким вдосконалюється сам діючий суб'єкт. На необхідність вивчати якості психічних процесів при дослідженні спеціальних здібностей вказує С.Л. Рубінштейн: «Жодна здібність не є актуальною, реальною здібністю, поки вона органічно не увібрала в себе систему відповідних, суспільно вироблених операцій; але ядро здібностей – це не засвоєна, чи не автоматизована операція, а ті психічні процеси, за допомогою яких ці операції, їх функціонування регулюються» [7, с. 227].

В соціальній взаємодії адекватне сприйняття та розуміння іншої людини відбувається на основі соціально-перцептивного передбачення. На його основі людина будує прогностичні образи, в результаті чого відбувається оцінка статусів та соціальних ролей, діяльності, емоційно-вольових якостей, системи відносин. На цьому рівні антиципації людина виявляє свою готовність до

спілкування, планує та передбачає його наслідки.

Соціально-психологічна теорія визначає соціальну перцепцію як сприйняття зовнішніх ознак людини, співвіднесення їх з особистісними характеристиками, інтерпретацію та прогнозування на цій підставі вчинків людини. Дж. Брунер позначав факт соціальної обумовленості сприйняття, його відношення до характеристик суб'єкта сприйняття, його минулого досвіду, цілей, намірів, рівня соціальної значимості ситуацій тощо[4].

Соціально-перцептивне передбачення включає в себе такі елементи, як розуміння наступних подій, оцінка власних можливостей, відповідальність за власні можливі дії, відкритість до нового, комунікативна компетентність, а також уявлення про майбутні зміни у особистому та суспільному житті в ситуаціях включення в нові групи, змін умов праці, навчання тощо. Антиципаційна компетентність комунікативного рівня забезпечує таким чином формування мети, планування та програмування поведінки. Антиципація в такому розумінні є, по-перше, передбаченням та очікуванням тих або інших подій, по-друге, готовністю до зустрічі з цими подіями.

Передбачення у соціальній взаємодії має певну специфіку, оскільки людина повинна скласти підстави для нього за короткий час, відповівши на певну кількість питань, а саме: хто ця людина, яку я сприймаю (стать, вік, національність, професія, освіта, сімейний стан, соціальна роль); що вона робить; як вдало виконується діяльність (здібності); яким чином виконується діяльність (емоційно-вольові якості) мета діяльності (потреби, інтереси, мотиви); як ця людина ставиться до оточення; в чому полягають особливості цієї людини (риси особистості) [6, с.38].

Предметом передбачення в процесі безпосереднього спілкування виступають саме динамічні ознаки, що можуть дуже швидко змінитися у просторі та часі. До них можна віднести емоційні прояви об'єкта (людини, яка сприймається), оскільки «виразні рухи... компонент емоцій, зовнішня форма їх існування або виявлення» [7, с.116]. За словами С.Рубінштейна, зовнішні прояви поведінки людини дозволяють «читати» її, розшифровувати значення її

зовнішніх даних. При пізнанні іншої людини одночасно відбувається і емоційна оцінка, і спроба зрозуміти її вчинки, і планування власної поведінки.

У ході соціальної перцепції людина отримує інформацію про фізичні та функціональні (тип конституції, деталі зовнішності, неповторний стиль виразної поведінки тощо), соціальні (зовнішні (моральні і міжособистісні рольові характеристики, гендерні особливості тощо) та внутрішні (система установок, ієрархія потреб та мотивів)) характеристики особистості. У підсумку формується образно-понятійне судження, оцінка особистості, яка і стає «засобом прогнозу соціально-психологічних особливостей поведінки людини» [5, с.23-24].

Змістовна структура соціальної перцепції складається з чотирьох взаємопов'язаних компонентів: конативного (перцептивна потреба, оцінка), когнітивного (розуміння ситуації, визначення її головних та типових рис пізнання сукупності уявлень про соціальний об'єкт, розуміння його, прогнозування його станів та процесів), виконавчого (перцептивний план, операції) та диспозиційного (перцептивна установка, ставлення; відображає ступінь ідентифікації суб'єкта з об'єктом, має регулятивний вплив на поведінку суб'єкта через знання його орієнтацій у певних ситуаціях) [1, с. 144]. При цьому соціальна перцепція виконує такі важливі функції, як мотиваційну, спонукаючи одну людину до певних дій в напрямку іншої, в залежності від особливостей їх сприймання; перцептивно-діагностичну (оцінка інших, самого себе, зіставлення актуальних та потенційних можливостей людей, які спілкуються; аналіз ситуативного контексту в цілому); гностично-орієнтувальну (вибір певної стратегії поведінки в залежності від особливостей сприймання ситуації); модифікаційну, сприяючи зміні, модифікації соціально-перцептивних характеристик учасників взаємодії.

Таким чином, можна сказати, що соціальна перцепція означає сприймання зовнішніх ознак людини (зовнішності, фізичних якостей, експресивних реакцій, особливостей поведінки), співставлення їх з її особистісними характеристиками та інтерпретацію на цій основі її вчинків,

тобто є засобом психологічного прогнозування.

Механізмами антиципації на комунікативному рівні можна вважати соціально-психологічні механізми. Одним з таких механізмів є фізіогномічна редукція – судження про внутрішні, психологічні особливості на основі зовнішнього вигляду (виразу обличчя, статури, ходи, постави тощо). Дослідами О.Бодальова встановлена наявність таких стереотипів сприймання: люди з квадратним підборіддям мають сильну волю, з високим чолом – розумні, з жорстким волоссям – непокірного характеру, повні люди – добродушні, люди низького зросту відзначаються властолюбством, енергією, бажанням керувати, гарні, красиві люди – нерозумні та самолюбиві тощо [2].

Соціальна категоризація та порівняння є невід'ємною складовою частини людської когніції. Суть механізму полягає у психічному процесі віднесення одиничного об'єкта, події, переживання до певного класу, який можуть характеризувати вербальні і невербальні значення, символи, сенсорні та перцептивні еталони, соціальні стереотипи, стереотипи поведінки тощо. Це розподіл людей за певними категоріями, тобто визначення їх соціального статусу та порівняння зі своїм статусом. Така процедура може бути досить простою (наприклад, «старий - молодий», «бідний - багатий») або ж складною (наприклад, «порядний - непорядний») тощо. Вона дуже важлива, бо людина з невизначеним соціальним статусом зазнає труднощів у спілкуванні, відчуває самотність. За Дж. Брунером, соціальна категоризація лежить в основі здорового глузду, повсякденного знання і розуміння, є процесом, у ході якого людина здійснює логічний висновок, відносячи сигнали довкілля до певної категорії [3].

Інформація, яка виступає підставою для соціально-психологічного передбачення, набувається суб'єктом в досвіді та зберігається у довгостроковій пам'яті у вигляді еталонів сприймання (соціально-перцептивних стереотипів). Сприймаючи іншого, людина співвідносить інформацію з еталонами, які зберігаються в пам'яті, та передбачає розвиток образів та дій у просторі та часі шляхом екстраполяцій (поширення інформації, здобутої за допомогою аналізу,

на майбутнє) [6, с.45].

Психологічні прогнози можуть бути не лише перспективними (спрямованими в майбутнє), але й ретроспективними (спрямовані на пояснення минулого) [6, с.81]. З необхідністю таких прогнозів людина стикається, коли необхідно вирішити певну проблему, з'ясувати причини, що її викликали. Механізмом такого прогнозування виступає каузальна атрибуція, як розуміння іншої людини шляхом приписування їй тих чи інших причин поведінки з позицій власного життєвого досвіду та здорового глузду. Наступним соціально-психологічний механізмом, який дозволяє особистості відкинути власний досвід та зробити передбачення на основі достатньої кількості об'єктивної інформації є децентрація. При цьому децентрацію можна розглядати як базовий механізм рефлексії, ідентифікації та емпатії.

Поняття психологічного прогнозування включає в себе не лише короткострокові та довгострокові прогнози, але й прогнози оперативні, які допомагають зорієнтуватися в ситуації «тут і тепер». В такому випадку підставами для прогнозу є знання про закономірності сприймання людиною людини. Такими закономірностями є так звані «ефекти сприймання». Наприклад, «ефект ореолу» – тенденція давати виключно позитивні оцінки людині, яка подобається або поведінка якої викликає схвалення (протилежна тенденція отримала назву «ефект рогів»); «ефект пріоритету» полягає в тому, що вплив отриманої раніше інформації значно сильніший від наступної; «ефект первинності» виявляється в тому, що при зустрічі з незнайомою людиною найбільш значущою є первинна інформація про неї; «ефект новизни» полягає в тому, що стосовно знайомої людини найбільш значущою є остання, тобто найновіша інформація про неї; «ефект краси» та інші. [6, с.80]. Таким чином, сприймання й розуміння іншої людини – цілісний процес, який залежить від життєвого досвіду, структури особистості й особливостей ситуації.

В теорії соціального навчання А.Бандури зазначається, що побудова антиципаційних схем відбувається через безпосередній особистий досвід та через спостереження [6, с.42]. Спостереження відіграє при антиципації

величезну роль, оскільки дозволяє пізнавати поведінку інших людей та наслідки цієї поведінки для них. Ця інформація узагальнюється та зберігається в довгостроковій пам'яті людини у вигляді соціально-перцептивних стереотипів та еталонів. На основі спостереження та завдяки мисленню людина визначає певні закономірності поведінки іншого та конструює образи антиципації. Передбачення в соціальній перцепції може бути також спрямованим на себе, коли людина уявляє, як її дії та поведінка в цілому сприймаються іншими.

Соціально-перцептивне передбачення часто має неусвідомлений характер, коли процеси сенсорної обробки інформації згорнуті та виявляються у вигляді інтуїтивного передбачення.

В результаті розуміння та пізнання іншої людини з'являється соціально-психологічна інтерпретація, необхідним елементом якої є прогноз поведінкових, пізнавальних та емоційних характеристик цієї людини. С.Рубінштейн підкреслював, що інтерпретація, виникаючи в процесі сприйняття іншої людини, стає гіпотезою, яку можна перевірити в майбутньому [7]. На основі соціально-психологічної інтерпретації іншої особистості формується образно-понятійне судження про неї, що є засобом прогнозу соціально-психологічних особливостей поведінки людини.

Висновки. Таким чином, механізм соціально-перцептивного передбачення має складну структуру та забезпечує ефективну міжособистісну взаємодію. Здатність прогнозування, як і будь-яка людська здатність, проявляється і розвивається в діяльності, має природні передумови розвитку, обумовлена суспільно-історичними умовами. Як було зазначено вище, здатність прогнозування є одночасно і загальною і спеціальною здатністю.

Єдність родових (загальнолюдських) і спеціальних здібностей є однією з характерних рис пізнавальних здібностей, що дозволяє і прогнозування розглядати як одну з пізнавальних здібностей людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барабанщиков, В.А. Психология восприятия: Организация и развитие перцептивного процесса [Текст] / Барабанщиков В. А. – М . : Когито-Центр Высшая школа психологии, 2006. – 240 с.
2. Бодалев, О. О. Личность и общение [Текст] : избранные психол. труды / А. А. Бодалев. - 2. изд., перераб. - М. : Междунар. пед. академия, 1995. - 326 с
3. Гомольська Л.П. Соціальне порівняння та категоризація як соціально-психологічні механізми бренд-комунікації / Л. П. Гомольська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. - 2017. - Вип. 3(2). - С. 160-164.
4. Жолобов, Е. В. Проблема прогнозирования в психологическом исследовании [Текст] / Е. В. Жолобов // Психология XXI века: Материалы международной научно-практической конференции молодых ученых «Психология XXI века» 26-28 апреля 2012 года, Санкт-Петербург / Под науч. ред. Р. А. Березовской – СПб.: Издат-во С.-Петербур. ун-та, 2012. – 484 с., С. 36 – 37.
5. Панферов, В. Н. Методологические последствия изучения социальной перцепции [Текст] / В. Н. Панферов // Методология и история психологи. – 2009. – Т. 4. – Вып. 3. – С. 142-153
6. Регуш, Л. А. Психология прогнозирования: успехи в познании будущего [Текст] / Л. А. Регуш. – СПб . : Речь, 2003. – 352 с.
7. Рубинштейн, С. Л. Бытие и сознание. Человек и мир. [Текст] / С. Л. Рубинштейн – М . и др. : Питер, 2003. – 508 с.

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ПРИ ПЛЕЧЕ-ЛОПАТКОВОМУ ПЕРИАРТРИТІ У ЛЮДЕЙ ПРАЦЕЗДАТНОГО ВІКУ

Копчинська Юлія

канд. фіз. Вих

доцент кафедри біобезпеки і здоров'я людини

Лавров Захар

студент кафедри біобезпеки і здоров'я людини

Національного технічного університету

України “КПІ ім. І. Сікорського”

Анотація. Розроблено програму фізичної терапії для людей працездатного віку при плече-лопатковому періартриті. Розглянуто особливості фізичної терапії з урахування віку, статі та супутніх захворювань. Підібрані сучасні засоби та методи фізичної терапії: кінезотерапія, лікувальний масаж, кінезіотейпування, постізометрична релаксацію.

Ключові слова: фізична терапія, плече-лопатковий періартрит, кінезотерапія, лікувальний масаж.

Вступ. Плечовий суглоб найбільш схильний до травм. Стабільність плеча забезпечує функціональна єдність сухожиль, зв'язок та м'язів. Захворювання характеризується різної індивідуальної складової м'язової і суглобової дисфункції. Клінічні прояви досить різні, проявляються в різному ступені зниження діапазону рухів плеча, супроводжуються болем, запаленням рубців і стисненням оболонок суглоба. У розвитку болю вирішальне значення надається порушенням з боку акроміально-ключичного з'єднання. Часто визначаються зміни в області між «манжетою» плеча і акроміоном. «Манжета» плеча утворена 4-ма м'язами — 2 основні (підлопатковий, підостьовий) і 2 допоміжні (надостьовий і малий круглий м'язи) [2, с.56]. Причиною цих змін може служити потовщення сухожиль ротаторів манжети в результаті хронічного

запалення та кальцифікації сухожиль «манжети». М'язово-суглобовий дисбаланс призводить до підвищення тонусу переднього пучка дельтоподібного м'яза і зниженням тонусу заднього і середнього її пучка, наслідком чого головка плечової кістки втрачає функцію ротації, що призводить до появи тригера в зоні дельтоподібного м'яза в місці її прикріплення. З'являється зворотній ритм руху лопатки і кістки, при якому відбувається одночасний підйом плеча з надпліччя, що призводить до частої травматизації підключичної і передньої зубчастої м'язи [1,с.14].

Актуальність цієї проблеми значною мірою обумовлена ще й тим, що біль і обмеження рухів є основними клінічними проявами цілої групи захворювань і синдромів, що вражають плечовий суглоб. Синдроми "шия-плече", "шия-кисть" нерідко ускладнюють перебіг таких захворювань, як остеохондроз хребта, особливо з наявністю грижового випинання диска С4-С5, С5-С6. Больовий синдром в області плечового пояса (включаючи шию, кисть) може бути обумовлений цілою низкою професійних захворювань, частіше іменованих синдромами[7, с.138].

Таким чином, виявлення нових ефективних технологій, методів і засобів фізичної терапії для підвищення функціонального стану хворих з плече-лопатковим периартритом залишається актуальним.

Мета дослідження. Розробити програму фізичної терапії для людей працездатного віку при плече-лопатковому периартриті.

Матеріали і методи. Аналіз та узагальнення сучасної наукової та методичної літератури з фізичної терапії людей працездатного віку при плече-лопатковому периартриті.

Результати дослідження. Основне місце в фізичній терапії хворих з плече-лопатковим периартритом належить консервативному лікуванню. Головне завдання фізичної терапії при плече-лопатковому периартриті - блокування болю, відновлення амплітуди рухів і нормального плече-лопаточного ритму.

Нами було розроблено програму фізичної терапії, яка включала: кінезіотерапію, лікувальний масаж, кінезіотейпування, постізометричну релаксацію, ударно-хвильову терапію.

Комплекс лікувальних вправ розробляється індивідуально для кожного хворого відповідно до отриманих результатів обстеження та поставлених завдань. При больовому обмеженні активних рухів в плечовому суглобі (ізбереженні пасивних рухів) рекомендується дотримання щадного рухового режиму, який полягає в обмеженні навантаження на хвору кінцівку. Можливо виконання вільних махових рухів в сагітальній і фронтальній площинах в без больовому діапазоні, активних вправ для променево-зап'ястного і ліктьового суглобів, пасивних рухів в плечовому суглобі [4, с.36]. У міру зменшення больового синдрому додається механотерапія за допомогою блокових тренажерів, активні вправи для плечового суглоба в полегшених умовах зі зростаючою амплітудою, гідрокінезотерапія. Перед процедурою лікувальної гімнастики доцільно виконувати легкий масаж комірцевої зони, області плечового суглоба і плеча, який можна поєднувати з апаратною фізіотерапією (ударно-хвильовою терапією). При виражених больових відчуттях проводять заняття на апаратах для пасивної розробки плечового суглоба (СРМ) по 20-30 хв. заняття на тренажері мінімізують виникнення больових відчуттів [6, с. 174]. Для розслаблення спазмованих м'язів застосовують постізометричну релаксацію (ПР). Техніка ПР має ряд особливостей. Пацієнт сідає на стілець, напівзігнута рука кладеться на стіл і їй надається безболісне положення (зазвичай з мінімальним відведенням і внутрішньою ротацією плеча). Проводиться серія ізометричних напружень при спробі звести лопатки, підняти надпліччя, висунути плечовий суглоб вперед.

Потім виконуватися спроба розігнути передпліччя, привести плече (притиснути лікоть до тулуба), зігнути, розігнути, відвести і повернути його (зовнішня і внутрішня ротація). Для зменшення больових відчуттів призначають кінезіотейпування.

Методика. Основу V-подібного тейпа накладають на поверхню шкіри у проекції прикріплення дельтоподібного м'яза до плечової кістки. Роздвоєні кінці стрічки приклеюються до поверхні шкіри в зоні переднього і заднього країв дельтоподібного м'яза. Стрічку I-подібного тейпа прикріплюють до поверхні шкіри у проекції дзьобо-плечового м'яза. Основу ще однієї V-подібної стрічки приклеюють до поверхні шкіри трошки назад відпопереднього краю дельтоподібного м'яза. Середину нижньої стрічки приклеюють у проекції підлопаткового м'яза, середину верхньої стрічки – у проекції надлопаткового м'яза. Вільні краї стрічки прикріплюються посередині медіально лопатки [3, с.11].

Висновок. Проведений аналіз літературних джерел свідчить про недостатню увагу фізичних терапевтів до відновлення стану людей працездатного віку з плечо-лопатковим периартритом. Розроблена програма фізичної терапії дозволить підвищити ефективність відновлення людей з плечо-лопатковим периартритом за рахунок залучення до програми сучасних засобів: кінезіотейпування, постізометричної релаксації та ударно-хвильової терапії.

Перспективи досліджень у даному напрямку планується дослідити вплив кінезіотейпування на больові відчуття при плечо-лопатковому периартриті.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Беленький А.Г. Патология плечевого сустава. Плечелопаточный периартрит. «Consilium medicum», 2004, т. 6, №2. С.12-16.
2. Капанджи А.И. Верхняя конечность. Физиология суставов: / А. И. Капанджи – М. Эксмо. –2014.–С.368.
3. Киселев Д.А. Кинезиотейпинг в лечебной практике неврологи и ортопеди: Санкт-Петербург.– 2015.–С. 159.
4. Медицинская реабилитация. Под редакцией В.А.Епифанова. М.: МЕДпресс-информ, 2005, 328 с.

5. Никифорова А.С., Мендель О.И. Плечелопаточный болевой синдром: современные подходы к диагностике и лечению. РМЖ, 2006 г., том 14, №8. С.67-71.

6. Попадюха Ю.А. Сучасні комп'ютеризовані комплекси та системи у технологіях фізичної реабілітації: Навч. посіб. / Ю.А. Попадюха.. – К.: Центр учбової літератури, 2018. – 300 с.

7. A.Aytar, N.Ozunlu, O.Surenkok, G.Baltaci, P.Oztop Initial effects of kinesiо taping in patients with patellofemoral pain syndrome: a randomized, double-blind study Isokinetics and Exercise Science 2011; 19(2):135–142 clinical trial.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ РОБОТИ НА СУДНІ

Кузьменко Валентин Сергійович

асистент кафедри безпеки життєдіяльності
та професійно-прикладної фізичної підготовки
Херонської державної морської академії
м. Херсон, Україна

Анотація: В даний час дослідження проблеми забезпечення безпеки морського та річкового транспорту, та безпеки роботи на судні, зокрема, є найбільш актуальним з напрямків наукових досліджень, які проводяться як на міжнародному, так і на національному рівнях. Враховуючи особливу роль плавскладу, в першу чергу, капітанів та операторів, безпосередньо керманічів суден, в забезпеченні заходів безпеки та охорони людського життя на морі, виникає необхідність у перебудові політики судноплавних компаній, а також її реалізації на суднах в системах управління безпекою.

Ключові слова: морські перевезення, аварійність суден, людський фактор, судновий екіпаж, оцінка ризиків.

Останні роки характеризуються постійним зростанням обсягів морських перевезень. При цьому зростаюча інтенсивність руху в зонах жвавого судноплавства призводить до постійного підвищення навантаження на судноводіїв, а як наслідок й статистика аварійних подій з суднами теж змінилася в сторону зростання. Приміром, за даними сайту Fleetmon, який відстежує аварії суден, що відбуваються у всьому світі, жовтень 2020 року вже відзначився рядом аварійних подій. Так, 13 жовтня 2020 року піщаний перевізник SHUNAN66 перекинувся і затонув в Хайнаньській протоці (Південний Китай), 4 члени екіпажу зуміли дістатися до рятувальної шлюпки, а пізніше були підібрані, всі цілі, але 6 членів екіпажу зникли безвісти, пізніше 2

людини були помічені у воді і підібрані, обидва знайдені мертвими [4]. 20 жовтня 2020 року спалахнула пожежа в машинному відділенні порома PRIDE of HULL з 260 пасажирами на борту, що обслуговує лінію Халл-Роттердам, незабаром після того, як він покинув Халл близько 19.00 UTC. Берегова охорона і човни RNLI відповіли, що судно було поставлено на якір в річці Хамбер близько 20.00 UTC, і станом на 02.00 UTC 21 жовтня все ще стояло на якорі, з буксиром біля її борту. Постраждалих немає, пасажирів, ймовірно, все ще на борту [3].

На мою думку, причини зростання аварійності, в основному носять економічний характер з впливом людського фактору. Зниження тиску економічного характеру на судноводіїв при прийнятті рішень, безумовно, важливо, але питання про гарантовану оплату праці моряків у форс мажорних обставинах носить непростий юридичний характер та потребує змін у трудовому законодавстві. Найбільш реальним шляхом зниження числа ризикованих рішень, мабуть, може стати інформація для суднового екіпажу та судноплавної компанії (судновласників) про ступінь ризику нанесення шкоди життю й здоров'ю людей, матеріальної шкоди та забруднення навколишнього середовища при відмові основних елементів системи «судно=>вантаж=>людина». В даний час чисельна оцінка ризику практично не проводиться або виконується тільки для приватних випадків. В результаті ні судновий екіпаж, ні інспектори класифікаційних товариств та органів державного контролю не мають відомостей про реальний масштаб можливих наслідків й ймовірності їх виникнення при певному відхиленні від допустимих технічних норм.

Отже, морські перевезення в даний час є одним з основних способів пересування та доставки всіх типів вантажу, також є головним торговим помічником та основою розвитку економічних зв'язків й відносин, завдяки йому здійснюється зростання товарообігу, все це важливо як для внутрішнього добробуту країни, так і для отримання взаємовигоди із зарубіжними партнерами. А отже, одним з головних пунктів для експлуатації такого роду

транспорту є необхідність у забезпеченні повної безпеки як і щодо працівників, і навколишнього середовища, і судна, так й для збереження завантаження, перевезення, розвантаження і доставки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про затвердження Положення про систему управління безпекою судноплавства на морському і річковому транспорті : Наказ Міністерства транспорту України від 20.11.2003 року № 904. URL: http://www.deltapilot.ua/sites/default/files/regulatory_docs/polozhennya_pro_sistemu_upravlinnya_be_zpekoyu_sudnoplavstva_na_morskomu_ta_richkovomu_transporti.pdf (дата звернення 19.10.2020).

2. Резолюція А. 741(18) Міжнародний кодекс з управління безпечною експлуатацією суден і запобігання забрудненню (Міжнародний кодекс з управління безпекою (МКУБ) від 4 листопада 1993 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_304 (дата звернення 18.10.2020).

3. Ferry PRIDE OF HULL fire, 20.10.2020. URL: <https://www.fleetmon.com/maritime-news/2020/31309/ferry-pride-hull-fire/> (дата звернення 21.10.2020).

4. Sand carrier capsized, sank in Hainan Strait, 14.10.2020. URL: <https://www.fleetmon.com/maritime-news/2020/31217/sand-carrier-capsized-sank-hainan-strait-2-dead-4-/> (дата звернення 18.10.2020).

ПОЧУТТЯ ПРОВИНИ З ТОЧКИ ЗОРУ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Кунденко Яна Миколаевна

к.филос.н., доцент

Підкуйко Валерія Андріївна

Студентка

Харківський національний університет
будівництва та архітектуриг. Харків, Україна

Анотація: У даній статті подане поняття почуття провини з точки зору різних наук, а також особливості провини як філософського явища. Розглянуті думки відомих філософів різних епох та їх ставлення до явища провини в цілому. Наведені приклади, що саме може призвести до почуття провини та яким чином її позбутися. Також проаналізовано схожість понять вина та винність, в ході чого було виявлено різну природу та етимологію понять.

Ключові слова: почуття провини, філософська антропологія, провинна, філософія провини, вина, психосоматика.

У сучасному динамічному та глобалізованому світі у людини вкрай мало часу на осмислення своїх емоцій, розмірковування з приводу того, що відчуваєш. Людство вже зазнало проблем через такий шалений темп життя. Невисловлені думки, не прожиті почуття, невміння та недостатність часу на проживання почуттів – усе це призводить до психосоматичних проблем, депресій, проблем із спілкуванням, кар'єрою тощо.

Почуття провини саме по собі дуже потужне й впливає на усі сфери життя людини. Тож від розуміння поняття провини, від вміння екологічно виходити з такого почуття вкрай важливо.

Провина - стан людини, викликаний порушенням ним боргу або обов'язків, що накладаються законом або угодою. Можливість винності

пов'язана з ситуацією вибору, в якому затверджуються свобода і відповідальність, властиві людині. Винною може бути визнана лише осудна особа. Звинувачення означає визнання осудності людини. Усвідомлення провини виражається в почутті сорому, муках совісті. Каяття полягає у визнанні вини, а покаяння - в прийнятті покарання. Вина є частиною складного морально-етичного комплексу, що включає в себе сором, совість, здатність до каяття і покаяння.

У словнику вказані два основних значення цього слова. По-перше, початок, причина, джерело, привід; по-друге, провину, проступок, злочин, гріх, всякий недозволений, негожий вчинок. [1]

Концептуалізація провини спирається на синтез релігійного, онтологічного, епістемологічного, етичного, метафізичного, правового та інших підходів. В етиці вина розуміється як моральний статус людини; в психології - як емоційний стан людини; в рамках правового підходу - як форма поставання людини перед державою. В рамках філософсько-антропологічного підходу досліджуються образи провини в різних культурах і суспільствах, екзистенціальний підхід трактує провину як сутнісну характеристику людини. Прагматику провини досліджував Е. Фромм, розглядаючи почуття провини як один з найбільш ефективних механізмів формування залежності, влади і авторитарності.

Трансформація образів провини обумовлена зміною статусу людини в світі і культурі. Для античної філософії, як і для філософії Стародавнього Сходу, характерний епістемологічний підхід в розумінні суті провини. У середньовічній релігійній філософії провина внутрішньо притаманна людині, будучи наслідком первородного гріха. Новоєвропейська традиція змінює образ провини. Німецьке слово *die Schuld* має два значення: борг, зобов'язання; вина. «Я повинен» те ж саме, що «Я вільний і винен». Людина, на думку І. Канта, ніколи не вільна від провини, людина, яка завжди має рацію, гине для моралі. [2]

Суб'єктивний і об'єктивний підходи до інтерпретації витоків провини різняться в залежності від того, суб'єктивується або об'єктивується вихідна провина людини. Внутрішня розколотість стає знаком і причиною провини людини в філософії С. К'єркегора, Г. Фіхте, Ф. Шеллінга, які поміщають витoki провини в основу суб'єкта. У російській філософії витoki провини кореняться в метафізичній роздвоєності особистості.

У психоаналітичних концепціях витoki провини криються в психологічній розколотості суб'єкта, породжується ним самим, в силу суперечливості його потягів і прагнень. Агресивність, виступаючи природним інстинктом, стримується культурою, а потім переноситься всередину і спрямовується проти власного «Я». Свідомість провини зв'язується з репресивною функцією «Супер-его». Вина розглядається як інстинкт, що пригнічує свободу, або як маска.

За Ніцше, вина - це глибоке захворювання, до якого людині довелося опуститися, коли він «усвідомив на собі ошийник суспільства і світу». Вина, совість, співчуття для Ніцше - прояв «людського, занадто людського». ніцшеанський суб'єкт заражений виною, кантіанський - продукує провину і судить себе сам. Людину екзистенціальну робить винною історія. Псевдо невинність виникає в ситуації псевдо виправдання, коли людина, відчуваючи свою слабкість і безсилля, не може прийняти рішення. Таке псевдо виправдання, як і псевдо невинність, «грає роль шор і схильна утримувати нас від зростання, нових розумінь»

Вина і винність не є синонімічні поняттями. Винність зв'язується з усвідомленням провини. У правовій свідомості винність передбачає відповідальність за вчинене і логічно чітко пов'язується з осудністю людини і наміром діяння. Моральна винність виходить з можливості вибору між прийнятним і забороненим, негідним. Санкції моральної винності - внутрішні; агентом, що породжує санкції, є борг і совість, тоді як метафізична винність пов'язана з екзистенціальним станом людини. [3]

Екзистенціальна винність, на відміну від моральної або юридичної, передусє провину. Екзистенціальна вина виникає у індивіда, коли він не може за своєю суттю відбутися, самоактуалізуватись, проявити самість. Вина - це «привід» здійснитися, «Чогось ще не явленному прийти до присутності». У цьому сенсі вина - це характеристика не поведінки, а екзистенції людини. [3]

Психологія провини розуміє її як емоційний стан людини. В рамках релігійного підходу лежить розуміння провини як статусу людини після гріхопадіння. юридичне тлумачення провини пов'язує її з вчиненням винного дії, людина може визнати себе винною або вина може бути поставлена їй законом. В тому і в іншому випадку вина - це зовні статусна характеристика. Екзистенціальна вина не переходить, це вина за власне несправжнє існування.

Отже, провинна - з усіх боків почуття сильне, що має виключно внутрішню природу. Тож, щоб правильно прожити провину та не будувати навколо цього почуття усі дії, вільно крокувати вперед, потрібно звернутися до себе, свого Я, яке потрібно виховувати та тренувати, щоб сучасний динамічний світ не поглинув особистість.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка / под ред. проф. И. А. Бодуэна де Куртенэ / В. И. Даль : в 4 т. – М., 1998. – Т. 1
2. Кант И. Ответ на вопрос: что такое просвещение? / И. Кант // Соч. : в 4 т. – М., 1993. – Т. 1
3. Рикёр П. Виновность, этика и религия / П. Рикёр. – М., 1996.

УДК 347.965

НОРМАТИВНО – ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ В УКРАЇНІ

Кулак Наталія Валеріївна

к.н.з держ. упр., доцент

Київський національний університет

технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Анотація: Етичність у адвокатській діяльності в усі часи буде актуальним питанням як для самих адвокатів, так і для їх клієнтів.

В умовах реформування судової системи тема етичності в адвокатській діяльності має знаходитися у фокусі нормотворчості у зв'язку із тим, що в Україні зростання суспільної, громадської, політичної активність призводить до зростання кількості ситуацій, вирішення яких можливе лише за допомогою судових органів.

Ключові слова: адвокатська діяльність, адвокатська етика, правила адвокатської етики, права людини, нормативно – правове регулювання, адвокат.

Основним загальновизнаним міжнародним стандартом професійності адвоката є дотримання ним етичних норм в процесі здійснення адвокатської діяльності.

Адвокатська етика – етично зважена варіація поведінки адвоката у випадках відсутності формалізованих правил поведінки, що формується в рамках морально-етичних стандартів і принципів, прийнятих у національному і міжнародному адвокатському співтоваристві. Нормативно – правову базу, що регламентує адвокатську етику складає Конституція України, міжнародні договори, закони, підзаконні та корпоративні акти (Таблиця 1).

Таблиця 1

Нормативно-правове регулювання адвокатської етики в Україні

Назва нормативно – правового документа	Зміст
Конституція України	«Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» (Стаття 59) [2]
VIII Конгрес ООН 27 серпня – 7 вересня 1990 року По запобіганню злочинам «Основні положення про роль адвокатів»	<ol style="list-style-type: none"> 1. «Професійні асоціації адвокатів відіграють важливу роль у підтримці професійних стандартів та етичних норм» (преамбула) [3]; 2. «Уряди, професійні асоціації адвокатів та навчальні інститути мають забезпечити адвокатам знання етичних обов’язків» (п. 9) [3]; 3. «Уряди мають забезпечити адвокатам виключення можливості піддавати покаранню або погрожувати його застосуванням та можливості обвинувачення, адміністративних, економічних й інших санкцій за дії, вчинені відповідно до етичних норм» (пп. «в» п. 16) [3]; 4. «При здійсненні своїх прав на свободу висловлювань та об’єднань в асоціації адвокати повинні керуватися законом, визнаними професійними стандартами та етичними правилами» (п. 23) [3]; 5. «Професійні асоціації мають кооперуватися з урядами для забезпечення права кожного на рівний та ефективний доступ до юридичної допомоги, щоб адвокати, за відсутності недоречного стороннього втручання, були здатні давати поради й допомагати своїм клієнтам згідно з законом, визнаними професійними стандартами та етичними правилами» (п. 25) [3];"
Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року	<ol style="list-style-type: none"> 1. «Кваліфікаційний іспит полягає у виявленні в особи, яка виявила бажання стати адвокатом, в тому числі теоретичних знань з адвокатської етики» (ч. 2 ст. 9 Закону) [1]; 2. «Обов’язок дотримання ПАЕ зберігся в оновленому тексті присяги адвоката» (ч. 1 ст. 11 Закону) [1]; 3. «Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, ПАЕ та договором» про надання правової допомоги» (ч. 1 ст. 20 Закону) [1]; 4. «Обов’язок дотримання ПАЕ є одним із професійних обов’язків адвоката» (п. 1 ч. 1 ст. 21 Закону) [1]; 5. «Зміст договору про надання правової допомоги не може суперечити присязі адвоката України та ПАЕ» (ч. 5 ст. 27 Закону) [1]; 6. «Адвокату забороняється укладати договір про

	<p>надання правової допомоги, він зобов'язаний відмовитися від виконання договору, укладеного адвокатом, АБ або АО, якщо результат, досягнення якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких він наполягає, суперечать ПАЕ» (п. 2 ч. 1 ст. 28 Закону) [1];</p> <p>7. «Порушення ПАЕ є дисциплінарним проступком та підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності» (п. 3 ч. 2 ст. 34 Закону) [1];</p> <p>8. «Систематичне або грубе одноразове порушення ПАЕ (оціночне поняття) є підставою для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у виді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від 1 місяця до 1 року» (п. 3 ч. 2 ст. 31 Закону) [1];</p> <p>9. «Систематичне або грубе одноразове порушення ПАЕ, що підриває авторитет адвокатури України, є підставою для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у виді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю» [1];</p>
<p>Порядок підвищення кваліфікації адвокатами України» Рішення РАУ від 16 лютого 2013 року №85 (зі змінами та доповненнями)</p>	<p>«Адвокат має отримати не менше ніж 6 залікових балів з необхідних 30 за навчання з етики та стандартів професійної діяльності протягом 3-річного періоду оцінювання підвищення кваліфікації» [5].</p>
<p>«Правил адвокатської етики» (далі ПАЕ) затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017р.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. «Незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності» (Стаття 6 ПАЕ) [4]; 2. «Дотримання законності» (Стаття 7 ПАЕ) [4]; 3. «Пріоритет інтересів клієнта» (Стаття 8 ПАЕ) [4]; 4. «Неприпустимість конфлікту інтересів» (Стаття 9 ПАЕ) [4]; 5. «Конфіденційність» Стаття (10 ПАЕ) []; 6. «Компетентність та добросовісність» (Стаття 11 ПАЕ) [4]; 7. «Повага до адвокатської професії» (Стаття 12 ПАЕ) [4]; 8. «Чесність і порядність» (Стаття 44 ПАЕ) [4]; 9. «Культура поведінки» (Стаття 45 ПАЕ) [4].

Проведений аналіз положень нормативно – правових актів, які регламентують правила адвокатської етики свідчить про те, що сучасна вітчизняна адвокатура еволюціонує в напрямку підвищення стандартів професійної діяльності та підвищення цінності моральних засад.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року Відомості Верховної Ради України офіційне видання від 05.07.2013 — 2013 р., № 27, стор. 1438, стаття 282.

2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

3. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам 27 серпня – 7 вересня 1990 року http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835.

4. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 9 червня 2017 року http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf.

5. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України, затверджений рішенням РАУ від 16 лютого 2013 року http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2018-06-01-poryadki-82_5b5835640f4ad.pdf.

6. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року Офіційний вісник Президента України офіційне видання від 03.06.2015 — 2015 р., № 13, стор. 33, стаття 864 .

УДК 378:373.31

ДОСЛІДНИЦЬКІ УМІННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Левченко Юлія Леонідівна

студентка

Толмачова Ірина Миколаївна

професор кафедри педагогіки, психології

початкової освіти та освітнього менеджменту

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

м.Харків, Україна

Анотація: Під час навчання у виші студент реалізує своє конституційне право на освіту, яка повинна передбачати формування передусім його особистості, вільної в переконаннях і вчинках, духовно багатой, інтелектуальної, творчої, самостійної і самодіяльної, внутрішньо гармонійно розвиненої, а з іншого – його підготовку до реалізації окреслених завдань в шкільній практиці. Один з аспектів такого навчання – створення умов для реалізації кожним студентом власної індивідуальної освітньої траєкторії, реалізації академічної свободи, зумовлених його можливостями, запитами, інтересами, задатками і здібностями. У зв'язку з цим виникає потреба такої організації освіти, яка забезпечуватиме формування дослідницьких умінь, організацію і формування пізнавального інтересу до навчання, прагнення здійснювати власний пошук через науково-дослідницьку діяльність. Дослідницькі уміння при цьому виступають як сукупність систематизованих знань, умінь і навичок особистості, поглядів і переконань, що визначають функціональну готовність майбутнього вчителя до творчого пошукового рішення пізнавальних задач.

Ключові слова: дослідницька діяльність, дослідницькі уміння, професійна діяльність, професійні якості.

Нині у науковій літературі немає чіткого розмежування понять «дослідницька» і «навчально-дослідницька діяльність» та однозначного трактування поняття «дослідницькі уміння», зазначає Р.Вернидуб [1].

М. Князян дослідницькою діяльністю називає один із видів творчої діяльності здобувачів освіти, що характеризується низкою особливостей:

– дослідницька діяльність пов'язана з розв'язанням здобувачами освіти творчих завдань;

– дослідницька діяльність обов'язково повинна проходити під керівництвом наставника;

– головним є отримання нових знань;

– завдання повинні бути посилені для здобувачів освіти;

– дослідницькою діяльністю можуть займатися всі здобувачі освіти: і ті, які мають високий рівень підготовки, і ті, які мають середній рівень. Дослідниця наголошує, що суттєвою характеристикою навчально-дослідницької роботи є спрямованість на пізнавально-творче засвоєння учнями набутих людством знань.

Що стосовно дослідницьких умінь, то до них науковці використовують різні ознаки. Так, О. Остряньська та С. Бризгалова залежно від логіки наукового дослідження виокремлюють науково-інформаційні, методологічні, теоретичні, емпіричні, письмово-мовні, комунікативно-мовні дослідницькі вміння.

Схожий погляд щодо класифікації за критерієм логіка (етапність) процесу діяльності, у тому числі і дослідницької, використовують І. Бердников, М. Владика, Н. Яковлева [8].

І. Зимня бере за основу такі аспекти дослідницької діяльності [12]:

1) інтелектуально-дослідницький – вміння аналізувати, співвідносити і порівнювати факти, явища, концепції, погляди; вміння бачити проблему, виділити головне; вміння виокремити суперечності й сформулювати проблему; вміння поставити мету, завдання роботи; вміння критично аналізувати інформацію, оцінювати її; аргументувати свою позицію щодо питання, що вивчається; вміння визначати методологічні підходи стосовно дослідження;

2) інформаційно-рецептивний – вміння спостерігати, збирати і обробляти дані; вміння система-тизувати і класифікувати факти і явища; вміння отримувати інформацію і складати її огляд; вміння інтерпретувати інформацію; вміння працювати з науковою інформацією тощо;

3) продуктивний – вміння збирати й обробляти дані; вміння проводити експеримент; виконувати практичну частину дослідження в певній послідовності; використовувати методи емпіричного й теоретичного дослідження; здійснювати бібліографічний пошук, узагальнювати інформацію; узагальнювати хід і результати дослідження; захищати отримані результати в процесі виступу; готувати реферат, доповідь, повідомлення, виступати з результатами дослідження тощо.

На думку В. Литовченко, яка розглядає такі групи дослідницьких умінь [5]:

1) операційні дослідницькі вміння (розумові прийоми й операції, що застосовуються в дослідницькій діяльності: порівняння, аналіз і синтез, абстрагування й узагальнення, висунення гіпотези, зіставлення);

2) організаційні дослідницькі вміння (застосування прийомів організації в науково-дослідницькій діяльності, планування дослідницької роботи, проведення самоаналізу, регуляція власних дій у процесі дослідницької діяльності);

3) практичні дослідницькі вміння (опрацювання літературних джерел, проведення експериментальних досліджень, спостереження фактів, подій, обробка даних спостережень, впровадження результатів у практичну діяльність);

4) комунікативні дослідницькі вміння (застосування прийомів співробітництва в процесі дослідницької діяльності для взаємодопомоги, взаємоконтролю).

Л. Хомич зазначає, сучасна теорія і практика освіти майбутніх учителів початкової школи базується на системі методологічних, загальнопедагогічних, дидактичних і психологічних принципів [17]. Зростання темпів наукового

прогресу та розвиток інформаційного суспільства визначають необхідність формування в студентів низки компетенцій, розуміння логіки наукового дослідження, розвитку дослідницьких умінь та навичок. Як зазначає Р.Вернидуб, зміст педагогічної освіти сьогодні визначають як систему узагальнених, спеціальних, психолого-педагогічних і методичних знань, дослідницьких умінь та способів діяльності [1]. Процес формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи передбачає педагогічний дискурс між суб'єктом та об'єктом навчального процесу у закладі вищої освіти, а саме: впровадження експериментальних досліджень у власній педагогічній діяльності; об'єктивне визначення результатів педагогічного дослідження; здатність формувати дослідницькі вміння в молодших школярів, моделювання та проведення уроків з різних предметів початкової школи

І. Степанець у своїй статті «Історична ретроспектива організації та змісту й загальні основи науково-дослідницької діяльності в системі вищої педагогічної освіти» [13] зазначає, що узагальнення досвіду вишів України стосовно організації науково-дослідної роботи студентської молоді є показником як позитивної її динаміки, так і дає можливість порушити низку проблем, а саме: надто пізнє залучення здобувачів вищої освіти до науково-дослідницької діяльності, усупереч висновкам вітчизняних науковців; недостатня мотивація, а відповідно – брак наукової ініціативи самих здобувачів вищої освіти; недостатньо чіткий зв'язок із майбутньою професійною діяльністю. Зміст і методи викладання фахових, професійно орієнтованих дисциплін усе ще недостатньо сприяють формуванню відповідних якостей дослідника. Слід більш чітко й послідовно реалізовувати особистісно-діяльнісний підхід до навчання, проблемне навчання, забезпечувати діалогізацію навчального процесу, оптимальне поєднання та співвідношення індивідуальних і колективних форм організації процесу навчання.

Учитель початкових класів стоїть біля витоків розвитку особистості дитини, його професійна діяльність має багато вимірів і напрямів, відрізняється багатоаспектністю та складністю. Від його педагогічної майстерності,

творчості, готовності до інноваційної діяльності залежить ефективність освітньої системи. У зв'язку з цим особливої уваги заслуговує формування в педагога дослідницьких умінь.

Поняття «дослідницькі вміння», на думку І. Волинець, з одного боку, як властивість особистості, яка характеризує його здатність до пошуково-перетворюючої діяльності в освітньому процесі, а з іншого, як його здатність здобувати нові знання, уміння і навички, які сприяють його професійному розвитку і саморозвитку [6]. Серед провідних мотивів, які відображають спрямованість педагога на дослідницьку діяльність, ми виділяємо допитливість та інтерес до вирішення педагогічної проблеми. Серед особистісних якостей, які сприяють його успішній дослідницькій діяльності, працелюбність, готовність до інтелектуального ризику, цілеспрямованість і наполегливість.

Г.Пономарьова, А.Харківська, Л.Петриченко, О.Молчанюк, І.Каденко, А.Кравченя зазначають, серед загальних характеристик освіченості фахівця виділяють навички володіння сучасними методами пошуку, обробки і використання інформації, уміння її інтерпретувати й адаптувати у своїй професійній діяльності [9]. Важливим також є і готовність до педагогічної рефлексії, до розгляду складних об'єктів педагогічної дійсності як цілісних явищ, до узгодження цілей викладання свого предмета з цілями розвитку особистості здобувача освіти, тенденціями функціонування навчального закладу на основі врахування інтегративних змін в інструментарії педагогічної діяльності.

Проблема розвитку дослідницьких умінь учителя початкової школи завжди була актуальною. Особливо гостро вона постає в умовах реалізації нової освітньої парадигми і визначає домінанту на творчий розвиток особистості вчителя. На думку В. Сухомлинського, робота вчителя – це творчість, а не буденне «зштовхування» в дітей готових знань і, тому педагогічна діяльність неможлива без елементів дослідження, бо вже за своєю логікою та філософською основою вона має творчий характер [11]. Творчий учитель працює не за шаблоном, не за методичними розробками, а спирається у своїй

професійній діяльності на досягнення сучасної педагогічної науки, «теорія виявляється засобом організації і вдосконалення практичної діяльності учителя» [6].

Кожен творчий фахівець у своєму розвитку, за твердженням

I. Раченка проходить певні стадії, пов'язані з науковою організацією праці:

– професійного становлення, шлях «спроб і помилок», особистих пошуків у професійній діяльності;

– стихійного самовдосконалення, яке полягає в орієнтації творчої діяльності працівника на розширення базових знань, умінь та навичок;

– планомірної раціоналізації особистісної творчої діяльності, що виражається у плануванні педагогом власного творчого досвіду, а також у несистемному використанні власних новацій у професійній діяльності;

– оптимізації процесу і результатів праці: період, коли творча діяльність прогнозується на основі наукової організації праці. Дані положення є важливими для нашого дослідження так, як дають загальне уявлення про функціонування творчого компонента, його потенціалу в педагогічній діяльності. Творча особистість педагога завжди характеризувалася високим рівнем креативності, яскраво вираженими особистісними якостями і здібностями, які сприяють успішній професійній діяльності. Це обумовлено визначальною роллю практико-орієнтованої педагогічної науки, дослідницької роботи вчителя початкової школи у вирішенні практичних і стратегічних завдань модернізації освіти, зазначає Г.Пономарьова [9].

Основною умовою такої діяльності виступає професійна якість вчителя початкової школи, яка виникає і реалізується лише в результаті сформованості у нього аналітичної спрямованості до власної діяльності і дослідницьких умінь, таких, як вміння бачити і вирішувати проблеми на основі висування і обґрунтування гіпотез, ставити мету і планувати діяльність, здійснювати збір та аналіз необхідної інформації, володіння різними способами вирішення протиріч (на основі наукової теорії), обґрунтування прийнятого варіанту, вибирати

найбільш оптимальні методи, виконувати експеримент, представляти результати дослідження.

Слід акцентувати увагу на тому, що в умовах варіативної педагогічної освіти вчителів початкової школи необхідно володіти новим педагогічним мисленням, переосмислити і переглянути технологію своєї діяльності. Отже, творчо працюючого вчителя характеризують дослідницькі вміння, і те, що у свою професійно-педагогічну діяльність він вводить елементи дослідження. Як зазначають В.Загвязинский, Т.Талманова [13, 14], існує специфіка в підходах і методах проведення дослідження фахівця, який розробляє наукову теорію, і вчителя початкової школи, який аналізує процес і результат власної діяльності або досвід роботи інших вчителів. Проте аналіз і обґрунтування значущості досягнутих результатів здійснюється за загальними критеріями, які в рівній мірі важливі для об'єктивної оцінки результатів як досліднику-теоретику, так і вчителю-практику.

Ці положення свідчать про те, що педагогічна діяльність одночасно нормативна і креативна. Перехід від нормативності до креативності пов'язаний з аналізом і синтезом, узагальненням, висуненням цілей, припущень, вибором рішень. Інтенсивність переходу від готовності вирішувати педагогічні завдання певного рівня до компетентного вирішення різнорівневих завдань пов'язана з оволодінням узагальненими дослідницькими вміннями. Тобто, дослідницькі вміння є «інструментом» творчих актів, забезпечують перехід від нормативної діяльності до креативної.

З цих позицій дослідницька діяльність учителя початкових класів виступає як процес рішення творчого завдання в педагогічній ситуації, не має заздалегідь відомого результату, і передбачає наявність основних етапів, характерного для наукового дослідження. І нарешті, ситуація рефлексії власного досвіду, обґрунтування і здійснення дослідницького пошуку.

У класифікації А. Хуторського визначається таке поняття як дослідницька компетентність, що розглядається як складова частина пізнавальної компетентності, яка передбачає «елементи методологічної,

надпредметної, логічної діяльності, способи організації цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії», вона слугує компонентом компетентності особистісного самовдосконалення, спрямованого на освоєння способів інтелектуального й духовного розвитку [11].

О. Козирева дослідницьку компетентність педагога визначає як характеристику, що передбачає володіння вміннями та способами дослідницької діяльності на рівні технології з метою пошуку знань для вирішення освітніх проблем, побудови освітнього процесу відповідно до цінностей-цілей сучасної освіти, місії освітнього закладу, бажаного результату [8]. З точки зору готовності вчителя до засвоєння і реалізації дослідницьких умінь у педагогічній діяльності Т.Галмановою виділено 4 типи особистості вчителя-дослідника: репродуктивний, конструктивний, новаторський, творчий і відповідні позиції: спостерігача, учасника, діагноста, дослідника-експериментатора [14].

Творчий тип вчителя (позиція дослідника-експериментатора) – вищий тип учителя-дослідника, для якого характерні як прагнення, так і уміння оцінювати значущість своїх оригінальних ідей або нових прийомів. Володіння методологією і методикою проведення педагогічного дослідження, активна і постійна участь у науково-дослідних проектах і дослідно-експериментальній роботі. О.Лаврентьєва зазначає, дослідницькі вміння ототожнюються з системою інтелектуальних та практичних умінь особистості, необхідних для самостійного виконання дослідження. Інтелектуальні вміння передбачають здатність до аналізу і виділення головного, порівняння, конкретизації, узагальнення і систематизації, доведення, класифікації, практичні ж забезпечують опрацювання літературних джерел, організацію експерименту, спостереження за явищами і процесами, опрацювання і застосування отриманих результатів тощо [3].

Отже, що дослідницькі вміння – це сукупність знань, інтелектуальних, практичних і організаторських умінь, спрямованих на виконання діяльності дослідницького та інноваційного характеру [10]. Вони виявляються в уміннях

чітко формулювати суть досліджуваної проблеми, мету, об'єкт, предмет, робочу гіпотезу, завдання дослідження; планувати та організовувати експеримент; у володінні методами наукового дослідження, умінні теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити висунуту ідею в рамках досліджуваної проблеми; в умінні аналізувати результати своєї науково-дослідницької діяльності, робити необхідні висновки (проводити методологічну рефлексію); в умінні вести наукову дискусію; умінні підготувати публікацію або виступ за результатами своєї наукової роботи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вернидуб Р. Науково-дослідницька діяльність у структурі забезпечення професійної підготовки вчителя / Р. Вернидуб // Вища освіта України. – 2012. – № 1. – С. 49–55.

2. Князян М.О. Система формування самостійно-дослідницької діяльності майбутніх учителів іноземних мов у процесі ступеневої підготовки: Дис. ...докт.пед.наук: 13.00.04 / Ізмаїльський державний гуманітарний університет. – Ізмаїл, 2006. – 391 с.

3. Лаврентьєва О. О. Науково-дослідницька діяльність майбутніх учителів у системі вдосконалення методологічної культури // Фізико-математична освіта: Науковий журнал. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. № 1(4). С. 7–14.

5. Литовченко В. Н. Формирование исследовательских умений студентов педагогических специальностей университета средствами НИР : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. Н. Литовченко. – Минск, 1990. – 197 с.

6. Малихін О. В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник / Малихін О. В., Павленко І. Г., Лаврентьєва О. О., Макутова Г. І. – Сімферополь: Дайфі, 2011. 270 с.

ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp20/2/minka_stattja.pdf+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua.

7. Пометун О. І Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті //

Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.

8. Педагогічні технології: теорія і практика / За ред. проф. М.В. Гриньової. – Полтава, 2006. – 230 с.

9. Пономарьова Г.Ф. Теорія і практика оптимізації структури педагогічної системи // Реком. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ (Лист № 1/11–7473 від 20.05.2014 року). Харків : СПД-ФО Захаренко В.В., 2014. – 276 с.

10. Пономарьова Г.Ф., Толмачова І.М. Педагогіка: словник термінів і понять. – Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. – 148 с.

11. Педагогіка вищої школи: Словник термінів і понять / укладачі Г.Ф. Пономарьова, І.М. Толмачова. – Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. – 108 с.

12. Соловей М.І. Методологія та технологія науково-педагогічних досліджень: [посібник для студентів вищих навчальних закладів]/ М.І.Соловей, Є.С.Спіцин, В.В.Кудіна. – К.: Ленвіт, 2009. – 192 с.

13. Степанець І. Історія і рестроспектива організації та змісту й загальні основи науково-дослідницької діяльності в системі вищої педагогічної освіти / І. Степанець // Наукові записки кафедри педагогіки Випуск XXV Харків – 2011

14. Талманова Т. М. Формирование исследовательской компетенции учителя начальных классов в системе непрерывного образования: Дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Т. М. Талманова. – Минск, 2003. – 217 с.

15. Ткачова Н. Сухомлинський В.О. у творчості сучасного педагога // Початкова школа // Початкова школа. – 2000. – № 11. – С. 1 – 4.

16. Хомич Л. О. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів в умовах зміни цінностей суспільства / Л. О. Хомич // Науковий вісник МДУ імені В.О. Сухомлинського. Вип. 1.30. Педагогічні науки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/2_4.pdf

**РАЗРАБОТКА ИННОВАЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ
ПРОГРАММ ПО ПОДГОТОВКЕ ПСИХОЛОГОВ, СПЕЦИАЛЬНЫХ
ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕННОГО ИНКЛЮЗИВНОГО
СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ**

Лекерова Гульсим Жанабергеновна

д.пс.н., профессор

Айтжанова Гульнара Турмахановна

магистр, старший преподаватель

Толеген Жандаулет Айтуарулы

магистр, психолог

Байрова Айзат Дуйсенбайкызы

магистр, психолог

Жаппар Азиза Нурланкызы

психолог

Южно-Казахстанский университет

им. М. Ауезова

г. Шымкент, Республика Казахстан

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы профессиональной подготовки педагогических кадров, конкурентоспособных на рынке труда, имеющих современную высокую профессиональную квалификацию. В условиях обновления современного общества, пересмотра ценностей назрела потребность в компетентном специалисте, последовательно и полноценно реализующем социальный и профессиональный эффект образования, способном вырастить поколение, готовое к свободному выбору, творчеству и самореализации. В связи с требованиями демократического общества к социальному равенству, формированию толерантности, наличия в обществе социальных проблем, возникают множество конфликтных ситуаций среди различных слоев населения, для разрешения которых необходимы специально

подготовленные психологи-медиаторы. Данные факторы диктуют необходимость разработки образовательной программы по подготовке психологов-медиаторов.

Ключевые слова: инновационные образовательные программы, профессиональная подготовка психологов, специальных педагогов, обновленное, инклюзивное образование.

Введение. Коренная перестройка государственной системы, идеологии, общественного устройства в Казахстане коснулась государственных институтов, особенно структуры системы образования. Социальные изменения, которые произошли в мире, поставили перед системой казахстанского образования важные проблемы: переход общеобразовательной школы на 12 - летнее обучение и обновление содержания образования. Новые требования выдвигают на передний план проблему профессиональной подготовки педагогических кадров, конкурентоспособных на рынке труда, имеющих современную высокую профессиональную квалификацию.

В вузах страны не ведется подготовка специалистов по медиации, инклюзивному образованию, психологов для сферы здравоохранения. Незаработанность данной проблемы с позиций коренных изменений, происходящих в обществе, отсутствие системы и технологии подготовки исследуемого феномена указывают на актуальность данной проблемы и определяют выбор настоящего исследования.

Обновленное содержание образования предъявляет качественно новые требования к психологам и специальным педагогам. Интеграция Казахстана в мировую систему высшего образования, модернизация различных областей образования и социально-экономические преобразования в обществе предъявляют новые требования к системе высшего образования, к качеству подготовки специалистов, предполагающие переосмысления основных направлений профессиональной подготовки педагогических кадров. В условиях обновления современного общества, пересмотра ценностей назрела потребность в

компетентном специалисте, последовательно и полноценно реализующем социальный и профессиональный эффект образования, способном вырастить поколение, готовое к свободному выбору, творчеству и самореализации.

Цель работы. Обучение в вузе является одним из важнейших этапов в профессиональном становлении, в рамках которого формируется адекватное представление о будущей профессии и отношение к ней. В связи с этим разработка и внедрение инновационных образовательных программ по подготовке психологов, специальных педагогов в условиях обновленного инклюзивного содержания образования внесет большой вклад в развитие психологической и специальной педагогической наук. Высокомотивированные, конкурентноспособные бакалавры педагогических специальностей войдут в большую армию педагогов, которые профессионально будут реализовывать проводимые в стране реформы образовательной системы и будут компетентны во многих проблемах, связанных с обучением и воспитанием подрастающего поколения.

В настоящее время назрела необходимость в подготовке новых специалистов: тьюторов, психологов-медиаторов, психологов в системе здравоохранения и т.п., что нашло отражение в Атласе новых профессий. В связи с этим будут разработаны инновационные образовательные программы.

Материалы и методы. Создание новых возможностей для раскрытия потенциала казахстанцев, все развитые страны имеют уникальные качественные образовательные программы, методики обучения и квалифицированные кадры. Разработанные образовательные программы будут иметь важное значение в национальном и международном масштабах. Актуальность разработки образовательных программ состоит в разработке инновационных образовательных программ по подготовке будущих психологов, специальных педагогов в условиях обновленного, инклюзивного образования в контексте перехода на 12-летнее обучение.

Инновационные образовательные программы позволят развивать научные исследования в области психологии, медиации, клинической психологии,

специальной педагогики, инклюзивного образования, уровень научно-исследовательских работ обучающихся.

Результаты и обсуждение. В настоящее время вузы страны готовят дефектологов, в том числе логопедов, сурдопедагогов, олигофренопедагогов, тифлопедагогов для специальных образовательных учреждений. Однако, в связи с внедрением инклюзивного образования во всех типах образовательных учреждений, назрела необходимость разработки образовательной программы по подготовке тьюторов, педагогов-ассистентов инклюзивного образования, педагогов-психологов для сопровождения детей с особыми образовательными потребностями. В связи с требованиями демократического общества к социальному равенству, формированию толерантности, наличия в обществе социальных проблем, возникают множество конфликтных ситуаций среди различных слоев населения, для разрешения которых необходимы специально подготовленные психологи-медиаторы. Данные факторы диктуют необходимость разработки образовательной программы по подготовке психологов-медиаторов. Сегодня мир оказался в непредсказуемой сложной ситуации, связанной с пандемией коронавируса. Возникли проблемы в первую очередь в образовательной системе, которая оказалась неготовой к оказанию образовательных услуг в условиях изоляции населения. Возникшая необходимость в психологической поддержке населения определила необходимость подготовки психологов-консультантов в сфере здравоохранения и разработки образовательной программы по подготовке психологов-консультантов.

Выводы. В ходе выполнения поставленных задач, будут разработаны и апробированы в учебном процессе вуза инновационные образовательные программы, типовые учебные программы, авторские учебные пособия; опубликованы научные результаты проекта в международных и отечественных изданиях; заключены договора о сотрудничестве и взаимном сотрудничестве с вузами по обеспечению совместных и дудипломных образовательных программ.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Lekerova G.Zh. Forming of steady motivation and orientation of entrants in the system of high professional schools in Kazakhstan.- Motivation and Emotion, New Vork, 2011

2. Lekerova G.Zh., Isabaeva A.S. Results of the Investigation of Psychological Influence on Development of Students' Motivation.- International Journal of Environmental and Science Education, 2016,11(8),1711-1720.

5. Lekerova G.Zh. Research of a problem of formation of educational motivation of students.- Espacios, vol.38(№25) , 2017, page 26

6. Lekerova G.Zh. Psychologische mehanismen zum Formieren der beruflichen Orientierung einer Personlichkeit.- Austrian Journal of Humanities and Social Sciences, Vienna, 2015, № 9-10, pp83-85

7. Lekerova G.Zh., Isabaeva A.S. Psychological accompaniment of professional training of students.- European science review.- Vienna, 2015, № 9-10, pp134-136

8. Lekerova G.Zh. Motivation Research: The Interdisciplinary Problem.- European Journal of education and applied Psychology.- Vienna,2015, №4, pp:69-73

9. Lekerova G.Zh. Study of internal and external learning motivation of students of pedagogical high school.- European Journal of education and applied Psychology.- Vienna, 2015, № 4, pp:73-76

10. Lekerova G.Zh. Influence of psychological maintenance on development of educational motivation of students.- European Journal of education and applied Psychology.- Vienna,2015, №4, pp:77-79

11.Лекерова Г.Ж. К вопросу о квалификационных требованиях к психологам в Республике Казахстан.- Наука и жизнь Казахстана. Международный научный журнал. №2.2019г 134-138

РОЗВИТОК РЕФЛЕКСИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Лім Катрін Едуардівна

Студент

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Анотація: У статті освітлено психологічні особливості рефлексивної організації модульно-розвивального освітнього процесу учнів, структурних компонентів, внутрішніх механізмів та методів формування такого мислення. Обґрунтовано особливості розгортання організації особистісної рефлексії учнів.

Ключові слова: рефлексія, рефлексивне мислення, особистість людини, особистісна рефлексія, суб'єкт навчання.

В ХХІ столітті, в ері постійного інформаційного потоку, учень повинен володіти низкою додаткових специфічних рис: обирати найголовніше, тобто, лише обґрунтовані судження, перевірену інформацію з різних джерел, протистояти великому інформаційному тиску і маніпуляції, швидко осмислювати і вирішувати проблемні ситуації, самоусвідомлювати внутрішні засади своєї діяльності та усвідомлювати і регулювати власну життєдіяльність, самопізнавати нові горизонти власного самобуття.

Тому перед сучасною педагогічною наукою стоїть дуже важливе завдання – виховати і підготувати підростаюче покоління, спроможне активно включитися в якісно новий етап розвитку сучасного суспільства, пов'язаний з рефлексивно-творчим потенціалом, яке не має меж, бар'єрів для власного розвитку. Психологічний зміст рефлексії відображає об'ємний спектр ознак і властивостей, що свідчить про важливість та унікальність місця і ролі рефлексії у структурі особистості людини.

Рефлексивний характер освітньої діяльності дає змогу повно реалізувати позитивний потенціал вчителя і учня в розумовому, соціальному і духовному розвитку, розкриває рефлексивно-творчий потенціал особистості, дозволяє оцінити емоційний стан особистості, відновити логіку подій під час певного процесу, зробити аналіз тих труднощів, які виникли в певній ситуації, а також зафіксувати отримані результати як індивідуально, так і в групі, розв'язати проблеми й підкріпити рішення обґрунтованими доказами. В цьому випадку, рефлексія в нас виступає як постійно діюча система самоорганізації внутрішньої активності суб'єктів навчання.

Рефлексивні методи сприяють осмисленню нового матеріалу чи нового вміння, переосмисленню, опрацюванню та перетворенню суб'єктом змісту свідомості, діяльності, спілкування і форм освоєння досвіду, проведенню первинної систематизації чи узагальнення. Рефлексія відіграє досить значну роль у розвитку особистісних рис людини, оволодінні повноцінними знаннями, освоєнні нових видів діяльності, зокрема інтелектуальної. Рефлексія трактується як метамислення, яке саме себе зробило об'єктом дослідження. Завдяки рефлексії відбувається пізнання самого себе та своєї діяльності, що сприяє інтелектуальному й особистісному розвитку людини.

Рефлексія власного «Я» може розглядатися як засіб формування адекватної самооцінки, передумова самоконтролю, самовиховання й відіграє важливу роль при формуванні особистісного змісту навчальної діяльності, визначення свого місця в житті та самореалізації [4, с. 33].

Особистісна рефлексія стає головним засобом розвитку школяра. Слід зазначити, що змістовий план особистісної рефлексії достатньо широкий: учень аналізує усе, що його оточує: навколишній світ, поведінку інших людей, самого себе. Він вивчає свої особистісні якості, свої стосунки з оточуючими, свої можливості і сили, свої сильні і слабкі сторони.

Більшість методів і методичних прийомів, які на сьогоднішньому етапі розвитку методики навчання застосовують учителі, спрямовані на організацію саме особистісної рефлексії. Розгортання рефлексивних процесів у об'єктів

навчання можливе лише за умови створення відповідного інноваційно-рефлексивного середовища, яке є важливим чинником, що впливає на процеси особистісного розвитку учня. Активний розвиток різновидів рефлексії у цілісному модульно-розвивальному навчальному курсі відповідає певним стадіям: інтелектуальна рефлексія, наприклад, найбільш стрімко розвивається на інформаційно-пізнавальній стадії, особистісна починає своє формування на нормативно-регуляційній, смислова, у свою чергу, одержує найбільший розвиток на ціннісно-рефлексивній стадії освітнього процесу.

Тож, учитель повинен цілеспрямовано, поетапно й систематизовано навчати учнів рефлексувати над підставами та передумовами власних розумових дій. Це вимагає введення в план проведення уроку англійської мови рефлексії, як компонент повноцінного структурного уроку, не схожого за своїм змістом від заключного етапу – підбиття підсумків уроку. Метою рефлексії, як важливого етапу проведення уроку, повинно стати усвідомлення учнями усвідомлення того, що було зроблено на уроці, чи досягнуто поставленої мети, як можна застосувати отриману інформацію та знання в майбутньому, іншими словами – усвідомити власну та колективну розумову діяльність, що відбувалася на уроці. Підбиття підсумків краще проводити у формі запитання - відповідь: що нового дізналися, чому навчилися, як це може бути використано в житті, в інших ситуаціях. Крім того, можна задати питання і щодо проведення самого уроку: що сподобалося, що потрібно залишити, а що слід змінити на інше. Важливо, щоб самі учні змогли сформулювати відповіді на всі ці запитання. При цьому вся увага учнів звертається на відновлення послідовності виконуваних дій та факторів, які впливали на хід міркувань та отримані учнями висновки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бажанов В. А. Рефлексия в современном науковедении / В. А. Бажанов // Рефлексивные процессы и управление. – 2002. – Т. 2, № 2. – С. 73–89.
2. Боцманова М. Э. Роль рефлексии в развитии личности / М. Э. Боцманова, А. В. Захарова // Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия: Уч. пособие [для студ. высш. учеб. заведений] / Сост. И. В. Дубровина, А. М. Прихожан, В. В. Зацепин. – М. : Академия, 1998. – С. 266–270.
3. Бугерко Я. Концептуальні засади рефлепрактики як методу рефлексивного самопроекування і самовизначення особистості / Ярослава Бугерко // Вітакультурний млин. – 2008. – Модуль 8. – С. 25–27.
4. Метаева В. А. Рефлексия: формирование нового типа мышления человека / В. А. Метаева // Человек и образование. – 2006. – № 6. – С. 32–34.

УДК: 332.852.52:65.03(477)(043.2)

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ТАРИФОУТВОРЕННЯ НА УКРАЇНСЬКИХ МОРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Логутова Тамара Григорівна

д.е.н., проф.

зав. кафедри інноватики та управління

Полторацький Микола Михайлович

аспірант

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

м. Маріуполь, Україна

Анотація. У науковій роботі авторами проаналізовано поточний стан існуючої системи тарифоутворення на підприємствах морської галузі та визначено перелік ключових недоліків сучасної системи тарифоутворення морської галузі при кризових умовах розвитку української економіки.

Ключові слова: морська галузь, підприємство, система тарифоутворення, аналіз, стратегія.

Підприємства морської галузі України – це сполучна ланка між національною та світовою економікою, це також показник темпів розвитку міжнародної торгівлі та, що дуже важливо, це складова логістичного шляху збуту товарів, і, в тому числі, експорту країни. Портова галузь України має високий потенціал, але треба використовувати такий стимулюючий фактор, як реформи. Поки що основним нормативним актом розвитку сучасної морської галузі є Закон України «Про сучасні морські порти України» від 17.05.2012 р. №4709-VI (далі – Закон) [1]. Закон, якій став головним галузевим документом та в якому було визначено, разом із умовами діяльності та залучення приватного капіталу, системне перетворення та структурування морської галузі у відповідності до світових стандартів та проєвропейських підходів управління

морськими підприємствами. Але, на думку авторів наукової роботи, морська галузь потребує постійної модернізації, зокрема застаріла система тарифоутворення в морських портах.

Діюча система тарифоутворення на підприємствах морської галузі характеризується як складна, комплексна та багаторівнева. Ця система потребує ефективної модернізації, метою якої є підвищення рівня конкурентоспроможності українських морських портів.

Метою роботи є аналіз існуючої системи тарифоутворення на підприємствах морської галузі, визначення її недоліків та шляхів удосконалення.

Комплексний аналіз роботи морських портів показав:

- ще не створено галузевого документу, якій би був базовим щодо формування конкурентоспроможних тарифів. Ця обставина обумовлює прийняття невважених рішень, які формуються шляхом маніпулювання як змістовою, так і цифровою складовими;
- до сьогодні існує та збільшується невідповідність цілей діяльності підприємств морської галузі і держави, що призводить до значної диференціації державної системи та цілей зацікавлених органів виконавчої влади;
- забюрократизованість при формуванні ефективних тарифів через небажання та непорозуміння проблемних питань у діяльності підприємств морської галузі попередніх керівників і централізацією повноважень у секторі тарифного регулювання уповноваженим органом;
- незбалансоване щорічне фінансове планування, тобто дисбалансуючим чинником є щорічна зміна бази відрахування чистого прибутку державними підприємствами;
- відсутність стратегічного орієнтиру розвитку морських портів України. Тобто у затвердженій урядом країни загальної стратегії розвитку морських портів України відсутні характеристика поточного стану галузі, підходів для трансформації існуючої системи в більш досконалу;

- діюча система тарифоутворення відповідає концепції споживання, що ніяк не відповідає розвитку морської галузі;
- розвиток системи тарифоутворення має чітко виражений суб'єктивний характер, тобто здійснюється тільки у наявності потенційного інтересу з боку приватного сектору, не зважаючи на результати аналізу ефективності та результативності для галузі в цілому;
- визначена диспропорція розподілу інтересів між державою та бізнесом, тобто витрачання коштів – обов'язок держави, а одержання прибутку – прерогатива бізнесу;
- визначена неможливість побудови повноцінної системи КРІ (англ. Key Performance Indicators) [2] в якості інструменту, який забезпечить контроль за ефективністю витрачання державних коштів.

Узагальнюючи виявлені недоліки, автори прийшли до висновку про необхідність удосконалення системи тарифоутворення у межах державно-приватного партнерства, зберігаючи пріоритетність розвитку державного сектору підприємств морської галузі, підвищуючи їх конкурентоспроможність та ефективність.

Авторами наукової роботи запропоновано низку інноваційних підходів до удосконалення системи тарифоутворення на підприємствах морської галузі України.

На думку авторів, перед Міністерством інфраструктури України поставлено ємне завдання розробити повноцінну методику розрахунку морських портових зборів з метою забезпечення конкурентоспроможності портових суб'єктів.

Необхідно сформулювати державну систему цілей зацікавлених центральних органів виконавчої влади та сформулювати єдину місію для досягнення значних техніко-економічних результатів, послабити монополію повноважень тарифного регулювання головного виконавчого органу влади України.

Необхідно створення механізмів просування дохідної частини діяльності підприємств морської галузі через оновлення механізмів стягування зборів, встановлення додаткових знижок і зміни саме ставок державних регульованих тарифів. Слід зазначити, що ключові аспекти розвитку морських портів України представлені у Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 р. «Про затвердження Стратегії розвитку морських портів України за період до 2038 року» (далі Стратегія) [3]. Мета та завдання Стратегії зосереджені на таких аспектах, як: збалансований розвиток та ефективне використання портових потужностей на інноваційній основі і забезпечення конкурентоздатності логістики та покращення сервісу в морських портах.

Серед загальних проблем, що потребують розв'язання в Стратегії розглядається цілий перелік [4], а саме: відсутність дієвого механізму залучення приватних інвестицій для розвитку об'єктів портової інфраструктури; недостатньо розвинута транспортна інфраструктура в морських портах та на акваторіях (відсутність достатньої кількості глибоководних якірних місць, накопичувальних майданчиків для автотранспорту тощо); недостатній рівень та невідповідність глибин в окремих морських портах та на каналах паспортним характеристикам та повільне оновлення основних фондів на підприємствах державного сектора портової галузі, невідповідність їх технічного рівня сучасним вимогам щодо надання послуг із здійснення операцій з вантажами, судами, рухомим складом тощо.

Розв'язання проблем, вказаних в Стратегії, буде досягнуто в рамках реалізації таких завдань, як: гармонізація планів розвитку припортової інфраструктури (залізничних підходів, припортових залізничних станцій, автомобільних доріг) та пропускної спроможності портів з програмами розвитку транспортної інфраструктури загальнодержавного та місцевого рівнів; спільне з ПАТ «Українська залізниця» вироблення дієвих механізмів інвестування у розвиток припортових станцій та під'їзних залізничних шляхів; перепрофілювання існуючих портових потужностей, що не задіяні у виробничому процесі, на ефективні комплекси з переробки вантажів (із

залученням приватних інвестицій на умовах державного партнерства) з фокусом на створення доданої вартості на території морських портів; забезпечення формування в межах морських портів інвестиційних майданчиків із залученням майна та земель державної, комунальної і приватної форми власності; законодавче забезпечення механізмів залучення приватних інвестицій для розвитку об'єктів портової інфраструктури та відповідних під'їзних шляхів на умовах державно-приватного партнерства; створення спеціально відведених місць тимчасового розміщення вантажного транспорту із забезпеченням належних умов зберігання вантажу, що відповідають діючим екологічним та санітарним нормам; забезпечення відповідності фактичних глибин у морських портах України та на підхідних каналах встановленим паспортним характеристикам, створення глибоководних морських портів; розширення та збільшення пропускної спроможності судноплавних каналів; зменшення часу обробки вантажів та спрощення адміністративних процедур при здійсненні міжнародних перевезень; недопущення забруднення навколишнього природного середовища, дотримання вимог щодо використання та охорони водних об'єктів у межах території та акваторії морського порту та забезпечення модернізації їх портової інфраструктури та оновлення вітчизняного спеціалізованого флоту для здійснення днопоглиблювальних робіт тощо.

Необхідно визначити, що встановлення єдиного тарифу без наявних індикаторів досягнення цільової моделі не мотивує систему до ефективного споживання із підвищенням прибутку, що і є головним джерелом подальшого розвитку.

Побудована модель щодо стягування спецпослуги за користування причалом у відповідності до Наказу Міністерства інфраструктури України №541 [5], чітко демонструє вказану систему відносин. Так, застосовувані бізнесом ставки за користування власними причалами переважають державні майже у сім разів, при цьому держава як регулятор та власник стратегічної інфраструктури, що має зобов'язання по її утриманню та розвитку, в умовах

значного дефіциту коштів буде вимушена в остаточному порядку здійснити заходи стосовно передачі на умовах державно-приватного партнерства або приватизації транспортної інфраструктури із застосуванням нормативно визначеної залишкової вартості, що суттєво менше не тільки ринкового аналогу, а й є недостатньою для покриття витрат на відтворення вказаної інфраструктури.

Мотивація персоналу – ще один вагомий плюс на користь розробки і впровадження КРІ в установі. Автори згодні з думкою [6], що загальної глобальної формули КРІ для персоналу немає, специфіка будь-якої сфери діяльності диктує свої ввідні дані.

Таким чином, розглядаючи достатньо складну, та одночасно необхідну проблематику формування ефективних тарифів на підприємствах морського транспорту, авторами зроблено наступний висновок.

Морській галузі України при активної участі органів виконавчої влади необхідно модернізувати діючу систему тарифоутворення та розробити більш адаптивний алгоритм тарифного регулювання при виявлених дисбалансуючих факторах та недоліках, що викладені у представленій науковій роботі. Ключовою пропозицією може бути формування ефективної методики розрахунку морських портових зборів – цільової моделі, з урахування окремих географічних та техніко-економічних показників роботи морських портів відповідно приналежності до регіонального сектору української економіки та довгострокового планування стратегічних орієнтирів розвитку морської галузі.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про морські порти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4709-17#Text>.
2. What is a Key Performance Indicator (KPI)? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kpi.org/KPI-Basics>.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року», від 11

липня 2013 р. № 548-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-2013-%D1%80#Text>.

4. Проект «Стратегія розвитку морських портів України на період до 2038 року». Офіційний сайт Міністерства інфраструктури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/files202038.pdf>.

5. Наказ Міністерства інфраструктури України №541 «Про затвердження Тарифів на послуги із забезпечення доступу портового оператора до причалу, що перебуває у господарському віданні адміністрації морських портів України» від 18.12.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1608-15#Text>.

6. Как правильно ставить KPI сотрудникам. Группа компаний HeadHunter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://grc.ua/article/24472>.

УДК 374:007

КОНТЕКСТНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

Ляска Оксана Петрівна

к.психол.н., доцент

Гафіч Діана

здобувач вищої освіти

Подільський державний аграрно-технічний університет

м.Камянець-Подільський, Україна

Анотація: Одним із ефективних підходів у формуванні професійної компетентності фахівців інтегрованих спеціальностей у закладах вищої освіти є контекстний. Він дозволяє посилити практичну спрямованість навчання, об'єднати теоретичну і практичну підготовки майбутніх інженерів-педагогів. В контекстному навчанні відбувається формування не лише знаннєвої, але й особистісної, діяльнісної, мотиваційної та інших сфер особистості.

Ключові слова: інженер-педагог, контекстний підхід, зв'язок практики з теорією, професійна підготовка, компетенції.

Зміни у системі вищої освіти України, що пов'язані з входженням нашої держави до європейського освітнього товариства, підпорядкуванням дії механізмів Болонської угоди, вимагають орієнтації освітнього середовища на нові технологічні підходи до організації професійної підготовки майбутніх фахівців, яке б забезпечувало якісні її результати. Ці показники освіти повинні характеризувати не лише певний рівень знань, умінь і навичок, але й характер оволодіння студентами відповідними компетенціями. Виходячи з таких міркувань, сьогодення вимагає створення цілісної дидактичної системи професійної підготовки педагога професійної школи, яка б передбачала не тільки нові, більш ефективні технології організації навчально-виховного

процесу в професійному ЗВО, а й перегляд структури та змісту інтеграції професійно-педагогічної й фахової підготовки здобувачів вищої освіти. Результатом професійної підготовки майбутнього інженера-педагога має стати формування особистості професіонала, здатного вирішувати різноманітні завдання, що пов'язані з навчанням і вихованням, і який володів би широким колом професійних (методичних, психологічних, діагностичних, проєктивних тощо) компетентностей.

Недостатня ефективність традиційного навчання у ЗВО спонукає до пошуку більш дієвих технологій формування професійної компетентності. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми виступає посилення практичної спрямованості навчання, об'єднання теоретичної і практичної підготовки майбутніх педагогів. Це завдання може бути вирішене при застосуванні контекстного підходу в навчальному процесі вищої школи, який забезпечуватиме логічний зв'язок отриманих знань з майбутньою професійною діяльністю.

Завдяки контексту особистість усвідомлює, що їй варто очікувати, і може його осмислено інтерпретувати; перш, ніж діяти, вона прагне зібрати всю можливу контекстну інформацію; знання про те, що відбудеться в майбутньому, дозволяє легше сприймати сьогодення. Без збереження в пам'яті контексту, в якому протікає цілеспрямована поведінка, він порушується, і організм знаходиться під впливом миттєвих станів, які не піддаються регулюванню.

У психологічному словнику контекст (лат. contextus - тісний зв'язок, з'єднання) визначається як різні події і процеси, що характеризують конкретну ситуацію, яка впливає на поведінку індивіда (або точніше, те, як він сам уявляє собі таку ситуацію) [2]. Таким чином, контекст відіграє найважливішу змістотворну роль у всіх процесах активності психіки, свідомості і діяльності. Контекст - це сукупність зовнішніх і внутрішніх умов поведінки і діяльності людини, які впливають на сприйняття, розуміння і перетворення суб'єктом конкретної ситуації, надаючи сенс і значення цій ситуації, як цілого, і її

компонентів зокрема. Відповідно, внутрішнім контекстом є індивідуально-психологічні особливості, знання і досвід людини; зовнішнім - предметні, соціокультурні, просторово-часові та інші характеристики ситуації, в яких він діє.

Слово «контекст» може мати широкий сенс: ним можна позначати фізичну дію, вчинок, репліку, систему мотивів [3]. Тому контексти можуть бути соціальними, поведінковими, емоційними, історичними, культурними, діяльнісними. З цієї позиції навчальний процес у ЗВО можна розглядати як один із проявів соціальної практики, який відображає всі закономірності, які існують в суспільстві. Отже, навчальний процес – це лише фрагмент в контексті суспільного життя, а значить, він не може будуватися на якійсь одній технології навчання.

Конструювання навчального процесу в сучасній педагогічній практиці здійснюється або на основі навчання через інформацію, або на основі навчання через діяльність. Для формування вчителя професійної школи недостатнім є лише процеси споглядання і наслідування інженерно-педагогічної діяльності. Майбутнім педагогам необхідно навчитися вирішувати задачі, що постійно супроводжуватимуть їх працю, моделювати педагогічні процеси, проектувати предметне середовище, добирати методи і прийоми педагогічної дії і т.

Контекстний підхід в системі підготовки майбутнього інженера-педагога зорієнтовується на те, що знання, вміння, навички даються не як предмет зосередження безпосередньої активності студента, а як засіб вирішення задач діяльності фахівця. Основною характеристикою навчально-виховного процесу контекстного типу, що реалізується за допомогою системи нових і традиційних форм й методів навчання, є моделювання на мові знакових засобів інженерно-предметного і професійно-педагогічного змісту майбутньої діяльності. Оволодіння професією здійснюється як процес динамічного руху від навчальної діяльності академічного типу через навчально-професійну до власне професійної діяльності за допомогою модельованих професійних ситуацій, що

обумовлює розвиток пізнавальної і професійної мотивації, особистісний сенс учіння [1].

Концепція контекстного навчання в порівнянні з традиційним має цілий спектр переваг, що становлять основу організації педагогічної діяльності будь-якого спрямування. Однак в умовах інженерно-педагогічної освіти необхідно трансформувати відповідні вихідні положення до особливостей реалізації на практиці технології контекстного навчання, що пов'язано з наступними особливостями навчання студентів в професійному ЗВО:

- в процесі навчання відбувається формування як власне пізнавальної діяльності, так і готовності до майбутньої інженерно-педагогічної діяльності, при цьому майбутня діяльність знову ж таки спрямована на організацію навчально-пізнавальної діяльності;

- форми організації навчально-пізнавальної діяльності студентів - лекції, практичні та лабораторні заняття, семінари, заліки, іспити і т.д. – аналогічні чи близькі до форм їх майбутньої інженерно-педагогічної діяльності;

- зміст і технології предметного навчання студентів у подальшій професійній діяльності виступають в якості теоретико-методологічної бази, що забезпечує ефективне викладання навчальних дисциплін;

- сукупність сформованих особистісних якостей (моральних, етичних і т.д., поглядів і переконань) є основою успішного здійснення освітньої діяльності.

У змісті фахових дисциплін підготовки інженера-педагога повинні відтворюватися реальні професійні ситуації і фрагменти майбутньої педагогічної чи виробничої ситуацій, відносини задіяних в цих процесах людей. Таким чином, студенту задаються контури його професійної активності. Одиницею роботи викладача і студента стає ситуація у всій її предметній, комунікативній, психологічній, соціальній неоднозначності і суперечливості. Саме в ході аналізу ситуацій, ділових і навчальних ігор (ігри-комунікації, ігри-захисту від маніпуляції, ігри для розвитку інтуїції, ігри-рефлексії та ін.) студент формується як фахівець, і член майбутніх колективів. Побудова навчального

процесу в такий спосіб дозволяє максимально наблизити зміст і процес навчальної діяльності студентів до їх подальшої професії. У різноманітних формах навчальної діяльності поступово вимальовується зміст майбутньої інженерно-педагогічної спеціальності, що дозволяє ефективно здійснювати загальний та професійний розвиток майбутніх педагогів.

Для подолання "знаннєвого" компонента над операційним, розрізненості міждисциплінарних знань (педагогічного й інженерного спрямування) контекстний підхід стає системоутворюючим компонентом професійної підготовки майбутнього вчителя професійної школи, що забезпечує формування його готовності до реалізації професійно-педагогічної діяльності в ПТНЗ та закладах фахової передвищої освіти.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А.А.Вербицкий. М.: Высшая школа, 1991. 207 с.

2. Жукова И. А. Контекстное обучение как средство формирования профессиональной компетентности будущих юристов : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / И. А. Жукова. М., 2011. 22 с.

3. Психологический словарь. Под ред. А. В. Петровского, М.Г. Ярошевского. М., 1990. 607 с.

УДК 657.1

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В КОНТЕКСТІ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

Максименко І. Я.

к.е.н., доцент

Національний університет

«Запорізька Політехніка»

Шутак Е. В.

магістр

Національний університет

«Запорізька Політехніка»

Анотація. В статті визначено, **основні засоби** - це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій.

Доведено, що у бухгалтерському обліку об'єкт ОЗ визнається активом, якщо існує ймовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди від його використання і його вартість може бути достовірно визначена. Наведено бухоблікову та податкову класифікацію ОЗ за конкретними субрахунками. Наведено новий вартісний критерій визначення ОЗ в податковому обліку.

Ключові слова:, господарська операція, матеріальні активи, одиниця обліку, основні засоби, податковий облік.

Згідно із п.4 П(С)БО 7 **основні засоби** - це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій. Очікуваний

строк корисного використання (експлуатації) таких активів — більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

У бухгалтерському обліку об'єкт ОЗ визнається активом, якщо існує ймовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди від його використання і його вартість може бути достовірно визначена. Одиницею обліку є об'єкт ОЗ. Що розуміють під об'єктом основних засобів наведен на рис.1.

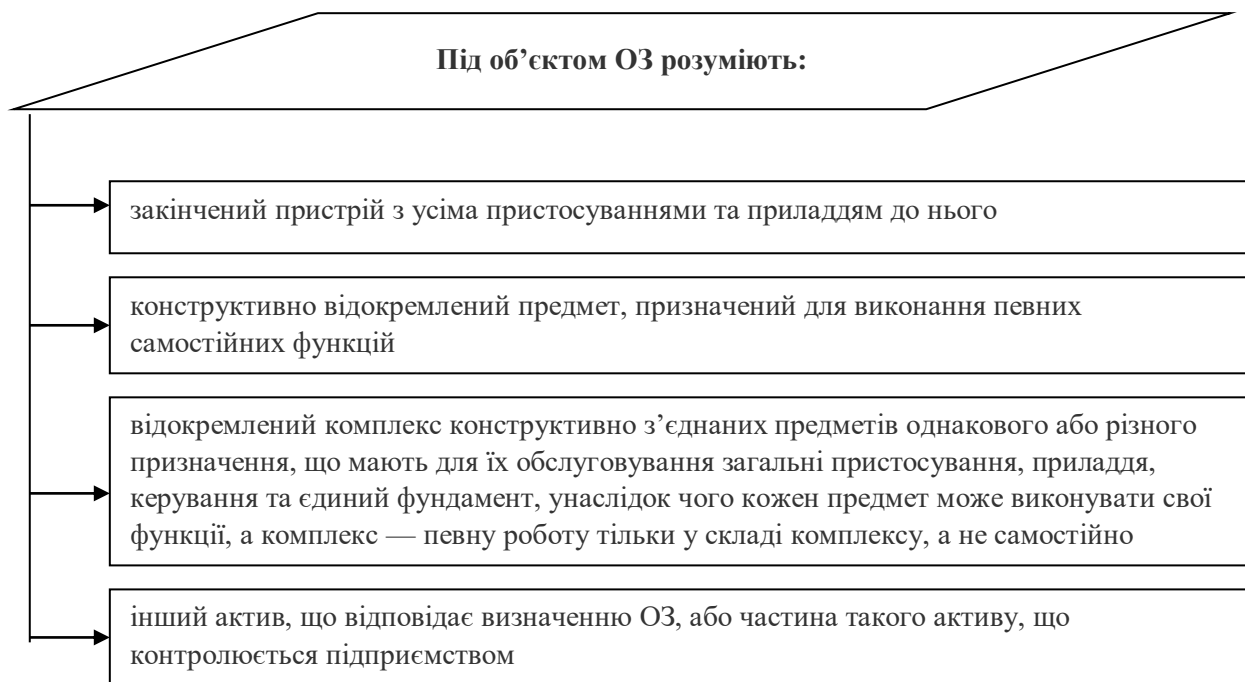

Рисунок 1 – Об'єкт ОЗ

Причому якщо один об'єкт ОЗ складається з частин, які мають різні строки корисного використання (експлуатації), то кожна з частин може визнаватися в бухгалтерському обліку окремим об'єктом ОЗ

Для цілей бухгалтерського обліку поділяє ОЗ на власне ОЗ та інші необоротні матеріальні активи.

Бухгалтерську та податкову класифікацію ОЗ за конкретними субрахунками наведено в табл. 1.

Табл. 1.

Бухгалтерський облік		Податковий облік	
номер субрахунку	назва субрахунку	номер групи	назва групи
100	Інвестиційна нерухомість	-	-
101	Земельні ділянки	1	Земельні ділянки
102	Капітальні витрати на поліпшення земель	2	Капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом
103	Будинки та споруди	3	Будинки
			Споруди
			Передавальні пристрої
104	Машини та обладнання	4	Машини та обладнання
105	Транспортні засоби	5	Транспортні засоби
106	Інструменти, прилади та інвентар	6	Інструменти, прилади та інвентар, меблі
107	Тварини	7	Тварини
108	Багаторічні насадження	8	Багаторічні насадження
109	Інші основні засоби	9	Інші основні засоби
111	Бібліотечні фонди	10	Бібліотечні фонди, збереження Національного архівного фонду України
112	Малоцінні необоротні матеріальні активи	11	Малоцінні необоротні матеріальні активи
113	Тимчасові (нетитульні) споруди	12	Тимчасові (нетитульні) споруди
114	Природні ресурси	13	Природні ресурси
115	Інвентарна тара	14	Інвентарна тара
116	Предмети прокату	15	Предмети прокату
117	Інші необоротні матеріальні активи	-	-
116	Довгострокові біологічні активи	16	Довгострокові біологічні активи

Податкове визначення ОЗ важливе не для всіх платників податку на прибуток, а тільки для високодохідників і малодохідників-добровольців, які прийняли рішення коригувати свій фінансовий результат на різниці, встановлені розд. III ПКУ.

Адже саме таким платникам доводиться вести окремий податковий облік ОЗ.

Що стосується інших малодохідників, які не визначають різниці з розд. III ПКУ, то вони з метою оподаткування орієнтуються тільки на бухгалтерський фінансовий результат. А тому й визначення ОЗ їх цікавить тільки бухгалтерське (див. вище). Тому наступна інформація — тільки для тих, хто визначає різниці.

Податкове визначення ОЗ наведено в п.п. 14.1.138 ПКУ.

Так, **ОЗ** — це матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр,

(1) вартість яких перевищує 20000 грн і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом,

(2) які призначені для використання в господарській діяльності платника податку та

3) очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік).

Згаданою нормою встановлено також, що «податковими» ОЗ не є:

- земля;
- незавершені капітальні інвестиції;
- автомобільні дороги загального користування;
- бібліотечні й архівні фонди;
- матеріальні активи, вартість яких не перевищує 20000 грн;
- невиробничі ОЗ;
- нематеріальні активи.

Отже, матеріальні цінності для цілей податку на прибуток можуть бути віднесені до складу ОЗ, якщо дотримуються одночасно три умови.

По-перше, об'єкт призначений для використання в господарській діяльності. Необоротні матеріальні активи, які не призначені для використання в господарській діяльності платника податків, для цілей податкового обліку класифікуються як невиробничі ОЗ (п.п. 138.3.2 ПКУ).

По-друге, об'єкт планується використовувати більше одного року (чи операційного циклу, якщо він довший за рік) з дати введення в експлуатацію.

При цьому значення має саме очікуваний (тобто передбачуваний) строк використання об'єкта, а не фактичний період його експлуатації.

Тож навіть якщо об'єкт реалізують або ліквідують до того, як спливе передбачуваний строк використання, цей об'єкт не втрачає статусу ОЗ

А отже, до операцій з таким об'єктом повинні застосовуватися правила оподаткування, встановлені для ОЗ.

Товарно-матеріальні цінності, очікуваний строк корисного використання яких не перевищує року (чи операційного циклу), не включаються до складу ОЗ, а вважаються оборотними активами.

По-третє, вартість об'єкта **перевищує 20000 грн.** Тут важливими є декілька моментів.

Для ОЗ, які були введені в експлуатацію до 23.05.2020 р., вартісний критерій становить 6000 грн.

Передусім, застосовувати вартісний критерій слід залежно від того, чи є підприємство платником ПДВ і чи буде об'єкт використовуватися в ПДВ-оподатковуваних операціях.

Так, із сумою 20000 грн порівнюють вартість придбаного активу:

— без ПДВ, якщо підприємство зареєстроване платником ПДВ і об'єкт планується використовувати в оподатковуваних операціях;

— з ПДВ, якщо підприємство НЕ зареєстроване платником ПДВ або якщо об'єкт придбавають для використання в необ'єктних і пільгових операціях;

— з урахуванням частини суми ПДВ, яку розраховують виходячи з частки використання об'єкта в неоподатковуваних операціях. Це відбувається, якщо підприємство зареєстроване платником ПДВ і придбаває об'єкт, який одночасно використовуватиметься як в оподатковуваних, так і в неоподатковуваних операціях. А ось результати наступного перерахунку за підсумками року згідно з п. 199.4 ПКУ на вартісний критерій уже не вплинуть.

Крім того, зіставляти із сумою 20000 грн потрібно вартість активу з урахуванням усіх витрат, супутніх його придбанню. До таких витрат, наприклад, належать вартість транспортування, монтажу, налаштування тощо.

Отже, ОЗ — це матеріальні активи, строк експлуатації яких більше року.

У податковому обліку ОЗ є необоротні матеріальні активи вартістю більше 20000 грн (для активів, введених в експлуатацію до 23.05.2020 р., — вартістю більше 6000 грн).

У податковому обліку ОЗ вважаються і ті активи, які в бухобліку відображаються на рахунках 11 (інші необоротні матеріальні активи) і 16 (довгострокові біологічні активи).

Новий вартісний критерій застосовуватиметься до ОЗ, що вводяться в експлуатацію починаючи з 23.05.2020 р. Таким чином, тепер ті матеріальні цінності, вартість яких не перевищує 20000 грн, а строк служби становить більше одного року (операційного циклу), в податковому обліку розцінюють як малоцінні необоротні матеріальні активи. Причому незалежно від того, як ці активи обліковуються в бухгалтерському обліку, в якому свій вартісний критерій (зазвичай він зазначається в наказі про облікову політику підприємства).

Але ОЗ, введені в експлуатацію до зазначеної дати, продовжують розглядатися в податковому обліку як ОЗ, навіть якщо їх вартість не перевищує 20000 грн, але більше 6000 грн.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Maksymenko I., Melikhova T. Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, Volume 3 Number 5. Riga: Publishing House "Baltija Publishing. 2017. P. 268—275.

2. Максименко І. Я., Тронькіна А. А. Особливості визнання в бухгалтерському та податковому обліку об'єктів основних засобів в управлінні діяльністю підприємства. *Агросвіт*. 2019. № 19. С. 47–51.

3. Максименко І. Я. Внутрішній аудит: підвищення ефективності роботи та забезпечення прибутковості підприємства. Сталий розвиток економіки. 2013. № 1. С. 294-296.

4. Максименко І. Я., Філатова О. І. Особливості відображення в обліку операцій з ліквідації основних засобів в управлінні підприємством. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 19. С. 37–40.

5. Максименко І.Я. Особливості обліку необоротних активів бюджетних установ. Ефективна економіка. 2014. № 6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?n=6&y=2014> (дата звернення: 12.11.2019)

6. Максименко І. Я. Внутрішній аудит: підвищення ефективності роботи та забезпечення прибутковості підприємства. /І.Я. Максименко //Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 1. – С. 294-296.

7. Максименко І. Я. Особливості проведення інвентаризації як форми внутрішньогосподарського контролю в бюджетних установах / І. Я. Максименко // Економічний простір. – 2015. – № 103. – С. 167-175.

8. Максименко І. Я. Особливості обліку нематеріальних активів бюджетних установ в умовах трансформації обліку до міжнародних стандартів / І. Я. Максименко // Науково-виробничий журнал Інноваційна економіка. – 2015. – № 5 (60). – С. 181–185.

УДК 372.881.111.1

АУДИО ТА ВІДЕО МАТЕРІАЛИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Малєєва Тетяна Євгенівна

старший викладач кафедри іноземних мов № 2

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Анотація: В статті висвітлюються особливості та переваги дистанційного навчання для модернізації освіти в умовах переходу до інформаційного суспільства; розкривається важливість використання аудіо та відео матеріалів при дистанційному навчанні іноземної мови у вищій школі; підкреслюється необхідність поєднання педагогічних знань та сучасних технологій для успішного навчання іноземної мови.

Ключові слова: дистанційне навчання, аудіо та відео матеріали, сучасні інформаційні технології, організація навчального процесу, інтерактивність, комунікація, модернізація освіти.

Світовий процес переходу до інформаційного суспільства, а також економічні, політичні та соціальні зміни, що його супроводжують, змушують здійснювати реформування системи освіти. В цьому зв'язку, першочерговою метою професійної освіти є навчити студентів самостійно знаходити та засвоювати інформацію за допомогою інформаційних технологій.

Найбільш ефективному розв'язанню зазначеної проблеми сприяє дистанційне навчання, яке здійснюється на основі сучасних педагогічних, інформаційних і телекомунікаційних технологій.

З точки зору організації навчального процесу, дистанційна освіта має багато позитивних сторін. Вона передбачає гнучкий графік навчання,

необмежений інформаційний ресурс, оперативність оновлення та поповнення сайтів, можливість автоматичної перевірки знань, індивідуалізація навчання, та інші.

Особливістю дистанційного навчання є створення можливостей організації сучасного навчального процесу на рівні денного. Мається на увазі можливість отримати пояснення, роз'яснення викладачем навчального матеріалу, спілкування з викладачем і студентів між собою протягом усього періоду навчання; проведення обговорень. Це також надає можливість проведення поточного і підсумкового контролю знань, виконання спільних завдань, у тому числі дослідницького і творчого характеру, тощо. Дистанційне навчання забезпечує інтерактивність пізнавального процесу, індивідуалізацію і диференціацію процесу навчання; формування стійкої мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

Метою навчання іноземної мови в першу чергу є можливість здійснювати безпосереднє спілкування з носіями мови, що вивчається. Спілкування включає в себе не тільки говоріння іноземною мовою (монолог), але й сприйняття мови співрозмовника на слух, зорове сприйняття співрозмовника і розуміння його невербальної мови. Навички такого комплексного сприйняття інформації є невід'ємною умовою ефективної комунікації в мовному середовищі.

Важливу роль в процесі навчання займає робота не тільки з текстом, але й робота з аудіо і відео матеріалами. Аудіювання в процесі навчання іноземної мови має конкретні завдання: лексичні, граматичні, фонетичні. Але одним з головних завдань є створення мотивації до вивчення іноземної мови. Мотивація є головною умовою при формуванні навичок аудіювання. Якщо співрозмовник відчуває потребу слухати, то це веде до максимальної мобілізації його психічного потенціалу, загострюється мовний слух і чутливість органів відчуття, більш цілеспрямованою стає увага, підвищується інтенсивність розумових процесів.

Сприйняття людиною навколишнього світу - це комплексний процес. Він включає в себе сприйняття інформації про навколишній світ за допомогою

зору, слуху, і нюху. З усієї інформації, що впливає на людину, на слух сприймається не більше 10%, візуально близько 30%, а якщо людина залучена в процес сприйняття інформації - близько 60%. Чим більша кількість каналів сприйняття задіяна, тим більший обсяг інформації ми отримуємо, і тим більше ми залучені до процесу сприйняття цієї інформації.

Зображення – це потужний супровід звуку, яке забезпечує розуміння тексту без перекладу. Функція зорового ряду – це своєрідні «підказки» для слухового сприйняття. Спираючись на зоровий образ, вдається більш точними і економними засобами передати ту чи іншу інформацію, створити аналог реального акту мовної комунікації. Це забезпечує ефективність сприйняття, надає можливість для більш стійкого запам'ятовування мовного матеріалу в поєднанні з відповідною мовною ситуацією.

Використання аудіо та відео матеріалів націлене не тільки на навчання аудіюванню. Аудіовізуальні засоби з успіхом використовуються і для навчання граматиці, читанню та письму, при роботі з текстовими матеріалами. Відео також знайомить студентів з великою кількістю реалій.

Модернізація освіти передбачає перехід від використання традиційних засобів передачі та отримання інформації, таких як друкований текст, дошка і крейда до сучасних електронних форм передачі та збереження інформації за допомогою мережі Інтернет. Інтернет технології стають невід'ємною частиною загальної інформаційної культури викладачів і студентів закладів вищої освіти.

Технічний прогрес останніх десятиліть дозволив вивести роботу з аудіо та відео матеріалами, як інструмент навчання іноземним мовам, на абсолютно новий рівень.

Поява персональних комп'ютерів, виникнення мережі Інтернет та специфічного інформаційно-комунікативного простору цієї мережі, відкриває нові можливості для роботи з аудіо і відео матеріалами в освітньому процесі.

У першу чергу це пов'язано зі специфікою цього нового електронного простору.

Сучасний рівень розвитку мережі характеризується такими особливостями як:

- мультимедійність,
- інтерактивність,
- відкритість та доступність інформації,
- зручність роботи і мобільність,
- поява нових інструментів роботи з інформацією,
- нові способи організації інформації.

Нові можливості мережі відкривають перспективи для використання аудіо та відео матеріалів в освітньому процесі, надають нові інструменти для роботи.

Мультимедіа – одночасне використання різних форм представлення інформації та її обробки в єдиному об'єкті. Наприклад, в одному об'єкті може міститися текстова, аудіо, графічна та відео інформація, а також, можливо, і спосіб інтерактивної взаємодії з нею.

До мультимедійних форм подання інформації можна віднести:

- відео (відеоряд у поєднанні з аудіо рядом),
- з'єднання відео і тексту,
- з'єднання статичного зображення і тексту,
- з'єднання статичного зображення і музики,
- з'єднання зображення, музики і тексту і т.д.

Нові інструменти роботи з інформацією дозволяють пов'язувати воедино аудіо, відео матеріали, тексти і текстові завдання, ілюстрації, анімації і т.д. в єдиний інтерактивний комплекс: відео супроводжуване «інтерактивними» субтитрами, навчальні програми, що дозволяють бачити результати своєї роботи в режимі реального часу, тощо.

Студент може вибрати матеріал і спосіб роботи в межах обраної теми, і може вирішувати сам, скільки разів прослухати або переглянути обраний аудіо або відео фрагмент.

Сучасні інформаційні технології дають нові інструменти роботи з матеріалами (наприклад, студент може управляти сюжетом відеоролика в режимі реального часу).

Таким чином, нові електронні технології суттєво вплинули на процес навчання сьогодні. Розробка, впровадження та вивчення нових можливостей інформаційних технологій в освітньому процесі є пріоритетним напрямком активного дослідження вчених різних країн світу.

Використання дистанційного навчання в освітніх програмах було досить проблематичним питанням, оскільки живе особисте спілкування між викладачем і студентом було відсутнє. Сьогодні ця проблема вирішена за допомогою найсучасніших інструментів для синхронного та асинхронного зв'язку, які удосконалюються з кожним днем задля підвищення інтерактивності. Слід зазначити, що тільки завдяки поєднанню педагогічних знань і сучасних технологій можна реалізувати успішний курс дистанційного навчання іноземної мови.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРЫ

1. Андреев А. А. Дидактические основы дистанционного обучения в высших учебных заведениях: дис. доктора пед. наук: 13.00.02 – теория и методика обучения (создание и использование средств обучения) / Андреев Александр Александрович. [Электронный ресурс] – Режим доступа:<https://www.dissercat.com/content/didakticheskie-osnovy-distantionnogoobucheniya-v-vysshikh-uchebnykh-zavedeniyakh>
2. Кухаренко В.М., Рибалко О.В., Сиротенко Н.Г. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс : навч. пос. / В.М.Кухаренко, О.В.Рибалко, Н.Г.Сиротенко. – Х: НТУ «ХПІ», «Торсінг», 2002. – 320 с.
3. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів: навч. посібн. / В.В.Вишнівський, М.П. Гніденко, Г.І. Гайдур, О.О. Ільїн. – К. : ДУТ, 2014. – 140 с.

УДК 618.3.018.2

**РОЛЬ НЕДИФЕРЕНЦІЙНОЇ ДИСПЛАЗІЇ СПОЛУЧНОЇ ТКАНИНИ
В ГЕНЕЗІ ІСТМІКО-ЦЕРВІКАЛЬНОЇ НЕДОСТАТНОСТІ
У ВАГІТНИХ З НЕДОНОШУВАННЯМ**

Маляр Віталій Васильович

д.мед.н., доцент

Ібадова Тунзала Валаддінівна

асистент

Маляр Володимир Васильович

к.мед.н., доцент

Маляр Василь Андрійович

д.мед.н., професор

ДВНЗ «Ужгородський національний Університет»

м. Ужгород, Україна

Анотація: В статті приведені дані про роль недиференційованої дисплазії сполучної тканини як значущого фактора в розвитку функціональної істміко-цервікальної недостатності при недоношуванні вагітності.

Ключові слова: істміко – цервікальна недостатність, шийка матки, дисплазії сполучної тканини.

Проблема недоношування вагітності в останні роки набула значну актуальність, так як пологи в 22 – 27 тижнів гестації обумовлюють 50% перинатальної смертності [5, с. 121].

В останні роки виросла зацікавленість до проблеми недиференційованої дисплазії сполучної тканини і її ролі у розвитку функціональної істміко – цервікальної недостатності у вагітних жінок з недоношуванням [1, с. 23; 2, с. 199; 3, с. 408; 4, с. 231]. Але роль недиференційованої дисплазії сполучної

тканини (НДСТ) і її маркерів в діагностично – прогностичному процесі до кінця не вивчена.

У зв'язку з цим не виникає сумнівів доцільності подальших наукових досліджень.

Мета дослідження. З'ясувати діагностично – прогностичну значимість фенотипічних маркерів недиференційованої дисплазії сполучної тканини в прогнозуванні розвитку функціональної істміко – цервікальної недостатності.

Матеріали та методи. У дослідження включено 166 пацієток з одноплідною вагітністю в терміні 22 – 30 тижнів гестації, що були госпіталізовані в Ужгородський пологовий будинок.

Із 166 пацієток сформовані дві репрезентативні групи за віком, паритетом, соціальним станом. У основну (І групу) увійшло 50 пацієток з наявністю маркерів НДСТ, контрольну групу (ІІ групу) склали 50 осіб без маркерів НДСТ.

Матеріал опрацьований методом статистичного аналізу Microsoft Excel 7.0.

Результати дослідження та їх обговорення. Серед вагітних із істміко – цервікальною недостатністю, асоційованого з синдромом недиференційованої дисплазії сполучної тканини на момент звершення вагітної в клініку у 12(24,0±6,9%) зафіксовано підвищення тонуусу і активності матки, що вказувало на загрозу передчасних пологів. У 38(76,0±8,7%) пацієток не зафіксовано підвищеної активності і тонуусу матки. Термін гестації у 30(60,0%) становив 28 – 34 тижні, а у 10(20%) – 22 – 27 тижнів гестації.

Аналіз структури захворюваності вказувало на перевагу патологій чий генез є наслідком дисплазії сполучної тканини (варикозне розширення вен в 22,0%, міопія в 17,0%, геморрой в 14,0%, пролапс мітрального клапану в 8,0%) або патологія з наявністю сполучнотканинної дисплазії (гіпотонія в 21,0%, судинна дистонія з перевагою ваготонії в 14,0%).

У даних нозологій виявлені ряд фенотипічних маркерів вперше під час вагітності. Окремі з них мали тенденцію до прогресування в період гестації, що

дозволяє вважати вагітність сприяючим фактором негативного впливу на структурні компоненти сполучної тканини. Окрім того, у вагітних вірогідно частіше зустрічалися як основні ознаки дисплазії, так стигми дезембріогенезу, які в 52,0% були асоційовані з фенотипічними маркерами дисплазії сполучної тканини. Найбільш часто зустрічалися: гіпермобільність суглобів (19,0%), розтяжимість і дряблість шкіри (18,0%), наявність стрій на шкірі у повторнонароджуючих (23,0%), арахнодикталія (16,0%).

Зростання частоти фенотипічних маркерів в основній групі свідчить про мезенхіальну недостатність яка впливає на міцність і розтяжимість сполучної тканини. Наявність в структурі шийки переважно сполучнотканинних елементів – відбиваюча здатність ультразвукової хвилі підвищена і на екрані ехоструктура шийки матки виглядає світлішою за тіло. Відповідно у вагітних при істміко – цервікальній недостатності у 56,0% ехоструктура шийки матки виглядала дещо світлішою за тіло матки, у 19,0% відбиваюча здатність структур шийки матки майже була однакова із тілом і у 25,0% пацієнток виглядала темнішою за тіло.

Слід зазначити, що у випадкових збільшеннях проникливої здатності ультразвукової хвилі через тканини шийки матки у вагітних при повторному ультразвуковому дослідженні відмічалось прогресування істміко – цервікальної недостатності. Спостерігалось її вкорочення до $16,7 \pm 1,8$ мм і збільшення діаметру внутрішнього вічка до $9,8 \pm 1,7$ мм ($P < 0,05$). При цьому форма відкриття внутрішнього вічка у 29,0% вагітних була У-подібна, в 31,0% - V – подібна і у 40,0% - U – подібна та зростала виразність істміко – цервікальної недостатності за шкалою Штермбера ($8,2 \pm 0,5$ балів).

Висновки. В генезі дострокового перериванні вагітності у жінок при синдромі недиференційованої дисплазії сполучної тканини слід вважати функціональну істміко – цервікальну недостатність. Важлива роль в данному процесі відіграє безсимптомне вкорочення шийки матки і розширення внутрішнього вічка, що тісно пов'язані із структурними елементами сполучної тканини шийки матки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Громова О.А. Молекулярные механизмы воздействия магния на дисплазию соединительной ткани // Дисплазия соединительной ткани – 2008. - №1. – С. 23-32.
2. Зарічанська Х.В. Перебіг вагітності у жінок із істміко – церві кальною недостатністю / Х.В. Зарічанська, С.Б. Ходаківський, Т.С. Гуменюк // Збірник наукових праць Асоціації акушерів – гінекологів України. – Київ.: «Поліграф плюс», 2012. – С. 199 – 201.
3. Нечаева Е.Г., Яковлев В.М. Основы клинической диагностики дисплазии соединительной ткани. – Ставрополь: АГРУС, 2009. – 408с.
4. Прокіп У.Є. Функціональна істміко – цервікальна недостатність як прояв недиференційованої дисплазії сполучної тканини / Л.Б. Маркін, У.Є. Прокіп // Збірник наук. Праць Асоціації акушерів – гінекологів України – Київ – 2014. – С. 231-232.
5. Dobryanskyu D. Respiratory distress syndrome (RDS) and intlamation associated with intraventmicular haemorrhages (IVH) in very prenatal newborns / D. Dobryanskyu, I. Gorinets // Acta Paediatrica. – 2009. – V.98. - P. 121.

СВОЙСТВА ЦЕМЕНТА НА ОСНОВЕ ИЗВЕСТНЯКА С ВЫСОКИМ СОДЕРЖАНИЕМ ГЛИНОЗЕМА

Мамадиерова Шахноза Иззатуллаевна

ассистент

Джизакский политехнический институт

г.Джизак, Узбекистан

Аннотация: Приведены результаты изменения свойств клинкерных минералов в зависимости от содержания Al_2O_3 , влияние известняка на диффузионные и твердофазовые реакции клинкерообразования в зависимости от КН. Установлено, что выпуск цемента с различными содержаниями глинозема на основе известняка повышает его гидравлическую активность

Ключевые слова: портландцементный клинкер, глинозем, алюмоферрит, гидросиликат кальция, алит.

Известно, что алит, в кристаллической решетке которого растворено некоторое ионов Al^{3+} , обладает более высокой гидравлической активностью. Исследования [1-3] показали, что от концентрации Al_2O_3 во многом зависят свойства C_2S .

Пределом растворения Al_2O_3 в C_2S считается 1 %. Небольшое количество ионов алюминия (до 0,5 %) замещает Si^{4+} в тетраэдрах, что сопровождается локальным расширением решетки из-за большей величины иона Al^{3+} . В присутствии 0,5-1 % Al_2O_3 алит стабилизируется в тригональной модификации.

Одновременно осуществляются три варианта размещения Al^{3+} в решетке трехкальциевого силиката: гетеровалентные замещения $Al^{3+} \rightarrow Si^{4+}$, изовалентные $2 Al^{3+} \rightarrow 3 Ca^{2+}$ и внедрение Al^{3+} в октаэдрические пустоты, при этом отмечается некоторое сжатие кристаллические решетки C_2S . При замещении $Al^{3+} \rightarrow Si^{4+}$

возникают акцепторные центры, наиболее благоприятные для повышения гидравлической активности алита.

Ион алюминия, имея большее валентное усилие, при замещении Ca^{2+} частично компенсирует оставшиеся ненасыщенными валентные связи кислородных ионов в тетраэдрах, что влечет за собой изменение электростатического поля решетки алита и её искажение.

Приведенные данные хорошо согласуются с полученными авторами результатами, которые показали, что помимо повышения прочности при сжатии значительно увеличиваются и значение модуля упругости мономинерального камня, полученного из C_2S с 1% Al_2O_3 .

Предпринята попытка получить портландцементный клинкер с алитом, модифицированным оксидом алюминия. Для этого в качестве карбонатного компонента сырьевой смеси использовался известняк с высоким содержанием глинозема ($\text{Al}_2\text{O}_3=2,7\%$). Контрольный состав готовился из мела с высоким титром, в котором содержится (по массе): 55,48 % CaO ; 0,54 % SiO_2 ; 0,16 % Al_2O_3 ; 0,05 % Fe_2O_3 ; п.п.п.=43,39 %. Второй известняк содержит (по массе): 44,19 % CaO ; 11,40 % SiO_2 ; 2,70 % Al_2O_3 ; 1,50 % Fe_2O_3 ; п.п.п.=36,62 %.

Химический состав различных фракций известняка второго месторождения, приведенный в табл.1, показывает, что Al_2O_3 в алюмосиликатах тонкодисперсно распределен по всем фракциям.

Во фракции известняка крупнее 60 мкм больше кремнезема, что указывает на присутствие примеси трудноразмолываемого кварца.

Тесный контакт между частицами алюмосиликатов и кальцита в известняке вплоть до взаимного их проникания способствует размещению ионов алюминия во всех фазах клинкера, в том числе и в алите. При обжиге известняков, содержащих глинистые примеси, облегчены диффузионные процессы при твердофазовых взаимодействиях карбоната кальция с алюмосиликатами. Это приводит к снижению температур начала диссоциации и образования химических соединений.

Сырьевые смеси с КН=0,91, n=1,9 и p=1,1 составлялись из карбонатных материалов и химических реактивов марке ч.д.а. Обжиг проводился при температуре 1450 °С с выдержкой 30 мин.

На рентгенограмме клинкера на основе глиноземсодержащего известняка отчетливо просматривается смещение дифракционных максимумов алита в сторону меньших значений межплоскостных расстояний, что может свидетельствовать о частичном внедрении оксида алюминия в решетки C₃S и некотором ее сжатии (рис.1).

Таблица 1

Оксиды	Фракции, мкм			
	< 5	5-30	30-60	> 60
SiO ₂	5,50	7,63	5,48	31,46
Al ₂ O ₃	2,86	2,80	2,64	2,28
Fe ₂ O ₃	2,02	1,96	2,24	2,15
CaO	50,12	46,81	48,63	30,20

Кристаллографическая форма алита в клинкере, по анализу соотношений относительных интенсивностей дифракционных максимумов d/n=2,60; 2,75; 2,78 Å и по форме пика 1,76 Å, идентифицируется как высокотемпературная тригональная модификация. Алит контрольного клинкера кристаллизуется в моноклинной форме.

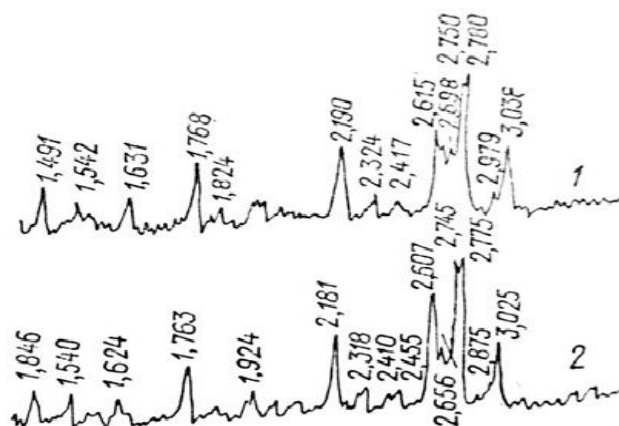

Рис.1. Рентгенограммы клинкеров с КН=0,91;

n=1,9; p=1,1 контрольного (1) и на основе известняка с 2,7 % Al₂O₃ (2)

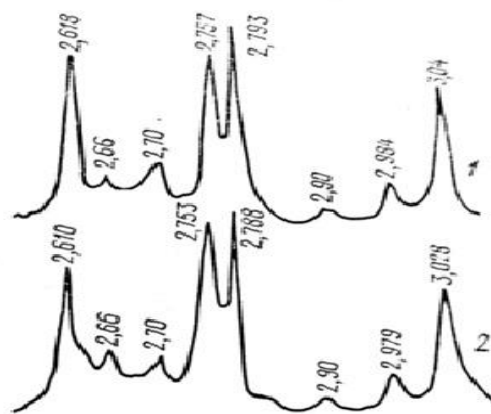

Рис.2 . Рентгенограммы клинкеров с КН=0,92;

n=2,2; p=1,3 контрольного (1) и полученного путем предварительного обжига карбоната кальция с глиноземом при температуре 1200 °С (2)

Таблица 2

Содержание глинозема в известняке, мас, %	Предел прочности, МПа						Модуль упругости (МПа) в возрасте 28 сут	Предельная растяжимость в возрасте 28 сут
	При сжатии в возрасте, сут			При изгибе в возрасте, сут				
	3	7	28	3	7	28		
0,69	35,8	43,0	50,3	5,1	5,5	6,4	39890	1,75*10 ⁻⁴
0,92	32,4	35,7	46,4	4,1	4,6	5,2	42420	1,86*10 ⁻⁴
1,11	31,4	36,8	49,2	4,8	5,5	6,4	42935	1,96*10 ⁻⁴
1,78	28,8	38,7	54,1	5,2	5,9	6,8	46080	2,42*10 ⁻⁴
2,83	30,8	42,8	61,7	4,8	5,6	6,8	47830	2,62*10 ⁻⁴
3,11	31,5	39,5	52,1	4,5	5,6	6,1	47930	2,69*10 ⁻⁴

Рентгенофазовый анализ указывает и на изменение состава алюмоферритной фазы у исследуемого клинкера (см.рис.1). На рентгенограмме отсутствует отчетливо выраженный дифракционный максимум $d/n = 2,70 \text{ \AA}$, характерный для трехкальцевого алюмината, присутствующий на рентгенограмме контрольного клинкера.

Дифракционные максимумы $d/n = 1,92; 2,62 \text{ \AA}$ соответствующие алюмоферритам кальция, изменяют свое очертание и смещаются в сторону увеличения угла дифракции. Это объясняется образованием в системе алюмоферритной фазы обогащенной Al_2O_3 , состава $\text{C}_6\text{A}_2\text{F}$. В работе показано, что образование $\text{C}_6\text{A}_2\text{F}$ возможно в том случае, если атомы алюминия занимают преимущественно октаэдрические позиции. Число октаэдрических комплексов

AlO_6^{9-} увеличивается в случае наличие кислотных оксидов в спекающемся клинкере и понижается в присутствии основных оксидов. Так как при обжиге в глиноземсодержащем известняке одновременно с оксидом алюминия присутствует и кремнезем, то это усиливает кислотность среды при формировании минерала и, следовательно, благоприятствует переходу алюминия в октаэдрическую координацию.

При обжиге обычных сырьевых материалов, отличающихся известной <чистотой> на границе контакта с СаО, оксид алюминия ведет себя как кислотный, образует значительное количество C_3A , при гидратации которого не достигается высокая прочность цементного камня.

Для подтверждения влияния первичного контакта оксидов кальция и алюминия в спекающейся смеси на фазовый состав клинкера, были синтезированы два клинкера из химически чистых реактивов одинакового состава: $KH=0,92$; $n= 2,2$; $p=1,3$.

Контрольный состав обжигался из смеси всех оксидов при температуре $1450\text{ }^{\circ}C$ с выдержкой 30 мин. В исследуемом клинкере для моделирования первичного контакта оксида кальция с алюминием предварительно смешивались карбонат кальция с оксидом алюминия и обжигались при температуре $1200\text{ }^{\circ}C$ с выдержкой 30 мин. Далее смесь дошихтовывалась до выбранного состава и обжигалась при температуре $1450\text{ }^{\circ}C$ с той же выдержкой.

Рентгенограммы контрольного и исследуемого клинкеров приведены на рис.2. Дифракционные максимумы, принадлежащие алиту клинкера двухступенчатого обжига, смещены в сторону меньших значений $d/n=2,610$; $2,753$; $2,788$; $2,979$; $3,030\text{ \AA}$ (у контрольного клинкера $d/n=2,618$; $2,757$; $2,793$; $2,984$; $3,040\text{ \AA}$). Интенсивность отражения $d/n=2,75\text{ \AA}$ несколько возросла, а максимумов $d/n=2,61$; $2,78\text{ \AA}$ уменьшилась. То есть алит исследуемого клинкера обогащается оксидом алюминия и стабилизируется преимущественно в тригональной модификации с некоторым сжатием кристаллической решетки, а его количество понижается.

Изменения коснулись количества алюминатной и алюмоферритной фаз. Уменьшение дифракционного максимума $d/n=2,70 \text{ \AA}$ при одновременном увеличении отражения $d/n=2,67 \text{ \AA}$ указывает на снижение содержания в клинкере C_3A за счет роста количества алюмоферритной фазы, состав которой не изменился и соответствует C_4AF .

Таким образом, основные особенности изменения фазового состава клинкера, полученного на природном известняке с высоким содержанием в тонкодисперсно распределенного глинозема, нашли свое подтверждение в фазовом составе синтезированного из химических реактивов клинкера, полученного путем предварительного обжига карбоната кальция с оксидом алюминия.

Степень гидратации цемента с модифицированным алитом составила 61 % в возрасте 3 сут, 68 % 7 сут, у контрольного с ответственно первичной матрицы из длиноволокнистых кристаллов гидросиликатов кальция с повышенным числом контактов между собой. Наибольшее количество игольчатых кристаллов размещается в паровом пространстве и дополнительно армирует цементный камень.

Выпуск вяжущих на известняках с различным содержанием глинозема, осуществленны на Бекабодском цементном комбинате, показал, что при повышении содержания Al_2O_3 до 1,7 % и выше отмечается повышение гидравлической активности клинкера на 4-15 МПа (табл.2). Удалось значительно повысить в исследуемых цементах значения модуля упругости (до 7-20 %) и предельной растяжимости (23-37 %) цементного камня.

Цементы с улучшенными деформативными свойствами могут эффективно применяться в тонкостенных, предварительно напряженных железобетонных конструкциях.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Строительные материалы: Учебно-справочное пособие/под.ред. П.Г.Комохова., Е.М.Черышьева. –М.:Феникс, 2005.
2. Барташевич А.А. Материаловедение: Учеб.пособие/А.А.Барташевич, Л.М.Бахар. -Ростов на Дону: Феникс, 2005.
3. Строительное материаловедение: Учебное пособие для строит.спец. вузов-3-е изд., стер (ГРИФ)/Рыбьев И.А. –М.- «Высшая школа», 2008.
4. Попов К.Н. Строительные материалы и изделия: Учебник /К.Н.Попов., М.Б.Каудо.-М.: Высшая школа:2006.
5. Современные строительствее материалы и товары: Справочник / Авт.сост. И.Михайлова., И.Васильев, К.Маронов.-М.:Эксмо,2007

УДК 622.245

ЭЛЕКТРОСТАТИЧЕСКАЯ ПОЛЯРИЗАЦИЯ НА ЭТАПАХ ФОРМИРОВАНИЯ СТРУКТУР ЦЕМЕНТНОГО ТЕСТА

Мамадиерова Шахноза Иззатуллаевна

ассистент

Джизакский политехнический институт

г.Джизак, Узбекистан

Аннотация: Приведено влияние электрокинетических свойств цементно-водных дисперсий на формирование, поляризации на механические свойства цементных образцов. Исследовано влияние высоковольтной поляризации на физико-химические и реологические свойства цементного теста, что непосредственно влияют на прочность цементного камня.

Ключевые слова: цементный камень, деструктурированная вода, эжекция, инъекция, виброуплотнения, пластифицированный

Электрокинетические свойства цементно-водных дисперсий играют существенную роль на различных этапах формирования структуры цементного камня.

Выщелачивание ионов Ca^{++} из цементных минералов, диссоциация ОН-групп ($=\text{Si}-\text{OH} \rightarrow =\text{Si}-\text{O}^- + \text{H}^+$), адсорбция OH^- -ионов обуславливают возникновение двойного электрического слоя (ДЭС) вокруг зерен вяжущего, а энергетически ненасыщенные поверхностные слоя-структурирование жидкой фазы. В результате этого в процессах межчастичного взаимодействия и возникновения структуры твердения непосредственного участвует структурированная вода.

Разупорядочения структуры воды, увеличение доли свободных молекул обуславливает повышение ее активности, более интенсивное

структурообразование на ранних стадиях гидратации и рост прочности цементного камня.

Обычно электрокинетические свойства вяжущих дисперсий регулируются с помощью химических добавок или путем воздействия различными силовыми полями. Как правило, влияние добавок на строение ДЭС и свойства вяжущих систем однозначны, и их положительное действие проявляется лишь при твердении камня.

Так, поверхностно-активные вещества экранируют поверхность частиц твердой фазы, способствуют деструктурированию воды и повышают подвижность бетонной смеси, но затем препятствуют интенсивной гидратации вяжущего.

Добавки-электролиты способствуют сжатию ДЭС, обеспечивают интенсивное структурообразование, что, помимо положительного действия, может способствовать ускорению схватывания.

Нами предложен способ регулирования строения ДЭС и поляризационных процессов при твердении, а следовательно, свойств вяжущих дисперсий с помощью высоковольтного электрического потенциала.

Экспериментально установлено, что с помощью электростатического потенциала можно воздействовать на явления, связанные с поляризацией, осуществлять регулирование электроповерхностных свойств дисперсий и реакционной способности приповерхностного слоя твердой фазы.

Известно, что в приповерхностном слое возникает равный и обратный по знаку заряд, который деформирует внутримолекулярные связи поверхностных молекул. Кроме того, при подаче на систему отрицательного потенциала возможна эжекция, а при положительном потенциале дисперсионной среды – инжекция электронов или рост концентрации дырок.

В качестве гипотезы нами принята модель конденсатора, в котором одной из обкладок является поверхность твердой фазы, включающей область пространственного заряда (ОПЗ) а другой – внешняя оболочка ДЭС. Между

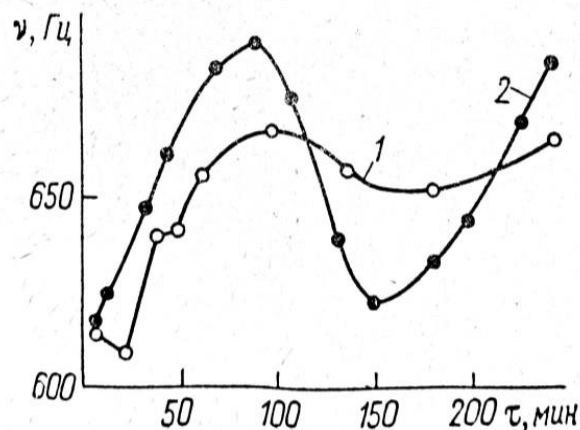
этими обкладками находится слой Гельмгольца, связанный электростатически с поверхностью.

Внешний электростатический потенциал подается на такой конденсатор со стороны жидкой фазы, обладающей достаточной проводимостью уже с первых секунд гидратации цемента.

Если знак заряда поверхности частиц совпадает со знаком подаваемого на систему электростатического потенциала, то происходит отток с поверхности противоионов в жидкую фазу и ее разупорядочение, если же тот знак противоположен – то приток и сжатие ДЭС. В соответствии с этим будут изменяться структурирующая и реакционная способности жидкой и твердой фаз, а также межчастичное взаимодействие.

Следовательно, при определении режима поляризационной активации твердения цементного теста необходимо учитывать знак заряда поверхности частиц и его возможное изменение в процессе гидратации, а также под действием различных добавок,

Нами были проведены исследования по оценке эффективности режимов поляризации цементного теста на различных этапах технологии, а именно до начала и вовремя виброуплотнения, и на стадии формирования структуры образцов после виброуплотнения. В опытах применяли пластифицированный и обычный портландцементы со следующим расчетным составом клинкера, мас. % C_3S -57,0; C_2S -27,5; C_3A -4,1; C_4AF -9,6 и прочие -1,8. Содержание гипса в портландцементе-5%. Полная кривая структурообразования определена с помощью прибора ИГ-1Р и представлена на рисунке.

Изменение собственной частоты колебаний γ цементного теста при структурообразовании в условиях обычных (1) и поляризации (2)

В качестве критерия оптимизации принят прирост прочности подвергнутых поляризационной активации образцов по сравнению с контрольными.

Виброуплотнения образцов осуществлялось в течение 1 мин через 20 мин после затворения цемента. Выдержка перед пропариванием составляла 4 ч.

Образцы – кубики серебро ребром 0,02м из теста нормальной плотности после соответствующей выдержки пропарывались по режиму 3+6+3 ч при температуре изотермии 358 К и испытывались на сжатие.

Свойства использованных цементов, а также результаты исследований полученных образцов представлены в табл. 1 и 2.

Таблица 1

Цементы	Добавки СДБ, %	Нормальная густота, %	Сроки схватывания, мин		Активность в тесте нормальной густоты, МПа
			Начало	Конец	
Контрольный	-	29	45	210	58,0
Пластифицированный	0,3	27	65	240	70,5

Таблица 2

Период поляризации	Знак потенциала поляризации	Прочность образцов (прирост прочности), МПа, в зависимости от вида цемента	
		обычного	пластифицированного
Перед виброуплотнением, 15 мин	-	76,0(18,0)	73,7 (3,2)
	+	62,4 (4,4)	79, (8,8)
В период виброуплотнения	-	63,9 (5,9)	76,0 (5,5)
	+	56,8 (-1,2)	84,4 (13,9)
После виброуплотнения, мин			
20-120;	-	59,0 (1,0)	85,5 (26,5)
	+	55,6 (-2,4)	66,6 (13,9)
20-40;	+	54,0 (-0,4)	78,5 (8,0)
20-40;	+	72,5 (14,5)	77,0 (6,5)

Пластифицированный добавкой СДБ портландцемент за счет меньшей водопотребности в тесте нормальной густоты показал более высокую активность после пропаривания (70,5 МПа).

Поляризация теста нормальной густоты осуществлялась вперед 5-20 мин от начала затворения путем подачи на него отрицательного и положительного высоковольтного потенциала. Для обычного цемента в данном случае эффективной стала поляризация теста отрицательным потенциалом, которая дала прирост прочности 18 МПа. Для пластифицированного портландцемента предпочтительно поляризация положительным потенциалом, повысившая прочность образцов на 8,8 МПа.

Для пластифицированного портландцемента после виброуплотнения лучший результат достигнут при поляризации положительном потенциале в течение всего периода твердения, повышение прочности образцов при этом составило 26,5 МПа. По – видимому, добавка СДБ, адсорбируясь на поверхности частиц цемента, определяет знак заряда частиц в течение всего периода поляризации. Этим же объясняется и замедление сроков схватывания этого вида цемента по сравнению с обычным.

Различие в знаках потенциала объясняется воздействием СДБ на знак и величину заряда поверхности частиц. Электростатический потенциал воздействует на ДЭС и деструктурирует его, частицы цемента при этом имеют меньшую степень связанности в структурированной пасте и уплотняются.

Аналогичным образом влияет поляризационная активация цементного теста в период виброуплотнения. За счет сочетания поляризация и виброуплотнения достигнуто повышение прочности образцов на 5,9 МПа для рядового цемента и на 13,9-для пластифицированного.

Поляризация образцов после виброуплотнения осуществлялась в период 20-120 мин от момента затворения цемента. В отдельных случаях производились изменение знака потенциала в конце первого периода структурообразования-через 40 мин. В данных опытах это было обосновано сведениями о возможности изменения знака заряда частиц в процесса гидратации цемента.

Согласно полученным данным, лучшим для пластифицированного цемента является режим поляризации с изменением знака потенциала с «-» на «+» в начале схватывания. По-видимому, в этот происходит изменение поверхностного заряда, что может быть объяснено адсорбцией ионов алюминия на поверхности частиц. При воздействии внешней поляризации усиливается сжатие ДЭС и формирование более плотной структуры твердения. Оптимальный режим поляризации обеспечивает увеличение прочности образцов на 14,5 МПа.

Анализ результатов исследований показывает, что поляризационную активацию твердения цементного теста на различных этапах технологии необходимо осуществлять с учетом природы вводимых добавок (ПАВ, электролитов) и особенностей электроповерхностных явлений при твердении.

Наибольший прирост прочности образцов на обычном портландцементе получен при поляризации теста в начальные сроки гидратации, а на пластифицированном – в период формирования основной структуры твердения, что объясняется различной скоростью процессов гидратации и

структурообразования в результате замедляющего действия поверхностно – активного вещества.

Высоковольтная поляризационная активация принципиально отличается от других методов электрического воздействия на цементное тесто, которые основаны на пропускании тока через твердеющую систему и создании индуцированного дипольного момента вокруг дисперсных частиц за счет потенциального смещения зарядов ДЭС. Затраты электроэнергии в этом случае достигают $40 \text{ кВт}\cdot\text{ч}/\text{м}^3$. Высоковольтная электрическая активация твердения бетонной смеси в течение даже 1-2 час требует $1-2 \text{ кВт}\cdot\text{ч}/\text{м}^3$ при сравнительно одинаковой степени повышения прочности цементного камня.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Шмитько Е.И., Н.А.Берлина., М.Х.Таман. Особенности процессов твердения цементосодержащих систем в условиях пониженной влажности//Журнал ПГС. -Москва,2010№9. -с.31-33
2. Баженов М., Модифицированные высококачественные бетоны. Текст.: учеб / Ю.М.Баженов., В.С.Демьянова., В.И.Калашников. М.:АСВ,2006.-368с.
3. Строительное материаловедение: Учебное пособие для строит.спец. вузов-3-е изд., стер (ГРИФ)/Рыбьев И.А. –М.- «Высшая школа», 2008.
4. Попов К.Н. Строительные материалы и изделия: Учебник / К.Н.Попов., М.Б.Каудо.-М.: Высшая школа:2006.
5. Берлина Н.А.Роль влажностного фактора в процессах структурообразования цементосодержащих систем. Текст.: канд.техн.наук: 05.23.05: защищена: утв./БерлинаН.А.Воронеж,2006.-197с

РЕШЕНИЕ ОДНОЙ СМЕШАННОЙ ЗАДАЧИ ДЛЯ УРАВНЕНИЯ ВТОРОГО ПОРЯДКА С МЕНЯЮЩИМСЯ ТИПОМ

Масталиев Вагиф Юсиф оглы

Кандидат физико-математических наук, доцент

Азербайджанский Государственный

Педагогический Университет

В работе изучено существование и единственность решения смешанной задачи для класса уравнений с комплекснозначными коэффициентами, ведущими себя как параболические, несмотря на то, что с течением “времени” могут перейти с параболического типа на шредингеревый, или даже на антипараболический тип.

Ключевые слова: фундаментальное решение, асимптотика, аналитическая функция, непрерывное дифференцирование, асимптотическая формула, параболическая уравнения, спектральная задача, задача Коши, оператор

Изучается вопрос разрешимости смешанной задачи

$$M\left(t, \frac{\partial}{\partial t}\right)U = L\left(x, \frac{\partial}{\partial x}\right)U, \quad 0 < t < T, \quad 0 < x < 1 \quad (1)$$

$$U(0, x) = \varphi(x) \quad (2)$$

$$U(t, 0) = U(t, 1) = 0 \quad (3)$$

где $M\left(t, \frac{\partial}{\partial t}\right) = P_1(t)\frac{\partial}{\partial t} + P_0(t)$, $L\left(x, \frac{\partial}{\partial x}\right) = a(x) \cdot q \cdot \frac{\partial^2}{\partial x^2}$, $q = q_1 + iq_2$, $P_1(t) = p_{11}(t) + ip_{12}(t)$,

$P_0(t) = p_{01}(t) + ip_{02}(t)$ комплекснозначные функции, $a(x) > 0$,

$a(x) \in C[0, 1]$, $P_j(t) \in C[0, 1]$ ($j = 0, 1$), $P_1(t) \neq 0$, $\varphi(x)$ – заданная, а $U(x)$ – искомая функции.

Окончательными условиями разрешимости будут

$$1^0. \quad \operatorname{Re} \int_0^t \frac{q \cdot d\tau}{P_1(\tau)} > 0, 0 < t < T ;$$

$$2^0. \quad a(x) > 0, \quad 0 < x < 1$$

$$3^0. \quad \varphi(x) \in C^2[0, 1], \quad \varphi(0) = \varphi(1) = 0.$$

По схеме метода контурного интеграла [1] смешанной задаче (1)-(3) сопоставляются следующее две задачи с комплексным параметром λ :

1. Спектральная задача, соответствующая (1)-(3) имеет вид:

$$y'' - \lambda^2 a(x) \cdot \bar{q} \cdot y = -\varphi(x), \quad (4)$$

$$y(0) = y(1) = 0 \quad (5)$$

2. Задачи Коши с действительным параметром x и комплексном параметром λ

$$M\left(t, \frac{d}{dt}\right)z - \lambda^2 z = 0, \quad 0 < t < T, \quad (6)$$

$$z|_{t=0} = \varphi(x), \quad 0 < x < 1 \quad (7)$$

Известно, что [2], [4], что для фундаментальной системы частных решений однородного уравнения, соответствующего (5), имеет место асимптотическое представление :

$$\frac{d^j y_k(x, \lambda)}{dx^j} = ((-1)^{k-1} \cdot \lambda)^j \cdot \left[1 + \frac{E_{j,k}(x, \lambda)}{\lambda} \right] \cdot e^{(-1)^{k-1} \cdot \lambda \cdot \int_0^x \sqrt{q \cdot a(\eta)} d\eta} \quad (|\lambda| \rightarrow \infty)$$

$$(j = 0, 1; k = 1, 2; \lambda \in S_i; i = 1, 2)$$

где функции $E_{j,k}(x, \lambda)$ непрерывны и ограничены при $\lambda \in S_i = \left\{ \lambda \setminus (-1)^i \operatorname{Re} \left(\lambda \sqrt{q} \right) < 0 \right\}; i = 1, 2; x \in [0, 1]$.

Функция Грина $G(x, \xi, \lambda)$ задачи (5),(6) аналитична всюду на комплексной λ плоскости, за исключением счетного множества значений $\lambda = \lambda_k (k = 0, \pm 1, \pm 2, \dots)$, которые являются ее полюсами и для которых справедливо асимптотическое представление [2], [3]:

$$\lambda_k = \frac{\pi k \sqrt{-1}}{\int_0^1 \sqrt{q \cdot a(\eta)} d\eta} + O\left(\frac{1}{k}\right), (|k| \rightarrow \infty)$$

Также известно, что вне δ -окрестностей точек λ_k для производных функции Грина $G(x, \xi, \lambda)$ задачи (5),(6) имеет следующие оценки [6],[7]:

$$\left| \frac{\partial^k G(x, \xi, \lambda)}{\partial x^k} \right| \leq c |\lambda|^{k-1}, (k = 0, 1, 2), \quad \lambda \in S_i, i = 1, 2 \quad (8)$$

Доказано следующая

Теорема: Пусть выполнены условия $1^0, 2^0, 3^0$. Тогда задача (1)-(3) имеет единственное классическое решение $U(t, x) \in C^{1,2}((0, T] \times [0, 1]) \cap C([0, T] \times [0, 1])$ и она представляется формулой (при $t > 0$)

$$U(t, x) = - \sum_{k=1}^{\infty} \operatorname{res}_{\lambda_k} e^{\int_0^t \frac{P_0(\tau) - \lambda^2}{P_1(\tau)} d\tau} \cdot \int_0^1 G(x, \xi, \lambda) \varphi(\xi) d\xi \quad (9)$$

ЛИТЕРАТУРА.

1. Расулов М.Л. «Метод контурного интеграла» М., Наука – Элм 1964, 462 стр.
2. Расулов М.Л. «Применение вычетного метода к решению задач дифференциальных уравнений» Баку – Элм 1989, 328 стр.
3. Наймарк М.А. «Линейные дифференциальные операторы» Москва-Наука 1969, 526 стр.

4. И.М.Рапопорт “О некоторых асимптотических методах в теории дифференциальных уравнений”, Изд. Академии Наук Украинской ССР Киев 1954, 286 стр.

5. Мамедов Ю.А. О корректной разрешимости общих смешанных задач. //Дифференц. уравнения. -1990. –Т. 26, № 3. –С. 534-537.

6. Мамедов Ю.А., Масталиев В.Ю. О разрешимости смешанных задач для одного нового класса уравнений, могущих перейти с параболического типа на антипараболический, Вестник БГУ, 2002, №4, с.93-103.

7. Mastaliyev V.Yu. On solvability of mixed problem for some equations not involved by standard classifications, Proceedings of IMM of NAS of Azerbaijan, Vol. XVIII (XXVII), Baku-2003, pp.91-96.

**МЕТОДИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ТА ОСНОВ ЗДОРОВ'Я ДО
РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ШКІЛЬНОЇ ГІГІЄНИ**

Мегем Олеся Миколаївна

к.п.н., доцент

Зацаринна Марина Сергіївна

Горбачова Ірина Сергіївна

Студенти

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

м. Глухів, Сумська область, Україна

Анотація. Статтю присвячено проблемі підготовки майбутніх учителів біології та основ здоров'я до реалізації завдань шкільної гігієни у закладах загальної середньої освіти. Обґрунтовано методичні умови фахової підготовки здобувачів до реалізації зазначених завдань у процесі вивчення освітнього компоненту «Здоров'я людини: вікова фізіологія та шкільна гігієна».

Ключові слова: здоров'я, гігієнічні завдання, готовність студентів, методичні умови, лекція, практичні роботи, діагностика.

Залучення молодого покоління до ведення здорового способу життя є стратегічним завданням на сучасному етапі розвитку освіти в Україні. Погіршення медико-демографічної ситуації в Україні, зниження рівня здоров'я дитячої популяції, що прогресує на тлі економічних негараздів, суттєво ускладнюють розв'язання проблеми щодо збереження та зміцнення здоров'я дітей і підлітків.

Певна невпорядкованість організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти внаслідок недотримання гігієнічних нормативів

справляє негативний вплив на функціональний стан організму та стан здоров'я учнів, зумовлює потребу чіткої регламентації їхньої діяльності. Передусім це стосується учнів підліткового віку, адже цей термін життя співпадає з критичним періодом розвитку та становленням організму.

Проблеми гігієнічного виховання і здорового способу життя учнівської молоді стали предметом дослідження С. Гозак [1], Н. Польки [1], І. Сергети [2], І. Козяріна [3].

Однак обмаль даних щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів біології та основ здоров'я до гігієнічного виховання та профілактичної роботи з учнями.

Потреба у досвідчених фахівцях у сфері реалізації завдань шкільної гігієни вимагає зміни пріоритетів у напрямі підготовки майбутніх учителів біології та основ здоров'я у закладах вищої освіти до означеної діяльності, а саме: забезпечення професійно-орієнтованого та діяльнісно-практичного навчання майбутніх фахівців.

Беручи за основу позиції дослідників, ми визначили *готовність студентів до реалізації завдань шкільної гігієни* як специфічну професійну характеристику особистості, що включає наявність спеціальних знань із окресленої проблеми; сукупність умінь, які необхідні для реалізації завдань шкільної гігієни; комплекс індивідуально-психологічних якостей майбутнього вчителя біології та основ здоров'я, прагнення до творчого пошуку найбільш ефективних шляхів, способів, технологій реалізації досліджуваної проблеми; професійну спрямованість на дотримання гігієнічних норм в освітньому процесі у закладах загальної середньої освіти, активізацію внутрішніх резервів особистості, які забезпечують ефективне професійне функціонування педагога.

У сучасних умовах перед освітою постає питання про забезпечення збереження, зміцнення та відновлення здоров'я всіх учасників освітнього процесу. Це можливо реалізували тільки в тому випадку, якщо здоров'я стане основною потребою і способом життя людини.

Під методичними умовами ми розуміємо сукупність ієрархічно пов'язаних компонентів: мети навчання, змісту, методів, засобів і форм організації навчання, що утворюють єдину цілісну функціональну структуру, орієнтовану на формування готовності майбутніх учителів біології та основ здоров'я до реалізації завдань шкільної гігієни.

Підготовку майбутніх учителів доцільно здійснювати у процесі вивчення освітнього компоненту «Здоров'я людини: вікова фізіологія та шкільна гігієна». Робоча навчальна програма із зазначеного курсу – це низка змістових частин (модулів), які складаються з лекційних і практичних занять, самостійної роботи студентів (СРС).

Ми виділили наступні методичні умови формування готовності здобувачів вищої освіти до реалізації окреслених завдань: знайомство з системою теоретичних знань зі шкільної гігієни; мотивація освітньої діяльності студентів; комплекс умінь застосовувати гігієнічні знання; діагностика та контроль за реалізацією гігієнічних завдань.

Для реалізації методичної умови знайомство з системою теоретичних знань розроблено наступні лекції, що містили певний обсяг теоретичних відомостей і передбачали закріплення отриманих знань у практичній діяльності: ріст і розвиток організму школярів; гігієнічні вимоги до обладнання школи; гігієнічні вимоги до освітнього процесу; гігієнічні вимоги до харчування.

Особливу увагу на лекціях приділено мотиваційному компоненту, який є основою навчально-пізнавальної діяльності людини, яка відповідає її розумовій діяльності. Студенти не до кінця розуміють мотиви освітньої діяльності, тому ми використовували лекції з інтерактивними презентаціями та відеороликами.

На лекціях формувалися операційні вміння: спостереження, аналіз, самоконтроль, наявність усвідомленої мети вести здоровий спосіб життя, бажання самовдосконалення, самооздоровлення. Також підвищенню рівня пізнавальної мотивації сприяли моделювання життєвих ситуацій.

У студентів на практичних роботах формували комплекс умінь застосовувати гігієнічні знання, зокрема: здійснювати повну гігієнічну оцінку режиму дня учня у школі та розкладу уроків у класі; визначати індивідуальне здоров'я за допомогою зовнішнього огляду і антропометрії, вміння вимірювати пульс (частоту серцевих скорочень – ЧСС), артеріальний тиск (АТ), частоту дихання (ЧД), АП (адаптаційний потенціал); здійснювати гігієнічну оцінку класної кімнати, меблів та правильного розміщення їх у класі, світлового та повітряного режиму.

Всі результати обговорювалися на практичних заняттях, які проходили у вигляді дискусій. Наприклад, були обговорені такі питання: «про що може розповісти пульс дитини?», «АТ – це найважливіший показник системи кровообігу і здоров'я в цілому», «фактор ризику – підвищений АТ», «куріння – хвороби серця, хвороби судин» та ін.

Практичні заняття проводилися з метою активізації свідомої грамотності, формування пізнавальних мотиваційних механізмів кожного студента до ведення способу життя спрямованого на збереження і зміцнення власного здоров'я та здоров'я інших людей.

Діагностику та контроль за реалізацією гігієнічних завдань здобувачі здійснювали за наступними методиками: визначення та оцінка індивідуального стану кардіореспіраторної системи (проведення навантажувальних тестів, які передбачають облік змін і термінів відновлення після стандартного фізичного навантаження (проба з присіданнями)); визначення рівнів соматичного здоров'я; ведення паспорта здоров'я.

Всі проведені діагностичні методики надавали можливість кожному студенту оцінити величину резервних можливостей основних функціональних систем організму учнів, що в остаточному підсумку оцінювало рівень (кількість) їх здоров'я на момент дослідження. Особливу увагу приділено гігієнічній оцінці освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Отже, розроблені методичні умови допоможуть цілісно дослідити поставлену проблему. Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем,

пов'язаних із підготовкою майбутніх вчителів до реалізації завдань шкільної гігієни. Спеціального науково-педагогічного обґрунтування і розробки потребує подальше урізноманітнення практичних завдань гігієнічного спрямування, створення зошиту з друкованою основою для практичних робіт зі шкільної гігієни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Полька Н. С., Гозак С. В. Гігієнічне забезпечення умов життєдіяльності дітей у загальноосвітніх навчальних закладах. Гуманітарний вісник. 2011. № 23. С. 186-190.

2. Сергета І. В., Редчіц М. А. Гігієнічна організація внутрішньошкільного середовища як фактор оптимізації адаптаційних ресурсів організму молодших школярів-ліцеїстів. Вестник гигиены и эпидемиологии. 2001. Т. 5, № 2. С. 220-223.

3. Гігієнічні проблеми донозологічної діагностики негативного впливу факторів сучасних інформаційних навантажень на стан здоров'я дітей / І. П. Козярін, О. П. Івахно, В. В. Чорна [та ін.]. Гігієна населених місць. 2010. Вип. 55. С. 310-317.

ЭТНОНИМЫ НОВОЙ ЗЕЛАНДИИ

Мирзаева Аида Акифовна

педагог кафедры

«Английский и литература»

Западно-Каспийский университет

г. Баку, Азербайджан

Аннотация: Новая Зеландия, первоначально населенная местными туземцами, долгое время была недоступна для европейцев. Полинезийские поселенцы сформировали первое население- *Maori*. Европейцы начали заселять остров с 18 века после открытия Дж. Кука. Две цивилизации воспринимали друг друга, как чужих и не нормальных. Чтобы отделить себя, местное населения начали называть себя *Maori, tangata whenua* , а европейцев- *Pākehā*. Дальнейшее смешение народов объединило два этнонима в термин *Pākehā Maori*. Жителей Новой Зеландии в целом называют *Kiwi* в честь символа страны- местной птицы.

Целью данной исследовательской работы является анализ этнонимов, связанных с жителями Новой Зеландии.

Материалом исследования являются этнонимы Новой Зеландии.

Методы исследования- исторический, сравнительно-сопоставительный.

Результаты и обсуждения. Материал данной статьи может быть использован на лекциях, учебных пособиях, исследовательских работах, посвященных этнонимам Новой Зеландии.

Ключевые слова: Новая Зеландия, народ, маори, европейцы, этноним

Введение: Новая Зеландия находится в Полинезии и считается самым крупным государством Океании с населением около 5 млн. В стране признаны три официальных языка- маори, английский и новозеландский жестовый язык.

Последний вступил в силу в 2006 году и им пользуется 2400 человек. Маори является языком коренных жителей, а английский- следствие колониального периода. [15]

Новозеландцы, в просторечии известные как *kiwi* [6] [3] - это люди, связанные с Новой Зеландией, имеющие общую историю, культуру и язык (новозеландский английский). Гражданами Новой Зеландии являются люди различных национальностей.

Несмотря на первоначальный состав, состоящий исключительно из коренных маори, в этническом составе населения с 19-го века преобладали новозеландцы европейского происхождения, в основном шотландцы, англичане, валлийцы и ирландцы, с меньшим процентом представителей других европейских предков, таких как греки, итальянцы, немцы, голландцы, скандинавы и южные славяне. В настоящее время этнический состав населения Новой Зеландии меняется в связи с продолжающим наплывом иммигрантов, высоким уровнем рождаемости и ростом числа межрасовых браков. Предполагается, что смешанные расы будут составлять большую часть населения в будущем [4]. По статистическим данным 2019 года население Новой Зеландии составляет около 4 979 300 человек. [12] Более одного миллиона новозеландцев, согласно переписи 2013 года, родились за границей. [10] Европейское население составляет 2,969,391 человек, маори- 598,602, азиаты- 471,708 тихо-океанское население- 295,941, африканцы- 46,956 , другие нации- 67,752. [15]

Первые европейцы, прибывшие в Новую Зеландию, называли коренных жителей «новозеландцами» или «туземцами». Маори использовали термин «маори», чтобы описать себя в обще-племенном смысле. Народ маори часто используют термин *tangata whenua* (буквально «люди земли»), чтобы идентифицировать себя таким образом, чтобы выразить их отношение к определенной территории земли; племя может быть *tangata whenua* в одной области, но не в другой. Этот термин также может относиться как к народу маори, так и по отношению к Новой Зеландии (Аотеароа) в целом. [15]

Заимствованное слово на языке маори *Pākehā* использовалось для обозначения европейских новозеландцев, хотя некоторые европейские новозеландцы отвергают это название. Новозеландцы XXI века все чаще используют слово *Pākehā* для обозначения всех неполинезийских новозеландцев.

Первыми европейцами, которые, как известно, достигли Новой Зеландии, были голландский исследователь Абель Янсзун Тасман и его команда в 1642 году. Затем маори убили нескольких членов экипажа, и европейцы больше не отправлялись в Новую Зеландию до прихода британского исследователя Джеймса Кука в 1768–71 годах. В 1769 году Кук достиг Новой Зеландии и нанес почти всю береговую линию на карту. После Кука Новую Зеландию посетили многочисленные европейские и североамериканские китобойные суда, корабли, занимающиеся разведкой, поиском и торговлей. Они обменивали европейские продукты питания и товары, особенно металлические инструменты и оружие, на древесину маори, продукты питания, артефакты и воду. Некоторые ранние европейские поселенцы тесно интегрировались с коренным народом маори и стали называться *Pākehā Maori*.

Предположительно, народ маори произошел от людей, которые эмигрировали с Тайваня в Меланезию, а затем отправились на восток через острова Общества [14]. В 1250–1300 гг. Новая Зеландия стала одним из самых густозаселенных крупных массивов суши. По мнению некоторых исследователей, более ранняя волна переселения датируется 50–150 гг. Впоследствии эти люди либо вымерли, либо покинули острова. [8], [13].

В последующие столетия полинезийские поселенцы сформировали особую культуру, ныне известную как маори. Население состояло из племен иви и хапу, которые сотрудничали, соревновались или сражались друг с другом. Народ маори, переселившись на острова Чатем, развил свою особую культуру, названный «мариори». [2]

Потребовалось 500 лет до следующего этапа переселения европейцев, так как Новая Зеландия находилась в географической изоляции. В то время

коренные жители, чтобы отделить себя от вновь прибывших, использовали термин «маори», который означает «нормальный» или «обычный». [5]

В 1860-х годах колониальное правительство конфисковало большие участки племенных земель коренного населения. Такие поселения, как Парихака в Таранаки, прославились дурной репутацией несправедливости. [11] Потеряв большую часть своей земли, маори испытали период упадка, и в конце 19 века предполагалось, что население маори перестанет существовать как отдельная раса и будет ассимилировано с европейским населением.

Однако ожидаемого снижения не произошло, и цифры восстановились. Несмотря на высокую степень смешения маори и европейского населения, маори смогли сохранить свою культурную самобытность, и в 1960-х и 1970-х годах народ маори пережил культурное возрождение [9].

Таким образом, самыми распространенными этнонимами, обозначающими новозеландцев являются *Kiwi* и *Pakeha*. Рассмотрим более пристальное значение данных этнонимов.

Kiwi- Новая Зеландия является родиной птицы киви, а также является популярным фруктом этой местности.

Pakeha- Белые новозеландцы. Обычно не считается унижительным. Слово происходит от «ракеракеха» - мифических светлокожих существ, похожих на человека, но теперь означает любого новозеландца с преимущественно европейским происхождением. В новостях упоминалось, что некоторые белые новозеландцы пытались изменить его в своих формах переписи, потому что они считаются расистскими. Данный термин используется коренным населением по отношению к европейцам в значении “foreigner”, т.е. «иностранец, чужой».

По другой версии *Pakeha* в переводе означает «белая свинья». По мнению маорийцев-людоедов у белых европейцев солоноватый вкус, похожий на вкус дикой свиньи. [16]

В свою очередь, пренебрежительное отношение европейцев к маори выражено следующими прозвищами:

Bonga Boonga- «танцующий у костра»

Boonie- «джунгли»

Dole Bludger- «живущий на пособие по безработице, бездельник»

Hori- «нищий, грязный, в обносках» [7]

В словаре «The New Partridge Dictionary of Slang and Unconventional English» даются следующие термины, связанные с жителями Новой Зеландии:

Maoriland- «земля маори»- употребляется австралийцами для обозначения Новой Зеландии. [1]

Maori time- Новозеландцы не беспокоятся о пунктуальности. [1]

Выводы:

Этнонимы, обозначающие новозеландцев, связаны с коренным населением маори и переселенцами-европейцами. Самоназвание *Maori* было создано коренным населением с целью отделить себя от «чужих», воспринимая себя, как «нормальный, обычный». Людей европейского происхождения они называли *Pakeha*, что означает «иностранец, чужой». В свою очередь, европейцы связывали коренных жителей со средой обитания и их традициями, а позже, обозначали их, как живущих на пособие и нищих. Последние примеры указывают на притеснение и неравенство коренного населения по сравнению жителями с европейскими корнями. Общее название людей, родившихся в Новой Зеландии- *Kiwi*, которое произошло от названия местной птицы, которая также является символом страны.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Dalzell T. The New English Dictionary of Slang and Unconventional English. Terry Victor, 2006, p.1457
2. Davis, Denise (11 September 2007). "The impact of new arrivals". Te Ara: The Encyclopedia of New Zealand.
3. "Definition of 'kiwi'". Collins English Dictionary.
4. Gillian Smeith and Kim Dunstan (June 2004). "Ethnic Population Projections: Issues and Trends". Statistics New Zealand.

5. Hare, McLintock, Alexander; Gully, John Sidney (1966). "The Word 'Maori'". *An Encyclopaedia of New Zealand*.
6. "Kiwi and people: early history". *Te Ara: The Encyclopedia of New Zealand*.
7. List of English Slurs- Электронный ресурс-<http://archive.today/5Lpz3>
8. Lowe, David J. (2008). Lowe, David J. (ed.). *Guidebook for Pre-conference North Island Field Trip A1 'Ashes and Issues' (28–30 November 2008)*. Australian and New Zealand 4th Joint Soils Conference, Massey University, Palmerston North (1–5 December 2008) (PDF). New Zealand Society of Soil Science. pp. 142–147. ISBN 978-0-473-14476-0.
9. "Māori - Urbanisation and renaissance". *Te Ara: The Encyclopedia of New Zealand*.
10. "Number of overseas-born tops 1 million, 2013 Census shows". *Statistics New Zealand*.
11. "Parihaka Attack". Ministry for Culture and Heritage. Retrieved 5 May 2017
12. Population estimate tables - NZ.Stat". *Statistics New Zealand*. Retrieved 24 September 2020.
13. Sutton et al. (2008), pg 109. "This paper ... affirms the Long Chronology [first settlement up to 2000 years BP], recognizing it as the most plausible hypothesis."
14. Wilmshurst, J. M.; Hunt, T. L.; Lipo, C. P.; Anderson, A. J. (2010). "High-precision radiocarbon dating shows recent and rapid initial human colonization of East Polynesia". *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 108 (5): 1815–20
15. https://en.wikipedia.org/wiki/New_Zealanders
16. http://www.rsd.org/races#new_zealanders

УДК 796.015.1 - 053.5

**ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
МІНІ-БАСКЕТБОЛУ В СВІТІ**

Мітова Олена Олександрівна

к.фіз.вих., доцент

Придніпровська державна академія

фізичної культури і спорту

м. Дніпро, Україна

Онищенко Віола Миколаївна

к.фіз.вих., викладач

Дніпропетровський фаховий коледж спорту

м. Дніпро, Україна

Полякова Антоніна Віталіївна

к.фіз.вих., доцент

Придніпровська державна академія

фізичної культури і спорту

м. Дніпро, Україна

Анотація: стаття присвячена аналізу історичних аспектів виникнення та розвитку міні-баскетболу.

Ключові слова: міні-баскетбол, історичні аспекти, етап початкової підготовки.

Вступ. Міні-баскетбол призначений для дітей 6-12 річного віку. Умови і правила міні-баскетболу відповідають особливостям фізичного розвитку дітей дошкільного віку і молодших школярів. Значну увагу закордонні науковці [7, с. 25; 13, с. 16] присвятили розвитку міні-баскетболу на міжнародному рівні. Більше того, багатьма фахівцями з різних країн світу [10-14] розроблено й поширено у відкритому науковому просторі практичні рекомендації, що

містять приклади вправ для занять з міні-баскетболу. Проблема регламентації фізичних навантажень протягом першого року занять та під час окремого тренувального заняття науково обґрунтовано у роботах Мітової О.О. та Онищенко В.М. [2, с. 19; 3, с. 102]. Однак пошук оптимальних засобів та методів тренування з дітьми даного віку є актуальним для збереження відповідності завдань багаторічної підготовки та збереження здоров'я дітей. Враховуючи вище наведене аналіз історичних аспектів розвитку міні-баскетболу у світі є одним з актуальних напрямів наукових досліджень, що є підґрунтям для подальшого удосконалення системи підготовки у міні-баскетболі.

Мета дослідження – проаналізувати історичні аспекти розвитку міні-баскетболу у світі.

Матеріал і методи. В ході дослідження було використано такі методи: аналіз спеціальної, науково-методичної літератури, узагальнення та систематизація даних.

Результати дослідження та їх обговорення.

Ідея залучення дітей до занять міні-баскетболом належить американському вчителю Джей Арчеру. У 1948 р. він вперше застосувавши полегшені м'ячі та знизивши висоту кільця, скоригував правила гри в баскетбол спеціально для дітей. Тільки в 1967 році за ініціативи лідерів світового баскетболу - іспанця Анселмо Лопеса, англійця Вільяма Джонса і французького Роберта Бюснеля міні-баскетбол отримав офіційне міжнародне визнання. Через рік у ФІБА був утворений Міжнародний комітет з міні-баскетболу [4, с. 15].

З 1991 року Міжнародний комітет з міні-баскетболу, згодом перейменований ФІБА Міні-баскетбол, почав регулярно проводити міжнародні фестивалі під назвою «Jamboree» [16, с 2].

Вперше був проведений чемпіонат світу з міні-баскетболу в США в 1967 році, в якому взяло участь 10 команд.

«Малий» баскетбол, або, як його зараз називають, міні-баскетбол - це спрощена копія звичайного баскетболу, пристосована для дітей молодшого

шкільного віку, а саме 6-12 років. У матчі з міні-баскетболу беруть участь 2 команди по десять гравців. Від кожної команди грають п'ять чоловік, а решта перебувають у запасі. Обидві команди прагнуть закинути якомога більше м'ячів у кошик суперника і пропустити якомога менше в свій, дотримуючись при цьому правил гри [16, с. 1].

Широкого розвитку міні-баскетбол набув у Великій Британії. Одним з ключових почесних працівників міні-баскетболу Англії є Мартін Спенсер, який 29 років добровільно навчав вчителів і тренерів з міні-баскетболу і проводив навчальні семінари для Африки і Федерації Перської затоки [14, с.12].

Ансельмо Лопез, президент – засновник міні-баскетболу ФІБА, бачив потенціал міні-баскетболу, як ідеальної гри, не лише, щоб представити дітям баскетбол, але й, щоб забезпечити їх залучанням до спорту [4, с. 14].

Раціоналізація організації баскетболу призвела до впровадження такої окремої ланки ФІБА, як Міні-баскетбол, як окремої юридичної особи. Позитивний результат інтеграції зміг надати можливість:

- 1) заохочувати перехід міні-баскетболістів до старших вікових груп;
- 2) виділити й розробити відмінності у тренувальному процесі та його методичному забезпеченні;
- 3) підкреслити переваги підходу до спортивних тренувань, розроблених спеціально для дітей [10, с. 145].

За 39 років роботи ФІБА з міні-баскетболу спостерігається його розвиток у всіх областях світу, від малих острівних держав до найбільших країн. Без сумніву, титул «Міні-баскетбол» визнано кожною федерацією, хоча його зміст до сих пір інтерпретується по-різному. Для деяких це дорослий баскетбол в мініатюрі.

Національні федерації відображають різноманітність стадій розвитку. Часто розвиток висвітлює відмінності у фінансовій підтримці та наявності відповідних об'єктів. Метою було – надання ресурсів, для задоволення потреб кожної дитини, хто хоче грати. Поряд з наданням відповідних технічних засобів та обладнанням є впровадження програми підготовки для тренерів і викладачів.

Деякі федерації, удосконалюють зміст цих програм для забезпечення ними тренерів, вчителів, молодих працівників і батьків, що працюють з дітьми, після наданої програми у секціях, в яких підкреслюється здоров'я і безпека дитини. Інші федерації мають навчальні програми, які все ще у стані зародження або на жаль, в деяких випадках, їх зовсім не існує.

Хоча всі тренери і викладачі мають свій власний стиль, все одно в програмі є загальні елементи для успішного навчання. Найдосвідченіші експерти сприяли розвитку різних публікацій навчальних курсів з міні-баскетболу. Програма навчання вимагає теоретичного та практичного знання в рамках дисциплін: методології, психології, освіти, біології та спеціалізованої спортивної підготовки [10, с. 134].

Фахівці провідних баскетбольних країн Європи та світу на практиці довели ефективність гри у міні-баскетбол для подальшого вдосконалення спортивної майстерності спортсменів у класичному баскетболі [10, с. 146]. Однак аналіз літературних джерел та мережі Інтернет свідчить, що представники різних країн мали свої організаційні та методичні відмінності у навчально-тренувальному процесі початківців міні-баскетболістів [5, с. 168].

В Іспанії – країні, що останні десятиріччя є лідером на європейській та світовій аренах класичного баскетболу, у різних вікових категоріях баскетболістів, міні-баскетбол набув широкої популярності та вже понад 20-ти років є потужним засобом виховання майбутнього високотехнічного різнобічно підготовленого резерву.

Найяскравішим тренером з досвідом підготовки найкращих іспанських гравців є доктор психології Complutance Університету в Мадриді Jose Maria Vuceta, який окрім засобів фізичної та технічної підготовки у навчально-тренувальному процесі, багато уваги акцентує на розвитку психічних якостей та вихованні морально-вольових якостей у дітей з самого початку занять міні-баскетболом. Крім того, J.M. Vuceta [10, с. 14] вважає, що робити акцент на техніку у 6-7 річному віці, не є основним завданням. Важливіше, щоб гравці засвоїли ази гри й приступали до опанування ними. Дуже важливим є те, щоб у

дітей виникало почуття задоволення від виконаних завдань в ході гри. Також фахівець наголошує на тому, що тренери повинні розвивати у гравців ініціативу щодо застосування основ баскетболу, навіть якщо вони припускаються помилок. Іспанський тренер пропагандує ідею, що тренери повинні так працювати, щоб діти щодня отримували задоволення та розвивали особисту ініціативу на тренуваннях, що є важливими аспектами міні-баскетболу.

Так, в Італії, М. Mondoni [10, с.168], який є провідним фахівцем з міні-баскетболу у Європі, рекомендує розпочинати заняття міні-баскетболом з 6 років й надає перевагу в першу чергу – всебічному фізичному розвитку дітей, а саме: модель розвитку тіла, навчання диханню, орієнтації тіла у просторі, рівновазі, загальній мобільності, просторово-часовому сприйняттю, а також застосуванню вправ на розвиток основних елементів міні-баскетболу (ведення, кидки, ведення і кидки, передачі). Фахівець рекомендує у віці 6-7 років грати тілом, застосовуючи у тренувальному процесі маленькі предмети й велике обладнання, розвивати сенсорно-чуттєві здібності, рухливі та статичні характеристики, рухові здібності. Він наголошує на тому, що чим більше буде запропоновано жестів та рухів, тим краще будуть розвиватись рухливі здібності дітей 6-7 років.

Вправи та ігри повинні пропонуватись в загальній формі, використовуючи такий мотив «Давайте подивимось, хто зможе?». В цьому віці необхідно уникати аналітичного навчання основам баскетболу, пропонуючи натомість дії або рухові приклади в ігровій формі (біг, стрибки, кидки та ловля м'яча та ін.).

В США – країні, яка є батьківщиною та законодавцем баскетболу в світі й безперечним лідером на світових змаганнях, міні-баскетбол також впродовж багатьох років впроваджено в середні загальноосвітні заклади та спортивні секції.

У свою чергу, американські вчені Б. Пайє та П. Пайє [6, с. 115] наголошують на тому, що з самого початку навчання необхідно використовувати вправи початкового рівня, під якими маються на увазі прості

передачі двома та однією руками на місці, ведення без супротивника, кидки двома руками тощо, потім переходити на середній рівень складності вправ й так далі. Автори акцентують увагу на приділенні особливого місця правильності виконання технічного прийому з самого початку, тому що, якщо дитина засвоїть вправу невірною, то це не дозволить їй максимально реалізувати свій потенціал у подальшій тренувальній та змагальній діяльності.

Американський спеціаліст Н. Сортел [8, с.15] за роки своєї кар'єри тренера, наполягав на тому, щоб на початковому етапі підготовки тренувальний процес був активним. Для дітей краще всього знаходитися в русі, а не стояти на місці. Якщо, наприклад, одна дитина виконує якусь вправу, а інші просто стоять та дивляться, в цьому випадку діти просто втрачають інтерес до занять та знижується ефективність виконання запланованого матеріалу.

Ведення, кидки, передачі - більш ніж достатньо для маленького гравця. Він пропонує розглядати тренування, не як тренування в широкому понятті цього слова, а як гру. Замість вправ найкраще вигадувати ігри з кидками та веденням м'яча, в яких могли б брати участь усі діти, що присутні на тренуванні. Н.Сортел рекомендує тренерам заохочувати дитину, коли вона робить успіхи. Дати їй насолодитися перемогою, навіть якщо дитина не робить успіхів, вигадуйте їх, похваліть її.

Також особливого розвитку міні-баскетбол набув у Росії. На самому початку розвитку міні-баскетболу в Росії, там лише зрідка проводились змагання, що віддалено нагадували гру міні-баскетбол. У 50-і роки вирішувалося питання ранньої спортивної спеціалізації дітей і підлітків, й при навчанні дітей баскетболу використовувалася волейбольні м'ячі, рухливі щити і кошики, що опускаються, на стовпах. У сучасній Росії міні-баскетбол також дуже популярний. Щорічно з 1973 року проводяться змагання для різних вікових груп, починаючи з 6-7 річного віку.

Однак, для самих маленьких (6-7 річних дітей) проводяться спеціально організовані свята, на яких немає переможених, тобто всі діти-учасники нагороджуються, як переможці. Такий підхід формує у дитини відчуття

переможця, що дуже важливо для впевненості у своїх силах на подальших етапах багаторічної підготовки. У 2016 році проходив вже 43 Всеросійський фестиваль з міні-баскетболу [1, с. 16]. У 2002 році при реорганізації структури ФІБА комітет з міні-баскетболу, в якому впродовж багатьох років активно працювали представники Росії Б.М. Іванов і С.Ю. Федоренков, був реорганізований і увійшов до складу однієї з численних комісій [15, с. 17].

Провідні тренери та фахівці у російському баскетболі, такі як: А.Я. Гомельський, В.А. Губа, С.Г. Фомін, С.В. Чернов, виділяли безліч факторів, що знижують ефективність навчально-тренувального процесу у Російській Федерації. По-перше, застарілі технології підготовки дитячих команд. Розрив між рівнем майстерності гравців в професійному російському клубі і підготовленістю молодого резерву в ДЮСШ дуже великий і не відповідає світовому рівню.

По-друге, слабка матеріальна база спортивних установ: брак тренувальних майданчиків, відсутність тренажерів, якісного інвентарю та відповідного медичного забезпечення. Фахівці вбачають вирішення проблеми, що склалася, у впровадженні інноваційних засобів і методів у процес підготовки баскетболістів [4, с. 17].

У прибалтійських країнах Литві та Латвії з 50-их років ХХ століття вже проводились офіційні змагання з міні-баскетболу. З метою популяризації міні-баскетболу стали видаватися піонерські і молодіжні газети, радіо і телепередачі, створюватися спеціальні учбові групи, секції в школах і літніх таборах, був організований випуск спеціального інвентаря.

Литовські фахівці єдині в думці, що заняття в групах міні-баскетболу на першому етапі багаторічної підготовки баскетболістів вирішує завдання усебічної фізичної підготовки, вивчення основ техніки і тактики гри, підготовки до змагань. У Білорусії Т. Сокольською, однією з перших в світі, було розроблено та запропоновано детальну програму навчання дітей гри у баскетбол з 5-річного віку [15, с. 17].

Висновки. Аналіз історичних аспектів розвитку міні-баскетболу на основі науково-методичної літератури засвідчив, що ця гра для дітей вже з 50-х років ХХ -го століття культивується у таких країнах світу, як: США, Іспанія, Великобританія, Литва, Італія, Росія та ін. Фахівці вище зазначених країн на практичному досвіді довели ефективність міні-баскетболу та безперечну значущість її впровадження на етапі початкової підготовки баскетбольного резерву.

Виявлено, що в Україні питання популяризації міні-баскетболу та методичного забезпечення навчально-тренувального процесу ще не має достатнього наукового обґрунтування у науково-методичній літературі.

Аналіз підходів до навчання міні-баскетболу дітей на першому році навчання в різних країнах світу свідчить, що багато вчених акцентують увагу на тому, що треба більше застосовувати засоби та методи для всебічного фізичного розвитку, ознайомити дітей з виконанням технічних баскетбольних елементів, але не треба перевантажувати дітей і суворо вимагати від них правильного виконання, це не є основним завданням даного етапу підготовки. Фізичні кондиції дітей ще недостатньо розвинені для того, щоб виконувати правильно будь-яку вправу з арсеналу баскетбольних технічних елементів. Практичний досвід провідних баскетбольних країн необхідно враховувати при плануванні змісту навчально-тренувального процесу.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом сучасних тенденцій розвитку міні-баскетболу та порівнянням підходів до підготовки дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у провідних країнах за останні 10 років.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костикова Л.В. Баскетбол / Л.В. Костикова. – М.: Физкультура и спорт, 2002. – 176 с.
2. Мітова О.О. Уніфікований алгоритм комплексного контролю підготовленості спортсменів у командних спортивних іграх. / О.О. Мітова // Наука в Олімпійському спорті. – 2019. - №2 – С.16-28.
3. Мітова О., Онищенко В. Структура та зміст навчально-тренувального процесу дітей 6–7 років на першому році занять міні-баскетболом. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2017;2:101–108.
4. Онищенко В.М. Структура та зміст навчально-тренувального процесу дітей 6-7 років на першому році занять міні-баскетболом / В.М. Онищенко. автореф. дис... на здобуття наук. ступеня к-та наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.01 / В.М.Онищенко - Дніпро., 2017. – 22 с.
5. Онищенко В. Проблеми сучасної підготовки дітей в умовах ранньої спеціалізації у спортивних іграх та їх зв'язок з побудовою навчально-тренувального процесу (на прикладі міні-баскетболу) / В. Онищенко, О. Мітова // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць в галузі фізичного виховання, спорту і здоров'я людини. Вип. 19 : у 4-х т. – Л. : ЛДУФК, 2015, - Т. 1. – С. 167-172.
6. Пайє Б. Баскетбол для юниоров. 110 упражнений от простых до сложных. Пер. с англ.[текст]. / Б. Пайє, П. Пайє. – ТВТ Дивизион, 2008. – 352 с.
7. Поплавський Л.Ю. Баскетбол / Л.Ю. Поплавський. – К.: Олімпійська література, 2004. – 447с.
8. Сортел Н. Баскетбол: первые шаги 100 упражнений и советов для юных игроков. / Н. Сортел. – М.: Астрель. АСТ, 2002. – 237 с.
9. Baloncesto en categorías escolares: premini, mini e infantil. Pautas para la actuación y modelos de entrenamiento / Luispe Gutiérrez, Easo saskibaloie-eskola. Baloncesto. Categorías escolares. Pautas y modelos de entrenamiento. Luispe Gutiérrez. Septiembre, 2001. P – 41.

10. Buceta J.M. Basketball for Young players. Guidelines for coaches / J.M. Buceta, M. Mondoni, A. Avakumovic, L. Killik. – Madrid: FIBA, 2000. - 358 p.
11. French mini-basketball program / Mini-basketball, school games and activities. Fiba assist magazine. – 2004, № 09. - P. 63-65.
12. Kamalian S.A. Mini-basketball in the Islamic Republic of Iran / S.A. Kamalian // Mini-basketball, school games and activities. Fiba assist magazine. – 2004, № 07. - P. 63-64
13. Mini-basketball England. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mini-basketball.org.uk/international/>
14. Spencer M. Mini Basketball. A guide to teaching and coaching. Written and Compiled By Martin Spencer / M. Spencer. - FIBA Mini-Basketball. – 2011. – 255 p.
15. Мини-баскетбол. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.basketbolist.org.ua/minibasket.htm>

УДК 364.04

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ
ТА УЗГОДЖЕННЯ ЇЇ ЗІ СФЕРОЮ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ДО МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

Міщик Людмила Іванівна

д-р. пед. н., проф.

завідувач кафедри психології та соціальної роботи

Глухівський національний педагогічний

університет імені Олександра Довженка

м. Глухів, Сумська обл., Україна

Анотація: У статті розглядається вітчизняна систему надання соціальних послуг як багатогранного складного процесу, який потребує ефективних механізмів та інструментів державного управління, виваженої та послідовної державної політики з реалізації соціального захисту щодо громадян, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Ключові слова: соціальні послуги, система надання соціальних послуг, складні життєві обставини, соціальне обслуговування, моніторинг, механізми державного управління, матеріальна допомога, соціальний захист.

Задоволення потреб соціальними послугами людей, що опинилися у складних життєвих обставинах є одним із ключових завдань діяльності системи надання соціальних послуг. Ефективність діяльності цієї системи напряду впливає на соціальну та політичну стабільність держави.

З огляду на ці факти є необхідність у вивченні всіх складових цього процесу та здійсненні більш ґрунтовного аналізу категорії *«система надання соціальних послуг»*.

Кращому розумінню питань управління системою соціальних послуг сприяли роботи вітчизняних дослідників і науковців, таких як: Ю. Ажнюк, Т.

Калита, С. Міщенко, Л. Сідельнік, І. Студеняк, І. Чучка, Ю. Шаров, С. Ягудін та ін.

Публікації таких вчених і дослідників, як С. Бандур, К. Батигіна, Н. Болотіна, Н. Борецька, К. Ващенко, Н. Власенко, О. Власюк, І. Гнибіденко, С. Горбунової-Рубан, В. Гошовська, А. Гриненко, А. Колот, М. Кравченко, І. Курило, Е. Лібанова, О. Макарова, М. Мокляк, О. Новікова, О. Палій, О. Петроє, О. Піщуліна, О. Савченко, Ю. Саєнко, Т. Семигіної, Б. Сташків, В. Скуратівського, П. Ситніка, В. Трощинського, Н. Ярош, І. Ярошенко та ін. розкривають різні аспекти системи надання соціальних послуг.

На сьогодні визнано, що термін «система надання соціальних послуг» – це складна, відкрита соціально-економічна система, яка складається з сукупності державних органів і недержавних організацій, діяльність яких спрямована на надання соціальних послуг особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах, не можуть самостійно їх подолати та потребують сторонньої допомоги.

Метою системи надання соціальних послуг є розв'язання життєвих проблем, від яких потерпають особи чи соціальні групи. Утім, основними цілями, на досягнення яких повинно бути спрямоване функціонування такої системи, має бути профілактика негативних соціально-економічних явищ, сутність яких полягає в попередженні, запобіганні виникнення складних життєвих обставин, формами реалізації яких є, зокрема, соціальна реабілітація, інтеграція, реінтеграція тощо.

Вітчизняну систему надання соціальних послуг як об'єкт державного управління можна проілюструвати на розробленій К. В. Дубич спрощеній схемі (рис. 1):

Рис.1. Схема системи надання соціальних послуг як об'єкта державного управління, розроблена К. В. Дубич

Обов'язковими компонентами системи надання соціальних послуг є суб'єкти, об'єкта та зв'язки між ними. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» суб'єктами, що надають соціальні послуг можуть бути державні, комунальні, недержавні заклади і організації, фізичні особи.

Тобто, суб'єктами, що надають соціальні послуги є підприємства, установи, організації, заклади незалежно від форми власності та господарювання, фізичні особи – підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуга, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги.

Система надання соціальних послуг складається з таких секторів :

- *державного*, до якого входять суб'єкти, що надають соціальні послуги, які знаходяться у державній власності і підпорядковані ЦОВВ;
- *комунального*, який включає установи і заклади комунальної власності, які надають соціальні послуги та знаходяться в підпорядкуванні відповідних органів місцевого самоврядування, наділених повноваженнями створювати такі установи, заклади та керувати ними.
- *недержавного*, до якого належать громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи, діяльність яких пов'язана з наданням соціальних послуг; управління недержавним сектором здійснюється в порядку, визначеному законодавством та відповідними статутами.

Незважаючи на те, що ст. 7 Закону України «Про соціальні послуги» передбачено, що суб'єкти, що надають соціальні послуги на договірних засадах можуть залучати для виконання цієї роботи інші підприємства, установи, організації, фізичних осіб, зокрема волонтерів, утім на тепер законодавством не передбачено реальну можливість надання соціальних послуг фізичними особами – підприємцями, що суттєво звужує на ринку надання соціальних послуг коло їх суб'єктів і знижує конкуренцію у цій системі.

До державних і комунальних соціальних установ і закладів належать:

- територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян;
- центри соціальних служб для молоді;
- центри зайнятості;
- центри професійної, медичної та соціальної реабілітації інвалідів;
- притулки для неповнолітніх;
- центри соціально-психологічної реабілітації неповнолітніх;
- будинки нічного перебування безхатків;
- центри обліку безхатків;
- соціальні готелі;
- центри соціальної адаптації;
- інші заклади.

Основними формами надання соціальних послуг є *матеріальна допомога* та *соціальне обслуговування*. Матеріальна допомога надається особам, що знаходяться у складній життєвій ситуації, у вигляді грошової або натуральної допомоги: продуктів харчування, засобів санітарії і особистої гігієни, засобів догляду за дітьми, одягу, взуття та інших предметів першої необхідності, палива, а також технічних і допоміжних засобів реабілітації.

Соціальне обслуговування здійснюється:

- за місцем проживання особи (вдома);
- у стаціонарних інтернатних установах та закладах;
- у реабілітаційних установах та закладах;
- в установах та закладах денного перебування;
- в установах та закладах тимчасового або постійного перебування;
- у територіальних центрах надання соціальних послуг;
- в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

Соціальні послуги за місцем їх надання можна згрупувати в [5]:

– *стаціонарні* – соціальні послуги, що надаються постійно, тимчасово (на термін, визначений договором про надання соціальних послуг) або протягом п'яти днів на тиждень в умовах цілодобового перебування (проживання) отримувачів у надавачів соціальних послуг; отримувачі стаціонарних соціальних послуг забезпечуються житловим приміщенням;

– *напівстаціонарні* – соціальні послуги, що надаються їх отримувачу в приміщенні у надавача соціальної послуги протягом визначеного часу доби: з умовами для нічного перебування (проживання) отримувачів у надавачів соціальних послуг; із місцем для прийому або денного перебування осіб протягом визначеного часу доби;

– *у громаді* – соціальні послуга, що надаються за місцем перебування отримувачів, у тому числі на вулиці;

– *за місцем проживання* – соціальні послуги, що надаються в домашніх умовах отримувачів.

Соціальні послуга за способом я надання можна виокремити в :

– *базові* – соціальні послуга, що не передбачають надання постійної або систематичної комплексної допомоги (інформування, консультування, посередництво, надання притулку, представництво інтересів тощо);

– *комплексні* – соціальні послуги, що передбачають надання постійної або систематичної комплексної допомоги (догляд, влаштування до сімейних форм виховання, соціальний супровід/патронаж, кризове втручання, підтримане проживання, реабілітація, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція, соціальна реабілітація тощо);

– *технічні* – соціальні послуга, що надаються отримувачу, який має необхідність отримання натуральної допомоги (продукти харчування, засоби санітарії та особистої гігієни, засоби догляду за дітьми, одяг, взуття та інші предмети першої необхідності, паливо, обробіток присадибних ділянок а також технічні та інші засоби реабілітації), транспортні послуги, сурдопереклад,

тифлосурдопереклад тощо;

– *екстрені* – соціальні послуга, що терміново (протягом доби) надаються отримувачам, що потрапили в ситуацію, яка загрожує їх життю, здоров'ю тощо.

Соціальні послуги залежно від терміну надання поділяються на:

– *постійні* – соціальні послуги, що надаються не менше 1 разу на місяць більше 1 року;

– *тимчасові* – соціальні послуга, що надаються не рідше 1 разу на місяць до 1 року;

– *разові* – соціальні послуги, що мають разовий характер.

Ключовими *об'єктами системи соціальних послуг* є отримувачі таких послуг – особи, окремі соціальні групи, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати. Соціальні послуги можуть надаватися таким особам, соціальним групам як за плату, так і безоплатно.

Отримувачами соціальних послуг на безоплатній основі є:

– громадяни, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю і не мають рідних, які повинні забезпечити їм догляд і допомогу;

– громадяни, які перебувають у складних життєвих обставинах у зв'язку з безробіттям і зареєстровані в державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, бездомністю, стихійним лихом, катастрофами, які є біженцями внаслідок збройних чи міжетнічних конфліктів, якщо середньомісячний дохід цих осіб нижчий, ніж встановлений прожитковий мінімум;

– діти й молодь, які знаходяться у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами й жорстоким ставленням у сім'ї.

Для отримання соціальних послуг, що надаються державними та комунальними суб'єктами, особа, яка їх потребує, має звернутися з письмовою заявою до місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого

самоврядування; недержавними суб'єктами, особа, яка їх потребує, звертається до відповідного суб'єкта, що їх надає.

Важливе місце у розробленні та реалізації принципів та механізмів державного управління системою надання соціальних послуг належить уповноваженим органам у системі соціального захисту населення, якими є:

– *центральні органи виконавчої влади*, що забезпечують формування й реалізацію державної політики у сфері соціального захисту населення, надання соціальних послуг (Мінсоцполітики) та його територіальні органи, які здійснюють управління, координацію у цій сфері;

– *центральні органи виконавчої влади* розробляють проекти нормативно-правових актів, що регулюють діяльність в системі надання соціальних послуг, зокрема встановлюють гарантований мінімум соціальних послуг, затверджують державні стандарти таких послуг, ведуть реєстр надавачів соціальних послуг, координують діяльність місцевих органів влади, здійснюють моніторинг дотримання законодавства щодо надання соціальних послуг;

– *місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування*, формують пріоритети та забезпечують реалізацію державної політики в системі надання соціальних послуг; визначають потреби населення адміністративно-територіальних одиниць у соціальних послугах, їх видах і обсягах шляхом збирання, узагальнення та аналізу інформації про становище й життєві обставини особи або соціальної групи, оцінки впливу послуг на процес подолання складних життєвих обставин; розробляють, затверджують та фінансують комплексні регіональні цільові соціальні програми з надання соціальних послуг; здійснюють соціальне замовлення за рахунок коштів, передбачених цим Законом України «Про соціальні послуги» для фінансування соціальних послуг; забезпечують управління, контроль та координацію діяльності надавачів соціальних послуг; здійснюють моніторинг та оцінку якості соціальних послуг.

Втім не слід перебільшувати значення держави в системі надання соціальних послуг. Залучення інститутів державного та недержавних

суспільних секторів до здійснення моніторингу та проведення комплексного оцінювання результатів є передумовою та важливим чинником розвитку системи надання соціальних послуг. Моніторинг та оцінювання – це підсистема, результати якої є базою для розробленн, внесення змін, доповнень у ході визначення, корегування цілей у системі надання соціальних послуг.

Варто також відзначити, що розвиток системи надання соціальних послуг є частиною зобов'язань України щодо виконання Європейської соціальної хартії, в якій у частині 1.14 зазначено, що кожна людина має право користуватися послугами соціальних служб а в ст. 14 визначено, що з метою забезпечення ефективного надання соціальних послуг країни, що приєдналися до цієї хартії, зобов'язуються:

- сприяти функціонуванню служб або створювати служби, які, завдяки використанню методів соціальної роботи, сприяли б підвищенню добробуту й розвитку як окремих осіб, так і груп осіб у суспільстві, а також їхній адаптації до соціального середовища;
- заохочувати окремих осіб та добровільні або інші організації до участі у створенні та функціонуванні таких служб.

Зважаючи на викладене вище можна констатувати, що система надання соціальних послуг є багатогранним складним процесом, який потребує ефективних механізмів та інструментів державного управління, виваженої та послідовної державної політики з реалізації соціального захисту щодо громадян, які опинилися в складних життєвих обставинах та чіткої і послідовної взаємодії ЦОВВ, органів місцевого самоврядування та громадського сектору, що забезпечить доступність, ефективність та якість діяльності системи надання соціальних послуг в Україні.

Такий аналіз системи надання соціальних послуг в Україні дзволить збагнути суть підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ України, що здійснюється на основі Державного галузевого стандарту спеціальності «Соціальна робота».

Вища освіта студентів цього фаху розглядається науковцями шляхом:

- аналізу особливостей професійного навчання соціальних працівників в Україні, визначення перспектив та формування системи підготовки та підвищення кваліфікації, вирішення дилеми – чи це навчання фахівців широкого профілю чи вузької спеціалізації;
- діагностики професійних здібностей, системи фахового відбору, визначення професійних ролей і функцій соціального працівника;
- формування професіоналізму й духовно-морального портрету особистості соціального працівника;
- дослідження психологічних проблем, ролі психологічних знань у структурі професійної підготовки соціальних працівників і психології соціальної роботи;
- формування професійної моделі соціального працівника та аналізу її окремих компонентів (професійної комунікативної компетентності, гуманності, толерантності тощо).

Тому підготовка студентів цього профілю у ВНЗ вимагає спеціальних систем організації навчання, що набули якісного розмаїття за кордоном і в Україні серед провідних наукових шкіл підготовки працівників соціальної роботи (Міжрегіональної академії управління персоналом, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Українського католицького університету, Християнського дитячого фонду, Українського державного центру соціальних служб для молоді, Академії праці і соціальних відносин, Українського інституту соціальних досліджень) і на кафедрах соціальної роботи багатьох інших вишів.

Щодо досвіду України у підготовці фахівців соціальної роботи, то варто звернути увагу на те, що акцент робиться на підготовку генералістичних соціальних працівників і досить часто з ухилом в управлінську діяльність. Недостатньо розвиненою, на наш погляд, підготовка фахівців соціальної роботи для сфери охорони здоров'я. Хоча в навчальних програмах представлені

спеціальні дисципліни, пов'язані з охороною здоров'я населення, однак невирішеним залишається питання підготовки працівників вузької спеціалізації, зокрема в цій галузі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Белєвцова Я. С. Механізм підвищення якості соціальних послуг на рівні місцевих органів влади : автореф. дис. канд. наук з держ. упр.25.00.02. Харків, 2011. 20 с.
2. Дубич К. В. Сучасна система надання соціальних послуг в Україні Електронне. наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2015. № 3.
3. Ляш О. Щодо перспективних напрямів підвищення якості соціальних послуг в Україні. Аналітична доповідь: Електронний ресурс. Нац. ін-т стратег, досліджень: веб-сайт. 2014.
4. Про соціальні послуги: Закон України від 19 черв. 2003 р. № 966-IV (із змінами, внесен. згідно із 8 Законами в 2004-2012 рр.). Офіц. вісн. України. - 2003. 1 серп. № 29. С. 52. Ст. 1435.
5. Стандарти соціальних послуг: зб. документів. Кн. 2 За ред. Л. Л. Сідельнік. К.: ТОВ «ЛДЛ», 2007. 232 с.

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ АВІАЦІЙНИХ ТЕРМІНІВ

Омельченко Ольга Олександрівна

магістр

Національний аерокосмічний університет

ім. М.Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

м. Харків, Україна

Анотація: у статті розглянуто способи творення авіаційних термінів, надано класифікації термінів за способом творення, проаналізовано структуру та особливості функціонування авіаційних термінів. Для опрацювання було обрано 592 лексичні одиниці з «Російсько-англійської збірки авіаційно-технічних термінів» Г. Афанасьєва.

Ключові слова: термінологія, авіаційні терміни, аналіз способів творення термінів, морфологічні способи, неморфологічні способи,

Детальне вивчення структури, а також способів творення термінів, дозволяє краще зрозуміти їх природу та з'ясувати найбільш доречний спосіб перекладу. Існують морфологічні та неморфологічні способи термінотворення.

До морфологічних належать:

- безафіксний;
- суфіксальний;
- префіксальний;
- префіксально-суфіксальний;
- складання основ і слів.

Утворення нового терміна неморфологічним способом відбувається через злиття цілого словосполучення, через набуття словом нового значення або шляхом переходу однієї частини мови в іншу [1, с. 112].

Однокомпонентні терміни було проаналізовано за способом творення – 95. Найбільшу кількість термінів з вибірки було утворено суфіксальним способом – 42, це 44% від загальної кількості однокомпонентних термінів. Особливість суфіксального способу – приєднання суфікса до твірної основи. Наприклад: *varactor, version, breathing, weighing, blister*.

Основними похідними суфіксами традиційно виявились суфікс *-tion*, що утворює іменники від дієслівних основ і позначає, як правило, дію, процес, стан, на який указує основа: *variation, publication, insertion*, а також суфікси *-er* (*-or*), який приєднується до дієслівних основ і передає агентивне значення, тобто значення особи за родом занять, професії, або дії: *resolver, varistor, varmeter*. Суфікс *-ing* також має високий ступінь частотності. За допомогою даного суфікса утворюються іменники від дієслівних і субстантивних основ із значенням дії, процесу: *keying, breathing, weighing*.

Велику кількість термінів також було створено безафіксним способом, тобто шляхом укорочення твірного слова. Цим способом було утворено 31 терміни, це 33% від загальної кількості однокомпонентних термінів. Наприклад: *flap, pull, fan, wind, rim*.

За допомогою основоскладання було утворено всього 13 термінів з вибірки, це 14% від загальної кількості однокомпонентних термінів. Суть цього способу заключається у злитті двох і більше основ в одне слово. Цей спосіб термінотворення є досить корисним, адже дозволяє певним чином уникнути нагромадження компонентів у межах одного терміну, шляхом об'єднання двох чи більше слів в одне [2, с. 132]. Твірні основи кожного зі слів входять до базової сполуки — підрядної чи сурядної. Наприклад: *headwind, tailwind, downwind, fluxmeter, shaftgear*.

Префіксальний та префіксально-суфіксальний способи творення виявились досить нехарактерним для нашої вибірки. Лише 8 термінів було утворено префіксальним способом, це 8% від загальної кількості однокомпонентних термінів. Префіксальний спосіб заключається у приєднанні

префікса до цілого слова. Серед термінів вибірки було помічено різні твірні префікси [3, с. 536]. Наприклад: *prototype, reinsert, overweight, interlace*.

Префіксально-суфіксальний спосіб дозволяє створювати слова одночасним додаванням до твірної основи словотворчого префікса і суфікса. Суфіксальна частина таких слів виконує словотворчу роль і, головне, виступає засобом оформлення слова разом із закінченням, показником належності його до якоїсь частини мови. Префіксальна частина цих слів виражає тільки словотвірне значення, хоча в дієслові одночасно дає вказівку і на вид. Префіксально-суфіксальний спосіб широко використовується для творення іменників, прикметників, дієслів і прислівників. Префіксально-суфіксальні іменники складають досить численну групу. Вони творяться від іменникових основ за допомогою префіксів та іменникових суфіксів [3, с. 537]. Цим способом було утворено 2 терміна з нашої вибірки, це 2,1% від загальної кількості однокомпонентних термінів. Наприклад: *interchangeability, interaction*.

Таким чином, термінів, утворених суфіксальним способом виявилось найбільше. Утворення похідних слів за допомогою суфіксів є найбільш продуктивним із засобів термінотворення у сучасній англійській термінології. Найменшу кількість термінів вибірки було утворено префіксальним та префіксально-суфіксальним способами. Отримані результати свідчать про ефективність суфіксального способу словотвору в авіаційній сфері.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Асмукович І. В. Формування та розвиток англійської авіаційної термінології / І. В. Асмукович // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2011. – № 6. – С. 112–117.

2. Корунець І.В, Порівняльна типологія англійської та української мов. Навчальний посібник. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 464с.

3. Ковтун Е. В. Английская авиационная терминосистема / Е. В. Ковтун // Язык и социальная динамика : сб. науч. тр. / отв. ред. А.В. Михайлов, Т.В. Михайлова; Сиб. гос. аэрокосмич. ун-т. – Красноярск, 2014. – С. 536–545.

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО «Я» В УЧНІВ 6-11 КЛАСІВ

Оснач Тамара Володимирівна

практичний психолог I категорії

Бреусівської загальноосвітньої

школи I-III ступенів

с. Бреусівка

Козельщинський район

Полтавська область, Україна

Анотація: У запропонованій статті розкрито питання дослідження соціальних мереж як віддзеркалення соціального образу «Я» в учнів 6 – 11 класів. Теоретично проаналізовано проблему впливу соціальних мереж на формування соціального «Я» у дітей підліткового віку. Досліджено погляди вчених щодо ролі соціальних мереж у сучасному суспільстві та їх впливу на життя людей.

Ключові слова: соціальні мережі, «Я-концепція», «Я» дзеркальне.

Вступ. Соціальні мережі - це унікальне середовище, яке пропонує своїм користувачам не лише можливість комунікації, самовираження, а й ресурси для створення уявлень про себе. Значний діапазон комунікативних можливостей дозволяє створити свій образ «Я». Соціальні мережі слугують інструментами створення бажаного образу «Я», а спілкування з іншими людьми через призму створеного образу впливає на уявлення людини про себе і про те, якою її сприймають оточуючі.

Роль соціальних мереж у сучасному суспільстві та їх вплив на життя людей постійно зростає. Цим питанням займаються такі дослідники: О. Н. Арестова, Л. Н. Бабанін, А. Е. Войскунський, Д. Грінфілд, К. Сурратт,

Н. В. Чудова, К. Янг та ін. Проблему образу «Я» досліджували такі психологи: А. Адлер, Е. Еріксон, Р. Бернс, І. С. Кон, С. Д. Максименко, Д. А. Леонт'єв, Дж. Мід, Г. Олпорт, К. Роджерс, Т. М. Титаренко, Л. Рубінштейн, П. Р. Чамата, І. І. Чеснокова та ін.

Мета дослідження: вивчення соціальних мереж як віддзеркалення соціального «Я» в учнів 6 - 11 класів.

Методи дослідження: для досягнення мети використано загальнонаукові методи теоретичного рівня (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних та емпіричних даних), емпіричного рівня (анкетування, порівняння) та статистичні методи обробки та інтерпретації, що були використані з метою кількісної та якісної інтерпретації та узагальнення.

Результати та обговорення. Вперше термін «соціальні мережі» був введений до наукового обігу англійським соціологом Джеймсом Барнсом у статті «Класи та збори у норвезькому острівному приході» (1954). Учений використовував цей термін для позначення соціальних взаємозв'язків людей у суспільстві. Термін «Віртуальне співтовариство» (Virtual Community) увів у 1993 році американський соціолог Говард Рейнгольд і дав йому наступне визначення: «Віртуальні співтовариства - це соціальні об'єднання, які виникають в Інтернет мережі, коли група людей підтримує відкрите обговорення достатньо довго і людяно, для того щоб сформувати мережу особистих відносин у кіберпросторі» [1, с. 180].

Першим вебсайтом, який пропонував можливості роботи із соціальними мережами, був classmates.com, який з'явився в 1995 році. Вслід за ним, в 1997 році з'явився SixDegrees.com. Починаючи з 2001 року почали з'являтися сайти, в яких використовувалась технологія під назвою «Коло друзів». Ця форма соціальних мереж, яка широко використовується у віртуальних спільнотах, набула широкої популярності в 2002 році та розквітнула з появою сайту Friendster. 4 лютого 2004 року почала працювати соціальна мережа FaceBook.

Соціальна мережа - це соціальна структура, яка може бути утворена індивідами або організаціями об'єднаних однаковими інтересами,

уподобаннями, або тих, що мають інші причини для безпосереднього спілкування між собою. Вона відображає різноманітні зв'язки між ними через різні соціальні взаємовідносини, починаючи з випадкових знайомств і закінчуючи тісними родинними зв'язками.

Наша поведінка в соціальних мережах на подив точно віддзеркалює наш психологічний стан, і відбувається це зазвичай ненавмисно. Не дивно, що психологи, які намагаються зрозуміти емоційний стан окремої людини, спільноти або навіть цілої нації, вже давно почали звертати увагу на ці підсвідомі сигнали. Типи повідомлень і те, як часто ми постимо їх, розповідають набагато більше про нашу особистість і наш емоційний стан, ніж зміст самих дописів. Дослідження, в якому взяли участь 555 користувачів Facebook в США, виявило, що екстраверти зазвичай пишуть у мережі про свою соціальну активність і повсякденне життя та роблять це досить часто. Люди з низькою самооцінкою, як правило, розповідають про свого романтичного партнера. Невротики шукають засобів переконатися в своїй цінності або привернути увагу, нарциси постійно хваляться досягненнями. Інше дослідження показало, що люди, які невпинно постять селфі, самозакохані і схильні до психопатії. А ті, хто схильний обробляти свої фотографії, перш ніж запостити їх в соціальні мережі, вочевидь, має низьку самооцінку.

On-line спілкування в багатьох аспектах повторює реальне, але в той же час має свої специфічні відмінності та особливості. В процесі Інтернет-спілкування створюється особливий простір (віртуальна реальність), де виникають нові правила та закони поведінки. До основних рис соціальних мереж належать: анонімність, невидимість, відсутність безпеки, створення «віртуального Я», яке відображає «Я» - концепцію індивіда, обмежене сенсорне переживання, складність у прояві емоцій, емоційна невимушеність, використання особливих скорочень та сленгу.

Отже, все це дозволяє користувачеві конструювати свою ідентичність за власним бажанням, компенсувати недоліки, соціально не схвалені якості або ж

просто приховувати певні риси характеру та бути таким, яким він бажає здаватися співрозмовникам.

Термін «Я-концепція» з'явився на рубежі XIX-XX ст. у зв'язку з уявленнями про дуальну природу людини як суб'єкта і об'єкта. Американський психолог У. Джемс перший запропонував ідею «Я-концепції» і вніс істотний внесок у її розробку[3, с. 324]. Згідно Джемсу, глобальне «Я» (особистість) містить у собі два аспекти: емпіричного об'єкта (Mo), суб'єктивним оцінювачем свідомості (I).

«Я» як об'єкт містить у собі чотири аспекти:

- духовне «Я»;
- матеріальне «Я»;
- соціальне «Я»;
- тілесне «Я».

Ці аспекти утворюють для кожної людини унікальний образ, або сукупність уявлень про себе як особистості.

Р. Бернс установки групує на три категорії:

- реальне «Я» (яким себе уявляє індивід на даний момент);
- соціальне «Я» (як, на думку індивіда, його представляють інші люди)
- ідеальне «Я» (яким індивіду хотілося б бути).

Розуміння «Я-концепції» як структури установок відображає її структурно-динамічний характер. Образ «Я» (структура уявлень про себе самого) складається з когнітивних складових установок (рольові, статусні, майнові, ціннісні характеристики людини). Всі вони входять в образ «Я» і утворюють ієрархію з точки зору суб'єктивної значущості.

Другий компонент - динамічний, процесуальний - це емоційно-оцінний компонент. Джерелами оціночних суджень індивіда про себе самого є:

- а) соціокультурні стандарти і норми соціального оточення;
- б) соціальні реакції інших людей на індивіда (їх суб'єктивна інтерпретація);

в) індивідуальні критерії і стандарти, засвоєні індивідом в житті.

Фактично індивід реалізує два процеси самооцінки:

- порівняння реального «Я» з ідеальним «Я»;
- порівняння реального «Я» з соціальним «Я».

Р. Бернс розрізняє у підлітків позитивну і негативну «Я-концепцію».

Перша характеризується такими ознаками прояву, як «утвердження в імпонуванні іншим людям, здатності до тієї чи іншої діяльності та наявності почуття власної значимості» [10, с. 63]. Друга, навпаки, проявляється у «почутті відкинутості, звичці бути залежним від соціального оточення та конфліктах з батьками» [10, с. 64]. При цьому, на думку Р. Бернса, «Я-образу» підлітка властива висока «пластичність», іншими словами – здатність до кардинальних змін залежно від набутого досвіду.

Ч. Кулі запропонував концепцію «дзеркального Я», в якій «Я-концепція» формується на основі зворотного зв'язку від інших як основного джерела даних про себе в процесі символічної взаємодії між індивідом і його різноманітними первинними групами [3, с. 94].

Факторами, що впливають на формування тих чи інших особливостей «Я-образу» підлітка, є соціально-економічна ситуація буття, вікові і статеві особливості особистості та культура, в якій розвивається людина.

Центральним новоутворенням молодшого підліткового віку є почуття дорослості, а до кінця цього періоду, приблизно в 15 років, у підлітків формується «Я-концепція» - система внутрішньо узгоджених уявлень про самого себе (теорія власного «Я»), образів «Я». При цьому вона може й не збігатися з реальним «Я».

У 11-12 років дитина хоче зрозуміти себе, та побудувати своє ідеальне «Я». Самопізнання відбувається через друзів: вони порівнюють себе з іншими, аналізують, шукають схожості. Підлітки, вивчаючи себе, вважають, що й інші люди теж постійно спостерігають за ними, оцінюють їх. Діти відчують себе в центрі уваги оточуючих, іноді навіть зовсім незнайомих перехожих на вулиці та користувачів соціальних мереж.

Розкриваючи механізм взаємодії «внутрішнього» і «зовнішнього», Л. Виготський показує, що індивід формує внутрішній світ шляхом засвоєння, інтеріоризації історично сформованих форм і видів соціальної діяльності і, у свою чергу, екстеріоризує свої психічні процеси. При цьому будь-яка інформація не переходить прямо в реальність психічну, а співвідноситься з соціальним значенням та особистісним смислом.

«Соціальне» й «індивідуальне», які можуть здатися протилежностями, виявляються пов'язаними одне з одним генетично і функціонально [4, с. 63].

Отож, «Я»-дзеркальне - уявлення людини про те, якою вона сприймається оточуючими його людьми, учні відображають у соціальних мережах, адже тут вони можуть показати своє «Я»-реальне, «Я»-бажане або «Я»-ідеальне, якщо реальне не задовольняє індивіда, побачити, як їх сприймають і формувати свою «Я»-концепцію під впливом соціальних мереж.

Підлітковий вік - це час формування «Я»-концепції, усвідомлення себе як особистості. Вона формується під впливом батьків, школи, соціально-економічної ситуації, вікових і статевих особливостей та культури, в якій розвивається людина. Соціальні мережі діють окремо.

Дослідження «Фонду Розвитку Інтернет» дозволило визначити певне коло потреб, які підлітки задовольняють за допомогою соціальних мереж та Інтернету, а саме:

- потреба у самостійності (прагнення до незалежності від батьків);
- потреба у самореалізації та визнанні
- потреба у пізнанні та визнанні (молоді люди хочуть відчувати себе важливою частинкою певної групи і суспільства загалом);
- задоволення потреби у спілкуванні, у приналежності до групи за інтересами, в любові, адже підлітковий період - це час, коли людина прагне знайти схожих собі за інтересами, вподобаннями;
- пізнавальна потреба (володіння новими знаннями сприяє досягненню визнання з боку однолітків і самореалізації);
- у результаті використання соціальних мереж виникає відчуття

повного контролю і володіння ситуацією, що задовольняє потребу в безпеці - одну з базових у системі потреб людини

- потреба у відображенні соціального «Я» [3, с.452].

Соціальні мережі впливають на формування «Я»-концепції та поведінку, відповідно до сформованого «Я»-образу, позитивного чи негативного (наприклад, засвоєнню асоціальних, антиправових установок, які відтворюються в реальному світі) [3, с. 201]. Учені Британського інституту біології Biologist встановили, що фізіологічні процеси людини, яка спілкується з друзями у віртуальній реальності, не ідентичні тим, що виникають при реальному контакті. «Вам здається, наче ви спілкуєтесь, але ваш організм поводить ся так, наче ви цілком самотні», - говорить біолог Арік Сігма [2, с. 2].

Вторгнення віртуальності практично в усі сфери сучасної культури є характерною ознакою часу. Сучасні умови призводять до прискорення ритму життя підлітків, розширення їх соціальних контактів. Проте кількісне зростання контактів призводить до зниження їх якості: вони стають менш глибокими, менш емоційно забарвленими, більше віддаленими і відстороненими. Дискомфорт, який суб'єкти відчувають при цьому, вони намагаються компенсувати у віртуальних стосунках, які видаються їм безпечнішими. Цей особливий віртуальний простір міжособистісних стосунків стає домінуючим у взаємодії учнів. Їм стає простіше і швидше контактувати з іншими за допомогою інтернет-комунікацій, що призводить до ще більшої емоційної віддаленості в реальному спілкуванні, зниженню довіри, труднощів у взаєморозумінні [6, с.3].

При вивченні відображення соціального «Я» в соціальних мережах учнів 6-11 класів ми провели анкетування «Я» і соціальні мережі» в основу якого була покладена анкета, розроблена Інститутом соціальної і політичної психології АПН України.

На основі отриманих результатів ми можемо зробити наступні висновки.

Соціальні мережі слугують інструментами створення бажаного образу «Я», а спілкування з іншими людьми через призму створеного образу впливає на уявлення учнів про себе і про те, якими їх сприймають оточуючі.

Уявлення про себе і створення образу «Я» певною мірою залежать від «існування» в соціальних мережах, від віртуального спілкування з іншими. Учні проводять у соціальних мережах значну частину свого життя, деякі не уявляють свого існування без спілкування у мережах. Вплив соціальних мереж на учнів постійно зростає. Вони починають усвідомлювати себе тільки через відгуки інших людей, нарощують кількість віртуальних друзів, забуваючи про те, що віртуальна дружба вбиває навички побудови нормальних взаємовідносин. Реальне життя починає здаватися занадто складним .

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Набока І. Віртуальне спілкування: гра чи втеча від реального світу? [Електронний ресурс]. - 2005. - Режим доступу до статті: <http://www.vox.com.ua/data/publ/2005/09/28/virtualne-spilkuvannya-gra-chyvtecha-vid-realnogo-svitu.html>.
2. Дубенко Л. Соціальні мережі: реальні загрози віртуального світу [Електронний ресурс]. - 2011. - Режим доступу до статті: http://www.golosua.com/main/article/politika/20110221_sotsialni-mereji-realnizagrozi-virtualnogo-svitu.
3. Крайг Г. Психология развития / Грейс Крайг - СПб.: Питер, 2000. — 824 с.
4. Личко Е.А. Эти трудные подростки / Е.А. Личко. - Л.: Лениздат, 1983.- 174 с.
5. Медведева И. А. Способы создания образа «Я» в виртуальном дискурсе /И.А. Медведева // Вестник Челябинского государственного университета. Челябинск, 2012. - Вып. 65. - С. 65-68.
6. Позитивне і негативне соціальних мереж [Електронний ресурс]. - Режим доступу до статті: <http://dyvensvit.org/blog-omykolymykosovskogo/2695-pozytyvne-j-negatyvne-socialnyhmerezh>.

7. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф.Райс - СПб.: Питер, 2000. – 870с.
8. Реан А.А. Психология подростка. Полное руководство / Под редакцией А.А. Реана – СПб.: Прайм – ЕВРОЗНАК, 2003. – 432 с.
9. Рогов Е.И. Система работы психолога с детьми разного возраста. В 2 кн. - 2-е изд., перераб. и доп. / Е.И. Рогов - М., 1998. – 384 с.
10. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. - К.: Просвіта, 2003. - 416 с.
11. Чумакова В. А. Психологические особенности интернет-коммуникаций в социальных сетях / В.А. Чумаков. – М.: Молодой ученый, 2013. – С. 451-453.
12. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием / Пер. с англ.; Науч. ред. Я.Н.Засурский. / Г. Шиллер. М.: Мысль, 1980.-326 с.

УДК 37.015.31:78(477.82)

**РОЛЬ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ У ПІДГОТОВЦІ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО УЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В УМОВАХ
ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ**

Павлічук Валерій Іванович

викладач-методист постановки голосу

Чайка Вікторія Анатоліївна

викладач постановки голосу

Комунальний заклад вищої освіти

«Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради, Україна

Анотація. У статті розглядаються різні аспекти системного підходу в процесі здобуття спеціальних знань майбутніх учителів музики в умовах педагогічного коледжу.

Ключові слова: майбутній вчитель музики, підготовка, системний підхід, педагогічний коледж.

У законі України «Про освіту», зауважено, що вітчизняні заклади вищої освіти мають забезпечити своїм випускникам такий рівень підготовки, який водночас дозволяв би їм здобувати освіту в будь-якій країні Євросоюзу та забезпечував конкурентоспроможність на Європейському ринку праці. Тому підготовка майбутнього вчителя музики, розвитку його професійно-інтелектуального, творчого потенціалу, формування компетентностей щодо практичного використання здобутих знань, на нашу думку, є однією з важливих та актуальних проблем сучасної національної освіти, що здійснюється в умовах педагогічного коледжу.

Особливості професійної підготовки вчителів музики, а також проблеми музично-педагогічного виховання фахівців висвітлені в працях таких науковців

як: А. Баканурський, В. Бутенко, Л. Масол, В. Муцмахер, С. Ничкало, Л. Ніколаєнко, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Семашко, В. Шацька, О. Щолокова. Однак у педагогічній теорії фрагментарно розглянуто питання методики формування музично-теоретичних знань (МТЗ) у майбутніх учителів музики, яких готує педагогічний коледж на основі системного підходу.

Як зауважує В. Гура «вивчення практики музичної підготовки майбутніх учителів музики дозволило констатувати, що в багатьох випадках мотивація засвоєння музично-теоретичного навчального матеріалу студентів знаходиться на низькому рівні, відсутні уявлення про систему музичних знань, студенти не можуть належним чином застосовувати МТЗ на заняттях з фахових дисциплін [3, с.274]. Автор зауважує, що «зазначені недоліки породжують суперечності між: вимогами ринку праці до рівня професійної підготовки музикантів та якістю підготовки випускників професійних середніх навчальних закладів; вимогами суспільства до особистості викладача музики та недостатнім рівнем розробки теорії його професійної підготовки; необхідністю формування в майбутніх викладачів музики теоретичних знань засобами українського музичного фольклору та недостатньою розробленістю необхідної методики навчання [3, с.274].

У вирішення зазначених суперечностей може допомогти системний підхід.

Український педагогічний словник (С.У.Гончаренко) визначається системний підхід як напрям у спеціальній методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. Системний підхід у педагогіці спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину [1,с. 305].

Як зауважує В. Харченко «системний підхід дозволяє дослідити функціонування, розвиток, структуру цілого (об'єкта), встановити властивості його частин (елементів), простежити взаємодії і взаємозв'язки між ними.

Відповідно до системного підходу ефективність цілого залежить від ефективності усіх його частин, а не окремих частин із найліпшою ефективністю» [8, с. 157]. На думку І. Арутюняна «принцип системного підходу полягає в розгляді елементів логістичної системи як взаємо зв'язаних і взаємодіючих для досягнення глобальної мети функціонування системи. Основою системного підходу є системні дослідження, є сукупністю наукових теорій, концепцій і методів, в яких об'єкт дослідження розглядається як система» [1, с. 157]. Ю. Полянський пропонує ефективну модель системного навчання майбутніх учителів музики на прикладі опанування однієї дисципліни [7, с. 17]. Запропонована авторська модель має назву навчально-методична карта дисципліни (НМКД) і являє собою структурований зміст освітнього процесу, що містить загальний обсяг знань, умінь, навичок, на основі міжпредметних зв'язків дидактичної системи, а також етапи їх формування. Навчальний матеріал має такі рівні:

А - виховання мислення музиканта;

Б - творча діяльність на основі практики (теоретична, виконавська, композиторська);

В - формування практичних навичок (слухові, виконавські);

Г - основні поняття та терміни (теоретичний матеріал);

Д - науково-методична література. Представлену схему освітнього процесу структуровано нами у рис.1.

Навчальні вимоги напрямку А і В вирішуються на конкретно підібраному викладачем художньо-інструктивному матеріалі, який являє собою нерозривний взаємозв'язок між мисленням і практикою. Навчальні завдання А, Б, В утворюють між собою міні-комплекс усередині дисципліни. А зв'язок між різними дисциплінами реалізується на основі загальних навчальних вимог (напряму А). Варто підкреслити, що взаємозв'язок між дисциплінами відбувається на рівні єдиного понятійно-термінологічного апарату, причому структура А (мислення) — загальна для всіх дисциплін музичного циклу. Навчальні завдання А та Г є системним ядром міжпредметних зв'язків.

Рис.1. Схема освітнього процесу в роботі з майбутніми вчителями музики (за Ю. Полянським)

Джерело розроблене авторами

Водночас, величезний вплив на підготовку майбутнього вчителя музики в умовах педагогічного коледжу відіграє формування мотиваційних аспектів. На думку Н. Кузьміної, мотиви педагогічної діяльності – це спонукання, пов’язані з її здійсненням: чи то внутрішня потреба працювати з людьми, заснована на усвідомленні власних можливостей, характеру, покликання; чи то необхідність, пов’язана із виконанням ролі, що зумовлена вимушеним вибором професії та вирішенням завдань [5, с. 115]. З огляду на це, саме мотивація спонукає майбутнього вчителя музики до постійного поповнення знань, розширення арсеналу професійних умінь та навичок. Як вважає І. Гавран «мотиваційна сторона діяльності є особливо важливою у процесі підготовки фахівця, адже їй передують довузівська підготовка (музична школа, коледж тощо). Потяг мотиваційної сфери особистості до тих чи інших видів діяльності виникає у зв’язку з індивідуальними особливостями, завдяки яким особистість може повніше відтворити специфічний зміст діяльності. У цьому випадку особистість захоплена діяльністю заради неї самої, заради задоволення, котре вона приносить. Адже, чим сильніший потяг, тим виникає менше різноманітних побічних мотивів. Це стверджує те, що схильність знаходиться у взаємодії та

гармонії з основними здібностями особистості» [2, с. 115]. В теорії підготовки майбутнього вчителя музики є ще одна цікава наукова думка, щодо застосування системного підходу. Так, дослідивши педагогічні принципи К. Стеценка М. Ковбасюк зауважує, що шкільне музичне виховання може бути успішним при залученні спеціалістів широкого профілю, як до музичної так і педагогічної роботи.

Він пропонує впроваджувати в освітній процес:

- 1) підбір високохудожнього, різнопланового та сучасного репертуару з творів українських класиків та обробок народних пісень;
- 2) вимогливість та повагу до тих, хто навчається, до їх особистості;
- 3) теоретико-методичне та систематичне навчання;
- 4) розвиток постійного інтересу та зацікавленості учнів до музично-хорової діяльності;
- 5) використання наочності на заняттях;
- 6) застосування різножанрових творів, особливо ігор-вправ, солоспівів;
- 7) налагодження творчих зв'язків з колективами та постійна концертна діяльність навчального хору [6, с. 45].

Отже, використані в дослідженні системний підхід надає можливість на науковій основі сприяти вдосконаленню системи професійної підготовки майбутніх конкурентоспроможних учителів музики, що здійснює педагогічний коледж.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнян І. А. Системний підхід до розв'язання задач з планування виробничих програм, що враховують міжсистемні зв'язки та реалізацію руху матеріальних потоків [Електронний ресурс] / І. А. Арутюнян // Сучасне промислове та цивільне будівництво. - 2013. - Т. 9, № 1. - С. 33-41. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spcb_2013_9_1_6.

2. Гавран І. А. Мотиваційно-ціннісний аспект формування емпатії майбутніх учителів музики в процесі диригентсько-хорової підготовки

[Електронний ресурс] / І. А. Гавран // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. - 2013. - № 10(1). - С. 146-151. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_10\(1\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_10(1)_24)

3. Гура В. В. Питання фахової підготовки майбутніх учителів музики в умовах сьогодення [Електронний ресурс] / В. В. Гура // Вісник Харківської державної академії культури. - 2011. - Вип. 33. - С. 272-280. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2011_33_34.

4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. / С. У. Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 374 с.

5. Кузьмина Н. В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования / Н. В.Кузьмина. – М. : ИЦПКСПС, 2001. – 144 с.

6. Ковбасюк М. Ю. Педагогічні принципи диригентсько-хорової підготовки вчителя музики [Електронний ресурс] / М. Ю. Ковбасюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. - 2013. - № 10(2). - С. 44-48. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_10\(2\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_10(2)_9)

7. Полянский Ю. А. Учебный процесс как система / Ю. А. Полянский. // Актуальные проблемы музыкального образования. — К, 1986. — С. 11-19.

8. Харченко В. А. Системний підхід до стратегічного управління підприємством [Електронний ресурс] / В. А. Харченко // Економічний вісник Донбасу. - 2013. - № 1. - С. 157-160. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2013_1_27.

УДК 159. 97

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ МОРАЛЬНИХ НОРМ ПОВЕДІНКИ ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Панов Микита Сергійович

к. психол. наук, доцент

доцент кафедри

спеціальної педагогіки та спеціальної психології

КЗВО «Хортицька національна

навчально-реабілітаційна академія» ЗОР

Лайкова Діана Миколаївна

студентка другого (магістерського) рівня

спеціальності 016 Спеціальна освіта

КЗВО «Хортицька національна

навчально-реабілітаційна академія» ЗОР

Анотація. В роботі розкриваються соціально-психологічні особливості засвоєння моральних норм поведінки дітьми з особливими освітніми потребами. Особлива увага приділяється проблемам дітей та сімей, що їх виховують, адже не кожна родина здатна подолати усі свої страхи і переживання стосовно спільного навчання їх дітей разом зі здоровими дітьми.

Ключові слова: особливості засвоєння, моральні норми, поведінка, діти з особливими освітніми потребами, сучасне українське суспільство.

Вступ. Реформування всіх галузей освіти в Україні, що відбувається на тлі неоднозначних соціально-економічних і суспільно-політичних змін, вимагає нових підходів до проблеми оновлення її змісту та удосконалення засобів, форм та методів навчання. В умовах спеціальних закладів освіти важливу роль у засвоєнні моральних норм дітей з особливими потребами відіграє система комплексної роботи із широким спектром впливу на становлення людини-

особистості. Саме інтенсивна робота фахівців у тісному зв'язку із державною політикою щодо забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття якісної освіти, інтеграції їх у суспільстві, повинні забезпечити формування світогляду дітей, їхньої громадянської свідомості, патріотизму, загальнолюдських і національних цінностей.

Організація соціальної допомоги дітям і молоді, позбавленим можливості вести повноцінне життя внаслідок вад фізичного або психічного розвитку, потребує, в першу чергу, зміни ставлення суспільства до дітей з особливими потребами та проблеми інвалідності в Україні взагалі. Внаслідок обмежень у спілкуванні, самообслуговуванні, пересуванні, контролі за своєю поведінкою розвиток цих дітей залежить від задоволення їх потреб іншими людьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовні дослідження з даної проблеми серед вітчизняних вчених проводили В. Вишемирський, В. Засенко, І. Іванова, Л. Каган, А. Капська, Ж. Петрочко, О. Польовик, А. Шведов, К. Щербакова. Зокрема В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко та інші присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм.

Окремі аспекти засвоєння моральних норм та соціальної адаптації учнівської та студентської молоді висвітлювали О. Дікова-Фаворська (соціологічна концептуалізація освіти), Н. Гордієнко (соціалізація підлітків та молоді з особливими потребами), Г. Бурова (соціологічні аспекти життєвих стратегій).

Особливе значення для розв'язання проблеми засвоєння моральних норм поведінки особистості мають праці зарубіжних науковців (Ф. Гіддінс, Ч. Кулі, Дж. Міда, Т. Парсонс, Г. Тард, У. Томаса, Д. Томпсон).

Хоча інтерес до процесу засвоєння моральних норм поведінки в представників різних наукових напрямів значний, проблема соціалізації дітей з особливими потребами в рамках сучасної освіти є недостатньо вивченою.

Мета статті: обґрунтувати особливості засвоєння моральних норм поведінки дітей з особливими потребами у сучасному українському суспільстві.

Методологія дослідження. Для досягнення мети було використано метод кабінетного дослідження, а також загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення. Пошук інформації здійснювався в електронних базах даних, таких як Google Scholar, українських та зарубіжних веб-сайтах, присвячених розвитку інклюзивної освіти та підготовки її фахівців.

Основна частина. В енциклопедії для фахівців соціальної сфери І. Звереві «засвоєння моральних норм поведінки – це процес входження людини в суспільство разом із її соціальними зв'язками та інтеграцією в різні типи соціальних спільнот, внаслідок чого відбувається становлення соціального індивіда. У процесі засвоєння моральних норм поведінки формуються соціальні якості, цінності, знання, навички людини. Крім того, відбувається перетворення природжених, природних рис, а також засвоєння людиною елементів культури, соціальних норм поведінки і цінностей, які існують у суспільстві» [4].

«Засвоєння моральних норм поведінки нерозривно пов'язана з індивідуалізацією особистості, оскільки її зміст полягає у формуванні індивідуальності. Не існує однакових процесів засвоєння моральних норм, індивідуальний досвід кожної особистості є унікальним і неповторним. Це набуття людьми ціннісних орієнтацій, потрібних для виконання соціальних ролей; засвоєння індивідом певної системи знань і норм, процес становлення його як особистості» [5].

Засвоєння моральних норм поведінки, що здійснюється через сім'ю, освіту й виховання, необхідна не лише для підготовки до дорослого життя чи здобуття професії. Тільки ефективна, соціально прийнятна соціалізація зможе забезпечити так званий процес «олюднення» людини, надасть їй можливість повноцінно існувати в сучасному світі.

Процес входження дитини в соціальне середовище під керівництвом дорослого називають вихованням – це комплекс впливів, що забезпечує соціалізацію індивіда. Головним завданням дорослого є передача дитині тих

моральних якостей і норм поведінки, які відповідають вимогам суспільства. Відсутність здатності засвоювати знання призводить до порушення процесу засвоєння моральних норм поведінки.

Зокрема, О. Безпалько зазначає, що засвоєння моральних норм поведінки – це процес послідовного входження індивіда в соціальне середовище, що супроводжується засвоєнням та відтворенням культури суспільства, внаслідок взаємодії людини з стихійними та цілеспрямовано створюваними умовами життя на всіх її вікових етапах. Засвоєння моральних норм поведінки неможлива без активної участі самої людини у процесі засвоєння широкого кола цінностей, понять та навичок, на ґрунті яких складається її повсякденне життя. Але інвалідність обмежує дитину фізичними, психічними, сенсорними, соціальними, культурними, законодавчими та іншими бар'єрами, які не дозволяють інтегрувати в суспільство та брати участь у житті сім'ї та держави в рівноправних умовах з іншими членами суспільства [1].

Об'єктивна ознака сьогодення – ускладнення процесу засвоєння моральних норм поведінки дітей внаслідок економічних, соціальних, політичних змін, які відбуваються в нашому суспільстві.

Труднощі дітей з особливими потребами пов'язані не лише з відчуттями фізичного обмеження і дискомфорту, переживанням втрати своїх можливостей, але й з «багажем» того негативного ставлення, з яким стикається людина у своєму найближчому оточенні. З інвалідністю асоціюється не лише фізична чи психічна неспроможність. Уявлення про дитину з особливими потребами, як про людину, яка багато чого не може робити, яка потребує допомоги інших, викликає найчастіше почуття жалю. Це заважає також дитині включатися в активні соціальні взаємовідносини. І щоб уникнути такого ставлення, діти з особливими потребами здебільшого спілкуються лише з подібними до себе.

Процеси кардинальних перетворень у сучасному суспільстві і в системі освіти вимагають від спеціаліста переорієнтації його свідомості на гуманістичні цінності. Останнім часом наше суспільство повернулося обличчям до проблем дітей і підлітків з особливостями у розвитку. Саме тепер найбільш гостро

постало питання засвоєння моральних норм поведінки дітей, які мають тяжкий ступінь розумової та фізичної обмеженості. Життя таких дітей прирівнюється до життя кімнатних рослин. Але досвід роботи спеціалістів та перегляд нашого ставлення до дітей з обмеженими можливостями тільки підтвердили аксіому: кожна людина повинна жити по-людськи, мати право отримати відповідну освіту [7].

Найактуальнішим питанням сьогодення системи освіти є інклюзивна освіта для дітей з обмеженими функціональними можливостями та особливими потребами у єдиному освітньому просторі. Кожна країна має свій досвід спеціального навчання таких дітей, пройшовши різний шлях від інтеграції до інклюзії.

Більшість дітей з особливими потребами в Україні, перебуваючи вдома або в інтернаті, не отримує належної освіти, необхідних знань, умінь, навичок, які забезпечу вали б їм можливість нормальної адаптації до життя в суспільстві, здобуття певної професії, сприяли б саморозвитку, самореалізації, самовдосконаленню особистості в подальшому житті. Отже, такі діти виявляються невідповідними до життя у звичайному для пересічної людини сенсі.

Всього в Україні, таким чином, близько 1 млн. дітей з особливими освітніми потребами. І тільки 10% з них навчаються в інклюзивних школах, а решта – фактично не мають можливості пристосуватися до життя.

Загалом, поняття «діти з особливими освітніми потребами» охоплює всіх дітей (вихованців, учнів), чийі освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми поведінки. Загальноприйняте тлумачення терміну «діти з особливими освітніми потребами» робить наголос на необхідності забезпечення додаткової підтримки в навчанні дітей, які мають певні особливості розвитку [3]. Воно стосується дітей із порушеннями психофізичного розвитку, зокрема дітей з інвалідністю, дітей із соціально вразливих груп (наприклад, вихованців дитячих будинків) та інших. Якщо говорити про те, яку категорію дітей слід вважати «з особливими освітніми

потребами», можна визначити такі категорії: «діти з обмеженими можливостями здоров'я», «діти з особливостями психофізичного розвитку», «діти з інвалідністю».

Сьогодні в Україні розроблено Концепцію розвитку інклюзивної освіти, яка спрямована на виконання вимог міжнародних нормативно-правових документів та на розробку механізмів впровадження інклюзивної освіти.

Метою Концепції є діяльність, спрямована на:

– визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами;

– створення умов для удосконалення системи освіти та соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі, з інвалідністю, шляхом упровадження інноваційних технологій, зокрема, інклюзивного навчання;

– формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до дітей та осіб з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю [6].

Під інклюзивним підходом розуміють створення таких умов, за яких усі діти мають однаковий доступ до освіти, однакові можливості отримати досвід, знання та подолати упереджене ставлення до тих, хто має «особливі потреби» [2].

З цього приводу варто окремо зупинитися на проблемах дітей та сімей, що їх виховують, адже не кожна родина здатна подолати усі свої страхи і переживання стосовно спільного навчання їх дітей разом зі здоровими дітьми. Звичайно, ці родини переживають чимало проблем у своєму житті і по-різному їх вирішують. Часто ситуація погіршується ще й тим, що батьки залишаються на самоті зі своїми проблемами і труднощами. Нездатність батьків пристосуватися до особливих потреб своїх дітей іноді призводить до відмови від них або ж до жорстокого поводження з ними. Тому, такі сім'ї потребують великої уваги і піклування, як з боку держави, так і з боку закладу освіти, де навчається дитина з особливими потребами.

У нашому суспільстві проблеми засвоєння моральних норм поведінки дітей з особливими потребами розв'язують спеціальні заклади, мета діяльності яких – допомогти кожній дитині ствердитися і соціально інтегруватися, наскільки дозволяють можливості, зумовлені структурою дефекта. Для того, щоб всебічно допомогти обмеженим розумово дітям, спецзаклади повинні стати для них основним, але не єдиним місцем життя. Виховання та навчання таких дітей охоплює спеціальні психолого-педагогічні, культурно-гігієнічні й індивідуальні загальнорозвивальні заходи, спрямовані на зміни в розвитку та перспективний розвиток дитини. Важливе завдання полягає в тому, щоб сформувати в суспільстві розуміння проблем дітей, які мають особливості в розвитку.

Висновки. Сучасне життя, з одного боку, надає дитині з особливими потребами свободу для вибору соціального середовища й засобів спілкування, способом і стилю життя, а з другого – процес адаптації та самовизначення, що ускладнюється, висуває високі вимоги до рівня самосвідомості та самоконтролю. Отже, реалізація прав на освіту дітей з особливими потребами розглядається як одне з найважливіших завдань сьогодення. Отримання такими дітьми якісної загальної та професійної освіти є однією з основних і невід'ємних умов їх ефективного засвоєння моральних норм поведінки, забезпечення повноцінної участі в житті суспільства, успішної самореалізації в різних видах професійної і соціальної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навчальний посібник. К.: Центр навчальної культури, 2003. 134 с.

2. Горішна Н. Розвиток категорії інклюзивна освіта у філософсько-освітніх концепціях та сучасному науковому дискурсі. *Social Work and Education*. Vol. 7, No. 1. Ternopil-Aberdeen, 2020. pp. 65-75. DOI: 10.25128/2520-6230.20.1.5.

3. Дзоз В. А. Ребенок с особыми образовательными потребностями: методичні рекомендації. Сімферополь: МОН АРК, 2012. 17 с.
4. Зверева І. Д. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-ге видання. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
5. Капська А. Й. Соціальна педагогіка. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 468 с.
6. Концепція розвитку інклюзивної освіти. 2010. Отримано з: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogonavchannya>
7. Семигіна Т. В. Мигович, І. І. Вступ до соціальної роботи. К.: Академвидав, 2005. 304 с.

УДК 7.79.791.83

**«ВСТРЕЧНЫЕ КАЧЕЛИ» В ЦИРКОВОЙ АКРОБАТИКЕ:
СПЕЦИФИКА, ОСНОВНЫЕ СЛОЖНОСТИ ИСПОЛНЕНИЯ**

Пальчиков Эрнест

артист цирка

магистрант Киевской муниципальной академии

эстрадного и циркового искусств

г. Киев, Украина

Романенкова Юлия Викторовна

Научный руководиель

Доктор искусствоведения, профессор

Киевская муниципальная академия

эстрадного и циркового искусств

г. Киев, Украина

Аннотация. Материал посвящен одному из сложнейших трюков цирковой акробатики – «Встречным качелям». Даны технические характеристики трюка, обоснован высокий уровень его сложности, приведены практические рекомендации для исполнения трюка. Акцентируется и возможность расширительной трактовки категории «встречные качели», т.е. употребление этого термина как названия не только реквизита, но и трюка, и самостоятельного поджанра цирковой акробатики.

Ключевые слова: цирковое искусство, акробатика, «встречные качели», ловитор, вольтижер, лонжа, сальто

Один из наиболее сложных и визуально эффектных трюков в цирковой акробатике можно по праву назвать т.н. «встречные качели». За всю историю его развития и существования в цирке акробатами было исполнено большое количество сложнейших прыжков, многие из которых были рекордными. За

историю своего существования и на протяжении эволюции «качели» приобрели популярность, стали востребованы в программах благодаря визуальной эффектности, поэтому категория «встречные качели» может употребляться на сегодняшний день уже не только собственно как обозначение реквизита, но и как название трюка, и в более расширительной трактовке – как своеобразный поджанр цирковой акробатики.

История «качелей» как поджанра циркового искусства приобретают популярность во времена советского цирка благодаря В. Белякову – советскому цирковому артисту, акробату, дрессировщику, народному артисту РСФСР. В 1947 г. он создал номер «акробаты на русских качелях». Сценарий, постановка, конструкция качелей в этом номере принадлежали ему. Высокие качели с тяжелой раскачивающейся доской впоследствии стали цирковым снарядом.

Следующий важный этап и огромный вклад в развитие и модернизацию этого поджанра внес В. Довейко (младший) – советский и российский артист цирка, акробат, режиссёр народный артист РСФСР. В 1991 г. он изобрёл специальный мини-трамплин, затем установленный на качелях (т.н. «качели Довейко»). Трамплин позволил акробатом достигать уровня высоты поджанра «воздушный полёт». Уровень зрелищности был настолько велик, что впоследствии появился самостоятельный аттракцион «Русские Качели». Благодаря трамплину на одном краю качели, утяжелителю, весу ловитора на другом краю качели, исполнитель трюка получил возможность развивать сильнейшую «крутку» – скорость вращения вперёд, назад (сальто, «бланш»), вращение вправо, влево относительно своей оси («пируэт-винт»), а также выпрыгивать на небывалую до этого высоту. Благодаря этому существенно увеличилась траектория полёта, а, следовательно, и его длительность, что позволило исполнить трюки высочайшей сложности, не имевшие аналогов.

Огромный по своим масштабам популярности вклад в развитие жанра качели сделала киевская школа цирковой акробатики. В. Боровиковым был придуман уникальный реквизит «Встречные качели», который приобрёл

огромную популярность во всем мире. В 1980 г. номер «акробаты на встречных качелях» под руководством С. Дидыка после успешного выпуска начал свою жизнь в манеже киевского цирка и продолжает покорять зрительские сердца по сегодняшний день. Сегодня реквизит встречные качели используется во многих цирках мира. В 2002 г. в канадском Монреале состоялась премьера XIV шоу «Varekaï» всемирно известного цирка «Du Soleil», в котором одним из ярких пунктов программы, безусловно, является номер на «встречных качелях».

Зимой 1994 г. после шестимесячного репетиционного периода, автором исследования, на тот момент – студентом четвёртого курса Киевской муниципальной академии эстрадного и циркового искусства (тогда – училища), в новогодней программе Киевского Национального цирка, в коллективе под руководством Н. Федосова, впервые в мире был исполнен прыжок высшей сложности, не имевший аналогов, – с большого оборота («солнышко») двойное сальто «в складке» (согнувшись) с пол-винтом на сход, т.е. самый высокий прыжок на реквизите «встречные качели». А уже в 1995 г. данный трюк был успешно исполнен автором работы на Международном цирковом фестивале «Золотой Лев» в Китае (провинция ХэБэй).

Трюк исполнялся в «Дакапо», в заключении номера, без музыки, вне хореографической постановки. Впоследствии был исполнен и трюк «тройное сальто вперёд» «в складке» с пол-винтом с большого оборота качели, а на тренировках в лонже было положено начало исполнению нового прыжка, «из-за штомберта» – самое длинное расстояние для перелёта из одной качели в другую. Для этого вольтижер (исполняющий трюк) и ловитор (обеспечивающий отход и приход в качель) меняются местами. На сегодняшний день данный трюк больше не был никем реализован.

Для того чтобы понять отличия исполнения прыжков в этом поджанре от исполнения трюков в других акробатических цирковых поджанрах, необходимо знать специфику акробатических элементов–трюков на «встречных качелях». Одна из особенностей «встречных качелей» – это ограниченное пространство для совершения трюка, прыжка. Пространство ограничено впереди стоящей

качелью, если прыжок делается на сход, а также двумя тросами, соединяющими две качели, не дающими право на ошибку при прыжке, т.е. уйти – сместиться вправо или влево, что требует от исполнителя высочайшей точности исполнения трюков.

Если прыжок выполняется из одной качели в другую, то право на ошибку также минимально, поскольку приход (приземление) должен быть точно на край моста качели. Такие условия и особенности реквизита увеличивают степень сложности задачи, требуя максимальной точности от исполнителя. При прыжках с подкидной доской или «качелями Довейко» наблюдается существенная разница, так как в этом случае прыжок по сути ограничен лишь пространством манежа, а ловиторы, держащие мат для приземления, имеют пространство для передвижения, и если вольтижером была сделана ошибка в прыжке и смещена траектория полета, то вероятность того, что ему успеют подставить мат для приземления, существенно больше, чем с реквизитом «встречные качели», где такой возможности зачастую вообще нет, так как впереди качель, а по бокам тросы. В поджанрах «подкидная доска» или «русские качели» для демонстрации прыжков высокой точности используются, например, прыжок с качели или с подкидной доски в «кресло», закреплённое на вершине перша, или в плечи партнёру, стоящему на перше.

Здесь также нижний акробат, держащий перш, имеет возможность передвигаться и подводить перш под вольтижера, обеспечивая точку приземления или исправляя (смягчая) ошибку, сделанную вольтижером в прыжке. Одна из особенностей «встречных качелей» заключается и в аспекте отхода от качели, вольтижером используется чувство «маятника» качели, т.е. перенос (смещение) тела в соответствии с центром центробежной силы качели, а не толчок ногами, как на «качелях Довейко» или в «подкидных досках».

Цель данного трюка – достичь прыжка наибольшей высоты полёта на данном реквизите. За счёт того, что мост качели (90 кг плюс вес ловитора, еще 90 кг) совершал большой оборот вокруг своей оси, штомберта («солнышко»), увеличился разгонный путь качели, что привело к увеличению скорости

движения самой качели и, как следствие, увеличивалась центробежная сила, используемая исполнителем при прыжке. Все эти факторы позволили достичь наибольшей высоты полёта на данном реквизите, а фактор зрелищности трюка ещё больше усиливает эффект от номера в целом.

Вся подготовительная работа проводится в лонже (страховка). Первый этап – научиться фиксировать себя в момент большого оборота качели, находясь в позиции «вверх ногами», затем почувствовать наилучшую точку на мосту качели для отхода-прыжка.

Потом важно почувствовать, проработать правильный отход (отрыв) от качели, почувствовать, наработать траекторию всего полёта, почувствовать бросок руками в момент прыжка, поскольку куда направляются руки в момент броска, туда летит всё тело (направление рук задаёт траекторию полёта, следовательно, научиться управлять расстоянием прыжка. В ходе выполнения используется «гладкий» прыжок, т.е. тело исполнителя после отхода максимально фиксировано и вытянуто вверх, руки также устремлены вверх с последующим приземлением в мат.

Сложность рассматриваемого прыжка заключается в самом «отходе» (отрыве) от качели. Если в стандартном варианте прыжка на данном реквизите вольтижер изначально стоит в исходной позиции ,готовясь к прыжку, и не меняет позицию ног перед прыжком, то в прыжке «с большого оборота», чтобы удержаться на качелях, когда артисты находятся вверх ногами, вольтижер фиксирует стопы ног под специальный ремень, зафиксированный на мосту качели; когда качель уже прошла верхнюю точку оборота, исполнителю необходимо успеть вытащить стопы из-под ремня и сделать пол-шага вперёд, чтобы занять исходную точку на мосту для прыжка.

Затем вес тела переносится вперёд, в соответствии с тем, как меняется позиция качели в обороте («чувство маятника»), чтобы находиться в соответствии траектории разгоночной силы (ускорения) качели. Как видно из указанного, вольтижер изначально не стоит на точке отхода (прыжка), а чтобы подготовиться к прыжку, занять исходную точку, изменив при этом позицию

рук и тела перед прыжком, отводится несколько секунд. В этом состоит одно из отличий от «обычных» прыжков на данном реквизите или прыжков на других реквизитах.

И уже при самом отходе радиус «выноса тела» (смещения вперёд) существенно увеличивается в сравнении со стандартным прыжком. Если в стандартном прыжке вольтижер держится за стойки качели практически до самого момента отрыва от моста, то в «большом обороте», за счёт увеличения радиуса смещения тела вперёд, вольтижер остается стоять на ногах какое-то время не держась руками за стойки качели, сохраняя баланс за счет так «чувства маятника качели», постоянного (постепенного) переноса (смещения) тела вперёд.

При неправильном, несвоевременном переносе тела соответственно ходу качели исполнителя «задавливают» ускорение и вес моста (нет возможности переноса тела в соответствии с «маятником качели»), что делает отрыв невозможным, а в случае несвоеременно быстрого переноса тела вперёд соответственно «маятнику качели» артиста сильно выкидывает вперёд, на встречную качель, стоящую напротив, которая также ограничивает передвижение ловиторов, держащих мат для смягчения приземления.

Очень важно почувствовать и наработать траекторию всего полёта. Используется «гладкий прыжок», исполнитель после отхода (отрыва) максимально вытягивает и фиксирует всё тело, при этом не исполняя какого-либо элемента и не меняя положения тела в течение всего полёта. На следующем этапе добавляется затяжное сальто.

Исполнитель выпрыгивает до максимальной точки вверх, резко «берет группировку» и так же резко выбивает ноги «в раскрытие», с последующим приземлением в мат.

Первичная задача состоит в том, чтобы сделать одно сальто в складке вперёд, с пол-пируэта «винтом» «в открытие» на «сход в мат». Этот этап относительно короткий, т.к. используется лишь для того, чтобы почувствовать

процесс «раскрытия» для приземления, характер самого приземления в задуманном прыжке-трюке.

Этот этап также формирует лучшее понимание контроля тела по всей траектории прыжка. К следующей, особой, фазе следует переходить довольно быстро, чтобы мозг и мышечная память не фиксировали ощущение исполняемого одного сальто.

Следующий этап знаменуется добавлением ещё одного «сальто в складке». В результате формируется задуманный трюк в том виде, в каком он должен быть исполнен без лонжи (страховки) – двойное сальто «в складке» (согнувшись) с пол-пируэта «на сход», с большого оборота качели. Одна из важных задач для артиста на данном этапе – максимальное количество повторений прыжка, чтобы «шлифовать» технику, избегая потенциальных ошибок, научиться осознавать и чувствовать себя в пространстве. На данном этапе происходит процесс, когда артист «вживается» в трюк. Кроме непосредственного прорабатывания трюка в манеже, это и психологическая работа исполнителя над собой, которая заключается в способности анализировать, контролировать, визуализировать будущий самостоятельный прыжок, это процесс, без которого исполнитель не будет психологически готов исполнить трюк и первый раз быть один на один с трюком без лонжи.

В условиях, связанных с риском, у исполнителя развивается «критическое мышление» как способ преодоления внутреннего сопротивления, преодоления страха, способ совершенствования: чем артист самокритичнее во время работы над прыжком, тем больше у него шансов на успех, и уменьшается процент вероятности совершения ошибки. Заключительным этапом работы над трюком является первый прыжок без лонжи. На этом этапе максимально актуализируется процесс визуализации. Исполнитель внутренне снова и снова переживает состояние прыжка, тем самым ещё четче прорабатывая в воображении все этапы прыжка, момент отхода (отрыва) от качели, непосредственно сам прыжок как акробатический элемент, точный момент «открытия» и последующее приземление. Работа над успешной реализацией

задуманного, создания нового, невозможна без развития должного уровня критического мышления.

Примером такого мышления на данном этапе реализации можно назвать рассмотрение процесса формирования прыжка как процесса формирования соответствующих логических связей у исполнителя: конечной целью является установка на высококачественное приземление. Отличные действия полётной части прыжка предполагают технические верные и эффективные действия при отходе (отрыве) от качели; высококачественный отход (отрыв) невозможен без таких же действий в предварительных этапах всего исполнения трюка (действие исполнителя во время исполнения «солнышка» - большого оборота, с места фиксации ног, последующий переход в точку прыжка на мосту во время движения качели, своевременный и правильный перенос тела в соответствии с «маятником качели»).

В воображении, во внутреннем переживании, тренировке трюка (процесс визуализации) у исполнителя формируются логическая цепочка эффективности двигательных действий в комбинации с жёстко обусловленной целевой установкой на высококачественное приземление. Наличие постоянной целевой (критичной) установки на качественное приземление способствуют быстрейшему овладению техникой прыжка в целом путём реализации требований приведённой логической цепочки – эффективности целевого выполнения упражнения. Такой подход к приземлению позволяет успешно формировать и решать задачу овладения приземлением в любых критических ситуациях. Это умение предвидеть ситуацию при различных сценариях развития, что является для исполнителя жизненно важной задачей.

Стимул удачного приземления запускает всю логическую цепочку действий на пути к задуманной цели. Критическое мышление как один из приёмов, использующийся на всех этапах реализации идеи, помогает выработать кратчайший путь к достижению цели, выявлять логические и смысловые ошибки, иногда становясь, как в рассматриваемом случае, жизненно необходимым.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Гуревич З. О жанрах советского цирка: уч. пособие для училищ циркового и эстрадного искусства и отделений режиссуры цирка театр, институтов. – М.: Искусство, 1984. – 304 с.
2. Игнащенко А. Акробатика. – М.: Физкультура и спорт. 1951. – 159 с.
3. Коркин В. Акробатика. – М.: Физкультура и спорт, 1983. – 127 с.
4. Кожевников С. Акробатика: учеб. пособие для училищ циркового искусства. – М.: Искусство, 1984. – 222 с.
5. Курьсь В. Спортивная акробатика теория и методика обучения прыжкам на дорожке. Т. II. – Ставрополь: Ставропольское книжное изд-во, 1994. – 205 с.
6. Немчинский М. На манеже цирка – артист. – М.: Советская Россия, 1974. – 72 с.

УДК 811.161.2

**НОРМАТИВНІСТЬ СЛОВОВЖИВАННЯ
В ПРАВНИЧОМУ МОВЛЕННІ**

Пашук Раїса Іллівна

к.ф.н., доцентка

Васильєва Галина Йосипівна

старша викладачка

Максименко Ольга Володимирівна

к.ф.н., доцентка

Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

Як часто неправильно вжите слово породжує помилкові судження!

Герберт Спенсер

Анотація: зацентовано увагу на одному з цікавих мовних явищ, яке безпосередньо пов'язане з багатством і різнобічністю словникового складу й має в різних мовах свою специфіку; подано вибір правильного слововживання з-поміж наданих прикладів синонімічного ряду та паронімічного; указано на типові помилки під час вибору слова й способи їх усунення.

Ключові слова: лексика, лексичне значення слова, мовна картина світу, мовна норма, лексична норма, культура мовлення, культура мови, слововжиток.

З-поміж найцінніших здобутків нашого народу є його мова – основа існування, провідник інформації між поколіннями сотень тисяч мікросвітів. Усе, що бачить людина, може осягнути, зріти, вона втілює в мові, прагне висловитись, донести ставлення та відчуття, сприйняття світу до довкілля.

Мова, як жоден інший предмет, найглибше сягає в підсвідомість людини, формує її, удосконалює. Тож однією з ознак розвиненої держави є

повноцінне функціонування української мови, що передусім сприяє формуванню національної тожсамости, національної свідомості, мовної стійкості.

Нині переглянуто позиції держави щодо розвитку української мовної особистості – людини, яка досконало знає мову, уміє послуговуватися всіма її засобами на різних рівнях з огляду на ситуацію спілкування. Комунікація сьогодні є однією з виражальних ознак будь-якої професії. Саме національно свідома, комунікативно професійно орієнтована особистість здатна зреалізувати свій творчий потенціал на потреби держави. Сучасний конкурентоспроможний фахівець з правничої спеціальності має бути носієм українськомовної культури, володіти державною мовою відповідно до норм усного та писемного мовлення.

Розвій мови виявляється передусім у її лексичному збагаченні. Культура мовлення з боку лексичного передбачає ґрунтовне знання словникового складу української мови. Одним із професійних якостей фахівця будь-якої галузі є володіння лексичними нормами й безпосереднє дотримання їх у комунікативній діяльності.

Різні аспекти лексичної нормативності фахового мовлення розглядали в наукових працях такі вчені, як Н. Бабич, М. Волощак, Л. Голіченко, С. Єрмоленко, О. Мазніченко, Л. Мацько, З. Мацюк, О. Пономарів, Н. Станкевич, О. Черемська та інші. Проте попри наявне в наукових розвідках висвітлення питань щодо функціонування лексичних норм у комунікативній діяльності правників і на сьогодні дослідження щодо вживання лексики згідно з її значенням у мовленнєвій практиці є незаперечним.

Маємо на меті з'ясувати зміст понять «норма мови», «лексика», «лексична норма»; зацентувати, що лексика в різних мовах має свою специфіку; визначити причини порушення слововживання; охарактеризувати різновиди лексичних помилок; проаналізувати виявлені порушення нормативної семантики слів; запропонувати способи підвищення мовленнєвої культури, уникнення недоліків, пов'язаних з лексичними помилками.

Питання рівня культури мовлення дослідники зазвичай розглядали як нормативність/ненормативність. У науковій літературі подано різні визначення поняття «норма мови», проте більшість учених погоджуються з тим, що мовна норма – це сукупність найбільш придатних, «правильних», «ліпших» для обслуговування суспільства засобів мови. Окрім того, як наголошують дослідники, з-поміж яких і С. Єрмоленко, визначальними рисами норми мови, зокрема літературної, є стабільність, дотримання усталених, загальноприйнятих правил, передусім правил щодо слововживання. Тож лексичні норми регулюють уживання слів у властивому їм значенні, правильне поєднання слів за змістом у реченні та словосполученні. Культура мовлення з боку лексичного передбачає ґрунтовне знання словникового складу української мови. Лексика – це сукупність слів, які входять до складу будь-якої мови, говору або відповідної галузі вживання. Саме лексика, виражаючи колективну свідомість етносу як суб'єктивний образ об'єктивного світу, формує неповторну «мовну картину світу», що в різних мовах має свою специфіку. Під мовною картиною світу, на думку О. Сербенської, зазвичай розуміють зафіксовану в мові й специфічну для конкретного мовного колективу схему сприйняття дійсності. За допомогою цього поняття з'ясовують також специфіку буття людини, народу. Наприклад, як зазначає дослідниця, і німцям, і українцям відомо про такі різновиди рослинного світу, як *дуб* (дерево), *калина* (кущ). Однак бачення їх неоднакове, структура лексико-семантичних полів різних мов не збігається. В українців слово *дуб*, окрім основного значення, має ще багато додаткових, конотативних відтінків. Це – символ мужності, сили, могутності, витривалості. *Калина* символізує ніжність, красу, любов, дівочтво, Україну (до речі, у росіян *калина* символізує розлуку й невдале заміжжя). Ці символічні значення вербалізовано у фольклорних творах, утілено в поетичних образах. У німців такі образи неможливі насамперед тому, що іменник *дуб* жіночого роду, а слово *калина* – іменник чоловічого роду. На підтвердження зазначеного згадаймо поширену команду в радянській армії, де мовою наказів була російська. Отже, російською мовою – *смирно*; українською – *струнко*. Обидва слова вживають як команду,

що вимагає стояти виструнчившись, наввипинки, не рухаючись. Для російського військового похідне значення «стояти наввипинки» у команді *смирно* накладається на первісний зміст – *усмиритися, змиритися*, тобто підкоритися командирові, угамуватись, і підсвідомо є природним і зрозумілим, тоді як для українського вояка ця команда, вимовлена російською мовою, є не зовсім зрозумілою: до чого тут змиритися, коли потрібно виструнчитись? Або, скажімо, російською мовою *бедовий* ‘тот, хто натерпелся бед’ – українською ж *спритний, меткий, моторний* ‘той, хто швидко досягає мети’; *больница, терпеть боль, болей, страдать, пагуба, зло* (основна сема ‘біль’) – *лікарня, вилікування, одужання, лікувальний, вилікувати, виліковний* (основна сема ‘давати здоров’я’); *жена* від *женщина* ‘супруга’ – *дружина* від *друг, дружити* ‘супутник, товариш’; *супруги* ‘упряжка’, *спряжиться* ‘состоятъ в половой связи’ – *подружжя* від *подружній, по дружбі*; *уголовный* ‘срочный’, ‘важный’ – *карний* від *кара, карати, покарання*.

Поряд зі словами, які при перекладі не змінюють або майже не змінюють свого смислового значення, виявляємо певні відмінності в особливостях психологічної перцепції. Ці особливості відбилися в мовних одиницях – словах, а отже, і в змісті тих чи інших понять. Як зазначає Оксана Забужко, завдяки мові уродженець Борнео бачить 37 відтінків зеленого кольору, чого не бачимо ми, а нам «хата» – жінка – несвідомо видається теплішою, обжитішою, ніж «дім» – чоловік, і цього не зрозуміє природний англомовець, у чийй свідомості немає роду для неживих предметів. Отже, носії різних мов можуть бачити світ крізь призму своїх мов. Ще В. Гумбольдт стверджував, що різні мови – це не різні позначення однієї та тієї самої речі, а різне її бачення, бо за словами, що їх застосовують, стоїть національне світовідчуття, ментальність народу, яка передусім дає знати про себе в мові.

Лексичне значення – це зміст слова, те, що слово означає; пов’язане з предметами, явищами реальної дійсності, з поняттями про них, процесами. Наприклад: *приводити* – доводити до якогось нейтрального або позитивного

стану, наслідків; *призводити* – приводити що-, кого-небудь до якогось стану, учинку, переважно негативного.

Лексика сучасної української мови складається з питомих слів і запозичених з інших мов, скажімо, *штраф, архів, факсиміле, банк, юрисдикція, спонсор* тощо. Запозичення є одним із джерел збагачення лексичного складу будь-якої мови.

Проте уживати іншомовне слово маємо лише тоді, коли в українській мові немає потрібного відповідника. Тому не треба використовувати запозичення на кшталт *мер, бо є голова; узуальний, бо є слово загальноприйнятий; локальний, бо є український відповідник місцевий; анонс, бо є оголошення; скоригувати, бо є виправити*. Незрідка голову області тепер називають *губернатором*. Але ж губерній як адміністративних одиниць у нас немає. Запозичене слово треба вживати правильно, відповідно до його значення. Скажімо, слово *проблема* запозичене зі значенням «коло наукових питань, що потребує досліджень». Тому не бажано говорити: *проблема розкриття злочинів, проблема успішності* тощо.

Не рекомендовано в тексті одного документа вживати і запозичене слово, і власномовне, наприклад: *шантаж – вимагання, парламент – рада, прогноз – передбачення, модифікація – оновлення*.

Зовсім недавно, як зазначає К. Городенська, до українського вжитку ввійшло слово *поліція* на означення нового державного органу, створеного для охорони громадського порядку. Відразу почали вживати й похідний від нього прикметник *поліцейський* та відприкметниковий іменник *поліцейський* зі значенням особи, яка працює в поліції. Від слова *поліція* органічним для української мови є прикметник *поліційний*, який подають перекладні російсько-українські словники (переважно на другому місці, після прикметника *поліцейський*) і який був уживаний у різних текстах.

Так само потрібно замінити й поширену сьогодні неукраїнську назву *поліцейський*, якою іменують особу, яка працює в поліції. Замість неї можна вживати іменник *поліційник*, утворений від прикметника *поліційний* за

допомогою суфікса –ик, або *поліціант*, що відбиває вже помітне в мовній практиці намагання утворювати від іменників на -ія назви осіб за допомогою суфікса -янт (пор.: *коаліція – коаліціант* тощо). Отже, українською мовою доречно вживати прикметник *поліційний* замість *поліцейський* та іменники *поліційник* чи *поліціант* замість *поліцейський* [1, с. 66].

Українська мова за свою тривалу історію виробила надзвичайно розвинену синоніміку, здатну задовольнити найрізноманітніші потреби мовного загалу в тому, щоб найменувати, передавати те чи інше поняття з усіма його найтоншими відтінками. Синонімія є поширеним, хоча й не бажаним, явищем у професійній мові правника, де є чимало різних мовних позначень того самого поняття, наприклад: *позбавлення волі – ув'язнення, залучати до злочинної діяльності – утягувати в злочинну діяльність* тощо.

Окрему групу становлять слова, що за повної або часткової семантичної відмінності є дуже подібними формою, унаслідок чого можуть неправильно тлумачитись. Такі слова називаємо паронімами, наприклад, замість слова *дискваліфікація* вживають *декваліфікація*. *Дискваліфікація* – це оголошення когось не гідним або не здатним обіймати якусь посаду, виконувати певну роботу чи обов'язки через професійну невідповідність (недостатність знань); усунення від обов'язків на знак покарання за якусь провину службового чи морального характеру. Зокрема, слово *дискваліфікація* вживають у спортивній термінології. *Декваліфікація* – утрата фахових знань, досвіду, через що вона стає неспроможною виконувати свою роботу чи обов'язки, які потребують спеціального теоретичного або практичного вишколу.

Є вужче й ширше розуміння паронімів. Вужчим можна вважати лише однокореневі слова, що належать до однієї частини мови й розрізняються суфіксами, префіксами, закінченням, наприклад: *виконавча* (настанова) – *виконавська* (майстерність); *познайомити* (з кимсь) – *ознайомити* (з текстом документа); можуть розрізнятися наголосом, наприклад: *вігода* (зиск) – *вигóда* (зручність).

До паронімів зрідка зараховують і різнокореневі слова, що мають випадкову співзвучність і також можуть помилково сприйматися одне замість іншого, до прикладу: *кампанія – компанія, мимохідь – мимохіть*. Можуть належати й співзвучні слова (*досвід – дослід; ефектний – ефективний*); форми слів (*місяця, міситься*).

Поширеним є канцеляризм з *метою* (з *метою узгодження підписання; з метою надання українській мові...* Як засвідчує академічний «Словник української мови» 1) мета – це те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль; 2) заздалегідь намічене завдання; замисел, намір, план. Це слово є також компонентом фразеологізмів (сталих висловів): *мати на меті, ставити (поставити) собі метою (за мету) (що)*. Зрідка вживається у вислові *на близьку мету*, що означає «на близьку часову віддаль». Замість канцеляризму з *метою* в українській мові, як радять дослідники, доречно вживати прийменник *для* з іменником у родовому відмінку (*для надання українській мові...; для узгодження й підписання*) або ж сполучник *щоб* з неозначеною формою дієслова (*щоб надати українській мові; щоб узгодити й підписати...*). Незрідка вживають *не дивлячись* – переклад російського прийменника *несмотря (на)*, адже це типовий зразок того різновиду псевдомови, який дістав назву суржик.

Українською треба використовувати слова *попри, усупереч*. Почасту автори наукових статей «зустрічаються» з певними явищами, об'єктами. Загальновідомо, що *зустрічатися*: 1) зближатися, сходитися один з одним, рухаючись навпроти; 2) сходитися разом, бачитися де-небудь. Вислови *даний законопроект, у даний час, у даній справі, у даній роботі, у даний час дане питання вирішується* є ненормативними. О. Сербенська радить брати до уваги значення, закладене в слові. Адже *даний* – дієприкметник, утворений від слова *дати*. Треба вживати: *цей законопроект, сьогодні, тепер, у цій справі, у цьому творі* тощо. Слово *дано, дані* вживають доречно математики (*дані комп'ютера*). У діловому мовленні *дані про автора* замінюємо на *відомості про автора*.

Окрім невмотивованих росіянізмів, у публічному мовленні є чимало помилок, пов'язаних з уживанням слів не у властивому їм значенні. Тобто за зовнішньою оболонкою слово начебто українське, але використано його в значенні російського слова. Під впливом російського *отменяють* недоречно вживають в українській мові слово *відміняти (відмінювати)*, яке означає «робити щось або когось іншим, змінювати».

На позначення поняття «визнавати, оголошувати щось недійсним, незаконним, припиняти дію чогось» використовуємо слово *скасовувати* та його похідні: *скасовувати (скасувати) закон, указ, вирок, заняття* тощо.

В усному мовленні та в писаних текстах не завжди розрізняють слова *дякуючи – завдяки*. Багато хто каже, наприклад: *дякуючи підтримці, допомозі, наполегливості української сторони*. В усіх цих випадках треба уживати прийменник *завдяки*. Слово «*дякуючи*» є не прийменником, а дієприслівником.

Українське слово *знаходиться* та російське *находиться* мають різні значеннєві поля. У російській мові його вживають на позначення місця перебування й географічного положення, а також на виявлення чогось у результаті пошуків. Для української мови найхарактернішим є третє значення.

Не треба вживати вислів *на сьогоднішній день*, адже слово *сьогоднішній* – похідне від слова «день», тож маємо тавтологічну ваду. Українською – *на сьогодні, на нинішній день, нині, тепер*.

Аби уникнути ненормативності слововживання передусім потрібно, скажімо, використовуючи багатозначні слова, добирати їх відповідно до значення, якого потребує контекст; розрізняти слова-пароніми, які характеризуються власною лексичною сполучуваністю й мають різні значення, відтінки значень, різну стилістичну забарвленість. Не розрізнення слів-паронімів становить мовну помилку, пов'язану з незнанням значення слова. Пароніми можуть розрізнятися способами граматичного зв'язку з іншими словами, наприклад, дієслова *сплатити – заплатити – оплатити*. На відміну від дієслів *сплатити* і *заплатити*, слово *оплатити* вживають тільки тоді, коли йдеться про відшкодування яких-небудь витрат і не потребує прийменника *за*.

Воно керує іменником у формі знахідного відмінка без прийменника; уважно визначати відтінки значення слів-синонімів, зважаючи на їхню сполучуваність, наприклад, із синонімічного ряду *злочинний, злочинницький, карний, кримінальний, злочинський* при сполученні зі словом *кодекс* уживається слово *кримінальний*; *розшук* лише *карний*; неухважність до розбіжностей у значеннях синонімів призводить до значенневої помилки, наприклад, порівняймо синоніми: *дефект, недолік, вада*. Слово *дефект* уживають лише щодо технічних виробів, а слова *вада* й *недолік* можуть стосуватися як створеного природою, так і процесів суспільної діяльності (*дефект деталі верстата; вада вимови; недолік сполучених компонентів; стилістичні вади*); розрізняти слова-синоніми на позначення одного багатозначного слова: *наступний, дальший, другий (следующий – рос.)*. Слово *наступний* уживається зі словами *день, тиждень, зупинка*; *дальший* – зі словами *життя, доля, робота*. Можна ще: *в следующий раз – наступного разу (другого) разу, наступним разом; на следующий день – на другий день, другого дня (наступного дня); вызываются следующие сотрудники – викликають таких співробітників; по следующей форме – за такою формою; следующим образом – у такий спосіб*; уникати плеоназму, тобто вживання близьких за змістом слів, які утворюють словосполучення: *надрукувати свою автобіографію, вільна вакансія* тощо (правильно: *надрукувати свою біографію, вакансія*); недоречне або невиправдане вживання іншомовних слів також є лексичною помилкою.

Отже, багато в чому мова залежить від правильного вибору слова. Як зазначають О. Сербенська та М. Волощак, надаючи перевагу тій чи іншій мовній одиниці з-посеред багатьох найзагальніших критеріїв, зокрема треба пам'ятати про два: *українськість* і *нормативність* вибраного слова чи вислову.

Підсумовуючи, зазначимо, серед типових помилок, наявних у мовленні правників, найбільш поширене калькування. Основними причинами породження ненормативних одиниць є незнання норм сучасної літературної мови, потужний вплив російської мови, що позначився на всіх рівнях мовної системи тощо.

Серед інших проблем – очевидне засилля чужомовної лексики, яка порушує природність мови. Сама ж надмірність запозичень, заміна питомої та прозорої лексики якоюсь більш «науковою» до того ж незрідка зі спотвореним значенням чужослів радше свідчить не про їх конечність або доцільність, а про некритичне сприйняття, незнання мовних норм. Знання мови, володіння її літературним стандартом є запорукою ефективності будь-якої фахової комунікації, зокрема й правничої.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Видання друге, істотно доповнене. – Київ : КММ, – 2019. – 208 с.
2. Пономарів О. Культура слова. Мовностилістичні поради : навч. посібник. – Київ : Либідь, – 2001. – 240 с.

ОГЛЯД МЕТОДІВ ВІДНОВЛЕННЯ ДАНИХ У ТАБЛИЦЯХ ТИПУ «ОБ'ЄКТ-ВЛАСТИВІСТЬ»

Петухова Катерина Сергіївна

Студентка

Харківський Національний Університет

Радіоелектроніки

Анотація: В процесі роботи з великими даними дослідники досить часто змушені зіткнутися з проблемою пропуску значень в досліджуваних масивах даних. Для вирішення цієї проблеми необхідно використовувати методи відновлення даних. Метою даної роботи є огляд та аналіз таких методів відновлення даних у таблицях типу «об'єкт-властивість».

Ключові слова: Методи відновлення даних, великі дані, таблиця «об'єкт-властивість», метод виключення, EM-алгоритм, алгоритм ZET, регресійний аналіз, метод максимальної правдоподібності

Рано чи пізно практично всі дослідники змушені зіткнутися з проблемою пропуску значень в досліджуваних масивах даних. В якості досліджуваних масивів даних може виступати найрізноманітніша інформація, наприклад, це можуть бути результати промислових або лабораторних експериментів, показання будь-яких приладів або засобів вимірювань, дані отримані в ході опитувань або медичних досліджень.

Виникнення пропусків може носити технічний характер, наприклад, обладнання або засіб вимірювання, з використанням якого отримують дані, може мати низьку якість виконання, дані можуть бути зашумлені або спотворені перешкодами або зовсім можуть бути не отримані через проблеми з лінією зв'язку, по якій здійснюється передача. У соціальній та економічній сферах дані можуть бути не отримані в результаті помилок респондентів при проведенні опитувань.

Описані вище ситуації ведуть до того, що замість повноцінного масиву даних буде отриманий масив, в якому є в наявності зміщення, неповнота та недостовірність даних. В результаті з таким набором даних неможливо працювати, він непридатний для виконання будь-яких операцій.

Очевидно, що для подальшої обробки та аналізу потрібно привести в порядок самі дані - необхідно виключити зашумлені дані та відновити втрачені значення, якщо такі є. Внаслідок цього виникають питання, як враховувати пропуски даних, як їх відновити та заповнити, і як з ними працювати, адже відновлення пропущених значень в масивах даних веде до появи різних колізій, наприклад, зміщення відновлених значень щодо вибірки, зростання помилки обчислення значення пропуску і т.д.

Метою роботи є огляд та аналіз методів відновлення даних у таблицях типу «об'єкт-властивість».

Найпоширенішими методами, які дозволяють відновити відсутні дані, не втрачаючи їх надійність, є наступні:

Метод виключення. Цей метод використовується для відновлення пропусків у таблицях і реалізований шляхом усунення ліній з наявністю пропусків. Загалом це зменшує неформальність та адекватність побудованих моделей.

Методи заміни. Вони є різноманітні, ми розглядаємо лише деякі з них, які, на нашу думку, доцільно використовувати для відновлення пропусків у даних, отриманих під час наукового експерименту.

Заповнення пропусків середнім значенням даних, представлених у колонці. Відсутні дані генеруються шляхом обчислення середнього значення, доступного в таблиці значень заданого атрибуту, припускаючи, що об'єкти еквівалентні. У той же час застосування цього методу можливе лише за відсутності даних у випадковому порядку [1]. Недоліком способу є спотворення розподілу даних та зменшення дисперсії вихідних даних.

Заповнення пропусків медіаною [2]. Медіана є найбільш стабільною характеристикою, оскільки при будь-якому перетворенні вона залишається

незмінною. Її можна успішно використовувати для таблиць. Однак у випадку невеликої кількості об'єктів і декількох пропусків значення медіани може змінюватися досить атрибутивно, тому це значення необхідно визначати після кожного заповненого розриву, а пропуски заповнюються випадковим чином.

Метод найближчих сусідів. Метод заснований на припущенні, що пропущене значення близьке до заповнених значень рядків, сусідніх з рядком з відсутніми значеннями. Щоб заповнити значення відсутнього атрибута, усереднюють значення всіх відповідних атрибутів сусідніх рядів. У цьому випадку використовуються вагові коефіцієнти, які є обернено пропорційними відстанями між коміркою із пропуском та коміркою з доступним значенням даного атрибута. Для великої кількості пропусків цей метод є неефективний.

Методи регресійного аналізу [3]. Для застосування такого підходу необхідно дотримуватися вимоги відповідності даних умові MAR (missing at random), а також вимоги, що пов'язана з реалізацією передумов регресійного аналізу. Недоліками цього методу є залежність якості відновлених пропусків від вибору моделі регресії. Ці методи відносяться до категорії простих технік і, зазвичай, виконуються при попередній обробці даних та підготовці до аналізу. Окрім цих методів, використовуються інші, що класифікуються як складні. У свою чергу, ця категорія розділена на дві підкатегорії - глобальні методи та локальні методи.

Метод максимальної правдоподібності [4]. Основою цього методу є пошук максимуму значення математичних очікувань, які є цільовими змінними для кожного відсутнього значення, використовуючи наявні спостереження. Його застосування ускладнюється великою кількістю відсутніх значень.

EM-алгоритм [5]. Цей алгоритм реалізується у два етапи. На першому етапі, який називається стадією «Е», використовуючи повні або частково неповні дані, визначають умовні математичні очікування, які заповнюють кожне значення пропуску. Після заповнення всіх відсутніх значень, визначають середні, дисперсійні, кореляційні та коваріаційні показники. Під час другого етапу, який називається стадією «М», вони досягають максимального

узгодження так, щоб структура даних із заповненими змінними відповідала даним структури повних спостережень.

Алгоритм ZET. Даний тип методів стосується локальних алгоритмів заповнення пропусків. Ці алгоритми в основному враховують залежності для тієї частини даних, що містить пропуск. При виявленні залежності для цього алгоритму задіяні всі рядки та стовпці вихідних даних. Локальні алгоритми мають високу ефективність у порівнянні з іншими відомими алгоритмами заповнення пропусків. Для реальних завдань використовуються різні їх модифікації.

Розглянуті в роботі базові методи мають свої недоліки та переваги. Більшість методів засновано на досить потужному математичному апараті, у деяких методах з ростом кількості значень в вибірці падає продуктивність і зростає ресурсовитратність, для деяких методів дуже важливу роль відіграє правильний вибір метрики відстані.

Можна зробити висновок, що використання традиційних підходів для відновлення пропусків не завжди можуть дати прогнозовано достовірний результат. Перспективними можна вважати методи, засновані на використанні нейронних мереж, нечіткої логіки та генетичних алгоритмів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Abnane, I., Abran, A., Idri, A.: Missing data techniques in analogy-based software development effort estimation. *Journal of Systems and Software*, 117, 595–611 (2016).
2. Valencia, Pedro L., Astudillo-Castro, Carolina, Gajardo, Diego, Flores, Sebastián: Calculation of statistic estimates of kinetic parameters from substrate uncompetitive inhibition equation using the median method. *Data in Brief* 11, 567–571 (2017).
3. Mika Sato-Ilic: Knowledge-based Comparable Predicted Values in Regression Analysis. *Procedia Computer Science* 114, 216–223 (2017).

4. Dong-Qing Wang, Zhen Zhang, Jin-Yun Yuan: Maximum likelihood estimation method for dual-rate Hammerstein systems. *International Journal of Control, Automation and Systems* 15(2), 698–705 (2017).

5. Balakrishnan, Sivaraman; Wainwright, Martin J.; Yu, Bin: Statistical guarantees for the EM algorithm: From population to sample-based analysis. *Ann. Statist.* 45 (1) 77–120 (2017).

УДК:339.138: 615.1

**АДАПТАЦИЯ АССОРТИМЕНТНО-ЦЕНОВОЙ ПОЛИТИКИ
АПТЕК К ГОСУДАРСТВЕННОМУ ПРАВОВОМУ РЕГУЛИРОВАНИЮ**

Пестун Ирина Владимировна

доктор фармацевтических наук

профессор

профессор кафедры фармацевтического

менеджмента и маркетинга

Национальный фармацевтический университет

Мнушко Зоя Николаевна

доктор фармацевтических наук

профессор

профессор кафедры

менеджмента и экономики в семейной медицине

Харьковская медицинская академия

последипломного образования

Аннотация: В работе приведены отдельные аспекты влияния на маркетинговую деятельность аптек или аптечных сетей Украины законодательного и нормативно-правового регулирования. Показано, что ассортиментная политика аптек зависит от системы качества лекарственных средств (ЛС), состояния их регистрации, особенностей оборота контролируемых ЛС, результатов фармаконадзора, от отзыва с рынка некачественных или фальсифицированных препаратов, прямого и косвенного регулирования ассортимента товара в аптеке и др. Приведены данные о способах ограничения цен на ЛС и их влиянии на ценовую политику аптек.

Ключевые слова: лекарственные средства, фармацевтический маркетинг, аптека (аптечная сеть), ассортимент, цена, законодательное и нормативно-правовое регулирование.

Наряду с тем, что в целом управление фармацевтическим маркетингом осуществляется в соответствии с законами рынка, эта деятельность в значительной степени подвержена влиянию государственного законодательного и нормативно-правового регулирования. Обусловлено это тем, что фармацевтика, как составляющая здравоохранения, является социально-ориентированной сферой. В результате принципы, функции, задачи, основные элементы комплекса маркетинга носят адаптивный характер. Целью данной работы является анализ специфической маркетинговой деятельности на примере аптек (аптечных сетей) по формированию таких направлений фармацевтического маркетинга как ассортиментная и ценовая политика под влиянием государственного правового регулирования.

С учетом специфичности лекарственных средств и парафармацевтической продукции наибольшее влияние на маркетинг аптек (аптечных сетей) оказывает нормативно-правовое регулирование качества и его государственный контроль, регистрация ЛС, борьба с распространением фальсификата, формирование ассортимента ЛС и других фармацевтических товаров, фармаконадзор. Всё это влияет на категорийный менеджмент, формирование ассортимента, требует отслеживания и учета данных: об отзыве с рынка некачественной или фальсифицированной продукции; об истечении сроков регистрации ЛС; о побочном действии или неэффективности отдельных препаратов в рамках фармаконадзора; об установленных ограничениях в работе с наркотическими средствами, психотропными веществами и прекурсорами; Национальный перечень основных лекарственных средств; перечень ЛС, относительно которых действуют государственные социальные программы и т.п. [1,2,3,4,5].

Цена является одним из наиболее регулируемых элементов фармацевтического маркетинга, поскольку в наибольшей степени обеспечивает доступность ЛС. Особенности государственного регулирования цен на ЛС являются декларирование оптово-отпускных цен и их изменений; ограничения предельного уровня снабженческо-сбытовой надбавки и розничной торговой

надбавки (наценки) на ЛС [6,7]. Такое регулирование прежде всего относится к ЛС, включенным в Национальный перечень основных лекарственных средств. Примечательно, что предельные розничные торговые надбавки (наценки) на ЛС установлены разных размеров – от 10% до 25% в зависимости от закупочной цены [8,9] Для части ЛС, используемых в терапии сердечно-сосудистых заболеваний, сахарный диабет II типа и бронхиальной астмы в рамках программы «Доступные лекарства», установлено референтное ценообразование. Под постоянным государственным контролем находится также регулирование цен на ЛС, закупаемые за бюджетные средства (кроме тех, которые приобретаются через международные организации) [8,9]. В 2019 г. введено ограничение предельной надбавки на медицинские изделия, которые полностью или частично приобретаются за счет средств государственного и местных бюджетов.

Под влиянием нормативно-правового регулирования и постоянного изменения цен на ЛС используется дифференцированный подход к ценообразованию на разные категории ЛС – национального или зарубежного производства, оригинальные препараты или дженерики, рецептурного или безрецептурного отпуска и т.п.

В то же время имеет место необходимость рыночного ценообразования, например, на пищевые добавки, медицинские изделия, лечебную косметику, цены на которые не регулируются. Учитывается также существующая достаточно высокая конкуренция из-за насыщенности рынка аптеками, сегментация пациентов аптек по ценовым предпочтениям, необходимость формирования или сохранения лояльности потребителей ЛС, эффективность действующих дисконтных программ и т.п. В целом маркетинговое управление ассортиментной и ценовой политикой аптек (аптечных сетей) требуют гибкого аналитического подхода, постоянного отслеживания законодательных и нормативно-правовых изменений с использованием современных компьютерных программ, позволяющих минимизировать риски возможных нарушений государственного регулирования.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРЫ

1. Закон України «Про лікарські засоби», 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Наказ МОЗ України від 18.04.2019 № 876 «Про затвердження Переліку ЛЗ дозволених до застосування в Україні, які відпускаються без рецептів з аптек та їх структурних підрозділів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0509-19#Text>
3. Наказ МОЗ України від 06.07.2012 № 498 «Про затвердження Переліку товарів, які мають право придбавати та продавати аптечні заклади та їх структурні підрозділи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1231-12#Text>
4. З-н України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за фальсифікацію або обіг фальсифікованих ЛЗ» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5065-17#Text>
5. З-н України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фальсифікації ЛЗ» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3718-17#Text>
6. Постанова КМУ від 25 березня 2009 р. № 333 «Деякі питання державного регулювання цін на лікарські засоби і вироби медичного призначення» URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2016_12_28/an/723/KP090333.html
7. Постанова КМУ від 17 жовтня 2008 р. № 955 «Про заходи щодо стабілізації цін на лікарські засоби і медичні вироби» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/955-2008-%D0%BF#Text>
8. Постанова КМУ від 17 березня 2017 р. № 152 (Із змінами). «Про забезпечення доступності лікарських засобів» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152-2017-%D0%BF#Text>
9. Постанова КМУ від 03 квітня 2019 р. № 426 «Про референтне ціноутворення на деякі лікарські засоби, що закуповуються за бюджетні кошти». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-refe-byudzhetni-koshti>

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З НАСЕЛЕННЯМ НА ОСНОВІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Прокопов Сергій Олександрович

старший викладач

Лукомська Аліна Андріївна

курсант

Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація: досліджено проблему переходу поліції до нових форм і методів взаємодії з населенням на основі сучасних інформаційних технологій. Проаналізовано стан цього питання в світі і в Україні. Виконано огляд зарубіжних автоматизованих засобів взаємодії поліції з населенням. Сформульовано принципи сучасної організації взаємодії поліції з населенням. Розроблено інноваційний підхід до вирішення досліджуваної проблеми, заснований на сучасних інформаційних технологіях, і представлений веб-портал, який реалізує новий підхід. Описано його основні функції, можливості та характерні особливості, а також перспективи подальшого розвитку.

Ключові слова: взаємодія поліції з населенням, інноваційний підхід, сучасні інформаційні технології, інформування населення, веб-портал, географічна карта місцевості, відображення в реальному часі.

Багато років фахівці активно обговорюють проблеми ефективності взаємодії поліції з населенням і, в зв'язку з цим, оцінки якості діяльності окремо взятих поліцейських, категорій правоохоронців, поліцейських підрозділів і служб різного територіального рівня, включаючи центральний. Особливо гостро ці питання постали після того, як Україна взяла курс на входження в

Європейський Союз і, відповідно, прихильність демократичним принципам роботи правоохоронних органів і європейським підходам до взаємодії з населенням та оцінці діяльності поліції, з огляду на те, що основна функція поліції - сервісна - забезпечення і захист прав і свобод громадян. Буквально донедавна обидві ці проблеми в Україні вирішувалися незадовільно, що і стало однією з причин першочергового реформування саме правоохоронних органів, в першу чергу, міліції, її перетворення в поліцію. Ступінь інформованості населення про діяльність міліції, а тепер уже і поліції - на рівні популізму, мінімальна, і говорити про якусь навіть можливість об'єктивної або суб'єктивної оцінки діяльності поліції з боку населення не доводилося.

З точки зору оцінки діяльності поліції населенням (оскільки воно є головним і основним споживачем поліцейських послуг) найважливішу роль має інформованість населення про саму діяльність правоохоронних органів аж до окремих поліцейських (наприклад, дільничних інспекторів), в іншому випадку, тобто за відсутності повної та об'єктивної інформації про роботу поліції, громадяни просто не мають можливості давати таку оцінку. Тут представляє безперечний інтерес досвід поліції Грузії з прозорими стінами і перегородками в будівлях і приміщеннях поліцейських підрозділів.

Другим найважливішим моментом в контексті проблеми, що розглядається є сама можливість здійснити таку оцінку і донести її до споживача, до керівництва конкретного поліцейського підрозділу або відомства про якість роботи конкретного поліціанта, поліцейського підрозділу або служби. Причому така можливість повинна забезпечуватися якомога простішим, легким і доступним способом, що допускає автоматизовану реєстрацію, зворотний зв'язок з звернулися і подальшу обробку, в іншому випадку вона не буде затребувана.

Оцінку роботи сервісних служб споживачами давно використовують багато керівників банківських установ, оператори мобільного зв'язку, опитуючи своїх клієнтів після кожної операції по обслуговуванню, що забезпечує їм можливість постійно здійснювати моніторинг якості наданих послуг,

спираючись саме на оцінку клієнтів, і доводити зворотній зв'язок до своїх співробітників. Аналіз існуючих підходів до вирішення окресленої проблеми в світі говорить про те, що в окремих країнах, зокрема, в США, Англії та Німеччині, використовуються сучасні технологічні засоби, які, як правило, тільки інформують населення про стан злочинності в регіоні. До того ж вони обслуговують тільки певний регіон і ніяк не скоординовані з іншими. відсутні такого роду системи на центральному рівні, які були б скоординовані з роботою регіональних систем. З проаналізованих систем деякі можна виділити. **My Neighborhood Map System** [1, 224] використовується в місті Сіетл (Вашингтон). Основне призначення - візуалізація вхідних повідомлень про злочини та звітів поліції (рис. 1).

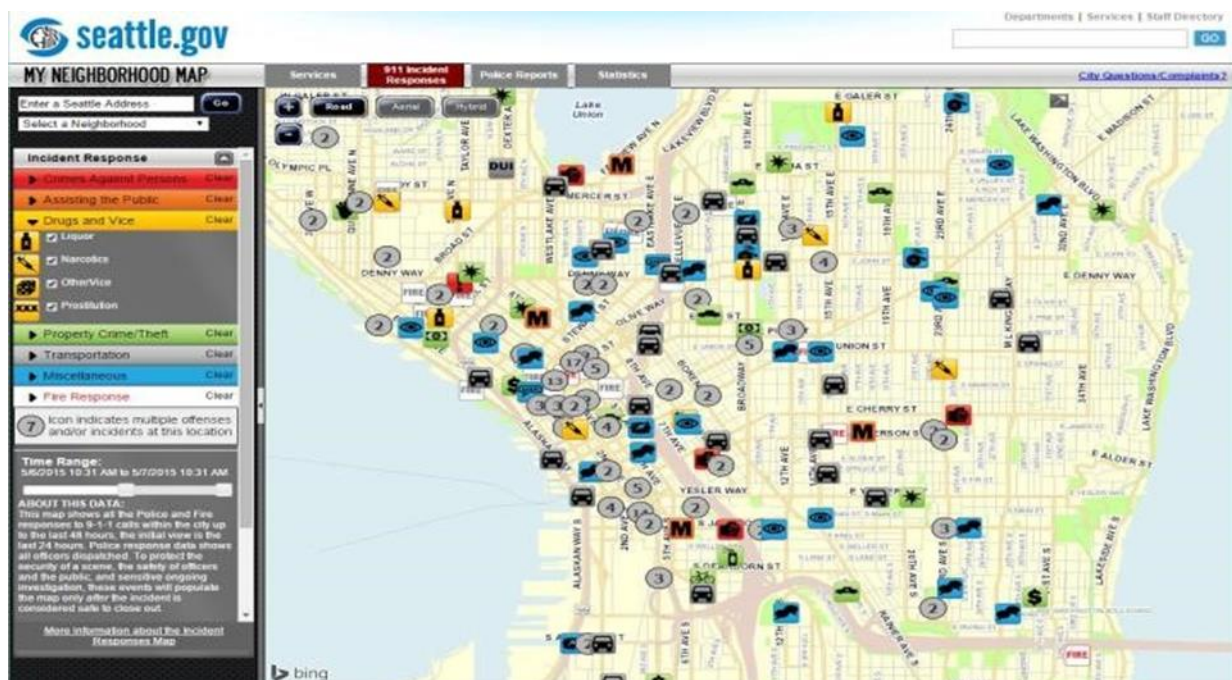

Рис.1. Візуалізація вхідних повідомлень про злочини.

Система **CRIMEDC** використовується в поліцейській діяльності, щодо призначення та надання громадськості й департаментові міста Вашингтон даних про скоєні злочини (рис. 2).

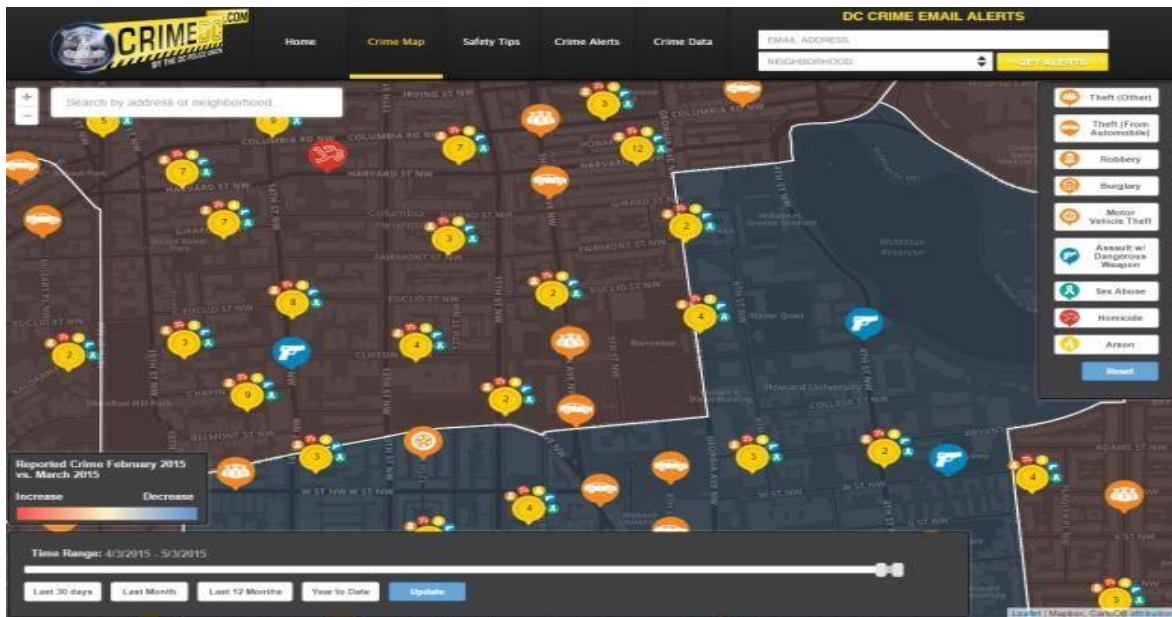

Рис. 2. Дані про скоєні злочини.

Щорічно в Німеччині реєструється близько 150 тисяч правопорушень, що відбуваються серіями неправомірних нападів. Згідно з даними страховим фірм, за останні п'ять років цей показник збільшився на 35%. Середня сума виплат становить 3250 євро. Часто крадіжки організують певні угруповання злочинців. Тому, щоб краще інформувати громадськість, поліція Дюссельдорфа приступила до публікації оперативних відомостей про крадіжки на карті в Інтернеті [2, 158] (рис. 3).

Рис.3. Оперативні відомості про крадіжки.

Для вирішення розглянутих проблем ІТ-спеціалістами України спільно зі співробітниками Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки

Національної поліції було створено спеціальне програмне забезпечення My Pol [3, 165].

Головне завдання нашого додатку «Моя Поліція» - це зробити життя безпечнішим і прискорити комунікацію з органами поліції, адже поява смартфонів докорінно змінило наше життя. Проаналізувавши величезну кількість терактів, резонансних і найчастіших злочинів, ми зрозуміли просту істину. Практично у всіх країнах поліція їде на виклик володіючи мінімальною інформацією про суб'єкта і подію. Згадуючи останні події, можна сказати так - рекламні агентства знають про вас більше ніж поліцейський коли ви його викликаєте, хоча перший пропонує вам новий смак жуйки а другий повинен вас врятувати. Тому в серпні 2016 року додаток «Моя Поліція» почало працювати в тестовому режимі в м Дніпро. А вже до кінця 2017 мобільний додаток «Моя Поліція» почало працювати в шести областях України, включаючи Вінницьку, Дніпропетровську, Закарпатську, Івано-Франківську, Рівненську і Чернівецьку. З 2019 року додаток працює по всій Україні. На рис. 4-6 наведено основний інтерфейс мобільного додатка "My Pol".

Рис. 4. Інтерфейс мобільного приложения "My Pol"

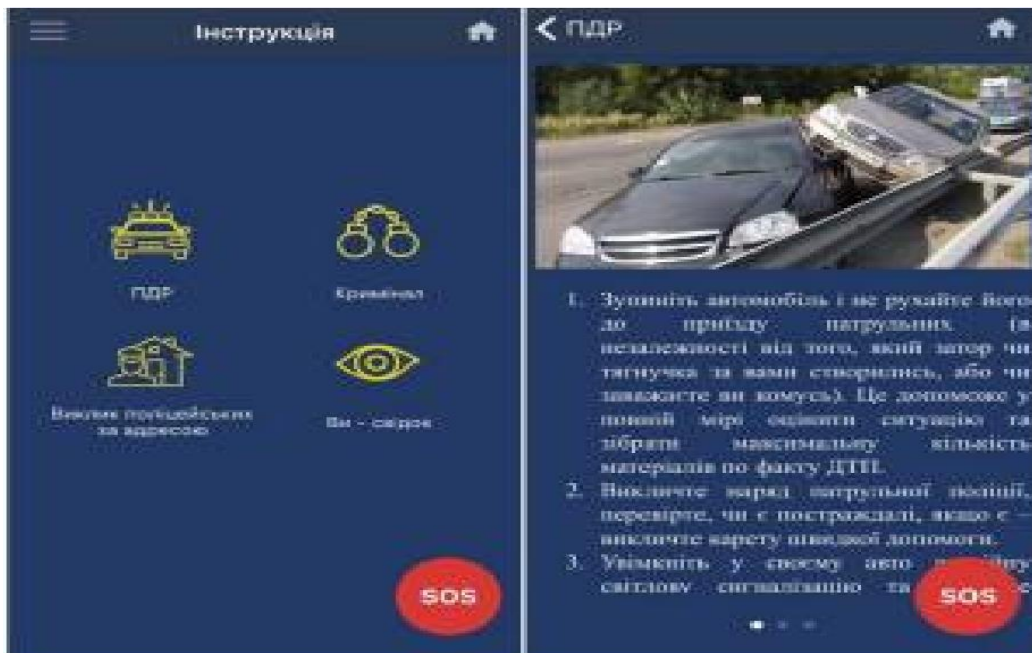

Рис. 5. Передбачена інтерактивна допомога для користувача

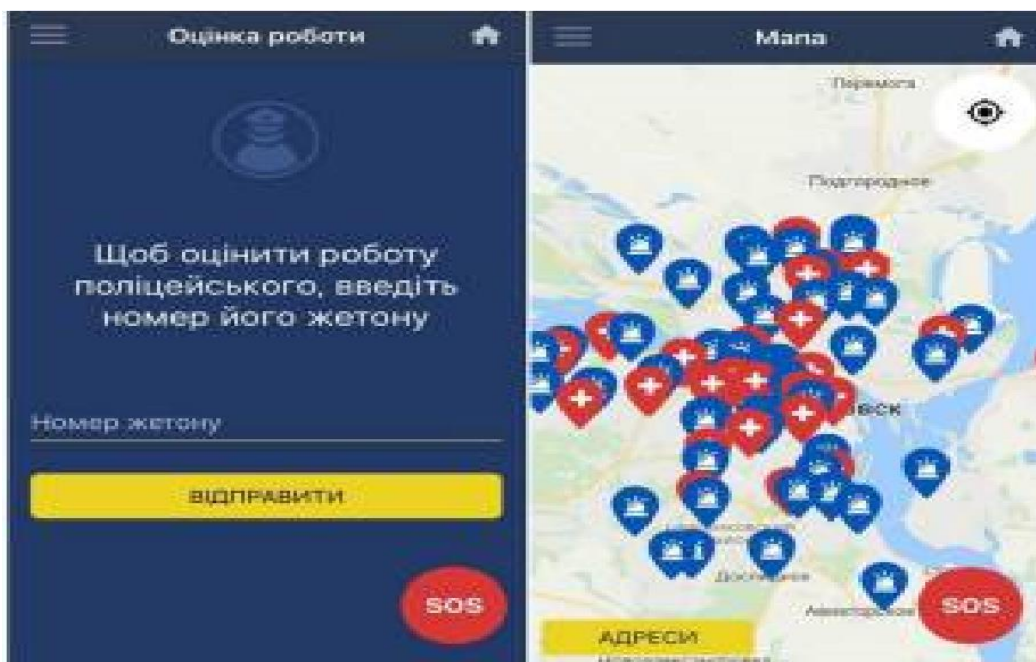

Рис. 6 Функція оцінки роботи поліцейського за номером його жетона

"My Pol" дозволять швидко і легко отримати важливі новини. Аналогів такого додатка в країні немає. Функція push-повідомлень може принести багато користі для людей і для поліції.

Після запуску програми вперше в нашій країні стало можливим викликати поліцію зі смартфона. Розробники домоглися того, що кнопка SOS (відправка і отримання сигналу тривоги) працює як з інтернетом, так і без

нього. Офіційне співробітництво з Національною поліцією України - в першу чергу в сфері технічних питань, таких як відправка викликів через додаток відразу на сервер поліції стало ще одним кроком на шляху до запуску додатка «Моя Поліція» по всій країні.

Підводячи деякі підсумки тестування мобільного додатка "My Pol", можна резюмувати, що завдяки сервісу вдалося прискорити час реагування поліції майже на 40%. За час тестування була відпрацьована функція визначення координат без включення геолокації на смартфоні користувача. Тобто, навіть якщо користувач рухається після натискання кнопки SOS, поліція зможе відстежити його переміщення і знайти кінцеве місцезнаходження.

Та не менш важливим є той факт, що в Харківській області було розроблено інноваційний підхід, реалізований на сучасних веб-технологіях, у вигляді веб-порталу www.police.kh.ua, який забезпечує взаємодії з населенням на абсолютно нових, сучасних, що відповідають європейським вимогам принципах [4, 14]. Стартова сторінка має такий вигляд (рис.7)

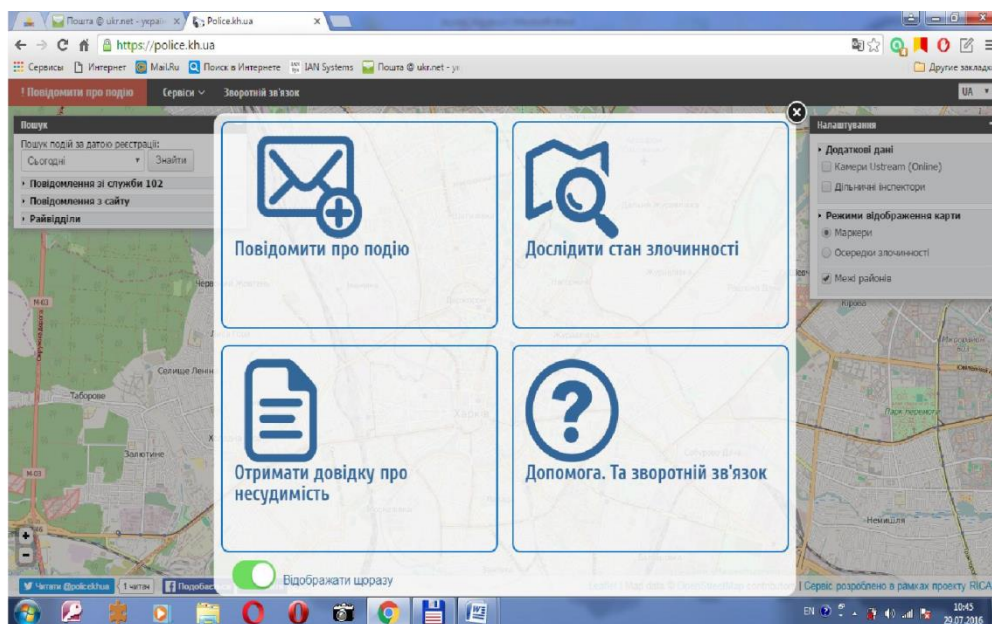

Рис.7. Стартова сторінка веб-порталу www.police.kh.ua

Портал забезпечує виконання трьох груп функцій: 1) інформування громадськості про стан злочинності в обслуговуваному регіоні (в даному випадку - в Харківській області), 2) реалізацію зворотного зв'язку з населенням і 3) надання сервісних послуг.

До першої групи функцій відносяться такі:

1. Відображення на географічній карті місцевості всіх зареєстрованих поліцією злочинів, включаючи розкриті і нерозкриті, із забезпеченням можливості вибору:

а) одного або декількох видів злочинів;

б) потрібного району (або районів) Харкова або Харківської області;

в) потрібного проміжку часу (за останній день, тиждень, місяць та ін.)

(Рис.8);

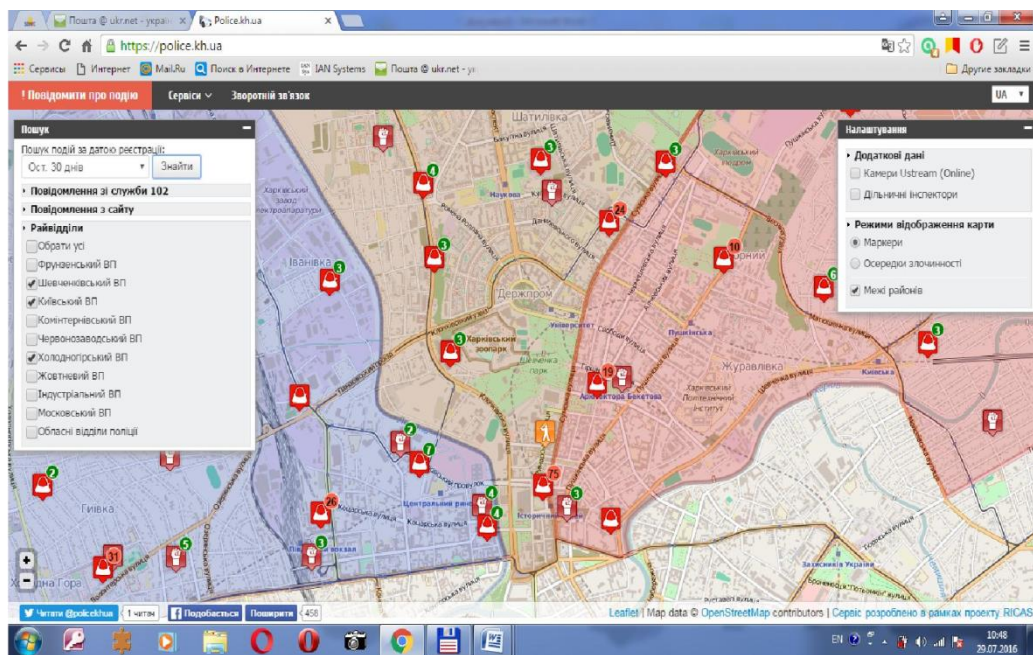

Рис.8. Зареєстровані поліцією злочини.

2. Відображення на географічній карті видів злочинів потрібного району всіх зареєстрованих поліцією злочинів із забезпеченням можливості вибору:

а) одного або декількох видів злочину;

б) зацікавленого району (або районів) Харкова або Харківської області;

в) потрібного проміжку часу останній день, тиждень, місяць та ін.);

3. Відображення на географічній карті місцевості всіх доступних відеокамер з можливістю перегляду в on-line-режимі ситуації спостережуваної даною відеокамерою (або декількома відеокамерами одночасно) на певній ділянці чи місцевості (рис. 9);

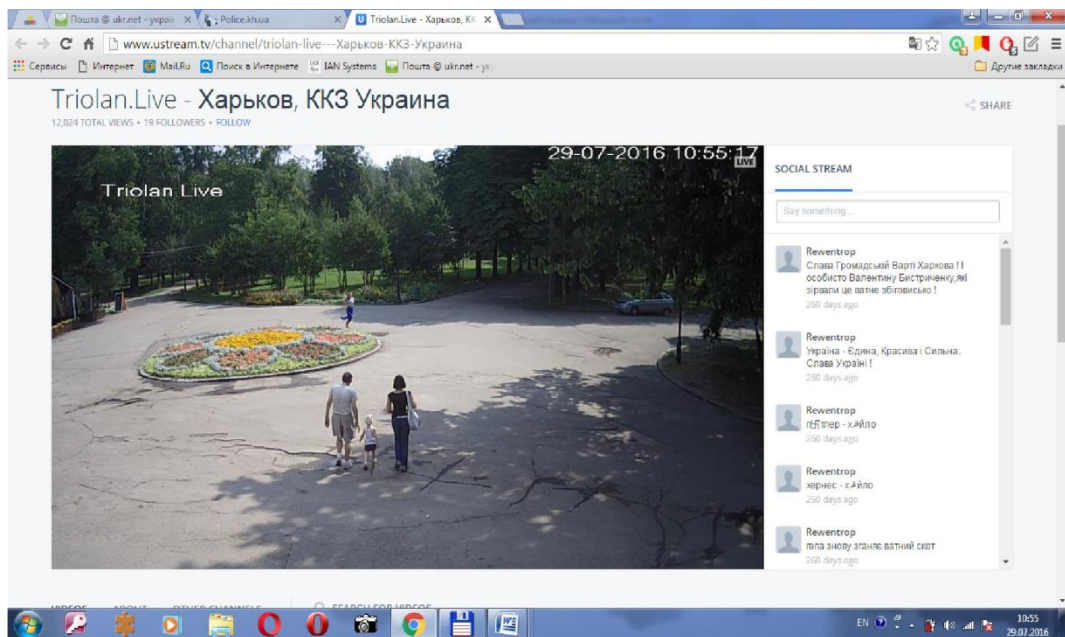

Рис.9. Приклад перегляду зображення відеокамери.

4. Відображення на географічній карті місцевості розташування всіх дільничних інспекторів з можливістю перегляду їх контактної інформації та зон їх обслуговування (Списку будинків) (рис.10);

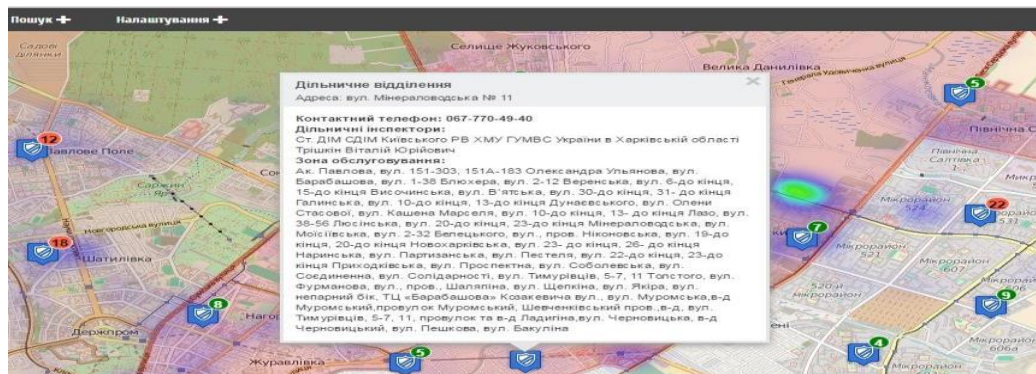

Рис.10. Опис дільничного відділення.

5. Можливість перегляду списку всіх розшукуваних осіб, а також осіб, зниклих безвісті, що знаходяться в даний момент в певному районі.

До функцій реалізації зворотного зв'язку (інтерактивної взаємодії) відносяться:

- можливість будь-якому громадянину відправити повідомлення про правопорушення, по Інтернету з прикріпленням файлу з фотозображенням або відео описуваної події або предмета - реалізована в даній версії;

- можливість оцінки ефективності діяльності поліції в режимі інтерактивного опитування (в перспективі).

До сервісних функцій в цій версії відноситься одна з найбільш часто затребувана користуючими можливість замовити на порталі довідку про судимість.

Це все дуже чудово! Проте, нажаль, якщо зараз зазирнути в мережу Інтернет, щоб поглянути на безмежні можливості цієї програми то ми зможемо побачити лише цифровий годинник. (Рис.11)

Рис 11. Сторінка веб-порталу www.police.kh.ua станом на 25.10.2020р.

Тож, виникає логічне запитання, чому ж такий грандіозний задум, не втримавши швидкоплинності часу, занепав, так і не розвинувши свої безмежні можливості? Відповідь на це складне питання досить проста: можливо сказати лише те, що в даний час сучасне інформаційне забезпечення в Україні знаходиться не на самому високому рівні розвитку, все потребує вдосконалення. Так сталося і з цією програмою, так і не відкривши цілому світу свої можливості, вона занепала через звичайну людську недбалість...

Висновки. Нами було проаналізовано представлений інноваційний підхід до взаємодії поліції з населенням, заснований на сучасних технологіях, що дозволяє інформувати населення про стан злочинності і розшукуваних злочинців в регіоні та в режимі реального часу, здійснювати можливість зворотного зв'язку - повідомляти в поліцію з будь-якого гаджета, що має доступ до Інтернету, про правопорушення або підозрілому подію або предмет, а також виконувати деякі сервісні функції по задоволенню потреб населення в юридичних послугах. Таким чином, сформульовані основні принципи, на яких

повинна будуватися система суспільних відносин поліції з населенням, і створений унікальний, інструментальний механізм, що дозволяє перевести ці відносини на абсолютно нову сучасну технологічну платформу. У перспективі передбачено розширення сервісних функцій шляхом додавання модуля оцінки ефективності діяльності поліції за допомогою інтерактивного опитування і розширення функції інформування населення додаванням модуля аналізу динаміки розвитку злочинності по різних категоріям злочинів за різні проміжки часу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Westphal C. Data Mining for Intelligence, Fraud and Criminal Detection. Advanced Analytic & Information Sharing Technologies. N.Y .: CRC Press Taylor & Francis Group, 2009. 440 p.
2. Manning C. D., Raghavan P., Schütze H. Introduction to Information Retrieval. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 544 p.
3. Подворчанский Д.А. "My pol" – мобильное приложение «Моя полиция» на вашем смартфоне // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (27 квітня 2018 м. Дніпро).– Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. – С. 165-168.
4. Узлов Д. Ю. Використання методів інтелектуальної ОБРОБКИ неструктурованої криміналістичної інформації // Інтелектуальні системи та прикладна лінгвістика: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. Харків: НТУ «ХП», 2014. С. 13-15.

УДК 543: 615.22.224:54.61/062/001.08

РОЗРОБКА МЕТОДІВ ІЗОЛЮВАННЯ ФЕНІГІДИНУ З БІОЛОГІЧНИХ РІДИН ОРГАНІЗМУ

Погосян Олена Григорівна

к. фарм. н., доцент

Полуян Світлана Михайлівна

к. фарм. н., доцент

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: одним з найважливіших етапів хіміко-токсикологічного аналізу є виділення досліджуваних речовин з об'єктів біологічного походження. Метою наших досліджень була розробка методики виділення фенігідину з крові та сечі методом рідинно-рідинної екстракції з подальшим виявленням та кількісним визначенням препарату в отриманих екстрактах за допомогою широко впроваджених в практику хіміко-токсикологічного аналізу методів: хімічного, тонкошарової хроматографії (ТШХ), УФ-спектрофотометрії.

Ключові слова: фенігідин, ізолювання, сеча, кров, тонкошарова хроматографія, хіміко-токсикологічний аналіз, УФ-спектрофотометрія, величина R_f ,

Для лікування серцево-судинних захворювань широке застосування знаходять антагоністи іонів кальцію, зокрема фенігідин (ніфедипін). Передозування фенігідином неодноразово призводило до гострих отруєнь. При цьому аналітична діагностика гострих отруєнь лікарськими речовинами становить значні труднощі та передбачає експресне виявлення токсичної екзогенної речовини в біологічних середовищах організму людини.

Фенігідин (ніфедипін, корінфар) – диметилловий естер (2,6-диметил-4-(2'-нітрофеніл)-1,4-дигідропіридин – 3,5-дикарбонової кислоти – антиангінальний

препарат, який широко використовується при лікуванні серцево-судинної патології [1, с. 429]. Фенігідин відноситься до списку Б (LD_{50} при пероральному введенні мишам становить 590 мг/кг) [2, с. 241], тому він може бути причиною гострих або смертельних отруєнь.

Особливо обережного підходу потребує призначення фенігідину разом з β -адреноблокаторами, оскільки відомі випадки розвитку тяжкої гіпотензії та серцевої недостатності на фоні комбінованої терапії [1, с. 430]. Оскільки клінічна картина отруєнь фенігідином нехарактерна, то хіміко-токсикологічні дослідження біологічних рідин (крові та сечі) мають особливе значення для встановлення клінічного діагнозу отруєння.

Методика ізолювання фенігідину з крові. До 10 мл донорської крові додавали 1мл етанольного розчину препарату, який містив від 500 до 2000 мкг фенігідину, перемішували та залишали на добу при кімнатній температурі, а потім виділяли фенігідин за такою методикою. До 10мл модельної суміші фенігідину з кров'ю додавали 10мл 10% розчину кислоти трихлорацетатної та перемішували. Потім суміш переносили в центрифужну склянку та центрифугували на протязі 15 хв зі швидкістю 3000-4000 об/хв. Центрифугат підлюговували 50% розчином натрій гідроксиду до рН 8-9 і двічі екстрагували хлороформом по 15 мл.

Хлороформний шар відділяли, одержані екстракти фільтрували крізь паперовий фільтр з 1г безводного натрій сульфату в мірну колбу місткістю 50 мл і доводили хлороформом до позначки. Одержану хлороформну витяжку використовували для виявлення фенігідину за допомогою кольорових реакцій та методу ТШХ [3, с. 125]. Хлороформну витяжку, одержану з іншої проби крові (10 мл) використовували для кількісного визначення УФ-спектрофотометричним методом (табл.1).

Методика ізолювання фенігідину з сечі. До 50 мл сечі додавали 1 мл етанольного розчину фенігідину, що містить від 200 до 1000 мкг препарату, та залишали на добу. До 50 мл модельної суміші додавали 10% розчин кислоти хлоридної до рН 5 або 25% розчин амоній гідроксиду до рН 9. Після цього

суміш двічі екстрагували хлороформом по 20 мл. Емульсію, що утворювалася, руйнували центрифугуванням на протязі 15 хв зі швидкістю 3000 об/хв. Центрифугат фільтрували крізь паперовий фільтр з 1г безводного натрій сульфату, попередньо змочений хлороформом. Фільтрат кількісно переносили в мірну колбу місткістю 50 мл і доводили об'єм хлороформом до мітки. Раніше нами було встановлено, що одержана таким чином хлороформна витяжка не потребує додаткового хроматографічного очищення.

Для одержання розчинів порівняння використовували «холості» досліді. Слід відзначити, що оптична густина, одержана в цих дослідіах, не перевищувала 0,02-0,05. В одержаних хлороформних витяжках фенігідін виявляли методами ТШХ та реакціями забарвлення. Кількісне визначення фенігідину в одержаній витяжці виконували УФ-спектрофотометричним методом (табл.2).

Виявлення фенігідину в екстрактах методом ТШХ проводили з використанням хроматографічних пластинок Sorbfil (силікагель СТХ-1 ВЕ, тип підложки – ПЕТФ, зв'язуюча речовина – силіказоль, фракція – $8\div 12$ мкм, товщина шару – 100 мкм, розмір пластинок 10 x 10 см). Для виявлення фенігідину 2,5 мл очищених «кислих» та «лужних» хлороформних витяжок випаровували до мінімального об'єму (0,05 мл) і наносили в одну точку на лінію старту хроматографічної пластинки. На відстані 2 см наносили розчин «свідка» (0,5% розчин фенігідину в хлороформі) в кількості 5 мкл (25 мкг). У третю точку наносили 0,05мл хлороформної витяжки, одержаної у «холостому» досліді.

Хроматограми розвивали в двох системах розчинників: хлороформ-гексан-етанол (1:7:1) та толуен-ацетон-хлороформ-і-пропанол (30:15:5:1). Після цього пластинки висушували на повітрі і проявляли за допомогою УФ-проміння. При цьому на пластинках спостерігали флюоресцюючі плями співекстрактивних речовин блакитного кольору, які за значенням величини R_f не співпадали з плямами стандартного розчину фенігідину при проявленні реактивом Драгендорфа у модифікації за Мун'є.

При проявленні останнім на хроматограмі на рівні плями «свідка» спостерігали інтенсивно забарвлені в жовто-гарячий колір плями фенігідину з «кислої» та «лужної» витяжок з $R_f 0,57 \pm 0,02$ та $R_f 0,60 \pm 0,02$ (відповідно для першої та другої систем розчинників).

При виявленні фенігідину у витяжках використовували кольорові реакції з натрій періодатом в концентрованій кислоті сульфатній (оранжево – червоне забарвлення, чутливість 2 мкг в пробі) та калій персульфатом в концентрованій кислоті сульфатній (коричневе забарвлення, чутливість 5 мкг в пробі). Проведені паралельно кольорові реакції з витяжками, одержаними в «холостих» дослідах, показали, що співекстрактивні речовини не дають зазначених реакцій.

Підтвердження присутності фенігідину в екстрактах проводили також УФ-спектрофотометричним методом. Для цього елюювали фенігидин з непроявленої полоси хроматограми на рівні, що відповідав місцю знаходження плями «свідка» фенігідину, метанолом, елюат фільтрували через паперовий фільтр та випаровували. Попередньо нами було встановлено, що ступінь елюювання фенігідину з шару сорбенту метанолом складав 99,2%.

Отриманий залишок розчиняли в 5 мл 0,1М розчину кислоти хлоридної. Оптичну густину визначали на спектрофотометрі СФ-46 при $\lambda_{\max} = 236$ нм, кювета з товщиною шару рідини 10 мм. УФ-спектр одержаного розчину був аналогічним спектру розчину фенігідину – стандарту в 0,1М розчині кислоти хлоридної та мав смугу поглинання при $\lambda_{\max} = 236$ нм ± 2 нм.

Кількісний вміст фенігідину в елюатах з хроматограми визначали УФ-спектрофотометричним методом за допомогою попередньо встановленого рівняння градуювального графіка: $y=0,0132x$. Світлопоглинання розчинів підлягало закону Бугера-Ламберта-Бера в межах концентрацій від 10 до 100 мкг/мл. Як розчин порівняння застосовували розчин, отриманий у «холостому» досліді.

Ізолювання фенігідину з біологічних рідин доцільно проводити хлороформом з лужного середовища при рН 8-9. Попередньо проведене

вивчення умов екстракції фенігідину з водних розчинів у залежності від рН середовища та природи органічного розчинника показало, що в найбільшій мірі зазначена речовина екстрагується хлороформом при зміні рН середовища від 2 до 12 (ступінь екстракції складала від 82 до 96%, для діетилового етеру ступінь екстракції при вказаному значенні рН не перевищувала 78%).

В ході розробки методик виділення фенігідину з сечі та крові було встановлено, що одержана хлороформна витяжка не потребує додаткової хроматографічної очистки.

Застосовані нами кольорові реакції, методи ТШХ та УФ-спектрофотометрії виявилися досить чутливими для виявлення досліджуваних нами меж концентрацій фенігідину в біологічних рідинах.

Результати кількісного визначення фенігідину, виділеного з крові, а також з підкисленої та підлуженої сечі, наведені в табл. 1-2. Як видно, за допомогою запропонованої методики рідинно-рідинної екстракції з лужного середовища (рН 8-9) з крові можливо виділити $55 \pm 5,2\%$ фенігідину, з підкисленої сечі $64,2 \pm 3,3\%$, з підлуженої сечі – $75 \pm 2,5\%$ препарату.

Таблиця 1

**Результати кількісного визначення фенігідину, виділеного з крові
УФ-спектрофотометричним методом (середнє з п'яти визначень)**

Додано фенігідину до 10 мл крові, мкг	Виділено фенігідину		Метрологічні характеристики
	мкг	%	
500	275	55,0	$X = 54,84$
700	350	50,0	$S = 4,01$
1000	525	52,5	$S_x = 1,79$
1500	850	56,0	$\Delta X = 4,96 \quad \varepsilon = 9,04$
2000	1350	60,7	$X \pm \Delta X = 54,84 \pm 4,9$

Таблиця 2

Результати кількісного визначення фенігідину, виділеного з підкисленої та підлуженої сечі, УФ-спектрофотометричним методом (середнє з п'яти визначень)

Додано фенігідину до 50 мл сечі, мкг	Виділено фенігідину з підкисленої сечі		Метрологічні характеристики	Виділено фенігідину з підлуженої сечі		Метрологічні характеристики
	мкг	%		мкг	%	
200	135	67,5	$X = 66,16$	145	72,5	$X = 74,32$
300	200	66,6	$S = 1,49$	215	71,6	$S = 2,33$
500	337,5	67,5	$S_x = 0,66$	375	75,0	$S_x = 1,04$
700	450	64,2	$\Delta X = 1,83$ $\varepsilon = 2,76$	525	75,0	$\Delta X = 2,88$ $\varepsilon = 3,87$
1000	650	65,0	$X \pm \Delta X = 66,16 \pm 1,83$	775	77,5	$X \pm \Delta X = 74,32 \pm 2,88$

Розроблені ефективні методики рідинно-рідинної екстракції фенігідину з біологічних рідин хлороформом з лужного середовища (рН 8-9), що дозволяють виділити з крові $55 \pm 5,2\%$, з підкисленої сечі – $64,2 \pm 3,3\%$ та з підлуженої сечі – $75 \pm 2,5\%$ фенігідину. Доведена можливість використання кольорових реакцій, методу ТШХ, УФ-спектрофотометрії для виявлення та кількісного визначення фенігідину в одержаних біологічних екстрактах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Машковский М. Д. Лекарственные средства / М. Д. Машковский. – 15-е изд., перераб., испр. и доп. – М.: Новая Волна, 2006. – 1206 с.
2. Косов, Ю. Г. Идентификация нифедипина физико-химическими методами / Ю. Г. Косов // Разработка, исследование и маркетинг новой фармацевтической продукции: сб. науч. тр. / Пятигорск, 2005. – Вып. 60. – С. 241 – 242.
3. Аналітична токсикологія : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / С. В. Баюрка, В. С. Бондар, С. І. Мерзлікін та ін. – Харків: НФаУ: Золоті сторінки, 2017. – 384 с.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ДОШКІЛЛЯ

Попова Наталя Володимирівна

директор закладу дошкільної освіти

комбінованого типу (ясла-садок) №1

«Олімпієць» Голопристанської міської ради

Херсонської області

м.Гола Пристань, Херсонська область

Анотація: У статті міститься теоретико-методичне обґрунтування проблеми використання здоров'язбережувальних інновацій дошкільля у сучасному просторі дошкільної освіти, висвітлення її теоретичних аспектів, окреслення сфери її практичного застосування у галузі сучасної дошкільної педагогіки.

Ключові слова: інновації, здоров'язбережувальні технології, заклад дошкільної освіти.

Маючи на меті збереження та зміцнення здоров'я вихованців, заклад дошкільної освіти (далі – ЗДО) мусить постійно дбати про впровадження в освітній процес здоров'язбережувальних інновацій, які на думку вчених (О.Богініч, Н.Букреєвої, Н.Денисенко, М.Єфименка, В.Мануйлової, А. Мухамеда, А. Сівцової, М. Сократова та ін.) значно підвищують його ефективність.

Численні дослідження науковців підтверджують той факт, що збереженню й зміцненню різних видів (фізичного, психічного, духовного й соціального) здоров'я дошкільників сприяє використання оздоровчих технологій. Особливо слід відмітити такі як естетотерапія, кінезотерапія, арттерапія, бібліотерапія, казкотерапія, аромотерапія, фітотерапія, кольоротерапія, рефлексотерапія тощо. Розглянемо їх докладніше.

Поняття «терапія» визначається як “...консервативні (на відміну від хірургічних) методи лікування” [5]; як “лікування внутрішніх хвороб лікарськими засобами або фізичними методами (без хірургічного втручання); сукупність методів лікування” [4]; як “лікування тієї чи іншої хвороби (не хірургічне); сукупність методів лікування будь-якої хвороби” та “друга частина складних слів, що означає лікування будь-яким способом (яким указує перша частина)” [3]. У медичному словнику поняття “терапія” трактується як “направлення в медицині з різними консервативними методами лікування захворювань і зміцнення організму, з використанням лікарських речовин” [4]. Тобто терапія – сукупність певних методів, що спрямовані на лікування хвороби, але без хірургічного втручання.

Аналіз наукової літератури свідчить про різність поглядів у визначенні видів терапії, що позитивно впливають на здоров'я дітей-дошкільників. Так, у дослідженнях, що стосуються збереження та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку, вітчизняна дослідниця Н.Денисенко та зарубіжний педагог М.Сократов радять використовувати в роботі з ними естетотерапію – лікування музикою, співами, танцями, що позитивно впливають на емоційний стан дітей. Нам близькі думки педагогів у тому, що за допомогою музичних творів (активізуючих, тонізуючих, розслаблюючих і заспокійливих) вихователь може впливати на той чи інший аспект здоров'я дітей, ураховуючи при цьому його показники. А використання танців у фізичному вихованні дітей-дошкільників вимагає індивідуалізації цього процесу, оскільки впливає на їхнє психічне самопочуття, покращує настрій, сприяє зміцненню постави та запобіганню появи плоскостопості [10].

Також поділяємо погляди В.Алямовської, М.Сократова, Г.Смольникової, у наукових доробках яких акцентується увага на використанні в роботі з дошкільниками арт-терапії (терапія мистецтвом) [1]. Так, М.Сократов зазначає, що даний вид терапії варто використовувати під час розвитку самопізнання та самовираження дитини, уяви, подолання бар'єрів у спілкуванні, зняття психічного напруження й страхів. Крім того, варто відзначити, що арт-терапія

застосовується при стресах, депресії, зниженні емоційного тону, лабільності, імпульсивності емоційних реакцій, емоційної депривації дітей, переживанні дитиною емоційної відчуженості й почуття самотності, наявності конфліктних міжособистісних відносин, незадоволенні внутрішньосімейною ситуацією, ревнощами до інших дітей у сім'ї, підвищеній тривожності, фобіях, негативній "Я-концепції", низькій дисгармонічній, неправильній самооцінці, низькому ступені самосприймання, некоординованому смиканні різних м'язів (нервовий тик), асиметричних, некоординованих і різких рухах, треморі (дрижанні) пальців рук, дисгармонійній, адіологічній мові, у тому числі при різних дисартричних порушеннях (заїканні) в емоційному розвитку [10]. Тобто арт-терапія є універсальною оздоровчою технологією, тому створення здоров'язберігаючого середовища в ЗДО передбачає використання її вихователем не тільки у фізичному вихованні дошкільників, але й у різних видах діяльності: ігровій, навчальній, трудовій, самостійній. Це, на нашу думку, ефективно сприятиме збереженню й зміцненню фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я дітей у сукупності.

Чимало праць присвячено впливу піскової терапії на збереження та зміцнення здоров'я дітей [8].

Важливим є переконання педагогів у тому, що збереженню здоров'я дітей сприяє використання бібліотерапії (М. Сократов), казкотерапії (О. Байер, К. Крутій, Н. Маковецька, А. Сівцова, Г. Смольникова) та бібліоказкотерапії (Н. Денисенко). Бібліотерапія – це лікування книгою, тобто читання, яке слід використовувати для гіперактивних (заспокійлива література) та гіпоактивних дітей (книги, що стимулюють емоційні переживання). Нам співзвучна думка М.Сократова, який радить читати оповідання перед сном, що сприяє швидкому засинанню й міцному сну, та після виконання фізичних вправ, лежачи на килимку під спокійну музику, що сприяє відновленню організму та приводить його в спокійний стан [10]. Казкотерапія – читання казок, оздоровчий вплив яких обґрунтовується в дослідженнях Г.Азовцевої, Е.Берна, Е.Гарднера, Т.Зінкевич-Євстигнеєвої, О.Кабачек, О.Константинової, М.Лісіної, О.Логінової,

А.Менегетті, М.Осоріної, Д.Соколова, Е.Фромма [2]. У своєму дослідженні Т. Науменко відзначає, що психологами та педагогами (О. Запорожцем, К.Крутій, Н. Маковецькою, Д. Соколовим) висвітлюються можливості використання казки з метою впливу на психічну сферу особистості дошкільника [2]. Бібліоказкотерапія – читання казок, оповідань, гумористичних розповідей і гуморесок, що, на нашу думку, є одним із ефективних засобів впливу на стан здоров'я дітей дошкільного віку. Поділяючи думку Н. Букреєвої, О. Гапон, Н. Денисенко [4], переконані, що читання та сміх здійснюють позитивний вплив на організм дітей, їхній настрій, самопочуття, розумовий і фізичний розвиток. Таким чином, використання в роботі з дітьми бібліоказкотерапії є ефективним засобом збереження психічного, духовного та соціального здоров'я вихованців, тому має бути враховано під час створення здоров'язберігаючого середовища в ЗДО.

Не менш значимим для збереження й зміцнення здоров'я дошкільників є використання педагогами в освітній та оздоровчій діяльності кінезотерапії, зокрема при плоскостопості (А. Мухамед) [5], яка забезпечує оздоровчий вплив на організм дитини за допомогою різних рухів (Н. Денисенко, М. Сократов) [10]. Крім того, ми згодні з поглядами Н. Денисенко, М. Сократова в тому, що у фізичному вихованні дошкільників, після виконання фізичних вправ для зняття втоми, при напруженні м'язів, а також для стимулювання роботи центральної нервової системи та внутрішніх органів можна широко використовувати рефлексотерапію – вплив за допомогою пальцевого масажу й самомасажу на біологічно активні точки на вухах, обличчі, пальцях рук, стопах ніг. Уважаємо, що найкраще навчити дітей виконувати декілька простих масажних рухів після виконання фізичних вправ, до та після денного сну, у кінці дня (Н. Денисенко) [10]. Проте, на нашу думку, головне під час навчання дітей простим прийомам пальцевого масажу й самомасажу активних точок не нашкодити їхньому здоров'ю та пояснити, що такі рухи слід виконувати з обережністю.

Також цінним для нашого дослідження є думки Н. Денисенко, яка

зазначала, що оскільки багато біологічно активних точок знаходиться саме на стопі, то слід застосовувати кінезорефлексотерапію (кінез – рух) – ходьба босоніж по доріжці, жорсткість покриття якого поступово збільшується: трава, пісок, морські камінці, галька, шишки, каміння, пеньки [10]. Варто відзначити, що така ходьба не тільки впливає на точки, але й сприяє загартуванню організму. Тобто поєднання кінезотерапії та рефлексотерапії між собою – кінезорефлексотерапія є більш ефективною формою роботи в збереженні та зміцненні здоров'я дітей дошкільного віку, тому її слід широко застосовувати під час створення здоров'язберігаючого середовища в ЗДО.

Заслуговують уваги думки зарубіжних (В. Мануйлова і вітчизняних (Н. Денисенко, М. Єфименко, Н. Левінець, Н.Попової, Г.Смольникова) педагогів, у дослідженнях яких наголошується на тому, що на збереження та зміцнення здоров'я дітей-дошкільників ефективно впливають використання вихователями ароматерапії, фітотерапії й кольоротерапії. Аналіз праць зазначених педагогів дав змогу зробити такі висновки, які мають цінність для нашого наукового пошуку: у першу чергу, педагоги звертають увагу на застосуванні ароматерапії під час масажу, у ваннах і компресах (В. Мануйлова), у вигляді вдихання пахощів квітів (Н. Денисенко), наголошуючи при цьому на суворому дозуванні. Учена Н. Денисенко радила поєднувати фітотерапію з ароматерапією та кольоротерапією, яку слід використовувати у вигляді зосередження зору на предметах різного кольору, спостереження за квітами в куточку природи. Крім того, кольоротерапію деякі педагоги (Н. Денисенко, М. Єфименко, Н. Попова) радять застосовувати в оформленні інтер'єру групових кімнат, віталень, фізкультурної зали та кабінету ЛФК, оскільки, на їхню думку, вона сприяє ефективному руховому розвитку дітей, зміцненню їхніх психічних функцій, формуванню особистості. Принагідно зазначимо, що важливим для нашого наукового пошуку є те, що Н. Денисенко досить влучно об'єднує традиційні та нетрадиційні засоби оздоровлення дітей [4].

Значний інтерес викликають дослідження Е.Вільчковського, Л.Ігнатєвої [3], присвячене застосуванню музикотерапії в збереженні та зміцненні здоров'я

дошкільників. Цілком погоджуємося з думкою Е.Вільчковського в тому, що музикотерапія ефективна під час проведення психогімнастики, вправ на розслаблення, але найбільше – рухливих ігор. Важливим є те, що вона сприяє формуванню постави, координації рухів, виразності, чіткості, ритмічності, покращує настрій, сприяє їх руховій активності, виникненню позитивних емоцій, зацікавленості, упевненості та рішучості у виконанні рухових дій, розвитку музичної пам'яті й підвищує їхню музичну культуру. Варто зазначити, що музика не тільки спонукає дітей енергійніше рухатися, але й одночасно вирішує завдання як фізичного, так і музичного виховання. Нам також близькі погляди Л. Ігнат'євої, у наукових здобутках якої основний акцент ставиться на музикотерапії як спеціалізованій формі психотерапії та виділяються при цьому такі напрями: вокалотерапія (співи), у рухах (танці [7], музично-ритмічні ігри), гра на музичних інструментах. Автор доводить, що одночасні співи та рухи дітей дуже позитивно впливають на їхню нервову систему. Цінним для нас є те, що музика посилює обмін речовин, збільшує або зменшує м'язову енергію, змінює дихання, кров'яний тиск, допомагає дітям збагатити знання про навколишній світ, прищепити любов до музики, привчає дітей слухати музичні твори тощо [3]. Отже, використання педагогами музикотерапії в освітній та оздоровчій роботі з дітьми активно сприяє їхньому розумовому й фізичному розвитку, збереженню та зміцненню фізичного й психічного здоров'я, а тому має бути враховано під час створення здоров'язберігаючого середовища.

Проте вважаємо, що застосування оздоровчих технологій має здійснюватися з обов'язковим урахуванням особистісно орієнтованого підходу. Узагальнюючи вищезазначене, можна стверджувати, що в психолого-педагогічній науці існує декілька підходів до визначення важливості традиційних і нетрадиційних засобів – оздоровчих технологій, у збереженні й зміцненні різних видів здоров'я дітей дошкільного віку. Представники першого підходу (С. Волкова, Л. Глазиріна, О. Дубогай, Ю. Змановський, Л. Калуська та ін.) указують на важливість застосування традиційних засобів збереження й

зміцнення здоров'я. Ми поділяємо позицію прибічників другого підходу (О. Богініч, Н. Денисенко, М. Єфименко, В. Мануйлова, М. Сократов), які вказують на те, що збереженню й зміцненню здоров'я дошкільників сприяють використання вихователями як традиційних, так і нетрадиційних засобів [10].

Широкої популярності нині набуває така форма туристично-оздоровчої роботи як геокешинг – пошук скарбів по карті, яку чудово проводити і на території садочка і поза його межами [6].

Цікаві завдання фізкультурно-оздоровчого спрямування можна запланувати під час проведення квестів [9].

Уважаємо, що створення здоров'язберігаючого середовища в ЗДО, метою якого є зміцнення всіх видів здоров'я (фізичного, психічного, духовного й соціального) дітей дошкільного віку, неможливе без використання педагогами в освітній та оздоровчій діяльності як традиційних, так і нетрадиційних засобів, що мають бути враховані під час визначення його компонентів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алямовская В. Г. Как воспитать здорового ребёнка / В. Г. Алямовская. – Н. Новгород, 2003. – 87 с.
2. Байер О. М. Використання казкотерапії в поєднанні із фітбол-гімнастикою як здоров'язбережувальна технологія (на матеріалі роботи експериментальних майданчиків) / О. М. Байер, К. Л. Крутій // Дошкільна освіта : наук.-практ. журн. – Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД. – 2008. – № 1. – С. 54–64.
3. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. [2-е вид., перероб. та доп.] / Е. С. Вільчковський, О. І. Курок. – Суми : ВТД “Університет книг”, 2004. – 428 с.
4. Денисенко Н. Через рух – до здоров'я дітей : навч.-метод. посіб. / Н. Денисенко, О. Аксьонова. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 88 с.

5. Мухамед А. Кінезотерапія в реабілітації дітей з плоскостопістю / А.Мухамед // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2000. – № 2–3. – С. 72–76.

6. Полєвікова О.Б., Сомик О.О. Геокешинг як засіб мовленнєвого самовираження дошкільників // The 6th International scientific and practical conference “Dynamics of the development of world science” (February 19-21, 2020) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2020. – P. 920-925.

7. Полєвікова О.Б., Швець Т.А. Основи хореографії для дошкільників / О.Б. Полєвікова, Т.А. Швець. – Х. : Вид.група «Основа». 2019. – 123 с.

8. Полєвікова О.Б., Швець Т.А. Піскова анімація – дошкільникам / О.Б. Полєвікова, Т.А. Швець. – Х. : Вид.група «Основа». 2019. – 112 с.

9. Полєвікова О.Б., Шурда Ж.І. Патріотичне виховання старших дошкільників засобами квесту / О.Б. Полєвікова, Ж.І.Шурда. – Х. : Вид.група «Основа». 2019. – 80 с.

10. Сократов Н. В. Мотивационные основы здоровьесберегающего образования детей : метод. реком. / Н. В. Сократов, В. Н. Феофанов. – Оренбург, 2001. – 245 с.

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КАНАДІ

Потіха Зінаїда Андріївна

аспірантка кафедри всесвітньої історії

Київський університет

Імені Бориса Грінченка

Анотація. У статті висвітлено етапи становлення української діаспори в Канаді. Визначено причини та характер еміграції на кожному її етапі. Проаналізовано становище української громади від витоків і до новітнього етапу історії української діаспори.

Ключові слова: діаспора, українці Канади, еміграція, етапи еміграції, «хвилі» еміграції.

Із проголошенням України незалежною державою інтерес до проблем діаспори значно виріс. З'являються оригінальні наукові дослідження В. Євтуха, О. Ковальчука, А. Попока, В. Трощинського, В. Макара, [1; 2] та ін., де проаналізовано причини еміграції українців за океан, формування української етнічної спільноти в Канаді, громадсько-культурне, освітнє життя українських поселенців та їх зв'язки з батьківщиною.

В науці прийнято виділяти чотири основні «хвилі» еміграції. Проте для більш ґрунтовного розуміння питання, слід включити поділ на етапи еміграції до Канади. В нашій роботі ми виокремлюємо шість загальних етапів:

1) 1891–1914 рр. – позначився «першою хвилею» масової трудової імміграції та початком формування української етнічної групи в Канаді.

Головною причиною тут виступає аграрне питання, пов'язане з безземеллям українців на території Австро-Угорщини та дискримінацією за національною ознакою. Крім того, на українського селянина «звалювалися» величезні податки, матеріальна скрута і безробіття.

Наприкінці XIX ст. уряд Канади практично безкоштовно роздавав іммігрантам «гомстеди» (земельні наділи) для заселення канадських степів – головною умовою було: розпочати господарювання на землі за три роки. Саме тоді канадський міністр внутрішніх справ Сіфтон (1897–1903) розгорнув на західноукраїнських землях активну агітацію за переселення до Канади, сподіваючись таким чином вирішити проблему освоєння дикого Заходу. Українські емігранти переважно були землеробами, вони відгукнулися на канадську пропаганду і селилися громадами в цілинному поясі степових провінцій Альберти, Саскачевану й Манітоби [3].

До кінця 90-х рр. XIX ст. в галицьких, буковинських та закарпатських селах діяло від 5 до 6 тис. канадських еміграційних агентів, які отримували в якості винагороди 5 доларів за завербованого чоловіка і по 2 долари за члена сім'ї [4, с. 145]. Канада вступила в період стрімкого промислового зростання; і масове будівництво залізниць, розвиток лісової та гірничодобувної галузі в Північному Онтаріо, Квебеку і Британській Колумбії вимагали великої кількості робочої сили. Найчастіше роботодавцями для іммігрантів ставали підрядники і субпідрядники, які мали замовлення від більш великих компаній на певні види робіт. Згідно із законом 1908 р., для того, щоб бути допущеним до Канади, іммігранту з будь-якої європейської країни досить було пройти медичний огляд в порту висадки і мати при собі 25доларів, якщо це літо, а взимку - 50. У 1913 р. уряд скасував і ці вимоги [5].

2) 1917 – 1920 рр. – другий етап, або перший «державницький» етап.

Новий етап еміграції українців до Канади, як і раніше складався з елементів трудової діаспори. Але були й міські жителі, з національною самосвідомістю, освічені й політично підготовлені. Ці люди стали емігрантами, через участь у боротьбі за досягнення української незалежності між 1917 і 1920 рр..

Коротке існування Української Народної Республіки (УНР) сприяло активізації української ідентичності в Канаді. Міцні зв'язки між українськими канадцами і боротьбою за незалежну Україну беруть свій початок з УНР.

З поразкою української революції, українські війська були змушені відступити на територію сусідніх з Українською Народною Республікою держав – Чехословаччини (понад 4 тис. вояків), Польщі (15 тис.), Румунії (2 тис.). Там вони були інтерновані – роззброєні і примусово оселені в спеціально відведених таборах, зберігаючи при цьому свої управлінські структури[6]. Це були представники так званої «білої еміграції», які через Європу перебиралися на Американський континент.

3) 1920-ті рр. – зумовлений поєднанням соціально-економічних та політичних причин. Третій етап збігся в часі з другою хвилею імміграції до Канади. В цей період до Канади переїхало ще 68 тис. українців. Як і раніше, переважали вихідці з Галичини і Буковини.

На початку 1920-х рр. 10 тис. українців пройшли маршем перед польським консульством у Вінніпезі в знак протесту проти політики польського уряду в Галичині. Українські канадці були в авангарді міжнародної підтримки Галицького уряду у вигнанні (Західноукраїнської національної республіки), але їх надії не справдилися, в 1923 р. коли союзні держави визнали весь регіон частиною Польщі, а не просто територією під польською військовою окупацією[7, с. 258]. Позиція канадського уряду щодо України, на цьому етапі, не полягала в підтримці незалежності та більше збігалася з комуністичною точкою зору, ніж з позицією націоналістично налаштованих українських канадців.

На відміну від перших переселенців, новоприбулі вирізнялись більшою освіченістю й національною свідомістю, а також матеріальною забезпеченістю. Як зазначає В. Макар, вони часто привозили з собою від 300 до 2 000 доларів, що на той час було немалою сумою, і мали можливість придбати кращі ферми, ніж у деяких їх попередників. Вартість ферм тоді була від 200 до 7 500 доларів [2]. З початком світової економічної кризи процес переселення призупинився. Частими стали випадки депортацій українців на Батьківщину.

4) 1930-ті рр. – «кризовий». У 1930-1939 рр. уряд продовжував регулювати потік іммігрантів. У 1931 р. з урахуванням безробіття в Канаді до

імміграційного закону знову було внесено поправку. Прибуття в Канаду представників всіх соціальних верств і професій було заборонено, за винятком британських і американських підданих, дружин і дітей постійних жителів Канади, а також хліборобів, що мали достатньо коштів для роботи в Канаді[8, с. 97].

У 1930-х рр. українська імміграція знову знизилася до мінімуму. Спочатку криза зачепила найбільш вразливих, а саме неорганізованих і некваліфікованих робітників і людей без соціального захисту. Українці страждали так само, як і інші канадці, від посухи в преріях і безробітти в містах. На початку того темного десятиліття 85,5% канадців українського походження жили в преріях; 10% в Онтаріо, з яких 3/4 - городяни. Тим часом в прерії все було навпаки: 78,6% українців були сільськими жителями[9, с. 33].

Період депресивних 1930-х рр. був відзначений гострим суперництвом проукраїнських і антиукраїнських фракцій. Ставлення до Радянської України було визначальним фактором культурного і суспільного життя, що розділяли не тільки громаду, а й сім'ї [7, с. 268].

До початку Другої світової війни українська діаспора перебувала в роздробленому стані. Соціалісти і націоналісти, як і раніше мали абсолютно різні погляди на Радянську Україну і свою роль як діаспори.

5) 1945-1991 рр. – післявоєнний етап «політична еміграція». Післявоєнний етап еміграції характеризувався політичними причинами («переміщені особи»). До того ж, навіть якщо галичани раніше чисельно домінували, то тепер іммігранти представляли всі українські етнографічні регіони, в тому числі козаків Кубані.

Перші новоприбулі емігранти були прийняті з великою шаною. «Між ними майже «не було» простих людей, лише самі «академіки» з кількома титулами. Кожний другий з них був мало не «генералом підпілля», а безчисленна маса була принаймні свідками або учасниками неймовірних «героїчних» вчинків.» [10, с. 182].

В період з 1947 по 1955 рр. в Канаду прибуло близько 38 тис. українців[11, с. 89]. «Минали роки. Число новоприбулих збільшувалося, а з тим і занепадало захоплення ними з боку старих емігрантів. Впливало на те не тільки бундючне ставлення новоприбулих, але в основному постійне критикування ними всього, що зробили або робить стара еміграція, нерозуміння їхніх проблем і нерідка погорда та насмішки.

Для справедливості треба сказати, що не всі новоприбулі так поводитися з старими емігрантами. Властиво, більшість новоприбулої еміграції старалася знайти контакт до земляків та народженої в Канаді молоді, але це було нелегко...»[10, с. 182]. Зусиллями Комітету українців Канади вдалося відновити певну гармонію в діаспорі.

У 1970-1980-ті рр. важливою подією в українсько-канадській громаді стало прибуття нових іммігрантів з Польщі та, в меншій мірі, з Чехословаччини, Румунії і самої України[7, с. 270]. Вони розселялися в містах зі значною присутністю українців, зокрема в Торонто. В основному це були молоді люди, яким було за 20 або 30 років. Здебільшого вони були несімейними. В українській громаді вони виконували дві ролі: по-перше, економічну, а по-друге, культурну, розвиваючи національну освіту та відроджуючи використання української мови.

Політика перебудови і гласності в Радянському Союзі змінила відносини між українськими канадцами і їх батьківщиною та вплинула на саму громаду. Третє покоління цікавилось своїм корінням, та бажало дізнатися про свою культуру і заново відкрити свою ідентичність[7, с. 270].

У 1980 р. було створено Канадську етнокультурну раду, метою якої було збереження і розширення культурних можливостей[12]. Активно розвивається об'єднання українських педагогів, клуб інженерів, товариство українських бібліотекарів, українське медичне товариство Америки.

Крім того, існують молодіжні організації, які об'єдналися в Союз Українських Канадських Студентів (SUSK).

б) 1991-2014 рр. – новітній етап еміграції. Економічна скрута перехідного періоду в Україні спричинила новий етап еміграції. Так, наприклад, лише за період з 1991 по 2001 р. до Канади переїхало 23 435 осіб. За офіційними даними канадського перепису населення 2001 р., кількість українців та їхніх нащадків у Канаді – 1 071060 осіб, що становить 3,6 % усього населення країни. На початок XXI ст. серед усіх українців – громадян Канади – близько 90 % народилося в цій країні, а 326020 осіб мали українське походження.

За даними перепису населення, що пройшов у 2011 році, в Канаді проживає 1 млн 251 тис. осіб українського походження[9, с. 42]. Українці є сьомою національною меншиною Канади.

Висновки. Пройшовши складний і довгий шлях, українська діаспора зуміла стати однією з найвпливовіших громад Канади. Вона дала світові яскраву плеяду політичних і громадських діячів. У формуванні української діаспори провідну роль відігравали люди ініціативні, політично свідомі, соціально активні та патріотично налаштовані. Саме вони незважаючи на складнощі адаптації до нових умов життя, прагнули зберегти свою самобутню культуру об'єднуючись в українську спільноту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська етнічність поза межами України / В. Євтух, О. Ковальчук, А. Попок, В. Трощинський // Народна творчість та етнографія. – 2009. – № 4-5. – С. 4–12.
2. Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади.–Чернівці: Прут, 2006–284 с.
3. Товариство Української культури в Угорщині «Громада». – Режим доступу: http://hromada.hu/2012/nom_120/cvit/ukr_kan.html
4. Черная Н.В. Украинская иммиграция в Канаду в конце XIX – 30-е гг. XX в. // Проблемы исторической демографии СССР. Киев: Наукова думка, 1988. с. –145.

5. Кукушкин В.Е. Славянская трудовая эмиграция из Российской империи в Канаду в начале XX века // Этнографическое обозрение. 2002. № 4. С. 126–138.
6. Савченко Г.П. Еміграція Військовиків Армії УНР та УГА. – Режим доступу:
http://www.history.org.ua/?termin=Emigraciya_v_iyskovykyiv_UNR_ta_UGA
7. Мамедов И. М. Украинская диаспора Канады: история и современность. – Славянский альманах, 2018. С. 254 – 305.
8. Osborn B. «Non-Preferred’ People»: Inter-war Ukrainian Immigration to Canada // Luicik L. and Hryniuk S. (eds.). Canada’s Ukrainians: Negotiating an Identity. Toronto, 1991. – С. 81–82.
9. Завьялов А. В. Социальная адаптация украинских иммигрантов : монография / А. В. Завьялов. – Иркутск : Изд-во ИГУ, 2017. – 179 с.
10. Леник В. Українці на чужині або Репортажі з далеких доріг. Спогади. : Червона калина, 1994. – 335 с.
11. Satzewich V. The Ukrainian Diaspora. London and New York, 2002. P 30.
12. Canadian Cultural Council // Режим доступа:
<http://www.ethnocultural.ca>

**ПРОБЛЕМА ПОНЯТТЯ «НОУМЕН»
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ В БІОМЕДИЦИНІ**

Поцулко Олена Анатоліївна

кандидат історичних наук, доцент

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Анотація. У статті представлена феноменологія поняття «ноумен» як концепт і систематичне знання. Вона показана як висхідна до ідей Платона, Аристотеля, Демокрита та І. Канта система чистого, апіорного, а потім і трансцендентального мислення. Через ідеї Дж. Неймана, Е. Шредінгера, Б. Рассела, Р. Вітта, І. Мюллера, Дж. Уотсона, Е. Толмена, І. С. Беріташвілі та інших представлені ноуменальні конструкти людського розуму, а також ноумени в природі. Події усвідомлюються в акті переживання в антропологічній взаємодії.

Ключові слова: ноумен, пізнання, «річ у собі», відчуття, свідомість, саморефлексія, детермінізм, трансцендентація, кібернетика, синергетика, детермінізм, стимул, реакція.

Актуальність дослідження. Існує якась реальність, в якій з нами відбуваються різні події, потім виникає поняття цієї реальності, потім свідомість поняття цієї реальності, в свідомості розкриваються ноєма (ейдос) і ноєзіс, тобто реальність розкривається в свідомості через думку і акт судження вже про цю думку. Значить, ми майже не маємо справу з подіями безпосередньої реальності, їх існування лише секундний епізод, все інше – переживання в нашій свідомості, де живуть ноумени.

Виклад основного матеріалу. З часів античності філософи виділяли умосяжні явища, які отримали у Платона назву «ноуменів». У І. Канта поняття

«ноумен» у праці «Критика чистого розуму» [5, с. 283] розуміється як межа людського розуму, як нездатність розуму пізнати навколишній світ таким, яким він є – «річ в собі». Однак при перенесенні вчення І. Канта на живі організми виявляється, що поняття «ноумен» як «річ у собі» має відношення лише до матеріальної оболонки життя, як щось, що належить до світу, який сприймається чуттєво, тоді як поняття «річ у собі» абсолютно непридатне щодо суті життя як щось, що належить розумоосяжному світу. Бо суть життя, або внутрішні світи живих організмів, хоча і є «ноуменами», не є «речами» і тим більше «речами в собі».

Поняття «ноумен» – щось більше, ніж поняття «річ у собі», бо «ноумен» може бути, але може і не бути «річчю в собі». «Ноумени» в біології нами розуміються як суть життя, джерела активності і доцільності. Поняття «ноумен» – щось більше, ніж поняття «відчуття», бо «ноумен» може бути, а може і не бути «відчуттям» в залежності від наявності або відсутності свідомості у живої істоти. У людини «ноумени» можуть бути «відчуттями», коли вони діють при наявності свідомості, але можуть бути і «чистими ноуменами», коли вони діють за рамками свідомості, поза її контролем. У тварин «ноумени» не відчуваються, якщо вважати, що у тварин немає свідомості, але є здібності до саморефлексії.

Можна припустити, що «ноумени», як одиниці життя і доцільності, виникли в результаті досягнення матеріальною системою критичного порога складності і відхилення її від фізичного детермінізму. Це звільнення від фізичного детермінізму призвело до виникнення у матеріальної системи біологічних потреб, органів почуттів і механізмів для задоволення цих потреб. Отже, відбулася заміна фізичного детермінізму на біологічний детермінізм.

Досвідомий період «ноуменів» в живих системах ніхто не відчував, але тим не менш саме «ноумени» сприяють самовідтворенню живих організмів і біологічному прогресу. Після досягнення другого критичного порога складності почався процес трансцендентації (виходження) біологічної системи за рамки біологічного детермінізму. Це призвело до виникнення кори великих

півкуль головного мозку людини, суб'єктивного світу, свідомого відчуття біологічних потреб, болю і задоволенню, здатності до саморефлексії – усвідомлення кінця свого існування.

Як би відбулася зміна біологічного детермінізму на імовірнісний детермінізм? Наша точка зору знаходиться у відповідності з ідеями Неймана [3, с. 64] про існування критичного рівня складності, нижче якого кібернетична система вироджується, а вище якого – отримує можливість до самовідтворення. Однак, ймовірно, ця теорія більше підходить наукам про життя або науці про людину, ніж кібернетиці. Тому що кібернетичні системи цілком наявні в чуттєвому світі і не мають ніяких точок дотику з умосяжними реальностями («ноуменами»). Кібернетика, а також і синергетика, коли вони вторгаються в біологію, як би створюють ілюзію можливості повної фізикалізації біології.

Тут доречно зазначити, що ще Демокрит [7, с. 31] припускав єдність законів для живого і неживого. Але пізніше Аристотель ввів в біологію уявлення про «ентелехії» (цілі в самому собі) і «закон нерівності» (ціле більше, ніж сума його складових частин) [1, с. 207-208], відокремивши тим самим живі системи від неживих. У ХХ столітті єдність законів для живого і неживого підтримували творці квантової механіки Н. Бор і Е. Шредінгер, а також англійський філософ Бертран Рассел [9, с. 5-14], російський біофізик Л. А. Блюменфельд і багато інших. Однак успіхи, досягнуті в галузі фізико-хімічної і молекулярної біології, ще не означають, що закони біології зводяться до законів фізики і хімії. Уявлення про «ноумени» дозволяє уникати антропоморфізації тваринного світу, не впадаючи при цьому в механіцизм або фізикалізм. Можна навіть сказати, що ноуменалізм виступає в якості моста між матеріалізмом і ідеалізмом, відкриваючи тим самим можливість представити ці два філософських течії в єдності.

«Ноумени» можна розрізнити по модальності, інтенсивності, локалізації, тривалості. Багатогранність «ноуменів», здатність їх до комбінації, до злиття і поєднання, а також їх складна адаптивна функція ускладнює можливість

простої лінійної їх класифікації. Але все ж «ноумени» можна розділити на дві основні категорії – «спонтанні» і «індуковані ноумени».

Під «спонтанними ноуменами» нами розуміються «ноумени біологічних потреб» (ноумен голоду, спраги, потреби до розмноження, задоволення і болю), тоді як під «індукованими ноуменами» нами розуміються «сенсорні ноумени» (зорові, слухові, нюхові, смакові, тактильні). У кожному конкретному випадку в результаті інтеграції «спонтанних» і «індукованих ноуменів» виникають «векторні ноумени», які не тільки орієнтують тварин в просторі, але і надають руху живого організму спрямований характер. Особливо слід виділити Саморефлексію-свідомість (Я) і Саморефлексію-ноумени (Вони), які виникають в результаті інтеграції «векторних ноуменів» і моральних обмежень, що накладаються культурою і суспільством.

Кожній категорії «ноуменів» відповідає певний тип детермінізму. У біологічних системах мають місце щонайменше три типи детермінізму: фізичний, цільовий, імовірнісний. Фізичний детермінізм є загальним для неживих і живих об'єктів, векторний детермінізм є специфічна властивість живої матерії, імовірнісний детермінізм відображає специфічні властивості кори великих півкуль головного мозку людини. Слід підкреслити, що в основі фізичного детермінізму лежать причинно-наслідкові зв'язки між матеріальними процесами, в основі цільового детермінізму – «векторні ноумени», в основі імовірнісного детермінізму – Саморефлексія-ноумени.

«Ноумени» нами розуміються не тільки як елементи неусвідомленого відчуття, але і як пускові механізми матеріальних процесів – від клітинно-молекулярного рівня аж до рівня поведінки та мислення.

У XVII столітті Р. Декарт сформулював механістичну схему рефлексу [4, с. 49-52], а на початку XX століття І. П. Павлов – теорію умовного рефлексу [8, с. 124]. Обидві ці теорії виключають зі своєї структури «відчуття» («ноумен») як проміжну ланку між стимулом і відповідною реакцією. Однак механістична схема Р. Декарта поділялася не всіма. Схожі ідеї про те, що між стимулом і реакцією діє якийсь фактор доцільності – правда, іншими термінами, –

висловлювалися різними авторами. Так, ще в XVIII столітті Роберт Вітт розвинув вчення про «чуттєвий принцип», що має на увазі постійну наявність в центральній нервовій системі чуттєвого елемента, який завдяки зовнішньому стимулу сприяє організації того чи іншого відповідного акта. Так, Вітт писав, що світло, яке падає на око, викликає звуження зіниці не тому, що воно діє на неї безпосередньо, а тому, що чуттєва здатність направляє відповідний акт на зіницю. Вітту були відомі експерименти з віддаленим головним мозком, і тому він був змушений чуттєвий принцип поширити і на спинний мозок, передбачаючи тим самим теорію «спинномозкової душі» Пфлюгера. Вітт вважав, що між стимулом і реакцією в якості посередника виступає нематеріальний фактор – «почуття» або «ноумен» за нашою термінологією.

Пізніше І. Мюллер також вважав «відчуття» («ноумен») фактором, інтегруючим окремі дії у відповідь організму [2, с. 18]. Думка про те, що почуття може викликати рух, простежується і у І. М. Сеченова: «відчування всюди мають значення регулятора руху, іншими словами, перше викликає останнє і видозмінює його силу і напрям руху» [11, с. 23].

На початку XX століття Дж. Уотсон запропонував схему $S \rightarrow R$ (стимул викликає реакцію), що пояснює поведінку людини та інших живих істот. В цьому випадку стимул і реакція відносяться до світу чуттєвого, піддаються вимірюванню, і тому даний підхід не викликав сумнівів [10, с. 42]. Однак питання про те, чому ж відповідні реакції організмів носять доцільний характер, залишався відкритим.

Пізніше Е. Толмен в спеціальних дослідах на щурах, які шукали вихід з лабіринту, встановив, що поведінкою керують не ті стимули, які діють на них в даний момент, а особливі внутрішні психічні регулятори, проміжні змінні між S і R (когнітивна карта та ін.), недоступні прямому спостереженню. Ці змінні, на його думку, можуть бути досліджені строго об'єктивно за їх функціональним проявом в поведінці [10, с. 44]. Подальша робота в цьому напрямку призвела до відкриття нейронної системи навігації (Нобелівська премія у 2014 р.). Ці автори в якості свого попередника цитують Е. Толмена.

Однак слід зазначити, що ще в 1930 р. академік АН СРСР І. С. Беріташвілі експериментально показав, що поведінка тварин в ситуації прийняття рішення управляється не матеріальними стимулами, а ідеальними образами про них [6, с. 11]. Однак більшість біхевіористів в поведінці тварин і людини не бачать суттєвої різниці. На їхню думку, поведінка людини є лише частина повної схеми біхевіоризму. Така точка зору, на наш погляд, є глибоко помилковою. На відміну від тварин, людина трансцендентує не тільки за рамки фізичного детермінізму, а й за рамки біологічного детермінізму. В силу своєї складності і рівня трансцендентальності поведінка людини не може бути частиною схеми біхевіоризму, навпаки, поведінка людини як би включає в свою структуру всі види біхевіоризму.

Висновки. В основі поведінки і життєдіяльності організмів, включаючи людину, лежить закон нерівності: «ціле більше, ніж сума його складових частин». І хоча цей закон відомий з часів Аристотеля, суть його до сих пір залишається за рамками наукового пояснення, бо відсутній причинний зв'язок між редукціонізмом і філософією цілісності, молекулярною і системною біологією, моделлю хвороб людини і оригіналом, клітинно-молекулярними властивостями ліків і їх системними властивостями. Під системою при цьому розуміється живий організм.

Саме «ноумени» як функціональні одиниці лежать в основі закону нерівності, що означає неможливість передбачення властивостей цілого на основі знання властивостей його складових частин. І так як моделювання захворювань людини на тварин або випробування ліків на них є редукція, то перенесення даних від моделі до людини в силу закону нерівності завжди буде пов'язаний з непередбачуваним ризиком. Випробування ліків на тваринах не гарантує повного успіху в клініці, є безліч прикладів трагедій (наприклад, талідомід). Заміна тварин альтернативними методами (дослідами *in vitro*) призводить до збільшення «непередбачуваного ризику» при перенесенні даних в клініку.

На жаль, використання хребетних тварин в медичному експерименті збережеться в найближчому майбутньому, при цьому роль біоетики буде тільки зростати.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аристотель. Соч.: в 4 т. – Т. 1. – М.: Мысль, 1975. – 550 с.
2. Бура М. В., Санагурський Д. І. Біофізика сенсорних систем: навчальний посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 192 с.
3. Винер Н. Кибернетика, или Управление и связь в животном и машине. 2-е издание. – М.: Наука, 1983. – 344 с.
4. Декарт Р. Міркування про метод. – М., 1953. – 656 с.
5. Кант І. Критика чистого розуму. – К.: Юніверс, 2000. – 504 с.
6. Костандов Э. А. И. С. Бериташвили (Беритов) – один из основоположников современной науки о поведении (К 120-летию со дня рождения) // Журнал высшей нервной деятельности им. И. П. Павлова. – 2005. – № 1. – С. 6 – 14.
7. Крисаченко В.С. Людина і біосфера. – К.:Заповіт, 1998. – 688 с.
8. Павлов І. П. Повне зібрання творів. – Т. 3. – Кн. 1. – М.; Л., 1951. – 392 с.
9. Рассел Бертран. Історія західної філософії. – К., 1995. – 759 с.
10. Роменець В. А., Маноха І. П. Історія психології ХХ століття: навчальний посібник. – К.: Либідь, 2003. – 989 с.
11. Сеченов І. М. Психология поведения. Избранные труды. – М.: Юрайт, 2017. – 327 с.

ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІСТИКИ

Розман Ірина Іллівна

к.пед.н., доцент

Мукачівський державний університет

Україна, м. Мукачево

Анотація. В статті розглядаються окремі фактори процесу розвитку та становлення педагогічної біографістики, сконцентрована увага на переломних моментах у розвитку біографічного жанру. Закцентовано увагу на необхідності біографічних досліджень, які забезпечують технологічний процес науково-дослідницької роботи.

Ключові слова: педагогічна біографістика, теоретико-історичні здобутки, дослідження, категорія, педагогіка.

В світі вникає великий інтерес до біографічної літератури. Вже в XVIII ст. з'являються перші спеціальні біографічні словники, а в кінці XIX ст. біографічна серія набирає популярність: серія про видатних людей, заснована в 1890 році. Ф. Ф. Павленко, яка мала на меті висвітлювати просвітительські цілі. Продовження серії відбулося в 1930-х. З того часу ставлення до героїв таких книг суттєво змінилось: тоді ними могли бути тільки відомі особистості та визначні діячі революції, видатні вчені, мандрівники.

Після Великої Вітчизняної війни, до прикладу, військові біографії все частіше отримували політичне забарвлення. Особлива увага сконцентровувалась на професійній діяльності, а людські якості не бралися до уваги [4].

Біографічний жанр має давню традицію, яка переплітається з багатьма науками та входять у сферу гуманітарних знань. Життєпис бере початок з античних часів, торкається різнопланових культур, тим самим,

прослідковується через століття та має свою еволюцію, набуваючи нових форм і нових суб'єктів.

Концепція дослідження полягає в обґрунтуванні педагогічної біографістики як окремої самодостатньої галузі (напрямку) історико-педагогічної науки (в перспективі субдисципліни педагогічної науки), що має свої об'єкт, предмет, мету, завдання, інші необхідні для такого статусу параметри та сформувала ефективні науково-методологічні інструменти дослідження, нагромадила значну джерелознавчу базу і наукову історіографію.

Предметне осмислення крізь призму наукового дискурсу низки концептуальних проблем і аспектів прогнозує, що педагогічна біографістика є міждисциплінарною субдисципліною, яка тісно пов'язана зі іншими галузями педагогіки (історія педагогіки, дидактика, теорія і практика виховання, педагогічна компаративістика, соціальна педагогіка) і гуманітарних знань (власне біографістика, філософія, історія, психологія, соціологія), з яких, з одного боку, запозичує науковий інструментарій і досвід біографічних досліджень, з іншого, пропонує їм власний доробок про життєдіяльність педагогічних персоналій [5, с. 34].

Розробка сучасної теорії біографістики (теоретико-історичного знання в біографічному жанрі [2] базується на принципі цілісного сприйняття людини і пов'язана з великим комплексом проблем: філософських, соціологічних, історичних, психологічних, етичних, педагогічних та ін. Тут схрещуються інтереси багатьох дисциплін і тому область всебічного дослідження принципів і методів побудови біографії є міждисциплінарною [3]. Біограф входить у царство історії життя нації, індивідуального життя, реконструює його, зображуючи реалії, які не піддаються точній і однозначній інтерпретації та виступаючи в якості компетентного історика, соціолога, психолога.

Біографічна традиція має справу з особливого роду індивідуальністю, визнаною історією; її принципи та методи залежать від особистості персонажа (політик, письменник, артист, педагог) [1].

На початку ХХ століття стає цілком очевидним факт виникнення біографічного дослідження саме у галузі педагогіки, що дає можливість використовувати синтез найбільш поширених наукових дефініцій для трактування певних педагогічно-теоретичних визначень. Однак, її застосування щодо педагогічної біографістики ускладнено тим, що її основні поняття і категорії слід розглядати і вивчати через призму наукового дискурсу, який не завжди передбачає продукування завершених умовиводів і висновків.

Отже, існують науково-теоретичні, структурно-особистісні та інструментально-операційні основні поняття і категорії педагогічної біографістики, що забезпечують технологічний процес науково-дослідницької роботи [4]. Зважаючи на рівень зрілості педагогічної біографістики, яка в науково-методологічному відношенні перебуває на стадії становлення, її поняттєво-категорійний апарат необхідно формувати її основі терміносистем філософії, психології, соціології, історичної науки, які трансформує і адаптуємо до її предмету, завдань, змістової спрямованості її предмету, завдань, змістової спрямованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белан Г.В. До проблеми функціонування вітчизняної біографістики. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ps.stateuniversity.ks.ua>
2. Беленький И. Л. Проблемы биографического жанра в советской исторической науке. Научно-аналитический обзор. М., 1988. С. 7 – 8.
3. Валевский А. Л. Основания биографики. К., 1993. С. 29 – 30.
4. Мейлах Б. С. Биография как методологическая проблема // Человек науки. Сб. М., 1974. – С. 15.
5. Розман І.І. Доцільність дослідження та формування педагогічної біографістики // Polish science journal. 2019. С.34.
6. Ярошевский М. Г. Биография ученого как науковедческая проблема // Человек науки. М., 1974. С. 29 – 30.

УДК 339.7:330.34

**ОСОБЛИВОСТІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА ЗІ СТРУКТУРНИМИ
ФОНДАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Романова Тетяна Володимирівна

д.е.н., доцент

Міжнародний центр сучасної освіти

м. Прага, Чехія

Давиденко Людмила Павлівна

к.х.н., доцент

доцент кафедри фізики

Національний університет

«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

м. Полтава, Україна

Анотація: Проведено аналітичне дослідження особливостей європейських структурних фондів, їх призначення та напрямів можливого співробітництва з Україною. Зроблено висновки про перспективи такої співпраці та особливості застосування цих фінансових інструментів у процесі формування структурної політики економічного розвитку України. Визначено, що розвиток національних економічних систем відбувається за умови збільшення показників відкритості економічних процесів окремої держави до загальних тенденцій функціонування світової економіки. Визначено, що співробітництво з європейськими фінансовими інституціями є диференційованим і вагомим джерелом фінансового й інформаційного забезпечення реформування та розвитку структури національної економіки, а ефективність такої взаємодії є дієвим засобом підвищення інтеграційних можливостей економіки України.

Ключові слова: структурні фонди ЄС, структурна політика країн ЄС, інтеграція, структура економіки, економічний розвиток.

Вступ. Вплив світової фінансової системи на функціонування економіки України зумовлений не тільки процесами глобалізації та постійним зростанням вагомості капіталу в забезпеченні економічного розвитку, але й інтеграційними прагненнями національної економічної системи, які утворюють стійку тенденцію щодо необхідності ефективного включення економічних процесів національного рівня в наднаціональні політико-економічні утворення. Фактори суто економічного рівня, які проявляються як наявні кола джерел фінансування трансформації національної економіки та збільшення обсягів інвестицій у пріоритетні напрями економічної діяльності, здійснюють неопосередкований вплив на зміну структури національного господарства в процесі посилення інтеграційних процесів.

Створення і функціонування мережі інвестиційних фондів в європейському просторі пов'язано з необхідністю формування стійких інвестиційних потоків, які направлені на структурну трансформацію та загальний розвиток економіки, а також підвищення соціальної спрямованості державної політики країн-учасниць та країн – претендентів на вступ до ЄС.

Діяльність європейських фінансових організацій являється одним з найважливіших елементів глобального економічного середовища та є одним із провідних чинників забезпечення стабільності його функціонування й розвитку.

Виклад основного матеріалу. Європейські фінансові організації завдяки акумулюванню значних обсягів фінансових ресурсів виступають одними з основних стратегічних інвесторів для національних економік. Посилення активності європейського інтеграційного вектора для України зумовлює можливість розширення співробітництва зі структурними фондами Європейського Союзу, Європейського банку реконструкції та Європейського інвестиційного банку тощо. Диверсифікація спектра освоєння кредитних джерел такого рівня зумовлює не тільки можливість реалізації найбільш

складних завдань у стратегії розвитку національної економіки та трансформації її структури, але й дозволяє використовувати експертну економічну інформацію, яка являється частиною спільних проектів європейських фінансових організацій та України.

Основними напрямками фінансування фондів являється утворення стійкої зростаючої системи зайнятості, фінансування програм щодо підвищення екологічності виробничих процесів, подолання суттєвої диспропорційності регіонального економічного розвитку. Фінансування подолання структурних диспропорцій розвитку регіонів здійснюється на умовах пропорційності, яка передбачає покриття 75% запланованих стратегією витрат, залишок у 25% повинен фінансуватись за рахунок власних джерел країни-реципієнта. Підтримка економічної і суспільної конверсії територій, які стикаються зі структурними проблемами, та підтримка модернізаційної політики і системи освіти, перекваліфікації та зайнятості здійснюється у розмірі 50% і не менше 25% державних видатків, у розмірі 100% лише у разі технічної допомоги за ініціативою Єврокомісії [1, с. 284; 2; 3].

В європейському економічному просторі для країн-претендентів на вступ до ЄС джерелами активізації реформування економічної системи та вдосконалення структури економіки являються фонди Instrument for the Structural Policies for Pre-accession (ISPA) та Special Action for the pre-accession for Agriculture and Rural Development (SAPARD). Фонд ISPA є інструментом фінансування і координації структурної політики в межах функціонування ЄС, пріоритетними напрямками діяльності якого є сфера оптимізації транспортної інфраструктури та підвищення екологічності виробничих процесів [4, с. 341]. Фонд SAPARD відповідає за стимулювання структурних зрушень на регіональному рівні, основним напрямом його діяльності є подолання диспропорцій регіонального розвитку та забезпечення захисту вразливих секторів економіки. Одним із пріоритетних напрямків його активності є фінансування технологічного оновлення сільськогосподарських виробництв та покращення якості продукції, яка ними виробляється, а також широка

підтримка фермерських господарств. Інвестиційний курс фонду SAPARD направлений на вирівнювання розвитку усієї регіональної системи відповідно до європейських стандартів, на наближення рівня інтенсивності розвитку економіки регіонів до найбільш розвиненого рівня і підвищення соціальної спрямованості економічної політики.

Інвестиційний фонд ЄС, який діє в межах програми EUPHARE, створений з метою підтримки адміністративних реформ, які направлені на адаптацію нормативно-правової бази та стратегії економічної політики, котрі проводиться адміністративними інститутами країн-претендентів відповідно до загальних стандартів і стратегії економічного розвитку ЄС. Активність фонду також зосереджується на створенні адміністративних одиниць, які реалізують програму EUPHARE на регіональному рівні [3, с. 29 – 30].

Основним напрямом діяльності європейського фонду European Regional Development Fund (ERDF) є інвестування розвитку транспортної інфраструктури. Пріоритетом функціонування фонду European Social Fund (ESF) є фінансування розвитку системи зайнятості й утворення нових робочих місць з метою подолання безробіття, а також утворення організацій, які відповідають за підвищення кваліфікації кадрів і перекваліфікацію безробітних [5].

European Agriculture Guidance and Guarantee Fund (EAGGF) – європейський фонд, який займається активною інвестиційною підтримкою сільськогосподарського сектора в напрямі покращення умов функціонування фермерських господарств, котрі зумовлені географічними особливостями місцевості, а також підтримкою новостворених фермерських господарств, що тільки розпочинають свою діяльність, стимулюванням створення сільськогосподарських підприємств молоддю, покращенням структури, диверсифікацією нових видів діяльності та технологічним оновлення сільськогосподарських підприємств, інвестуванням у туристичний сектор та інфраструктурний [6]. Метою існування фонду є формування стійкого

функціонування та розвитку сільськогосподарського сектора та оптимальної структури економіки на регіональному рівні.

Діяльність фонду Financial Instrument for Fisheries Guidance (FIFG) спрямована на підтримку розвитку рибного господарства шляхом технологічного оновлення виробничих процесів у зазначеному секторі та сприяння розвитку маркетингової бази підприємств даного виду діяльності. Інвестиції фонду також направлені на підвищення екологізації водних ресурсів, які використовуються у виробничих процесах рибного господарства, а також для екологічного захисту морських територій [4, с. 343; 7, с. 86 – 87].

При цьому особливістю використання інвестиційних коштів являються заборони, котрі складено комісією ЄС, до яких відносяться: безпосередні субсидії, звільнення від податків та зборів, безоплатна передача земель у користування, пільгові дисконтні ставки й інші методи прямого стимулювання. Причиною цих заборон є збереження принципів ринкової економіки та дотримання умов вільної конкуренції.

У переліку дозволених форм державного стимулювання знаходяться: допомога, що сприяє економічному розвитку регіонів з надзвичайно низьким рівнем життя чи високим рівнем безробіття; допомога, що сприяє здійсненню важливого проекту спільного європейського інтересу чи подоланню серйозного збурення економіки держави-члена; допомога, що сприяє розвитку певних видів економічної діяльності чи певних сфер економіки; допомога, що сприяє культурному розвитку та збереженню культурної спадщини, а також інші категорії допомоги, що їх можуть окреслити рішення Ради на пропозицію Комісії [8].

У рамках структурної політики держави також існують напрями непрямого державного стимулювання розвитку економіки, які мають прецеденти свого впровадження у країнах ЄС:

- регулювання сегмента експортних операцій: підтримка експорту через утворення експортних кредитних агентств державної, приватної або змішаної форми власності (кредитування, страхування, надання державних

гарантій, інформаційна й організаційна підтримка по зовнішньоторговельних операціях) [9];

– розвиток державних суб'єктів фінансового сектора інвестиційної направленості: утворення державних банків розвитку з метою фінансування інвестиційних проектів, компенсація частини інвестицій, співфінансування та видача гарантійних зобов'язань, зменшення відсоткових ставок, міжбанківське кредитування;

– державно-приватне партнерство в пріоритетних напрямках економічної діяльності за принципами корпоративного фінансування зі 100-відсотковою участю приватного капіталу; грантове фінансування в рамках державних програм; проектне фінансування за частковою участю 70% на 30%, 80% на 20%: водопостачання, теплопостачання, оброблення відходів, електроенергетика, транспортна інфраструктура, сектор освітніх послуг, сектор медичних послуг, сектор туристичних і культурних послуг [5];

– стимулювання розвитку сектора МСП: підтримка розвитку малого бізнесу шляхом утворення агенцій з підтримки малого бізнесу державної форми власності (мікрокредитування, навчання підприємців, консалтинг та юридичні консультації, кредитні програми, венчурне фінансування, гранти, бізнес-омбудсмен) [10];

– утворення нових економічних структур на мезо- та макрорівні економіки: стимулювання створення індустріальних парків у вигляді часткової державної участі в інвестиційних проектах, пільгові режими відсоткових ставок по кредитах, пільгові комунальні тарифи, пільговий режим з податку на прибуток, пільгові режими оподаткування для фізичних осіб-підприємців, скорочення обсягів земельного податку, скасування ввізних мит, спрощення порядку реєстрації та функціонування підприємницьких структур, державне фінансування розвитку інфраструктури індустріальних парків, державна допомога в підвищенні кваліфікації та навчання персоналу й нових кадрів [11].

Висновки. Таким чином, співробітництво з європейськими структурними фондами являється вагомим джерелом фінансового й інформаційного

забезпечення реформування та розвитку національної економіки. Завдяки такій взаємодії поглиблюються інтеграційні процеси України до світової фінансової системи, що розширює фінансові можливості впровадження національного курсу структурної трансформації економічної системи і реалізацію довгострокових інвестиційних проектів у різних секторах економіки. Спектр взаємодії України та європейських фінансових організацій зумовлюється пріоритетами їх функціональної направленості та визначає не тільки напрями співпраці, але й умови надання і повернення фінансових ресурсів. Така співпраця України дозволяє диверсифікувати спектр фінансового наповнення національних економічних процесів, а також створює резервні джерела для впровадження стратегій відновлення економічного зростання в період проявлення кризових явищ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Отчет о состоянии сектора малых и средних предприятий в Польше в 2001 – 2002 гг. / Ред. Публикации Агнешка Рыбинска и Агнешка Токай-Кшевска. – Варшава: Польское агентство развития предпринимательства, 2003. – 440 с.
2. Никитюк Т.Л. Структурні фонди Євросоюзу: механізм фінансування регіонального розвитку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/>
3. Біла С. Інтеграційні аспекти структурної політики України (співробітництво з ЄС) // Командор. – 2000. – № 2 – 3. – С. 26 – 30.
4. Біла С.О. Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки: Монографія / С.О. Біла. – К.: Вид-во УДДУ, 2001. – 408 с.
5. Єврокомісія, реформування структурних фондів / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// europa.eu.int/scadplus/leg/de/lvb/160014.htm](http://europa.eu.int/scadplus/leg/de/lvb/160014.htm).
6. Romanova T. The study of realities and prospects of interaction of Ukraine with European financial organizations in the conditions of integration

processes / Volodymyr Onischenko, Tatyana Romanova // Eureka: social and humanities, Estonia. 2016. – № 4. – P. 9 – 15.

7. Piaseck B., Rogut A., Stawasz E., Jonson S., Smallbone D. Warunki prowadzenia działalności gospodarczej przez MSP w Polsce I krajach Unii Europejskiej. – Warszawa, 1998.

8. Регламент Комісії № 651/2014 від 17 червня 2014 про визнання певних категорій державної допомоги сумісними з внутрішнім ринком згідно статей 107 та 108 Договору про заснування Європейської Спільноти

9. Зелена книга ППП і права Співтовариства про державні контракти і концесії, Повідомлення Європейської комісії про державно-приватне партнерство та законодавство Співтовариств про державні закупівлі і концесії (2005 рік), Директива 2004/18/ЕС9 та Директива 2004/17/ЕС.

10. Borbás L. et al. A critical analysis of the «Small Business Act» for Europe // МЕВ International Conference Budapest. – 2009.

11. Трактат, устанавлювающий Европейский Союз. Часть III, Раздел 2 «Право предпринимательства» и Раздел 3 «Услуги». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wwwl.ukie.gov.pl/uk.nsf/B-EC-T>.

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПРОЦЕС ТА ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ БРИКЕТУВАННЯ

Ропот Богдан Віталійович

Магістр

Полтавська державна аграрна академія

м. Полтава, Україна

Анотація: дослідження технологічного процесу брикетування подрібненої деревини, є актуальною практичною задачею. Одним із шляхів вирішення проблеми раціонального використання дрібних деревних відходів є їх брикетування.

Ключові слова: лінія виробництва брикетів, технологічний процес, деревина.

Залежно від цільового призначення брикетів і характеристики вихідної сировини застосовують різні технологічні процеси брикетування відходів деревини, що включають такі основні операції: транспортування сировини до брикетної установки, подрібнення великих відходів деревини, сепарацію (сортування по крупності), сушку, термообробку, пресування (формування брикету), зберігання та транспортування до місця споживання (перераховані операції застосовуються не у всіх технологічних процесах брикетування).

Рисунок 1.1. Технологія виробництва паливних брикетів

Транспортування включається усі технологічні процеси. Залежно від конкретних умов доставка сировини може бути здійснена різними засобами. Найчастіше використовуються пневмотранспорт і транспортери безперервної дії (стрічкові, скребкові).

Для подрібнення відходів в практиці вітчизняних і зарубіжних підприємств застосовують молоткові дробарки з шарнірно закріпленими молотками, а також дробарки, що працюють за принципом пуансона і матриці. Широке поширення для подрібнення кори отримали машини роторного типу зі спеціальними рухомими і нерухомими ножами, так звані короруби. У них кора подрібнюється, проходячи між нерухомо закріпленими в корпусі ножами і ножами, встановленими на обертових дисках [1, 2].

Рисунок 1.2. Подрібнювач відходів деревинної сировини

Сепарація (сортування) відходів деревини бажана у всіх технологічних процесах брикетування. Вона дозволяє забезпечити безпечну роботу устаткування і поліпшити якість брикетів. У разі сушіння відходів сепарація дозволяє отримати більш рівномірну їх до кінцевої вологості. Принципові схеми сортувальних машин різноманітні, проте за способом приведення матеріалу в рух в процесі сортування їх можна розділити на чотири групи: механічні, пневматичні, гідравлічні і магнітні. Для сортування подрібненої деревини застосовуються, в основному, механічні сортувальні машини.

Сушка необхідна в тих випадках, коли вологість понад 15%. Залежно від способу переміщення матеріалу, установки для сушіння бувають: механічні, пневмомеханічний і пневматичні. Найбільш широко поширені сушарки з пневмомеханічний переміщенням частинок деревини (швидкість агента сушіння менше швидкості витання часток, частки знаходяться в напівзв'язаному стані).

Рисунок 1.3. Аеродинамічна сушарка

Основним обладнанням, що визначає продуктивність брикетних станцій, є преси. Відомі преси для брикетування деревних відходів наступних конструкцій: штемпельні з відкритою матрицею, копрові, шнекові, гідравлічні, ротаційні, віброударні.

Недоліком штемпельних пресів є обмеження кінцевої щільності одержуваних брикетів. Це пояснюється незначною величиною підпору пресованої маси в коротких відкритих матрицях (підпором називається зусилля, спрямоване протилежно зусиллю пресування і обумовлене наявністю сил тертя, що виникають за рахунок розпираючих зусиль в пресованій масі). При подовженні відкритої матриці, з метою створення значного підпору, відбувається заклинювання оброблюваного матеріалу в пресовому каналі. В даний час штемпельні преси на ринку обладнання для виробництва брикетів з деревних відходів практично не представлені [2].

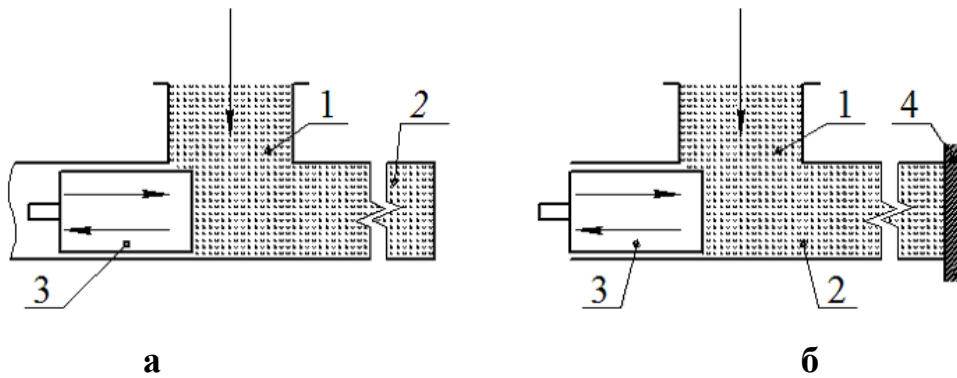

Рисунок 1.4. Схема робочих органів штемпельних пресів з відкритою (а) та заритою (б) пресувальною камерою

1 – завантажувальне вікно; 2 – пресувальний канал; 3 – штемпель; 4 – упор.

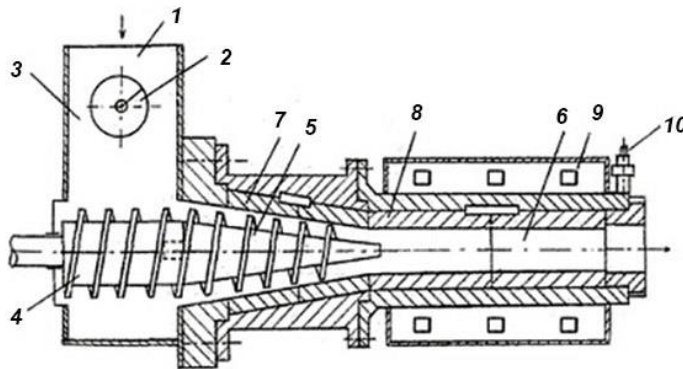

Рисунок 1.5. Схема шнекового преса

1 – завантажувальне вікно, 2 – ворошитель, 3 – камера, 4 – подає частина шнека, 5 – пресуюча частина шнека, 6 - робочий канал, 7 - конічна втулка, 8 – втулка, 9 – нагрівальні елементи, 10 – термопара

Підвищена температура при формуванні брикету призводить до часткового піролізу деревини, газоподібні продукти якого (головним чином, чадний газ) токсичні. Іншим негативним фактором є значні напруги, що виникають в пресують частини шнека за рахунок опору деревної маси ущільнення, що, з огляду на температуру, призводить до швидкого зносу і виходу з ладу обладнання. Крім цього, область застосування шнекових пресів при брикетуванні подрібненої деревини обмежується виробництвом паливних

брикетів: хімічна переробка матеріалу, що піддається пластифікації і термічного розкладання, має трудний процес [3].

Гідравлічні преси вперше були застосовані для пакетування сіна, видавлювання виноградного соку, віджимання масла, такі преси широко використовуються в металообробці. Зусилля виникає на поршні робочого циліндра, в який під високим тиском надходить рідина (масло). На рис. 1.6 представлений гідравлічний прес фірми RUF для виробництва брикетів з тирси.

Рисунок 1.6 – Гідравлічний прес фірми RUF

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Минетас К.Б. Повышение эффективности процесса брикетирования измельченной древесины методом экструзии. Дис... канд. техн. наук/ К.Б. Минетас / ЛТА им. СМ. Кирова. - Л.: 1988. - 210 с.

2. Гомонай М. В. Производство топливных брикетов. Древесное сырье, оборудование, технологии, режимы работы : / М. В. Гомонай - М.: Изд-во МГУЛ, 2006. - 68 с.

3. Клименко В. В., Кравченко В. І., Боков В. М., Гуцул В. І. Технологічні основи виготовлення біопалива з рослинних відходів та їх композитів: Монографія. /За ред. В.В. Клименка – Кропивницький: ПП «Ексклюзив-Систем», 2017. – 162 с.

**СПЕЦИФИКА ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА РОССИИ,**

Саакян Анна Александровна

Аспирант

ФГБОУ ВО «РГЭУ (РИНХ)»

Аннотация: Агропромышленное производство – один из наиболее субсидируемых секторов экономики в мире. Поэтому, в данной статье будет рассмотрена и проанализирована государственная поддержка российских сельхозпроизводителей.

Ключевые слова: Агропромышленный комплекс, субсидии, государственное регулирование, импортозамещение, госрегулирование, субсидирование, государственная поддержка, государственная программа.

По мере модернизации и сокращения доли первичного сектора в экономике развитых и стремящихся к их показателям развивающихся стран мира падает доля сельского хозяйства, что до определенного момента не воспринимается как проблема с учетом механизации труда. Тем не менее государства по-прежнему нуждаются в обеспечении собственной продовольственной безопасности и развитии агропромышленного комплекса. Механизмов саморегулирования отрасли недостаточно – большая роль отводится государству, как и в других стратегических секторах, где мотивация и ресурсы в распоряжении отдельных хозяйствующих субъектов не позволяют обеспечить эффективное развитие в масштабах всей экономики

В России, как и в мире, государственное регулирование агропромышленного комплекса сохраняется на достаточно высоком уровне. Более того, разрабатываются новые механизмы, позволяющие сделать господдержку более эффективной, увеличивается объем финансирования по

различным направлениям субсидирования. Высокая роль государства объясняется спецификой агропромышленного производства, уязвимого к изменениям природно-климатических условий и рыночной конъюнктуры, а также традиционно высокими защитными барьерами при экспортно-импортных операциях.

Агропромышленное производство – один из наиболее субсидируемых секторов экономики в мире. Так, например, широко известна т.н. Единая сельскохозяйственная политика Евросоюза (ЕСХП, или Common Agricultural Policy) – масштабная программа поддержки европейских фермеров, на которую приходится около половины бюджета ЕС. Это направление с точки зрения значимости приоритетно даже по отношению к программам регионального выравнивания, несмотря на их очевидную политическую значимость (служат залогом и исходным условием эффективного осуществления политики расширения ЕС). Одним из опорных элементов единой сельскохозяйственной политики является установление жестких импортных барьеров, которые фактически закрывают доступ на европейский рынок для иностранных производителей сельскохозяйственной продукции.

Высокий уровень государственной поддержки АПК наблюдается в США (один из мировых лидеров по экспорту сельхозпродукции) и ряде других стран. В целях более эффективного регулирования во многих странах создаются специальные институты, в сферу компетенции которых входит контроль над распределением субсидий и других мер поддержки.

Зачастую средства, выделяемые на поддержку и развитие агропромышленного производства, составляют значительную долю от валового продукта в рамках сектора: этот показатель может достигать 70% в странах с развитой системой господдержки (более всего в США, в ЕС – около 50% от ВВП сельского хозяйства). В России этот показатель пока оценивается несколько ниже, чем в западных странах: по разным оценкам, более 30% от ВВП в рамках сектора, однако заметна положительная динамика по сравнению с первым десятилетием этого века, когда масштаб поддержки не превышал 15%

от ВВП сельского хозяйства. Кроме того, с точки зрения доли бюджетных расходов на поддержку АПК в совокупном ВВП страны показатели России и западных стран в основном находятся на одном уровне.

Такие высокие и на первый взгляд неочевидные с рыночной точки зрения субсидии в АПК отвечают на многочисленные вызовы, не укладывающиеся исключительно в логику доходности сектора. В действительности значительная роль государства в регулировании АПК отвечает задачам обеспечения продовольственной безопасности, долгосрочным целям развития конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции, поддержания уровня доходов людей, работающих и проживающих на селе, создания современной инфраструктуры села, что позволяет сделать его привлекательным не только для занятых непосредственно в АПК, но и для других граждан. Поэтому государственная поддержка агропромышленного производства, которое является опорой «села» в широком смысле, одновременно отвечает на целый спектр вызовов регионального развития, а также позволяет регулировать темпы и масштаб урбанизации.

Под государственной поддержкой или регулированием в широком смысле понимается комплекс мер финансового и административного характера, направленных на решение задач в рамках сегмента или отрасли экономики. Финансовые механизмы, в свою очередь, целесообразно разделять непосредственно на прямые бюджетные выплаты и различные кредитные, налоговые, тарифные инструменты. Что касается административных механизмов, то к ним относится снижение бюрократических барьеров (например, в сертификации), внедрение элементов планирования и другие.

Политика импортозамещения, поводом к которой послужила эскалация отношений с западными странами после 2014 года, сыграла роль форсирующего фактора именно для агропромышленного производства: ее ядром можно считать так называемое продовольственное эмбарго в отношении ЕС и США, введенное в 2015 году в ответ на антироссийские санкции. С учетом особого политического фона эмбарго сложно считать исключительно

финансовым механизмом, так как этот шаг выходит далеко за пределы таможенного регулирования. Так или иначе, в последние годы российская агропромышленная политика строится в том числе под воздействием изменения правил игры на международной арене.

Нормативно-правовая база государственного регулирования АПК достаточно объемна - релевантными в данном случае оказываются также многочисленные суботраслевые документы. Однако базовые принципы госрегулирования АПК так или иначе восходят к федеральному закону № 264-ФЗ «О развитии сельского хозяйства» от 29.12.2006. [1]. В нем, в частности, указано, что составляет основу государственной аграрной политики, которая позиционируется как часть социально-экономической политики, направленной на устойчивое развитие сельского хозяйства и сельских территорий, то есть территориальный/инфраструктурный элемент имплицитно подразумевается. Кроме того, в законе перечислены основные направления государственной поддержки в сфере развития сельского хозяйства:

- Обеспечение доступности кредитных ресурсов для сельскохозяйственных товаропроизводителей, производящих сельскохозяйственную продукцию, осуществляющих ее переработку и оказывающих соответствующие услуги, граждан, ведущих подсобное хозяйство, крестьянских (фермерских) хозяйств и т.д. при условии, что доля дохода от реализации этой продукции в доходе указанных лиц/организаций составляет не менее 70% в год.

Развитие системы страхования рисков в сельском хозяйстве.

Развитие племенного животноводства.

Развитие семеноводства.

Обеспечение производства продукции животноводства.

Обеспечение закладки многолетних насаждений и уход за ними.

Обеспечение обновления основных средств сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Обеспечение мероприятий по повышению плодородия почв.

Обеспечение устойчивого развития сельских территорий, в том числе строительство и содержание в надлежащем порядке связывающих населенные пункты автомобильных дорог.

Предоставление консультационной помощи сельскохозяйственным товаропроизводителям, подготовка и переподготовка специалистов для сельского хозяйства.

Информационное обеспечение при реализации государственной аграрной политики.

Поддержка сельскохозяйственных производителей, осуществляющих производство сельскохозяйственной продукции на неблагоприятных для такого производства территориях.

Ключевым актуальным документом, в рамках которого сегодня осуществляется координация государственной поддержки АПК, считается Государственная программа развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013-2020 гг. [2]. Ответственным исполнителем программы выступает Министерство сельского хозяйства РФ. Финансирование программы составляет около 1,55 триллиона рублей, при этом плановые объемы финансирования сельского хозяйства постоянно корректируются в сторону его фактического увеличения по мере реализации программы. В рамках программы выделяются ключевые направления[3]:

1. Развитие отраслей агропромышленного комплекса.
2. Стимулирование инвестиционной деятельности в агропромышленном комплексе.
3. Техническая и технологическая модернизация, инновационное развитие.
4. Развитие мелиорации земель сельскохозяйственного назначения России.
5. Устойчивое развитие сельских территорий.

6. Создание системы поддержки фермеров и развитие сельской кооперации.

7. Приоритетный проект «Экспорт продукции агропромышленного комплекса».

Согласно заявлению президента В.Путина, объем государственной поддержки российской сельскохозяйственной отрасли, в том числе экспорта, в 2019 году должен был составить 303 млрд рублей. В 2018 году этот показатель оценивался на уровне 254 млрд рублей. При этом развитие сельскохозяйственного экспорта, в свою очередь, регулируются дополнительными целевыми показателями и ориентирами. Так, к 2024 году показатель экспорта планируется увеличить от текущих 25 млрд долларов до 45 млрд долларов. В 2019 году особенно заметно увеличение государственной поддержки по стимулированию сельхозэкспорта: от 1,3 млрд рублей до 38,8 млрд рублей: дополнительные средства по сравнению с 2018 годом оказались в основном направлены этот сегмент.

Среди мер государственной поддержки российского агропромышленного комплекса выделяются прежде всего Единая региональная субсидия (соглашение между высшим исполнительным органом государственной власти субъекта и Минсельхозом РФ о предоставлении субсидии с указанием целевых показателей), различные варианты льготного кредитования (краткосрочные или инвестиционные кредиты для сельхозпроизводителей по ставке не более 5%), компенсация части затрат на создание и модернизацию объектов АПК, льготный лизинг, льготные логистические тарифы и компенсация затрат на транспортировку продукции АПК, субсидии производителям сельскохозяйственной техники, суботраслевые субсидии (растениеводство, молочная продукция и т.д.).

Государственная поддержка российских сельхозпроизводителей имеет ряд особенностей.

Во-первых, основным способом государственной поддержки АПК в России, как и в большинстве других государств, является субсидирование

производственного процесса, преимущественно в виде компенсации части затрат. Предполагается, что снижение издержек позволит экономическим субъектам более динамично расширять производство.

Во-вторых, основная доля субсидий приходится на крупных сельхозпроизводителей, что связано с рядом причин. Так, банки изначально менее заинтересованы в кредитовании малого бизнеса. Сложившаяся система распределения субсидий по инвестиционным кредитам благоприятствует крупным холдингам, тогда как субсидирование краткосрочных кредитов остается более доступной опцией. Наконец, такие компании обладают необходимыми ресурсами и гораздо проще преодолевают бюрократические барьеры. Крупные компании становятся все более конкурентоспособными и стремятся к монополизации на уровне каналов получения субсидий, а это может быть преодолено только искусственными ограничениями для таких холдингов или, наоборот, дополнительными привилегиями для малых предприятий.

В-третьих, со стороны ответственных ведомств предпринимаются попытки выравнивания шансов на господдержку для разных игроков. Так, текущие показатели субсидирования фермерских хозяйств превышают объем продукции, поставляемой фермерами на рынок.

В последние годы система распределения субсидий в АПК постоянно корректируется с учетом изменений конъюнктуры – как уже было отмечено, увеличивается финансирование поддержки экспорта, но происходит и перераспределение в рамках других направлений. В 2020 году запланированы значительные изменения в порядке субсидирования по трем направлениям: единая субсидия, несвязанная погектарная поддержка и субсидия для повышения продуктивности в молочном животноводстве. Их планируется разделить на две части: компенсирующую и стимулирующую – с постепенным увеличением доли стимулирующей. По замыслу Минсельхоза, это позволит координировать потоки средств и направлять их в сектора, которые более нуждаются в государственной поддержке в данный момент. Иными

словами, нововведения призваны обеспечить механизмы точечного развития отраслей сельского хозяйства с учетом потребностей государства, однако дискуссионным остается вопрос о том, каким образом будет производиться выделение приоритетных проектов и как это будет воспринято регионами. В отличие от компенсирующей части, направленной на поддержание статус-кво или в лучшем случае расширение масштабов производства, стимулирующая часть призвана играть роль стратегического инструмента для развития принципиально новых производств в регионах.

Из других изменений можно отметить то, что с 2019 года прекращена практика возмещения части понесенных затрат для тепличного сектора, которая ранее была введена как антикризисная мера (для сектора остаются доступны другие формы поддержки в виде льготного кредитования), что может снизить привлекательность этого сегмента для инвесторов.

Отмечаются попытки увязать страхование с господдержкой, стимулируя сельхозпроизводителей таким образом защищаться от непредвиденных рисков. В частности, в случае страхования посевов производители теперь могут рассчитывать на повышенную несвязанную погектарную поддержку (100 рублей на гектар против 85 при отсутствии страховки). В дальнейшем Минсельхоз, возможно, будет предпринимать другие меры для стимулирования страхования (такое развитие событий обсуждается и вполне вероятно), однако это, в свою очередь, может потребовать изменения правил на рынке агрострахования, делая его более доступным для хозяйств. Кроме того, средства, выделяемые на господдержку страхования (1,5 млрд рублей), будут защищены исключительно для целевого использования, что не позволит региональным властям направлять страховые субсидии на другие цели, аргументируя это тем, что сельхозпроизводители не намерены обращаться к страховым механизмам. Помимо требований по страхованию, существуют и более локальные, отраслевые требования, увязываемые с выплатами субсидий.

Особые ожидания сельхозпроизводителей, не считая компенсирующих выплат, связаны с льготным кредитованием.

Помимо задачи выделения средств на федеральном уровне, существует проблема оперативного доведения бюджетных ассигнований до конечных получателей в регионах. Министерство сельского хозяйства РФ проводит соответствующий мониторинг по темпам доведения до сельскохозяйственных производителей выделенных субсидий. Различная ситуация складывается в зависимости от отрасли, региона и других факторов. По состоянию на 12 декабря 2019 года средний по стране показатель доведения средств до конечных получателей составил 89,6% от выделенного объема финансирования.

Как отмечалось ранее, направление средств на развитие сельских территорий и создание соответствующей инфраструктуры.

В этом году была утверждена государственная программа комплексного развития сельских территорий на период 2020-2025 гг. Целями программы являются: сохранение доли сельского населения в общей численности населения России на уровне не менее 25,3%, достижение соотношений среднемесячных располагаемых ресурсов сельского и городского домохозяйств до 80%, повышение доли общей площади благоустроенных жилых помещений в сельских населенных пунктах до 50%. Программа подразделяется на ряд функциональных направлений. Общий объем финансирования программы составит около 2,3 трлн рублей, из них из средств.

Из выше изложенного, можно сделать вывод, что в России, как и в мире, государственное регулирование агропромышленного комплекса сохраняется на достаточно высоком уровне. Более того, разрабатываются новые механизмы, позволяющие сделать господдержку более эффективной, увеличивается объем финансирования по различным направлениям субсидирования. Высокая роль государства объясняется спецификой агропромышленного производства, уязвимо к изменениям природно-климатических условий и рыночной конъюнктуры, а также традиционно высокими защитными барьерами при экспортно-импортных операциях.

Система государственной поддержки АПК в России в последние годы постоянно уточняется и пересматривается с учетом актуальных потребностей сельхозпроизводителей, однако в процессе приоритизации происходит перераспределение финансирования по тем или иным направлениям, что в одном случае может приветствоваться игроками рынка, а в другом – вызвать недовольство. Тем не менее со стороны государства предпринимаются попытки создать более благоприятные условия для малых сельхозпроизводителей, фермеров, тогда как традиционно основная доля субсидирования идет на крупные холдинги. Кроме того, в самой структуре субсидии появились элементы стратегического планирования в виде стимулирующей части, которую предполагается увеличивать и направлять на развитие новых отраслей и направлений.

Наконец, в понятие господдержки АПК входит задача развития сельских территорий: в российском законодательстве предусмотрено несколько программных документов, в которых этот процесс поэтапно распланирован. Вероятно, в дальнейшем инфраструктурное развитие сельских территорий и поддержка граждан, работающих на селе (необязательно в АПК), приобретет еще более системный характер.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- [1] http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_64930/
- [2] <http://government.ru/rugovclassifier/815/events/>
- [3] <http://www.gp.specagro.ru>
- [4] <http://mcx.ru/press-service/news/regiony-doveli-do-agrariev-89-6-federalnykh-subsidiy/>

УДК: 316.3

**ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ
НЕОДНОРОДНЫХ СОЦИУМОВ И ПРОЦЕСС ИХ ИНТЕГРАЦИИ В
СОВРЕМЕННЫЙ ПЕРИОД**

Савич А. В.

старший преподаватель
Национальная металлургическая
академия Украины
г.Днепр, Україна

Аннотация: В данной статье осуществляется попытка рассмотреть пути формирования информационной культуры неоднородных социумов и способы взаимодействия человека и информации. Дана краткая историография данной проблемы с хронологическим индексом, обозначена парадигма и модель информационного общества, выведены категории – информационная цивилизация, информационное поле и информационная культура, экологизация культуры. Основным используемым методом является сравнительный анализ источников получения информации и ее адаптации к социокультурным процессам в обществе. В качестве выводов обозначены задачи по формированию информационной культуры и принципы, которым, она должна быть подчинена в процессе развития человеческой культуры.

Ключевые слова: информационная культура, социум, информационная цивилизация, трансляция, парадигма, урбанизация.

В конце XX в. усилился интерес к проблемам культуры и цивилизации. Обострение интереса к этим проблемам всегда продиктовано определенной ситуацией.

В последней четверти XX в. человечество вступило в новую стадию своего развития в эпоху информационного общества со всеми его

достижениями, противоречиями и конфликтами. Идею информационного общества предложил еще в середине 40-х гг. XX в. японский исследователь Й. Масуда, и тогда эта идея не нашла особой поддержки. Но спустя несколько десятилетий человечество стало свидетелем информационной революции, естественным итогом которой стало формирование информационного общества и информационной культуры.

В 70-е гг. XX в. доктрина постиндустриального (информационного) общества стала одной из господствующих в западной социологии. Термин «информационное общество», введенный в начале 60-х гг., фиксирует одну из важнейших характеристик формирующегося общества как объединенного единой информационной сетью. Развитие информационных технологий стало в 80-е гг. и особенно в 90-е гг. определять экономический потенциал любого государства.

Основу теории информационного общества заложили Д. Белл, З.Бжезинский, Э. Тоффлер.

Нынешний период развития общества характеризуется кардинальными изменениями в сфере взаимодействия человека и информации. Впервые за всю историю человечества информация и знания заняли доминирующую позицию по отношению к таким важнейшим категориям, как материя и энергия. Тем самым был ознаменован переход от индустриальной к информационной цивилизации. Построение информационного общества, по праву, относится к числу приоритетных задач человечества. Развитие информационного общества, часто именуемого «обучающимся обществом», неразрывно связано с возрастанием потребности каждого гражданина в постоянном повышении квалификации, обновлении знаний, освоении новых видов деятельности.

Эта тенденция обусловила постановку вопроса об изменении самой парадигмы и модели информационного социума. Возникла необходимость обеспечить баланс между динамичными изменениями, происходящими в природе и обществе, всей окружающей человека среде, возросшим объемом

информации, стремительно развившимися информационно-коммуникационными технологиями. На первый план выходит информация.

Информатизация – организованный социально-экономический процесс создания оптимальных условий для удовлетворения информационных потребностей и реализации прав граждан и организаций на использование информационных ресурсов цивилизации с использованием новых информационных технологий. И именно он ведет к созданию информационного общества, новой постиндустриальной социально-экономической организации социума с высокоразвитыми информационно-телекоммуникационными инфраструктурами, обеспечивающими возможность эффективного использования интеллектуальных ресурсов для обеспечения устойчивого развития цивилизации.

Информационное общество – общество, уровень которого в решающей степени определяется количеством и качеством накопленной и используемой информации, ее свободой и доступностью. По сравнению с индустриальным обществом, где все направлено на производство и потребление товаров, в информационном обществе производятся и потребляются интеллект, знания, что приводит к увеличению доли умственного труда. Соответственно уменьшается доля физического труда и сокращается объем рутинного умственного труда. От человека требуется способность к творчеству, возрастает спрос на знания. В результате растет значение творческой составляющей в любом виде профессиональной деятельности и осуществляется принцип «человеку – человеческое, машине – машинное». Движущей силой развития общества становится производство информационного, а не материального продукта. Материальный же продукт становится более информационноемким, что означает увеличение доли инноваций, дизайна и маркетинга в его стоимости. Отличительной особенностью информационного общества XXI века, по мнению специалистов, будет ориентация на преимущественное использование знаний и сетевых технологий.

Важнейшим показателем информационного общества является то, что каждый его член имеет равные права и возможности свободно производить и своевременно получать любую интересующую его информацию, кроме случаев, ограниченных законом. В основе этого процесса лежит информационная культура общества.

Термин «информационная культура» появился в первой половине 1970-х годов. Первыми этот термин стали использовать библиографоведы, библиотековеды, книговеды. В публикациях А.А. Виноградова, Э.П. Семенюка, А.Д. Урсула понятие «информационная культура» приобретает категориальный статус и используется в широком специально-научном и философском контексте.

К сожалению, в нашей стране в настоящее время отсутствует целостная государственная концепция информационного образования и формирования информационной культуры. Информационная культура в последнее время ассоциируется преимущественно с технико-технологическими аспектами информатизации, овладением навыками работы с персональным компьютером. Однако этот подход является узким и односторонним. Этот вопрос связан с развитием конкретного социума и его участников, т.е. речь идет об информационной культуре личности, которая является одной из составляющих общей культуры человека и совокупностью информационного мировоззрения и системы знаний и умений, обеспечивающих целенаправленную самостоятельную деятельность по оптимальному удовлетворению индивидуальных информационных потребностей с использованием как традиционных, так и информационно-коммуникационных технологий. Информационная культура является важнейшим фактором успешной профессиональной и непрофессиональной деятельности, а также социальной защищенности личности в информационном обществе.

Таким образом, основным объектом человеческой деятельности становится обмен информацией. Свободная циркуляция информации в

обществе позволяет ей стать важнейшим фактором экономического, национального и личностного развития.

Формулируя основные принципы «кода» новой цивилизации, Э. Тоффлер противопоставляет их принципам индустриальной цивилизации (второй волны). Эти принципы, по мнению Тоффлера, следующие: дестандартизация, деспециализация, десинхронизация, деконцентрация, демаксимизация, децентрализация. Они характерны для всех сфер, на которые Тоффлер разделяет общество: техносферы, социосферы и инфосферы – системы производства и распределения информации. Считая, что возникающая цивилизация противоречит старой традиционной индустриальной цивилизации, Тоффлер утверждает, что она является одновременно и высокотехничной и антииндустриальной цивилизацией. Информационное общество (третья волна) несет с собой новые институты, отношения, ценности, то, что Тоффлер называет новым строем жизни. Этот строй жизни основан на разнообразных возобновляемых источниках энергии; на методах производства, отрицающих большинство фабричных сборочных конвейеров; на новых не-нуклеарных семьях; на новой структуре, которую Тоффлер называет «электронным коттеджем»; на радикально измененных школах и объединениях будущего.

Информационная цивилизация радикально преобразует социокультурное пространство, формируя так называемую информационную культуру. Само это понятие достаточно многогранно и используется в самых различных значениях. Например, говорят об информационной культуре кого-то или чего-то, о культуре информации и т.д. Мы употребляем этот термин в широком смысле, подразумевая под ним культуру информационного общества.

Э. Тоффлер, анализируя культурологические проблемы этого общества, прежде всего, обращает внимание на демассификацию «массового сознания» в условиях третьей волны. Новые, демассифицированные средства информации ускоряют процесс движения общества к разнообразию. Новая культура характеризуется фрагментарными, временными образами, клипами, блицами. «По сути дела, мы живем в «клип-культуре». Естественно, что не все способны

быстро адаптироваться в новых условиях, «вписаться» в новую культурную среду.

Некоторые ломаются, другие, напротив, постоянно растут и становятся более компетентными и грамотными людьми. По мере демассификации цивилизации демассифицируется и человек, люди становятся более индивидуализированными. Аналогичные идеи выдвигаются известными американскими футурологами Джоном Нэсбитт и Патрицией Эбурдин в книге «Что нас ждет в 90-е годы. Мегатенденции. Год 2000» (М., 1992).

Прогнозируя мегатенденции развития современной цивилизации, они среди прочих называют «возрождение искусства» и «триумф личности». Информационная культура ставит человека в совершенно иные связи с внешним миром. Его жизнь становится менее детерминированной социально-экономическими условиями, а его свободная творческая деятельность во многом определяет социокультурную ситуацию.

По мнению Э. Тоффлера, новая инфосфера третьей волны создает новую интеллектуальную среду, благодаря быстрому распространению компьютерного интеллекта.

Неоднородность социума обусловлена в этой ситуации многими факторами, к числу которых относятся – геополитическое местоположение, географическое местоположение, уровень социально-экономического развития, этнические, религиозные и другие характеристики, в том числе и уровень распространения и покрытия информационного блока.

Неоднородность информационного поля социума обусловлена одна из актуальных культурологических характеристик современности, а именно «экологизацией» культуры.

Экологизация культуры – это переход к экологически ориентированной культуре, дающей возможность человеку сохранить среду своего обитания и выжить физически и духовно. На первый план выдвигается антропологическое измерение культуры. Культура должна обеспечить целостность человека, его здоровье и счастье в условиях, когда немало факторов научно-технического и

социального развития разрушают эту целостность, отрицательно влияют на здоровье человека, мешают достижению его счастья. Урбанизация, искусственная среда обитания отрывают человека от природы; убыстряющийся ритм жизни нарушает его физическое и психическое равновесие. Можно считать, что сохранение природной среды и человека как части природы – одна из основных функций культуры. Эта функция тесно связана с другой, не менее важной функцией, которая возникает в процессе эволюции индустриального общества к информационному – функция адаптации к динамически изменяющейся информационной среде. Потоки информации утомляют человека, множественность контактов деформирует его эмоциональное развитие. В данном аспекте культура, призванная сохранить «экологию человека» как части природы, должна стать фактором воссоединения человека и природы, общества и природы, распространения новых знаний, ценностей и норм поведения. Экологически ориентированная культура – это прежде всего нравственно ориентированная культура.

Культуротворческое, этическое мировоззрение не позволяет человеку пассивно созерцать, как разрушается природная среда (да и культурная тоже). Человек становится «экологически активным». Нравственная и экологическая культура в своих сущностных характеристиках сближаются. Составляющие их подсистемы, их элементы, конечно, различны, но цели и задачи, в сущности, тождественны. Это особенно четко видно при анализе негативных последствий развития рыночных отношений, противоречивое, а иногда и уродливое становление которых нарушает природное равновесие и гармонию отношений «человек-природа».

Такое отношение лишено технофобии. Оно требует лишь более адекватного понимания природной среды, ясного представления о том, какие технологии, какую культуру нужно создать, чтобы не провоцировать экологического кризиса. Объективные процессы, происходящие в социуме, свидетельствуют о том, что именно культура способна стать решающим фактором экономической, политической стабилизации и тем самым смягчить

некоторые негативные последствия развития современной информационной цивилизации.

В процессе интеграции неоднородных социумов в качестве основных составляющих интенсификации информационных процессов выделяют неуклонное возрастание скорости передачи сообщений, увеличение объема передаваемой информации, ускорение обработки информации, все более полное использование обратных связей, увеличение объема добываемой новой информации и ускорение ее внедрения.

Результат процесса интеграции позволяет решить следующие задачи и определить пути формирования информационной культуры:

1) дать представление о вхождении мировой цивилизации в информационное общество;

2) сформировать представление о сложности и многообразии существующих информационных ресурсов;

3) вооружить алгоритмами поиска и аналитико-синтетической переработки, извлечения и оценки информации, преобразования найденной информации и получения на этой основе новых данных; научить технологии подготовки и оформления результатов самостоятельной работы.

Таким образом, информационная культура и ее формирование должны быть подчинены следующим принципам:

- принципу культурологического подхода;
- принципу системного подхода;
- принципу интегративности;
- принципу деятельного подхода;
- принципу технологического подхода;
- принципу непрерывности.

И тогда информационная культура станет информационной компонентой человеческой культуры.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Атоян А.М. Информационная культура личности в условиях информатизации общества. – М., 2004. – 280 с.
2. Еляков А.Д. Информационный тип социального неравенства. – СОЦИС, 2004, № 8. – с. 14-29.
3. Инглегарт Р. Культурный сдвиг в зрелом индустриальном обществе // Новая постиндустриальная волна на Западе. – М., 1999. – 259 с.
4. Информатика: Достижения, перспективы, возможности. / Семенюк Э.П., Урсул А.Д. – Наука, 1988. – 176 с.
5. Тоффлер Э. Третья волна. – М., 1999. – 277 с.
6. Шереватов В.И. Определение свойств виртуального // Виртуальное пространство культуры. – СПб., 2000. – С. 56-58.

ТЕХНОЛОГИЯ ПРИГОТОВЛЕНИЯ РЖАНО – ПШЕНИЧНОГО ХЛЕБА

Саттаров Карим Каршиевич

к.т.н, доцент.

Тухтамишева Гулноза Каршибаевна

Преподаватель

Джаббаров Санжар Шавкатович

Студент 3 го курса

Гулистанский государственный университет

г Гулистан, Узбекистан

Аннотация.Приведены результаты исследования по выведению молочнокислой закваски, исследованию влияния молочнокислых бактерий на процессы брожения полуфабрикатов и их активности в комплексных молочнокислых заквасках.

Ключевые слова:Спелая закваска,молочнокислые бактерии,летучие кислоты,чистая культура,микробиота,ацетонобутиловое.

В современных условиях изменившейся структуры хлебопекарных предприятий (хлебозаводы разной мощности, пекарни), дискретности режимов их работы, необходимости увеличения объемов производства ржаного хлеба и обеспечения населения конкурентоспособной хлебной продукцией актуальным является получение сухих заквасок, а также проведение исследований по разработке технологии пшеничных, ржано-пшеничных и заварных сортов хлеба с использованием сухих заквасок.

В хлебопекарной промышленности, перерабатывающей нестерильное сырье, особое значение имеет использование чистых культур. В результате многолетнего практического опыта производства заквасок сформулирована задача применения чистых культур в качестве источника стабильной

микрофлоры полуфабрикатов.

Чистой культурой называется совокупность микроорганизмов, выращенных из одной клетки и не содержащих посторонних микроорганизмов. Технически чистые культуры – культуры, содержащие незначительные примеси других микроорганизмов. Чистые культуры дрожжей и молочнокислых бактерий широко используются в ряде отраслей

Молочнокислые бактерии составляют основу ржанных заквасок и повсеместно применяются в хлебопекарной промышленности многих стран СНГ [1].

В процессе проводимых исследований для выведения кислomолочной жидкой закваски использовали следующие штаммы молочнокислых бактерий: *L. Plantarum*-30, *L. grevis*-1, *L. casei*-26, *L. fermenti*-34.

Расход сырья и полуфабрикатов, а также режим приготовления кисломолочной жидкой закваски в разводочном цикле представлены в таблице 1.

Замес заквасок проводился нами вручную до получения однородной массы. Брожение заквасок проводили в термостате при температурах 38⁰С.

При приготовлении кисломолочной жидкой закваски смесь жидких культур молочнокислых бактерий вносили в питательную смесь, тщательно перемешивая, и оставляли для активации молочнокислых бактерий. Начальная температура подготовленной закваски составляла 38⁰С.

К спелой закваске I фазы добавляли питательную смесь, перемешивали и оставляли выбраживание до получения конечной кислотности 8-10 градусов. Начальная температура подготовленной закваски составляла 38⁰С. К полученной закваске II фазы добавляли питательную смесь и выбраживали до получения конечной кислотности 22 градуса.

Таблица 1**Рецептура и режим приготовления кисломолочной жидкой закваски в разводочном цикле на жидких культурах молочнокислых бактерий**

Наименование сырья, полуфабрикатов и показателей процесса	Фазы разводочного цикла		
	I	II	III
Смесь жидких культур молочно-кислых бактерий	0,1	-	-
Закваска предыдущей фазы, кг	-	3,0	28,0
Мука ржано-обдирная, кг	1,0	9,0	90,0
Вода, кг	1,9	16,0	166,0
Масса закваски, кг	3,0	28,0	284,0
Количество муки в закваске, кг	1,0	10,0	100,0
Влажность, %	69-71	69-71	69-71
Температура начальная, °С	38-41	38-41	38-41
Кислотность конечная, град	16-18	18-20	18-22
Продолжительность заквашивания, ч	12-16	12	8-12

Сложный состав микрофлоры заквасок и теста обуславливает сложные биохимические и микробиологические процессы, протекающие при приготовлении ржано-пшеничного теста.

Важнейшим фактором, определяющим ход биохимических процессов в ржаной закваске и тесте, является видовой состав микрофлоры и его изменение в зависимости от условий внешней среды.

В целях изучения применения культур молочнокислых бактерий и технологических режимов при производстве хлеба нами изучен качественный и количественный состав микрофлоры, участвующей в процессах брожения исходных полуфабрикатов ржано-пшеничного хлеба. Полученные результаты сведены в таблицу 2.

Таблица 2**Состав микрофлоры исходных полуфабрикатов**

Микроорганизмы	Закваска
Количество клеток, млн. / 1г полуфабриката	
Дрожжи	115
Молочнокислые бактерии	1250

Результаты исследований показали, что доминирующими микроорганизмами заквасок и теста являются молочнокислые бактерии.

В исследуемых образцах также были обнаружены в незначительных количествах представители пропионовокислых бактерий {р. Pго1отЪас1егшт уксуснокислые бактерии обнаружены только в закваске. Микроорганизмы, вызывающие бутиленгликолевое, масляное, ацетонобутиловое брожение выявлены не были. Это связано, по-видимому, с тем, что обнаруженные микроорганизмы лучше других приспособлены к данным условиям и растут при высоких значениях кислотности полуфабрикатов в анаэробных условиях.

В литературных источниках отражено большое значение молочнокислым бактериям при производстве хлеба, особенно хлеба из ржаной муки. Молочная кислота значительно влияет на физические свойства теста с использованием ржаной муки. Её кислотность способствует набуханию и пептизации белков ржаной муки, за счет чего увеличивается вязкость теста, возрастает его газодерживающая способность. Кроме того, содержащийся в ржаной муке активный фермент α -амилаза, обеспечивает накопление в тесте декстринов, что делает мякиш ржаного хлеба липким и заминающимся.

При проведении исследований активность молочнокислых бактерий в закваске определяли по скорости перехода окраски метиленового синего в соответственный окрас закваскам. Чем активнее микроорганизмы, тем быстрее происходит обесцвечивание. Молочнокислые бактерии заквасок имеют восстановительную способность 30-60 мин. Более продолжительное обесцвечивание свидетельствует о плохом качестве заквасок. Существенным является также вопрос о соотношении молочной и уксусной кислот.

Летучие кислоты заквасок состоят из уксусной кислоты и небольшого количества муравьиной кислоты (около 16% от общего количества летучих кислот). Содержание летучих кислот определяли по методике разработанной ВНИИХП (Россия) [2]. Под газообразующей способностью заквасок условно понимается количество углекислоты, выделяемое тестом, замешанным на испытуемой закваске за 3,5 часа брожения. Газообразующую способность определяли по методу Яго-Островского [3]. Нами исследовано влияние выбранных видов микроорганизмов на биотехнологические показатели закваски. Результаты проведенных исследований сведены в таблицу 3.

Анализ полученных результатов показывает, что содержание молочнокислых бактерий исследуемой закваски имеют хорошую восстановительную способность - 35 минут. Количество углекислоты, выделяемое тестом, замешанным на испытуемой закваске за 3,5 часа брожения, составило 312мл. Общая кислотность закваски достигла 16,0 градусов, а летучие кислоты (уксусная) составили 6,0 градусов или 37,5% к общей кислотности.

Таблица 3

Влияние видов микроорганизмов на биотехнологические показатели закваски

Наименование показателей	Сухого лактобактерина (Plantarum-30, L.grevis-1, L.casei-26, L.fermenti-34)
Время перехода окраски индикатора в естественный цвет закваски, мин	35
Продолжительность брожения, мин	210
Подъемная сила, мин	40
Кислотность конечная, град	15,7
Объем диоксида углерода, выделившегося из 50г полуфабриката, мл.СО ₂ за период брожения	312
Содержание летучих кислот, град/% к титруемой кислотности	6,0/38,2
Содержание дрожжей/бактерий, млн/г	115/1250
Соотношение дрожжи: бактерии	1:10,8

Полученные результаты показывают, что технологические параметры выведенной закваски обеспечивают накопление в ней оптимального соотношения молочной и уксусной кислот и закваска может использоваться при производстве хлеба.

Использование закваски на стадии тестоприготовления будет способствовать сокращению технологии приготовления ржаных сортов хлеба, улучшению качественных и органолептических показателей хлеба, а также позволит существенно снизить риск заболевания готовых изделий «картофельной болезнью» и отсрочить плесневение.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Богатырева Т. Г. Лабораторный практикум по дисциплине «Биотехнологические основы хлебопекарного производства». – М.: Издательский комплекс МГУПП, 2007. – 128 с.

2. Инструкция по микробиологическому и технохимическому контролю дрожжевого производства - Минпищепром; ВНИИХП. - М.: Издательство "Легкая и пищевая промышленность", 1984 год

3. Пучкова Л.И. Лабораторный практикум по технологии хлебопекарного производства. – СПб.: ГИОРД, 2004. – 264 с.

УДК 621.ХМП

ФІЗИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВІДНОВЛЕННЯ ПОВЕРХОНЬ ТЕРТЯ ТРИБО-МАГНІТНИМ СПОСОБОМ

Свирид Михайло Миколайович

к.т.н., доцент

Сидоренко Олександр Юрійович

к.т.н., доцент

Труба Олександр Миколайович

магістр

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Представлено дослідження технології управління і утримання матеріалів пара- і феромагнітного класів на поверхні тертя в середовищі оливи. Встановлено механізм утворення захисних плівок і контроль зносостійкості, базуючись на фізичних законах магнетизму.

Ключові слова: магнітне поле, тертя, зносостійкість, захисні плівки, кисень.

Вступ./Introduction. В динамічних механізмах, від мікро-роботехніки до багатотонних машин та спеціального промислового обладнання, використовуються підсилюючі системи, які виконують функціональні завдання від управління рухом до керування складними технологічними процесами при виконанні завдань, що не під силу людським можливостям. Кожна функціональна система (ФС) базується на працездатності агрегатах «бустерах», від яких залежить ресурс всієї машина чи цілого комплексу механізмів. Роль силового агрегату в ФС виконують насоси, їх якісна робота опирається на елементи прецизійної пари, основою якої є сполучення двох взаємодіючих деталей зібраних в трибовузол. Підтримка трибовузла базується на відновленні

прецизійної пари, яка потребує значних витрат на цілий комплекс послідовних технологічних операцій, які вимагають демонтажу насоса з подальшим поновленням робочої поверхні шляхом нанесення покриття, допрацювання і наступним монтажем агрегату.

Існує декілька технологій нанесення тонких (3...15 мкм) покриттів, проте одні потребують коштовного вакуумного обладнання, а інші технології нанесення електрохімічним методом не витримують екологічних норм. Тому необхідно або використовувати екологічно придатний електроліт [1], або використовувати новітні технології носіїв електричних зарядів чи наноматеріалів в міжповерхневому просторі [2].

Перспективним, проте найменш вивченим напрямком в трибології є керування процесами зносу та умов нанесення покриттів, в діелектричних розчинах, використанням енергії електричного (ЕП) і магнітного полів (МП).

Ціль роботи./Aim. Визначити механізм осадження електричних зарядів і наночастинок на поверхню тертя в процесі напрацювання під дією МП.

Матеріал і методи дослідження./Materials and methods.

Для дослідження трибологічних властивостей матеріалів під дією МП використали комплекс рис.1.

Рис. 1. Загальний вигляд комплексу для дослідження трибологічних параметрів в постійному неоднорідному магнітному полі

Модельний трибологічний вузол являє собою прозору пластину (контртіло), виготовлену з фотографічного скла, яка без дефектів переломлення пропускає світловий потік, відбитий від поверхні тертя зразка (рис.1.). Продукти зносу (ПЗ) утворюють конгломерати зі сталі 45, які знаходяться в зоні взаємодії поверхонь тертя (рис.2.), розмазуються по поверхні контактної зони, утворюючи поверхневі захисні плівки. Електронний запис інформації топографії поверхні тертя виконували фотокамерою “РС Camera” зі стандартним програмним забезпеченням до комп’ютера. Для визначення трибологічних або електрохімічних параметрів пари тертя метал по металу замість скла підставляється необхідне металеве контртіло, але зафіксувати поверхневі процеси тертя, за допомогою технології фотографування, без демонтажу вузла неможливо.

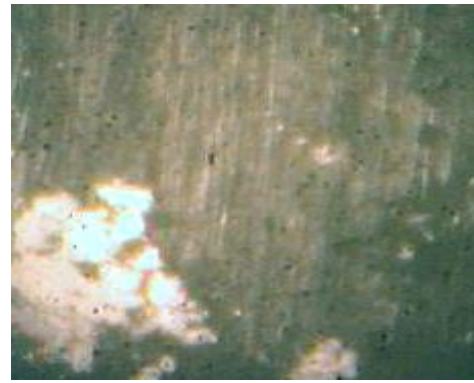
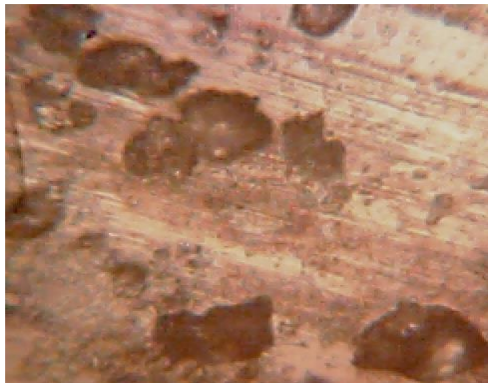

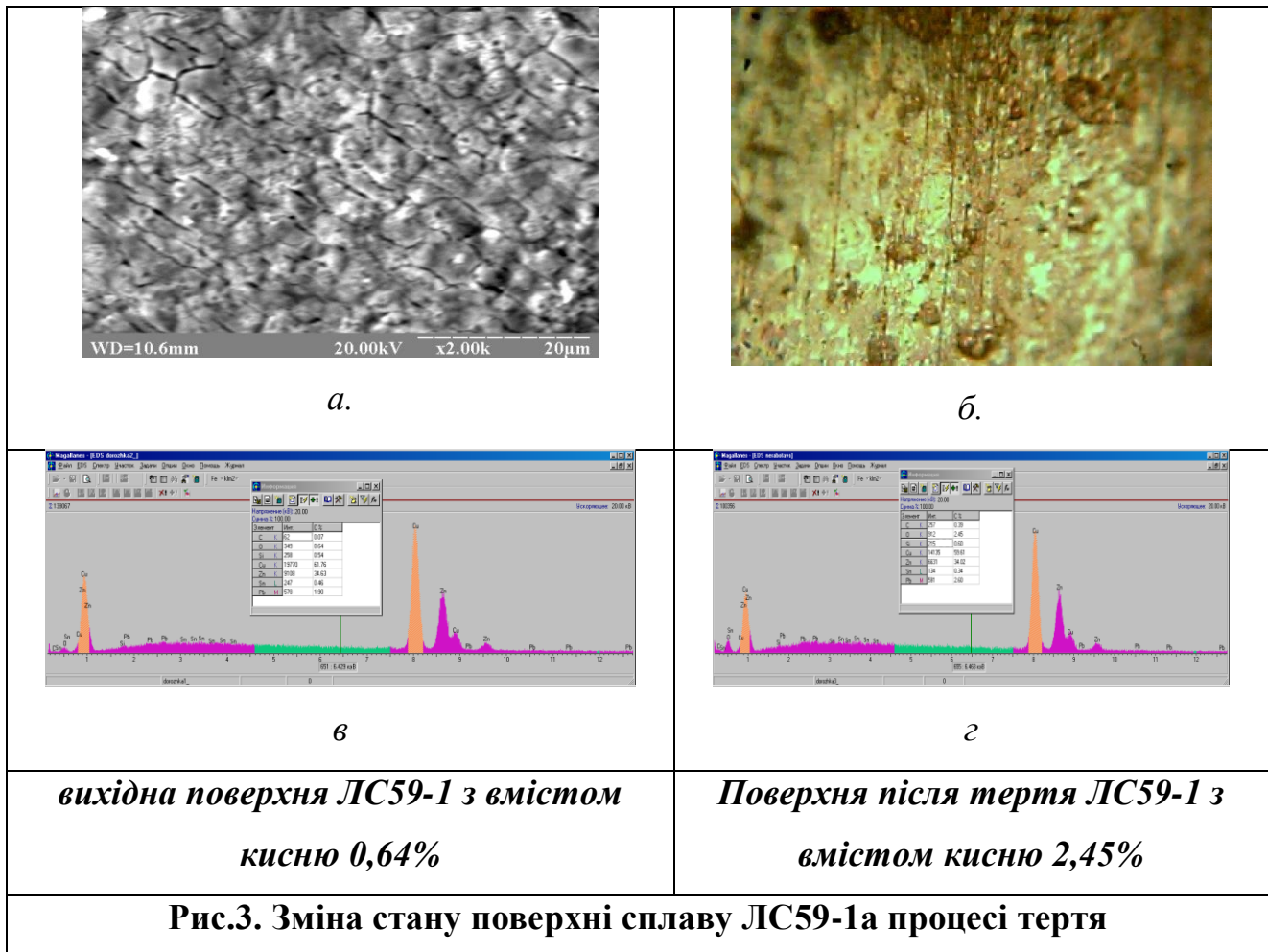
Рис.2. Конгломерати продуктів зносу, що потрапили в зону тертя. Процес тертя сталі 45 по склу при $P=1\text{МПа}$, $V=0,1\text{м/с}$ (фото зроблено в динаміці) $125\times$.

Для дослідження обрали базову індустріальну оливу І-20А без модифікаторів, яка використовується для змащення в машинах і механізмах промислового обладнання.

Результати і обговорення. /Results and discussion. Фізична сутність магнітного трибологічного відновлення ґрунтується на магнітних властивостях матеріалів, що використані в дослідженні. В магнетиках під дією енергії МП змінюється траєкторія переміщення електронів або іонів, котрі взаємодіють своїми магнітними моментами з накладеним МП.

Для визначення умов трибо-магнітного механізму тертя пара- і феро-магнітної пари тертя, представлено результати дослідження сталі 45 (загартованої на мартенсит) в оливі І-20А по ЛС59-1. На базі теоретичних даних магнетизму представлена пара тертя є різними магнетиками за параметрами в МП.

Постановка експерименту: Технологічно МП (0,3 Тл) направлене під прямим кутом до площини тертя, проходить (при направленні в контр-тіло) через зразок сталь 45 на контртіло ЛС59-1 і замикається на протилежному полюсі магніту. Взаємодіюча поверхня ЛС59-1 модельного вузла плунжерної пари, до тертя представлено на рис.3а з хімічним складом (рис3в) кисню 0,6%. Та поверхня після напрацювання 40 годин в оливі І-20А (рис.3б). За цей час

поверхневий шар наситився киснем до 2,45% (рис.3г.). Газоподібний кисень (молекули O₂) - хімічна сполука з парамагнітними характеристиками, [3,с.103] клас магнетиків, які втягуються в магнітне поле і активно взаємодіють

з поверхнею і продуктами пари тертя, окислюючи їх. Окислені частинки заліза прямують в зону тертя, так як його оксиди мають феромагнітні властивості.

Враховуючи, що миттєвих точок контакту, при зіткненні рельєфних поверхонь, налічується всього 0,01...0,001%, за рахунок цього в точках фактичного контакту значно збільшується магнітна індукція, що провокує підвищення вмісту кисню на свіжесформованих точках контакту. Слід відмітити, що воднева складова, згідно аналогічного механізму, буде зменшуватися з урахуванням чинника «відкритого трибовузла», енергетичний стан якого прагне до стабілізації та зменшення внутрішньої ентропії.

Робочі частини машин і механізмів складають механічну і енергетичну основу вузла тертя, всі вони піддаються спрямованому впливу магнітних силових ліній. ПЗ феромагнітної природи, потрапляючи під цілеспрямований вплив МП, утримуються між площинами тертя деталей і є складовою в створенні вторинних структур тертя.

Трибологічні параметри контактної зони - феромагнетик по діамагнітному матеріалу (ЛС59-1), в умовах тертя ковзання по схемі контакту палець-площина при змащенні показано на рис.4. Фізичні властивості діамагнетиків послаблюють загальний вплив МП, при цьому частки зносу зміщуються в зону негативного градієнту щільності силових ліній та розташовуються за зоною фактичного контакту в заглибленнях шорсткої поверхні. Утворені конгломерати з ПЗ елементів пара- і феро-магнітного класів (рис.2) в зоні контакту, будуть розташовуватися згідно їх магнітних властивостей.

Таким чином, виходячи з результатів трибологічних досліджень (рис.4) в позиції розташування феромагнітного зразка на полюсі N помічаємо відновлення у вигляді збільшення розміру зразка на 0,03...0,05 мкм/км. Проте при досягненні ЗП товщиною 15...20 мкм спостерігається зсув нашарованої маси конгломератів з подальшим відривом від поверхні. Механізм накопичення і зсуву працює, якщо напрям МП спрямовано в феромагнітний матеріал. Присутність феромагнітних частинок сталевого зразка підпорядковується

спрямованому силовому полю від полюса S до полюса N. Процес трибо-відновлення проходить на режимі невеликих навантажень (0,1 МПа) при розташуванні феромагнетика на полюсі N, що позначається збільшенням відносного лінійного розміру сталевого зразка (рис.4, лінійка N).

Позиція зразка між полюсами (N-S) характеризується відносним зносом, від -0,07 до -0,1 мкм/км між поверхнями, на які практично МП не діє, ПЗ змиваються потоком оливи з контактної зони.

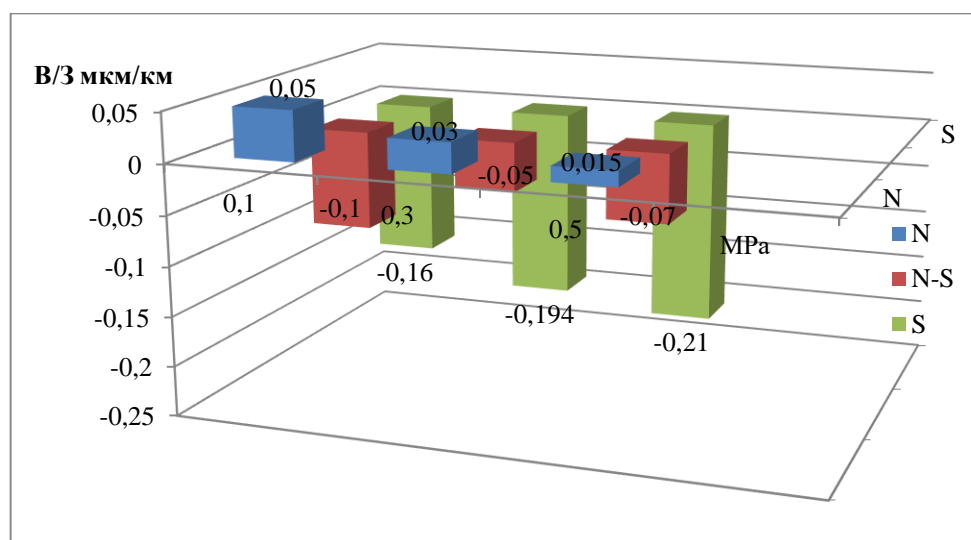

Рис.4. Гістограми відновлення - зносу сталі 45 при терті по контр-тілу ЛС59-1 в середовищі індустріальної оливи І-20А під спрямованою дією магнітного поля 0,3 Тл, та від навантаження.

Напрямок МП в діамагнітний матеріал на полюсі N (тобто потік МП направлений від зразка феромагнітного класу з полюсу S) феромагнітні частки направлені від сталі 45, тому на лінійці S (рис 4.) спостерігається значний знос, від 0,16 до -0,21 мкм на кілометр шляху з поверхні феромагнітного класу.

Аналіз топографії поверхні в зоні тертя вказує на інтенсивне утримання продуктів зносу при відносному переміщенні поверхонь і впливу на них спрямованого магнітного поля.

Процеси відновлення сталі проходять за рахунок ПЗ латунного контр-тіла. ПЗ з'єднання міді з цинком, хоча і володіють діамагнітними властивостями, але в МП силою 0,3 Тл розташовуються біля контактної

поверхні сталевого зразка в зоні негативного градієнта щільності магнітних ліній та в заглибинах шорсткої поверхні фероманетика.

Характер відновлюючого процесу пояснюється механічним перемішуванням ПЗ з оливою та перенесенням продуктів від тертя на зразок під спрямованою дією МП. Разом з робочим середовищем вони переміщуються до місця контактуючих поверхонь, які в цей час підлягають найбільшому деформуванню, що спричиняє нестабільність енергетичного стану структури поверхневого шару. Крім того, ПЗ також підлягають деформуванню і впливу магнітно пластичного ефекту. При цьому на несформованих ділянках площини створюються нові трибологічні плівки.

Висновки./Conclusions.;

- МП зумовлює активне насичення киснем поверхневих шарів тертя, пришвидшуючи утворення поверхневих захисних плівок;
- При використанні МП в вузлах тертя механізмів, можливо керувати трибологічними параметрами прецизійних пар тертя в процесі напрацювання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРА

1. Свирид М.М., Кравець І.А., Занько С.М., Задніпровська С.М., Паращанов В.Г. Спосіб відновлення поверхні тертя. Патент на корисну модель № 36601, G01N 3/56, Заявка u200809664, 23.07.2008. Опубл. 27.10.2008, Бюл. № 20. – 2 с
2. Свирид М.М., Кудрін А.П., Задніпровська С.М., Ловейко М.Г., Морозова І.В Пристрій для дослідження матеріалів на тертя та зношування при зворотно-поступальному русі. Патент на корисну модель. № 45574, G01N 3/56, Заявка u200908003, 29.07.2009. Опубл. 10.11.2009, Бюл. № 21. – 8 с.
3. Черановський В.О., Іванова К.Ф. Основи будови речовини: Навчальний посібник. –Харків: ХНУ, 2003.–121 С.

УДК 371.311.3

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ

Свйонтик Олександра Олександрівна

к.пед.н.

викладач кафедри

загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицького державного педагогічного університету

Лецик Роксолана Миколаївна

студентка IV курсу історичного факультету

Дрогобицького державного педагогічного університету

м. Дрогобич, Україна

Анотація. Навчання та виховання учнів в сучасних умовах творення нових взаємин у руслі вимог «Нової української школи» вимагає від педагогічної спільноти задіяння принципу демократії, громадської активності, застосування інноваційних методів організації діяльності, зокрема використання проектних технологій, які сприяють активізації учасників та творенні спільної справи у різновіковій групі, мають формат посиленої участі та мотивації до прояву ініціативи. Реформування освіти, процес її модернізації вимагає від педагогів переосмислення своєї ролі в освітньому процесі з метою створення ефективного освітнього середовища, де батьки та учні займають повноцінне дієве місце. Тоді зміниться сенс взаємодії, батьки відчують причетність до освітнього процесу, стануть не тільки опосередкованими учасниками, а й отримають можливість стати суб'єктами навчального проекту, виховної роботи, дозвілєвої розваги тощо.

Ключові слова: проектна технологія, модернізація освіти, «тріада», освітня практика, учнівський колектив.

Тактика толерантності педагога у сприянні залученню батьків слугує запорукою у налагодженні міжособистісних взаємин, що формує взаєморозуміння, взаємоповагу та взаємодопомогу між усіма учасниками: вчителем, учнем та батьками. Так звана «тріада» у рівноправній діяльності, знімаючи бар'єри рольового спілкування, утверджують особистісне, суб'єктне (підтримка, емпатія, довіра). Саме тому хочемо зосередити увагу на методі проєктів, який найбільше уможлиблює залучення усіх учасників освітнього процесу, а також має довільну в часі та просторі зорієнтованість: від короткотривалого (вивчення родоводу, вироблення кулінарних вмінь тощо) до довготривалого (дослідження історії рідного краю, написання книги, організація подорожі тощо).

Дослідники Л. Бодько, У. Кілпатрік, Ю. Момот, О. Пехота, О. Тадеуш, Л. Волгіна, М. Романовська, Г. Селевко, М. Чепіль та ін. у своїх працях розглядали метод проєктів як педагогічну технологію, де виокремили основні етапи його реалізації, визначили функціональну роль педагога, виховний вплив спільної соціально значимої діяльності вихованців на активізацію процесу пізнання у спільній діяльності. Питання організації учнівського колективу розглядали В. Галузинський [1], І. Зязюн, Т. Кравчинська [2], А. Макаренко [3], В. Сухомлинський, Ю. Приходько, З. Таран та ін. Зокрема, сучасна дослідниця Т. Кравчинська досліджує педагогіку партнерства і пише: «Сьогодення вимагає переосмислення ролі вчителя, потрібні постійний діалог і багатостороння комунікація між усіма учасниками освітнього процесу» [2, с. 86]. А. Макаренко зазначав, що на всіх стадіях розвитку колективу особливо важливим є спільний вибір мети діяльності, яка здатна захопити і згуртувати вихованців і виступає «проекцією громадянського зростання», бо «дійсним стимулом людського життя є завтрашня радість» [3, с. 35], що, на нашу думку, створює перспективу результату, а не одномоментне задоволення досягнутого. Виховання в колективі, успіх спільних справ залишають позитивне враження у емоційному розвитку дитини.

Пріоритетним завданням програми «Нової української школи» є розкриття та розвиток здібностей кожної дитини із залученням усіх членів освітнього процесу: учнів, учителів, батьків. Основа соціального партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем, батьками та іншими представниками соціуму. Усі вони є добровільними та зацікавленими, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат, об'єднані спільними цілями і прагненнями та діють за принципами: рівність сторін; добровільність прийняття зобов'язань; обов'язковість виконання домовленості.

Новий освітній стандарт проголошує педагогіку партнерства з особистісно зорієнтованим навчанням, у центрі якого дитина. Успіхи учнів у навчанні та формуванні власної моделі поведінки безпосередньо пов'язані з умінням вчителя мотивувати, організувати продуктивні взаємини, які мотивують учасників до розумової активності, бажання проявляти ініціативу та розвивати вміння. Метод проектів як один із найзатребуваніших в сучасній школі відіграє важливу роль під час формування особистості дитини в умовах колективної діяльності. Він сприяє творчій самореалізації учнів; підвищує мотивацію до навчання, допомагає виявляти здібності учнів у груповій співпраці, а через потребу у міжособистісному спілкуванні виробляються комунікативні вміння.

У професійній діяльності майбутнього вчителя історії вважаю важливим навчитися під час педагогічної практики організувати учнів до спільної діяльності та проявляти ініціативу. Так, на годині спілкування коли тема вибору мети та змісту розмови є за вчителем, слід враховувати вікові інтереси учнів, їх перспективність у розвитку, сприяти активності та проектувати розмову на врахування їхнього життєвого досвіду. Педагог ділить клас на декілька груп і спрямовує їх роботу на досліджений проект. Наприклад, вивчення історії рідного краю. Об'єктом вивчення найкраще обирати відомі, на перший погляд об'єкти, які учні можуть часто бачити, спостерігати, але не мати про них історичних відомостей. Так, у Дрогобичі може бути один з

найстаріших у Європі солеварний завод, костел XVII ст. святого Варфоломія, одна з оригінальних за архітектурою XIX ст. вілла Б'янки, тощо. Завдання педагога на першому етапі проекту актуалізувати тему, вивести її на рівень історичного дійства у зрізі подій певного століття, відомих фактів з підручника про перебіг подій того часу тощо. Учні, вивчаючи навчальний матеріал, можуть провести паралель подій у світовій історії на історію свого міста, здійснити екскурсію, знайти маловідомі факти, провести самостійне дослідження зі збору інформації, узагальнити та надіти форму (розповідь, презентація, книга, конференція тощо). Для такої роботи залучаються ті учні, які виявили зацікавлення, згодом, можуть долучатися і батьки та інші учні, які на перших порах не були активними. Вільний, демократичний міжособистісний простір проектної діяльності сприяє збагаченню форм, методів діяльності учасників, розширює пошуки і урізноманітнює працю учнів.

Діяльність учнів, вчителя і батьків в процесі виконання проекту пропонуємо реалізувати за наступними етапами:

1. Підготовка. На цьому етапі учні обговорюють тему, шукають інформацію, яка є пріоритетною у їх діяльності. Проект може бути виховним чи навчальним, але у полі інтересів дітей певного віку, маю мати обговорення та ініціювання від колективу. Завдання педагога полягає у тому, щоб посприяти виокремленню навчальної проблеми, підкреслення важливості виховної ідеї, допомагати у визначенні завдань. Діалог є способом організації взаємодії.

2. Планування. Учні на цій стадії формулюють та обговорюють етапи здійснення пошукової діяльності (збір фактів, інформації щодо реалізації задуму). Учитель коригує завдання, інтегрує ідеї, сумує пропозиції. Учні вибирають джерела інформації, які їм пропонує педагог, самі ініціюють джерело. Так, вони можуть вести збір розповідей старожилів, досліджувати першоджерела про історію Дрогобича у центральній бібліотеці імені В'ячеслава Чорновола. Відбувається розподіл завдань між групами учасників проекту. Учням пропонуються декілька карточок, на яких вказані визначні місця Дрогобича, і методом жеребкування чи вільного вибору вони отримують

свій об'єкт дослідження. Учні з усіх ідей та пропозицій обирають оптимальний варіант. Діляться на групи і розподіляють обов'язки.

3. Дослідження. Учні збирають інформацію з уже зазначених джерел, вчитель спостерігає. Батьки допомагають учням з вивченням об'єкта, збором матеріалів, зокрема розмовляють зі старожилами, відвідують разом з учнями місце дослідження. Шукають в джерелах (книги, Інтернет) історію тієї чи іншої пам'ятки, звертаючи увагу на щось, на їхній погляд захоплююче. Систематизують інформацію, створюють презентацію. Розподіляють завдання для учасників групи дослідження під час презентації проєкту.

4. Результат. Групи учнів по черзі презентують свої дослідження об'єктів. Учасники аналізують отриману інформацію, задають запитання, обговорюють способи збору матеріалу, методи систематизації.

5. Оцінка результатів і процесів. Відбувається колективне обговорення та оцінювання проєкту. Результат презентації чи діяльності обговорюють разом з учителем, оцінюють зусилля, використані можливості, творчий підхід. Оцінюють успішні дії, помилки, перспективи наступних дій. Дають критичну оцінку старанням кожного учасника.

6. Проєктування наступної діяльності. Розробка моделі проєктів, які стали актуальними у процесі дослідної роботи. Розглядаються нові ідеї, вислуховуються усі пропозиції без критики. Батьки та педагоги беруть участь у обговоренні.

Висновки. Реформа української освіти у напрямі реалізації програми «Нова українська школа» неможлива без створення освітнього простору, де учасниками навчання та виховання будуть як учнів, так і батьки та педагоги, а створення партнерських відносин стануть запорукою успішної реалізації спільних освітніх планів. Метод проєктів як один із способів організації діяльності стане канвою для проведення успішних кроків на шляху реалізації в дії принципу демократії особистісно орієнтованої педагогіки. А батьки, педагоги та учні утворять спільноту зацікавлених у розробці та здійсненні

проектів, де вивчення історії, традицій рідного народу займають чільне місце у культурологічному поступі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Галузинський В.М., Масленнікова П. П. Самовиховання та самоосвіта школярів. Київ, 2001. 240 с.
2. Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства – основні ідеї, принципи та сутність./ Т. С. Кравчинська // Підготовка керівних та педагогічних кадрів до реалізації Концепції Нової української школи: Зб. ст. Всеукраїнської наук.-практ. Інтернет-конф., 6 квітня 2017 р. Харків:Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 85–88.
3. Макаренко А.С. Собрание сочинений в 4 т. Т. 4. Москва. 1987. С. 34–48.
4. Метод проектів у сучасних школах. Електронний ресурс. Режим доступу: [<https://osvita.ua/school/method/technol/2645/>].
5. Соціально-педагогічні умови співпраці навчального закладу з батьками як фактор підвищення якості освіти: навч.-метод. посібн. / укладач: Замулко О. І. Черкаси: КНЗ «ЧОППОПП ЧОР», 2016. 258 с.
6. Цвіт В. Дрогобич. Клуб поезії. Електронний ресурс. Режим доступу: [<http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=668191>].

**ЗАНЕПАД АКАПЕЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ ДРУГОГО ЕТАПУ
30-60 РОКІВ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ**

Семкович Василь Богданович

викладач

Університет Короля Данила
м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація: У статті розглядається акапельна творчість українських композиторів радянської доби та її наукові дослідження з залученням сучасних спостережень провідних вітчизняних мистецтвознавців А. Терещенко та Б. Сюті. Виявлено ряд хорових тенденцій, які спричинилися до занепаду та протистоянь у хоровому компонуванні. Визначено роль інструментального антропогенезу як генеральної складової тогочасних композиторських технік.

Ключові слова: тоталітарний кіч, конформізм, інструментальний антропогенез, хорові тенденції, темброва модуляція.

Ще у першому періоді, який охоплює кінець ХІХ століття до 20-х років ХХ століття, провідною ознакою у акапельній музиці є розвиток національної духовної та світської концертної хорової творчості на базі інтонаційності українського фольклору. Важливим чинником стало вживання української мови, що спонукало до активного розгортання хорового руху. Основними жанрами виступають : хорова пісня, мініатюра, п'єса, поема.

Другий період 30-60 роки ХХ ст. відзначається частковим занепадом, порівняно з попередніми епохами, акапельних традицій. В композиторському доробку другого періоду переважають оригінальні хори та обробки народних пісень. Серед кола митців, які працюють у сфері української акапельної музики: П. Козицький, М. Вериківський, В. Барвінський, Л. Ревуцький, Б.

Лятошинський, С. Людкевич, Г. Верьовка, А. Штогаренко, М. Колесса, А. Кос-Анатольський, Г. Жуковський, Г. Майборода, І. Шамо, В. Кирейко.

Радянську стагнацію, що позначилася і на українській хоровій музиці, можна трактувати як тоталітарний кіч, який у статті Б. О. Сюті "Кіч у стильових параметрах українського музичного постмодернізму" визначається як породження культури і переважно узалежнюється від певного її виду — політичної, художньої, культури поведінки" [2, с. 139]. Простежується повне співпадіння з характерними рисами цього явища, а саме з функціями знецінення та привласнення цінностей. Водночас загострюється й соціальна хвороба конформізму, якою змушені були "перехворіти" всі галузі тогочасного мистецтва та навіть його маститі представники (А. Кос-Анатольський, А. Штогаренко, М. Колеса, В. Надененко та інші).

Переважає більшість творів радянської доби становила цементуючий пласт своєї епохи : масові пісні , хорові марші, мініатюри з опорою на пряму цитатність та на теми прославлення влади і нового устрою ("Лемківське весілля" М. Колеси, "Калістрат" В. Сидоренка, "Наша знатна ланкова" А. Кос-Анатольського, "Синьоока Катруся" А. Штогаренка, та ін.). Часто у хоровій фактурі застосовується звукозображальність, яка диференціюється з загального хорового потоку. Головним чинником виступають регістрові контрасти. Спроби подолання танцювальної моделі шляхом технік аугментацій чи дімінацій також не давали бажаного результату. Плакатність виразових засобів тяжіла до пролеткультівського примітивізму і простоти та лапідарності.

Зосібно виокремлюється творчість В. Барвінського, який в тяжких умовах концтабірного режиму зумів писати твори для власноруч створеного хору з ув'язнених, пройнятих національною свідомістю та патріотизмом ("Надія", "Знов весна" та ін.).

Радянська наукова література не заперечувала систематизацію національної думки щодо розвитку акапельного хорового мистецтва, щоправда через призму соціреалізму, подаючи чітку схематизацію на типи й види хорів, визнавала орієнтацію на інструментальність відверто тривіальних композицій

та тенденцію до монополії масової пісні, переважно одноголосної, рідше двохголосної, яка в 30 - 40 роках відтісняє популярні до того хорові марші на другий план. В героїко-драматичних творах простежується тяжіння до "вільніших структур" та відмови від куплетності через призму малої форми, яка супроводжувала всю радянську епоху, а в ліричних, лірико-психологічних та хорових пейзажах виявляється перевагу хорової палітри над інструментальною в сфері засобів звукозображальності у картинних хорах.

В сучасному аналізі ряду хорів а capella даного періоду виявлено і тенденцію щодо надання малій формі більшої масштабності через призму інструментального антропогенезу, який включає техніку динамічної світотіні, темброву модуляцію, вокалізацію приголосних, запозичення малих форм фортепіанного арсеналу гама чи етюд, які надають рис віртуозності окремим акапельним творам.

Простежується більш ретельний підхід до інтерпретації слова та його деталізації, що в кінцевому результаті призводить або до жанру сюїти ("Лемківське весілля" М. Колеси, "Ой чого ти почорніло" Л. Ревуцького та ін.) або вищої форми - сонатного циклу, де хорове інструментування відіграло лише додаткову роль, а на перший план виходила процесуальність творчого задуму ("Тече вода в синє море" Б. Лятошинського, "Шевченкова хата" В. Барвінського). Часто інструментальний антропогенез у хорових тканинах того часу виступає і як засіб ідентифікації композиторського стилю (А. Кос-Анатольський). Технічну майстерність голосоведення, як найбільш сприятливу до виконання спостерігаємо у Є. Козака, в меншій мірі у П. Козицького.

Поодинокі випадки формотворчої ролі метро-ритмічного модифікування, яку почали вводити П. Козицький та В. Барвінський в хорових мініатюрах "Олександр Пушкіну" та "Шевченкова хата" поставали як зразки природнього трактування силабічних структур поезій. Поліфонічні засоби розвитку тканини, при одночасному уникненні строгих форм характеризували творчість П. Козицького.

Твори на сл. Т. Шевченка переважно апелювали до епічного викладу та звукообразного наслідування. Лише визнані майстри в поодиноких композиціях надавали їм монументального й глибинно-психологічного значення. Водночас спостерігається синтез традиційного і авторського компонентів ("Тече вода в синє море" Б. Лятошинського). Велику роль відіграв символізм поезії Тичини, в якій інструментальна запрограмованість слова спонукала до неординарних мистецьких пошуків, розширення як технічної палітри так і засобів тембрового колориту, енергетичної зарядженості.

Акапельна творчість другого етапу 30-60-х років стала заручником :

- перманентних жанрових (з рясним цитуванням – танцювальних, епічних, ліричних, лірико-епічних моделей);
- метроритмічної стійкості;
- кічу— епігонства та наслідування при навіть мистецькому копіюванні поодиноких шедеврів ("Закувала зозуленька " Ф. Надененка, взорована на твір "Ой чого ти почорніло" Л. Ревуцького).

Вирішальну роль у прогресивних зрушеннях відіграє інструментальний антропогенез, який рясно вплітався в хорову тканину, таким чином урізноманітнював та збагачував художній задум. Та практично увесь технічний арсенал інструменталізму цього періоду, окрім тембрової модуляції, відноситься до гармонічної вертикалі, надаючи легкості та зручності у виконанні, тому такі твори мали всі шанси на успішну інтерпретацію.

Тенденції, котрі, з одного боку, як данина радянським догмам, спрямували до спрощення і примітивності композиторських втілень, що зумовлюється браком мистецького арсеналу та опорою на традиціоналізм, з другого, — призвели до спроб втечі з прямої цитатності, вихолощення хорового письма та подолання інтонаційної кризи, яка спричинила появу нових естетико-культурних установок третього етапу (від 1960-х рр. до кінця ХХ ст.) й радикальних і несподіваних вирішень в усіх аспектах існування акапельної хорової музики. Саме в цьому періоді закладається метод "відтворення живого контексту народної творчості, який поступово замінить цитатне використання

автентичних фольклорних зразків" [1, с.4], а також спостерігається значне розширення арсеналу завдяки впровадженню нових авангардних технік у сферу українського хорового акапельного письма.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Терещенко А. Традиційне та інноваційне в умовах сучасного стилеутворення // Українська музична культура на сучасному етапі: трансформація традиційних і академічних форм. Івано-Франківськ, 2013, С. 3-7.

2. Сюта Б. Кіч у стильових параметрах українського музичного постмодернізму. // Записки НТШ. Том ССXLVII. Львів, 2014, С.138-153.

АНТИМОНОПОЛЬНИЙ КОМІТЕТ ЯК ОРГАН ОСКАРЖЕННЯ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Скибенко Вероніка Ігорівна

студентка

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

Інститут права

м. Київ, Україна

Анотація: публічні закупівлі являються складною системою, в основу діяльності якої покладено прагнення до здійснення економічно вигідних торгів, котрі при прозорій, демократичній структурі дозволяють придбати товари, послуги та роботу за найвигіднішими цінами та найвищою якістю. Отже, у такому аспекті державу можна вважати повноправним суб'єктом ринкових відносин, що робить її дієвим механізмом розпорядження фінансів. Звичайно, будь-яка система, як і у сфері публічних закупівель потребує певних напрямлених на захист дій, і, як і у світовій практиці, проведення закупівель регулюються певними державними органами, задля попередження та застереження від зловживання в торгах та уникнення корупційних дій. Одним з таких державних елементів і є Антимонопольний комітет України. У статті ми розглянемо особливості здійснення контролю антимонопольним комітетом, обговоримо питання взаємодії учасників торгів та роздивимося основні питання, котрі виникають при поданні оскарження публічної закупівлі.

Ключові слова: Антимонопольний комітет, публічні закупівлі, торги, оскарження, моніторинг, протиправні дії, органи контролю.

Виклад матеріалу: Антимонопольний комітет України - це спеціальна державна установа, метою якої є захист державою комерційної конкуренції.

Його правове становище визначене законами "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності", "Про захист економічної конкуренції" та "Про Антимонопольний комітет України".

Це державна установа зі спеціальним статусом, метою якої є забезпечення захисту державою конкуренції у сфері комерційних та державних закупівель.

Згідно ст. 7 Закону України "Про здійснення державних закупівель" передбачається, що державний нагляд у сфері державних закупівель здійснюється уповноваженими органами та іншими органами відповідно до їх повноважень. Зокрема, він передбачає, що центральний орган виконавчої влади України у сфері контролю за державним обліком, Рахункова палата, Антимонопольний комітет України здійснюють контроль у сфері державних закупівель у межах своїх повноважень.

Хоча кожен з цих органів і має наметі здійснення контролю за публічними закупівлями, саме АК являється органом, функції якого містять положення щодо можливості оскарження тендерних пропозицій.

Тому передбачається, що скарга до АК подається у формі електронного файлу через електронну систему закупівель. У цьому випадку, після того, як суб'єкт скарги подасть скаргу в системі електронних закупівель, скарга буде автоматично внесена до запису скарг та сформована її реєстраційна картка. У день подання скарги відповідно до предмету скарги вона буде автоматично опублікована разом із реєстраційною карткою на веб-сайті уповноваженого органу www.prozorro.gov.ua.

Слід зазначити, що незважаючи на те, що скарга має електронний вигляд, якщо звернутися до практики проведення закупівель до 2014, коли торги проводилися у паперовій формі, скарги, які стосуються даного періоду формуються виключно в друкованому варіанті, таке положення досі являється дійсним, адже ще не всі замовники завершили свої зобов'язання щодо закупівель. Важливо зазначити, що учасники повинні подати скаргу щодо «паперового» тендеру, а АМК повинен провести перевірку відповідно до положень Закону «Про державні закупівлі».

Тепер розглянемо основні етапи та особливості подання скарги до АК.

- Як вже було зазначено раніше, скарга до Антимонопольного комітету подається в електронному вигляді, де надалі вона публікується на сайті закупівель системи ProZorro.

- Після того, як система автоматично вносить скаргу до реєстру та присвоює їй конкретний номер, скарга оприлюднюється на офіційному сайті Уповноваженого органу з питань закупівель .

Незалежно від періоду оскарження «на папері» чи зараз, учасник тендеру повинен додати документи / матеріали скарги, щоб підтвердити, що замовник порушив процедури закупівель або що його рішення, дії чи бездіяльність є незаконними. Важливим фактором є те, що документи, як і сама скарга, повинні подаватися через систему публічних закупівель, серед додаткових документів обов'язковим є прикріплення документу, котрий підтверджує оплату за подання скарги, що становить 5-15 тисяч гривень, дивлячись від того, про яку закупівлю йдеться. Інколи бувають випадки, що учасники конкурсних торгів, навіть маючи обґрунтовані докази зловживання в сфері публічних закупівель, відмовляються від своєї можливості оскаржити рішення торгів, адже сума, котра сплачується для розгляду скарги, перевищує розмір вигоди, котру скаржник може отримати у майбутньому.

Треба зазначити, що на теперішній день термін розгляду скарг зменшився вдвічі, якщо щодо друкованих торгів, розгляд справи може тривати протягом місяця, то в електронному варіанті цей термін скоротився до 10 днів, за потреби орган може збільшити його до 20 днів. Так як електронна система передбачає можливість більш простого та вільного доступу до інформації торгів та тендерної документації, це спростовує розгляд скарг, адже Ак під час розгляду справи керується не тільки документами, котрі подає скаржник, а і усіма доступними системі.

Після того як орган оскарження приймає рішення щодо справи, згідно законодавству, рішення про це публікується на ресурсі ProZorro протягом 3 днів, а також в обов'язковій формі надсилається замовнику та особі, котра

подавала оскарження тендерної закупівлі. Звісно, якщо будь-яка зі сторін не згодна з рішенням, котре винес Антимонопольний комітет України, їм надається можливість оскарження рішення в судовому порядку в термін 30 днів з дня оголошення рішення. Варто зазначити, що договори укладені в момент перевірки оскарження не являються дійсними.

Постійний комітет управління АМКУ проаналізував найпоширеніші порушення замовників та учасників торгів, що призвело до збільшення кількості скарг, "затримки" та скасування процесу закупівель.

Розглянемо основні з них:

1. Як зі сторони замовника так і зі сторони учасника публічних закупівель важливим критерієм правильності проведення торгів є сумлінне ставлення за дотриманням умов складання тендерної документації, бувають ситуації, коли навіть учасник, котрий може надати товар на найвигідніших умовах для замовника допускає помилки під час подання документації на майданчик закупівель, адже важливими критеріями є те, що додані документи подані у повному обсязі, з усією потрібною інформацією. У свою чергу, бувають випадки, що задля отримання конкретного результату, замовник або ставить необґрунтовані вимоги, або відхиляє учасників без фундаментально підкріплених аргументів.

2. Важливим питанням є своєчасність внесення змін до тендерної документації та усунення порушень, котрі були викладені органом оскарження коли електронна система не потребує його.

3. Інколи трапляються випадки, коли замовник у вимогах до тендерної документації описує потребу в відсиланні сканів оригіналів документів, коли , або запитує на надання інформації конкретним документом, хоча вона і може бути отримана через іншу документації, що подається для участі в тендері.

4. Встановити вимогу надати документальне підтвердження інформації, що міститься в єдиному реєстрі статусів, до якої можна отримати доступ безкоштовно.

5. Цікавим є питання вимоги зі сторони замовника торгів щодо кількості та освітнього рівня серед працівників учасника торгів, а зі сторони учасника - приховування такої інформації, або надання її без потрібної конкретики.

6. Якщо в попередньому пункті мова йшла про рівень працівників замовника, то важливим фактором, котрі створюють можливість подання скарги також являються матеріально-технічні бази, що базуються на відсутності довідках про них та іншої інформації, що підтверджує їх кількість і якість.

7. Часто буває так, що замовник, вибравши конкретного учасника з яким готів би підписати договір у майбутньому, по попередній домовленості розставляє певні характеристики товару, котрі відсутні у інших.

Після того, як об'єкт оскарження подасть скаргу до АК, електронна система закупівель автоматично припинить початок електронного аукціону.

Це правило передбачає незаконне скасування пропозицій, оскільки клієнти часто зловживають можливістю відмінити заявки, подаючи скарги до апеляційного органу. Іншими словами, клієнтам потрібно лише відмінити заявку, і рада директорів АМКУ припинить розгляд скарг. Тепер клієнти не зможуть забезпечити просте скасування аукціону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України № 922-VIII від 25.12.2015 «Про публічні закупівлі».
2. Закон України № 2939-VI від 13.01.2011 «Про доступ до публічної інформації».
3. Закон України № 1700-VII від 14.10.2014 «Про запобігання корупції».
5. Закон України № 2210-III від 11.01.2001 «Про захист економічної конкуренції»
6. Закон України № 851-IV від 22.05.2003 «Про електронні документи та електронний документообіг».

8. Закон України № 3659-ХІІ від 26.11.1993 «Про Антимонопольний комітет України».

9. Узагальнена практика Колегії АМКУ: типові причини оскарження закупівель [Електронний ресурс] / Узагальнена практика Колегії АМКУ: типові причини оскарження закупівель – Режим доступу до ресурсу: <https://amcu.gov.ua/news/uzagalnena-praktika-kolegiyi-amku-tipovi-prichini-oskarzhennya-zakupivel>.

10. Оскарження закупівель по-новому [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA013132.

**УСЛОВИЯ ОТВЕТСТВЕННОСТИ СУБЪЕКТОВ ГРАЖДАНСКОГО
ПРАВА В СФЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА**

Славова Наталья Александровна

к.ю.н.

доцент кафедры юридических дисциплин

Филиал Российского Государственного

Гуманитарного Университета в г. Домодедово

Россия

Анотация: Автор рассматривает вопрос об условиях ответственности в сфере предпринимательства. Включение в предмет гражданского права предпринимательских отношений позволяет выделить особую ответственность в гражданских правоотношениях. В то же время, в законодательстве и в цивилистической доктрине остается неразработанный вопрос, отражающий специфику и условия ответственности субъектов гражданского права в сфере предпринимательства. Целью научного исследования является обоснование теоретических положений по гражданско-правовой ответственности в целом, и гражданско-правовой ответственности в сфере предпринимательства, в частности.

Ключевые слова: ответственность, гражданско-правовая ответственность, субъект права, условия ответственности, вина.

Значительная часть положений об ответственности субъектов предпринимательской деятельности обобщена и определена в Гражданском кодексе Российской Федерации (далее – ГК РФ) [1]. Кроме того, отдельные аспекты ответственности нашли свое отражение в ряде специальных законодательных и подзаконных актов, например, в Федеральных законах: “Об охране окружающей среды” [2], “О санитарно-эпидемиологическом

благополучии населения” [3], “О валютном регулировании и валютном контроле” [4] и т.д., а также в рекомендациях, письмах и постановлениях высших судебных органов по рассмотрению конкретных дел. В то же время, анализ правовой основы гражданско-правовой ответственности в сфере предпринимательства и ее применение свидетельствуют о необходимости дальнейшего совершенствования многих положений

Слово «условие», если рассматривать буквально - это обстоятельство, от которого что-нибудь зависит; ситуация, в которой происходит что-нибудь [5, с. 821]. Условия ответственности - это те обстоятельства, от наличия или отсутствия которых зависит наступления или не наступление ответственности, то есть это установленные в законе предпосылки наступления ответственности, однако это не причина, поскольку ею является факт правонарушения.

Условиями ответственности субъектов предпринимательской деятельности являются правонарушения в сфере предпринимательства. При этом такая ответственность возможна только при наличии определенных условий, по которым в общей теории ответственности и в теории гражданско-правовой ответственности, в частности, имеются определенные наработки.

Чаще всего условиями наступления ответственности, предлагается считать следующее: 1) гражданская правосубъектность должника и кредитора; 2) соблюдение сроков реализации ответственности, 3) отсутствие обстоятельств, исключающих ответственность или основания для освобождения; 4) наличие соответствующих негативных последствий, в том числе убытков; 5) причинная связь между правонарушением и наступлением негативных последствий; 6) наличие вины нарушителя.

Наличие или отсутствие тех или иных указанных условий влияет как на сам факт наступления ответственности субъектов предпринимательской деятельности, так и на форму такой ответственности или ее размер, поэтому целесообразно конкретизировать каждую из указанных условий, приняв во внимание наработанные по ним научные подходы как в предпринимательском, так и в гражданском праве, тем более, что ГК РФ не содержит детализацию

всех условий ответственности за правонарушения в сфере предпринимательской деятельности.

На необходимость правосубъектности нарушителя и потерпевшего как основания, на котором основывается гражданско-правовая ответственность, можно указать, что сторонами правоотношений по применению этого вида могут быть учреждения, организации, другие юридические лица, независимо от формы собственности имущества, организационно-правовых форм, то есть лица, которые имеют право обращаться в арбитражный суд за защитой своих нарушенных или оспариваемых прав и охраняемых законом интересов. Такая правосубъектность является основой ответственности, и фактически условием возникновения отношений по применению такой ответственности, однако она требует уточнения (условий), например, по порядку обращения субъекта права в суд, способность такого субъекта претерпевать негативные последствия экономического характера, то есть нести ответственность.

Конкретизировать такое условие ответственности, как правосубъектность нарушителя и потерпевшего, можно опираясь на общеизвестное определение правосубъектности.

Содержание правосубъектности, как правило, раскрывается через такие понятия как правоспособность, дееспособность, правовой статус. Для выяснения содержания правосубъектности об отношениях ответственности, первостепенное значение имеет дееспособность, определение которой является постоянным и под которой понимается способность лица самостоятельно осуществлять принадлежащие ему права и обязанности путем совершения юридических действий, которые влекут за собой возникновение, изменение или прекращение конкретных правовых отношений, а в ряде случаев и юридическую ответственность [6, с. 125-126].

В теории права используются такие понятия «гражданская правосубъектность» и «компетенция». Так, гражданская правосубъектность, характеризуется как право основанное на законе возможность приобретать от своего имени имущественные и личные не имущественные права, вступать в

обязательства, выступать в судебных органах. В то же время правосубъектность субъекта предпринимательского права доктринально определяется как компетенция, т.е. совокупность установленных законодательством и приобретенных в гражданских (хозяйственных) правоотношениях прав и обязанностей [7, с. 153-154].

На сегодня указанная позиция получила косвенное подтверждение и в ГК РФ [1], в частности в ст.2 ГК РФ, где определено, что гражданское законодательство регулирует общественные отношения между лицами, осуществляющими деятельность в сфере предпринимательства, или с их участием, исходя из того, что предпринимательской является самостоятельная, осуществляемая на свой риск деятельность, направленная на систематическое получение прибыли от пользования имуществом, продажи товаров, выполнения работ или оказания услуг. Таким, образом, можно сделать вывод, что данные лица, которые осуществляют предпринимательскую деятельность, реализуют компетенцию в сфере предпринимательской деятельности (совокупность прав и обязанностей в сфере предпринимательства).

Вместе с тем следует отметить, что в теории гражданского права есть и другой подход относительно соотношения указанных понятий, основанный на том, что компетенция и правоспособность данных субъектов права признаются составляющими его правосубъектности, под которой понимают признанную государством по соответствующим субъектам предпринимательской деятельности, т.е. возможность быть субъектом права (иметь и осуществлять права и обязанности, ответственность за их надлежащее исполнение и иметь возможность защищать свои права и законные интересы от возможных нарушений) [6, с. 137].

В данном случае представляет интерес то, что речь идет о возможности отвечать за надлежащее выполнение прав и обязанностей, а не только за сами права и обязанности. Для такого элемента правосубъектности общая теория правонарушения выработала понятие “деликтоспособность”, которая в общем характеризует субъекта правонарушения.

Из этого следует, что условием применения ответственности к субъекту предпринимательской деятельности является наличие у него гражданской деликтоспособности (в сфере предпринимательской деятельности), под которой понимается способность субъекта самостоятельно отвечать за совершенные им правонарушения в сфере предпринимательства и нести юридическую ответственность. При этом следует отметить, что параметры такой способности субъектов предпринимательской деятельности определяются как гражданским законодательством, так и самостоятельно субъектами предпринимательства. Так, исключительно законодательными актами должны быть установлены правонарушения в сфере предпринимательства, за которые субъект несет ответственность в случае нарушения им правил осуществления предпринимательской деятельности. Однако, субъекты предпринимательской деятельности могут устанавливать “параметры своей способности к ответственности”, например, в договорах, в случае определения в них определенных правонарушений и форм ответственности за них.

Кроме того, необходимо так же выяснить условия ответственности в контексте соблюдения сроков реализации ответственности (исковая давность), поскольку она обусловлена тем, что такие сроки четко определены законодателем так же, как возможность изменения их длительности и исчисления. При этом, по общему правилу, кроме случаев, установленных законом, когда истек срок исковой давности, даже при наличии основания и других условий ответственности, не позволяет применить к субъекту предпринимательского права ту или иную форму ответственности.

Таким образом, общие положения относительно исковой давности закреплены в ГК РФ. Однако, установлены иные сроки исковой давности, например, по договору подряда срок исковой давности для требований, предъявляемых в связи с ненадлежащим выполнением работы, составляет один год (ст. 725 ГК РФ). Так, в праве Российской Федерации закреплена норма, где наличие или отсутствие вины никак не может изменить характер ответственности предпринимателей (п. 3 ст. 401 Гражданского кодекса РФ) [1].

В Российской Федерации большинство ученых придерживаются мнения относительно ответственности “без вины” в предпринимательской деятельности. Вместе с тем, ведется дискуссия об основаниях введения в гражданское законодательство ответственности вины предпринимателей. В частности, многие экономисты и юристы обращают свое внимание на теорию стимулирования.

Анализ отечественных теорий об ответственности предпринимателей позволяет сделать вывод, что необходимость введения ответственности вины предпринимателей обусловлена, с одной стороны, в отношениях между предпринимателями и другими лицами с целью защиты интересов последних, как субъектов права, которые не связаны с предпринимательской деятельностью, а с другой стороны, во взаимосвязи между самими предпринимателями с целью установления правопорядка.

Целью ответственности без вины является, то что предприниматель отвечает даже при отсутствии легкой неосторожности. Таким образом, субъект предпринимательской деятельности отвечает за «случайное» нарушение обязательства в пределы непреодолимой силы (только наличие форс-мажорных обстоятельств может освободить предпринимателя от ответственности).

Заслуживает внимания и то, что п. 3 ст. 401 ГК РФ содержит диспозитивную норму, где стороны в договорах могут устанавливать вину, как основание ответственности. Кроме того, стороны могут предусмотреть условия освобождения от ответственности, но в то же время, они не имеет право заключить соглашение об устранении или ограничении ответственности за умышленное нарушение обязательства (п. 4 ст. 401 ГК РФ).

В то же время, законодательство РФ во многих случаях устанавливает ответственность предпринимателей при наличии вины. Например, ст. 538 ГК РФ устанавливает, что производитель сельскохозяйственной продукции, который не выполнил обязательства по договору контрактации или выполнил его ненадлежащим образом, отвечает только при наличии своей вины. Займодавец по договору безвозмездного пользования отвечает за недостатки

вещи, которые он умышленно или по грубой неосторожности не обговорил при заключении договора (ст. 693 ГК РФ).

Таким образом, целесообразно конкретизировать положения о таком условии ответственности субъектов предпринимательского права как вина, в частности, путем, во-первых, конкретизации общего правила, согласно которому субъект в сфере предпринимательской деятельности несет ответственность независимо от вины, но имеет право доводить ее отсутствие, что может быть основанием для освобождения от ответственности или уменьшения ее размера; во-вторых, закреплением случаев, когда наличие или отсутствие вины не влияет на применение ответственности, то есть имеет место отсутствие учета вины; в-третьих, определением перечня случаев, когда наличие вины является обязательным условием для применения ответственности к таким субъектам; в-четвертых, предоставлением права таким субъектам самостоятельно определяться с таким условием ответственности в договорах, кроме случаев, когда иное не предусмотрено законом.

Кроме того, можно констатировать, что основанием ответственности субъектов в сфере предпринимательства является правонарушение в области предпринимательской деятельности. При этом, его определение можно конкретизировать, уточнив направленность и правовое основание его применения, а именно: правонарушение в сфере предпринимательства - это невыполнение или ненадлежащее выполнение обязательства, или нарушение правил осуществления предпринимательской деятельности, которые посягают на общественный порядок, противоречат нормам права, положениям гражданско-правовых договоров, иных правовых актов субъектов предпринимательской деятельности.

Условия ответственности субъектов предпринимательской деятельности можно представить в виде следующего перечня: 1) гражданско-правовая правосубъектность нарушителя (должника) и потерпевшего (кредитора) 2) соблюдение сроков реализации ответственности, 3) отсутствие обстоятельств, исключающих ответственность или основания, которые являются основаниями

для освобождения от нее; 4) наличие соответствующих негативных последствий, в том числе убытков; 5) причинная связь между правонарушением и наступлением негативных последствий; 6) наличие вины нарушителя.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Гражданский кодекс Российской Федерации. Ч. 4: Федер. закон от 18 дек. 2006г. № 230-ФЗ : принят Гос. Думой 24 нояб. 2006 г. : одобрен Советом Федерации 8 дек. 2006 г. : [ред. от 18 июля 2019 г.] // Собрание законодательства Российской Федерации. — 2006. — № 52, ч. 1. — Ст. 5496.

2. Об охране окружающей среды: Федер. закон от 10.января.2002 № 7-ФЗ: принят Гос. Думой 20 дек. 2001 г.: одобрен Советом Федерации 26 дек. 2001 г. : [ред. от 31 июля 2020 г.] // Собрание законодательства Российской Федерации от 2002 г. , N 2 , ст. 133.

3. О санитарно-эпидемиологическом благополучии населения: Федер. закон от 30 марта 1999 № 52-ФЗ: принят Гос. Думой 12 марта 1999 г.: одобрен Советом Федерации 17 марта 1999 года [ред. от 13.07.2020 г.] // Собрание законодательства Российской Федерации от 1999 г. , N 14 , ст. 1650.

4. О валютном регулировании и валютном контроле: Федер. закон от 10 дек. 2003 года N 173-ФЗ: принят Гос. Думой 21 январ. 2003 г.: одобрен Советом Федерации 26 январ. 2003 г. : [ред. от 31 июля 2020 г.] // Собрание законодательства Российской Федерации от 2003 г. , N 50 , ст. 4859

5. Ожегов С.И. Словарь русского языка: ок. 53 000 слов / С. И. Ожегов ; под общ. ред. Л. И. Скворцова. – 24-е изд., испр. – М. : ООО «Издательский дом «ОНИКС 21 век» : ООО «Издательство «Мир и Образование», 2003. - 896 с.

6. Ем В.С. Понятие, содержание и виды гражданских правоотношений // Гражданское право. Учебник. В 4 т. Т.1 / Отв. ред. Е.А. Суханов. 3-е изд., перераб. и доп. – М., 2014. – 204 с.

7. Щербина В.С. Хозяйственное право: Учебник - Киев : Юринкоминтер, 2013.- 403 с.

УДК: 35: 347. 56: 614. 25

ВАЖЛИВІСТЬ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Сливка Катерина Сергіївна

студентка IV курсу медичного факультету № 1

Яковенко Тетяна Сергіївна

студентка IV курсу медичного факультету № 1

Давидов Павло Григорович

кандидат філософських наук, доцент

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Анотація. У статті досліджуються важливість прав на найвищій досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я, який пацієнти повинен отримувати в медичних закладах різного рівня надання медичної допомоги.

Ключові слова: декларація прав людини, права людини, право на здоров'я.

Актуальність: Оскільки людина наділена розумом її в першу чергу буде турбувати її психічне на фізичне здоров'я.

Право на здоров'я є головним правом кожної особи. В міжнародному контексті це право було вперше озвучено в Уставі (Конституції) 1946 року Всесвітньою організацією охорони здоров'я, в преамбулі якого кажуть: «здоров'я є складовою повного фізичного, душевного та соціального благополучь, а не тільки відсутністю хвороб або фізичних дефектів».

У 25 статті Загальної декларації прав людини 1948 року також відзначено, що здоров'я це частина права на задовільний рівень життя.

У сучасному світі зростає потреба до надання медичної допомоги, тому громадяни стають все більш досвідченими у своїх правах, але порушення прав

людини або відсутність уваги до них можуть мати серйозні наслідки для здоров'я. Явна або прихована дискримінація в медичному обслуговуванні – як серед працівників охорони здоров'я, так і між працівниками охорони здоров'я та користувачами послуг – є потужним бар'єром для доступу до медичних послуг і позначається на їхній якості.

Порушення прав людини не тільки посилюють погане здоров'я, але й для багатьох, включаючи людей з інвалідністю, жінок з ВІЛ-інфекцією, працівників секс-індустрії, осіб, що вживають наркотики, транссексуалів і інтерсексуалів, медичні установи є такими місцями, де їм загрожує підвищений ризик порушення прав людини, включаючи примусове лікування або процедури.

Мета роботи: Метою статті є доказ, що право на здоров'я є важливою складовою фізичного та психічного здоров'я та відображення порушення права на загальному здоров'ї.

Виклад основного матеріалу. Одним з основних питань, яке вивчається межах медичного права, є нормативно-правове забезпечення прав людини в сфері медичної діяльності. Від того, наскільки якісною є юридична база з прав людини в сфері охорони здоров'я, наскільки кожна окремо взята людина може скористатися наданими їй правами, багато в чому залежить успішний динамічний розвиток, як медичного права зокрема, так і держави в цілому.

Здоров'я – найвище благо людини, що є одним із соціальних індикаторів суспільного прогресу. В силу цього право на охорону здоров'я та медичну допомогу виступає одним з найважливіших соціальних прав людини.

Держава забезпечує громадянам охорону здоров'я незалежно від статі, раси, національності, мови, соціального походження, посадового становища, місця проживання, ставлення до релігії, переконань приналежності до громадських об'єднань, а також інших обставин.

Держава гарантує громадянам захист від будь-яких форм дискримінації, обумовленої наявністю у них будь-яких захворювань. Особи, винні в порушенні цього положення несуть кримінальну відповідальність.

Громадянам України, які знаходяться за її кордонами, гарантується право на охорону здоров'я у відповідності до міжнародних домовленостей.

Іноземним громадянам, які знаходяться на території України, також гарантується право на охорону здоров'я нарівні з українськими громадянами, якщо інше не передбачене міжнародними договорами [2].

Підхід до охорони здоров'я на основі поваги до прав людини має на увазі ряд чітких принципів для розробки та оцінки політики охорони здоров'я і медичного обслуговування і орієнтований на усунення дискримінаційної практики і несправедливих владних відносин, що лежать в основі несправедливих показників здоров'я.

Порушення прав людини або відсутність уваги до них можуть мати серйозні наслідки для здоров'я. Явна або прихована дискримінація в медичному обслуговуванні, як серед працівників охорони здоров'я, так і між працівниками охорони здоров'я та користувачами послуг – є потужним бар'єром для доступу до медичних послуг і позначається на їхній якості.

Порушення прав людини не тільки посилюють погане здоров'я, але для багатьох, включаючи людей з інвалідністю, представників корінного населення, жінок з ВІЛ-інфекцією, працівників секс-індустрії, осіб, що вживають наркотики, транссексуалів і інтерсексуалів, медичні установи є такими місцями, де їм загрожує підвищений ризик порушення прав людини, включаючи примусове лікування або процедури [1].

Основні принципи дотримання прав людини. Рівність і недискримінація. Принцип недискримінації спрямований на те, щоб «... гарантувати, що права будуть здійснюватися без якої б то не було дискримінації, як у відношенні раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, народження так і за іншою ознакою, такою як інвалідність, вік, сімейний стан, сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність, стан здоров'я, місце проживання, економічна і соціальна ситуація».

Заборонена будь-яка дискримінація, наприклад в доступі до медичної допомоги, а також в засобах і правах для отримання такого доступу, в зв'язку з расою, кольором шкіри, статтю, мовою, релігією, політичними або іншими переконаннями, національним або соціальним походженням, майновим становищем, народженням, фізичної або психічної інвалідністю, станом здоров'я (включаючи ВІЛ / СНІД), сексуальною орієнтацією і громадянськими, політичними, соціальними або іншим статусом, метою або результатом якої є негативний вплив на можливості рівної реалізації або здійснення права на здоров'я.

Участь. Для участі необхідно забезпечити, щоб всі зацікавлені сторони, включаючи недержавні структури, були причетні до процесів розробки на всіх етапах програмного циклу (таких як оцінка, аналіз, планування, здійснення, моніторинг та аналітичний звіт) і контролювали ці процеси. Участь передбачає щось більше, ніж консультування або технічний додаток до розробки проекту; воно повинно включати чіткі стратегії, спрямовані на розширення прав і можливостей громадян, особливо найбільш маргіналізованих з них, з тим щоб очікувані ними результати були визнані державою.

Участь важлива для підзвітності, оскільки вона забезпечує «... заборони і протипаги, що не дозволяють окремим керівникам використовувати владу в довільній формі».

Загальність, нероздільність і взаємозалежність. Права людини є загальними і невід'ємними. Вони застосовуються на рівних підставах, до всіх людей, всюди, без винятку. Стандарти в області прав людини – права на харчування, здоров'я, освіту і право не піддаватися тортурам і нелюдському або такому, що принижує людську гідність, поведінці – також взаємопов'язані. Поліпшення в області дотримання якого-небудь одного права сприяє поліпшень в області дотримання інших прав. Аналогічно, погіршення в сфері дотримання якого-небудь одного права негативно позначається на дотриманні інших прав.

Основні компоненти права на здоров'я. Право на здоров'я, Стаття 12 Міжнародного пакту, яку було визначено в Загальному зауваженні 14 Комітету

з економічних, соціальних і культурних прав – комітету незалежних експертів, що забезпечує спостереження за дотриманням Пакту. Це право включає наступні основні компоненти:

Наявність. Це означає достатню кількість функціонуючих закладів охорони і медичних установ, товарів і послуг, а також програм для всіх. Наявність можна виміряти шляхом аналізу даних, дезагреговані по численним факторам стратифікації, включаючи вік, стать, місцезнаходження та соціально-економічний статус, і за допомогою якісних обстежень, які дозволяють зрозуміти прогалини в охопленні та оцінити охоплення трудовими ресурсами охорони здоров'я.

Доступність. Медичні заклади, товари і послуги повинні бути доступні для кожного. Доступність має чотири взаємопов'язаних параметра:

- недискримінація;
- фізична доступність;
- економічна доступність (доступність за вартістю);
- доступність інформації.

Для оцінки доступності може знадобитися аналіз існуючих бар'єрів – фізичних, фінансових та інших – і їх впливу на найбільш вразливих людей. Необхідно встановити і застосовувати чіткі норми і стандарти як в законодавстві, так і в політиці для усунення цих бар'єрів, а також створити міцні системи моніторингу інформації, що має відношення до здоров'я, і забезпечувати, щоб ця інформація доходила до всіх груп населення.

Прийнятність. Під прийнятністю розуміється дотримання медичної етики і облік культурних особливостей і гендерних аспектів. Для цього необхідно, щоб медичні заклади, товари, послуги та програми були орієнтовані на людей і враховували особливі потреби різних груп населення, відповідно до міжнародних стандартів медичної етики щодо конфіденційності та інформованої згоди.

Якість. Установи, товари і послуги повинні бути схвалені з наукової та медичної точки зору. Якість є одним з ключових компонентів загального

охоплення медичними послугами і включає досвід, а також сприйняття медичної допомоги.

Якісні медичні послуги повинні бути:

Безпечними – запобігання травм людей, для яких призначаються медичні послуги;

Ефективними – надання заснованих на фактичних даних медичних послуг потребують них людям;

Орієнтованими на людей – надання медичної допомоги відповідно до індивідуальних переваг, потребами і цінностями;

Своєчасними – зменшення часу очікування і іноді небезпечних відстрочок;

Справедливими – надання медичної допомоги, якість якої не змінюється в залежності від статі, етнічної приналежності, географічного розташування та соціально-економічного статусу;

Інтегрованими – надання медичної допомоги, яка забезпечує повний спектр медичних послуг протягом усього життєвого циклу;

Дієвими – максимальне використання переваг наявних ресурсів і запобігання їх втрат [1].

Право на здоров'я не слід розуміти як право бути здоровим. Широко розповсюджена хибна уява про те, що держава зобов'язана гарантувати добре здоров'я. При цьому гарне здоров'я – результат наявності деяких факторів, які не піддаються прямому контролю з боку держави, таких як біологічна постава людини та соціально-економічні умови. Скоріше право на здоров'я має відношення до права користуватися різними товарами, закладами, послугами та умовами, необхідними для його реалізації. В дійсності держава зобов'язана вживати усі можливі зусилля, враховуючи наявні ресурси, для здійснення в житті прав на здоров'я та робити всі можливі кроки у цьому напрямку. Складна фінансова ситуація, яку переживає країна, не позбавляє країну від вживання заходів щодо реалізації прав на здоров'я [4].

Правовий статус, як характеристика прав, свобод і обов'язків громадянина в сфері медичної діяльності, характеризується певними особливостями. Виділяють кілька видів правових статусів:

1. Загальний правовий статус громадянина в сфері медичної діяльності – це перелік прав, обов'язків і відповідальності, характерний для всіх громадян України. Перш за все, безсумнівно, мова йде про норми Конституції України, ст. 49 яка визначає, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається я безкоштовно.

2. Спеціальних правовий статус людини в сфері медичної діяльності – це перелік прав, обов'язків і відповідальності в області медицини, властивий окремим категоріям людей (вагітні жінки і матері, неповнолітні, військовослужбовці, громадяни похилого віку, інваліди та ін.). Як приклад, необхідно привести положення розділу VII Основ законодавства України про охорону здоров'я «Охорона здоров'я матері і д. і т.ін» .

3. Індивідуальних правовий статус людини в сфері медичної діяльності – це перелік прав, обов'язків і відповідальності в області медицини, притаманний конкретному індивіду. Слід зазначити, що індивідуальний правовий статус людини – найбільш динамічний варіант правового статусу, оскільки він залежить від професії, віку, статі людини. Варто відзначити значний ступінь подібності правового змісту індивідуального правового статусу людини і суб'єктивного права людини в сфері медичної діяльності [1].

Як уже зазначалося, велике значення в справі юридичної регламентації медичної діяльності має забезпечення прав людини в сфері медичної діяльності. Дійсно, будь-яке право людини в галузі медицини може бути реалізовано тільки в тому випадку, коли воно додатково забезпечується зрозумілим механізмом. Ідеальний варіант – наявність підзаконного акту, в якому прописано механізм здійснення конкретного права людини загалом забезпечення прав людини в сфері медичної діяльності є системою організаційно-правових засобів, призначених для реального втілення в життя

прав людини, що містяться в нормативно-правових актах, присвячених регулюванню медичної діяльності.

Необхідно розрізняти такі напрямки забезпечення прав людини в сфері медичної діяльності:

- нормативно-правовий (створення юридичних документів, що містять механізми реалізації прав громадян);
- організаційний (створення умов, при яких стає можливою реалізація прав громадян);
- фінансово-економічний (збільшення витрат на охорону здоров'я в бюджетах різних рівнів, реалізація цільових програм);
- інформаційний (діяльність засобів масової інформації, спрямована на інформування громадян про свої права).

Залежно від джерела забезпечення, виділяють такі рівні забезпечення прав людини в сфері медичної діяльності:

- міжнародний;
- загальнодержавний;
- місцевий.

Класифікація, найбільш задовольняє потреби медичного права, така:

- I. Права людини в галузі охорони здоров'я.
- II. Права окремих груп населення в галузі охорони здоров'я.
- III. права пацієнтів.

Першу групу прав складають основні права, що належать всім людям, закріплені Конституцією України, міжнародними актами, які містять норми, спрямовані на розвиток людини, захист від неправомірного посягання на здоров'я, а також його зміцнення.

Другу групу складають спеціальні права людини в сфері охорони здоров'я, які мають всі, хто звернувся за медичною допомогою до закладів охорони здоров'я. У цьому випадку людина отримує статус «пацієнта» і стає суб'єктом специфічних відносин. Права пацієнта не згруповані в одному

джерелі права, а розкидані за різними нормативними актами, як правило, відомчого характеру.

Третю групу складають права, властиві окремим категоріям фізичних осіб, особливі ознаки яких визначають назву особлива група. Законодавець до таких особливих ознаках відносить: стан здоров'я, заняття певними видами діяльності, проживання в певних районах і інші. Основи законодавства України про охорону здоров'я регламентують права неповнолітніх, вагітних жінок, інвалідів, працівників підприємств з шкідливими і небезпечними умовами праці, військовослужбовців тощо, але не визначають прав літніх людей, сім'ї, ув'язнених та інших [3].

Висновок: Таким чином, право на охорону здоров'я та медичну допомогу закріплене як на міжнародному рівні, та на внутрідержавному рівні, відповідно важність постійного розвитку та удосконалення даного інституту в сучасному суспільстві очевидна. Це дає змогу для реалізації прав громадянина України на охорону життя та здоров'я, а також поліпшення якостей життя населення, тим самим буде підвищуватися середня тривалість життя, а це є безумовним пріоритетом для держави та суворо відстежується на рівні міністерства охорони здоров'я. Необхідність чіткого визначення прав пацієнтів, розширення їх каталогу і систематизації шляхом прийняття спеціалізованих актів, а саме Медичного кодексу України, Закону України «Про правовий статус пацієнт в Україні», в яких закріплюються права і обов'язки пацієнтів і гарантії їх забезпечення [5].

Першою державою, яка прийняла окремий закон про права пацієнтів, була Фінляндія (1992), в якій цей закон прийняли після 20 років тривалих дискусій в парламенті. Цей закон дуже «адміністративний», оскільки містить директиви для представників медичних послуг, але не передбачає стандартів якості послуг, які отримує пацієнт. В Законі закріплено, що в кожній інституції, яка працює в сфері медичного обслуговування, повинен бути омбудсмен, яких на сьогодні в Фінляндії близько 2000, у сфері прав пацієнтів. Наступною державою, яка прийняла закон про права пацієнтів, були Нідерланди (1995), в

ньому міститься перелік прав пацієнтів та їх забезпечення. Крім цього, державами, які прийняли подібні закони, були Ізраїль (1996), Литва (1996), Ісландія (1997), Данія, Туреччина (1998), Норвегія (2000) [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Права людини та здоров'я. Режим доступу: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/human-rights-and-health>
2. Право соціального забезпечення. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravo-na-ohranu-zdorovya-i-meditsinskuyu-pomosch/viewer>
3. Загальна структура та класифікація прав людини у сфері охорони здоров'я. Режим доступу: http://uchebnikirus.com/pravo/medichne_pravo_ukrayini_-_stetsenko_sg/prava_lyudini_sferi_ohoroni_zdorovya.htm
4. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. UN General Assembly. 2015. 21 October. UN Doc. A/RES/70/1.
5. General comment No. 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights Committee on Economic, Social and Cultural Rights. 2009

**ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ ПОЧАТКУ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Солдатенко Олена Анатоліївна

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

доцент

Аксьонов Родіон Анатолійович

курсант 4-го курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Анотація. Статтю присвячено проблемам, пов'язаним із правовим регулюванням початку досудового розслідування та відповідної діяльності уповноважених суб'єктів. Визначено дискусійні питання, що містяться в нормах Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту КПК України) і стосуються процедури початку досудового розслідування у кримінальному провадженні. Надано пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства в частині регламентації початку досудового розслідування, які потребують вирішення в сучасній практиці.

Ключові слова: кримінальне процесуальне законодавство, початок досудового розслідування, регламентація, кримінальне судочинство, слідчий, прокурор, правоохоронні органи, Єдиний реєстр досудових розслідувань.

Термінологічні словосполучення «кримінальний процес», «кримінальне судочинство», «кримінальне провадження» є синонімами, на що справедливо

звертають увагу деякі вчені. Легальне визначення поняття кримінального судочинства (кримінального процесу) було надано у Рішенні Конституційного Суду України від 23.05.2001 р. [1].

Аналіз юридичної літератури дозволяє зробити висновок, що більшість вчених (Ю. П. Алєнін, Т. М. Барабаш, Ю. М. Грошевий, М. І. Леоненко та ін.) цілком справедливо вважають, що першою стадією кримінального процесу України є досудове розслідування.

Втім, дана точка зору, хоча і домінує, однак не є єдиною. Деякі науковці (зокрема, В. Т. Нор, В. М. Трофименко) зазначають, що першою стадією кримінального провадження в Україні є отримання інформації про вчинене або вчинення кримінального правопорушення та внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі по тексті – ЄРДР) [2].

Вважаємо, що законодавче визначення моменту, з якого починається стадія досудового розслідування є некоректним, неточним та суперечить положенням інших статей КПК України.

Якщо буквально розуміти законодавця та вважати початком стадії досудового розслідування внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, то поза межами стадії досудового розслідування залишається діяльність, яка полягає у:

- прийнятті та реєстрації заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення (ч. 1 ст. 214 КПК, ч. 4 ст. 214 КПК);
- проведенні огляду місця події у невідкладних випадках (ч. 3 ст. 214 КПК);
- проведенні процесуальних дій, які пов'язані з початком досудового розслідування кримінального правопорушення, вчиненого на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України (ч. 3 ст. 214 КПК, ст. 520 КПК);
- затриманні особи при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення, а також безпосередньо після вчинення злочину (ст. 207 КПК, ст. 208 КПК);

- обшуку затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 КПК та ст. 236 КПК (ч. 3 ст. 208 КПК);
- тимчасовому вилученні майна у особи, яка затримана в порядку, передбаченому статтями 207 та 208 КПК України (ст. 168 КПК);
- тимчасовому вилученні документів, які посвідчують користування спеціальним правом, у особи, затриманої в порядку, передбаченому ст. 208 КПК (ч. 1 ст. 148 КПК) [3].

Всі зазначені дії врегульовані КПК України, є процесуальними та здійснюються в межах саме стадії досудового розслідування. Зокрема, про це свідчать як назви відповідних статей, що закріплюють процесуальний порядок вказаних дій, так і назви відповідних глав, розділів КПК України, у межах (або структурі) яких дані статті знаходяться.

Таким чином, доцільно вважати, що початком кримінального провадження України взагалі, та стадії досудового розслідування зокрема, вбачати отримання слідчим або прокурором у законному порядку та із законних джерел інформації про вчинене або підготовлюване кримінальне правопорушення, або інше суспільно небезпечне діяння.

Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України така інформація може бути отримана зі заяв та повідомлень про вчинене кримінальне правопорушення або виявлена слідчим, прокурором самостійно (ч. 1 ст. 214 КПК).

Крім того, слід підтримати точку зору вчених (Ю. П. Аленіна та ін.) щодо необхідності закріплення у КПК України переліку законних джерел, з яких слідчий, прокурор може отримати інформацію про вчинене або підготовлюване кримінальне правопорушення, та процесуального порядку отримання та закріплення даної інформації. Уявляється, що даний підхід сприятиме законності початку кримінального провадження та запобігання безпідставному початку досудового розслідування [4].

Також необхідно звернути увагу, що у ч. 1 ст. 214 КПК України мова йде про отримання слідчим, прокурором інформації про вчинене кримінальне правопорушення. Однак, згідно з національним кримінальним законодавством

особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності не тільки за вчинений злочин, а також за готування чи замах на його вчинення.

Отже, на підставі викладеного вважаємо доцільним у п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України закріпити положення про те, що стадія досудового розслідування починається з моменту отримання слідчим, прокурором із законних джерел інформації про вчинене або підготовлюване кримінальне правопорушення, або іншого суспільного небезпечного діяння.

Крім того, положення п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України викласти у наступній редакції: «кримінальне провадження – досудове розслідування і судове провадження, процесуальні рішення та дії у зв'язку із отриманням слідчим, прокурором із законних джерел інформації про наявність ознак вчиненого або підготовлюваного кримінального правопорушення, або іншого суспільного небезпечного діяння.

Ми вважаємо, що даний підхід до визначення моменту початку як кримінального провадження, так і стадії досудового розслідування є більш послідовним та узгодженим з положеннями як кримінального, так і кримінально процесуального законодавства України.

Крім того, уявляється, що даний підхід сприятиме однозначному розумінню практичними робітниками питань щодо: початку стадії досудового розслідування; правової природи та доказового значення заяви щодо кримінальне правопорушення, протоколу затримання уповноваженою службовою особою (ч. 5 ст. 208 КПК), протоколу тимчасового вилучення майна (ч. 3 ст. 168 КПК), які є, з нашої точки зору, джерелом доказів та відносяться до такого виду доказів, як документ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Рішення Конституційного Суду України в справі про конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про відповідність Конституції України (конституційності) конституційного подання громадян Будинської Світлани Олександрівни, Ковриги Сергія Володимировича про офіційне тлумачення положення абз. 4 ст. 2483 ЦПК України (справа про конституційність ст. 2483 ЦПК України) від 23.05.2001 р. № брп/2001 // Вісник Конституційного Суду України. – 2001. – № 3; Офіційний вісник України. – 2001. – № 22.

2. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: наказ Офісу Генерального Прокурора від 30.06.2020 № 298 URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.09.2020)

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (дата звернення: 20.09.2020)

4. Аленін Ю. П. Шляхи удосконалення початку досудового розслідування / Ю. П. Аленін // Шляхи удосконалення кримінального процесуального законодавства: матер. регіонального круглого столу (19 квітня 2013 р.) / відп. за випуск д. ю. н., проф. Ю. П. Аленін: Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса: Юридична література, 2013. – С. 6-10.

УДК 371.315:811.111

АЛЬТЕРНАТИВНІ ШЛЯХИ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Сурхаєв Владислав Миколайович

Студент

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Анотація: У статті розглядаються шляхи поповнення активного та пасивного словникового запасу учнів старшої школи. Розроблені основні типи вправ для формування лінгвістичної компетенції та покращення умінь та навичок необхідних для потенційного словника.

Ключові слова: афіксація, словоскладання, конверсія, лексика, словник.

Одним зі шляхів, що дає змогу розширити словниковий запас, є вивчення закономірностей словотвору і практика творення нових слів за допомогою префіксів і суфіксів. Тому доцільно навчати учнів способів словотворення, учити запам'ятовувати значення коренів, префіксів і суфіксів [1, с. 10]. Слова є будівельними блоками, із яких складаються речення. Ознайомлюючи учнів з особливостями творення цих блоків, ми допомагаємо їм зрозуміти, про що вони читають. Система вправ із похідними словами може бути використана як теоретичний і практичний матеріал на заняттях з англійської мови [2, с. 29].

У сучасній англійській мові виокремлюють такі основні способи творення нових слів:

- афіксація (нові слова утворюються за допомогою префіксів і суфіксів);
- словоскладання (нові слова утворюються шляхом складання двох або трьох слів);

– конверсія (нові слова утворюються від іншої частини мови без зміни форми слова).

Запозичення, передусім із латинської мови, розглядаються як один із основних способів словотвору, тому варто спиратися на знання учнів, отримані на заняттях із латинської мови. Розумне поєднання навчання класичної англійської мови й ознайомлення студентів із особливостями вживання слів іншомовного походження забезпечує високу результативність.

Варто зазначити, що головною проблемою є вимова слів латинського й грецького походження, тому викладачу варто наголошувати на особливостях вимови шляхом багаторазового повторення, фонетичних розминок, систематичного узагальнення вивченої лексики.

В англійській мові не існує системи, що визначає, яке слово з яким суфіксом можна вживати, а тому головним помічником у цьому питанні повинен бути словник.

Одним зі шляхів збагачення словникового запасу є практика творення слів за допомогою префіксів і суфіксів.

Якщо знати, що суфікс *-ant* означає «виконавець дії або завдання», легко здогадатись про значення слова *assistant* («той, хто допомагає, помічник») (таблиця 3).

Отже, знання значень префіксів, суфіксів і коренів допоможе краще зрозуміти прочитане й почуте, а також створювати нові слова і правильно ними оперувати в усному й писемному мовленні.

Потрібно намагатися, щоб учні запам'ятали значення запропонованих суфіксів і префіксів (таблиці 4, 5).

Таблиця 1

Root	Meaning	Word
biblio	book	bibliophile (someone who loves books)
phile	love	

Якщо учням відомо, що слово *biblio* означає *book*, а слово *phile* означає *love*, вони здогадаються, що слово *bibliophile* означає «той, хто любить книжки» (таблиця 1).

Таблиця 2

Prefix	Base Word	New word
a-(not)	typical	atypical (unusual)
di- (two)	oxide	dioxide (new substance with two atoms of oxygen)

Якщо відоме значення префікса (di = two, a = not), легко зрозуміти й запам'ятати нові значення (таблиця 2).

Таблиця 3

Base Word	Suffix	New word
goose	-ling (small)	gosling
assist	-ant (one who)	assistant

Таблиця 4**ПРЕФІКСИ/PREFIXES (General)**

Prefix	Meaning	Examples	Prefix	Meaning	Examples
a-	on	afloat, ashore, aloft	in-	not	incapable,
a-, ab-	away,	avert, absolve,	inter-	between	inhuman
abs-	from	abstract	mis-	wrong	international,
ad-, ac-	to	adhere, arrive	ob-	against	interval
ar-	before	accept	post-	after	misdeed, mistake
ante-	two,	antecedent,	pre-	before	object,
bi-, bis-	twice	anteroom	pro-	forth	obstruction
circum-	round	bicycle, biped,	re-	back	postscript, post-war
com-	together	biscuit	sub-	under	
contra-	against	circumference,	trans-	across	predict, prepare
de-	down	circuit	un-	not,	proceed, produce
dif-, dis-	apart, not	comparison,	vice-	without	retake, return,
ex-	out of	competition		instead	retrace
fore-	before	contrary, contraband			submarine,
im-, in-	in, into	depress, descend			subway
		different, disagree			transfer, transport
		exhale, export,			unfit, unpaid,
		extract			unsafe
		forecast, forenoon			vice-captain,
		import, include			viceroy

Таблиця 5

СУФІКСИ/SUFFIXES (General)

Suffix	Meaning	Examples	Suffix	Meaning	Examples
-able,	capable of	movable, catable,	-icle,	little	particle, morsel
-ible	being	incredible	-sel	without	careless, guiltless,
-aim,	one	chaplain,	-less	little	merciless
-an	connected	publican	-ing	state of	codling, gosling,
-ance,	state of	repentance,	-ment	being	darling
-ence	one who	existence	-ock	little	mertiment,
-ant	little one	assistant, servant	-oon,	large	enjoyment
-el, et,	who	satchel, locket,	-on	a place	hillock, bittock
-ette	the female	cigarette	-ory	for	saloon, balloon,
-er,	to make	baker, engineer,	-ous	full of	flagon
-eer					dormitory,
-ier					

Пропонуємо приклади вправ із похідними словами, що можуть бути використані на заняттях як теоретичний і практичний матеріал для розвитку навичок словотвору й розширення словникового запасу учнів [3, с. 317].

TASKS:

Exercise 1. Use the root of the word and add suffixes to form adjectives. Use the dictionary if necessary.

-able-ible/-ble; -an(e), -ain/-ian

Drink, predict, wash, sense, horror, admire, agree, digest, corrupt, Ukraine, Australia, vegetable, Europe, Victoria, Canada, Rome, Elizabeth.

-ese; -aly-ar; ful; -en/-n; -ary; -ant, -ent

China, Portugal, population, circle, truth, shame, awe, dread, nature, visit, parliament, silk, oak, gold, wax, lead, wool, necessity, differ, insist, persist, innocence.

-ic(at); -ive: -ish; -less

Volcano, class, enthusiast, rhythm, philosophy, geography, execute, mass, pass, capture, nature, girl, Scott, Turk, Spain, Pole, Ireland, fear, worth, price, time, count.

-like; -ous; -some: -ular

Dream, child, life, business, illusion, amateur, grace, fame, glory, anxiety, whole, rectangle, angle, module.

-ward; -worthy; -y

North, back, credit, mood, bush, blood, might.

Exercise 2. Change the following nouns to adjectives using the suffixes -ful, -ic, or -ous. Change final y to i and drop silent e before adding the suffix. Use the dictionary if needed.

History, artist, danger, nerve, success, skill, photograph, fame, mystery, delight, power, poison, athlete, mountain, base.

-ful= full of, having the qualities of

-ic = connected with

-ous = having the nature or quality of

Exercise 3. Change the following verbs to nouns using the suffixes -(a)tion, -ion, -er, -or-ee. Drop silent e before adding the suffix. Use the dictionary if needed.

-(a)tion/-ion (in nouns) - the action or state of

-ment = action or result of

-ee = (a) a person affected by the action; (b) a person described as or concerned with

-er/or=he who/a person concerned with

Produce, act, examine, employ, sail, inspect, camp, sing, visit, inform, reduce, collect, immigrate, refer, introduce, imagine, invent, operate, drive, manage, edit, listen, report, address.

Exercise 4. Rewrite the sentences below changing the meaning of each sentence by adding prefixes: in-, un-, mis-, re-, non- to the boldfaced words.

1. The boy was lucky because he counted the money correctly.
2. John wore his shirt buttoned because the party was formal.

3. When she spelled the word right on the test, she felt secure.

4. Natalie understood everything because she was familiar with the information.

5. This sentence was written so that it made sense.

Exercise 5. Read each of the sentences below and choose the prefix from the list that goes with each word.

inter-between

semi- half or partly

mis- wrong, bad, incorrectly

trans- across

1. The road that goes between these two states is a/an ... state highway

2. The flight from Europe to Canada across the Atlantic ocean is called ... atlantic.

3. Sorry, but you have ... pronounced my surname.

4. The twentieth century opened the age of ... planetary travel.

5. The travellers sat in a ... circle around the fire.

6. At first, when we didn't know him well, his stubbornness was ... read as determination.

7. These two words are completely .. changeable and have almost the same meaning.

Таким чином, запропонована нами альтернативна методика для розширення репродуктивного словника учнів старших класів дозволить розширити вже наявний рівень словникового запасу та одночасно вивчити нові значення слів, що вони набувають внаслідок змін структури слова. Запропонована нами система вправ дозволить закріпити набуті знання на практиці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богушевич Н. В., Сорока В. В. Формування потенційного словника учнів основної і старшої загальноосвітньої школи під час читання / Н. В. Богушевич, В. В. Сорока // Іноземні мови. - 2011. - № 2. - С. 10-15.
2. Крупник К.И. Понимание текстов, содержащих неизученную лексику / К.И. Крупник // Иностранные языки в школе. – 1966. – №6. – С. 27-34.
3. Мартинова Р. Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов : [моногр.] / Раїса Юріївна Мартинова. – К. : Вища шк., 2004. – 454 с.

**МЕДИЧНА (ЛІКАРСЬКА) ТАЄМНИЦЯ ЯК
СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ**

Телько Маргарита Ігорівна

студентка ІV курсу медичного факультету № 1

Шестопал Софія Максимівна

студентка ІV курсу медичного факультету № 1

Давидов Павло Григорович

кандидат філософських наук, доцент

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Анотація: У статті досліджуються загальні відомості щодо медичної таємниці; проблеми та аспекти лікарської таємниці, а саме розглядається належний захист прав як лікаря, так і пацієнта про стан здоров'я останнього.

Ключові слова: медична (лікарська) таємниця, права пацієнтів, права медичних працівників, юридична відповідальність.

Актуальність: В останні роки досить не рідко при прийомі на роботу нових службовців роботодавець висуває умову про оформлення належних документів. А саме про взяття працівником обіцянок щодо нерозголошення конкретної секретної інформації. Ця обіцянка найчастіше зміцнюється окремою угодою про конфіденційність або ж вказівкою в письмовому трудовому договорі. В усякому разі при оформленні цих обіцянок співробітник спочатку зобов'язаний бути обізнаний з списком цієї інформації.

Якщо розглядати сферу медицини, то в першу чергу конфіденційною є інформація щодо пацієнтів. Розголошення таких відомостей персоналом медичних закладів може привести до застосування юридичної відповідальності до самого роботодавця. Ще Гіппократ казав: «Щоб під час лікування – а також

без лікування – я не побачив і не почув стосовно життя людей з того, що не слід розголошувати, я змовчу про таке, вважаючи подібні речі таємницею».

Адміністрації медичного закладу, особливо приватної форми власності, також важливо зберегти конфіденційність не тільки щодо особи пацієнтів медичних закладів, а ще й стосовно господарської діяльності підприємства. Не слід забувати, що в адвокатській та судовій практиці є частими випадки, коли співробітники медичних закладів передавали конкурентам бази даних пацієнтів, інформацію про їхні розрахунки за надані послуги, фінансові плани розвитку підприємства тощо.

Виклад основного матеріалу: *Право на медичну таємницю є одним із найпростіших і найочевидніших прав. Але у той самий час це таке право, де різні аспекти якого порушуються чи не найчастіше.*

Конституцією України, а саме ст.3, встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю та обумовлена потребою належної правової охорони права на медичну допомогу, важливою складовою якого є лікарська таємниця. Тому цілком логічним та послідовним є проголошення цього у ст.49 Конституції України права людини на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [1].

Як писав Кириченко О.А., лікарська таємниця – це сукупність відомостей про хворобу (діагноз, методи лікування, прогноз та ін.), а також про сімейне та інтимне життя хворого, що стали відомими медичним і фармацевтичним працівникам у процесі лікування і не підлягають розголошенню. Кожен пацієнт має право на збереження особистої таємниці. Лікар, як і інші особи, які беруть участь у наданні медичної чи фармацевтичної допомоги, зобов'язані зберігати таку інформацію [2].

Тобто медична таємниця – це збереження відомостей в таємниці від інших людей, які за правом належать пацієнтові. Під визначення медичної таємниці підпадають абсолютно усі аспекти, які стосуються здоров'я пацієнта. Лікар, медсестра, будь-який інший медичний працівник чи інші особи, яким у

зв'язку з виконанням їх професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, не має права розголошувати як медичну, так і немедичну інформацію про стан здоров'я людини. Такі особи не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків.

Медична таємниця складається з трьох важливих моментів [4]:

1. Пацієнт повинен мати повну інформацію про стан свого здоров'я – діагноз, способи лікування, можливі наслідки, прогноз розвитку хвороби. Навіть – і особливо – якщо йдеться про онкозахворювання, психічний розлад тощо.

2. Уся медична і немедична інформація про стан здоров'я пацієнта є медичною таємницею. Будь-який інший медичний працівник чи інші особи, яким у зв'язку з виконанням їх професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, не мають права розголошувати будь-які відомості про пацієнта, крім передбачених законодавчими актами випадків. Зокрема забороняється надавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта (відповідно до ст. 286 Цивільного кодексу України).

У кожному конкретному випадку лікар чи будь-який інший медпрацівник мусить чітко знати законодавчу норму, на підставі якої він надає медичну інформацію і розголошує медичну таємницю. Найчастіше підставою для надання медичної інформації є запит, оформлений в установленому законом порядку.

3. Медики мають забезпечити анонімність пацієнта, якщо інформація, що становить лікарську таємницю, використовується в навчальному процесі, науково-дослідній роботі, в тому числі у випадках її публікації у спеціальній літературі.

Лікар або медсестра не має права приховувати діагноз від пацієнта. Найбільш розповсюджений випадок – це коли в пацієнта онкозахворювання, про яке він має повне право знати згідно з законом, як і про наслідки, способи лікування і прогноз. Натомість лікарі повідомляють про справжній стан речей

найближчим родичам, а самому пацієнтові не кажуть. Такі випадки є порушенням Основи законодавства України про охорону здоров'я (Стаття 39).

Медична таємниця включає в себе означений перелік відомостей які її складають:

- 1) факт звернення людини до лікувального закладу за медичною допомогою;
- 2) стан здоров'я людини;
- 3) діагноз;
- 4) обставини, що передували захворюванню або спровокували його;
- 5) функціональні особливості організму;
- 6) шкідливі звички,
- 7) особливості психіки,
- 8) майновий стан,
- 9) інші відомості, отримані при медичному обстеженні, зокрема інформація про сімейне, інтимне життя людини, а також про стан здоров'я родичів, близьких пацієнта [5].

Часто виникає питання коли виникли, як були досліджені, та де законодавчо закріплені такі поняття, як лікарська (медична) таємниця, з яких відомостей вона складається, та де й коли закріплюється право надання інформації про пацієнта.

Право на надання інформації про пацієнта регулюється такими законами і нормативно-правовими актами[4]:

1. Конституція України (статті 32 (ч. 2), 34 (ч. 3));
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України (статті 39 (ч. 2, 5), 39-1, 40, 43 (ч. 1));
3. Кримінальний кодекс України (статті 132, 145);
4. Цивільний кодекс України (статті 285 (ч. 2, 4), 286);
5. Сімейний кодекс України (стаття 30);
6. Про інформацію: Закон України (стаття 21 (ч. 2));
7. Про доступ до публічної інформації: Закон України (статті 6, 7, 10);

8. Про захист персональних даних: Закон України (статті 14, 16, 21, 24);
9. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України (стаття 7);
10. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України (стаття 9);
11. Про психіатричну допомогу: Закон України (стаття 6);
12. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України (стаття 13);
14. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України (стаття 14 (ч. 5));
15. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 р. (стаття 26 (ч. 2));
16. Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз: Закон України 05.07.2001 р. (стаття 18).

Не варто також забувати що порушення лікарської таємниці є зловживанням права на інформацію, що тягне цивільно-правову відповідальність.

Найбільш поширені випадки, у яких лікар має надавати інформацію про стан здоров'я пацієнта (тобто правомірно порушувати медичну таємницю) подаються на сайті МОЗ України [4]:

1. Інформацію про стан здоров'я неповнолітніх дітей медик має повідомляти батькам (усиновлювачам), опікунам, піклувальникам (ч.2 ст.285 Цивільного кодексу України, ст. 39 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»).
2. Якщо пацієнт надає згоду на поширення такої інформації (ст. 21, ч. 2 Закону «Про інформацію»);
3. Наречені мають право бути взаємно обізнані про стан здоров'я (ст. 30 Сімейного кодексу України).

4. Повідомляти про вчинене насильство в сім'ї уповноважені підрозділи органів Національної поліції і надавати інформацію з питань попередження насильства в сім'ї на запит уповноважених органів (ст. 9 Закону «Про попередження насильства в сім'ї»).

5. Допускається передача відомостей про стан психічного здоров'я людини та надання їй психіатричної допомоги без згоди особи або без згоди її законного представника для: 1) організації надання особі, яка страждає на тяжкий психічний розлад, психіатричної допомоги; 2) провадження досудового розслідування, складання досудової доповіді щодо обвинувачених або судового розгляду за письмовим запитом слідчого, прокурора, суду та представника уповноваженого органу з питань пробації (стаття 6 Закону «Про психіатричну допомогу»). Водночас забороняється без письмової згоди особи або без письмової згоди її законного представника та лікаря-психіатра, який надає психіатричну допомогу, публічно демонструвати особу, яка страждає на психічний розлад, фотографувати її чи робити кінозйомку, відеозапис, звукозапис та прослуховувати співбесіди особи з медичними працівниками чи іншими фахівцями при наданні їй психіатричної допомоги.

6. Інформація про результати тестування на ВІЛ, про наявність або відсутність в людини ВІЛ-інфекції дозволяється лише: особі, стосовно якої було проведено тестування, батькам чи іншим законним представникам такої особи; іншим медичним працівникам та закладам охорони здоров'я – винятково у зв'язку з лікуванням цієї особи; іншим третім особам – лише за рішенням суду в установлених законом випадках (ч. 4 ст. 13 Закону «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ»).

7. Відомості про лікування людини в наркологічному закладі можна надавати лише правоохоронним органам у разі притягнення цієї людини до кримінальної або адміністративної відповідальності (ст. 14, ч. 5 Закону «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними»).

8. У разі смерті пацієнта члени його сім'ї або інші уповноважені ними фізичні особи мають право бути присутніми при дослідженні причин його смерті, ознайомлюватись з висновками щодо причин смерті (ч. 4 ст. 285 Цивільного кодексу України). Крім того, при підготовці відповіді на запити, в тому числі адвокатські, у законодавчо встановлених випадках допускається розголошення медичної таємниці. Таким випадком може бути те, що надання інформації слугуватиме інтересам рідних, близьких, спадкоємців померлого, наприклад, для відшкодування шкоди, заподіяної смертю особи. У процесуальному документі доречно буде зазначити, що документи, які витребуються, необхідні для захисту своїх інтересів (для захисту інтересів клієнта – для правників) як спадкоємця, у зв'язку зі смертю, наприклад, чоловіка (дружини);

9. Під час судових розглядів, коли для реалізації своїх прав (забезпечення прав клієнтів – для юристів) необхідна інформація, яка становить об'єкт медичної таємниці та не підлягає розголошенню. Витребувати такі відомості можна в процесі розгляду справи в суді, подавши клопотання про витребування доказів на підставі ст. 137 Цивільного процесуального кодексу України.

Важливо наголосити, що 27 вересня 2009 р. Всеукраїнським з'їздом лікарських організацій та X З'їздом Всеукраїнського лікарського товариства прийнято та підписано Етичний кодекс лікаря України, де у п. 3.6 зазначено, що медична інформація про пацієнта може бути розголошена: у разі письмової згоди самого пацієнта; у випадку мотивованої вимоги органів дізнання, слідства, прокуратури і суду, санепідемслужби; якщо зберігання таємниці істотно загрожує здоров'ю і життю пацієнтів і/або інших осіб (небезпечні інфекційні захворювання); у випадку залучення до лікування інших спеціалістів, для яких ця інформація є професійно необхідною. Демонстрація хворого можлива тільки за його згоди, його батьків або опікунів. Таким чином, зазначені положення Етичного кодексу лікаря України **не зовсім збігаються** із вищезазначеними нормами законодавства щодо розголошення лікарської таємниці без згоди пацієнта чи його законного представника.

Але якщо так трапилось що лікар все ж таки порушив «лікарську таємницю», що робити?

По-перше, стаття 145 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за *умисне розголошення* лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки.

По-друге, згідно зі ст. 132 Кримінального кодексу України розголошення службовою особою лікувального закладу, допоміжним працівником, який *самочинно здобув інформацію*, або медичним працівником відомостей про проведення медичного огляду особи на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, або захворювання на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та його результатів, що стали їм *відомі у зв'язку з виконанням службових або професійних обов'язків*, – також тягне за собою кримінальну відповідальність.

По-третє, згідно ст. 15 ЗУ «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» №1972-ХІІ від 12.12.1991 р., люди, які живуть з ВІЛ, мають також право на відшкодування шкоди, пов'язаної з обмеженням їхніх прав унаслідок розголошення чи розкриття інформації про їх позитивний ВІЛ-статус.

Не варто забувати, що за незаконне розголошення лікарської таємниці встановлена кримінальна відповідальність (ст. 145 УК). Якщо особа, якій стала відома таємниця у зв'язку з виконанням професійних обов'язків, надала її розголосу, і така дія спричинила тяжкі наслідки, це карається[7]:

- 1) Штрафом до п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів прибутків громадян;
- 2) Громадськими роботам на термін до двохсот сорока годин;
- 3) Позбавленням права займати певні посади або займатися конкретною діяльністю на термін до трьох років;

4) Виправними роботами на термін до двох років.

У разі порушення цих прав людині треба звернутись до Національної поліції. Крім того, за безоплатною правовою допомогою можна звернутися до центрів з надання безоплатної правової допомоги.

Висновок: Є відомості, що поняття «лікарської таємниці» зародилося в Стародавній Індії, де в довірчих відносинах лікаря і пацієнта діяв афоризм: «Можна боятися брата, матері, друга, але лікаря – ніколи!». Починаючи з давніх часів лікар клявся зберігати таємницю і дотримуватися цю обіцянку.

Питання стосовно лікарської таємниці завжди актуальне. На сьогоднішній день кожна людина може зіткнутися з проблемою оголошення особистої інформації.

Потрібно запам'ятати : медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

2. Большой энциклопедический словарь. М., 1997; Энциклопедический словарь медицинских терминов: В 3 т. / Гл. ред. Б.В. Петровский М., 1982. Т. 1. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2075/likarska-tayemnicya>

3. Прес-служба «Українського медичного часопису» за матеріалами moz.gov.ua; zakon.rada.gov.ua [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.umj.com.ua/article/137817/likarska-medichna-tayemnitsya-shho-neobhidno-znati-likaryu-i-patsiyentu>

4. Лікар має право: Яку інформацію про пацієнта можна розголошувати [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://moz.gov.ua/article/for-medical-staff/likar-mae-pravo-jaku-informaciju-pro-pacienta-mozhna-rozgoloshuvati>

5. Пацієнт має право: Що треба знати про право на медичну таємницю [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://moz.gov.ua/article/health/pacient-mae-pravo-scho-treba-znati-pro-pravo-na-medichnu-taemnicju>

6. Права медичного працівника за законодавством України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mif-ua.com/archive/article/16843>

7. Мосяж А.М., Давидов П.Г. Лікарська таємниця та види юридичної відповідальності у разі її недотримання. ADVANCES OF SCIENCE: Proceedings of articles the international scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 1 June 2018 [Electronic resource] / Editors prof. L.N. Katjuhin, I.A. Salov, I.S. Danilova, N.S. Burina. Electron. txt. d. (1 файл 3 МВ). Czech Republic, Karlovy Vary: Skleněný Můstek – Ukraine, Kyiv: MCNIP, 2018. P. 67 - 73.

ІСТОРИЧНА ГЕНЕЗА КІБЕРСПОРТУ У РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Товт Стефанія Василівна

студентка магістратури

Мукачівський державний університет

м. Мукачево, Україна

Анотація: Дослідження присвячено кіберспорту, що за історичним плином часу перетворився в мекку туризму та індустрії розваг. Приблизно 90 відсотків ігор проводять онлайн через найбільші платформи онлайн трансляцій- Twitch та YouTube. Цей вид спорту примножує кількість туристів, які охоче слідкують за онлайн трансляціями, і при змозі відвідують щорічні турніри в різних країнах світу. Відтак важливим є вивчення історичної генези кіберспорту, як дозвіллевого виду спорту, що передбачає дослідженню кіберспорту від його зародження до розквіту індустрії.

Ключові слова: кіберспорт, туризм, історія, спорт, новини, туристи, турнір, ігри, олімпіада, відеоігри, комп'ютер, чемпіонат, винагорода, спонсори

Початкові основи в кіберспорт започаткували перші комп'ютерні ігри. З появою відеоігор в 70-х роках минулого століття, починається історична генеза зародження кіберспорту. Перші змагання з відеоігор "Intergalactic Spacewar Olympics" провели 19 жовтня 1972 році в стенфорському лабораторії. Головним призом на чемпіонаті по Spacewar була довічна підписка на журнал Rolling Stone, що на той час активно читав молодь [1].

До 90-х років проводилися численні турніри, після чого сталося прорив в історії кіберспорту. Ігра Quake, яка мала режим гри через інтернет, дав змогу проводити онлайн турніри.

У 2000 роках кіберспорт вийшов на новий рівень. Вперше проводяться Всесвітні комп'ютерні ігри – World Cyber Games, які виступали аналогом

Олімпійських ігор. Змагання передбачали проведення вибіркових ігор в різних країнах з фіналом у великих містах. Це дав підстави на кочування прихильників кіберспорту, що пожвавив туристську сферу.

Відтоді, зріс інтерес до змагань у великих місцях, де можна спостерігати за гравцями. Наприклад у РК (Республіка Корея), із-за великого попиту геймерів, подібні змагання проводяться на стадіонах. Менш масштабні змагання проводилися в комп'ютерних клубах. Проте, з появою у 2011 році відеострімінгової платформи, під назвою «Twitch» турніри можуть транслювати через інтернет [2, с. 64]. Це сприяло популяризації даного виду спорту, та розвитку дозвілєвого та розважального виду туризму.

Компанії – гіганти використовують кіберспорт, як площадку для реклами своєї продукції. Завдяки крупних спонсорських надходжень, цей вид спорту з кожним роком стає все більш масштабнішим і видовищним, що слугує у розвитку ІТ-сфери, індустрії розваг, туризму. Нещодавній масштабний ігровий чемпіонат, що проходив у Китаї, відбувся 2019 року з *Dota 2*, і мав призовий фонд \$34 192 599. Стадія плей-офф проводився на Мерседес-Бенз-Арені (Шанхай), де змогли розмістити до 18 тис. глядачів [3]. Гра транслювалося також через інтернет, що дав змогу вболівальникам зі всього світу слідкувати за подіями.

Вже відомо, що кіберспорт додали в програму спортивних літніх азійських ігор 2022 року, в Китаї [4]. А також втішною є інформація ВВС, що організатори олімпійських ігр 2024 року в Парижі, розглядають можливість включення кіберспорту в програму, першим етапом у якості демонстраційної дисципліни [5].

На сьогодні кіберспорт є надзвичайно прибутковою сферою бізнесу, що кожного року приваблює все більше прихильників зі всього світу. Аудиторія кіберспорту перевищує 450 млн людей у всьому світі [6]. Цей вид спорту примножує кількість туристів, які охоче відвідують грандіозні турніри, та слідкують за онлайн трансляціями.

Отже, незважаючи на нетривалу історію, кіберспорт встиг завоювати прихильність людей зі всього світу, і стає дедалі масштабним і впізнаваним видом спорту. Завдяки кіберспорту, започаткувалося новий вид туризму «ігрово-дозвіллевий туризм», що стало ще більш доступнішим для широкого кола споживачів завдяки таким популярним стрімінговим платформам, як Twitch і YouTube. Ці сервіси залучають все більше людей до кіберпорту, і перетворили його на феномен цифрової епохи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kotaku. Today is the 40th Anniversary of the World's First Known Video Gaming Tournament – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kotaku.com/today-is-the-40th-anniversary-of-the-worlds-first-known>
2. Оночко В. О. Інноваційні практики спорту (на прикладі кіберспорту). Львівський державний університет фізичної культури. 2015, 89 с.
3. Вікіпедія. The International 2019 – [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/The_International_2019
4. The Guardian. eSports to be a medal event at 2022 Asian Games – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.theguardian.com/sport/2017/apr/18/esports-to-be-medal-sport-at-2022-asian-games>
5. BBC Sport. Paris 2024 Olympics: Esports 'in talks' to be included as demonstration sport – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.bbc.com/sport/olympics/43893891>
6. Statista. eSports audience size worldwide from 2018 to 2023, by type of viewers – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/490480/global-esports-audience-size-viewer-type/>

УДК 376.5

ПРОЄКТНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Уманська Тамара Олександрівна

магістр ПВШ

учитель української мови та літератури

Кремінського ліцею №5 Луганської області

м. Кремінна, Україна

Анотація: проаналізовано особливості педагогічного супроводу дослідницької діяльності учнів з української літератури в особистісно орієнтованій парадигмі освіти, запропоновано сучасні форми суб'єкт-суб'єктної взаємодії під час написання науково-дослідницьких проєктів, ґрунтуються на систематичній педагогічній підтримці обдарованих здобувачів освіти.

Ключові слова: науково-проєктна діяльність, психолого-педагогічна підтримка, співтворчість, особистісно орієнтований освітній простір, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, власна освітня траєкторія.

Сучасна освіта, відповідаючи на виклики ХХІ століття, системно змінює парадигму – від тієї, у якій, за К.Робінсоном, «високо цінуються знання єдино правильної відповіді на запитання» [цит. за: 1, 6] до такої, яка стає простором творчого пошуку та особистісного розвитку та надає учням, за К.Роджерсом, «свободу навчання», спонукає до особистісної самореалізації та створює можливості для саморозвитку за допомогою власної освітньої траєкторії.

Модель дослідницької діяльності, яка ґрунтується на особистісно зорієнтованих підходах у організованому освітньому просторі, має, на думку О.Святохо [1, 6], широкий спектр потенціалів, зокрема творчого саморозвитку учнів і формування багатофункціональних особистісних і соціальних

компетентностей. Проектування нового змісту дослідницької діяльності має в сучасних умовах покладатися на постулат: така робота може бути ефективною лише за умов співпраці всіх суб'єктів освітнього процесу – обдарованої дитини, педагогів, батьків, психологів, тьюторів, фасилітаторів, адміністрації.

Тому темою розробки стає аналіз аспектів педагогічного супроводу проектно-дослідницької діяльності учнів старших класів у особистісно зорієнтованому освітньому середовищі.

Створити таке особистісно зорієнтоване освітнє середовище для дослідницької діяльності неможливо без доцільно організованого супроводу із боку педагогів.

Під психолого-педагогічним супроводом (уперше термін використовують Г.Бардієр, І.Ромазан, Т.Чередникова в розробці «Психологічний супровід природного розвитку маленьких дітей» 1993 року) розуміють систему підтримки та допомоги обдарованої дитини в освітньому процесі, хоча осмислення дефініції відбувається досить давно. У словнику В.Даля поняття розглядається як «дія» від дієслова «супроводжувати», «іти разом для супроводу», сучасний тлумачний словник 2009 року додає такі елементи значення - «те, що супроводить якусь дію, явище», «оточення; група людей, яка супроводжує когось», «додавати щось до чогось». Саме цю багатоаспектність поняття враховує С.Гончаренко [2] в Новому педагогічному словнику 1997 року, даючи можливість для наукового тлумачення. Так, у працях О.Антонової, М.Батіянової, А.Деркача, Е.Дьоміної [3; 4] під психолого-педагогічним супроводом розуміється система професійної діяльності педагога, що спрямована на створення спеціально організованих умов для саморозвитку обдарованої дитини в особистісно орієнтованому освітньому середовищі. За М.Батіяною, «... психолог і педагог у цьому процесі не просто спостерігач, який стоїть поруч, він створює оптимальні умови для розвитку дітей, він іде з ними поруч» [4, с. 2], Е.Дьоміна визначає складові процесу як спрямованість на діагностику ситуації її розвитку, надання допомоги в адаптації в реальних життєвих умовах, формування мотиваційно-вольової сфери, подолання

кризових ситуацій, гармонізацію міжособистісних стосунків, розширення репертуару соціальних ролей, психологічну підготовку до участі в олімпіадах, конкурсах, навчання навичкам саморегуляції [цит. за: 5, с. 322]

Дослідницька діяльність учнів як специфічний вид пізнавальної діяльності, що використовує навчальне дослідження як основний спосіб досягнення освітнього результату, на думку О.Святохо [цит. за: 1, с. 6], нині перетворюється на самостійну освітню одиницю й набуває власного соціального значення потребує особливого психолого-педагогічного супроводу. Однак спочатку потрібно визначитися із самим субстанціональним наповненням терміна «дослідницька діяльність», яке у вітчизняній науці трактується широко. Так, низкою дослідників виокремлюються *пошуково-дослідницька* (О.Кононенко, В.Редіна, Л.Тихенко), *проектно-дослідницька* (Т.Кузнецова, В.Сотнік, Т.Хазикова), *науково-дослідницька* (А.Андрієнко, В.Голобородько, В.Сіденко тощо), *навчально-дослідницька* (А.Карлашук, О.Савєнков, І. Усачова) і навіть як суміжні - *експериментально-дослідницька* (О.Мещерова, В.Смагін), *евристична* (В. Введенський, М.Єрохіна) із певними ключовими характеристиками [цит. за: 1, с. 6].

У межах розробки й з огляду на нові вимоги для захисту та оформлення науково-дослідних робіт Малої академії наук України актуальності набуває *проектно-дослідницька* діяльність, опис якої потребує висвітлення таких суміжних понять як проєкт і метод проєктів, які є невід'ємними складовими сучасної освіти.

Навчальне проєктування започатковують засновник методу проєктів Уїльям Херд Кіпатрик, Хелен Пархерст («Дальтон-план») Джон Дьюї, який під час дослідної діяльності учня пропонує врахувати його особистих інтересів, здібностей і ціле, Дж.К. Джонс, який у проєктах опікується змінами в штучному середовищі, Т. Мальдонадо, який через проєкти вивчає управління стихійним розвитком предметного світу, Едвард Лі Торндайк, Євгенія Полат, які підтверджують ідеї експериментально [3; 6] .

Термін «проект» походить від лат. *projectus* (той, що кинули вперед), який можна розуміти як «обмежену в часі діяльність, що здійснюється для отримання заздалегідь запланованого результату [1]», вироблення певного продукту. *Метод проектів* передбачає складання чіткого плану проведених досліджень, вимагає зрозумілого формулювання та усвідомлення проблеми, яка досліджується, вироблення реальних гіпотез, їхня перевірку в відповідності до чіткого плану. У такий спосіб проектування – «це творчість за планом в певних контрольованих рамках» [6, с. 11].

Метод проектів в освіті – це «технологія досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми, що завершується отриманням відчутного практичного результату, оформленого тим або іншим чином» [1, с. 9], яка вимагає від учня високого рівня критичного та творчого мислення, пізнавальних навичок і умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, уміння інтегрувати знання та інтерпретувати їх.

На думку Т.Долгодворова, А.Ніколаєва, будь-яка проектна діяльність містить у собі елемент дослідження, тому на методологічному рівні поєднуються дві окремі діфініції - проектна та дослідницька. Утім, між ними є суттєва різниця. Так, метою дослідження є досягнення нового знання, результатом якого є інтелектуальний продукт, який не може бути запланованим, а народжується під час самого експерименту, проектна діяльність спрямована на досягнення за планом реалізації певного результату - продукту, уявлення про який заздалегідь сформовані та вироблені. Звісно, проектна діяльність виконує й дослідницькі завдання, але не на всіх своїх етапах.

Отже, проектно-дослідницька діяльність як спеціально організована спільна навчально-пізнавальна діяльність педагога й учнів з проектування індивідуального або колективного дослідження, за Т.Кузнєцовою, відбувається за такими етапами: 1. Постановка особистісно значущих освітніх завдань (ініціатив), 2. Планування ходу і способів дослідження, 3. Визначення

очікуваних результатів, 4. Розгортання діяльності за рішенням освітніх завдань (ініціатив), 5. Створення конкретного продукту.

Низка дослідників, зокрема Д.Корольов, Л.Музика, Р.Семенова, зазначають, що інноваційні освітні технології особистісного розвитку обдарованих учнів мають сприяти постійному зростанню ментального досвіду, формувати механізми саморегуляції та самореалізації [7].

Особливістю такого підходу є виховання школяра як самоцінності, який це усвідомлює за допомогою педагогічного супроводу. Пріоритетними засадами технологій є принципи системності, відкритості, активності, центрованості на особистості, творчої взаємодії учителів і учнів.

Основна мета проектно-дослідної діяльності, на думку О.Святохо, - «сприяння становленню пізнавальної позиції учня шляхом актуалізації та розвитку особистісних якостей і характеристик, потенційних здібностей і внутрішніх ресурсів, а також наявних знань і умінь для вирішення творчого дослідницького завдання».

Таке розуміння центрує освітній процес на становленні суб'єктивної позиції вихованця, яка, за Л.Божович, Г.Щукіною, Д.Ельконіним, Г.Москаленком, ґрунтується на системі ставлення учня до себе, світу, інших людей і дозволяє свідомо ухвалювати рішення, здійснювати вчинки й робити вибір.

Кожна дитина в цьому локусі «суб'єкт, що пізнає» через пошук, дослідження, творчість. Тому завданням педагога є її підтримка й наповнення процесу пізнання особистісним змістом і перетворення в особистісну цінність. Учень пізнає цей світ, відкриваючи його для себе, разом із професіоналом-наставником.

Тому першим завданням для педагога та учня-дослідника має стати самопізнання, механізм якого образно характеризує І.Кант у своїй відомій сентенції так: «Дві речі наповнюють нашу душу завжди новим і усе більш сильним подивом і благоговінням, чим частіше і триваліше ми міркуємо про них, – це зоряне небо наді мною і моральний закон у мені». Вивчивши й

проаналізувавши особистісні ресурси вихованця, педагог має осмислити та виробити траєкторію його особистісного розвитку, яка спиратиметься на суб'єкт-суб'єктній взаємодії.

У процесі проектно-дослідницької діяльності при суб'єкт-суб'єктній взаємодії розв'язуються такі задачі: по-перше, розвиток особистісного потенціалу учня, по-друге розвиток навичок дослідництва учня та його проектної діяльності; по-третє, розвиток професійної компетентності педагога як наставника та мотиватора особистісного та професійного розвитку учня.

Л.Виговський, В.Моляко, В.Рибалка, К.Роджерс, П.Торранс, В.Чудновський, досліджуючи психолого-педагогічний супровід обдарованості, відзначають величезну роль учителя в організації гуманістично орієнтовано освітнього простору, спрямованого на співпрацю.

Так, Л. Виготський наголошує на тім, що педагог як регулятор і контролер покликаний, за В. Коновальчук, «ліпити, кроїти й різати елементи середовища, поєднувати їх різноманітним чином, щоб вони забезпечували реалізацію поставлених завдань» [8, с. 111].

Головною вимогою для таких педагогів має бути креативність, наслідування якій сприяє творчому саморозкриттю учнів. Про це розмірковує Е. Ландау в розробці «Обдарованість потребує мужності: Психологічний супровід обдарованої дитини» так: «Коли самі вчителі креативні, схильні до новаторства, тоді не виникає проблем із обдарованими дітьми.

Замість того, щоб боротися зі своєю обдарованістю та креативністю, яку ці діти приносять в гетерогенні групи, вони можуть відчувати свою приналежність до них і тим самим підвищувати рівень усієї групи» [цит. за: 8, с. 112]. Особистість виховується особистістю, або за А.Кемпінські, не методами, а людиною. Тому переосмислюється роль педагога, який стає рівноправним партнером, тьютором, фасилітатором (з англійської – «полегшувати», «просувати»).

При цьому вчитель, за К.Роджерсом, не намагається «загнати» особистість у придумані форми, а сприяє відкриттю того, що закладено, і творчо розвиває разом із батьками закладене за допомогою конгруентної комунікації, загальні підходи до якої

- взаємодія між педагогом і учнем – це спільна творча діяльність, завдяки якій опановується наука;

- пізнавальна активність формується, ураховуючи внутрішні потреби школяра;

- ключовою є сама діяльність, тому помилка – це спонукання для подальшої співпраці;

- вільний вибір форм, методів, технологій дослідження за критичного оцінювання можливостей виконання;

- зацікавленість і стимулювання відбуваються через усвідомлення перспектив самовиховання, самоосвіти й професійної визначеності;

- розвиток системного мислення формує всебічні інтелектуальні здібності та професійну культуру майбутнього спеціаліста;

- абсолютне визнання гідності особистості, її права на вибір, самостійний учинок.

Ці вимоги може забезпечити лише особистісно орієнтоване освітнє середовище, яке підтримується не лише психолого-педагогічними працівниками, адміністрацією, але й батьками учнів.

Низка педагогів розробляє інструменти психолого-педагогічного супроводу обдарованих, талановитих та здібних учнів, які залучені до проєктно-дослідницької діяльності. Особливої уваги заслуговує технологія Н. Докшиної й С. Кошель, яка передбачає створення умов для обдарованих учнів з метою розкриття їх потенційних можливостей та здібностей у процесі організації та створенні розвивавального освітнього збагаченого середовища (РОЗС) [9, с.127].

Спеціальні програми в рамках педагогічного супроводу також сприяють соціальній реалізації творчої особистості, надають можливість створити творчі

проблемні ситуації, які спонукають до вироблення творчого продукту – проекту.

Т.Сєдова виокремлює такі методологічні засади створення освітнього середовища для обдарованих учнів: - організація дослідницької діяльності;

- постановка учнями питань для інших з метою проведення діалогічних форм інтелектуального і логічного спілкування; - самостійне висунення рішень і їх виконання, що характеризується інтенсивним пошуком вираження думки, інтелектуальних можливостей; - підтримка ініціативи, втілення власної думки, гіпотези, яка виявляється в обґрунтуванні, доказах, у прагненні отримати логічну, соціальну оцінку відносно думки, або навчального продукту; - творче самовираження в профільному визначенні як майбутній професії [10].

Значної уваги заслуговують організаційні форми роботи з обдарованими учнями в позаурочний час. На думку В. Щорса, основними формами і видами позакласної роботи є [11]: 1. Виконання позанавчальних завдань; 2. Відвідування занять гуртків; 3. Участь у масових тематичних заходах (літературні вечори; огляди-конкурси художньої, технічної та інших видів творчості; зустрічі з ученими, науковими працівниками, людьми, які працюють у сфері інтересів учнів; науково-практичні конференції; творчі тижні; конкурси, концерти, постановки, спортивні змагання; дебати; турніри знавців, вікторини; КВК, «Що? Де? Коли?», інтелектуальні аукціони, ігрові тренінги та інтелектуальні ігри, творчі тренінги, інтернетзмагання, інтелектуальні марафони); 4. Факультативи (шкільні, міжшкільні, міжрайонні з різних предметів); 5. Участь в олімпіадах;

6. Курси за вибором.

Досвід роботи із проектно-дослідницької діяльності з української літератури під час написання із учнями науково-дослідних проєктів для конкурсу-захисту Малої академії наук України з української літератури в Кременській школі-гімназії (нині Кременський ліцей №5)¹ дозволяє реалізувати широкий спектр інноваційних методик і технологій у роботі з обдарованими дітьми. Одним із напрямків такої діяльності є створення гендерочутливого

середовища та руйнування низки стереотипів і міфів української літератури. По-перше, реалізація *проєкту* «Я + Ти = МИ», у процесі якого зібрані матеріали для руйнування стереотипів щодо жіночої літератури, по-друге, підготовка до *дебатів* «Історичні міфи – (не) сприяють вивченню історії», які сприяють руйнуванню алкогольного міфу української літератури, зокрема міфу про козаків як п'яничок.

Новітніми формами роботи є проведення в інформаційно-бібліотечному центрі Кременської школи-гімназії *фотокросингу* із обговоренням літературно-художнього видання «Це теж зробила вона» (науковий редактор Дмитро Вортман) із нарисами про Марко Вовчок, Олену Пчілку, Софію Окуневську, Емму Андієвську, Ніну Бічую, ознайомлення із інтернет-проєктом «Вона говорить» [12], який пропонує небанальний погляд на «квіт українського письменства» та боротьбу із усталеними стереотипами сприйняття Марка Вовчка. Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Ліни Костенко через рецепцію видатних діячів, передусім чоловіків.

Отже, створення новітнього особисто орієнтованого простору забезпечується об'єднанням колективу однодумців (педагогів, психологів, батьків, науковим товариством, секцією), у якому обдарована дитина може плекати свої здібності як суб'єкт самопізнання й саморозвитку, що є педагогічною передумовою особистісного розвитку під час проєктно-дослідницької діяльності. Для того, щоб проєктно-дослідницька діяльність, сприяла становленню активної пізнавальної суб'єктної позиції учня через актуалізацію особистісних якостей, потенційних внутрішніх ресурсів для вирішення творчих пошукових завдань і соціалізації особистості, потрібен психолого-педагогічний супровід особистісного й соціального розвитку. Визначальну роль у процесі цієї взаємодії відіграє можливість співпраці, взаємодії, кооперації поряд із індивідуальною науковою творчістю, які можуть бути реалізовані в особистісно зорієнтованому середовищі.

Успішна соціалізація, особистісний і професійний розвиток, розкриття творчого потенціалу, активізація суб'єктної пізнавальної позиції обдарованої

дитини є тими складовими проєктно-дослідницької діяльності, які має супроводжувати педагог в умовах новітнього особистісно зорієнтованого простору.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Святохо О. Дослідницька діяльність як засіб реалізації особистісного потенціалу старших підлітків : навч.-метод. посіб. для педагогів / О. Святохо.; Н.-д. лаб. "Центр технологій і методик реалізації дослідн. підходу в освіті". Київ : СІТПРІНТ, 2013. 94 с.

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.

3. Савченко І., Олійник Р. Проєктні форми організації дослідницької діяльності учнівської молоді в системі Малої академії наук // Наукові записки Малої академії наук України, 2016 р. № 8. С. 108-117.

4. Жукова А., Мальцева В. Організація психологічного супроводу // Вопросы психологии. 2002. № 2. С. 2-6.

5. Антонова О. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини як реалізація особистісно орієнтованого підходу // Професійно-педагогічна освіта: особистісно-орієнтований підхід : монографія / за ред. О. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. С. 316-345.

6. Савченко Ю. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини підліткового віку у професійному та особистісному самовизначенні /Ю.Савченко // Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. № 12 (43). К., 2015. С. 13-18.

7. Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості: [монографія] / Р.О.Семенова, Л.О.Музика, Д.К.Корольов та ін..; [за ред. Р.Семенової]. К.: Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 228 с.

8. Коновальчук В. Психологічні умови розвитку креативного потенціалу особистості : науково-методичний посібник / В. Коновальчук. Київ : ТОВ «СІТПРІНТ», 2012. 121 с.

9. Докшина Н., Кошель С. Робота з обдарованими та здібними дітьми// Психологічний супровід школярів / Упоряд. Т. Гончаренко. – К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2005. С. 125-127.

10. Сєдова Т. Ціннісні орієнтації педагогічного супроводу обдарованих учнів в освітньому середовищі гімназії // Організація роботи з обдарованими учнями: досвід харківських шкіл (за результатами відкритого конкурсу-захисту проєктів) : Методичний посібник для заступників директорів ЗНЗ та вчителів, які працюють з обдарованими дітьми. Харків, 2009. 40 с.

11. Щорс В. Робота з обдарованими учнями: психолого-педагогічні та методологічні аспекти / В.Щорс. // Завучу. Усе для роботи. Науково-методичний журнал. 2016. № 17-18, С. 18-40.

12. Вона говорить. Пропонуємо небанальний погляд на квіт українського письменництва URL: <http://vonagovoryt.wordpress.com/2017/05/02> (дата звернення: 07.05.2020).

ОЦІНКА РІВНЯ ПОЖЕЖНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ЛОКАЛЬНОЇ ТЕРИТОРІЇ

Федоряка Олег Іванович

ад'юнкт

Кустов Максим Володимирович

д.т.н., доцент

Національний університет цивільного захисту України

м. Харків, Україна

Визначено та класифіковано фактори, що впливають на рівень пожежної небезпеки локальної території довільного масштабу до об'єкту включно. Запропоновано підхід оцінки рівня пожежної небезпеки локальної території шляхом ранжування небезпеки у відповідності до необхідних сил та засобів для ліквідації пожежі. На основі багатошарової перцептронної нейромережі отримано прогностичну модель впливу основних параметрів пожежної небезпеки об'єкту на його рівень пожежної небезпеки.

Адекватність побудованої математичної моделі перевірено шляхом порівняння статистичних даних по пожежах на об'єктах та результатів оцінки рівня пожежної небезпеки для цих об'єктів.

Властивості отриманої нейромережі дозволяють поступово підвищувати точність розрахунку за рахунок самонавчання нейромережі при додаванні нових статистичних даних.

Ключеві слова: фактори пожежної небезпеки, локальна територія, рівень небезпеки, ризик, нейромережа, ранжування територій.

В умовах сьогодення важливим питанням є оптимізація витрат на забезпечення пожежної безпеки, як окремого регіону, так і держави в цілому. При цьому оптимізація знаходиться між двома факторами – матеріальні

витрати, які прагнуть до мінімізації, та рівень пожежної безпеки, який прагне до максимуму, але не повинен бути нижчим за встановлені в державі норми. Виходячи з цього, оптимальним рішенням цієї проблеми буде відповідність усіх протипожежних заходів в межах локальної території рівню пожежної небезпеки цієї території. Тому для визначення необхідних та достатніх протипожежних заходів обов'язковою є оцінка рівня пожежної небезпеки локальної території, в якості якої можуть виступати держава, область, район, місто в т.д.

Окрім великої кількості факторів, що впливають на пожежну безпеку регіону, оцінку суттєво ускладнює нерівномірність цих факторів по площі території. Таким чином, проблема, що підлягає розв'язанню, полягає у підвищенні точності оцінки рівня пожежної небезпеки території з урахуванням нерівномірності факторів пожежної небезпеки.

Аналіз стану рівня пожежної небезпеки в Україні в цілому та в окремих регіонах проводиться в межах Аналітичного огляду стану техногенної та природної безпеки. У цих щорічних звітах приводиться загальна статистика виникнення пожеж за їх характером, кількістю загиблих, травмованих та матеріальних збитків.

З використанням цих даних проводиться аналіз пожежних ризиків окремих регіонів згідно до методики [1, с. 27]. Відповідно до цього методу визначається п'ять видів пожежних ризиків, шляхом відношення кількості пожеж на локальній території до кількості населення на цій території, кількості загиблих, кількості травмованих та матеріальних збитків відповідно. Перевагою даного методу є простота розрахунку та невелика кількість необхідних вихідних даних, які корелюють з щорічними статистичними доповідями ДСНС України.

Разом з цим, даний метод має суттєві недоліки, серед яких: нехтування рядом значущих факторів, повна залежність від статистичних даних без визначення вірогіднісних показників та орієнтованість даної методики на

територію великої площі, для якої можливо зібрати значний масив статистичних даних.

З метою реалізації можливості оцінки рівня пожежної безпеки на локальній території довільного розміру в [2, с. 3] передбачено розрахунок пожежного ризику як інтегруючого показника за рядом факторів безпеки, яким надано певний ранг. Однак перелік критеріїв дуже незначний та не дозволяє повною мірою оцінити рівень безпеки об'єкту чи території.

Більш повний опис пожежного ризику надає міжнародний стандарт ISO 31000:2018 «Risk management – Guidelines», де ризик є інтегруючим показником оцінки джерел безпеки, можливих наслідків та їх вірогідності. Але методики чисельної оцінки цих параметрів для локальної території довільного масштабу не існує, а розрахунок потребує великого масиву інженерних, соціальних та статистичних даних.

Для роботи з великим масивом факторів останнім часом добре себе зарекомендували нейромережеві технології [3, с. 88]. Зокрема, розроблено метод оцінки безпеки регіонів України за допомогою штучних нейромереж [4, с. 129]. Однак цей метод застосовується для роботи з територіями великої площі і не дозволяє вирішити питання оцінки пожежної безпеки таких локальних територій, як місто, район, об'єкт.

Для розробки методики оцінки рівня пожежної безпеки локальної території довільного масштабу з визначенням необхідних протипожежних сил та засобів необхідно визначити фактори, що впливають на рівень пожежної безпеки локальної території, та провести їх статистичну обробку.

Масштаб локальної території залежить від точності задач, що вирішуються, при цьому максимальна точність оцінки рівня пожежної безпеки з метою визначення необхідних протипожежних сил та засобів досягається при відповідності розмірів локальної території розмірам окремого об'єкту.

Рівень пожежної небезпеки, за аналогією із ризиком, визначається можливими наслідками ймовірної пожежі та вірогідністю настання пожежі і відповідних наслідків.

Як зазначалось вище, у науковій літературі по різному визначаються фактори, що впливають на рівень небезпеки. Нами проаналізовані та структуровані фактори небезпеки, запропоновані у фахових роботах [5, с. 2 та 6, с. 1241]. Комплексну структуру факторів, що визначають рівень пожежної небезпеки локальної території довільного масштабу, представлено на рис. 1.

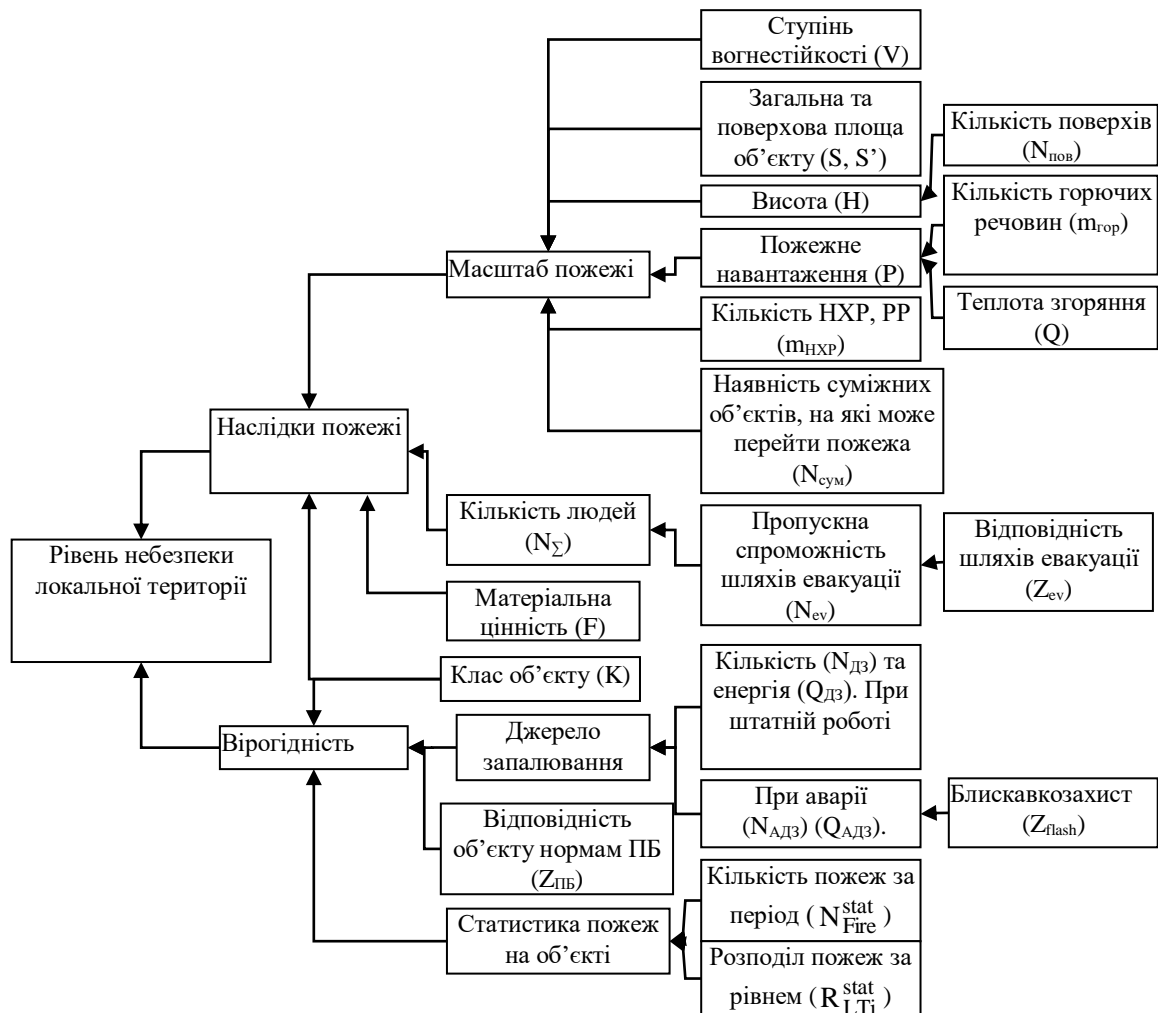

Рис. 1. Структура факторів для інтегрованої оцінки рівня пожежної небезпеки локальної території

Згідно із комплексною структурою факторів пожежної небезпеки (Рис. 1) можливі наслідки ймовірної пожежі визначаються:

- кількістю людей, які можуть потрапити в зону пожежі, яка в свою чергу залежить від кількості людей на локальній території, здатності їх вчасно евакуюватись. При цьому спроможність людей евакуюватись із зони пожежі визначається відповідністю шляхів евакуації встановленим нормам пожежної безпеки;

- матеріальною цінністю об'єкту чи об'єктів на локальній території;

- масштабами можливої пожежі, на який впливають: значення пожежного навантаження; кількість горючої речовини; кількість небезпечних хімічних та/або радіоактивних речовин, що можуть бути викинуті при аварії; висотність та кількість поверхів об'єкту; загальна та поверхова площа об'єкту або локальної території; наявність суміжних об'єктів, на які може поширюватись пожежа.

На вірогідність виникнення пожежі впливають:

- наявність джерел запалювання, їх кількість та потужність при нормальній та аварійній роботах;

- рівень відповідності об'єкту чи території нормам пожежної безпеки;

- статистика виникнення пожеж на об'єктах подібних характеристик.

Крім цього, суттєву роль у рівні пожежної небезпеки в цілому відіграє функціональне призначення локальної території (об'єкту), тобто житлове, промислове, сільськогосподарське, соціально-побутове та ін.

Однак отримати пряму функціональну залежність рівня пожежної небезпеки від цих факторів неможливо за рахунок різної природи параметрів та невизначеності рівня вкладу кожного з факторів у загальне значення рівня. Тому в роботі запропоновано новий підхід ранжування рівня пожежної небезпеки у відповідності до необхідної кількості сил та засобів для ліквідації можливої пожежі. За основу взято загальнодержавний підхід до ранжування рівня пожеж, які вже сталися, але зі зменшенням кроку між рангами (табл. 1).

Таблиця 1**Ранжування локальної території за рівнями пожежної небезпеки**

Ранг, R_{LT}	Кількість сил та засобів для ліквідації пожежі, N_{HTP}	Ранг, R_{LT}	Кількість сил та засобів для ліквідації пожежі
I	1 відділення АЦ*	VI	10 відділень АЦ + 5 СА
II	2 відділення АЦ	VII	15 відділень АЦ + 6 СА
III	4 відділення АЦ	VIII	20 відділень АЦ + 8 СА
IV	4 відділення АЦ + 2 СА**	IX	30 відділень АЦ + 10 СА
V	6 відділень АЦ + 4 СА	X	> 30 відділень АЦ + > 10 СА

* АЦ – автоцистерна.

**СА – спеціалізовані автомобілі (автодрабина, насосно-рукавний автомобіль, штабний автомобіль, пересувна база ГДЗС, інженерна техніка)

Відповідно до запропонованого підходу визначення рівня пожежної небезпеки локальної території довільного масштабу дозволить визначити кількість сил та засобів, що здатні забезпечити належний рівень пожежної безпеки на цій території.

Використання відомих математичних моделей не дозволяє розрахувати параметри, що визначають рівень небезпеки локальної території. Вирішити ці недоліки дозволяє використання нейромеревих технологій.

Оцінка рівня пожежної небезпеки з використанням нейромеревих технологій проводилась шляхом створення штучних нейронних мереж, перевагою яких є можливість апроксимації за експериментальними даними будь-яких скільки завгодно складних нелінійних залежностей довільного та невідомого виду.

Будову моделі штучної нейронної мережі та аналіз даних проведено з використання статистичного пакету STATISTICA 13.1. Результати аналізу подані у табл. 2. Коди, використані для оптимізації мереж: BFGS b – алгоритм Бройдена – Флетчера – Гольдфарба – Шанно (Broyden – Fletcher – Goldfarb –

Shanno); b – крок зупинки (мережа з найменшою помилкою на контрольній вибірці); SOS – метод зворотного поширення помилки [7, с. 191].

Таблиця 2

Статистичні характеристики трьохшарових персептронів, як найкращі для нейромережевої оцінки рівня небезпеки об'єкту (R_{LTi})

№ рішення	Архітектура	Продуктивність навчання	Контрольна продуктивність	Тестова продуктивність	Похибка навчання	Контрольна похибка	Тестова похибка	Алгоритм навчання	Функція помилки	Активіація схованого шару	Активіація виходу
1.	MLP 12-8-1	0,874	0,765	0,925	237,7	419,8	156,8	BFGS 2	SOS	Exponential	Logistic
2.	MLP 12-12-1	0,835	0,678	0,912	208,5	480,3	104,4	BFGS 4	SOS	Identity	Exponential
3.	MLP 12-4-1	0,839	0,864	0,942	180,9	502,9	77,3	BFGS 6	SOS	Exponential	Logistic
4.	MLP 12-1-1	0,838	0,884	0,977	163,9	353,3	83,2	BFGS 9	SOS	Exponential	Logistic

Так, результати навчання багатошарової персептронної нейромережі дозволили отримати прогностичну модель впливу основних параметрів пожежної небезпеки об'єкту на його рівень пожежної небезпеки у вигляді нейромережі MLP 12-4-1.

Перевірки адекватності розробленої математичної нейромережевої моделі оцінки ступеня пожежної небезпеки об'єкту проводилась шляхом співставлення статистичного рівня пожежної небезпеки на об'єктах, дані яких не брали участі у навчанні нейромережі (R_{LT}^*), та результатів оцінки рівня небезпеки для цих же об'єктів (R_{LTi}). Коефіцієнт кореляції між цими показниками за результатами навчання мережі дорівнює $r_{R_{LT}^* R_{LTi}}^2 \approx 0,767$.

Точність оцінки можна суттєво підвищити шляхом збільшення кількості статистично опрацьованих пожеж на об'єктах різного функціонального призначення. Оскільки нейромережа MLP 12-4-1 володіє здібністю до самонавчання, додавання нових статистичних даних буде корегувати прогностичну модель у бік уточнення оцінки.

Картографічне градування об'єктів за рівнями небезпеки на локальній території (рис. 2.) дозволяє провести зонування цієї території та визначити достатність забезпечення відповідними силами та засобами.

Використання запропонованого підходу та збільшення масиву статистичних даних дозволить проводити оцінку рівня пожежної небезпеки локальної території довільного масштабу у межах міста, району, області, держави.

Рис. 2. Графічна інтерпретація градування об'єктів за розрахованим рівнем пожежної небезпеки локального району м. Харкова

Таким чином, у роботі проведено аналітичну обробку та структурування факторів, що впливають на рівень пожежної небезпеки локальної території. Запропоновано новий підхід до оцінки рівня пожежної небезпеки локальної території довільного масштабу, включаючи окремі об'єкти, який базується на ранжуванні рівнів небезпек у відповідності до необхідних сил та засобів для забезпечення пожежної безпеки. З використанням нейромережових технологій отримано прогностичну модель, яка дозволяє проводити оцінку рівня пожежної небезпеки локальної території зі ступенем кореляції $r = 0,767$. Отримана нейромережа здатна до самонавчання, що дозволяє уточнювати результати оцінки при введенні нових статистичних даних. Запропонований метод оцінки рівня пожежної небезпеки дозволяє будувати карти пожежної небезпеки локальної території довільного масштабу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Брушлинский Н.Н. Основы теории пожарных рисков и ее приложения / Н.Н. Брушлинский, С.В. Соколов, Е.А. Клепко и др. // М.: Академия ГПС МЧС России, 2012. – 192 с.
2. Постанова Кабінету Міністрів України №715 від 5 вересня 2018 року «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки Державною службою з надзвичайних ситуацій». – Київ, 2018. – 9 с.
3. Хайкин С. Нейронные сети / С. Хайкин. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2006. – 1104 с.
4. Андронов В.А. Науково-конструкторські основи створення комплексної системи моніторингу надзвичайних ситуацій в Україні: Монографія / В.А. Андронов, М.М. Дівізінюк, В.Д. Калугін, В.В. Тютюнник. – Х.: НУЦЗУ, 2016. – 319 с.

5. Chuvieco E. Integrating geospatial information into fire risk assessment / E. ChuviecoA, I. Aguado, S. JurdaoA, M. L. Pettinari at al. // International Journal of Wildland Fire, 2014. - pp. 1-15.

6. Martí'nez J. Human-caused wildfire risk rating for prevention planning in Spain. / Martí'nez J, Vega-Garcí'a C, Chuvieco E // Journal of Environmental Management. – № 90. – 2009. – pp. 1241–1252.

7. Тютюник В.В. Нейромережеве прогнозування залежності рівня техногенної небезпеки регіонів України від умов життєдіяльності / В.В. Тютюник // Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. – Харків: Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, 2015. – № 1(18). – С. 191–196.

РЯДИ, ІНТЕГРАЛИ ТА «СТАЛОЇ ЕЙЛЕРА»

Філер З. Ю.

Д.т.н., к.ф.-м.н.

професор-пенсіонер

Центральноукраїнський державний педагогічний
університет ім. В. Винниченка

Анотація Розглянуто поняття «сталого Ейлера» як границі різниці частинної суми ряду і відповідного інтегралу. Пропонується використовувати це поняття для обчислення частинних сум рядів. Встановлено теорему про достатність обмеженості членів ряду для існування цієї сталої.

Ключові слова: границя різниці частинної суми ряду і відповідного інтегралу, обчислення частинних сум рядів, теорема про існування цієї сталої.

Вступ. Ще до появи формули Ньютона – Лейбніца при знаходженні величин, які тепер обчислюють за допомогою інтегралу, будували суми, які при застосуванні методу вичерпування приводили до результату. Тут неперервну величину замінювали сумою дискретних. Так робив Архімед у Давній Греції; так знаходив об'єми Й. Кеплер, від якого було недалеко до Ньютона і Лейбніца. Первинним було знаходження скінчених сум послідовностей, яке вело до поняття ряду. Від нього був перехід до інтегралу. Поява інтегрального *числення* зробило цю операцію нескладною, тоді як *сумування* рядів удавалося зробити тільки для деяких з них.

Мета роботи. Узагальнити поняття «сталого Ейлера» й дати алгоритм обчислення часткової суми рядів.

Матеріали та методи. У всіх прикладах з теорії рядів, як правило, обмежуються встановленням факту збіжності; розбіжні ряди далі не розглядаються, хоча вже у 1735 р. ще молодий Л. Ейлер ввів відповідний апарат на прикладі гармонічного ряду при роботі в Росії.

Інтегральна ознака збіжності рядів. Вона дає можливість встановити зв'язок між збіжністю рядів з невід'ємними членами і збіжністю невласних інтегралів від відповідних функцій. Якщо для ряду $\sum_{n=1}^{\infty} a_n$ вдається підібрати монотонно спадну функцію $f(x)$, визначену при $x \geq 1$, таку, що $f(n) = a_n$, то із збіжності або розбіжності інтеграла можна встановити збіжність або розбіжність ряду. Якщо інтеграл розбіжний, то й ряд розбіжний (*інтегральна ознака*). У стандартному курсі математичного аналізу на цьому ставлять крапку. Але при цьому різниця $C_n = S_n - I_n$ може мати скінченну границю C .

1. Стала Ейлера для гармонічного ряду. Класичним прикладом існування такої границі є розбіжний гармонічний ряд з частинною сумою

$$H_n = 1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \dots + \frac{1}{n}, \quad H_n \rightarrow \infty \quad \text{й} \quad \text{відповідний} \quad \text{інтеграл}$$

$$I_n = \int_1^{n+1} \frac{dx}{x} = \ln x \Big|_1^{n+1} = \ln(n+1) \rightarrow \infty. \quad \text{На рис. 1 частинна сума є площею}$$

ступінчастої фігури, а інтеграл – площею відповідної криволінійної трапеції.

Очевидна нерівність площ вписаної та описаної ступінчастих фігур та криволінійної трапеції для скінченного проміжку $[1, n+1]$ $S_{n+1} - a_1 < I_n < S_n$, що

дозволяє побачити обмеженість суми заштрихованих площ й разом з їх зростанням за теоремою Вейерштрасса встановити існування границі їх сум.

Далі виникає питання про близькість S_n та I_n . Теорема Вейерштрасса показує існування границі різниці між частинною сумою ряду і відповідним інтегралом

навіть, коли $f(x)$ не прямує до нуля, тобто коли не виконується необхідна умова збіжності, коли сума модулів різниць зростає, але обмежена зверху.

Різниця $C_n = S_n - I_n$ має границю $C = \lim_{n \rightarrow \infty} \left[1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \dots + \frac{1}{n} - \ln(n+1) \right]$, бо вона

зростає, але обмежена зверху, що очевидно з рис. 1, на якому значення

$$\Delta C_n = a_n - \int_n^{n+1} \frac{dx}{x} = a_n - \ln \left(1 + \frac{1}{n} \right) \quad \text{заштриховані. Їх сума } C_n = S_n - I_n \text{ менше 1, бо}$$

вони разом не заповнюють перший стовпчик. Ейлер отримав значення $\lim_{n \rightarrow \infty} C_n = C$, яку й назвали *сталю Ейлера*. Він у 1735 р. знайшов 15 знаків цього числа: $C \approx 0,577215664901532$. Інше доведення існування C можна знайти, наприклад, в [2, с.35]. Ще й досі нез'ясована арифметична природа числа C – чи є воно раціональним, чи ірраціональним [6]. Кожний з членів послідовності C_n є різницею раціонального S_n і трансцендентного значення I_n , тобто є числом трансцендентним. Це не гарантує трансцендентності їх границі C .

При великих n частинні суми гармонічного ряду зручно обчислювати за формулою: $S_n = 1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \dots + \frac{1}{n} \approx C + \ln(n+1)$. В більшості джерел беруть $I_n = \ln(n)$. Ми свідомо вибрали так, щоби кількість членів і довжина інтервалу інтегрування були рівними. Це не відображається на самій сталій, але суттєво збільшує її наближення.

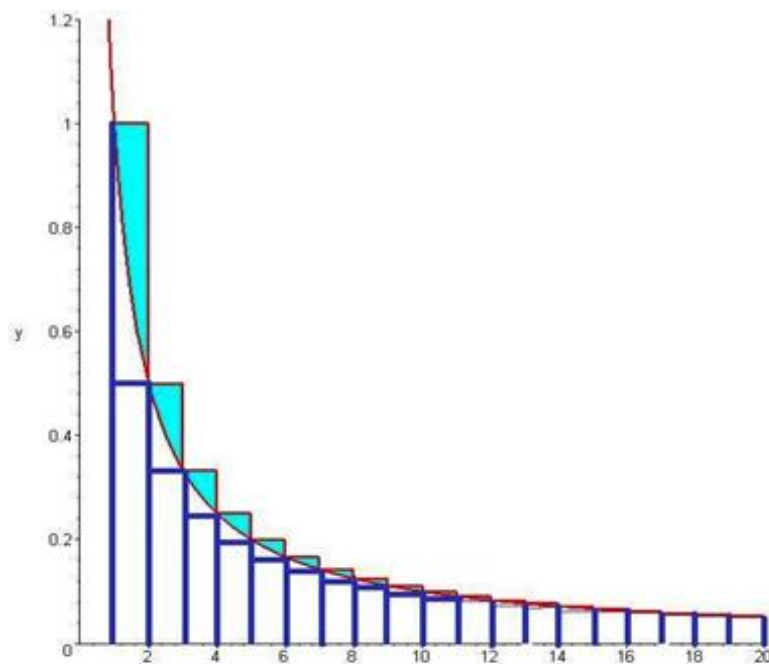

Рис. 1. Суми членів ряду та інтеграл і стала Ейлера

2. Існування «сталі Ейлера» для інших рядів. Позначимо $C_n = S_n - I_n$,

де $S_n = \sum_{k=1}^n a_k$, $a_k = f(k)$ й $f(x) > 0$. Якщо $f(x)$ монотонна і обмежена, то

«стала Ейлера» $C_f = \lim_{n \rightarrow \infty} C_n = \lim_{n \rightarrow \infty} (S_n - I_n)$ існує. Приклади таких рядів: $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n^\alpha}$,

$\sum_{n=1}^{\infty} \arctg(n)$, $\sum_{n=1}^{\infty} th(x)$. Ряди з членами $\arctg(n)$ і $th(n)$ розбіжні, але відповідні сталі для них існують. Незалежно від збіжності ряду та інтегралу, послідовність C_n може бути збіжною.

Приклад 1. Розглянемо збіжний узагальнений гармонічний ряд з

показником $p = 2 > 1$: $S_n = \frac{1}{1} + \frac{1}{2^2} + \frac{1}{3^2} + \frac{1}{4^2} + \dots + \frac{1}{n^2} + \dots$; збіжний й інтеграл I_n ,

бо $I_n = \int_1^{n+1} \frac{dx}{x^2} = -\left(\frac{1}{n+1} - 1\right) = 1 - \frac{1}{n+1} \rightarrow 1$. Тут $C_{1/x^2} > C$ – сталої Ейлера,

$C_{1/x^2} = S - 1 = \zeta(2) - 1 = \frac{\pi^2}{6} - 1 \approx 0,644934068 \neq C$, $\zeta(x)$ - дзета-функція Рімана.

Суму S можна знайти за допомогою безпосереднього підсумовування, бо відповідний ряд збіжний. Сума ряду обернених квадратів дорівнює $\pi^2 / 6$ [3], тому тут C є числом *ірраціональним*, через трансцендентність числа π , доведена ще в XIX ст.

3. Застосування «Сталої Ейлера» для знаходження частинних сум.

Приклад 2. Розглянемо ряд: $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{(2n+1)\ln^2(2n+1)}$. Оскільки відповідна функція

невід'ємна і спадає на проміжку $n \geq 1$, то збіжність ряду можна встановити за інтегральною ознакою, розглянувши послідовність

$$I_n = \int_1^{n+1} \frac{dx}{(2x+1)\ln^2(2x+1)} = -\frac{1}{2\ln(2x+1)} \Big|_1^{n+1} = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{\ln 3} - \frac{1}{\ln(2n+3)} \right).$$

«Сталу Ейлера» з точністю до семи вірних знаків досить швидко можна знайти за допомогою комп'ютера, взявши 5000 членів ряду: $C \approx S_{5000} - I_{5000} = 0,1758703294$. Повторивши таку ж процедуру для 10 млн. членів, отримаємо результат, який відрізняється від попереднього, починаючи з восьмого знаку після коми:

$$C \approx S_{10000000} - I_{10000000} = 0,6012479800 - 0,4253776127 = 0,1758703673.$$

Тепер, знаючи цю сталу, не витрачаючи на це багато часу. Наприклад, для знаходження суми 10 млн. членів Maple 12 витрачає 3 години, а цю суму можна знайти і на калькуляторі:

$$S_{10000000} = I_{10000000} + C = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{\ln 3} - \frac{1}{\ln(2 \cdot 10000001 + 3)} \right) + 0,1758703294 \approx 0,6012479\dots$$

Ми отримали результат з точністю до семи вірних знаків.

Можна запропонувати більш економний спосіб знаходження «сталого Ейлера»: спершу знаходиться сума невеликого числа k членів і відповідний інтеграл I_k ; це дає наближення C_k . Після цього знаходиться сума $\sum_{n=k+1}^N (a_n - i_n)$, в

якій $i_n = \int_{k+1}^{N+1} f(x) dx$, де N є число значно більше від k . В розглянутому прикладі 2

ми взяли $k=100$, а $N=5000$. Тут $i_n = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{\ln(2n+1)} - \frac{1}{\ln(2n+3)} \right)$. Сума

$$C_k = C_{100} = 0,1757829215. \text{ Тепер знайдемо } \sum_{n=101}^{5000} (a_n - i_n) = 0,00008685718339.$$

Очевидно, що це уточнення до C_{5000} починається з п'ятого знаку після коми. Тоді $C_{5000} = 0,1758697787$. На його підрахунок процесор затратив 5,6 секунди.

Знання сталої C дозволяє в разі аналітичного представлення інтегралу I_n оцінювати частинну суму S_n даного ряду: $S_n \approx I_n + C$. Ця стала відіграє роль систематичної похибки при експериментах, яка пов'язана не з точністю вимірювання, а зі зміщенням точки відліку інструменту. Використовуючи інтеграл I_n , можна знайти суму S_n , додавши цю поправку.

Приклад 3. Розглянемо розбіжний ряд [4, с. 24]: $\sum_{n=2}^{\infty} \frac{1}{n \ln n}$. Функція

$f(x) = \frac{1}{x \ln x}$ спадає на проміжку $x \geq 2$ і набуває додатних значень.

Інтеграл

$$I_n = \int_2^{n+1} \frac{dx}{x \ln x} = \ln(\ln(x)) \Big|_2^{n+1} = \ln(\ln(n+1)) - \ln(\ln 2) \rightarrow \infty. \text{ «Сталу Ейлера» з}$$

точністю до 6 вірних знаків можна отримати за допомогою Microsoft Excel, взявши 40000 членів ряду в табл. 1.

Табл. 1

Обчислення «сталой Ейлера» для ряду з членами $a_n = (n \ln(n))^{-1}$

n	a_n	S_n	I_n	$C \approx S_n - I_n$
2	0,721348	0,721348	0,460561	0,260787
3	0,303413	1,024761	0,693147	0,331613
4	0,180337	1,205097	0,842398	0,3627
5	0,124267	1,329364	0,949711	0,379653
...
40000	2,36E-06	3,155216	2,727052	0,428165

Тепер ми можемо знаходити частинні суми ряду з точністю до 6 знаків, наприклад, $S_{1000000} \approx I_{1000000} + C \approx 2,992305 + 0,428165 \approx 3,420470$. Maple 12 видав такий результат, витративши 10 хвилин:

$$> \text{evalf}(\text{Sum}(1/(n*\ln(n)),n=2..1000000)); S_{10^6} = 3.420470596.$$

Аналогічно попередньому прикладу, знайдемо $C_{100} = 0,427090903$. Тепер

знаходимо суму
$$S' = \sum_{n=101}^{5000} \left(\frac{1}{n \ln(n)} - \ln \left(1 + \frac{\ln \left(1 + \frac{1}{n} \right)}{\ln(n)} \right) \right).$$
 Очевидно, ця сума

наближено дорівнює частинній сумі членів $\frac{1}{2} \sum_{n=101}^{5000} \frac{1}{n^2 \ln(n)}$ збіжного ряду.

Знаходимо S' в Maple 12: $S' = 0,001063079203$. Тому

$$C_{5000} = C_{100} + S' = 0,427090903 + 0,001063079203 = 0,4281539822. \quad \text{Знайдене}$$

раніше значення C_{40000} містить похибки округлення при додаванні 40000

значень членів ряду і тому має меншу точність. При використанні C_{5000}

отримуємо для суми $S_{10^6} = I_{10^6} + C_{5000} = 3,420458982$ за 5,1 секунди, тобто в 118

разів швидше. Економія в часі суттєва.

Приклад 4. Розглянемо розбіжний ряд $\sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{2n-1}$. Функція $f(x) = \frac{1}{2x-1}$

спадає на проміжку $x \geq 1$ і набуває додатних значень. Інтеграл від неї легко обчислюється: $I_n = \int_1^{n+1} \frac{dx}{2x-1} = 0,5 \ln(2x-1)|_1^{n+1} = 0,5 \ln(2n+1) \rightarrow \infty$. Знаючи «сталу Ейлера», ми зможемо із заданою точністю знаходити частинні суми. Якщо потрібно знаходити суми з точністю $\delta=0,001$, то достатньо в Microsoft Excel взяти 5000 членів ряду:

Табл. 2

Обчислення «сталої Ейлера» для ряду з членами $a_n = (2n-1)^{-1}$

n	a_n	S_n	I_n	$C \approx S_n - I_n$
1	1	1	0,255413	0,744587
2	0,333333	1,333333	0,423649	0,909684
3	0,2	1,533333	0,549306	0,984027
...
5000	0,0001	5,240352	4,056014	1,184338

Аналіз повної таблиці показує, що для досягнення точності $\delta=0,001$ для S_n достатньо взяти $n=1500$ членів. На рис.2. бачимо, що зі зростанням n частинні суми ряду та інтеграл однаково себе поведуть і «стала Ейлера» існує.

Приклад 5. Розглянемо розбіжний ряд $\sum_{n=1}^{+\infty} \arctg(n)$. З рис. 3 видно, що різниця $I_n - S_n$ зростає й обмежена зверху, бо сума заштрихованих областей менша, ніж $\pi/2 - \pi/4$. Отже, за теоремою

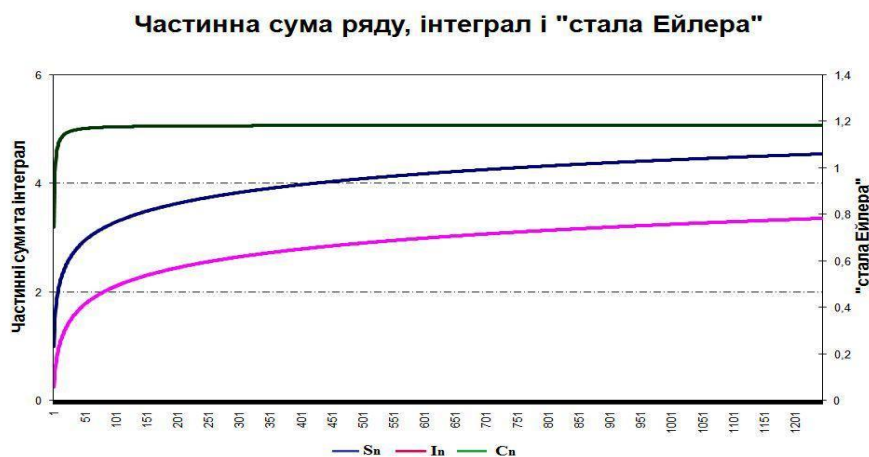

Рис. 2. «Стала Ейлера» стабілізується швидко

Вейерштрасса вона має границю C_{arctg} . Інтеграл можна знайти аналітично, інтегруючи частинами:

$$I_n = \int_1^{n+1} arctg x dx = (x \cdot arctg x - \frac{1}{2} \ln(1+x^2)) \Big|_1^{n+1} = (n+1)arctg(n+1) + \frac{1}{2} \left(\ln \frac{2}{(n+1)^2+1} \right) - \frac{\pi}{4}$$

За допомогою комп'ютера знаходимо сталу Ейлера, взявши 5 тис. членів ряду $C_{arctg} \approx S_{5000} - I_{5000} \approx -0,433512091$ $I_n > S_n$. Значення отримано менше, ніж за секунду. Тепер можна знаходити наближено частинні суми ряду при $n \gg 5000$ за допомогою формули $S_n \approx I_n - 0,433512091$. Наприклад, $S_{10^5} \approx I_{10^5} + C_{arctg} \approx 157067,8182$, а за допомогою Maple 12 при затратах часу майже 9 секунд: $S_{10^5} = 157067,8181$. Як ми бачимо, відмінність результатів незначна. Рис. 2 показує майже еквідистантність ліній S_n та I_n .

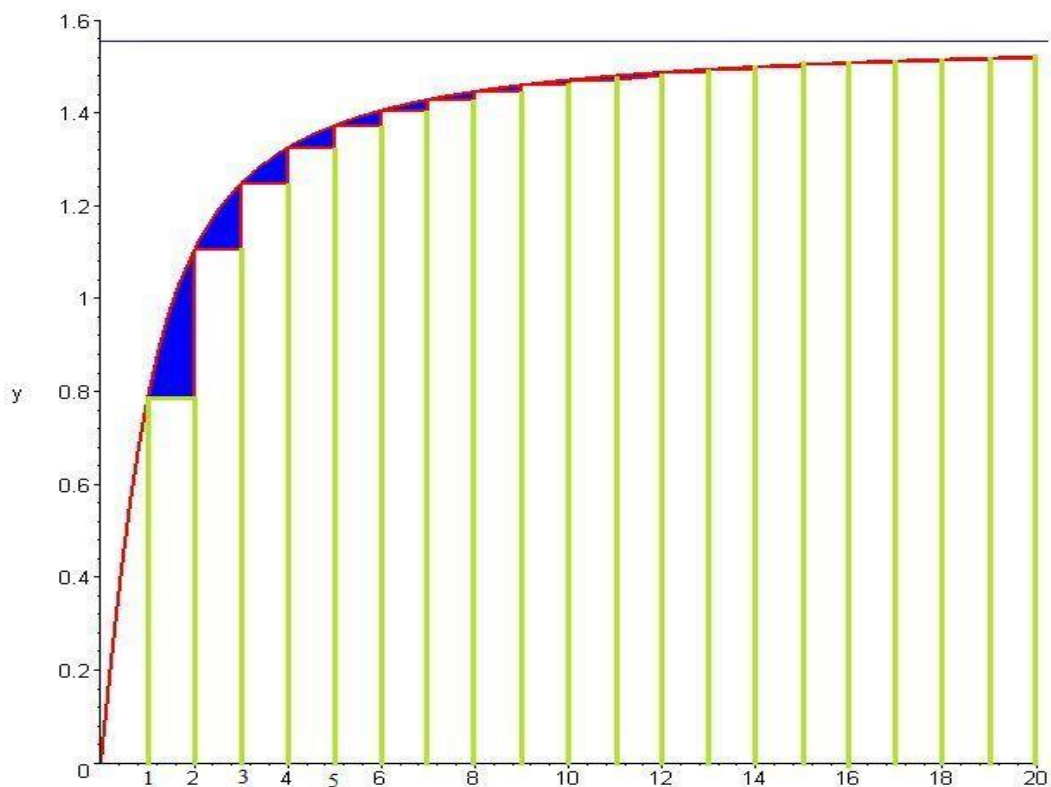

Рис. 3. Сума членів та інтеграл для функції $y = arctg(x)$ і «стала Ейлера»

Приклад 6. Розбіжний ряд $\sum_{n=1}^{+\infty} th(x)$. Тут функція $th(x) = \frac{sh(x)}{ch(x)} = \frac{e^x - e^{-x}}{e^x + e^{-x}}$

обмежена, має горизонтальну асимптоту $y=1$ для $x \geq 1$. Як і в прикладі 5,

різниця $I_n - S_n$ має границю C_{th} . Інтеграл $I_n = \int_1^{n+1} thx dx = \ln(2chx)|_1^{n+1} = \ln(e^x + e^{-x})|_1^{n+1} = \ln(e^{n+1} + e^{-n-1}) - \ln(e^2 + e^{-2})$.

Табл. 3

Обчислення «сталого Ейлера» для ряду з членами $a_n = th(n)$

n	a_n	S_n	I_n	$C \approx S_n - I_n$
1	0,761594156	0,761594156	0,891221917	-0,1296277609
2	0,96402758	1,725621736	1,875547674	-0,1499259381
...
10	0,999999996	9,719900783	9,873071989	-0,1531712066
11	0,999999999	10,71990078	10,87307199	-0,1531712069
12	1	11,71990078	11,87307199	-0,1531712069
13	1	12,71990078	12,87307199	-0,1531712069
14	1	13,71990078	13,87307199	-0,1531712069

У цьому випадку значення функції досить швидко наближаються до числа 1, тому достатньо виконати 11 кроків, щоб отримати значення «сталого Ейлера» з високою точністю. Поставимо задачу по іншому: знайти суму 100000 членів даного ряду. На це Maple 12 витрачає 25 секунд і видає такий результат: $S_{10^6} = 99999,71990$. Такий же результат можна отримати за допомогою калькулятора, обчисливши значення $I_n + C_{th}$.

Приклад 7. Розглянемо ще один *розбіжний* ряд $\sum_{k=2}^{\infty} \frac{\ln n}{n}$, частинні суми

якого досить близькі до $\int_1^{n+1} \frac{\ln x}{x} dx$. При $n = 80$ $C_{80} = S_{80} - I_{80} \approx -0,01$, при $n = 10^5$

$C_{10^5} \approx -0,07287341$. Інтеграл $\int_1^{n+1} \frac{\ln x}{x} dx$ легко можна знайти:

$$\int_1^{n+1} \frac{\ln x}{x} dx = \int_1^{n+1} \ln x d \ln x = \frac{\ln^2 x}{2} \Big|_1^{n+1} = \frac{1}{2} (\ln^2(n+1) - \ln^2 1) = \frac{1}{2} \ln^2(n+1).$$

Ми отримали просту формулу для наближеного обчислення сум ряду:

$$\sum_{k=1}^n \frac{\ln n}{n} \approx \frac{1}{2} \ln^2(n+1) - 0,07287341.$$

Всі розглянуті приклади можна вважати частинними випадками використання **теорему**: Різниця між n -ою частинною сумою $S_n = \sum_{k=1}^n f(k)$ ряду

з членами $f(k)$ й відповідним інтегралом $I_n = \int_1^{n+1} f(x)dx$ є збіжною до відповідного числа C_f послідовністю, якщо ряд із загальним членом

$$b_n = \frac{f'(n)}{2!} + \frac{f''(n)}{3!} + \frac{f'''(n)}{4!} + \dots \text{ збіжний. Тут } C_f = \lim_{n \rightarrow \infty} \left(\sum_{k=1}^n f(k) - \int_1^{n+1} f(x)dx \right).$$

Доведення. Нехай $f(x)$ аналітична, $c_n := f(n) - \int_n^{n+1} f(x)dx$. Сума таких

членів є C_n . Очевидно, $c_n = \int_n^{n+1} (f(n) - f(x))dx$. Використаємо розвинення $f(x)$

в ряд Тейлора в околі точки $x = n$:

$$f(x) = f(n) + f'(n) \cdot (x-n) + f''(n)/2 \cdot (x-n)^2 + \dots + f^{(k)}(n)/k! \cdot (x-n)^k + \dots$$

Вираз $-(f'(n) \cdot (x-n) + f''(n)/2 \cdot (x-n)^2 + \dots + f^{(k)}(n)/k! \cdot (x-n)^k + \dots)$ дає

$$c_n = -(f'(n)/2! + f''(n)/3! + f'''(n)/4! + \dots). \text{ Очевидно, } b_n = -c_n. \text{ Сума ряду з}$$

таких членів і визначає існування «сталі Ейлера» $f(x)$. Покажемо застосування теореми на раніше розглянутих прикладах.

Для гармонічного ряду $f(k) = 1/k$, а $f'(n) = -1/n^2$. Ряд з таким загальним членом збігається до $-\zeta(2)$. Збігаються й ряди з наступними доданками загального члену. Тому число C повинно існувати. Мінус означає, що $S_n > I_n$. Ряди із загальним членом $f(k) = k^\beta$ при $\beta > 0$ не мають аналога сталі Ейлера, бо $f'(k) = \beta k^{\beta-1}$ й ряд з таким загальним членом «швидко» розбіжний (показник степеня більший за -1).

Можна використати більш просту ознаку існування цієї границі, яка не використовує диференційованість функції $f(x)$, $f(n) = a_n$: Якщо ряд з членом $d_n = \Delta a_n$ – збіжний, то число C існує; якщо цей ряд – розбіжний, то – ні.

Доведення. Розкладаючи $f(n+1)$ в ряд Тейлора в околі точки n , отримуємо $\Delta a_n = f(n+1) - f(n) = f'(n) + f''(n)/2! + f'''(n)/3! + \dots$

Якщо похідні всіх порядків обмежені числом M , то, як b_n і Δa_n одночасно збігаються, бо мажоруються рядом $M(1 + 1/2! + \dots + 1/k! + \dots) = M \cdot e$.

Наслідок 1. Узагальнена стала Ейлера для збіжних рядів завжди існує як границя різниці послідовностей двох збіжних величин.

Враховуючи, що $\sum_{k=1}^n \Delta a_k = a_{n+1} - a_1$, то збіжність ряду з членом b_n еквівалентна існуванню границі $\lim_{n \rightarrow \infty} a_n$. Частинна сума такого ряду дає оцінку відхилення частинної суми даного ряду та відповідного інтегралу. Для додатних, але обмежених зверху членів границя названої частинної суми існує, що й гарантує існування відповідної сталої.

Всі розглядувані вище приклади можна було б дослідити за цією ознакою. Наприклад, для ряду $\sum_{k=1}^n \arctg(k)$ загальний член прямує до $\frac{\pi}{2}$, тому існує відповідна константа C_{\arctg} .

Наслідок 2 (Узагальнення поняття сталої Ейлера на інші класи функцій). Користуючись наведеною теоремою, можна стверджувати існування сталої для

рядів з арктангенсом: $\sum_{k=1}^{\infty} \frac{\arctg(n)}{n^j}$ при $j \geq 0$, рядів з логарифмами $\sum_{k=1}^{\infty} \frac{\ln(n)}{n^j}$ при

$j > 0$. Для рядів з тригонометричними функціями типу $\sum_{k=1}^{\infty} \frac{\cos(n)}{n^j}$ при $j > 0$

безпосередні результати не переносяться, бо цей ряд не є *знакопозаперезним* – знаки членів змінюються через 3 члени ($\cos 2, \cos 3, \cos 4$ мають знак «мінус», а $\cos 5, \cos 6, \cos 7$ – знак «плюс», і т. д.). Можна очікувати справедливості ознаки збіжності типу ознаки Лейбніца, бо знаменники зростають, а члени, хоч і не рівномірно, спадають (Рис 4). Зображені суми груп від'ємних і додатних членів. На рис. 5 зображені поведінки частинних сум та відповідних інтегралів.

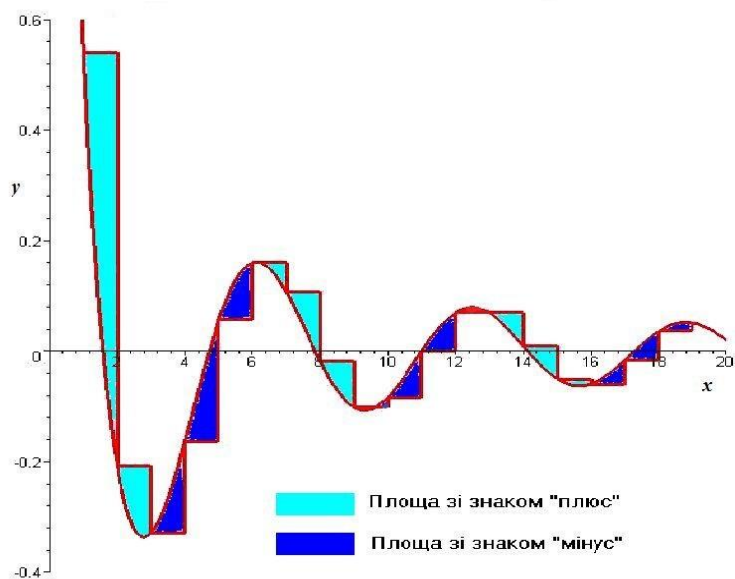

Рис. 5. Геометричне тлумачення різниці $S_n - I_n$ для функції $\cos(x)/x$

6. Ряди Фур'є та узагальнення методу Сімпсона. Для функції $f(x)$, заданої на проміжку $(-l; l)$, відомий ряд Фур'є [1]

$$f(x) \approx a_0 + \sum_{k=1}^{\infty} a_k \cos(k\omega x) + b_k \sin(k\omega x), \omega = \frac{2\pi}{2l} = \frac{\pi}{l}.$$

Для знаходження коефіцієнтів a_j, b_k є формули

$$a_0 = \frac{1}{2l} \int_0^{2l} f(x) dx, a_k = \frac{1}{l} \int_0^{2l} f(x) \cos(k\omega x) dx, b_k = \frac{1}{l} \int_0^{2l} f(x) \sin(k\omega x) dx$$

При великому $k\omega$ останні інтеграли є інтегралами від таблично швидко коливних функцій, для обчислення яких формули чисельного інтегрування потребують достатньо малого кроку, а тому великої кількості кроків. При цьому похибка накопичується і результати стають ненадійними.

6.1. Метод Сімпсона. Звичайно, функцію на проміжку можна наближати не лише лінійною, але й, наприклад, квадратичною. Оскільки кожна парабола потребує три точки, то проміжок інтегрування розбивається на парну кількість інтервалів довжиною h . Таким чином, отримаємо: $f(x_i + t) \approx a_2 t^2 + a_1 t + a_0$, при $x \in [x_{i-1}; x_{i+1}]$. Тоді

$$\int_{x_{i-1}}^{x_{i+1}} f(x)dx \approx S_i = 2a_2h^3 / 3 + 2a_0h. \quad (6.1)$$

Використовуючи вузли, отримаємо

$$\begin{cases} y_{i-1} = a_2h^2 - a_1h + a_0 \\ y_i = a_0 \\ y_{i+1} = a_2h^2 + a_1h + a_0. \end{cases}$$

Розв'язання системи дає значення потрібних коефіцієнтів $a_0 = y_i$; $a_2 = \frac{y_{i+1} - 2y_i + y_{i-1}}{2h^2}$. Підставимо в (6.1) значення коефіцієнтів a_2 та a_0 :

$$\text{Це й дає формулу Сімпсона } \int_{x_i-h}^{x_i+h} f(x)dx \approx h(y_{i-1} + 4y_i + y_{i+1})/3 = S_i. \quad (6.2)$$

$$I_n = \sum_{i=1}^{n/2} S_{2i-1}, \quad \int_a^b f(x)dx \approx \frac{h}{3} \left(y_0 + 4 \sum_{i=1}^{n/2} y_{2i-1} + 2 \sum_{i=1}^{n/2-1} y_{2i} + y_n \right). \quad (6.3)$$

Тут n – парне. Ця формула має назву "формула Сімпсона".

У [1, с.162] зазначені формули для оцінки похибок формули Сімпсона при обчисленні інтегралу:

$$R \approx -f^{(4)}(\xi)(b-a)h^4 / 120, \text{ та } R \approx (I_{2n} - I_n) / 15. \quad (6.4)$$

З оцінок похибки видно, що формула Сімпсона більш точна, ніж формули прямокутників і трапецій, але її точність зростає значно швидше при зменшенні h .

6.2. Узагальнення формули Сімпсона. На основі інтерполяції степеневими поліномами побудовано багато чисельних методів, але природні процеси мають переважно *коливний* характер. Для чисельного інтегрування функцій з коливною складовою використаємо многочлен $f(x_i+t) \approx a_0 + a_1t + b_0 \cos(\omega t) + b_1 \sin(\omega t)$. Тут a_0, a_1, b_0, b_1 – коефіцієнти, t – вільна змінна, ω – циклічна частота. Інтегруючи, отримаємо

$$\int_{-h}^h f(x_i+t)dt \approx \int_{-h}^h (a_0 + a_1t + b_0 \cos(\omega t) + b_1 \sin(\omega t))dt = 2(a_0h + b_0 \sin(\omega h) / \omega).$$

Використовуючи вузли, отримуємо систему

$$y_{i-1} \approx a_0 - a_1 h + b_0 \cos(\omega h) - b_1 \sin(\omega h); y_i \approx a_0 + b_0;$$

$$y_{i+1} \approx a_0 + a_1 h + b_0 \cos(\omega h) + b_1 \sin(\omega h).$$

Коефіцієнти a_0 та b_0 з системи можна визначити однозначно, якщо скласти ліві та праві частини першого та третього рівняння

$$a_0 = -\frac{y_{i-1} - 2y_i \cos(\omega h) + y_{i+1}}{2(\cos(\omega h) - 1)}, b_0 = \frac{y_{i-1} - 2y_i + y_{i+1}}{2(\cos(\omega h) - 1)}.$$

Наближене значення інтегралу буде:

$$\int_{-h}^h f(x_i + t) dt \approx \frac{h}{\cos(\omega h) - 1} \left((y_{i-1} + y_{i+1}) \left(\frac{\sin(\omega h)}{\omega h} - 1 \right) + 2y_i \left(\cos(\omega h) - \frac{\sin(\omega h)}{\omega h} \right) \right).$$

Це узагальнюється на повний проміжок інтегрування:

$$I_{2n} = \frac{h}{\cos(\omega h) - 1} \left(\left(\frac{\sin(\omega h)}{\omega h} - 1 \right) \left(y_0 + y_{2n} + 2 \sum_{i=1}^{n-1} y_{2i} \right) + \right.$$

$$\left. + 2 \left(\cos(\omega h) - \frac{\sin(\omega h)}{\omega h} \right) \sum_{i=1}^n y_{2i-1} \right) \approx \int_a^b f(x) dx.$$

$$I_{2n} = \frac{h}{\cos(\omega h) - 1} \left(\left(\frac{\sin(\omega h)}{\omega h} - 1 \right) \left(y_0 + y_{2n} + 2 \sum_{i=1}^{n-1} y_{2i} \right) + \right.$$

$$\left. + 2 \left(\cos(\omega h) - \frac{\sin(\omega h)}{\omega h} \right) \sum_{i=1}^n y_{2i-1} \right) \approx \int_a^b f(x) dx.$$

Висновки. 1. Розглянуто класичне поняття сталої Ейлера – Маскероні.

2. Показано існування «сталой Ейлера» для узагальненого гармонічного ряду та інших рядів.

3. Встановлено, що «стала Ейлера» існує для рядів з обмеженими членами, навіть для тих, для яких не виконується *необхідна* умова збіжності.

4. Розглянуто 6 прикладів, на яких показана поведінка різниць між частинними сумами та відповідними інтегралами.

5. Розроблено методику відшукування частинних сум великої кількості членів за допомогою цієї сталої (знаходження наближення при невеликій кількості доданків і уточнення за допомогою знаходження суми різниць членів

ряду і значень інтегралу i_k на одному кроці $\sum_{k=1}^n (a_k - i_k)$, що дає оцінку похибки знаходження значення «сталого»).

6. На розглянутих 8 прикладах пояснена ця методика.

7. Узагальнена формула Сімпсона чисельного інтегрування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Воробьев Н.Н. Теория рядов: Учеб. пособие для вузов. М.: Наука, 1986. – 408 с.

2. Дороговцев А.Я. Ряды. К.: Вища школа, 1978, 112 с.

3. Рыжик И. М., Градштейн И. С. – Таблицы интегралов, сумм, рядов и произведений. Изд. 3, пер. М.-Л.: ГИТ-ТЛ, 1951. – с. 464.

4. Ильин В.А., Садовничий В.А., Сендов Бл. Х. Математический анализ. Продолжение курса. – М.: МГУ, 1987. – 358 с.

5. Філер З.Ю. Ряди, інтеграли та стала Ейлера // Комбінаторні конфігурації та їх застосування. Матеріали 3 та 4-го міжвузівських науково-практичних семінарів. 19-20.04.2007 р. – Кіровоград: ДЛАУ, 2008. – С.34-41.

6. Эйлера постоянная /в кн. Математический энциклопедический словарь. – М.: Сов. энц., 1988. – С. 641.

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО СТРУННОГО
КВАРТЕТУ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕРТНОГО
ЖИТТЯ ЛЬВОВА 1941-1944 РР.**

Фішер Тетяна Павлівна

викладач ЛМФК ім. С.П.Людкевича

м.Львів, Україна

Анотація: Перша половина ХХ століття в історії розвитку української культури Східної Галичини закріпилася як період професіоналізації всіх сфер музичного мистецтва. Кульмінацією цієї виваженої та цілеспрямованої культурної кампанії стало міжвоєнне двадцятиліття. Початок II світової війни, радянська та німецька окупація мали б покласти край всім здобуткам попередньої епохи. Однак українським інтелігентам вдалося зберегти чимало попередніх досягнень і забезпечити тяглість традицій. Серед таких — Перший український струнний квартет під керівництвом В.Цісика, який знаходився на піку виконавської майстерності і склав достойну конкуренцію іншим квартетам довоєнного та окупованого німцями Львова.

Ключові слова: Вищий музичний інститут ім. М.Лисенка, Інститут Народної Творчості, Перший український струнний квартет Східної Галичини, Володимир Цісик

1941-1944 рр. - період німецької окупації Львова — сторінка з історії музичного життя міста, що досі не отримала однозначної оцінки з точки зору сучасного музикознавства. Здійснити повну інтерпретацію бодай ключових культурних подій та явищ, встановити спадкоємність музичних традицій Східної Галичини та Львова (як його культурного центру), простежити їхній вплив на парадигми розвитку української професійної музики зазначеного регіону після 1945 р. - завдання для майбутніх дослідників. Після настання

нового тисячоліття опубліковано чимало праць різного обсягу про діяльність музикантів, чия творча активність не припинилася в роки II світової війни. Серед таких розвідки Уляни Молчко, Володимира Сивохіпа, Тетяни Шуп'яної, Ніни Дикої, Наталії Кашкадамової, Дагмари Дувірак, Тереси Мазепи, Лешка Мазепи та інших музикознавців. Поза полем наукових зацікавлень дослідників залишилася історія струнного квартету під керівництвом Володимира Цісика, творча доля якого дає всі підстави назвати його Першим українським струнним квартетом Східної Галичини. Кульмінація концертної діяльності ансамблю (в склад якого також входили: Роман Согор, Богдан Задорожний, Остап Березовський) припала якраз на період німецької окупації Львова.

На зламі XIX та XX століть розвиток української культури Галичини відбувався в умовах бездержавності (в складі Австро-Угорської імперії та – вона не просто не могла розраховувати на державну підтримку, а й зазнавала систематичних утисків з боку пануючої влади. Відсутність різнорівневих українських музичних навчальних закладів європейського зразка, національних концертних установ та обмежений доступ українських музикантів до участі в масштабних мистецьких проєктах гальмували процес професіоналізації системи музичної культури. Через це вона не могла задовольнити суспільний запит української громади на якісне культурне дозвілля та вповні конкурувати з польською та єврейською гілками культури. Створення музичних товариств з хорами, театральними та інструментальними гуртками, ансамблями і оркестрами при них (напр.: “Боян”, “Лютня”, “Союз співацьких та музичних товариств”), відкриття в 1903 р. Вищого Музичного Інституту ім. М.Лисенка (надалі ВМІЛ) з 12 філіями у низці галицьких міст (Стрий, Станіславів, Дрогобич, Перемишль, Сокаль, Золочів, Самбір, Тернопіль, Коломия, Яворів, Борислав, Рогатин, Тернопіль, Коломия, Яворів, Борислав, Рогатин [1, с. 575]) сприяли підвищенню професійного рівня виконавських сил Галичини. Завдяки поверненню низки виконавців та педагогів, випускників провідних європейських музичних вишів, за два десятиліття ВМІЛ визнали гідним конкурентом Консерваторія Галицького музичного товариства (що існувала з

1854 р. [2, с. 139]) та Приватна консерваторія ім. К.Шимановського (діяла з 1902 р. [2, с. 197]). Виховані поза межами України виконавці та їхні учні-вихованці ВМІЛу невдовзі зайняли свою нішу в концертному житті Львова.

20-30 роки ХХ ст. – період виняткової активного залучення запрошених виконавців до концертного життя Львова та поява на виконавській арені артистів з регулярною концертною практикою. Більшість концертів того періоду — програми камерно-інструментальної та камерно-вокальної музики.

У другій половині 30-х рр. побутово-салонне призначення камерного ансамблю відходить на задній план, поступаючись віртуозно-концерному стилю. Виникають ситуативні та постійні ансамблі різного складу. Важливу роль відіграє фортепіанне тріо сестер Левицьких у складі: Галя Левицька-Крушельницька (фортепіано), Стефа Левицька (скрипка), Марія Левицька-Юзвак (віолончель). Пізніше, вже у повоєнні роки Г.Левицька виступала також у тріо з І.Гольфельдом (скрипка) і Петром Пшеничкою (віолончель). Єдина концертна формація, якої в зазначений період ще не було — професійний струнний квартет, що на належному рівні виконував би не тільки зразки високої світової класики, а й пропагував українську музику та сформував би запит в середовищі національних на створення актуальних композицій для струнного квартету. Саме таким став квартет з виключно українськими виконавцями у складі під керівництвом В.Цісика.

Дебют Першого українського струнного квартету з постійним складом учасників відбувся шостого лютого 1937 р. в залі ВМІЛу, про зазначає композитор та диригент Антін Рудницький на сторінках щоденної газети “Діло” [3; 4, с.199]. У концерті, крім творів Моцарта і Чайковського, прозвучали мініатюри на українські народні теми В.Барвінського в перекладі П.Пшенички. П’єси Барвінського були виконані ансамблем і на «Вечорі українських композиторів», проведеному в музичному інституті Самоосвітнім гуртком 3 червня того ж року.

Всі учасники колективу були вихованцями квартетного класу віолончеліста Петра Пшенички (1895-1972 рр.) в ВМІЛ, але здобули

попередню ґрунтовну освіту за кордоном. Так, уродженець с. Ліски, перша скрипка квартету - Володимир Цісик (1913-1971рр.) навчався в директора філії ВМІЛ в Коломиї Романа Рубінгера, професора Празької консерваторії Берджиха Волдана, Консерваторії ім. Кароля Шимановського Марека Бауера. З 1941 р. Цісик був концертмейстером перших скрипок в оркестрі Львівського оперного театру та викладачем ВМІЛ (що працював під назвою Державна музична школа з українською мовою навчання). Альтист Богдан Задорожний закінчив клас скрипки О.Бастаржа в Празькій консерваторії. Впродовж семи років (з 1941 р.) виконував обов'язки концертмейстера альтової групи Львівського оперного театру. Орест Березовський був вихованцем П.Пшенички в ВМІЛі. До заслання в 1950 р. працював артистом Львівської філармонії та Театру опери та балету. Майже нічого не відомо про освіту другої скрипки квартету Романа Согора, як зрештою і про його долю. Після того, як навчання в музичному інституті було завершено, один із ансамблів квартетного класу П.Пшенички, завдяки підтримці В. Цісика та О.Березовського, не розпався, а й далі виступав із концертами в Галичині.

Концертна діяльність Українського струнного квартету досягла свого розквіту до початку II світової війни. Це концерти на хвилях Львівського радіо спільно з піаністкою Марією Роговською, співаками Лідією Черних, Зеноном Дольницьким, хором і вокальним октетом Євгена Козака, концерти організовані Спілкою Українських Професійних Музик (надалі - СУПром). Попри те, що рецензій на концерти порівняно небагато, ми можемо відтворити практично повну картину діяльності Струнного квартету завдяки анонсам і рецензіям в газеті «Діло», «Українські вісті», «Львівські вісті», «Червоний прапор», «Краківські вісті».

Новий етап розвитку музичної культури Східної Галичини та кульмінація діяльності Українського квартету - період Німецької окупації. В очах німців Львів став «зоною культурного відпочинку» [5, с.213]. В місті була вся необхідна інфраструктура для організації культурного дозвілля належного рівня. Окрім того, Львів був на безпечній відстані від лінії фронту. Діяльність

українських музикантів часів німецької окупації - прагнення української мистецької еліти всупереч обставинам зберегти всі передвоєнні надбання. Всі питання організації культурного та освітнього життя були у відомстві Відділу Культурної Праці (ВКП), що був структурним підрозділом Українського Краєвого Комітету (УКК, голова – Кость Паньківський). Окремою ланкою ВКП був Підвідділ у справах мистецтва, яким керував о. Северин Сапрун. До складу Підвідділу входили: Інститут Народної Творчості (ІНТ) та Краєве Концертне Бюро (ККБ). Координатором концертного життя стало ККБ при УКК, яке за цей період організувало близько 700 концертів. В приміщенні ІНТ був зал, в якому відбувались концерти та театральні вистави. Більшість концертів (серед них – камерно-інструментальні) відбувалося на сцені Літературно-Мистецького Клубу (ЛМК, осередку Спілки Українських Наукових Працівників). Частина концертів відбувалася у приміщенні колишнього ВМІ ім. М.Лисенка. Ще одною найбільшою за чисельністю слухачів концертною естрадою було Львівське Радіо. Альтернативною сценою став Німецький Театр (входив до складу Львівського Оперного Театру).

З початком німецької окупації Український квартет В.Цісика відновив передвоєнну практику сольних радіо-концертів. Сольні програми квартету прозвучали 26.07.1941, 10.08.1943. Досить плідно музиканти співпрацювали з вокальним октетом під керівництвом Є.Козака (27 серпня 1942, 13 та 27 жовтня 1943 та інші). Поряд з виступами в радіоефірі, Квартет плідно співпрацює зі Спілкою Праці Українських Музик, що виникла на зміну Союзу Українських Професійних Музик.

На противагу політиці впровадження німецької музики в концертне життя, СПУМ займалася активним поширенням української музики. Особливо послідовно з 1942 року. В цей час з естрад лунали прем'єри творів В.Барвінського, С.Туркевич-Лукиjanович, Р.Сімовича, В.Косенка, С.Людкевича, М.Лисенка (у перекладеннях), В.Костенка, В.Витвицького, Н.Нижанківського, українські популярні мелодії та широкий спектр світової камерно-інструментальної музики. 29 січня 1943 р. СПУМ влаштовує концерт з

квартетної музики українських композиторів у залі ЛМК в виконанні квартету В.Цісика, який розпочав запланований цикл подібних вечорів на сезон 1943 р. Програма концерту охопила “Молодіжний” квартет соль мінор Василя Барвінського, написаний в 1934-36 спеціально для учнів квартетного класу П.Пшенички, Квартет-Сюїту Василя Витвицького, та Квартет «кучкіста» (саме так стилістичні орієнтири композитора окреслює автор статті) Валентина Костенка. Значно меншу вагу у статті має характеристика гри: цитую «Виконавці концерту колишній Квартет Вищого МузІнституту ім. Лисенка (Володимир Цісик, Роман Согор, Богдан Задорожний, Орест Березовський) поставились до творів з найбільшою увагою. Під оглядом технічного зігнання та музичної експресії квартет за останні роки поглибився і жаль, що не виступає частіше. На перше місце, що до виконання програми, треба поставити квартет Барвінського.»

Після завершення німецької окупації та відновлення радянської влади чимало українців покинули терени батьківщини. Серед них був і В. Цісик - Український струнний квартет припинив своє існування. Колектив став унікальним прикладом того, як навчальний колектив переріс в самостійну концертну одиницю і зумів не лише вибудувати самостійне концертне життя, а й започаткувати нову тенденцію.

Відкривши нову сторінку в історії Українського професійного камерно-інструментального виконавства Східної Галичини учасники квартету В.Цісика підсилили інтерес композиторів до жанру квартету, сприяли появі низки високохудожніх творів в цьому жанрі та створили еталон професійного квартету в свідомості галичан. Роль квартету в концертному житті окупованого Львова дуже важлива — адже це найбільш послідовний популяризатор української музики та ансамбль, що орієнтувався на мистецькі на потреби саме української публіки і гідно конкурував з спеціально створеним лише для німців струнним квартетом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Книга протоколів музичного товариства ім. Миколи Лисенка (1922-1939); упор. Яким Горак. – Львів: Априорі, 2019 – 756 с.
2. Мазепа Л., Мазепа Т. Шлях до музичної академії у Львові. У двох томах. Том 1. – Львів: Сполом, 2003. – 288 с.
3. Діло №29, 1937 р.
4. Горак Р. Журавлі відлетілі...: есеї про Квітку Цісик та її рід./ Роман Горак. – Львів: Априорі, 2018 – 400 с.
5. Нога О. Хроніки міста театрів. Театральне життя Львова впродовж 1920–1944 р. / О. Нога. – Львів : Українські технології, 2006. – 263 с.

УДК 371

ХРИСТИЯНСЬКІ ЗАСАДИ ТА ЇХ МІСЦЕ В УКРАЇНСЬКІЙ ВИХОВНІЙ ТРАДИЦІЇ

Фляк Марія

к. філос. н, доцент

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Анотація: Проблема морального виховання дітей у наш час стоїть дуже гостро. Адже зростання правопорушень і злочинності, наркоманія, алкоголізм і проституція морально знекровлюють кожну державу і суспільство в цілому. Автор аргументує, що звернення до багатой скарбниці виховної народної традиції є потребою сучасного виховання у соціумі та в Україні зокрема.

Ключові слова: віра, надія, любов, великодушність, доброта, чуйність, справедливість, чесність, милосердя, християнська віра, любов до ближнього, любов до України, християнська мораль, козацька духовність, служіння Богові і Україні.

Кожний організм функціонує за своїми визначеними законами. Усе в світі відбувається за встановленими в природі чіткими закономірностями, а тому, мабуть, кожна людина рано чи пізно задумається над питаннями, чи існує ще якась могутня і мудра сила-єство, що є творцем і законодавцем. “Те єство — це Господь Бог, — Творець неба і землі,..., всієї вселеної, видимого і невидимого світу”, — каже Катехизм християнської віри, і далі: “Він все покликав до буття... й усім управляє” [4, с.17-18]. Створивши світ, Бог дає людям заповіді, настанови та перестороги-закони, за якими будувати своє життя і якими керуватися у співжитті з ближніми, з оточуючим світом.

Християнська релігія принесла світу цілу низку моральних норм, що склали основу загальнолюдських абсолютних цінностей. Християнство

прийшло в язичеський світ, проголошуючи нові закони моралі, проповідуючи Божі чесноти Віри, Надії, Любові, Всепрощення, Милосердя, Мудрості і Терпеливості. Духовне вчення Христа було дане народам, щоб стати вірою Спасення та піднесення Людини до “образу Божого”, за яким її створено.

Тут, думаю, слід зупинитися, щоб сказати декілька слів про традиції, їх значення і роль в житті людства. Як зазначає Г. Ващенко у своїй праці “Виховний ідеал” “роль традицій в розвитку людства можна порівняти з роллю пам'яті в розвитку окремої людини” і що “коли б людина не володіла пам'яттю, коли б вона не зберігала попередніх вражень, уявлень і думок, вона не тільки не рухалася би вперед, а взагалі не могла б існувати, бо тільки попередній досвід дає їй можливість з успіхом пристосуватись до умов життя й боротись за своє існування” [2, с.101]. Як бачимо, без традицій неможливе виховання, вони становлять його основу, акумулюють всі життєдайні сили народу — все, що ним плекається і що творить його духовне багатство.

Виховні засади різних народів часто відрізняються, як різняться між собою і самі народи — їх ментальність, національний характер і, врешті, національні традиції. Зате в межах однієї нації виховні засади (попри всю їх різноманітність), можна звести на основі їх спільного походження до певної системи — народно-педагогічних уявлень.

Український народ має глибокі і давні традиції морального виховання, як і українська педагогічна думка. Вона формувалася на протязі всього історичного процесу розвитку самої нації: “поки нація існує, можна сказати, що вона якоюсь мірою дотримується своїх традицій” [2, с.102].

Найпершими цеглинами, закладеними в основі української педагогіки, стали виховні уявлення наших пращурів ще в древні часи найперших людських об'єднань: племені, родової общини. В процесі історичного розвитку вони поповнюються, удосконалюються, та дещо видозмінюються у відповідності з рівнем суспільних відносин та вимогами даної історичної епохи. Акумулюючись у традиційних обрядах, звичаєвостях і народному фольклорі,

виховні засади відображатимуть характер народу, його філософію, світогляд і духовний світ.

Одним із джерел, що поповнювало традиції виховання української нації, було християнство та його ідеали. Однак воно прийшло у нашу культуру лише в X ст. н. е., коли народ Київської Русі вже пишався багатими традиціями своєї древньої історії. Тому звернімось до хронологічного літочислення становлення розвитку української духовності і її традицій.

Історія українського народу починається ще в той далекий дохристиянський період людства, коли язичество було основною формою світосприймання. Наші предки мали свій небесний Олімп, свою релігію. Адже “всякий нарід, на якій ступені розвитку культура не стояла б, має якусь релігію, яка служить йому до пояснення містерії життя, навколишніх сил природи та встановлює певний порядок співжиття між людьми.” [59, с.7]. Історики та археологи висловлюють думку, що витoki української духовності слід шукати ще в первісній дородовій общині, де формувалося коріння перших праукраїнців. Виховання і формування підростаючого покоління в цей період відбувалося у відповідності із законами та особливостями родоплемінного характеру і мало в основному наслідувальний характер. Однак вже тоді цей процес ґрунтувався на певних заборонах - первісних нормах моралі щодо взаємин між членами роду-племені. Можна стверджувати, що виховання дітей праукраїнців здійснювалося в основному на тому фактичному матеріалі, що його представляла тогочасна релігія. А оскільки релігійні ритуали відбувалися безпосередньо в сім'ї, то, напевно, саме в цей час історії (пізнього палеоліту) і творилися традиції родинного виховання. Особлива роль при цьому належала матері. Ймовірно, що то був початок формування народних методів виховання і навчання, на основі яких розвиватиметься надалі народна педагогіка.

Епоха трипільської культури, як історичний прошарок життя нашого народу, мала значний вплив на становлення українського народу. “Українці — орії Трипільської культури — були народом високої ціннісної орієнтації, прагнули злиття з Матір'ю-Природою, вже тоді мали поетичну вдачу, вірили в

надприродні сили, здійснювали магічні ритуали” [7, с.73]. Історичні розвідки часів скіфської держави на території України не дають нам багатих відомостей про тодішні культурно-виховні традиції наших предків. Однак, знаємо, що скіфська народність славилась своїм розумом і була, як зазначав Геродот, “відома своєю мудрістю” [2, с. 191:46] серед інших народів. Це свідчить про достатньо високий рівень розвитку скіфської духовної культури. Вже навіть з тих даних, що маємо, можна скласти певні уявлення про те, яким було виховання молоді. Скіфи вважали, що кожна дитина повинна бути навчена своїм обрядам, звичаєвостям, що передавалися з роду в рід, та навичкам суспільного життя, зберігати вірність своєму племені і традиціям, бути покірною батькові-матері, слухняною перед Богом. При чому, особливо звертає на себе увагу високий культ чеснот відданості та вірності в моральних уявленнях першоукраїнців. “Вони, — пише Геродот, — всіяко уникають запозичати іноземні звичаї жодного народу”, [3, с. 97] причому, відступництво від цього правила суворо каралося.

З найдавніших часів виховання дітей — “як процес систематичного впливу на культурний розвиток, формування світогляду, духовного світу й моральної поведінки” [6, с.16], — було чи не найважливішим із обов'язків родини. Тому виховання дітей вважалось святим обов'язком батьків, а рід і сім'я розглядалися як святиня і навіть мали свої опікувальні божества. Тож найпершими елементами педагогіки до нашого періоду можна вважати народно-педагогічні уявлення про виховання в сім'ї, ставлення давніх українців до родинних взаємин, до ціннісних орієнтацій, до дотримання своїх давніх традицій, обрядів, ритуалів, норм моралі. А це свідчить про те, що світогляд наших предків та їх духовний світ мали великий вплив на сам характер християнства Русі-України. Староукраїнські традиції увійшли в “плоть і кров” наших звичаїв, і їх вплив проявлятиметься надалі в житті нашого народу як на суспільному, так і побутовому рівні на протязі поколінь. Хрещення Київської Русі вважається однією з найважливіших подій в історії української нації.

Християнське віровчення, долучившись до традиційних світоглядних ідеалів народу, піднесло українську духовність на якісно вищий щабель розвитку.

Від самого початку свого існування Христова Церква України приймає на себе роль певного сторожа морального порядку в суспільстві. Роль Церкви у вихованні молодого покоління стає особливо великою. Вже за часів Київської Русі Церква становила в нас вогнище не лише релігійного, але й культурно-освітнього життя. “Церква й монастирі в Київській Русі були майже єдиними вогнищами освіти. До них тяглися маси українського народу, щоб одержати від них настанови як керівництво в своєму щоденному житті” [2, с.116]. Перші школи були під опікою церкви, а першими вчителями — священики. Князі і Церква дбали, щоб поруч із поширенням Божого слова, поширювалася також і загальна освіта, щоб прищеплювати змилювання до мудрості, читання, і, взагалі, до вартості духовного, а не морального порядку. За свідченням історичних джерел, у II пол. XI ст. “майже при кожній єпископській кафедрі була школа... бо так учив св. Апостол Павло, щоб віра була розумною” [5, с.45].

Важливу роль відіграли пасторсько-повчальні твори київських митрополитів: “Слово о законі і благодаті” Іларіона (1015 р) , єпископа Кирила — про моральне вдосконалення людини, повчання Луки Жидяти (XI ст.) та інші. У наступні періоди зароджувалася і усталювалася традиційна народна виховна мудрість, основними засобами якої були фольклор, міфологія, народний календар, мистецтво та ін. У системі виховання утверджувався культ людини і культ природи. Система виховання культивувала глибокі гуманістичні засади особистості. При збереженні елементів, традицій релігії дайбожичів у виховному процесі усталювалися християнські ідеї. З XVI-XVII ст. збереглося чимало історично-культурних, педагогічних, літературних пам'яток, створених на релігійні теми, які втілюють значний виховний потенціал. (І. Вишенський, І. Борецький, П. Могила, пізніше О. Духнович, М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та ін.).

На основі християнської віри, багатогранних національних традицій розвивалася козацька духовність. Бог у свідомості козаків оберігав незалежну

Україну, надавав їм духовних сил у боротьбі з численними ворогами. Будучи найтипівішими представниками українського народу, козаки виробили власну духовність, яка стала гордістю національного менталітету. Такими компонентами ціннісних орієнтацій є козацька ідеологія, козацька філософія, козацька мораль і етика, козацький світогляд і характер та ін. Оволодіваючи козацькою духовністю, підростаюче покоління української молоді заперечували рабську психологію, втрату людиною самостійності, гідності, слабодухість, пасивність, невіру у власні сили, політичне прислужництво. У духовному житті молоді козацька педагогіка відводила особливу роль лицарській честі і лицарській звитязі. Кожен молодий козак прагнув розвинути в собі ці шляхетні якості, які понині не втрачають значного виховного потенціалу. Водночас козаки були милосердними. Вони чуйно ставились до інших людей, ділили з ними радість і горе. Як і весь український народ, козацтво збагачувало християнську мораль своїми глибоко гуманними традиціями, звичаями і обрядами, що мали статус писаних і неписаних законів.

З утратою політичної і державної незалежності України почала слабшати і занепадати українська система виховання в офіційних навчально-виховних закладах. Польські, російські, австро-угорські реакціонери, шовіністи, загарбавши українські території, прагнули знищити здавна існуючу систему виховання. Загарбники нав'язували українській молоді чужу мову, культуру, релігію, традиції і звичаї. У таких драматичних політичних умовах українська система виховання зазнавала удару за ударом, розвивалася суперечливо. Вона продовжувала функціонувати здебільшого у рамках сім'ї. Українська сім'я — святиня людського духу, невсипуща хранителька моральних чеснот, народних звичаїв, традицій і пам'яті предків, — стала найбільшою вихователькою підростаючих поколінь, а Українська родина залишається назавжди найвагомішою ланкою в системі виховання молодої людини.

Народна педагогіка вже здавна розуміла, що душа людини “як та незаписана картка паперу, на якій можна написати як гарні та добрі, так і всякі гидкі речі” [5, с.12]. І вже з перших років життя, а може й скоріше, на тій чистій

карточці душі починають записуватися враження, що частково залишаться до кінця життя. Родинне співжиття будувалося на вірі й почитанні Бога, на принципах народної моралі. Виховання здійснювалося рідною мовою на творах рідного фольклору, на традиційних звичаях, обрядах і ритуалах, що дійшли з далеких часів. Важливим чинником виховання були народні казки, легенди, перекази, байки та притчі, що увібрали в себе давню народну мудрість. Слід згадати і такий вид народної мудрості як прислів'я та приказки, що, ввібравши багатовіковий моральний досвід нації і принципи християнського віровчення, проголошували основи ціннісних орієнтацій (“Не шукай правди в других, коли в тебе її немає”, “Без Бога — ні до порога, а з богом — хоч на край землі”, “Шануй старших — молодші тебе пошанують” та ін.). Те саме можна сказати і про українську народну пісню з її колисковою та рядом обрядових пісень. Вони оспівують красу людських відносин, вічновартість моральних чеснот та, засуджуючи зло, освячують в поколіннях ідеали християнського віровчення. Це підтверджують слова Гр. Ващенка: “українська пісня змістом, багатством, глибиною і різноманітністю переживань, відбитих у ній, красою і мелодійністю посідає одне з перших місць серед пісень народів світу” [2, с.120]. Провідними завданнями родинної педагогіки була підготовка дітей та молоді до дорослого життя і праці на основі здійснення фізичного, господарсько-трудового, духовно-морального і розумового виховання. Його ефективність забезпечувалася додержанням принципів народності, наступності й спадкоємності поколінь, участі в праці, природовідповідності, культуровідповідності та єдності вимог і виховних напрямів.

До того ж у розповсюдженні була ціла система виховних методів, які, зокрема, М. Г. Стельмахович, поділяє на три групи:

1. Методи переконання включають роз'яснення, повчання, напучення, порада, бесіда, приклад, розповідь, застереження, читання, дискусія.
2. Методи організації життєдіяльності дітей, такі як: вправління у правильних вчинках, додержання режиму праці і відпочинку, доручення, вимога, привчання (призвичаєння).

3. Методи стимулювання культурної поведінки дитини — схвалення, змагання, навіювання, заохочення, покарання тощо [56, с.15].

Окреме місце в цій системі відводиться молитві й святим таїнствам (сповіді та причастю), заповідям Божим. Виховна роль та значення народно-родинної педагогіки настільки велика, що на той час Україна фактично не стикалася із фактом розпаду сімей. В свою чергу, українці, як правило, додержувались народної моралі й християнських чеснот, звичаїв і традицій.

Отож, на сьогоднішній день процес національно-духовного відродження потребує від нас остаточної відмови від матеріалістичних світоглядних орієнтацій, відмови від усяких залишків ідей класової моралі, щоб виховувати наших нащадків в дусі релігійному, глибоко духовному, не забуваючи про виховну традицію минулого, без якої неможливе формування особистості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Гуманізм у вихованні підростаючої особистості //Рідна школа.-1995.-№9.-С.23-25.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків. Т. 1 / Г. Ващенко ; Пед. т-во ім. проф. Г. Ващенка. – 3-є вид. – Полтава : Полтав. вісн., 1994. – 191 с
3. Ващенко Г. Роля релігії в житті людства і релігійне виховання молоді //Визвольний шлях.-1954.-156 с.
4. Катехизм християнської віри. – Вільнюс, 1990. – С.17-18.
5. Кузеля З. Вірування українського народу. – Львів, 1990.
6. Русова С. Теорія і практика дошк. вих-ння.- Львів-Краків-Париж; Просвіта, 1993. 127с.
7. Стельмахович М.Г. Сім'я і родинне виховання в Україні з найдавніших часів до ХІХст. //Рідна школа.-1992.-№3,4.

КОРЕКЦІЯ ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ПІСОЧНОЇ АНІМАЦІЇ

Харченко Алла Іванівна

Вчитель-логопед

Сумський дошкільний заклад

(центр розвитку дитини) №14 «Золотий півник»

Сумської міської ради

м. Суми, Україна

Анотація: у статті висвітлюються теоретичні основи та особливості використання прийомів пісочної анімації під час корекційної роботи з подолання порушень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку, надані зразки ігор-вправ.

Ключові слова: мовленнєві порушення, пісочна анімація, корекційно-розвивальна робота.

Постановка проблеми. Щороку збільшується кількість дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку, що негативно впливають на психічний стан дитини. Сьогодні перед педагогами закладів дошкільної освіти стоїть завдання підвищити ефективність корекційно-розвивального процесу через включення таких педагогічних засобів, що викликатимуть у дітей бажання дізнаватися, міркувати, діяти, опановувати тощо. Одним з таких засобів є пісочна анімація, використання якої є доцільним в групах компенсуючого типу для дітей з порушеннями мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. О. В. Лисенко розкриває корекційні можливості техніки піскової терапії у логопедичній роботі з попередження і подолання порушень письма в учнів початкових класів загальноосвітньої школи [4]. Т. Дичок, С. Глеваська звертають увагу на особливості використання піскової терапії як ефективного методу набуття

комунікативного досвіду дитини із загальним недорозвитком мовлення [1]. Л. А. Шик, Н. І. Дикань О. М. Гладченко, Ю. М. Черкасова розглядають ігри з водою та піском як один із видів розвивальних ігор [5]. Н. В. Маковецька одним із засобів формування, зміцнення та збереження здоров'я дошкільників вважає ігри з піском, також вона пропонує методи і прийоми роботи з піском, вправи, що можуть бути використані під час ігор.

Мета статті: висвітлити зміст корекційно-розвивальної роботи з подолання мовленнєвих порушень засобом пісочної анімації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Принцип «терапії піском» був запропонований ще Карлом Густавом Юнгом, чудовим психотерапевтом, засновником аналітичної терапії [3]. Усі діти без винятку люблять грати у піску, тому що гра з піском – це одна з форм природної діяльності дитини: малює з цікавістю малює на піску (тварин, букви, цифри тощо), будує різні споруди, робить пасочки, за допомогою фігурок тварин і людей та різних предметів створює різні сюжети картини власного світу. Усе це він робить вільно і не боїться помилитися, тому що тут помилки можна легко і багаторазово виправляти. Слід зазначити, що пісочниця є чудовим посередником для встановлення контакту з дитиною. З огляду на те, що, використовуючи пісок, дорослий не намагається змінити і переробити дитину, вчити якимось спеціальним поведінковим навичкам, а дає можливість дитині бути самим собою, засіб пісочної анімації або малювання піском можна використовувати в корекційно-розвивальній роботі з дітьми, які мають порушення мовленнєвого розвитку, починаючи з трьох років. Малювання піском (малювання на піску) можна застосовувати на індивідуальних, підгрупових та фронтальних заняттях в групах компенсуючого типу для дітей з порушеннями мовлення.

На вказаних заняттях із застосуванням засобу пісочної анімації вирішуються наступні завдання:

- стабілізація у дошкільників психоемоційного стану, зниження високого рівня психічної напруги дитини;

- становлення довірливих відносин між педагогом та дитиною;
- розвиток дрібної моторики пальців рук та координації рухів;
- розвиток сенсорно-перцептивної сфери;
- розвиток тактильно-кінестетичної чутливості;
- формування та засвоєння навичок спілкування з однолітками та дорослими;
- корекція порушень мовленнєвого розвитку;
- розвиток мислення, пам'яті, уваги, уяви, фантазії та творчих здібностей;
- стимуляція пізнавальних інтересів і розширення кругозору дошкільників.

На заняттях діти можуть малювати пальцями (одним і кількома), ребром великого пальця, кулачком, із використанням додаткових інструментів (дерев'яної палички, теки, ватної палички, штампів, дерев'яних гребінців, паличок для суші), шляхом насипання піску з кулачка, відсічення зайвого тощо. Діти малюють як однією рукою, так й обома руками одночасно.

Учитель-логопед на своїх заняттях використовує ігри та вправи з піском, спрямовані на розвиток дрібної моторики пальців рук, удосконалення просодичних компонентів мовлення, розвиток слухового сприймання та фонематичних процесів, формування лексико-граматичних категорій, розвиток зв'язного мовлення. Наведемо приклад ігор для корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку засобом пісочної анімації.

Гра-вправа на розвиток дрібної моторики рук **«Незвичайні сліди»**. Дорослий пропонує дітям відобразити сліди різних живих істот на піску за вказівкою педагога: «Ідуть ведмежата» – натискати кулачками на пісок, «Біжать жучки» – рухати по піску пальцями, «Повзе змія» – малювати хвилясту лінію пальчиками рук, «Стрибають зайчики» – стукати кінчиками пальців по піску тощо.

Гра-вправа на розвиток дрібної моторики рук **«Відтвори візерунок»**. Дорослий пропонує дітям малювати на піску різні зображення-візерунки

(геометричні фігури, хмарки, сніжинки, хвилясті лінії тощо) за запропонованим зразком, що зображений на піску або на папері.

Гра-вправа на розвиток фонематичних процесів **«Спіймай звук»**. Дорослий пропонує дітям набрати в кулачки піску і висипати частинку піску, коли вони почують заданий звук серед ряду звуків, що їх промовляє педагог.

Гра-вправа на розвиток фонематичних процесів **«Доріжки до друзів»**. Педагог разом з дітьми розставляє в пісочниці фігурки різних живих істот (тварин, комах, птахів тощо); потім пропонує малювати доріжки від фігурки, назва якої закінчується на певний звук, до фігурки, назва якої починається на такий же самий звук (верблюди – дельфін – носоріг – голуб – бик – кабан тощо).

Вправа **«Напишемо слова»**. Педагог пропонує дітям «намалювати» звукові схем поданих слів на піску.

Гра-вправа на активізацію словникового запасу за лексичною темою **«Тваринний світ»**. Педагог змінює колір піску за допомогою підсвітки під склом та пропонує дітям розташовувати на поверхні фігури відповідних живих істот: білий колір – тих, хто живе на півночі (де холодно), жовтий – в пустелі (де тепло), зелений – в лісі, синій – у водних просторах.

Гра-вправа на активізацію словникового запасу **«Намалюй предмет»**. Педагог пропонує дітям малювати різні предмети (овочі, фрукти, квіти, природні явища тощо), які відповідають кольору піску: жовтий – сонце, банан, кульбабка; зелений – листя, огірок, трава; білий – сніжинка, сніговик, ромашка; червоний – помідор, ягоди, мак; синій – море (хвилі), дощ.

Гра-вправа на розвиток зв'язного мовлення **«Створи казку»**. Педагог пропонує дітям вибрати міні-атрибути для казки – фігури казкових героїв, дерев, будинків, та розставити їх в пісочниці; після створення композиції діти мають придумати казку та розповісти її.

Під час роботи з піском необхідно забезпечити вільний підхід дітей до пісочниці з усіх сторін, наочний матеріал для занять слід розташовувати в маленьких корзинках або ящикках на рівні очей дітей. Бажано, щоб діти працювали стоячи – таким чином у них буде більше свободи рухів.

Висновки. Пісок – це унікальний сенсорний матеріал, дуже гарний матеріал для експериментування та чудове предметно-ігрове середовище. Використання пісочної анімації в корекційній роботі з дітьми, які мають порушення мовленнєвого розвитку, дає можливість забезпечити психологічний комфорт на занятті, активізувати та розвивати психічні функції, підвищити мотивацію та інтерес дітей до діяльності, розвинути фонематичні процеси, вдосконалити граматичну будову мовлення, збагатити та активізувати словниковий запас дитини, розвинути зв'язне мовлення, сприяє активній участі дитини в корекційному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дичок Т., Глеваська С. Розвиток комунікативної сфери дітей із загальним недорозвитком мовлення за допомогою пісочної анімації / Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія – Вип. 8 // Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017.
2. Інновації в дошкіллі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід: Посібник на допомогу дошкільним працівникам // Авт.-упор.: Л. В. Калуська, М. В. Отрощенко. - Мандрівець, 2010.
3. Кудрина Л. В., Кислинская Н. П., Панфиленко Г. И., Лагоша Г. Е. Песочная игротерапия как средство развития речевой деятельности дошкольников // Молодой ученый. – 2014. – №17. URL <https://moluch.ru/archive/76/12986/>
4. Лисенко О. В. Окремі аспекти застосування піскової терапії як засобу логопедичного впливу у роботі з молодшими школярами // Корекційна та соціальна педагогіка і психологія. – 2013.
5. Розвивальні ігри з водою та піском // Упоряд. Л. А. Шик, Н. І. Дикань, О. М. Гладченко, Ю. М. Черкасова – Х. : Вид. група «Основа», 2010.

УДК 788.512

**НОВИЙ ПОГЛЯД НА СТАРИЙ ЖАНР: СОНАТА ДЛЯ ФЛЕЙТИ
ПІКОЛО ТА ФОРТЕПІАНО ДЖЕФА МАНУКЯНА**

Ходан Зоя Андріївна

викладач ЛССМШ ім. С. Крушельницької

пошукувач ЛНМА ім. М.В.Лисенка

Карп'як Андрій Ярославович

Науковий керівник

Доктор мистецтвознавства

Професор кафедри духових та ударних інструментів

ЛНМА ім. М. Лисенка

м.Львів , Україна

Анотація: Флейта піколо (або мала флейта) інструмент з тривалою історією, який однак був витіснений з виконавської практики більш досконалими інструментами барокового часу. Проте він продовжував вдосконалюватися та закріпився в професійному виконавстві як самобутній інструмент симфонічного, духового, військового оркестрів. Постійне порівняння з флейтою, відсутність актуальних творів для флейти піколо соло чи в супроводі фортепіано/оркестру в час романтизму та ХХ ст. зумовило формування статусу другорядного інструменту з чисто колористичним призначенням. Проте Соната для флейти піколо з фортепіано (2003 р.) американського композитора Джеффа Манукяна (народився в 1953 р.) (яка стала темою даної розвідки) спростовує усталений стереотип та спонукає сформувати новий погляд на флейту піколо як на мало розкритий в композиторсько-виконавській практиці інструмент з широким спектром технічно-виразових засобів.

Ключові слова: Флейта піколо, родина малих поперечних флет, одноклапанна флейта, Соната для піколо і фортепіано Джеффа Манукяна

Історія формування та впровадження в композиторсько-виконавську практику флейти піколо вражає. Поперечну флейту (а відповідно і малу флейту як її різновид) не безпідставно вважають одним із найдавніших музичних інструментів. Проте інтерес до флейти піколо як самодостатнього, з оригінальним тембром та широким спектром технічних та виразових можливостей інструментів, був не постійним.

Серед найдавніших археологічних знахідок маємо численні кістяні трубки з різною кількістю отворів, які, очевидно, є попередниками поперечної флейти. Найближчі до сучасної флейти інваріанти сформувалися на Далекому Сході. В країнах Азії розповсюдилися поперечна флейта з шістьма отворами, яку запозичили згодом грецька та візантійські культури. Першим етапом розквіту поперечної флейти можемо вважати добу античності, адже в цей час поперечна флейта існує не як одиничне явище, а у вигляді цілого сімейства. Не виключено, що існували ансамблі поперечних флейт різного розміру. Можливо згодом поперечні флейти витісняють інші духові інструменти, що краще підходили для нового мілітарного суспільства, частиною якого стали грецькі поліси після окупації римлянами. Після розпаду Великої римської імперії, прямою спадкоємицею античних традицій стала Візантія. Саме в цій культурі в XI ст., як зазначає Ненсі Нурс у своєму фундаментальному дослідженні про пікколо, з'являються згадки про поперечну флейту [1, ст.10-11]. Однак, зображення візантійських поперечних флейт можна побачити у знахідках IX – X ст. В епоху середньовіччя флейта піколо значно збільшила ареал свого розповсюдження та закріпилася в практиці світського придворного музикування. Ще одна сфера застосування — військова музика. Важливо, що в цей час остаточно відбувається перехід від практики виготовлення флейт із кістки до циліндричних інструментів із боковим амбушюрним отвором [1, ст.12] з цільного шматка дерева виключно твердих листяних порід (палісандр, кокос, чорне дерево). Вперше мала флейта з'являється в партитурі п'єси Анрі д'Анділя «La Bataille des VII Ars», датована 1224 роком [1, ст.12]. Здобутки інженерії та технології обробки дерева дозволили суттєво удосконалити групу

дерев'яних духових в добу Відродження. Якщо врахувати на тривалу історію та постійне вдосконалення — саме ця група інструментів вирізняється досконалим рівним тембром та доволі широким спектром технічних можливостей (в порівнянні з струнно-смичковими та іншими групами інструментів), що дозволяло втілити сміливі творчі задуми. Проте поперечні флейти перебували на стадії вдосконалення: навіть відстань між отворами не була регламентованою, що ставало причиною інтонаційних труднощів. Можливо отвори виготовлялися з врахуванням особливості рук конкретного виконавця. В виконавській практиці того часу флейти піколо конкурували із файфами — групою поперечних флейт, що побутували в військових оркестрах. Але справжнім виходом флейти піколо на концертну естраду з тіні інших інструментів родини поперечних флейт можна вважати її успіх в придворній музиці XVII-XVIII ст. Барокові композитори все частіше застосовують та зумовлюють необхідність вдосконалення конструкції флейти. В 1695 р. конструкцію доповнив один клапан. Одноклапанева флейта піколо дозволяла виконувати музику, написану у тональностях D-dur, G-dur, e-moll та використовувати випадкові знаки. Разом з тим, необхідна аплікатура часто була дуже незручною та породжувала технічні труднощі. Ще однією особливістю піколо цього періоду є змінна секція з варіативною довжиною для коригування звуковисотності – т.зв. *corps de réchange*. Однак разом з вдосконаленням малих флейт розвиваються інші дерев'яні духові та витісняють цей інструмент з практики сольного професійного музикування. Натомість, вона знаходить своє місце в оркестрі. Повернення інструменту в концертну практику відбулося на рубежі XX та XXI ст.

З цього огляду етапним твором є соната американського композитора Джефа Манукяна (Jeff Manookian. 1953 р.) для флейти піколо та фортепіано. Її написання інспірувало замовлення американської флейтистки Лорел Енн Маурер (Laurel Ann Maurer). До сфери творчих зацікавлень виконавиці належить музика всіх епох, та найбільшу славу їй подарували нетипові інтерпретації творчості барокових композиторів. Можливо зацікавлення

музикою цієї доби породило інтерес до флейти піколо. Соната з присвятою солістці була написана в 2003 р.

Стилістика твору є цілком співмірною з неімпресіонаістичними тенденціями. Однак насправді автор наче в дзеркалі демонструє для нас переосмислення технік, стилістичних ознак та жанрових орієнтирів різних історичних епох. Композитор використовує септакорди та кварто-квінтові співзвуччя у модальному поєднанні з секундовими акордами, вільно виписує поступові гамоподібні хроматичні послідовності та глісандо. Це одна з рис імпресіонізму, проте подібні прийоми також характерні для мінімалізму Ф.Ґласа та репетитивної техніки Т. Райлі, які заповнили американську культуру в другій половині ХХ ст.

Тематизм обох партії, їхня взаємодія між собою (а вони є доволі самодостатніми і водночас взаємодоповнюють образну палітру одне одного) близькі до стилістики К.Дебюссі та М.Равеля. Однак відмова від опори на тональність, ускладнення ладогармонічної мови дисонансами додають фортепіанній партії відблиску експресіонізму. Послідовне уникання кульмінації та незавершенність ніби імпровізаційних фраз соліста споріднюють твір з сецесійною естетикою. Ще однією рисою є імпровізаційність, що притаманна народному і джазовому виконавству та є специфікою барокової та романтичної ідеї розвитку музичного матеріалу. Накладаючи та вільно комбінуючи ознаки різних стилів Д. Манукян оновлює музичну мову.

Обраний композитором жанр сонати зумовлює потребу витримати хоч якісь зовнішні ознаки жанру. Проте це соната ХХІ ст. - отже вона не може бути класичною. Перш за все автор відмовляється від тонального плану. Це зумовлює потребу знайти інший чинник для забезпечення єдності циклу. Твір складається з трьох частин, що між собою пов'язані органічними пунктами. Таким чином композитор свідомо або інтуїтивно продовжує ідею Ф.Шуберта з Незакінченої симфонії (в цей спосіб автор поєднав цілком завершені самостійні теми в середині частини) та Ф.Мендельсона, який в знаменитому Скрипковому концерті e-moll вдається до педалі між I та II частинами і розділу-зв'язки між II

та фіналом. Таким чином органні пункти створюють ілюзію, що частини Сонати для флейти піколо ніби перетікають одна в одну. Дві перші частини звучать в повільному темпі. Образний та тематичний контраст зведений до мінімуму. Цікаво, що між II та III частинами автор додає сольний епізод, що дуже нагадує каденцію в концерті.

Форму I частини (*Lentamente*) можна визначити як сонатну без репризи (та без конфліктної драматургії), де A B A₁ B₁ C – експозиція, а D E D₁ – розробка. A – виконує функцію Головної партії (далі - ГП), B – Побічної партії (далі - ПП), а C – заключної теми [2]. Розробка починається саме з розділу D, оскільки у ньому відбувається розвиток та комбінування мотивів та елементів тем експозиції, а E виконує функцію епізоду у розробці. Основний критерій розрізнення/розмежування розділів – ритмо-фактурний. Щодо метру, то розміри 5/4, 4/4, 3/4 та 2/4 часто та вільно змінюють один одного, тому визначення розділів за критерієм кількості такті не є виправданим. Драматургічно та тематично розділи є самостійними, поєднуються за принципом взаємовитіснення.

Друга частина (*L'istesso tempo*) починається без перерви на тому ж органному пункті, яким закінчувалась перша, також у повільному русі зі спокійним темпом розвитку. Серед октавних ля з'являються секундові та кварто-квінтові співзвуччя, через які проступають тонічні тризвуки a-moll та D-Dur. Далі цей фортепіанний вступ продовжує арпеджію (переважно по квінтах). Це алюзія до початку головної партії I частини сонати. Партія флейти стає менш різноманітною ритмічно, проте значно впливає на фортепіанну фактуру. Діалог двох інструментів набуває зовсім іншого характеру – це діалог згоди. У першій фазі партія флейти була значно самостійнішою в ритмічно-інтонаційному розвитку, та діалогу між інструментами не відбувалось. А перед початком другої фази у фортепіано з'являється ремарка *cantabile* та загальний характер і образний зміст змінюється. Наприкінці розділу A рух зупиняється на довших тривалостях, та на секундакорді без терції починається розділ B.

Розділ В умовно-контрастний – основний його тематичний матеріал є похідним (переважно у фактурному плані) із розділу А. Але він виокремлений за причини відсутності в ньому тематичного матеріалу у флейти. Розділ А₁ починається як реприза розділу А (перші 9 тактів). Проте, реприза не точна – початковий мотив дещо змінений інтонаційно та інтервально, але вже з другого такту чути, що тема флейти транспонована на терцію або дециму вище. Партія фортепіано зазнала більших змін, у більшій мірі тематичних, аніж фактурних, але терцовий зсув у фортепіано також відчутний. Тематичний матеріал у флейти переходить у трель та віртуозні пасажі дрібними тривалостями. Наприкінці розділу А₁ у фортепіано, яке наче імітує флейтові ходи, звучить фактурний елемент, запозичений із заключної теми I частини сонати; звучить трохи швидше, проте образ течії води зберігається, чому допомагає ремарка *delicato*. Останні 7 тактів II частини сонати – це кода. На органному пункті тонічного тризвуку C-dur, який звучить ще з кінця А₁, у флейти повільно та тихо звучить коротка тема (яка, між іншим, діатоніки супроводу не розділяє), перші чотири звуки якої запозичені із I частини сонати, із розділу Е, та транспоновані на велику терцію вверх (за записом – зменшена кварта). Цей зворот дуже впізнаваний та задля цього фактурно виокремлений. (Зберігається навіть темп цього звороту, незважаючи на інші тривалості запису, оскільки чверть у I частині сонати та чверть з крапкою у II частині однаково дорівнюють 48.) Так, II частина сонати тематично пов'язана з першою. Разом вони сприймаються як грандіозна прелюдія до власне сонатної форми, якою є фінал. Таким чином Д. Манукян без прямих алюзій та цитат створює паралель до XVII-XVIII ст. - малого поліфонічного циклу, в якому однак форму фуґи заміняє сонатна.

Хоча й Фінал сонати також починається без перерви на тому ж органному пункті, що продовжує звучати з II частини, він повільно затихає, а флейта продовжує своє соло з того ж звуку, яким закінчилась її партія у попередній частині. Це соло позначено як *Cadenza a piacere* (Каденція за бажанням), але тематизм каденції є важливим для подальшого розвитку III частини. Вільні

пасажі (каденція не має метру та не ділиться на такти) дрібними тривалостями в каденції часто складаються з повторення коротких мотивів, які вкладаються в нижній тетрахорд спочатку звичайного мажору (D-dur), а потім подвійно гармонічного мажору (з тоніками *мі* та *соль*). Останній пасаж каденції побудований на висхідному русі по гамі g-moll, закінчуючись на *сі-бекарі* на *sffz*. Так, дуже різко та контрастно на *ff* в темпі *Allegro feroce* (запекло) починається основна тема III частини сонати.

Форма III частини — сонатна, із справжнім конфліктним протистоянням двох дуже різних за характером тем. Головна партія (далі - ГП) — скерцозного токатного типу, войовничого характеру, складається із трьох розділів. Перший розділ (2-10 такти) починається викладенням основної теми в партії фортепіано у басовому регістрі, вона звучить суворо, навіть сердито. Потім вступає флейта піколо на *ff* у четвертій октаві із пасажами, схожими до каденційних – звучить подвійно гармонічний мажор. Такий регістровий контраст сприймається вельми експресивно. У другому розділі (11-17 такти) дрібні фігурації переважно звучать в партії фортепіано, а в партії флейти також у четвертій октаві на стакато звучить інверсія основної теми ГП. Цей розділ також закінчується флейтовими пасажами з опорою на подвійно гармонічний мажор. У третьому розділі (18-26 такти) фактура партії фортепіано змінюється – на кожному такту на стакато звучать акорди – тризвуки у секундовому співвідношенні у партіях правої та лівої руки. Не дивлячись на появу *p* після *sfz*, характер розділу залишається моторним. У партії флейти в цьому розділі звучить нова оригінальна тема, похідна від інтонацій каденції. Деякі мотиви цієї теми стануть основою теми ПП. Побічна тема (27-44 такти) протиставляється ГП створюючи контраст на різних рівнях. Якщо тематизм ГП позатональний, то в ПП можна відзначити наявність модального мислення, коли гармонічні послідовності сприймаються як фарби. Так в кварто-квінтовій фортепіанній фігурації можна почути мінорний тризвук, хоча за нотним записом він тризвуком не є. В партії флейти на легато з ремаркою *cantabile* у третій та четвертій октаві звучить тема ПП, похідна від мелодії третього розділу ГП.

Виразна мелодія має тенденцію до висхідного руху, а разом із модальною гармонією розкладених акордів створює пасторальний споглядальний образ, сповнений миру та спокою. Він є дуже близьким до двоногих інтонацій, якими сповнені інструментальні та оркестрові твори російських композиторів ХХ ст. М.Мусоргського та С.Рахманінова. Кода побудована на відстороненому від основних тем матеріалі та має несподіваний вектор розвитку. У партії фортепіано звучать квінтові нашарування, які змінюються дисонуючими, а фігурації флейти обігрують тетрахорди діатонічних ладів – a-moll, G-dur, D-dur, лише після цього, як нагадування каденції, з'являється збільшена секунда. Після цього звучить фактурний фрагмент із розділу С із I частини сонати. А далі у партії флейти завмираючи повторюються лише звуки нижнього тетрахорду D-dur, завершуючись на *соль*, а в партії фортепіано встановлюється C-dur. Так драматургічних розвиток перших двох частин сонати призводить до появи справжньої сонатної форми, а позитивна естетика імпресіоністичного звучання призводить до появи білоклавішного діатонічного C-dur в коді всього твору.

Соната Джеффа Манукяна є неординарним зразком полістилістики, що демонструє музичні зацікавлення та музичний інтелект автора та його феноменальне вміння переосмислювати здобутки минулих епох. Драматургічний задум сонати можна потрактувати як переосмислення античної ідеї досягнення гармонії через хаос або ж тезису епохи класицизму “через терни до зірок”. Це конфлікт автор тримає в інтризі аж до фіналу, коли він нарешті знаходить своє втілення в контрасті головної та побічних тем. Натомість реалізація конфлікту в перших двох частинах — це протистояння партій піаніста та флейти пікколо. Діатонічні, багато інкрустовані бароковими та рококовими мелізмами фіоритури соліста нагадують світлу пастораль пастушків та піднесену вишукану придворну музику бароко. Натомість партія фортепіано — вирішена в естетичній площині буремного ХХ століття. Не новаторська за гармонічної мовою чи технічними прийомами, соната вражає новизною трактування самої жанрової основи. Безперечно, вона є твором, що

заслуговує детальнішого вивчення, глибшого музикознавчого та виконавського аналізу та включення в концертну практику українських виконавців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Nancy Nourse. The Piccolo: An Overview of Its History and Instruction: master's thesis / Nancy Nourse.. - State University of New York at Potsdam, 1981. –
2. Джеф Манукян. Піколо соната [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://imslp.org/wiki/Piccolo_Sonata_\(Manookian%2C_Jeff\)](https://imslp.org/wiki/Piccolo_Sonata_(Manookian%2C_Jeff))

КЛІНІКО-ФІЗІОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВАЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЛФК НА ВСІХ ПЕРІОДАХ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПІСЛЯ ХІРУРГІЧНОГО ВТРУЧАННЯ В ШЛУНКОВО-КИШКОВИЙ ТРАКТ

Худецький Ігор Юліанович

доктор мед. Наук

завідувач кафедри біобезпеки і здоров'я людини

Антонова-Рафі Юлія Валеріївна

канд. тех. Наук

доцент кафедри біобезпеки і здоров'я людини

Морозов Іван Валерійович

студент кафедри біобезпеки і здоров'я людини

Національного технічного університету

України "КПІ ім. І. Сікорського"

Ключові слова: хірургічні втручання, фізична реабілітація, методи, шлунково-кишковий тракт, хребет, лікувальна фізкультура.

Хірургічні втручання на органах черевної порожнини застосовуються при пораненнях, пошкодженнях і захворюваннях кишечника, шлунка, печінки, підшлункової залози, селезінки, дефектах черевної стінки. До 50% всіх хірургічних втручань у відділеннях хірургії є операції, виконувані з приводу гострого апендициту - гострого запального захворювання червоподібного відростка сліпої кишки. За ступенем патоморфологічних змін у відростку розрізняють: катаральний, флегмонозний, гангренозний і перфоративний апендицит. Зазвичай роблять косий розріз довжиною в 5-7 см в правій повздожній області. Інші 50% складають такі захворювання органів черевної порожнини, як: гострий холецистит, язвенна хвороба шлунку і дванадцятипалої кишки, грижі та пухлини різної етіології [1].

Новизна роботи полягає у розробленні програми фізичної реабілітації хворих після хірургічного втручання в шлунково-кишковий тракт, що базується на поєднанні різних комплексів ЛФК на всіх періодах реабілітації, завдяки чому скорочується термін та покращується якість відновлення хворих після хірургічного втручання в шлунково-кишковий тракт.

Лікувальна фізкультура (ЛФК) є одним з найбільш важливих і дієвих методів фізичної реабілітації після хірургічного втручання в шлунково-кишковий тракт. Це визначається, з одного боку широтою впливу лікувальних фізичних вправ на різні функціональні системи організму - серцево-судинну, дихальну, опорно-рухову, нервову, ендокринну, а з іншого боку, тренуючим і відновним ефектом цих вправ при недостатності різних функцій організму.

Сучасні теоретичні та практичні аспекти лікувальної фізкультури дозволили сформулювати найбільш загальні принципи застосування цього методу фізичної реабілітації після хірургічного втручання в шлунково-кишковий тракт, а саме: цілеспрямованість методик ЛФК, зумовлюється конкретним функціональним дефіцитом в діяльності людини; диференційованість методик ЛФК в залежності від типології функціонального дефіциту, а також ступеня його виразності; адекватність навантаження лікувальною фізкультурою індивідуально-динамічним можливостям пацієнта, оцінюваним за загальним станом, з метою досягнення тренувального ефекту при оптимальних навантаженнях; своєчасність застосування методик ЛФК на всіх етапах фізичної реабілітації з метою максимального можливого використання збережених функцій для відновлення порушених, а також найбільш ефективного і швидкого розвитку пристосування при неможливості повного відновлення функціонального дефіциту; послідовна активізація лікувально-фізкультурних впливів шляхом розширення методичного арсеналу і обсягу ЛФК, зростання тренувальних навантажень і впливу на певні функції і на весь організм пацієнта; функціонально виправдане комбінування застосування різних засобів ЛФК - лікувальної гімнастики, масажу, і т.д.;

комплексність застосування методик ЛФК в фізичній реабілітації з іншими методами [2].

Використання перерахованих принципів застосування ЛФК стали обов'язковими і важливими для побудови програми фізичної реабілітації після хірургічного втручання в шлунково-кишковий тракт.

Після операцій на шлунково-кишковому тракті у хворих виникають розлади, обумовлені як самим захворюванням, так і порушеннями в організмі, пов'язаними з оперативним втручанням, наркозом і гіпокінезією. Операція чинить серйозний вплив на організм хворого. Порушення цілісності тканин при хірургічному втручанні завжди супроводжується болями. Також характерна недостатність постачання тканин киснем - гіпоксія. Вона позначається на діяльності всіх органів і тканин, але раніше за все на центральну нервову систему, особливо чутливою до кисневого голодування. До найбільш яскравих проявів відноситься задишка, невеликий ціаноз шкірних покривів, особливо помітний на губах, кінчику носа і кінцівках. Всі ці порушення можуть мати місце при загальному задовільному стані хворого[3].

Після операції болі по ходу операційного розрізу на черевній стінці ускладнюють дихання. Основний дихальний м'яз - діафрагма - частково, а іноді і повністю вимикається з акту дихання, особливо на стороні операції. Різко знижується глибина дихання, зменшується життєва ємність легень, порушується легенева вентиляція, особливо в нижніх частках легень. Після операції на органах черевної порожнини порушується діяльність шлунково-кишкового тракту, що пов'язане як з оперативним втручанням, так і з гіпокінезією, так як хворий тривалий час знаходиться в горизонтальному положенні.

Через всі ці ускладнення при хірургічних втручаннях в шлунково-кишковий тракт ЛФК проводиться як в *передопераційному* (при планових операціях), так і післяопераційному періодах. У передопераційний період очікування операції, думки про неї сприяють розвитку у хворого невротичних станів, які проявляються в почутті страху, розладі сну, невеликих коливаннях

температури, тахікардії, підвищенні цукру в крові, збільшенні артеріального тиску, лабільності пульсу. Різке обмеження рухової активності (гіпокінезія) при багатоденному обстеженні поміщеного в стаціонар хворого в свою чергу призводить до зниження тону м'язів, їх сили, зменшення життєвої ємкості легенів, порушення гемодинаміки.

Виходячи з вищевикладеного, було обумовлені завдання ЛФК в передопераційний період, а саме: підвищення психоемоційного тону; поліпшення функціонального стану серцево-судинної і дихальної системи; тренування грудного типу дихання; поліпшення діяльності шлунково-кишкового тракту; навчання хворих вправам раннього післяопераційного періоду. Протипоказання до занять фізичними вправами: важкий загальний стан; висока температура (38-39 ° С); сильні болі; небезпека кровотечі.

З метою загальнотонізуючого впливу фізичних вправ на організм хворого застосовувалися вправи для дрібних і середніх м'язових груп кінцівок статичного і динамічного характеру. Для поліпшення функціонального стану шлунково-кишкового тракту використовувалися вправи для м'язів передньої черевної стінки і тазової області. Велика увага в передопераційному періоді приділялася навчанню хворих навичкам і вправам, необхідним після операції: активізації грудного типу дихання; підведення таза з опорою на лікті і лопатки; відкашлюванню з фіксацією області майбутнього післяопераційного шва і нижніх відділів грудної клітки; ритмічним скороченням м'язів промежини і напрузі сідничних м'язів; переходу з положення лежачи в положення сидячи, стоячи [4].

На *післяопераційному* періоді провідним чинником профілактики можливих ускладнень і найшвидшої ліквідації наслідків перенесеної операції є ЛФК. Завданнями лікувальної гімнастики в післяопераційному періоді є: профілактика ускладнень (застійна пневмонія, ателектаз, атонія кишечника, тромбози, емболії і т. д.); поліпшення діяльності серцево-судинної і дихальної системи; поліпшення психоемоційного стану; формування еластичного,

рухомого рубця. Протипоказання: важкий стан хворого; перитоніт; гостра серцево-судинна недостатність.

На основі вивчення клінічної картини хірургічних втручань в шлунково-кишковий тракт та порівняння різних підходів до побудови і реалізації програм фізичної реабілітації ми дійшли висновку, що при використанні комплексної методики ЛФК на всіх етапах реабілітації у поєднанні з іншими засобами облегшує тяжкість проведення операцій і скорочує термін та покращує якість відновлення хворих після хірургічного втручання в шлунково-кишковий тракт.

Нами розроблена комплексна методика ЛФК для фізичної реабілітації хворих після хірургічного втручання в шлунково-кишковий тракт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федоров І.В., Сігал Є. І., Славін Л. Е.Ендоскопическая хірургія: Практичний посібник // М.: ГОЕТАР-Медицина, 2009. - 544 с.
2. Медична реабілітація в неврології та нейрохірургії. Коган О Г, Найдин В Л — М.: Медицина. 1988. – 333 с.
3. Борисов А.Е. Відеоендоскопічні втручання на органах живота, грудей і заочеревинного простору // СПб.: Підприємство Ефа, «Янус», 2002. - 416 с.
4. Посібник по реабілітації хворих з руховими вадами. Під редакцією А. Н. Білової, О. Н. Щіпатової. “Антидор” 1998. – 172 с.

УДК 81'373.7'37

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА БОЛГАРСЬКІЙ МОВАХ

Циганок Ірина Борисівна

к. філол. н., доцент

Беркуця Лілія В'ячеславівна

магістрантка

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

м. Ізмаїл, Україна

У цій науковій розвідці представлено спробу зіставного опису фразеологізмів з семою 'розумова діяльність' в українській та болгарській мовах. Встановлено, що у фраземах такого типу обов'язковим компонентом є соматизм голова/очі/розум/мозок тощо. Фразеологічні одиниці характеризуються синонімією й антонімією, широко відображають колорит і національні вподобання етносів.

Ключові слова: фразеологія, сема, фразеологічна одиниця, зіставний опис, соматизм.

Вивчення контрастивної фразеології є актуальними для сучасного мовознавства. Загальновідомо, що фразеологічним одиницям властива образність і метафоричність, а це, в свою чергу, впливає на формування їх внутрішньої форми. Особливий науковий інтерес таке дослідження становить для лінгвокультурології. Адже подібні ФО мають високий конотативний потенціал і національно-культурний колорит.

Мета нашої розвідки полягає у здійсненні хоча б фрагментарного зіставного аналізу фразем з семою 'розумова діяльність' в українській та болгарській мовах.

Для опису образних уявлень обох народів розглянемо компонентний склад фразеологізмів на позначення інтелектуальної діяльності людини в досліджуваних мовах.

Встановлено, що символом мисленневих здібностей як українців, так і болгар є *голова*. Порівняймо: укр. *мати голову на плечах* і болг. *има́м глава* (бути розумним, кмітливим, розумно, розсудливо міркувати і діяти) [1, с. 179]; *розумна / світла голова* та болг. *умна глава* (про розсудливих, кмітливих, тямущих людей [1, с. 167]; і навпаки – укр. *вітер у голові гуляє; дірява голова; порожня / пуста голова; капустана / куряча голова; голова половою / соломною набита; без голови; без царя в голові; лобом неширокий* і болг. *няма́м акъ́л (ум), не съ́м с акъ́ла си, няма́м мозъ́к в главата* (про не розумних, не здатних добре мислити, некмітливих) [1, с. 36].

У обох мовах фіксуємо приклади, котрі асоціативно репрезентують відсутність голови чи її дефект, що вказує на відсутність здорового глузду і навпаки, як-от: укр. *безголова курка* і болг. *кокоши ум* [1, с. 167]; укр. *звихнутися розумом (умом, з розуму, з ума)* і болг. *побъркам се, полудея* (збожеволіти) [1, с. 132]; укр. *мати голову на в'язах* і болг. *има́м глава* (бути розумним, кмітливим, розумно, розсудливо міркувати і діяти) [1, с. 179].

Серед фразеологічних одиниць такої семантики умовно виділяємо кілька груп:

1) на позначення процесу мислення, наприклад, укр. *ламати голову / болг. бльскам си (бия си, бъхтя си) ума акъ́ла* (напружено думати, намагаюся зрозуміти щось, розібратися в чомусь) [1, с. 180];

2) з семою 'здатність до науки', як-от: укр. *до науки аж горить, вбити в свою голову*; укр. *здоровий глузд (розум)* і болг. *здрав ум* (тверезе розуміння речей [1, с. 136];

3) на позначення наявності думки, знань, наприклад, укр. *спало на думку, знати толк у чомусь, забивати собі голову; мати голову на в'язах, в голові не вкладається і дещо збідненіші болгарські відповідники, наприклад, има́м глава* [1, с. 179];

4) зі значенням відсутності розуму: укр. полова в голові; вітер у голові; порожня голова; тупий, як пень; без клепки і болг. *взема ми се/ вземе ми се акъла (ума)* [1, с. 180]; *с прост акъл* [1, с. 39]; *не ми стига едната дъска, не съм с всичкия* [1, с. 37-38].

Як в українській, так і в болгарській фразеології виявлено одиниці з соматичним компонентом *очі* на позначення розумної, спостережливої, кмітливої людини, порівняймо: *розумні очі* і болг. *имаю остро око (остри очи)* [1, с. 178].

За спостереженням І. Боднар, близькою до групи соматизмів у семантичному просторі є група лексем, які характеризують внутрішні процеси (розум, пам'ять, мислення). В такому контексті, на думку дослідниці, в картині світу будь-якої мови людина сприймається як неподільне ціле тілесного та духовного начал [2].

Про це свідчить ряд фразем з зазначеними нижче компонентами:

- розум: укр. *братися за розум і болг. събирам си/събера си ума, акъла* (ставати розсудливішим, розумнішим; починати поводити себе розумно) [1, с. 45]; *швидкий / тугий на розум; бідний на розум і болг. с прост акъл* [1, с. 39];

- мозок: укр. *прочистити мозок; в'їстися в мозок; курячий мозок;* лише до останнього прикладу фіксуємо болгарський відповідник *кокоши ум* [1, с. 167].

Національний український колорит помічено в метафоричних найменуваннях, що входять до складу ФО типу *мати порожню макітру на плечах* (бути нерозумним, нерозсудливим). Цей приклад засвідчує асоціацію українцями нерозумної голови з порожньою макітрою (посуд, зовні схожий за формою на голову). Болгарські відповідники *главата ми е куха; взема ми се/ вземе ми се акъла (ума)* з таким же значенням не мають подібної назви [1, с. 180].

Як бачимо, фразеологія є національно маркованою. В ній відображена історія народів, їх світогляд, звичаї, культура, пріоритети харчування, одягу

тощо. Особливу групу таких фразем становлять одиниці на позначення процесів мислення. Вони визначаються наявністю у їх складі соматизмів, які символізують уміння думати чи його відсутність: голова, розум, мізки тощо. В обох досліджуваних мовах ФО з семою 'розумова діяльність' характеризуються синонімією й антонімією.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Потапенко-Калоянова К. Українсько-болгарський фразеологічний словник. К.: СМІЛ, 2011. 288 с.
2. Боднар І. Фразеологізми на позначення інтелектуальних здібностей людини (на матеріалі англійської та української мов). *Філологія*. Збірник праць. Київ, 2009. 300 с. URL: [file:///C:/Users/Huglar/Desktop/ ДІЯЛЬНІСТЬ/ 9.% 20 Фразеологізми %20 на%20позначення%20інтелектуальних%20 здібностей %20людини%20\(на%20матеріалі%20англійської%20та%20української%20мов\) %20-%20Філологія% 20 \(збірник%20наукових%20праць\)%20-%20-%20 Електронна% 20бібліотека. html](file:///C:/Users/Huglar/Desktop/ДІЯЛЬНІСТЬ/9.%20Фразеологізми%20на%20позначення%20інтелектуальних%20здібностей%20людини%20(на%20матеріалі%20англійської%20та%20української%20мов)%20-%20Філологія%20(збірник%20наукових%20праць)%20-%20-%20Електронна%20бібліотека.html)

УДК 159.924.7:159.942

**МОДИФІКАЦІЯ ЕМОЦІЙНО-ЗНАЧУЩИХ ВЗАЄМИН
ПОДРУЖЖЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ
ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ**

Цьомик Христина Богданівна

аспірантка

Національний педагогічний університет

імені М. П. Драгоманова

м. Київ

Анотація. Статтю присвячено теоретичному аналізу ціннісних орієнтацій особистості. На етапі емпіричного дослідження взаємозв'язку набору ціннісних орієнтацій особистості та рівня емоційно-значущих взаємин з партнером ми виявили що, за умови наявності пріоритетних блоків моральних та соціальних ціннісних орієнтацій рівень емоційно-значущих взаємин є високим.

Ключові слова: морально-ціннісні орієнтації, емоційно-значущі взаємини, подружжя, особистість

Світ, у якому ми проживаємо на даний момент, — складний світ. І те що, ми спіткали таку проблему, як занепад моральних принципів, є наслідком національного занепаду. Люди зовсім не цінують щирість, справедливість, дружбу, любов. Вони перестали довіряти один одному. Людство стає жорстоким, по відношенню один до одного. Кожного дня по засобах масової інформації ми чуємо про жахливі випадки — вбивства, шахрайство, сімейне насильство і це ще далеко не кінець цього жахливого списку. Це можна розуміти, не інше як занепад моральності людства.

На сьогодні згідно зі статистикою у нашому суспільстві відбувається масовий процес трансформації ціннісних засад, який торкається різних суспільних осередків, у тому числі й сім'ї. На жаль, є незаперечним фактом, що

сучасні як молоді, так і сім'ї з подружнім стажем десять років часто нехтують тими цінностями, які були загальноприйнятими у минулих поколіннях. А це призводить до відсутності у сім'ї тих рис, які є необхідними для гармонійних стосунків між її членами. Сім'я – одна з найбільших цінностей, що створені людством за період свого існування. Молода сім'я – це особливий світ, який своєрідно пов'язаний з різними проблемами, які торкаються подружньої молоді пари; це початок нового, великі зміни в житті обох партнерів. Проте, через масовий вплив суспільних цінностей двадцять першого століття, які зазнали помітних змін порівняно з минулим, у сімей зі стажем теж видозмінюється бачення сім'ї, та сімейних цінностей. Важливим є те, що, коли, створюється сімейний союз відбувається злиття двох різних світів, двох різних особистостей з різним набором якостей та моральних цінностей, і даний союз є більш гармонічним чим більше ці моральні цінності двох схожі один на одного. Оскільки від того які морально-ціннісні орієнтації має кожен з подружжя відбувається модифікація емоційно-значущих взаємин загалом. Також в залежності від морально-ціннісних орієнтацій особистості емоційно-значущі взаємини можуть модифікуватися як в кращу так і в гіршу сторону.

Дотичними до дослідження проблеми сімейних відносин є, наприклад, закордонні вчені у різних галузях: Л. Файнберг, М. Мід, Е. Берн, Е. Фромм, Д. Фрезер, Д. Аккерман, К. Юнг, А. Адлер, І. Кон, та вітчизняні М. Мацковський, А. Співаковська, А. Свядош, В. Бойко, В. Торохтій, В. Владін, Д. Капустін, В. Дольник, Н. Костомаров, І. Забелін, В. Дружинін, О. Кронік, А. Антонов, В. Медков, Е. Ейдемільер, В. Юстицькіс, Г. Навайтис й ін. Питаннями розвитку сім'ї через призму моральних цінностей займалися такі вчені педагоги як А. Антонов, Ю. Альошина, В. Борисов, І. Бестужев-Лада, А. Капська, В. Пеша. Те, що стосується феномену ціннісних орієнтацій Закордонні дослідники у більшості випадків розглядають ціннісні орієнтації як установки свідомості індивіду щодо деякої соціальної цінності (Ф. Знанецький, М. Рокіч, Г. Олпорт, Т. Парсонс, У. Томас та ін.). У вітчизняній науці виокремлюються три основних напрямки у розгляді ціннісних орієнтацій: як

спрямованість особистості на цінності (Б. Ананьєв, Л. Божовіч, Є. Головаха, О. Ковальов) [8]; як вищий рівень фіксованих установок особистості (А. Здравомислов, Ш. Надірашвілі, Д. Узнадзе, В. Ядов); як домінуюче ставлення до об'єктів навколишньої дійсності на основі їх особистісної значущості (О. Бодальов, Б. Братусь, Є. Ісаєв, Б. Ломов, В. Мясіщев, В. Слободчиков) [6].

Моральні цінності – це спосіб саморегуляції та впорядкування міжособистісних стосунків. Моральні цінності можуть бути виражені як діями, позиціями, ставленнями, так і вербальними та невербальними способами комунікативної діяльності. У моральних цінностях представлені загальні вимоги до поведінки людини. Моральні цінності мають подвійний характер. Вони соціальні, оскільки історично і культурно обумовлені, та індивідуальні, оскільки у них зосереджений життєвий досвід конкретного суб'єкта [9]. З одного боку, моральні цінності є вищим контролюючим органом всіх чинників активності, визначаючи способи їх реалізації. З іншого, – вони виступають внутрішнім джерелом життєвих і професійних цілей особистості. Водночас, моральні цінності є психологічною детермінантою саморозвитку та особистісного та професійного зростання. Крім цього, цінності та ціннісні орієнтації вбирають в себе систему особистісних сенсів, про що свідчать поняття „ціннісно-сміслова сфера особистості”, які використовуються в психології. Зазначаючи психологічний аспект цінностей та ціннісних орієнтацій, слід зауважити, що ці структурні елементи моральної свідомості органічно входять до складу мотивів і стимулів усіх видів і форм діяльності суб'єктів, визначаючи її спрямованість [2].

У науковій літературі автори по-різному визначають поняття „ціннісні орієнтації (засади)”. Значна кількість науковців (А. Юнусов, Х. Шайхова, В. Тугарінов) зводять це поняття, насамперед, до сукупності установок на ті чи інші соціальні цінності й життєві цілеспрямовання особистості. На думку С. Аваліані, ціннісні засади зумовлені існуванням ідеалу, що перебуває поза нашою свідомістю [1, с 32]. І. Мартинюк репрезентує ціннісні орієнтації як

індивідуальне ставлення до матеріальних, соціальних і духовних благ, а також як компонент структури особистості, який спрямовує її помисли та духовність особистості. А. Здравомислов розглядає ціннісні орієнтації як елемент саморегуляції особистості, котрі не тільки регламентують засоби раціональної поведінки, але й впливають на структуру свідомості, спрямовують волю, пам'ять, інтелектуальний розвиток [5, с 202]. Гордон Олпорт першим запропонував таке поняття, як “класифікація цінностей” [8]. Він виокремив шість типів цінностей: 1. *Теоретичні цінності*, які надають важливості і значення раціональному мисленню та пошуку істини. 2. *Економічні цінності*, які утверджують пріоритет практичної користі і вигоди. 3. *Естетичні цінності*, які найвище ставлять красу, гармонію і мистецтво. 4. *Соціальні цінності*, що надають найбільшого значення людським взаєминам – любові, дружбі, відданості тощо. 5. *Політичні цінності*, що відображають прагнення до набуття влади і впливу. 6. *Релігійні цінності*. Уявлення про систему цінностей особистості як ієрархії її переконань набуло поширення в американській соціальній психології. Так, М. Рокич визначає цінності як сталі переконання у тому, що певний спосіб поведінки або кінцева мета існування краще з особистої чи соціальної точки зору, ніж протилежний або зворотний спосіб поведінки або кінцева мета існування [3]. На його думку, цінності особистості характеризуються такими ознаками: • витoki цінностей простежуються у культурі, суспільстві і особистості; • вплив цінностей простежується практично у всіх соціальних феноменах, які заслуговують на вивчення; • загальна кількість цінностей, які є надбанням людини, порівняно невелика; • усі люди володіють одними і тими самими цінностями, хоча і в різному ступені; • цінності організовані в системи. Вітчизняні та російські психологи мали свою точку зору на проблему визначення поняття ціннісних орієнтацій. Поняття “цінність” термінологічно позначаються різними поняттями: М. Добринін називає їх “значущістю”; Л. Божович “життєвою позицією”; О. Леонтьєв “значенням” і “особистісним смислом” [4]; В. Мясіщев “психологічними відносинами”. Цікавою є думка Д. Леонтьєва, який вважав, що індивідуальна ієрархія

ціннісних орієнтації, як правило, є послідовністю досить добре розмежованих “блоків” . Д. Леонт'єв наводить можливі групи цінностей, об'єднані в блоки на основі різних підстав та за принципом полярності. Зокрема, серед термінальних цінностей протиставляються: 1. Конкретні життєві цінності (здоров'я, робота, друзі, сімейне життя) – абстрактні цінності (пізнання, розвиток, свобода, творчість). 2. Цінності професійної самореалізації (цікава робота, продуктивне життя, творчість, активна діяльність життя) – цінності особистого життя (здоров'я, любов, наявність друзів, розваги, сімейне життя). 3. Індивідуальні цінності (здоров'я, творчість, свобода, активна діяльність життя, розваги, впевненість у собі, матеріально забезпечене життя) – цінності міжособистісних відносин (наявність друзів, щасливе сімейне життя, щастя інших). 4. Активні цінності (свобода, активна діяльність життя, продуктивне життя, цікава робота) – пасивні цінності (краса природи і мистецтва, впевненість у собі, пізнання, життєва мудрість) [7].

Таким чином, ціннісна орієнтація – це спрямованість особистості на засвоєння певних цінностей для задоволення своїх потреб, у ціннісних орієнтаціях цінність виконує роль своєрідного орієнтира і відповідного регулятора поведінки й діяльності людини в предметній і соціальній дійсності [10].

Щодо соціокультурної трансформації, то можна визначити, що це так званий процес переоцінки, зміни чи втрати певних культурних цінностей. Даний процес в Україні є масовий і служить однією з умов формування ціннісних засад сучасної молоді сім'ї. Якщо минуле покоління формувало сім'ю на засадах, взятих з релігії, моралі, то зараз чимало з них є відкинутими, особливо релігійні. Відповідно, як наслідок, є те, що головною функцією сім'ї стає економічна, оскільки матеріальні блага стали більш важливими, аніж моральні, культурна функція втрачає свою сутність.

Метою даної статті є дослідити вплив ієрархії морально-ціннісних орієнтацій партнерів на модифікацію емоційно-значущих взаємин особистості.

Для досягнення поставленої мети ми застосували такий метод дослідження як *авторські опитувальники на тему «Ієрархія та пріоритетність ціннісно-орієнтаційного ряду особистості» та «Рівень емоційно-значущих взаємин особистості»*. У дослідженні взяло участь 50 осіб, 25 - 35 років, серед яких 23 чоловіків, та 28 жінок. Збір матеріалу проводився за допомогою опитування у соціальних мережах.

У опитувальнику «Ієрархія та пріоритетність ціннісно-орієнтаційного ряду особистості» є 7 блоків ціннісних орієнтацій, які потрібно ієрархічно вибудувати від пріоритетних до другорядних. Серед представлених блоків: 1) матеріальні цінності (достаток, економічна стабільність, хороший дохід, благоустрій, зовнішній комфорт); 2) моральні цінності (любов, милосердя, відповідальність, віра, довіра, кохання, чесність, щирість); 3) соціальні цінності (друзі, сім'я, здоров'я, розваги, робота); 4) релігійні цінності (глибока віра у Бога); 5) етичні цінності (краса, мистецтво, естетика) 6) політичні цінності громадянський порядок, громадська активність, влада, уряд); 7) абстрактні цінності (пізнання, розвиток, свобода, життєва мудрість).

У опитувальнику «Рівень емоційно-значущих взаємин особистості» ряд таких запитань як, наскільки близькою людиною є для вас ваш партнер (-ка), які асоціації викликає поняття емоційно-значущі взаємини, чи можете ви назвати свої взаємини з партнером емоційно-значущими.

Відповідно в результаті окресленого дослідження ми отримали такі результати. Серед 50 осіб у 40% пріоритетним блоком ціннісних орієнтацій є матеріальні цінності, на що може впливати дещо скрутна економічна ситуація в Україні; у 22% соціальні цінності, тобто все-таки сім'я, робота, друзі, стандартизовані життєві потреби; 12% надають перевагу абстрактним цінностям, а саме саморозвитку, пізнанню, життєвій мудрості; у 10% на першому місці моральні цінності, тобто даний відсоток осіб вважають, що любов, злагода, доброта, милосердя є першочерговими орієнтирами у їхньому житті; у 5% релігійні цінності, тобто вважають, що все не від нас залежить; та у

3 % в пріоритеті є політичні цінності, сенсом їхнього життя є вболівання та протистояння політичним організаціям. (див. рис. 1).

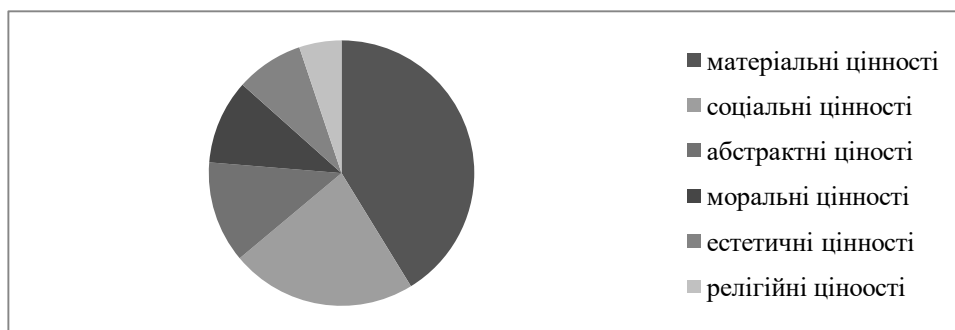

Рис. 1. Показники пріоритетності ціннісних орієнтацій

Аналізуючи опитувальник «Рівень емоційно-значущих взаємин особистості» у більшості з поняттям емоційно-значущі взаємини виникають такі асоціації, як любов, довіра, взаєморозуміння, підтримка, турбота. Проте лише 32 % можуть назвати свої взаємини з партнером емоційно-значущими. Встановивши кореляційний зв'язок, можемо підсумувати, що саме ті у кого на першому місці є моральні та соціальні цінності мають високий рівень емоційно-значущих взаємин. Аналізуючи загальні результати дослідження можемо підсумувати, що мають досить високий відсоток пріоритетності, і блоки ціннісних орієнтацій, які задовольняють егоїстичне его особистості та формують особистісний комфорт, на противагу тим які, відповідають за міжособистісну злагоду. Відповідно, кожен партнер (-ка) думаючи виключно про себе втрачає можливість бути включеною у емоційно-значущі взаємини.

Отже, у в умовах сучасної соціокультурної трансформації, коли суспільство стає більш інформаційне, комп'ютеризоване механізоване та матеріальне сім'я втрачає низку моральних цінностей і формування сім'ї відбувається не на засадах моралі та релігії, що стає наслідком втрати загальнолюдських цінностей між членами родини та емоційно-значущих взаємин як таких.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Авалиани С. Ш. Природа знання и ценности. – Тбилиси, 2002. – 230 с.
2. Балл Г. Раціогуманістична орієнтація в опрацюванні категорії особистості у психології / Г. Балл // Актуальні проблеми психології. – Т. 11. Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – Вип. 4. – Ч. 1 / за ред. С.Д. Максименка, С.В. Папучі. – К., 2011. – С. 10 – 20.
3. Боришевський М.Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина / М.Й. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 1. – С. 144 – 150.
4. Грищенко О. А. Культура і влада. Теорія і практика культурної політики в сучасному світі / О. А. Грищенко. – К. : УЦКО, 2000. – 213 с.
5. Іваненко О. Г. Проблема ціннісних орієнтацій офіцера ЗСУ // Наукові записки Харківського військового університету. Соціальна філософія, педагогіка, психологія. – Харків, 2002. – Т. 7. – С.113-115.
6. Килиник О.С. Цінності, життєві орієнтації та екологічна свідомість підлітків / О.С. Килиник // Духовність та злагода в українському суспільстві на перехресті тисячоліть. – К. : КВГІ, 2004. – С. 228 – 231.
7. Леонтьев Д.А. Психология смысла: Природа, строение и динамика смысловой реальности. – [3-е изд., доп.] / Д.А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2007. – 511 с.
8. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко. – К. : Вид-во ТОВ “КММ”, 2006. – 240 с.
9. Маслоу А. Психология бытия : [пер. с англ.] / А. Маслоу. – М. : “Рефлбук”, К. : “Ваклер”, 2007. – 304 с. 8. Олпорт Г. Личность в психологии / Г. Олпорт. – М. : КСП+ ; СПб. : Ювента, 1998. – С. 238 – 260.
10. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика. – М.: Астрель, 2006. – С. 34-96.

ГРЕМ ГРІН ПРОТИ ЗИГМУНДА ФРОЙДА: ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ ПЕРСОНАЖА

Чернишова Світлана

доцент кафедри іноземних мов

історичного та філософського факультетів

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

кандидат філологічних наук

Київ, Україна

Анотація Стаття аналізує психологічну модель персонажа у романістиці Г.Гріна, розглядаючи її у контексті дискурсу фрейдизму, що домінував у європейській літературі в першій пол. ХХ ст. Попередні дослідження, апелюючи до мотивної структури романів, трактували їх як частину цього дискурсу. Передусім йдеться про такі мотиви, як звернення до дитинства персонажів, їхніх стосунків з батьками та роздвоєність. Відтак мета статті – проаналізувати психологічну модель персонажа і порівняти з концепцією Фрейда про психіку людини та структурною моделлю особистості. Методологічним підґрунтям статті став психоаналіз та дискурсивний аналіз.

Ключові слова фрейдизм, заперечення, виміщення, інтелектуалізація, проекція, раціоналізація, формування реакцій, регресія, витіснення, сублімація.

Грем Грін – один з найвідоміших британських письменників ХХ ст., у доробку якого понад 60 художніх текстів різних жанрів. Його внесок у розвиток європейського роману ХХ ст. якнайкраще сформулював його видавець Філіп Статфорд: «Nevertheless, one *can* say that for more than sixty years he has, with courage, tenderness, and remarkable intuition, explored the unmapped region that lies between the risk of betrayal and the risk of love. That, I think, is the extra dimension that Graham Greene has added to the twentieth-century novel» (Stratford 1977, XIV).

З'ясування оригінальності письменника у контексті розвитку романістики ХХ ст. – один з провідних аспектів досліджень його творчості. Цікавим видається розглянути один з аспектів творчої самобутності Грема Гріна – модель персонажа, яка демонструє відхід письменника від впливу популярного у його часи фрейдизму.

Зацікавлення стосунками Гріна та фрейдизму вже має певну традицію, що веде початок від цитати самого романіста, який дивувався, як «... all those who do not write, compose or paint can manage to escape the madness, the melancholia, the panic fear which is inherent in the human situation» . Найґрунтовнішою працею з цього питання є «Psychoanalytic Patterns in the Work of Graham Greene» Ролана Перлу (Pierloot 1994), який «впізнає» у зображених Гріном характерах ті чи інші прояви психічних аномативів, описаних Фрейдом. Скажімо, він тлумачить героя роману «Суть справи» Скобі як нарциса. Ці ідеї розвиває також Гіаніна Даніела Сабау (Sabău 2012) («Психоаналітичне прочитання роману Г.Гріна «Суть справи»). Втім, видається, сам романіст не закладав таку перспективу до свого тексту. Тому з'ясування питання впливу теорій З.Фрейда на персонажну модель у романах Г.Гріна є невирішеним актуальним питанням сучасного літературознавства і становить мету цієї розвідки.

Теорії Зигмунда Фрейда мали надзвичайний вплив на культуру і мистецтво ХХ ст., зокрема літературу. Передусім, йдеться про зміни в моделі персонажа: письменники ХХ ст. відмовляються від домінуючої досі психологічної моделі Дж. Локка, що розуміла психіку як чисту дошку, на якій пише досвід. З поширенням фрейдизму у літературі з'являються персонажі, що борються з / чи керуються інстинктами, знемагають від неврозів, намагаються вберегтися від реальності, вдаючись до захисних механізмів заперечення, витіснення, виміщення тощо. Втім майже відразу фрейдизм отримав і своїх опонентів у науковому середовищі: К. Юнг, А. Адлер, К. Горні критикували окремі позиції психоаналітика, а В. Франкл ствердив особистий вибір як головний чинник, що формує життя людини.

Модель персонажа зрілих творів Г. Гріна демонструє цілковиту незалежність від фрейдизму. Лише у ранніх творах можемо бачити окремі впливи, як у романі «Людина з середини». Її протагоніст Френсіс Ендрюз має складні стосунки з померлим батьком, який жорстоко поведився з дружиною і сином. Ендрюз вважає його винним у смерті матері, про яку має теплі спогади. Після того, як батько загинув, він залишив спадок своєму помічнику на кораблі, а не сину, однак це не викликає у Ендрюза жодних рефлексій. Його страждання пов'язані з тим, що команда контрабандистів, до якої він пристав, покинувши школу, постійно порівнює його з батьком і не на його користь. Батько був успішним в своїй справі, натомість син найменш придатний до контрабанди. Над ним глузиться навіть напівбожевільний юнга. Саме в наслідок цього психологічного тиску порівняння з батьком, герой доносить на команду митникам. Цей конфлікт можна тлумачити як Едипів комплекс лише з натяжкою, адже герой не прагне замістити батька, він був задоволений зі стосунків з матір'ю, батько був у морі і жодним чином їм не заважав; і він не докладав жодних зусиль, щоб замінити його на кораблі. Але він вважав батька винним у своїх життєвих труднощах.

Мотив стосунків із батьком маємо також і в романі «Мене створила Англія», у якому близнюки згадують, як суворе батьківське виховання зблизило їх на емоційному рівні. Але до кінця роману батько стає символом батьківщини, з її моральними нормами. Як пише Енн Мері Мелфі, «Farrant's gradual awakening to the memory of his father's honor, alongside his disappointing qualities, prompts Anthony's decision to go home literally but, most importantly, in spirit--and to shed his need for various personas or masks» (Melfi 2010). Грін схильний показувати ненормальні стосунки дітей з батьком (ймовірно через власний досвід), Георг Гастон навіть називає їх "something which fascinates [Greene]" (Gaston 1984, 14), але в цьому романі герой переборює свій «арештований у дитинстві і школі розвиток» (Sinyard 2003, 94), повертається до своїх витоків, приймає своє минуле і батька, набуваючи відповідальності та емпатії.

Тема батьківства насправді є важливою для Г.Гріна, але він розгортає її зовсім в іншому, ніж фрейдівському, напрямку. Слушними видаються висновки Дафни Ердінаст-Вулкан (Erdinast-Vulcan 1988), яка розглядає тему батьківства на трьох рівнях. Перший – буквальный: йдеться про зображення чоловіка, який має дитину. Другий – метафоричний: апелює до священників, які часто беруть на себе відповідальність за тих, хто позбавлений духовної опіки. Третій – звертається до Бога, небесного отця. Авторка стверджує, що «But fatherhood in Greene's world is, as I have suggested, not a biological fact but a state of mind, the attitude of a man towards his fellow creatures. The father is the man who takes responsibility for the lives of others, who is ultimately prepared to sacrifice himself for those who appear to be too innocent or helpless to survive on their own» (Erdinast-Vulcan 1988, 3). Ця праця доводить, що мотив батьківства у творчості Гріна набуває духовного змісту, а не фрейдівського.

У зрілих романах письменник не узалежнює поведінку героїв від проходження стадій психосексуального розвитку, зокрема рідко згадує дитинство персонажів, вони постають перед читачем вже сформованими. Попри переконання З.Фрейда, Г. Грін не акцентує у своїх персонажах позасвідомі бажання, їхній головний конфлікт – між свідомим, осмисленим бажанням та нормою (релігійної) моралі. Тому емоційним центром роману часто стає почуття, яке З.Фрейд назвав «моральною тривожністю» - страх перед порушенням моральних принципів і цінностей, що призводить до виникнення почуття провини і сорому. Джерелом такої тривожності, на переконання Фрейда, є Супер-Его. Щоб вберегтися від тривожності, людина використовує захисні механізми, які викривлюють реальність і ілюзорно полегшують її сприйняття. Дочка Фрейда Анна визначила перелік захисних механізмів і описала їх. Йдеться про заперечення (відмову визнавати, усвідомлювати, що подія відбувається), виміщення (перенесення власних почуттів на когось), інтелектуалізація (об'єктивна оцінка ситуації дозволяє уникнути концентрації на стресі), проекція (присвоєння власних неприємних почуттів іншій особі), раціоналізація (пошук правдоподібних, але неправдивих виправдань),

формування реакцій (протилежна поведінка приховує справжні почуття), регресія (повернення до дитячої поведінки), витіснення (відсунення недозволених думок до підсвідомості), сублимація (прояв неприйнятної поведінки у прийнятній формі).

Однак, попри різноманітність цих захисних механізмів, у персонажній моделі Г.Гріна не спостерігається жоден з них. Його герої постають відкритими перед тривогою власної невідповідності нормам релігійної чи суспільної моралі, усвідомлюють цю невідповідність і страждають від неї уповні.

Дослідник роману «Суть справи» Мохамед Ель-Фекі визначає такі його теми: 1) самотність, відчуження й екзиль; 2) відповідальність і жаль; 3) кохання/жаль; 4) розпач і прокляття; 5) розпад характеру і віри; 6) жертвування собою заради інших (El-Feku 2014, 220). Усі вони здатні викликати стан тривожності, описаний Фройдом. Перша тема стосується не лише головних героїв – Скобі, його дружини Луїс та Елен, але й другорядних, таких як Вілсон і Гаріс, які нидіють в африканській колонії, далеко від батьківщини. У контексті цієї розвідки примітним є епізод сварки між останніми. Гаріс розважався полюванням на тарганів, до якого запросив Вілсона. Посперечавшись через правила, Вілсон залишає Гаріса, водночас відчуваючи, як його гнів поступається страху самотності. Ситуація вибила його з колії, йому навіть наснилось, що він вчинив злочин, а прокинувшись, він почував провину, що спонукала його перепросити Гаріса.

Фройд тлумачив сновидіння дорослих як наслідок вивільнення бажань, витіснених у підсвідомість, але у цьому епізоді маємо зворотною ситуацію: не підсвідоме проникає у сни, а надсвідоме – контролер, як би ми його не ідентифікували. Саме факт, що Вілсону сниться злочин, вказує на контроль надсвідомого, совісті, адже шкодувати про сварку можна було й у цілком раціональному ключі: суперечка через безглузду розвагу не варта того, щоб втратити приятеля, без якого самотність буде нестерпною.

Тема відповідальності і жалю репрезентована найяскравіше образом головного героя Скобі. Саме ці почуття визначають його стосунки з жінками.

Після смерті дочки він відчуває жаль до дружини через цю травму, можливо, проектуючи на неї почуття, які не дозволяв стосовно себе. І він відчуває відповідальність перед нею за її життя, за те, що через нього вона змушена жити у колонії, де така нещасна. Тому йому так залежить на тому, щоб дати змогу їй виїхати у більш цивілізоване місце. Заради цього він погоджується на угоду з власною совістю. З від'їздом дружини Скобі відчувається майже вільним: у нього лишилася тільки посадова відповідальність. Але коли він зустрічає Елен – зовсім молоду дівчину, що втратила чоловіка, він знову сповнюється почуттями жалю і відповідальності. Психолог Робін Норвуд дійшла висновку, що люди часто упродовж життя відтворюють одну й ту саму схему, яку засвоїли в дитинстві, і хоч вона може бути болісною, вони приймають її як звичну, а отже й комфортну (Норвуд 2017). У випадку Скобі він знаходить для себе нову «дитину», про яку треба дбати. Захист і турбота – роль, яку він виконує охоче, навіть якщо вона завдає йому страждань, як це стається стараннями місіс Скобі. Їй не властиве почуття жалю, тож, дізнавшись про чоловіків роман, вона повертається до нього і починає катування його психіки. Для Скобі обидва почуття є якісними і він не міряє їх кількісно, щоб вибрати одну з жінок (власне, поруч кожної з них він реалізовувався як рятувальник). Він також не може знайти підтримку в релігії, бо має розкаятися, а значить відмовитися від Елен, чого не дає йому зробити почуття відповідальності. Загнаний дружиною у глухий кут, Скобі накладає на себе руки, щоб не обирати між обманом Бога і зрадою Елен, або між Небесним батьком і своїм власним ерзац-батьківством. Психічний стан Скобі зображено через його свідомість: при цьому вона не є ареною його власних бажань і нав'язаного суспільством, він сприймає суспільні і релігійні норми як власні, добровільно прийняті. І самогубство Скобі є власним осмисленим рішенням.

Наприкінці роману відбувається прикметний діалог між отцем Ранком та Луїзою Скобі, коли священник вигукує «За ради Бога, місіс Скобі, не думайте, що ви чи я знаємо щось про Господнє прощення» (Greene 1957, 333), а на її заперечення стверджує: «Я знаю, що каже церква. Церква знає усі правила. Але

не знає, що робиться в людському серці» (Greene 1957, 333). Таким чином Грін проблематизує суспільну (релігійну норму), наголошуючи на самостійності прийняття рішень. Це переконання утвердиться в романах останнього періоду, герої яких утверджуватимуть право чинити на власний розсуд.

Таким чином, можемо твердити, що модель персонажа у творах Грема Гріна лише на ранніх етапах зазнала впливу фрейдизму, зокрема це виявилось у мотиві непростих стосунків персонажа з батьком. Однак з часом цей мотив набув метафоричного звучання, апелюючи не до біологічного, а до сакрального. Модель психіки персонажа зрілих творів передбачає зображення свідомого і надсвідомого (у термінах Фрейда). Його герої рефлектують щодо порушення ними релігійних чи суспільних норм, намагаючись переконати себе у праві приймати рішення з точки зору власних потреб, а не суспільства. Але часто це переконання виявляється несумісним з життям.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Норвуд, Робін, *Жінки, які кохають до нестями*. Київ: Віват, 2017.
2. Daphna Erdinast-Vulcan, *Graham Greene's Childless Fathers*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: The Macmillan press ltd.
3. El-Feky, Mohamed, *Sacrificing the Self for the Other: Themes and Narrative Techniques in Graham Greene's The Heart of the Matter*. In: *International Review of Social Sciences and Humanities* 2014, V.7, nr. 2.
4. Greene G., *The Heart of the Matter*. London: William, 1957.
5. Gaston, Georg M. A. *The Pursuit of Salvation: A Critical Guide to the Novels of Graham Greene*. Troy, NY: Whitson Pub. Co., 1984.
6. Melfi, Mary Ann, *The remembrance of things past: going home in Greene's England Made Me*. In: *Renescance: Essay on Values in Literature*, 2010 <https://www.thefreelibrary.com/The+remembrance+of+things+past%3A+going+home+in+Greene%27s+England+Made...-a0227652182>
6. Pierloot, Roland A., *Psychoanalytic Patterns in the Work of Graham Greene*. Amsterdam ; Atlanta, GA : Rodopi, 1994, 264 p

7. Sabău, Gianina Daniela, *A Psychoanalytic Reading of Graham Greene's The Heart of the Matter* <http://theroundtable.partium.ro/Current/2013/Literary/Gianina%20Sabau%20%20A%20Psychoanalytic%20Reading%20of%20Graham%20Green-e-s%20The%20Heart%20of%20the%20Matter.pdf>

8. Sinyard, Neil. *Graham Greene: A Literary Life*. New York: Palgrave Macmillan, 2003.

9. Stratford, Philip, *The Portable Graham Greene*, New York, Penguin Books, 1977.

УДК 336.743

ОСОБЕННОСТИ ВЫБОРА РЕЖИМА ВАЛЮТНОГО КУРСА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Шабан Елена Дмитриевна

аспирантка

Белорусский государственный экономический университет

Минск, Беларусь

Аннотация: настоящей статье представлена классификация режимов валютного курса стран, входящих в перечень государств-членов Международного валютного фонда.

На основе систематизации международного опыта применения режимов валютного курса различными категориями стран выявлены современные тенденции в распределении предпочтений в пользу того или иного режима валютного курса и рассмотрены побудительные мотивы стран для их введения. В статье также представлены преимущества и недостатки режимов валютного курса в зависимости от макроэкономических целей стран, в которых они реализуются.

Ключевые слова: валютная политика, валютный курс, режим валютного курса, экономический рост, конкурентоспособность, национальная экономика.

Введение. Выбор режима валютного курса, отвечающего особенностям макроэкономической политики национальных экономик является насущной задачей валютной политики каждого государства.

Значительное внимание проблеме выбора режима валютного курса, а также определения факторов, влияющих на уровень и динамику валютного курса, воздействия валютной политики на макроэкономические показатели уделяли такие зарубежные и отечественные ученые, как Р. Мандел, И. Фишер, М. Обстфельд, А. Тэйлор, Дж. Флеминг, К. Рогофф, Дж. Уильямсон, Дж.

Френкель, А. Харбергер, С. Эдвардс, И. А. Князев, И. С. Королев, В. С. Кузнецов, Л. Х. Матюнина, С. Д. Колесников, М. В. Маркусенко, А. П. Левкович и др.

Целью данной статьи является выявление современных тенденций в распределении предпочтений в пользу того или иного режима валютного курса в различных категориях стран.

Задачи исследования: систематизация современных данных международного опыта применения различных режимов валютного курса отдельными категориями стран; разработка авторской классификации распределения режимов валютного курса на современном этапе; рассмотрение их преимуществ и недостатков, исходя из макроэкономических целей государств, их применяющих.

Основная часть. Автором были проанализированы современные тенденции в выборе режимов валютного курса различными государствами и разработана их классификация (табл. 1) [1, с. 5-8].

Согласно процентному распределению режимов валютного курса по странам в период с 2011 по 2018 годы страны отдавали предпочтение в сторону режимов мягкой фиксации валютного курса с небольшим процентным колебанием.

Наиболее распространенными в мировой экономике в 2018 г. стали режимы фиксированного валютного курса с мягкой фиксацией, на долю которых приходится 46.4 % из 192 рассматриваемых стран. При этом на долю плавающих режимов валютного курса пришлось 34.4 %, а на долю жестко фиксированных - всего 12.5 % [1, с. 8].

Таблица 1

Классификация режимов валютного курса (согласно МВФ) в их процентном распределении по 192 странам

Год	Процентное распределение по странам				Характеристика валютного режима
	2011	2015	2018		
	общий процент	общий процент	общий процент	удельный процент	
Жесткая фиксация	13.2	12.6	12.5	6.8	<i>Курсовой режим без самостоятельного (национального) платежного средства: единственное законное платежное средство - валюта другого государства (формальная долларизация).</i>
				5.7	<i>Валютное управление, или валютный совет: обмен национальной валюты на иностранную по фиксированному курсу; центральный банк теряет функции денежно-кредитного регулятора и кредитора последней инстанции.</i>
Мягкая фиксация	43.2	47.1	46.4	22.4	<i>Обычные режимы фиксированного курса: привязка национальной валюты к валюте или к корзине валют главных внешнеторговых или финансовых партнеров страны (удельный вес валют в корзине зависит от географического распределения торговли товарами и услугами, а также движения капитала; валютный курс колеблется в рамках узкого диапазона в $\pm 1\%$ от центрального паритета или же разница между максимальным и минимальным значениями курса не должна превышать 2% по крайней мере в течение шести месяцев.</i>
				14.1	<i>Стабилизированный курс: режим напоминает традиционный механизм фиксированного курса, однако диапазон колебаний валютного курса не должен превышать $\pm 2\%$ в течение шести и более месяцев.</i>

				9.4	<p><i>Скользкая фиксация:</i> валютный курс периодически корректируется на небольшую величину по отношению к якорной валюте или корзине валют.</p> <p><i>Режимы, подобные скользящей фиксации:</i> допустима волатильность номинального курса в пределах узкого коридора $\pm 2\%$ по отношению к сложившемуся тренду за период 6 месяцев или более; минимальные изменения обменного курса обычно больше, чем при режиме стабилизированного курса.</p>
				0.5	<p><i>Фиксированный курс в рамках горизонтального коридора:</i> валютный курс свободно колеблется в диапазоне $\pm 1\%$ и более от центрального паритета или же разница между максимальным и минимальным значениями курса превышает 2%.</p>
Плавающие режимы	34.7	35.1	34.4	18.2	<p><i>Плавающий курс:</i> валютный курс определяется главным образом рынком без предустановленного диапазона колебаний или без заданного целевого значения курса; денежные власти с помощью прямых или косвенных интервенций могут воздействовать на валютный курс с целью предотвращения его чрезмерных колебаний.</p>
				16.1	<p><i>Свободно плавающий курс:</i> рыночное курсообразование, валютные интервенции проводятся не более трех раз в течение 6 месяцев, каждая продолжительностью не более трех рабочих дней.</p>
Прочие управляемые режимы	8.9	5.2	6.8	6.8	<p><i>Прочие режимы управляемого курса:</i> к этой категории относятся все остальные режимы обменного курса, в частности, те, которым свойственны частые изменения.</p>

Наиболее распространенным среди режимов фиксированного валютного курса с мягкой фиксацией в мировой экономике в 2018 г. стал обычный режим

фиксированного курса (conventional peg) с удельным весом 22,4 %, характерный для 43 стран [1, с. 6].

С незначительным процентным отставанием за обычным режимом фиксированного курса следуют плавающие режимы валютного курса: плавающий курс (floating rate) с долей 18,2 %, характерный для 35 стран, и свободно плавающий курс (free floating rate), характерный для 31 страны (преимущественно развитые страны, страны зоны евро) [1, с. 7].

Следует отметить, что ни фиксированный, ни плавающий режим валютного курса не имеют очевидных преимуществ с точки зрения макроэкономических результатов функционирования экономики. Вместе с тем, имеются некоторые общие тенденции в макроэкономических процессах, проявляющиеся при использовании разных режимов валютного курса.

Существует целый ряд особенностей, связанных со структурными характеристиками экономики, макроэкономическими и институциональными условиями, которые следует учитывать при выборе оптимального для конкретных условий режима валютного курса: масштабы экономики и степень ее открытости, уровень экономического и финансового развития, степень диверсификации производства и экспорта, географическая концентрация торговли, темпы инфляции, степень мобильности капитала, типы экономических шоков, с которыми сталкивается страна, а также доверие к политике, проводимой правительством [2, 3].

Режимы жесткой и мягкой фиксации валютного курса в настоящее время применяются только развивающимися странами и странами с формирующимся рынком [1]. Из них большинство придерживается фиксированного валютного курса по причине участия в валютных союзах. Выбор валюты фиксации (корзины валют) в данной группе стран обуславливается существенными для экономики объемами торговли со странами, к валюте которых осуществляется привязка курсов своих валют, что позволяет обеспечить значительный рост торгового оборота между странами-участницами союза.

Выбор монетарными властями режима привязки к корзине валют оправдан возможностью корректировки макроэкономических показателей, в соответствии с их величинами в странах торговых - партнерах, входящих в корзину валют привязки, что способствует установлению величины валютного курса, максимально приближенной к реальным условиям взаимной торговли между странами.

Заметим, что фиксация курса по отношению к одной валюте (валюте фиксации) фактически привязывает экономику данной страны к экономике страны валюты фиксации. Соответственно, изменения макроэкономических показателей в одной стране начинают оказывать влияние на экономику другой страны. Исходя из теории непокрытого процентного паритета, в условиях открытой экономики ставка процента в данной стране должна равняться ставке процента в стране валюты фиксации плюс ожидаемый темп обесценения валюты, курс которой фиксируется. Другими словами, чтобы удержать фиксированный валютный курс, должен выдерживаться паритет процентных ставок в этих двух странах. Но в этом случае через механизм фиксированного валютного курса процессы, происходящие в экономике страны валюты фиксации, могут оказывать неблагоприятное воздействие на другие страны. Согласно эмпирическим исследованиям, при повышении в стране валюты фиксации процентной ставки на 1 % темпы экономического роста в стране, которая привязала курс своей валюты, в среднем понижаются на 0,1-0,2 % [4].

Недостатком фиксированного курса является его неспособность разрешить «трилемму» М. Обстфельда и А. Тэйлора, согласно которой, страна, выбирая фиксированный валютный курс должна отказаться от одной из следующих целей: открытые рынки капиталов, независимая денежно-кредитная политика. Одновременное достижение всех трех целей невозможно.

Отметим также, что жесткая фиксация валютного курса требует согласованной жесткой денежно-кредитной и бюджетно-налоговой политики, делает невозможным проведение независимой денежно-кредитной политики, что не позволяет осуществлять корректировку макроэкономических

показателей в случае необходимости [5]. Режим фиксированного валютного курса эффективен при значительных валютных резервах центрального банка, может выступать в качестве номинального «якоря» при отсутствии неожиданных ценовых шоков (в целях сближения темпов инфляции в странах). В режиме фиксированного курса эффективность фискальной политики относительно выше, чем монетарной, так как весь эффект от изменения денежной массы уходит на цели поддержания валютного курса и не затрагивает уровни занятости и выпуска. Данный режим не эффективен при кризисе платежного баланса, так как в этих условиях требуется макроэкономическая корректировка [6].

Привязка валютного курса в рамках горизонтального коридора хотя и способна нейтрализовать негативные эффекты инфляции на конкурентоспособность национальных товаров на мировых рынках и, следовательно, на платежный баланс [7, с. 143], однако требует достаточно развитого финансового сектора, коим не располагают страны с транзитивной экономикой. Данный режим валютного курса имеет значительный потенциал при достижении краткосрочных целей макроэкономической политики, таких как стабильность курсовой политики и предсказуемость динамики курса. Привязка в рамках горизонтального коридора требует более развитого финансового сектора, чем режимы фиксированного курса, и в то же время жесткого контроля за движением капитала.

Страны с неразвитым финансовым рынком прибегают к использованию переходных режимов валютного курса [8]. В странах, реализующих переходные режимы валютного курса, центральные банки одновременно стремятся контролировать процентную ставку и удерживать валютный курс. Государство в данном случае лишается преимуществ и фиксированного, и плавающего курса. Такая политика ведет к утрате стабильности курса и внутренних цен и снижению гибкости в управлении денежной массой. Так как глобализация и взаимная интеграция национальных финансовых рынков подразумевает

либерализацию движения капитала, страна вынуждена выбирать между стабильностью курса и монетарной независимостью.

Большинство развитых стран в настоящее время предпочитает плавающие режимы валютного курса фиксированным. Эта тенденция наблюдается и в странах с формирующимися рынками, которые применяют режим плавающего валютного курса в совокупности с инфляционным таргетированием.

Существенное достоинство плавающего валютного курса состоит в его способности обеспечить необходимую гибкость финансовой системы [9].

Гибкие режимы валютного курса наиболее предпочтительны в более финансово развитых странах с инфляционным таргетированием, в которых благодаря действию трансмиссионного механизма монетарной политики нет надобности по контролю за динамикой валютного курса.

Установлено, что гибкие режимы валютного курса позволяют эффективнее преодолевать последствия кризисов в странах с формирующимися рынками [10].

Гибкий валютный курс эффективен в экономически развитых экономиках с развитой системой внешнеторговых связей, с прозрачной фискальной и монетарной политикой. Гибкий валютный курс применим в условиях гиперинфляции, кризиса платежного баланса. Гибкий режим валютного курса способен обеспечить более высокую степень эффективности монетарной политики, путем снижения инфляционного давления, характерного для фискальной экспансии.

Плавание с элементами управления может применяться в валютной политике стран с различной степенью развития и размерами экономик. Режим управляемого плавления в долгосрочном периоде позволяет монетарным властям прибегать к корректирующим интервенциям, в случае необходимости поддержания некоторых макроэкономических показателей на определенном уровне.

Режимы плавающего валютного курса могут позволить себе только высокоразвитые страны. При режиме свободного плавания достичь наибольшей эффективности курсовой политики возможно лишь при значительных объемах экономики и развитости финансовых инструментов. Следует отметить применение свободного плавания зоной евро, где эффект масштаба достигается путем консолидации национальных экономик и реализацией единой денежно-кредитной политики.

Выводы. Для того, чтобы политика валютного курса была эффективной, макроэкономическая политика и режим валютного курса должны соответствовать друг другу. В целом, можно сделать вывод, что фиксированного валютного курса целесообразно придерживаться развивающимся странам и странам с формирующимся рынком находящимся под влиянием сильной валюты или валюты основного торгового партнера, с небольшими финансовыми, ресурсными и производственными возможностями; в настоящее время для все большего числа стран характерен процесс изменения режима валютного курса в сторону гибкости, что способствует повышению прозрачности курсообразования и максимальному соответствию величины валютного курса стран условиям международной торговли и движению капитала.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

1 Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions // International Monetary Fund. - Washington, 2019. - 75 p.

2 Холопов А. В. Теоретические проблемы координации внутренней и внешней экономической политики в условиях открытой экономики: дис. ... док. экон. наук: 08.00.01 / А. В. Холопов. - Москва, 2004. - 230 с.

3 Fischer S. Exchange Rate Regimes: Is the Bipolar View Correct? // Journal of Economic Perspectives. - 2001. - Vol. 50. - № 2. - P. 3-24.

4 Giovanni J. The Impact of Foreign Interest Rates on the Economy: The Role of the Exchange Rate Regime // IMF Working Paper WP/06/37. - Washington D.C., February 2006. - 44 p.

5 Monetary Policy and Central Banking / International Monetary Fund [Electronic resource]. - Washington, 2019. - Mode of access: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/16/20/Monetary-Policy-and-Central-Banking>. - Date of access: 15.04.2020.

6 Сухарев А. Н. Проблема выбора режима валютного курса для экономики России: концептуальные представления // Финансы и кредит. - 2015. - № 46 (670). - С. 31-39.

7 Blejer M. A Monetary approach to the Crawling-Peg system: theory and evidence // J. of Polit. Economy. - 1981. - Vol. 89, № 1. - P. 132-151.

8 Васюков Е. А. Валютные режимы в мировой экономике и особенности валютного режима России // Общество: политика, экономика и право. - 2017. - № 6. - С. 50-53.

9 Кабир Л. С. Преимущества и угрозы режима плавающего валютного курса // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. - 2015. - № 41 (326). - С. 2-12.

10 Masson P. Exchange Rate Regimes in an Increasingly Integrated World Economy // IMF Occasional Paper. - 2014. - № 193. - P. 1-66.

УДК 37.013.42 (477)

СПЕЦИФІКА, ПРИЧИНИ, ТЕНДЕНЦІЇ ЯВИЩА «ДІТИ ВУЛИЦІ»

Шиделко Анна Володимирівна

к.соц.н., доцент

Львівський державний

університет внутрішніх справ

м. Львів, Україна

Захарчишин Зоряна Михайлівна

здобувач освітнього ступеня «магістр»

Український Католицький Університет

Львів, Україна

Анотація. Висвітлено й подано причини явища бездоглядності, безпритульності та явища «дітей вулиці». Визначено внутрішні та зовнішні чинники появи явища «дітей вулиці». Здійснено спробу «намалювати» соціальний портрет «дитини вулиці».

Ключові слова: «діти вулиці», бездоглядність, безпритульність, сім'я, причина.

Вступ. Сучасні трансформації у соціально-економічній, національно-культурній, політичній, освітній системі в Україні призводять до поширення явища дитячої бездоглядності, безпритульності, сирітства тощо. Означене явище є багатоструктурним і складним феноменом. Звернення й розкриття специфіки, причин, тенденцій явища «діти вулиці» вважаємо актуальним і на часі.

Метою дослідження є коротке висвітлення питання й змістового компонента явища «діти вулиці».

Матеріали і методи. Конструктивний аналіз і розгляд реальної ситуації на теренах українського простору явища бездоглядності, безпритульності,

сирітства, «дітей вулиці».

Результати та обговорення. Дитячий фонд ЮНІСЕФ явище «діти вулиці» визначає як симптом соціального і економічного неблагополуччя країни, водночас і сім'ї. Причини, що провокують означене явище виокремлено у соціально-економічні та відмежування дітей від сім'ї. Зосередимо увагу на кожній причині.

Так, до соціально-економічних умов належать:

- погіршення матеріального становища частини населення;
- збільшення незайнятих підлітків;
- залучення дітей до жебракування, крадіжок, бродяжництва;
- слабка відповідальність батьків за виховання та утримання дітей;
- загострення конфліктів між батьками і дітьми;
- недіюча система дозвілля для молоді;
- пропаганда у засобах масової інформації «легкого» способу життя.

Наступна – відмежування дітей від сім'ї включає в себе:

- безробіття батьків чи одного з них;
- відсутність у батьків постійного місця роботи;
- відсутність постійного житла;
- розлучення батьків;
- асоціальна поведінка батьків або одного з них;
- примушування дітей дорослими до жебракування;
- незаконні дії батьків, вчинення правопорушення ними або злочинів;
- насильство у сім'ї;
- неповні родини;
- раннє материнство або ранній шлюб;
- новостворені родини одного з батьків [1].

Означені причини не повною мірою висвітлюють основ і мотивів існування впродовж тривалого часу у сучасному суспільстві явища «діти вулиці».

Варто наголосити, що незважаючи на «кричущі» проблеми, на жаль, в Україні офіційної статистики щодо причин, кількості тощо «дітей вулиці» не ведеться. Однак, окремі цифри можемо продемонструвати завдяки де факто вилучених із вулиці дітей, яких згодом відправляють у соціальні притулки, інтернати тощо. Так, кількість бездоглядних і безпритульних дітей становить близько 150-160 тисяч, проте інші цифри лише означають – 12 тисяч.

Вчені, вивчаючи питання дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні, зосереджують свою увагу на таких причинах, зокрема:

1. Криза інституту сім'ї та руйнування її виховного потенціалу.

2. Виїзд батьків на заробітки та залишення дітей під наглядом інших родичів, ця причина набула свого поширення впродовж останнього десятиліття, особливо на Західній Україні.

Дітей залишають на старших родичів, які не мають достатньо сил на виховання дітей або на знайомих чи друзів, які у перший період активно займаються вихованням, а потім їм стає байдуже. Від цього діти залишаються на одинці з своїми проблемами та переживаннями, а відносини з батьками трансформуються на грошово-майнові. На сучасному етапі таких дітей називають «євро-сироти».

3. Сім'ї, які працюють, проте не можуть забезпечити достаток або так звані «нові бідні».

4. Руйнування інфраструктури позашкільної освіти. Зменшується кількість державних позашкільних навчальних закладів, а вартість занять у секціях і гуртках зростає, тим самим знижуючи їх доступність для населення. Як наслідок у дітей з'являється багато вільного часу, який вони проводять на свій розсуд.

5. Порухення житлових і майнових прав дітей. Прогалини у законодавстві, особливості приватизаційних процесів, дають можливість відсудити, продати житло дитини, залишивши її при цьому без домівки, квартири.

До провідних факторів, які спровоковують явище «діти вулиці» віднесемо зовнішній і внутрішній. Зовнішній – характерний негативним впливом на сім'ю соціально-економічними чинниками. Даний фактор безпосередньо залежить від держави та її економічної політики.

Прикладом може слугувати бідність, втрата роботи, погіршення побутових умов, зниження рівня матеріального забезпечення, зuboжіння, збройні конфлікти, різкий стрибок інфляції тощо. Означені фактори призводять до напружених відносин у сім'ї, що передусім відображається на виховному процесі й забезпеченні дитини усім необхідним для гармонійного виховання й становлення майбутньої особистості. Внутрішні чинники виникають безпосередньо в конкретній сім'ї. Їх поява зумовлена конкретними сімейними проблемами.

Для внутрішніх чинників характерний суб'єктивний чинник, який залежить від зовнішніх факторів, нерідко зовнішні фактори стають причиною для ґрунтовних непорозумінь у конкретній сім'ї. До них належать: складні житлові та матеріальні умови, відмова від новонародженої дитини, жорстокість з боку батьків, домашнє насильство, неповні сім'ї, прогалини у вихованні дітей, надмірна опіка, адикції (алкоголізм, наркоманія, ігроманія) одного чи двох батьків тощо.

Варто наголосити, що виділяють ще й додаткові причини:

- морально-етичні (асоціальний спосіб життя, жебрацтво, насильство у сім'ї, втягнення дітей у злочинну діяльність);
- психологічні (часті конфлікти у сім'ї, дисфункційність сім'ї, ранній шлюб і материнство);
- медичні, захворювання батьків, які не дають їм змоги якісно виконувати свої виховні обов'язки.

Зважаючи на висвітлені проблеми, рішення піти з дому може бути як спонтанним, так і наслідком однієї із перелічених причин чи протесту проти виховання у сім'ї.

Тому можна виділити такі причини, які породжують бродяжництво дітей:

- виховання у зруйнованих сім'ях, що штовхає дітей на ворожість до оточення і призводить до невдач у навчанні, спілкування з ровесниками тощо;
- негативний вплив батьків, узалежнення від алкоголю, наркотиків чи інші адикції одного чи обидвох батьків;
- заради «ефекту домогтися свого» у конфлікті з батьками;
- шукання пригод;
- новітня субкультура «Діти вулиці» [2].

З висвітленого матеріалу здійснимо спробу «намалювати» соціальний портрет «дітей вулиці»:

- зазвичай безпритульними є діти віком від 6 до 14 років;
- більшість з них це хлопці;
- найчастіше це діти із неблагополучних, неповних сімей;
- мають слабкий фізичний розвиток;
- низький рівень культури, освіти, відсутня мотивація до навчання, низька самооцінка;
- характерна недовіра до оточення, брехливість, постійна агресія, бажання стати незалежним, замкненість, вразливість, їх дуже легко залякати і переконати до вчинення протиправних дій;
- девіантна поведінка, жебрацтво, проявляють насильство щодо інших, хоча не рідко самі є жертвами насильства, здатні вчиняти крадіжки.

Отже, висвітливши окремі причини бездоглядності, безпритульності, явища «діти вулиці», сирітства констатуємо, що передусім варто усвідомити основні причини, які спровоковують означене явища, а також вивчити специфіку, специфічні особливості «дітей вулиці». Здійснивши окреслене на державному рівні матимемо змогу мінімізувати явище бездоглядності, безпритульності і українському просторі.

Висновки. Здійснивши короткий огляд питання бездоглядності та безпритульності на сучасних теренах України, констатуємо, що проблема сирітства й бездоглядності неповнолітніх дітей у критичній фазі. Матеріальна незабезпеченість, нестабільний психологічний стан сімей, соціальні хвороби сімей, матеріально низький рівень спеціальних установ, водночас із насиллям над бездоглядними, безпритульними чи дітьми у деструктивних сім'ях (психологічне, фізичне, моральне, сексуальне тощо), низький рівень фахової підготовки спеціалістів для роботи із такою категорією дітей – це ще не усі проблеми, які потребують нагального врахування, розгляду й вдосконалення на державному рівні у галузі охорони дитинства в Україні щодо мінімізації явища бездоглядності й безпритульності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Парфанович І. І. Соціальна профілактика. Тернопіль : ТДПУ, 2009. 159 с.
2. Мунтян І. В. Дитяча безпритульність як субкультура в сучасному українському суспільстві : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2017. 19 с.

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОРПОРАЦИЙ

Шильникова Зоя Николаевна

к.э.н., доцент

Луганский национальный университет

имени Тараса Шевченко

г. Старобельск, Украина

Шильников Александр Анатольевич

к.с.-х.н., доцент

Луганский национальный университет

имени Владимира Даля

Аннотация: выделены отдельные группы показателей, которые чаще всего используются на практике как параметры для оценки эффективности финансовой деятельности корпораций. Определено, что задача оценки эффективности деятельности корпораций может быть формализована с помощью выбора системы показателей для каждого критерия оценки, при этом в основе должны быть экономические интересы различных субъектов корпоративных отношений (заинтересованных сторон или стейкхолдеров).

Ключевые слова: эффективность, эффективность финансовой деятельности, корпорация, оценка эффективности финансовой деятельности, показатели эффективности деятельности корпорации.

Введение. В современных условиях хозяйствования корпораций существенно повысилась рискованность деятельности и, как следствие, выросли требования к стандартам ответственности за результаты работы, которые во многом зависят от объективности, своевременности и всесторонности оценки их существующего и ожидаемого финансового

состояния. В связи с этим приобретает все большее значение такое важное направление аналитической работы, как оценка эффективности финансовой деятельности корпораций.

Цель работы. Целью работы является исследование системы показателей эффективности деятельности корпораций с учетом экономических интересов различных субъектов корпоративных отношений.

Материалы и методы. Материалами являются периодические издания, материалы международных, всеукраинских научно-практических конференций.

В процессе исследования был использован абстрактно-логический метод – при выделении групп показателей эффективности деятельности корпораций и формулировки выводов.

Результаты и обсуждение. Корпорации на сегодняшний день являются неотъемлемой составляющей экономических систем большинства стран мира. На практике довольно часто дефиницию «корпорация» применяют для характеристики разнотипных экономических субъектов, что затрудняет понимание данной категории. С точки зрения этимологии, термин «корпорация» (corporation) имеет англоязычное происхождение. В США этим термином обозначают крупные акционерные общества, акции которых находятся в обращении на фондовом рынке.

Однако на практике и в отечественном законодательстве категория «корпорация» довольно часто отождествляется с определенной группой предприятий, объединенных под единым центром управления. По нашему мнению, корпоративные объединения нескольких субъектов хозяйствования хотя и являются сложными организационными формами, которые существуют в виде корпораций, однако (по своей сути) являются формой объединения капитала под единым центром финансового управления.

Одной из определяющих характеристик любой современной корпорации являются вопросы эффективности ее деятельности.

По мнению У. Кинга, эффективность – это мера соответствия корпорации ее целям (effectiveness – результативность) [1]. Но реальной эффективностью

такая мера будет лишь в случае, если под целями деятельности корпорации понимают достижение результата при наиболее рациональном использовании ресурсов («efficiency» - эффективность).

Можно выделить отдельные группы показателей, которые чаще всего используются на практике как параметры для оценки эффективности финансовой деятельности корпораций:

1. Показатели оценки факторной производительности (совокупная факторная производительность, производительность труда, капиталотдача) - с теоретической точки зрения наиболее объективным является показатель совокупной факторной производительности.

2. Показатели операционной эффективности и рентабельности данные показатели используются в многочисленных исследованиях современных ученых в качестве индикаторов эффективности и являются очень зависимыми от динамики и структуры финансовых ресурсов корпорации. Но главным недостатком использования этих показателей является то, что кроме высокой инфляции, которая является характерной, прежде всего, для постсоциалистических стран, отчетные данные о прибыли требуют более детального анализа в связи с особенностями системы расчетов и широким использованием двойной бухгалтерии.

3. Системные показатели эффективности - некоторые исследователи для анализа деятельности корпорации предлагают использовать интегрированные системы оценки, которые основаны на ограниченном наборе количественных и качественных показателей деятельности корпорации (матрица измерения эффективности, система сбалансированных показателей, пирамида эффективности и тому подобное). Распространение получила также система ключевых показателей эффективности KPI, которая помогает корпорации определить индивидуальные параметры оценки достижения стратегических и тактических целей и позволяет осуществлять контроль за деловой активностью сотрудников и корпорации в целом в реальном времени. К основным преимуществам данного подхода можно отнести комплексную оценку

деятельности на основе количественных и качественных показателей, привязка показателей операционной эффективности к стратегии развития корпорации. При этом существенными недостатками является несовершенство методологического инструментария, сложность измерения качественных показателей.

4. Интегральные показатели оценки финансово-экономического потенциала предприятия используются в практике комплексного финансового анализа деятельности корпорации и дают возможность органично совместить математические, статистические и аналитические методы исследования, обосновать и интерпретировать результаты. Такая методика позволяет дать однозначную количественную оценку экономического потенциала корпорации [2].

Считаем, что задача оценки эффективности деятельности корпораций, по нашему мнению, может быть формализована с помощью выбора системы показателей для каждого критерия оценки, при этом в основе должны быть экономические интересы различных субъектов корпоративных отношений (заинтересованных сторон или стейкхолдеров). Именно стейкхолдеры в значительной степени определяют развитие корпорации и оказывают прямое или опосредованное влияние на ее деятельность.

К основным группам стейкхолдеров можно отнести акционеров (владельцев) корпорации, государство (в лице различных государственных структур), кредиторов, покупателей, поставщиков и менеджмент корпорации. Для каждой из групп стейкхолдеров эффективность деятельности корпораций будет детерминироваться уровнем реализации собственных интересов и ожиданий относительно результатов ее деятельности.

С точки зрения собственников (акционеров) эффективность корпорации оценивается в стратегическом аспекте и выражается доходами от владения акциями и их рыночной ценой. Поэтому на практике указанная цель довольно часто трансформируется в «максимизацию рыночной стоимости корпорации».

Эффективность корпорации с точки зрения менеджеров оценивается в основном в тактическом краткосрочном аспекте и рассматривается под влиянием личных интересов (материальных и нематериальных). В большинстве случаев системы материального стимулирования менеджеров детерминируются уровнем отдачи на инвестированный капитал, поэтому показатели прироста выручки, прибыли, рентабельности в основном определяют и уровень материального вознаграждения менеджеров. Тем не менее, экономические показатели прибыльности или рентабельности не всегда являются показателями реальной эффективности для менеджеров, поскольку не учитывают их индивидуальные социокультурные интересы.

Зато эффективность деятельности корпораций для государства обычно рассматривается в разрезе налоговых поступлений и социальных взносов, которые платит корпорация. В результате заинтересованность государства проявляется в постоянном росте налоговых платежей в бюджет и государственные целевые фонды, при этом государство следит за тем, чтобы корпорации не занижали налоговые обязательства и своевременно и в полной мере их платили. Таким образом, эффективная с позиции государства корпорация – это та, которая выполняет в полной мере все обязательства, предусмотренные отечественным законодательством и обеспечивает их стабильный прирост в течение длительного периода.

Эффективность деятельности корпораций для кредиторов рассматривается на практике как синоним кредитоспособности, что собственно заключается в минимизации рисков, связанных с предоставлением финансовых ресурсов во временное пользование корпорации, и обеспечении стабильных процентных поступлений по заемным финансовым ресурсам, своевременное их возвращение на определенных условиях. Чем выше уровень кредитоспособности корпорации, тем эффективнее она с позиции кредиторов, поскольку имеет большие возможности по выполнению собственных обязательств.

Эффективность деятельности корпораций для экономических контрагентов (поставщики и покупатели) оценивается в разрезе его хозяйственной эффективности, а заинтересованность проявляется в оценке вероятности выполнения корпорацией своих обязательств, возникающих в процессе хозяйственной деятельности. При этом для поставщиков в первую очередь эффективность заключается в платежеспособности корпорации, что предполагает возможность вовремя и в полной мере рассчитаться за поставленные товары, выполненные работы или оказанные услуги.

В то же время, для покупателей эффективность деятельности корпораций заключается в ритмичности и эффективности производства, которое определяет цену, качество и своевременность выполнения контрактных обязательств.

От успешности удовлетворения интересов всех групп стейкхолдеров зависит операционная и финансовая эффективность деятельности корпорации и соответственно ее стоимость.

Выводы. По нашему мнению, в процессе оценки эффективности функционирования любой корпорации доминирующими должны быть именно интересы акционеров, которые по существу являются владельцами корпорации и инвестируют в нее свой капитал. При этом важно также гармонизировать интересы других групп стейкхолдеров корпорации.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Кинг У. Стратегическое планирование и хозяйственная политика: Пер. с англ.; Под ред. Г. Б. Кочеткова. М.: Прогресс, 1982. 397 с.
2. Мельник М.М., Бичкова Н.В. Теоретико-методичні засади оцінки ефективності фінансової діяльності корпорацій. *Економічний вісник університету*. 2011. Вип. 17-2 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoretiko-metodichni-zasadi-otsinki-efektivnosti-finansovoyi-diyalnosti-korporatsiy> (дата звернення: 14.10.2020).

УДК 343.852

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ
СПРАВЕДЛИВОСТІ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ
ХІМІЧНОЇ КАСТРАЦІЇ**

Юзікова Наталія Семенівна

д-р, юрид.наук, доцент, професор кафедри
адміністративного і кримінального права

Корнякова Тетяна Всеволодівна

д-р, юрид.наук, доцент, завідувач
кафедри адміністративного і кримінального права

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

Анотація У статті розкривається роль і значення кримінального покарання у житті суспільства, зокрема, покарання у виді примусової хімічної кастрації. Зосереджено увагу на потребі суспільства ефективно протидіяти сексуальному насильству щодо дитини, особливо через вплив західних ідеологій. Ефективність протидії сексуальному насильству нерозривно пов'язана із доцільністю призначення хімічної кастрації, до особи, яку визнано винною у вчиненні зґвалтування. Відповідно до змістовної та структурної характеристики стримування сексуальних злочинів у системі кримінальної юстиції окреслено три альтернативних підходи до застосування хімічної кастрації. Проаналізовано різні підходи до застосування хімічної кастрації у різних країнах.

Ключові слова: покарання, безпечне середовище, сексуальне насильство, запобігання злочинам сексуального характеру

Вступ. Все частіше у суспільстві лунає думка, щодо «кризи покарань» та вимоги з боку суспільства щодо відмови від ув'язнення, поряд із

запровадженням суспільного впливу та суворих заходів при вчиненні особливо тяжких злочинів, зокрема сексуальних злочинів проти дитини.

Безпека, добробут, життя і здоров'я, честь і гідність дитини виступають основними цінностями, що визнаються будь-якою державою, та повинні підтримуватися без обмеження. Свобода від сексуального насильства виступає одним з ключових прав дитини, реалізація якого має бути гарантовано та забезпечено державою. Сексуальне насильство щодо дитини (переважно малолітньої) детермінує деформацію соціалізації, формує спотворені інтереси, потреби, ціннісні орієнтації. У зв'язку з чим, настанови та моделі соціально прийнятної поведінки формуються в дуже ранньому віці, тому важливо вчити дітей принципів рівних прав і взаємної поваги у відносинах. Дитина, яка зазнала сексуального насильства втрачає відчуття безпечного середовища, що негативно впливає на все її подальше життя і стосунки з оточуючими.

Мета. У статті розкрито правову природу, види та зарубіжний досвід застосування хімічної кастрації як виду кримінально-правового впливу на особу яка вчиняє сексуальне насильство щодо дитини

Виклад основного матеріалу. У контексті дослідження проблеми захисту дитини від насильства (у тому числі сексуального характеру) та створення безпечного середовища для молодого покоління представляє інтерес досвід Швейцарії, де запроваджено курс з питань домашнього, сексуального та підліткового насильства в державних школах. ЮНІСЕФ було започатковано комплексну освітню програму під назвою «Школи, що дають можливості та безпеку», зокрема широку кампанію з припинення насильства серед дітей. Мета цієї кампанії полягає у створенні безпечного середовища для всіх учнів початкової та середньої школи. В Хорватії ця кампанія була запроваджена більше ніж у 400-ох школах [1].

Конвенцією Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (Стамбульська конвенція) наголошується, що домашнє насильство – глибоко травматичний вид насильства. Значна більшість постраждалих – жінки та дівчата. Як

показують дослідження, існує зв'язок між фізичним насильством над дітьми та домашнім насильством над жінками; однак інші види домашнього насильства, такі як жорстоке поводження з літніми людьми та з чоловіками, менш досліджені. Тоді як деякі чоловіки можуть страждати від домашнього насильства, його частота та жорстокість набагато менші за насильство над жінками, і чоловіки можуть стати жертвами насильства у відповідь на скоєне ними насильство. В більшості випадків кривдники – чоловіки [1].

В Україні на нормативному рівні закріплено питання запобігання насильству, у тому числі сексуального характеру. Так, Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» під сексуальним насильством розуміється форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності [2].

На міжнародному рівні питання протидії ювенальному насильству, захисту дитини від сексуальної експлуатації та сексуального насильства У Конвенції Ради Європи «Про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства», яка була ратифікована Україною 20.06. 2012 р., наголошено, що сексуальна експлуатація та сексуальне насильство стосовно дітей набули тривожних розмірів на національному та міжнародному рівнях, зокрема стосовно зростаючого використання як дітьми, так і злочинцями інформаційно-комунікаційних технологій, і що запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному насильству стосовно дітей і боротьба із цими явищами потребують міжнародного співробітництва [3]. У Конвенції наголошено на необхідності законодавчих або інших заходів для забезпечення криміналізації наступної умисної поведінки: а) заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, яка не досягла передбаченого законодавством віку для заняття діяльністю сексуального характеру; б) заняття діяльністю сексуального

характеру з дитиною, коли: використовується примус, сила чи погрози або насильство здійснюється зі свідомим використанням довіри, авторитету чи впливу на дитину, зокрема в сім'ї, або насильство здійснюється в особливо вразливій для дитини ситуації, зокрема з причини розумової чи фізичної неспроможності або залежного становища.

Поряд з цим, Конвенцією передбачено формування відповідної кримінально-правової політики щодо вживання законодавчих або інших заходів для забезпечення покарання ефективними, пропорційними та переконливими санкціями за скоєння правопорушень сексуального характеру.

Ураховуючи відповідні міжнародні документи й програми в цій сфері; необхідність першочергового запровадження заходів ефективного захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства; беручи до уваги необхідність законодавчого закріплення захисту і протидії різним формам сексуальної експлуатації та сексуального насильства стосовно дітей; а також створення особливого механізму моніторингу, стали підґрунтям для внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за злочини, вчинені стосовно малолітньої особи, неповнолітньої особи, особи, яка не досягла статевої зрілості.

Необхідно виокремити роль та значення як в цілому кримінального покарання у житті суспільства, так і зокрема, покарання у виді примусової хімічної кастрації. Ця тема стала актуальною через потребу суспільства ефективно протидіяти сексуальному насильству щодо дитини, особливо через вплив західних ідеологій. Саме ефективність протидії, доцільність застосування такого додаткового покарання має бути підґрунтям запровадження у вітчизняну практику. Тому, необхідно вирішувати питання доцільності призначення хімічної кастрації, до особи, яку визнано винною, наприклад, у вчиненні зґвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки, при цьому винна особа не має розладу сексуальної переваги (педофілії).

Введення такого інституту кримінального права як альтернативного заходу впливу на злочинця з превентивною метою. Таким чином, необхідно

розглядати хімічну кастрацію як засіб кримінально правового характеру, що ефективно впливає на криміногенну ситуація та запобігає сексуальним збоченням щодо дитини. Враховуючи, що педофілія є соціальним злом то і реагування на сексуальні злочини у формі хімічної кастрації є вендето суспільства. З певної точки зору «хімічна кастрація» є реакцією суспільства на сучасні загрози молодому поколінню. Таке покарання є унікальним явищем, що відображає сучасні суспільні процеси в Україні.

У світовій науці та практиці щодо реалізації такого покарання як «хімічна кастрація» немає однозначного підходу. Сучасні погляди на «хімічну кастрацію» це сукупність ідей, напрацювань, досліджень, а головне, викликів. Суспільство опікується не стільки станом злочинності в цілому, як досягненням ефективності кримінального покарання. Можна констатувати, що «криза покарання» призводить до прагнення суспільства знайти інші заходи пов'язані із болісними синдромами, помстою.

Концепт покарання на думку І.М Рагімова це «последствия уголовного преступления. Концепт возмездие – справедливое воздаяние, месть; конкретные формы возмездия – страдание» [4]. Тобто хімічна кастрація є конкретною формою помсти - вендето суспільства та формою відновлення справедливості. Філософи стародавніх часів розглядали покарання в цілому, а такий елемент як спричинення фізичного болю, кровної помсти (вендето), відносились до етики та релігії.

Кастрація відома як вид покарання з давніх часів. Одне з перших застосувань кастрації у США відбулося протягом 1800-х коли кастрації піддавали рабів за стосунки з білими жінками [5]. У Європі першу кастрацію було здійснено у Швейцарії у 1892 р. У Німеччині застосовували кастрацію з 1935 по 1945 рік як захід безпеки для захисту расової чистоти арійців від євреїв, циган, гомосексуалістів та «інших» [6].

Для лікування сексуальних злочинців (педофілів) передбачено два типи кастрації: фізична та хімічна кастрація.

Фізична кастрація це хірургічна процедура при якій видаляються яєчка чоловіка, що спричиняє різке падіння рівня тестостерону в організмі, що сильно знижує статевий потяг чоловіка. Таким чином, багато держав, у законодавстві яких було передбачено хірургічну кастрацію, або усунули, або замінили її хімічною. Навіть якщо, використання хірургічної кастрації в даний час обмежено, це все ще трапляється в Європі та США.

Хімічна кастрація – це медикаментозне лікування яке використовує антигормональний препарат для блокування вивільнених гормонів, внаслідок чого у чоловіків значно знижується рівень тестостерону та статевих приводів. Хімічна кастрація полягає у періодичному введенні ліків, як правило у вигляді ін'єкцій, які гасять сексуальне лібідо. Хоча хімічна кастрація звучить майже по-варварськи, це одна з найбільш цивілізованих форм лікування, яка застосовується на сексуальних хижаків, це просто вид гормональної терапії, що позбавляє сексуального бажання злочинця.

Хімічна кастрація – нова тенденція в законодавстві держави. У США хімічна кастрація застосовується у багатьох штатах як покарання чи медикаментозне лікування сексуальних злочинців головним чином для осіб, які вчинили сексуальні злочини проти дитини.

Хімічна кастрація є частиною кримінального законодавства у багатьох країнах Європи та континентів: у США, Аргентині, Австралії, Естонії, Ізраїлі, Молдавії, Новій Зеландії, Польщі, Росії, Данії, Німеччині, Угорщині, Франції, Норвегії, Фінляндії, Ісландії, Литві, Великобританії, Бельгії, Швеції, Македонії, Туреччині, Індонезії тощо.

Відповідно до змістовної та структурної складової цього виду стримування сексуальних злочинів у системі кримінальної юстиції існує три альтернативних підходи до застосування хімічної кастрації.

Перший підхід полягає у застосуванні хімічної кастрації як форми лікування, що застосовується на добровільній основі. Оскільки доцільність такого засобу стримуючого впливу буде ефективним якщо особа, яка засуджена за сексуальний злочин усвідомлено погодиться на таку процедуру.

Другий підхід, передбачає законодавче закріплення хімічної кастрації як дискреційної форми. Вона виступає варіантом винесення вироку який суд може призначити у разі коли особа була засуджена за сексуальні злочини і до неї застосовано інший вид (наприклад, позбавлення волі) покарання. Але суд не обов'язково застосовує такий вид покарання. У разі ж винесення вироку де така міра примусу застосовується, засуджений зобов'язується пройти курс лікувальної терапії. Отже, вона носить обов'язковий характер.

Третій підхід передбачає закріплення у законі обов'язкового застосування до винної особи, яка вчинила сексуальні злочини проти дитини, хімічної кастрації. Цей вид, як правило, застосовується поряд з іншим видом покарання, наприклад, позбавленням волі у випадках повторного (рецидиву) вчинення злочину сексуального характеру.

Данія, Німеччина та Швеція були одними з перших європейських країн, які запровадили хімічну кастрацію як альтернативу хірургічній формі. У цих країнах така форма використовується виключно як добровільне лікування [7]. Як медичне лікування на основі добровільної згоди засудженого, хімічна кастрація використовується як санкція у кримінальному законодавстві окремих штатів США, Польщі, Естонії тощо [8].

Каліфорнія була першим штатом де прийнято закон про примусову хімічну кастрацію. Особа засуджена за сексуальний злочин повторно підлягає обов'язковій хімічній кастрації як умовно-дострокового звільнення. Лікування проводиться доки держава не вважатиме за потрібне [7].

У Туреччині хімічну кастрацію закріплено законом у 2016 році. Особи, як засуджені за сексуальні правопорушення, можуть бути піддані хімічній кастрації під час відбування покарання або протягом контрольного періоду, коли вони були умовно звільнені.

Висновки. Питання застосування хімічної кастрації як форми відновлення справедливості та заходу протидії сексуальному насильству щодо дитини є суперечливою темою у багатьох наукових колах. Науковці неоднозначно оцінюють цей захід та поділяються на: прихильників і

противників (pro and contra) такого виду покарання та лікувальної терапії. Обидві сторони мають свої аргументи. Враховуючи останні тенденції, що відбулися у європейських країнах, необхідно констатувати, що така санкція у законодавстві багатьох країн є суворим важелем боротьби із педофілією за допомогою медикаментозного лікування, що носить добровільний чи обов'язковий характер. Враховуючи, що таке сексуальне відхилення є психічним розладом, фармакологічне, медикаментозне лікування неминуче і доцільне.

Вважаємо, що застосування хімічної кастрації на добровільних засадах для осіб, як вважають, що не здатні контролювати свої сексуальні бажання і потребують медичної допомоги – це правильна форма впливу. При цьому, вона повинна носити обов'язковий характер у разі повторного вчинення злочину сексуального характеру. Це є виправданою мірою для захисту потенційних жертв, особливо дітей, від сексуального насильства та створення безпечного середовища для нормального розвитку молодого покоління.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конвенція Ради Європи Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) <http://dls.gov.ua/wp-content>.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству під сексуальним насильством. Законом України. <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Конвенція Ради Європи Про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text
4. Рагимов Ильгам Мамедгасан-оглы. Преступность и наказание. М.: ОЛМА Медиа Групп, 2012. – 304с.
5. Druhm, K. W. (1997). A Welcome Return to Draconia: California Penal Law§ 645, The Castration of Sex Offenders and the Constitution. 61 ALB. L. REV. 285,286-87.

6. Chaney, V. T. (2006). *A Brief History of Castration: Second Edition* (Kindle Edition ed.). Author House.
7. Wilson, D. (2007). The legal implications of chemical castration of sex offenders in criminal law. Australasian Law Teachers Association - ALTA 2007 Refereed Conference Papers. . Australasian Law Teachers Association – ALTA.
8. Kambovski, V. (2015). *Komentar na Krivicniot Zakonik na Republika Makedonija* (Vol. II). Skopje: Matica

ІМПРОВІЗАЦІЯ ЯК ВИД ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОЦІ МУЗИКИ

Яворська Інга Іванівна

викладач методист

Теребовлянський фаховий коледж культури і мистецтв
м. Теребовля, Україна

Анотація В статті підкреслюється значення імпровізаційної творчості для музичного розвитку дитини. Творчий процес сприяє розвитку в дітей мислення, уяви, спостережливості, активності, позитивних емоцій, а також спеціальних музичних здібностей. Через це творчість має бути невід'ємним компонентом уроку музики.

Ключові слова: імпровізація, імпровізувати, образне мислення, творчий процес.

Відомий російський педагог В.А. Сухомлинський свого часу сказав: «Музика - могутнє джерело думки. Без музичного виховання неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини. Розвиваючи чуйність дитини до музики, ми облагороджуємо її думки, прагнення».[6] І ці слова повністю відповідають сучасним уявленням психофізіологів про вплив музики на розвиток і становлення особистості дитини.

Добре відомо, що музика має великий вплив не тільки на настрій слухача, але і на його волю, психіку і навіть фізіологію. Музичний твір здатен викликати як прояв позитивних, так і негативних емоцій. Крім цього, є доведеним факт, що музика має безпосередній вплив на становлення і подальший розвиток інтелекту, емоцій, мовних здібностей, сприйняття, пам'яті людини. У підсумку, займаючись музичним вихованням дітей, ми розкриваємо в них величезний творчий потенціал, закладений природою .

Урок музики є основною формою масового прилучення дітей до мистецтва. Музичне виховання дітей - це не просто розвиток у них здатності сприймати музику. Насправді, це формування у дитини духовних потреб і моральних уявлень, емоційного сприйняття, вміння давати естетичну оцінку найрізноманітнішим життєвим явищам.

Діти наділенні природними творчими здібностями. Видатний педагог Б. Асаф'єв ще в 20-ті роки рекомендував широко використовувати їхню самостійність, виховувати творчий, а не репродуктивний тип. Але й досі не завжди в школах звертають увагу на творчість учнів. Практика показує, що імпровізація практично доступна для всіх дітей. Їх захоплює процес творчості, пробуджує зацікавленість, емоційний відгук на музику.

Навчити дитину любити музику... Чи не найголовніше це для учнів шкіл та студій, більшість з яких не стануть професіоналами-музикантами, однак мають бути не тільки грамотними слухачами концертів, не тільки культурними співаками самодіяльного хору, а й уміти закомпанувати товаришам, підібрати на інструменті улюблену пісню чи танок, скласти свою мелодію.

Часто дитина, пасивна на уроці, пошавлюється, виконуючи нескладне творче завдання, і буває, що той, від кого, загалом, не чекаєш чогось самостійного, раптом робить приємний сюрприз.

Майже в кожному класі є учень (не завжди найкращий), який виділяється вмінням підбирати на слух популярні мелодії, а головне - творити власні, хоч вони рідко відповідають вимогам правильної імпровізації, бо заняття ці безконтрольні. Після уроку такого учня буквально тягнуть до інструмента, обступають тісним колом, і він, зніяковіло поглядаючи на педагога, змушений грати свої твори. Інші ж учні намагаються щось запам'ятати, навіть записати «з рук», хтось, наперед впевнений у невдачі, тільки заздрістно зітхає, але навряд чи є хоч один байдужий.

Імпровізація — новий вид музичної діяльності в школі. Значення імпровізаційної творчості для музичного розвитку дитини і роль імпровізації як виду учбової роботи підкреслював ще Б. Асаф'єв, який писав, що «людина, яка

пережила радість творчості навіть в наймінімальній степені, поглиблює свій життєвий досвід і стає іншою за психічним складом, ніж людина, що тільки наслідує інших. Найнеобхіднішою справою в даному напрямку я рахую розвиток здібності до імпровізації»[2].

Практичний досвід введення імпровізації в уроки музики показує не тільки велику зацікавленість дітей процесом творчості, але і безперечний його вплив на музичний розвиток учнів.

В імпровізації, як і в будь-якому іншому виді музичної діяльності, органічно сплітаються два моменти: «радість творчості» (Асаф'єв) і той музичний досвід, який виражається в конкретному освоєнні дитиною музичної мови, в придбанні і засвоєнні ним певних музичних знань.

Вирішальне значення для успішного музичного розвитку дітей має характер їх власної діяльності. Варто систематично стимулювати самостійні творчі заняття, пошуки, які допомагають дітям відчувати виразність музики. Аналізуючи різні варіанти мелодії на той самий текст, учні відкривають для себе її величезні виражальні можливості. Недаремно великий російський письменник Л. Толстой говорив, що у дітей відчуття прекрасного дуже правильне.

Після попередньої підготовчої роботи з імпровізації в класі учні охоче виконують творчі завдання вдома. Це більш продуктивно, бо на уроці перший проспіваний варіант мелодії часто стає гальмом для фантазії, зразком, який, може, і несвідомо, наслідують всі учні. Слід ретельно проаналізувати їхні твори, відзначити вдалі за виразністю форми.

Не всі діти можуть записати мелодію і не завжди слід цього від них вимагати, бо дехто з них навмисно спрощує музику. Але буває, що учні намагаються зафіксувати власні мелодії, які випереджають їхні теоретичні знання,- і не можуть впоратися з цим завданням. Пошуки виразності призводять до створення досить цікавих мелодій. Важливо тактовно виправити помилки, допомогти справитися з ритмом.

Варто також кращі твори, які через складність юний автор не може зафіксувати нотами, записати на диктофон. Це дуже подобається учням. Велике значення має вдало підібраний виразний текст для імпровізації (його повинні добре прочитати, відчуті учні).

У підручнику М. Андрєєвої «Від прими до октави» є творчі вправи для імпровізації: приклади на доспівування тоніки, закінчення мелодії, цікаві, образні тексти для імпровізації.[1] Але, мабуть, на початку такої роботи ці тексти будуть трохи задовгі. Учням легше складати мелодії на коротенькі вірші, на зразок тих, що наведені в книзі Б. Шеломова «Імпровізація на уроках сольфеджіо».[7] Учні і самі часто віршують.

Створення мелодії на заданий ритм, як вправа, можливе, але дещо зв'язує творчу ініціативу. Інша справа - вірш. Тут завдання стає більш творчим, бо текст виразніший від ритму. Дуже подобаються учням жартівливі тексти.

Успіх імпровізації на уроці багато в чому залежить від вчителя, його виконавських можливостей, педагогічної майстерності, уміння створити єдиний емоційний настрій уроку, пов'язати імпровізацію з його темою, з усім тим матеріалом, який використовується на уроці.

Дитяча музична творчість є органічним елементом різних видів музичної діяльності. Творчій активності дитини допомагає створення на уроці проблемної ситуації, тобто такої організації навчального процесу, яка максимально організує творче мислення дітей.

Творчий процес сприяє розвитку в дітей мислення, уваги, спостережливості, активності, позитивних емоцій, а також спеціальних музичних здібностей. Через це творчість має бути невід'ємним компонентом уроку музики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева М. Від прими до октави. Частина I. Для I - II класів Дитячих музичних шкіл. Видання 6. Збірник мелодій для співу та музичного розбору на уроках сольфеджіо. М.: Радянський композитор.- 1992.
2. Асаф'єв,Б.В. Обрані статті про музичну освіту /. – Л.: Музика,- 1973.
3. Ветлугіна, Н.А. Музичний розвиток дитини – М., 1968.
4. Кушка Я. Методика музичного виховання дітей. Видання 2, допрацьоване. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. Частина 1. – Вінниця, -2007.
5. Мистецтво у житті дітей / Досвід художніх занять із молодшими школярами. Книжка для вчителя: З досвіду роботи/. – М.: Просвітництво, -1991.
6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа,- 1988 .
7. Шеломов Б. Імпровізація на уроках сольфеджіо / Б. Шеломов. — Л.: Музика, -1977.

УДК 72

**ПСИХОЛОГІЯ СПРИЙНЯТТЯ
АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА**

Яровицька Наталя Анатоліївна

кандидат філософських наук

доцент кафедри

суспільно-гуманітарних дисциплін

Харківський національний університет

будівництва та архітектури

Зоря Вікторія Романівна

студентка архітектурного факультету

Харківський національний університет

будівництва та архітектури

м. Харків, Україна

*Видите ли, художника отличает то, что в его жизни бывают минуты,
когда он ощущает себя больше, чем человеком*

Ле Корбюзье

*В восприятии искусства неизбежен вечный диалог между неведомым и
привычным*

Джон Кейдж

Анотація: у статті розглянуті фактори біологічного та емоційного впливу архітектурного оточення на психологічне сприйняття людини. Їх позитивні та негативні наслідки.

Ключові слова: архітектурне середовище, психологія, дизайн, ландшафт, архітектура, емоційне сприйняття, архітектурний простір

Дизайн фізичного оточення людини, із включенням ландшафту та будівель, може мати значний вплив на її психологічний стан та добробут. Цей

зв'язок не лише послідовний, а й взаємоспрямований. З одного боку, було доведено, що успішний дизайн має психологічний і фізіологічний вплив; з іншого боку, психологія, людський досвід і функції наших неврологічних систем відіграють значну роль у тому, що ми сприймаємо як успішний дизайн.

Метою роботи є аналіз взаємодії людської нервової системи з структурою та функцією фізичного простору, їх зміни в сучасному суспільстві: позитивні та негативні наслідки, пошуку причин, за якими деякі форми і шаблони дизайну, викликають стрес та незадоволення у людей.

Питаннями сприйняття архітектурного середовища рядовим спостерігачем займається експериментальна естетика. Вона розглядає загальні закономірності побудови естетичного об'єкта та особливостей формування його оцінки людиною. Всі фактори, описані в літературі можна розділити на три групи: біологічний - передбачається, що в людині конституційно закладені і, отже, біологічно обумовлені деякі переваги; соціальний - розглядає соціальні норми, що визначають переваги; індивідуальний - вивчає особисті мотиви естетичних уподобань [1, с. 305-310].

Архітектор може так чи інакше впливати на стороннього спостерігача за допомогою наступних засобів: композиція, простір, колір, звук, акустика, матеріал, світло.

Система архітектурних потреб включає в себе: семантику середовища, яка викликає потреби в смисловій орієнтації серед архітектурних форм і просторів; задоволення пізнавальних потреб; естетичні потреби в гармонізації; структурно-логічні потреби в раціональній організації всіх аспектів; емоційно-психологічні потреби в спілкуванні і відкликання середовища, в емоційно-художньої виразності архітектурних форм і просторів; функціонально-планувальну впорядкованість і керованість; екологічні потреби комфорту і здорового середовища життєдіяльності; потреби в безпеці інформаційної, функціональної, екологічної, матеріально-технологічної [1, с. 310-328].

Вивчаючи біологічний фактор сприйняття архітектурного середовища, дослідники виявили, що будівлі, які забезпечують нас почуттям задоволення

включають в себе архітектурні елементи, в яких наш мозок розпізнає патерни тих місць, які допомогли нашим людським предкам вижити, що несуть у собі риси природнього контексту й чіткої ритмічної структури. Це сприйняття призводить до вивільнення окситоцину, ендорфінів, а також пригнічує симпатичну нервову систему боротьби або втечі, що призводить до почуття задоволення. Це, в свою чергу, працює на відновлення нашого організму, імунної системи, теломер і т.д., що корисно як для нашого психічного, так і для фізичного здоров'я [2, с. 239-252].

Ця ідея співзвучна з естетичними уявленнями філософа Іммануїла Канта, який припустив, що всі дійсно красиві об'єкти, створені руками людини, у тому числі будівлі, виглядають так, ніби вони створені природою. З точки зору Канта, природа прекрасна, якщо вона здається цілеспрямованою, тобто якщо вона виглядає так, ніби була створена для досягнення певної мети, а створені людиною предмети красиві, якщо виглядають природно. Інші вчені стверджували, що вплив архітектурних зразків, подібних природі, може викликати такі ж психологічні переваги, як і взаємодія з самою природою [2, с.239-252].

Однак лише невелика частина будівництва виникла із закладанням моделі природи в концепцію проекту. Сучасна архітектура часто демонструє інший тип структурної організації, яка походить від штучної інтелектуальної генерації, наприклад евклідова геометрія і декартова система координат. Ідеалізовані форми, такі як прямокутники, сфери, плоскі поверхні і прямі лінії, все більше і більше домінують в Західній архітектурі з часів Другої світової війни, але ці неорганічні форми абсолютно чужі складним візуальним структурам живих біологічних систем. Деякі дослідники стверджують, що зростання евклідової архітектури в 20 столітті було викликано свідомими зусиллями по створенню шокуючих нових структур, різко контрастують з природою. Інші стверджують, що посилення акценту на утилітаризмі в будівництві змусило архітекторів відмовитися від використання моделей проектування, заснованих на природі, які часто сприймаються як несумісні з

економічними стимулами і виробничими системами, які стимулюють сучасний розвиток [1, с. 310-328].

Емоційне сприйняття - це цілісне психічне відображення різних об'єктів, подій і ситуацій, що представляють для людини певну значимість, пов'язане з формуванням емоційних образів цих ситуацій, які провокують у нього поява конкретного актуального емоційного стану. Зарубіжний досвід показує, що будь-який проект міста або району повинен починатися з діалогу архітектора проекту, будівельника, дизайнера і екопсихолога. Наприклад, у Німеччині архітектори у своїй передпроектній роботі використовують емпіричний метод у виявленні специфіки і переваг людей, які будуть безпосередньо стикатися щодня з цим середовищем. Припустимо у дворі будинку упорядкували зелену зону і врахували всі ергономічні параметри і безпечне покриття доріжок і естетично привабливе наповнення, але люди, що живуть в цьому будинку, намагаються рідше перебувати в цій зоні і по можливості обійти її. Причина було те, що більшість людей, що живуть в цьому будинку не комфортно себе почувають в зоні, де дерева вище за 2 метра, їм було б комфортніше, якби були висаджені чагарники і дерева кустарного типу. При проектуванні даної зони, архітектор міг би пройтися по квартирах і опитати мешканців про їх переваги і тоді б архітектор

спроектував дворову зону, яку сприйняли б жителі і отримували від цього психологічний комфорт. Тобто архітектурне середовище має не придушити або вразити людину, а вступити з ним в діалог, спонукаючи його до співтворчості. Сприйняття архітектурного середовища завжди супроводжується опосередкованою оцінкою відносин з іншими людьми проявляються в архітектурі. Привабливе в конкретному архітектурному об'єкті, звернено до людини особисто, а якщо середовище безлика, то людина сприймає це як байдужість до нього, що і викликає переважну емоційний вплив. Емоційні деформатори візуальної складової архітектурного середовища - це гомогенні і агресивні візуальні об'єкти, велика кількість прямих ліній, прямих кутів і великих площин, відсутність або мінімізація елементів природи, зруйноване і

недоглянутий простір. Основними параметрами впливають на емоційне сприйняття архітектурного середовища є: насиченість стресостійкими факторами (екологічні фактори, антропогенні фактори, перенасиченість подразниками тощо.); соціальна спрямованість середовища (участь у розвитку або стримуванні соціальної взаємодії); орієнтаційний фактор (використання міста жителями відповідно до своїх уявлень і цінностей); наповненість емоціями (естетика предметно-просторового середовища); культурно-освітній фактор (місто як інтелектуальна, культурна та освітня середовище); можливість участі в прийнятті рішень (як жителі сприймають конкретні рішення щодо розвитку їх середовища проживання, і наскільки повно вони беруть участь в прийнятті таких рішень [3, с. 69-77]).

Отже, вивчення психологічних ефектів архітектурного і інтер'єрного дизайну має важливе значення у зв'язку з їх величезним впливом на емоційне і психологічне благополуччя людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ю. Джой /Архитектурные уроки психологии окружающей среды: пример биофильной архитектуры // Обзор общей психологии , 11. – 2007 . – С.305 - 328.
- 2.Ю. Джой /Междисциплинарный аргумент в пользу естественной морфологии в архитектурном дизайне //Окружающая среда и планирование В: планирование и дизайн , 33. – 2006. – С. 239 - 252.
3. Bruner J., Postman L. Emotional selectivity in perception and reaction // Journal of Personality, 1947, 16. - P. 69-77.

**ВПЛИВ КОНФЛІКТІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ
РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЇ**

Ящук Катерина Василівна

Бевза Людмила Юрїївна

Спеціалісти

Відокремлений структурний підрозділ

«Гірничо-електромеханічного фахового
коледжу Криворізького національного університету»

м.Кривий Ріг, Україна

Анотація: У даній статті розглянуто сутність і вплив конфлікту на розвиток організації. Досліджено роль керівника у вирішенні конфліктів всередині колективу та методики вирішення конфліктів. Визначено, що вирішення конфлікту методом суперництва, висока конфронтація у колективі та низький рівень втручання керівника у вирішення конфліктів є причинами регресу організації. Внесено пропозиції щодо вибору методик управління конфліктними ситуаціями в колективі в сучасних умовах. Запропоновано практичні рекомендації щодо попередження конфлікту, його послаблення, профілактики на кращої роботи організації.

Ключові слова: конфлікт, причини конфлікту, організація, колектив, прогрес, компроміс.

В сучасних соціально-економічних умовах стимулювання продуктивної праці робітників організації є одним найпоширеніших бізнес-рішень, оскільки від цього залежить фінансовий результат і успіх організації. Сучасна організація – це складна структура взаємозв'язаних елементів, серед яких особливу роль відіграють міжособистісне спілкування, комунікації між співробітниками та психологічного клімату в колективі. Пріоритетною задачею

є зниження соціальної напруги та якісне управління конфліктами. На теперішній час конфлікти на робочому місці досить поширене явище. Кількість деструктивних конфліктів прямо пропорційна незадоволенням працівниками роботою та рівнем їх творчої, креативної продуктивності. Види конфліктів та методи їх вирішення є показником прогресу чи регресу організації. Конфлікти - це не відемлема складова соціального життя. Для продуктивного вирішення конфліктів потрібно знати їх види, причини та вірно підібрати метод вирішення. На даний час керівникам не вистачає знать про конфлікти, про способи їх вирішення, що призводить до зниження ефективності роботи працівників, зниження рівня праці колективу як єдиного цілого та зниження ефективності роботи організації, як наслідок фінансові втрати та зменшення успіху.

Конфлікти розкривають існуючі проблеми компанії, допомагають виявити альтернативні способи вирішення цих проблем. Таким чином, не можна посперечатися з тим, що дана тема актуальна в усі часи. Кожен успішний керівник повинен вміти вирішувати конфлікти, витягуючи з них вигоду і збільшуючи ефективність роботи організації, зводячи до мінімуму негативний аспект. На теперішній час конфлікти є рушійною силою для розвитку організації, нових ідей, змін, розробок, підвищення конкурентоспроможності.

Тому, необхідно розглянути та виявити найбільш розповсюджені причини виникнення конфліктів у організації та підібрати найбільш оптимальні шляхи вирішення, щоб перетворити конфлікти на користь організації. Було проведено соціологічне опитування, а також «Методика оцінки поведінки в конфліктних ситуаціях» К.Томаса (адаптація Н.Гришиної).

В опитуванні прийняло участь 60 чоловік, з них 50 жінок і 10 чоловіків. Згідно результатів дослідження найбільше міжособистісних конфліктів – 55%, на 2 місці внутрішньо групові-30%, особистісні -15%. Особистісні причини конфліктів пов'язані з індивідуально-психологічними особливостями, робочою перегрузкою або недогрузкою, відсутністю чітко встановлених норм та правил.

Більшість опитаних - 60% вважають, що успіх залежить від згуртованості колективу, вмінні слухати та приймати думку інших.

Згідно зі стратегією поведінки для вирішення конфлікту були отримані такі результати: уникнення - 10%, пристосування – 7 %, суперництво – 50 %, компроміс -18 %, співробітництво -15%. Великий відсоток показує, що співробітники прагнуть досягти своїх власних інтересів у збиток іншим, причиною є низька комунікація, високий рівень конфронтації, боязнь змін та персонал націлений на власний результат і першочерговим є не успіх організації, її статус, розвиток, а власне самоствердження її членів, консервативність поглядів. Також цьому сприяє низький показник втручання керівника у вирішення конфлікту – 30 % та пасивне споглядання за розвитком конфлікту членів колективу - 50 %. Рівень колективних цінностей – 20%.

Для кращої роботи організації необхідно:

- контролювати розвиток конфлікту та сприяти конструктивному вирішенню,
- проводити тренінги та позаробочих заходів на згуртування колективу, зниження конфліктності та підвищення стресостійкості,
- введення чітких норм та правил роботи, раціонально розподіляти обов'язки та об'єм доручень між членами колективу,
- формування політики та стратегій організації, постановка об'єктивних цілей,
- введення командної роботи,
- заохочення нових ідей, інновацій для покращення роботи,
- стала система заохочень та покарань,
- розробка сприятливих умов праці.

Організації для використання конфлікту як прогресу необхідно вирішувати конфлікти у формі діалогу конфлікуючих сторін, без переходу на особистості, з залученням третьої сторони, видаляти з колективу людей з конфліктним характером, які не готові вирішувати проблеми, йти на компроміс, запроваджувати стратегію вирішення конфлікту методами компромісу та співробітництва, підбирати персонал, який може працювати в колективі та

націлений на досягнення командних результатів, має гнучкі погляди, готовий до інновацій, змін.

Отже, конфлікти можуть як позитивно так і негативно впливати на розвиток організації. Завдяки конструктивному вирішенню конфліктної ситуації відбувається згуртування колективу, розвиток та прогрес організації. Крім того, оскільки неможливо уникнути конфліктів, то необхідно сформувати позитивне і конструктивне відношення до конфліктів. Для того, щоб конфлікт був елементом розвитку керівнику потрібно конструктивно вирішувати конфлікти та вміти попереджати особистісні конфлікти, заохочувати розвиток нових ідей, інновацій, творчого підходу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гришина, Н.В. Производственные конфликты и их регулирование: учебник / Н.В. Гришина.-2011. – 280с.
2. Савченко И. А., Кайманакова О. Б., Кожемяко О. С. Технология управления конфликтами в современной организации //Экономика и предпринимательство. — 2016. — №. 2–1. — С. 796–802.
3. Патлах И. Конфликт-менеджмент в организации: стратегии и тактики. Журнал «Ваш бизнес» URL: <https://www.cfin.ru/management/people/motivation/conflict.shtml> (Дата обращения 13.10.2020)
4. Чекалдин А. М. Причины организационных конфликтов и способы их устранения // Вестник НГИЭИ. 2015. № 9 (52). URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/prichiny-organizatsionnyh-konfliktov-i-sposoby-ih-ustraneniya> (Дата обращения: 10.10.2020).
5. Намазова С. Н. Конфликт как фактор организационной стабильности // Молодой ученый. — 2019. — №2. — С. 318-321. — URL <https://moluch.ru/archive/240/55580/> (дата обращения: 15.10.2020).